

Ἡ ΠΡΩΤΙΚὴ Ἔστι

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΟΣ ΚΔ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΤΕΥΧΟΣ 283 - 284

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1975

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ—ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ

1954—56

† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ

1956—73

† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΔΗΜ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ — ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΠΟΥΛΟΣ

ΝΙΚΟΣ ΤΕΝΤΑΣ

ΚΩΝ. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Σ Τ Ν Δ Ρ Ο Μ Α Ι

Έσωτερικού: Έτησία Δραχ. 250.—

Νομικών Προσώπων, Όρ-
γανισμών, Τραπεζών Δραχ. 300.—

Έξωτερικού: Έτησία Δολλ. 15.—

Έξάμηνος κ.λ. (ανάλογως)

Τιμή τεύχους Δραχ. 50.—

Έμβάσματα: «ΗΠ. ΕΣΤΙΑΝ» Όδός Σμύρνης άριθ. 11, Ίωάννινα, Τηλέφ. 26.659

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Cayetano Rosell (μετάφραση:

Μάγας - Μαρίας Ρούσσου)

Ναπολ. Δοκανάρη

Στεφ. Μπέττη

Σταύρου Ματθ. Γκατσοπούλου

Κούλας Ξηραδάκη

Άναστασίου Εύθυμίου

Κώστα Ν. Τριανταφύλλου

Τάκη Δάνου

Γ. Ι. Παπαϊωάννου

Σπυρ. Γ. Μουσελίμη

Παύλου Α. Κυριακίδου

Θεοδ. Ι. Μαλδογιάννη

Γιώργου Μανθ. Οικονόμου

Κώστα Μανθ. Οικονόμου

Octavio Paz (μετάφραση: Μά-

γας - Μαρίας Ρούσσου)

Όλγας Βότση

Κώστα Ν. Νικολαΐδη

Θανάση Παπαθανασόπουλου

Νίκου Α. Τέντα

Χρυσάνθης Ζιτσαίας

Λαφονταίν (μετάφραση: Άρσέ-

νη Γεροντικού)

Δημοσθ. Γ. Κόκκινου

Rafael Alberti (μετάφραση Νίκου

Σπάνια)

Wendell Berry (μετάφραση: Πά-

νου Καραγιώργου)

: Ίστορία της Ναυμαχίας της Ναυπάκτου	Σελ. 737
: Κρητική ή καταγωγή των κατοίκων του χωρίου	
Κρητικά - Λευκίμης Κερκύρας	» 750
: Ίωάννης Δομπόλλης (ιστορ. μονογραφία)	» 757
: Αρχιεπισκοπή Πωγωνιανής (ιστορ. πραγματεία)	» 771
: Όνόματα φονευθέντων στην Ήπειρο κατά τον	
έλληνοτουρκικό πόλεμο του 1897	» 784
: Παλαιά έγγραφα της έπαρχίας Κονίτσης	» 786
: «Φιλεκπαιδευτική Άδελφότης Δρόδιανης» έν Πάτρας	» 791
: Λαογραφικά Βίτσης Ζαγορίου	» 792
: Τοπωνύμια Πατίγγου Ζαγορίου (λαογρ. μελέτη)	» 796
: Τοπωνύμια της Λάκκας Σουλίου	» 810
: Ή κοινωνική κατάσταση του κλήρου της Έιρας	
Μητροπόλεως Ίωαννίνων (μελέτη)	» 826
: Το χαλάζι εις την περιοχήν Ίωαννίνων	» 833
: Έν μη σωτηρίω έτει 1975 (ποίημα)	» 740
: Μεταξύ παραθύρου και θύρας (ποίημα)	» 844
: Ό σουρρεαλισμός	» 845
: Του δρυμού τὰ ζωά — Των γερόντων τὰ στό-	
ματα (ποίημα)	» 855
: Σημειώσεις στ' άπομνημονεύματα του Μακρυ-	
γιάννη (ποίημα)	» 856
: Θέμος Άθανασιάδης - Νόδας	» 859
: Δόξα (ποίημα)	» 867
: Το άλμπουμ με τις παιδικές φωτογραφίες (διήγημα)	» 871
: Ό λύκος και ή άλεπού (ποίημα)	» 874
: Όδοιπορικό στα Τζουμέρκα	» 877
: Το κάτοπτρο κι' ό τύραννος (ποίημα)	» 868
: 26 Νοεμβρίου 1963 (ποίημα)	» 870

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ: Σ η μ ε ι ώ μ α τ α · Το λογοτεχνικό συνέδριο (Δ. Κόκκινου) — Ή πνευματική και καλλιτεχνική έταιρεία «Δεσμοί» (Ν. Τέντα). — Πνευματικά πένθη. — Κ ρ ι τ ι κ ή τ ο υ β ι β λ ι ο υ . — Δωρεές στην βιβλιοθήκη της «Ηπ. Έστίας». — Έ λ ά β α μ ε . — Διόρθωση. — Οί Συνεργάτες του ΚΔ' Τόμου. — Περιεχόμενα του ΚΔ' Τόμου. —

Δ)ΝΣΕΙΣ: Συντάξας: Δ. Κόκκινος — Μελετίου Γεωγράφου 51 - Ίωάννινα
Τυπογραφείου: Φ. Β. Μπαμπούσης — Γ. Διβολή 15 (Α. Τούμπα) - Θεσ/νίκη

Έκτύπωση

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ

"Η ΔΕΛΦΩΝΗ"

Κονίτσης 195 - Τέρμα Άνω Τούμπα

Τηλ 920.610

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ. ΚΔ' ◆ ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1975 ◆ ΤΕΥΧΟΣ 283 - 284

ΚΑΓΙΕΤΑΝΟ ΡΟΣΕΛ

Μετάφραση (ἀπὸ τὰ Ἰσπανικά):
ΜΑΓΙΑΣ — ΜΑΡΙΑΣ ΡΟΥΣΣΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΑΥΜΑΧΙΑΣ ΤΗΣ ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ

*Καὶ κρίσεις γιὰ τὴ σημασία καὶ τὶς συνέπειες ἐκείνου
τοῦ συμβάντος.**

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Φιλοδοξία τοῦ μεγάλου Τούρκου: σχέδια τοῦ Μωάμεθ τοῦ 2ου, τοῦ Βαγιαζήτ τοῦ 2ου, τοῦ Σελήμ τοῦ 1ου, τοῦ Σουλεϊμάν. — Πολιτικὴ τῆς Βενετίας: Συνασπισμὸς τοῦ 1537. — Σίρηνη 30 χρόνων. — Κύπρος. Σελήμ ὁ 2ος: Οἱ προθέσεις του καὶ τὰ σχέδιά του ὡς πρὸς τὴν Κύπρο. — Οἱ ἐχθροπραξίες του πρὸς τὴν Βενετία. — Προετοιμασίες ἐναντίᾱ της. — Διαπραγματεύσεις: Γαλλία, Ἀγγλία, ὁ Αὐτοκράτορας Μαξιμιλιανὸς ὁ 2ος, ὁ βασιλεὺς Σεβαστιανός. — Περσία, Ἰταλία, Ἰσπανία. — Ἀσυνέπειες τῶν Βενετσιάνων. — Ὑπόσχεση βοηθείας ἐκ μέρους τοῦ Καθολικοῦ βασιλεῦς. — Πρεσβεΐα τοῦ μεγάλου Τούρκου στὴν Βενετία. — Πολεμικὲς ἐτοιμασίες στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ τὴν Βενετία. Θάνατος τοῦ Δούκα Λορεδάνο καὶ ἐκλογή τοῦ Λουΐς

Μ ο ο ε ν ί γ ο. —

“Ὅταν ὁ αὐτοκράτορας τῆς Τουρκίας Σελήμ II ἀνήγγειλε στὴν Βενετσιάνικη Γερουσία τὴ διάλυση τῆς συμμαχίας μὲ τὴν Δημοκρατία, λέγοντας «μὲ τὴ σπάθα μας θὰ σᾶς κηρύξουμε ἀγριότατο πόλεμο σ’ ὅλα τὰ μέρη», ἔδειχνε φανερά πᾶ τὰ φιλόδοξα σχέδια ποὺ ἓναν αἰῶνα νωρίτερα εἶχε συλλάβει ὁ θεμελιωτὴς ἐκείνης τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας. Ὁ Μωάμεθ ὁ 2ος ὅταν κυρίευσε τὴν Ἰκων/πολη, ἄφησε ὄρκο καὶ νόμο στοὺς διαδόχους του τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐξα-

* Τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ Cayetano Rosell (1817—1883) θεωρεῖται κλασσικὸ καὶ βραβεύτηκε ἀπὸ τὴ Βασιλικὴ Ἀκαδημία τῆς Ἱστορίας τὸ 1853. Ἀνάμεσα στὰ ποικίλα συγγράμματα τῆς ναυτικῆς ἱστορίας τῆς Ἰσπανίας, τοῦτο θεωρεῖται τὸ ζορφεῖο. Ἡ ἀναφορὰ του στὸν πόλεμο τῆς Κύπρου τὸ κάνει ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρον καὶ αἰσθητὴ προζαλεῖ ἡ τραγικὴ ὁμοιότητα τῶν ἐνεργειῶν τῶν Τούρκων πρὸς βιαιότητα καὶ ἀγριότητα καθόλου δὲν ἀλλάξαν μὲ τὸ πέρασμα τεσσάρων αἰώνων.

πλώσουν την κυριαρχία τους σ' ολόκληρη την 'Ασία, να κατέβουν στον Νείλο και να καθυποτάξουν την 'Αφρική, να στήσουν το θρόνο τους πάνω στα έρείπια της 'Ελλάδας και της Ρώμης και να κυριεύσουν με τη δύναμη των όπλων ολόκληρη τη χριστιανοσύνη. Δεν είναι εύκολο να εξακριβωθεί μέχρι ποιο βαθμό έφτανε ο θρησκευτικός φανατισμός σε παρόμοιες προθέσεις. Μάλλον πρέπει να θεωρηθεί βέβαιο πως ακόμη μια φορά ο πόλεμος που κηρύχτηκε ανάμεσα στο Κοράνι και το Ευαγγέλιο θα τελείωνε με τον θρίαμβο του τελευταίου. Τρομερά επίφοβοι έχθροί, έξ αιτίας του ότι ήταν πολύ συνδεδεμένοι, όπλιζονταν ενάντια στην εκκλησία του 'Ιησού Χριστού. Και ήταν αρκετή εγγύηση για τους τυράννους της Κων/πολης, χωρίς να προσπαθούν να επιβάλλουν τις πεποιθήσεις τους σ' ολόκληρο τον κόσμο, ή καθυπόταξη στον σκληρό ζυγό τους λαών και Βασιλείων, όπου τουλάχιστον εκεί σεβόντουσαν τα δικαιώματα του ανθρώπου, όπου τουλάχιστον εξέυγενίζονταν ή καρδιά από τα τρυφερά αίσθήματα για την αρετή, για την πατρίδα, για την οικογένεια. Τον Μωάμεθ, κατακτητή και νομοθέτη, διαδέχθηκε ο Βαγιαζήτ, δεύτερος με αυτό το όνομα, περισσότερο αφιερωμένος στον μυστικισμό παρά στην Πολεμική Ζωή. Αυτός όταν ανακηρύχτηκε σουλτάνος, παρά τις βλέψεις του αδελφού του DJEM (Zinzin) άνοιξε τα μάτια του γιου του προς το όραμα της φιλοδοξίας, σχεδόν αφήνοντας τη ζωή στα χέρια του καθώς λίγο πριν είχε αφήσει και το στέμμα. Είχε επίσης κάνει ένοπλες επιδρομές σε μέρη των Βενετσιάνων με τους οποίους είχε ειρήνη και με αντάλλαγμα την Κεφαλονιά απέκτησε με συνθήκες τα κάστρα της Ναυπάκτου, Μεθώνης, Κορώνης, Δυραχειού και Ναυαρίνου που ανήκαν στην κατοχή της Σινιορίας.

Ο Σελήμ ο Ι, με το προσωνύμι ο Τ ρ ο μ ε ρ ό ς, όχι μονάχα γιατί θανάτωσε τον πατέρα του, αλλά και τον πρωτότοκο αδελφό του, εκδικούμενος την καταφρόνια της φύσης απέναντί του, καθυπέταξε την Αίγυπτο και εξανάγκασε σε ύπακοή τους μαμελούκους και κληρονόμησε από αυτούς την εισφορά που τους πλήρωνε ή Βενετία για την ελεύθερη διέλευση από τον Νείλο, κι' έγινε κύριος της Συρίας και της Παλαιστίνης και μ' αυτό τον τρόπο κατέληξε να γίνει επίφοβος στην Εύρώπη, ώστε ο Πάπας Λέων Χ αναγκάστηκε να προκηρύξη νέα σταυροφορία στην οποία έλαβαν μέρος, αν και από απλό ανταγωνισμό και ζέση έφημερη, σχεδόν όλοι οι βασιλιάδες και οι άρχοντες. Πέρασε κι' αυτός ο κίνδυνος για να αυξηθεί ακόμη περισσότερο με την επόμενη βασιλεία του Σουλεϊμάν, του επιλεγόμενου Μ ε γ α λ ο π ρ ε π ή.

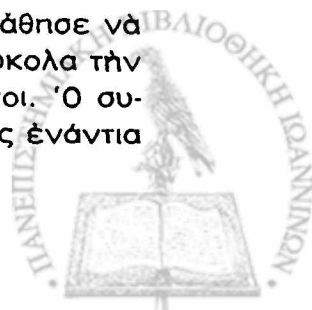
Οι συχνές και πλατιές του εκστρατείες του χάρισαν τη δάφνη διακεκριμένου στρατηγού και τα σχέδιά του τόσο καυτά, όσο και καλοβαλμένα, τον τίτλο του μεγάλου πολιτικού. Για τέτοιον τον έγγυεται και ή ένωση που σκέφθηκε να πραγματοποιήσει του Δόν και του Βόλγα που θα γινόταν συγχρόνως με την ένωση της Κασπίας και της Μαύρης Θάλασσας. Και αν ο θάνατος δεν τον είχε εμποδίσει να φέρη σε πέρας τουτα τα σχέδια, θα είχε καταστήσει αδύνατη τη μελλοντική εξάπλωση της Ρωσίας. Από τα πολλά πολεμικά του κατορθώματα αρκεί να θυμίσουμε την κατάληψη του Βελιγραδίου, πρώτου σκαλοπατιού για την Ούγγαρία και σύνορο της Χριστιανωσύνης από εκείνη την πλευρά. Άκόμα την κατάληψη της Ρόδου που πέτυχε με τριακόσια πλεούμενα και εκατό χιλιάδες άνδρες που αποβίβασε και την επιδρομή στη Μάλτα, όπου αν και έγκαταλειμμένος από την τύχη, που την είχαν οι 'Ισπανοί στις γαλέρες τους, παρέμεινε ήρωας για τους δικούς του και τρόμος και θαυμασμός για τους έχθρούς του. 'Επιδεικνυόταν λοιπόν θριαμβευτής το μισοφεγγαρο από τη Ρόδο μέχρι το Βελιγράδι. Κι' ακόμα, ή Βιέννη, ή Μασσαλία και ή Ρώμη το είδαν να φυτρώνη στις πόρτες τους. Και κάτω από τον ίσκιο του κέρδιζαν σε αυθάδεια κουρσάροι και μπαρμπερίνοι. Και όλ' αυτά συνέβαιναν τη στιγμή που ή Εύρώπη βρισκόταν κατατεμαχισμένη από μ-

στικούς πολέμους και διαμάχες, και οί καθολικοί άρχοντες, ή δυναστεμένοι από άτέλειωτες φιλοδοξίες ή έκτεθειμένοι στή μανία αίματηρών άνταρσιών και άδυσώπητων οχισμάτων (έσχατη κακοδαιμονία αύτή άπ' όσες μπορούν νά κτυπήσουν ένα βασίλειο).

Σέ τέτοια εύημερία είχε φθάσει εκείνη ή φυλή τών άξεστων Ταρτάρων πού έκτιναγμένοι μέχρι τήν Περσία και έχοντας καθυποτάξει τά πέρατα τής 'Ασίας, είχαν σκορπιστή και στίς άφρικανικές περιοχές και όμοια μέ τούς παλιούς κατακτητές είχαν πρόθεση νά κυριεύσουν όλόκληρο τόν κόσμο. 'Από τήν μιá μεριά βρίσκονταν σχεδόν σέ διαρκή έχθρότητα μέ τήν Ούγγαρία και Πολωνία. 'Από τήν άλλη συνέχιζαν νά απειλούν τίς άκτές τής 'Ιταλίας και κυρίως τά 'Ενετικά κράτη μέχρι τούς προμαχώνες του Μωριά. Οι άνακωχές και οί συμμαχίες τους μέ μερικούς άρχοντες τούς επέτρεπαν νά άντικρούουν άλλους πιό έλεύθερα. Δυσμιου αιώνες άσταμάτητων πολέμων, νικών και κατακτήσεων είχαν δημιουργήσει τή φήμη και τήν Ισχύ τών Τούρκων άνάμεσα στους ξένους. 'Αλλά έσωτερικά, ή Αύτοκρατορία έπασχε από φοβερές μάστιγες όπως είναι ή πρόληψη, ή άμάθεια και ή τυραννία. Τά έπιτεύγματά τους περιορίζονταν στήν υλική έκμετάλλευση τών κατακτημένων περιοχών χωρίς καμιά σκέψη γενναιόδωρη ή έκπολιτιστική, χωρίς καν διάθεση νά έναρμονίσουν τά τόσο έτερόκλητα στοιχεία, χωρίς δυνατότητα έπιτέλους, ούτε νά άντικαταστήσουν, ούτε άκόμα νά προσαρμόσουν τούς νόμους τους, τή θρησκεία και τά έθιμά τους μέ εκείνα τών ήττημένων. Αύτή ή άνικανότης υπήρξε, σέ τελευταία, άνάλυση πού έσωσε τήν Εύρώπη από τήν καταστροφή και τή δουλεία. Γιατί μέσα σ' εκείνη τή διεθνή διαμάχη όπου όλα τά κράτη πάλευαν νά διαπλύνουν τή χωροδεσποτεία τους, μιá επίθεση αίφνιδια και εύστροφη και μιá πολιτική έπιδέξια και γεμάτη τεχνάσματα, θά τά είχε οδηγήσει χωρίς καν νά τó καταλάβουν στήν πτώση τους και τήν ολοκληρωτική καταστροφή.

'Η 'Ισπανία και ή Αύτοκρατορία έπίμονα μάχονταν στο νά διαιωνίσουν τήν ύπερίσχυση του Αύστριακού οίκου. 'Η Γαλλία, άναζητούσε μέσα νά τόν κατατροπώση. 'Η μεταρρύθμιση σκεπάστηκε μέ μάσκα θρησκευτική για νά παραλλάξη καλλίτερα τόν τελικό της σκοπό πού ήταν ή πολιτική άπελευθέρωση. 'Ο Ποντίφκας, πάντα άκούραστος, υπερασπιζόταν τήν ήδη διαμελισμένη του έπικυριαρχία. 'Η 'Ελισάβετ, τών Βρεττανικών νήσων, έρριχνε τά θεμέλια του μελλοντικού όπλοστασίου του κόσμου. 'Ο μοσχοβίτης άλλαζε σέ αύτοκρατορικό διάδημα τήν κορώνα τών παλαιότερων δουκών. Ποιός θά μπορούσε νά σκισάρη τόν άπέραντο πίνακα τών τόσων φιλοδογιών και συγκρούσεων και τόσων μεγάλων και άλλεπάλληλων περιπετειών;

'Ακόμη και τά κράτη πού ή εύημερία τους κρεμόταν σέ μιá ειρηνική και ουδέτερη πολιτική θέλησαν νά άγωνιστούν για τίς προτιμήσεις τής τύχης. "Έτσι, άκόμα από τά χρόνια του Μωάμεθ, όπου ή Πύλη πρωτάρχισε νά άποβλέπει σέ μιá θαλάσσια ύπεροχή, ή Βενετία προσπαθούσε νά άνυψωθή σέ δύναμη ήπειρωτική. 'Η 'Ιταλία πού κατά τή διάρκεια του XVI αιώνα υπήρξε φραγμός και τάφος όλων τών φιλοδογιών, ήταν γι' αύτήν τείχος προστατευτικό και καταφύγιο. 'Αλλά ή Σινιορία, πραγματική μητριά για τούς λαούς πού θά έπρεπε νά τούς φροντίζη σαν παιδιά της, άντί νά τούς προσφέρη προστασία, τó μόνο πού κατάφερε ήταν νά τούς έξερεθίση τή δυσαρέσκεια. "Αν κάποιος δέχτηκε τή μιá ή τήν άλλη υπόσχεση ή κολακεία, αυτό έγινε γιατί συνέφερε στους ύπολογισμούς της και τά συμφέροντά της. 'Αγχίνους στο νά έπωφελείται τήν γενική άναταραχή και τά χτυπήματα πού λίγο - πολύ εύρισκαν όλους τούς άρχοντες γύρω, προσάβησε νά αύξηση τά έδάφη της προς φθορά τών άλλων. Και δέν θά έγκατέλειπε εύκολα τήν άπληστία της αν δέν είχαν ξεσηκωθή νά άμυνθούν οί ίδιοι οί ζημιωμένοι. 'Ο συνασπισμός του CAMERAY, πού συνεστήθη από όλα τά κράτη τής Εύρώπης ενάντια στή Βενετία, φόδισε προς στιγμήν τήν κυβέρνηση του 'Αγίου Μάρκου.

Ὅμως ἀργότερα προχώρησε μὲ τὴ συνηθισμένη τῆς πανουργίας καὶ πιστεύοντας πῶς ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ ἔνωση θὰ ᾔταν τὸ μέρος ὅπου ὤφειλαν νὰ ξεθυμάνουν οἱ ἐχθροὶ τῆς, ἄφησε νὰ τραφῇ ἡ ὀργή τους μὲ κάποιες δευτερεύουσες δυνάμεις καὶ σταθεροποίησε τὸν ὄρκο πίστεως τῶν ὑπηκόων τῆς στὴν στέρεη γῆ. Αὐτοί, ποὺ ἂν βρίσκονταν στὴν ἀνάγκη νὰ ἀμυνθοῦν, θὰ πέταγαν πάνωθὲ τους τὴν τυραννία τῆς, βλέποντας ὅτι εἶναι κύριοι τῆς ἐλευθερίας τῆς βούλησός τους, παρέμειναν πιστοί. Ἔτσι, μὲ μόνη ἀπώλεια μικρὲς παραχωρήσεις σὲ ὠρισμένους, ἀποσωθήθηκε ἡ θύελλα καὶ σύντομα ἐξαφανίστηκε κάθε τι τὸ ἀνησυχητικό. Οἱ σύμμαχιν δὲν πέτυχαν καμμιά ὠφέλεια καὶ τὸ ἐμπόριο τῆς Ἰταλίας ἀπέμεινε κατεστραμμένο γιὰ πάντα. Κι' ἔτσι βγαίνει συμπέρασμα πῶς στίς ὑποθέσεις τῶν πολέμων, τὸ πιὸ σίγουρο καταλήγει νὰ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ λιγότερο εἶχε προβλεφθῇ. Ἄν σκεφθῇ κανεὶς πῶς στοὺς θορυβώδεις ἀνταγωνισμοὺς τῶν παλαιότερων χρόνων ἀνάμεσα στὸν Φραγκίσκο Α' καὶ τὸν Κάρολο V ὅποια ἀπόπειρα κι' ἂν ἐγίνε νὰ συμφιλιωθοῦν οἱ δύο τους, δὲν εἶχε πετύχει καὶ βασίλευαν μόνον ἀντιθέσεις καὶ μεταμέλειες καὶ ἀκόμα τὰ σχέδιά τους γιὰ τὴν αὐξηση τῶν ἐδαφῶν τους, τοὺς εἶχαν προξενήσει ἀργότερα πληθῶρα κινδύνων καὶ δυσαρεσκείων, ἀποφάσισε ἡ Δημοκρατία νὰ παραμείνῃ σὲ ἀπόλυτη οὐδετερότητα, ὥστε νὰ μὴ δώσῃ μήτε σὲ ξένους μήτε σὲ συμμάχους καμιά εὐκαιρία γιὰ ἔνωση ἢ γιὰ ρήξη. Αὐτὴ ἡ συμφωνία, ποὺ σὲ τελευταία ἀνάλυση γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ἀδυναμία νὰ υἱοθετηθῇ ὅποιαδήποτε ἄλλη, ἐγίνε κατορθωτή, ὅσον ἀφορᾷ τὴν Εὐρώπῃ, ἐξ αἰτίας τοῦ Τούρκου καὶ ᾗταν ἀπολύτως δίχως ἀποτελεσματικότητα καὶ μάταιη. Ὁ Τούρκος δὲν μποροῦσε νὰ καταστείλῃ τὴν δίψα γιὰ κατακτήσεις ποὺ τὸν κατέτρωγε.

Οἱ πολυάριθμοι ἐξοπλισμοί, οἱ συνεχεῖς ἐπιδρομές, οἱ μεγάλες δυνάμεις, οἱ σχέσεις τους μὲ ὠρισμένους χριστιανοὺς βασιλεῖς, ὅλα φανέρωναν πῶς ἡ Εὐρώπη ᾔταν τὸ ἀντικείμενο τῆς μανίας τους. Λίγη διαίσθηση χρειαζόνταν γιὰ νὰ ἀντιληφθῇ κανεὶς σὲ ποῖο μέρος θὰ κατευθύνονταν πρωταρχικὰ οἱ βολές του. Ἡ Βενετία ἐν τούτοις παρέμεινε ἥσυχη. Καὶ ἐμπιστευόμενη ἀπὸ τὴν μιὰ τὴν εἰρήνην ποὺ πρὶν ἀπὸ χρόνια εἶχε συνάψει μὲ τὴν Πύλν, κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴν ἄκακῃ συμπεριφορὰ τῆς ἀπέναντι στίς ἄλλες δυνάμεις, χάρις στοὺς κατάλληλους χειρισμοὺς, ἔκρινε πῶς σύντομα θὰ ἀνελάμβανε ἀπὸ τίς ἀπώλειές τῆς καὶ θὰ κέρδιζε μέσα ἀπὸ τὴν ἴδια τῆς τὴν ἀδράνεια πίστη καὶ δυνάμεις, ὥστε στὸ μέλλον νὰ εἶναι ἡ τύχη μὲ τὸ μέρος τῆς. Βρισκόμαστε στὸ ἔτος 1537, ὅταν σὰν συνέπεια τῶν εἰσγηήσεων τοῦ βασιλιά τῆς Γαλλίας Φραγκίσκου I πρὸς τὸν Σουλεϊμάν, ἐπλευσε ἐνάντια στὸ βασίλειο τῆς Νεάπολης μιὰ φοβερὴ μοίρα στόλου τουρκικοῦ, σταλμένη ἀπὸ τὸν διάσημο Μπαρμπαρόσσα, κουρσάρο καὶ κυρίαρχο τοῦ Ἀλγερίου. Προσπαθοῦσε ὁ Γάλλος μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, ὅχι μόνον νὰ διαπραχθοῦν ἐχθροπραξίες σὲ βάρος τῶν κρατῶν τοῦ ἀντιπάλου τοῦ Καρόλου V ἀλλὰ καὶ νὰ διασπᾷ τὴ φιλία του μὲ τοὺς Βενετσιάνους, ἀναγκάζοντας τοὺς τελευταίους νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ σύστημα τῆς οὐδετερότητας. Ἐξόπλισε ἡ Βενετία τὸ στόλο τῆς καὶ υἱοθέτησε συγχρόνως καὶ κάποιες προφυλάξεις ποὺ θεώρησε ἀπαραίτητες, ἀλλὰ χωρὶς νὰ κάνῃ τὴν παραμικρὴ νύξη γιὰ πόλεμο. Γιατὶ συλλογίστηκε πῶς ὁ Σουλεϊμάν δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἐπιτεθῇ σὲ δύο ἐχθροὺς συγχρόνως, ἀφοῦ εἶχε πιθανότητες νὰ νικήσῃ μόνον τὸν ἓναν, καὶ θεώρησε ἀστήρικτῃ κι' ἀκόμα ἄδικῃ ὅποιαδήποτε ἔλλειψι ἐμπιστοσύνης. Ὁ Φραγκίσκος I σκεπτόταν μὲ ἀνάλογο τρόπο, θεωρώντας πῶς στὴν περίπτωση ποὺ οἱ Βενετσιάνοι θὰ εἶχαν πόλεμο εἴτε προσχωρώντας στὸν Αὐτοκράτορα εἴτε καιροσκοπώντας μὲ τὸν Τούρκο, θὰ χαλάρωναν καὶ θὰ ἐξασθενοῦσαν τίς σχέσεις τους μὲ ἐκεῖνον καὶ ἔτσι θὰ ἔδιναν ἀφορμὴ καὶ ἀρχὴ βέβαιη γιὰ ρήξη. Ἀλλὰ Γάλλοι καὶ Βενετσιάνοι λάθευαν, καὶ ἀκριβῶς σ' αὐτὸ τὸ λάθος θεμελίωσε ὁ Σουλεϊμάν ὅλες του τίς ἐλπίδες. Σὲ ὅποιον προχωρεῖ τόσο προνοητικός, δὲν λείπουν τὰ προσχήματα ποὺ θὰ δικαιολογήσουν τίς προθέσεις του. Μιὰ τέτοια προσωπικὴ ὑποκίνηση καὶ κάποιο τυχαῖο γεγονὸς

ἀπ' αὐτὰ ποὺ ἀναγκαστικὰ συμβαίνουν στίς τόσες ναυλώσεις ποὺ γίνονταν ὅλες τίς ἡμέρες προξένησαν αὐστηρὲς διαμαρτυρίες ἀπὸ μέρους τοῦ Μεγάλου Ἄρχοντα. Ταπεινώθηκαν οἱ Βενετσιάνοι κι' ἔδωσαν στὰ παράπονά του ἀπόλυτη ἱκανοποίηση. Ὅμως ἡ ἀπάντηση τοῦ Σουλεϊμάν ἦταν νὰ στείλῃ νὰ πολιορκήσῃ τὴν Κέρκυρα στενά. Πρότεινε ὁ Πάπας στὴν Σύγκλητο νὰ γίνῃ ἕνας συνασπισμὸς ποὺ μαζί μ' αὐτοὺς νὰ λάβαινε μέρος καὶ ὁ Αὐτοκράτορας. Ἀλλὰ ἐνὸσω ἀναποφάσιστη ἔμενε ἡ Σινιορία γιὰ τὴν στάση ποὺ ἔπρεπε νὰ τηρήσῃ, ὁ ἀνταγωνισμὸς τοῦ Μπαρμπαρόσσα μὲ τὸν Μέγα Βεζύρη ἔβαλε τέλος στὸν πόλεμο καὶ στὴν ἀθεβαιότητα. Ὁ Σουλεϊμάν γύρισε στὴν αὐλή του καὶ τὰ πράγματα διατηρήθηκαν στὴν ἴδια κατάσταση.

Ἦταν ἐπίφοβη ἡ κατάσταση μέχρι τὸν ἐπόμενο χρόνο ποὺ οἱ ἐχθροπραξίες ἐπανελήφθηκαν μὲ μεγαλύτερη ζέση καὶ ἡ Πύλη βιάστηκε νὰ προσφέρῃ συνθήκες στὴν Δημοκρατία. Αὐτὴ ἡ προσφορὰ ποὺ ἔγινε μὲ ὕφος εὐνοίας φανέρωνε πὼς ὁ Σουλεϊμάν θυμόνταν πολὺ καλὰ τίς προσβολές τους καὶ δὲν θὰ ἔδινε μιὰ ἱκανοποίηση χωρὶς ἀνταμοιβὴ ἰσόβαθμη πρὸς μιὰ νίκη. Θὰ γινόταν λοιπὸν μὲ βάση αὐτὴ τὴ σκέψη ἢ γιὰ τὴν πραγματικότητα θὰ ὑποσχέθηκε περισσότερα ἢ Δημοκρατία μὲ τὴ συμμαχία της μὲ τὸν Κάρολο V, ποὺ εἶχε συμφωνηθῇ τὸν περασμένο χρόνο καὶ πραγματοποιήθηκε ὀλοκληρωτικὰ τώρα. Ἐπειτα ἀπὸ μερικές δυσχέρειες καὶ διαφωνίες ἐνώθηκαν στὴν Κέρκυρα ὁ αὐτοκρατορικὸς στόλος, ὁ Βενετσιάνικος καὶ τοῦ Ποντίφηκα, πλησιάζοντας μετὰ τὸν κόλπο τῆς Λάρτας, ὅπου εἶχε συγκεντρωμένα ὁ Τοῦρκος τὰ καράβια του. Σχεδὸν τελείωνε ὁ Σεπτέμβρης, ὅταν ἄρχισαν οἱ ἐπιχειρήσεις ποὺ τελικὰ περιωρίστηκαν σὲ μιὰ συνάντηση μὲ περισσότερο θόρυβο παρὰ οὐσία ἀνάμεσα στίς συμμαχικές μοῖρες καὶ κείνη τοῦ Μπαρμπαρόσσα. Τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν μεσολάβησε μάχη κανονικὴ καὶ τὴν ὑπαιτιότητα ὠρισμένων ἀπωλειῶν ποὺ ὑπέστησαν οἱ πρῶτες ἀποδόθηκε, ὅπως ἦταν συνήθεια, στὸν αὐτοκρατορικὸ ναύαρχο Ἀνδρέα Ντόρια ποὺ σὰν ἀνώτατος ἀρχηγὸς τὰ ἐπωμίσθηκε ὅλα. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς οἱ θύελλες κατέστρεψαν μεγάλο μέρος τῆς ἐχθρικῆς ἀρμάδας καὶ τὸ ἴδιο θὰ εἶχε συμβῇ καὶ στὴν συμμαχικὴ ἂν, καθὼς πρότειναν οἱ Βενετσιάνοι, εἶχαν ἀνοιχτὴ στὸ Ἀρχιπέλαγος. Ἡ ἐπιχείρηση τελείωσε μὲ τὴν κατάληψη τοῦ Νιόκαστρου ἀπὸ τοὺς συμμάχους, ποὺ τὸν ἐπόμενο χρόνο τὸ ἀνακατέκτησε ὁ Μπαρμπαρόσσα, μὲ τὴν πρώτη ἐπιδρομῇ, περνώντας ἀπ' τὸ μαχαίρι τοὺς Ἰσπανοὺς ποὺ τὸ φρουροῦσαν, τὴν ἴδια ἐποχὴ ποὺ ἡ Γερουσία διαπραγματευόταν πρῶτα μιὰ ἀνακωχὴ τὸ 1538, καὶ ἔπειτα, τὸν Μάιο τοῦ 1540 μιὰ εἰρήνη ἀποκλειστικὰ ἀνάμεσα στὴν Δημοκρατία καὶ τὴν Πύλη. Τὸ ἀπλοῖκό σὲ ἐκείνες τίς διαπραγματεύσεις ἦταν πὼς ἐνῶ ἡ Γερουσία ἀπαγόρευε στὸν πρεσβευτὴ της νὰ δεχτῇ προτάσεις ποὺ θὰ ἀπαιτοῦσαν μεγάλες θυσίες, τὸ Συμβούλιο τῶν Δέκα τὸν ἐξουσιοδότησε, ἐκτὸς ἀπὸ ἕνα ὑπέρογκο κονδύλι, νὰ παραχωρήσῃ στὸν Μέγα Ἄρχοντα διάφορα λιμάνια στὴν Ἀλβανία, σχεδὸν ὅλα τὰ νησιά τοῦ Ἀρχιπελάγους καὶ τίς ἀκτὲς τῆς Μονεμβασίας τῆς Νεαπόλεως τῆς Ρωμανίας: ἀνανδρὴ ἀποκήρυξη, σκανδαλῶδης νομὴ δυνάμεων ποὺ ἐν τούτοις δὲν λύπησε αὐτοὺς ποὺ θίγονταν οὔτε προξένησε τὸ παραμικρὸ παράπονο. Ἀπερίσκεπτη καὶ μὲ τὸ αἶσθημα τῆς ἡττημένης μὲ τὴν παραμικρὴ κλαγγὴ τῶν ὀπλων, ἔτοι ὁδεύε ἡ Δημοκρατία πρὸς τὴν παρακμὴ της. Δὲν ἦταν πιά κυρία τῆς Ἀδριατικῆς ποὺ ὅπως τὴν Καρχηδόνα παλιά, τὴν θεωροῦσαν διαιτητὴ τῶν θαλασσῶν, ποὺ ἀνακατευόταν στίς ὑποθέσεις τῶν ἄλλων κρατῶν γιὰ νὰ διευθετήσῃ τίς διαμάχες τους ἄλλατε σὰν ἰσότιμη κ' ἄλλοτε σὰν ἀνταγωνίστρια. Οἱ πόλεμοι πιά ἀτίμαζαν τὴν ἰσχὺ της. Ἡ εἰρήνη μείωνε τὰ ἐδάφη της. Αὐτὲς ποὺ μόλις τώρα εἶχε πραγματοποιήσει, θὰ ἔπρεπε νὰ τῆς χρησιμεύσουν γιὰ μάθημα στὸ μέλλον, δειχνοντάς της τὸ πραγματικὸ κακὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔπασχε, καὶ τὸν ἐχθρὸ ποὺ μεγαλύτερη δυσπιστία καὶ προσοχὴ θὰ ἔπρεπε νὰ τῆς ἐμπνέῃ. Ὅμως γιὰ τὰ ἔθνη ποὺ τὸ μεγαλεῖο τους παρακμάζει, πᾶνε χαμένα τὰ μηνύματα τῆς πείρας: Οἱ δυνατοὶ

ομίγουν στην κακοτυχία. Οί αδύνατοι έθελοτυφλοῦν καί πιστεύουν πῶς εἶναι ρωμαλαῖοι ὥς πού νά ἔρθῃ ἡ ὥρα τοῦ θανάτου. Περιέπεσε, λοιπόν, ἡ Βενετία σέ μιὰ ἀπραξία καί σέ λήθαργο γιά ἓνα διάστημα σχεδόν τριάντα χρόνων, χωρίς καμιά μεταρρύθμιση τῶν θεσμῶν της, χωρίς καμιά αὐξηση τῶν φρουρίων της, χωρίς καμιά πρόβλεψη γιά τὸ στρατό της καί τὴν ἀρμάδα της καί καμιά προσοχή γιά τὴν ὁχύρωση τῶν ἀκτῶν της καί τῶν κήσεών της. Μερικὲς ἀπὸ αὐτὲς ἦταν σημαντικότερες καί ἰδιαίτερα τὸ νηοί τῆς Κύπρου πού προσέφερε πολλὰ πλεονεκτήματα πού μπορούσαν νά τὴν κάνουν ξεχωριστὰ ἐπιθυμητή: Ἡ φυσικὴ της θέση, ἀφοῦ ἔθεωρεῖτο προπύργιο καί ὁρόσημο ἐκείνων τῶν περιοχῶν καί θαλασσῶν. Ἡ γονιμότητα τοῦ ἐδάφους ἀπ' ὅπου οἱ κατακτητὲς της μπορούσαν νά ἔχουν πολυ-ἀριθμὰ ἀγαθὰ. Καί τὸ εὐάγωγο τῶν κατοίκων πού καλόβολα ἀφήνονταν νά διοικούνται χωρίς νά τοὺς λείπει ἡ ἱκανότητα νά εἶναι καλοὶ στρατιῶτες. Τό πῶς ἐπωφελήθηκε ἡ Σινιорία ἀπ' ὅλα αὐτά, θὰ τὸ ποῦμε ἀργότερα. Ἀρκεῖ νά ποῦμε τώρα, πῶς οἱ στρατιωτικὲς θέσεις τοῦ νησιοῦ βρίσκονταν ἐγκαταλελειμμένες ἐντελῶς, τὰ φρούρια χωρίς νέα ἔργα πού θὰ ἐπισκεύαζαν τὴν χειροτέρευση τῶν παλαιῶν, ἡ ὑπαιθρος στὴ μεγαλύτερη ἑκτασή της ἦταν ἐντελῶς ἀνοχύρωτη, ἐνῶ οἱ κάτοικοι βρίσκονταν ταπεινωμένοι ἀπὸ τὴ μητρόπολη καί καταπιεσμένοι στὸ ἔλεος τῆς ὀργῆς τῶν ντόπιων εὐγενῶν καί τέλος ἡ δύναμη πού προοριζόταν νά φυλᾷ τίς ἀκτὲς περιοριζόταν σὲ ἑκατὸ ἀξιολύπητα ἄλογα ἀπὸ ἐπτακόσια πού ἐπιθάλλονταν νά συντηροῦν οἱ ἴδιοι οἱ εὐγενεῖς. Τίποτα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἦταν ἄγνωστο στὴν Κων)πολη καί ἦταν καιρὸς πού στὰ συμβούλια τοῦ Σουλτάνου ζυγίζονταν τὰ ὑπὲρ καί τὰ κατὰ γιά μιὰ τέτοια ἐπιχείρηση. Ὁ θάνατος τοῦ Σουλεϊμάν πού συνέβη τὸ 1566 ἔβαλε τὴν αὐτοκρατορικὴ κορῶνα στοὺς ὦμους τοῦ γιου τοῦ Σελήμ II, πρίγκιπα ἐκφυλισμένου καί ματαιόδοξου πού ὁ πατέρας του εἶχε ἀφήσει νά μεγαλώσῃ μέσα στὴ νωχελικότητα καί τίς ἀπολαύσεις τοῦ σεραγιοῦ. Ἀτένιζε ἡ Καθολικὴ Εὐρώπη μ' εὐχαρίστηση αὐτὴ τὴ διαδοχή, πιστεύοντας τὸν Σουλτάνο Σελήμ ἀνίκανο γιά ὁποιοδήποτε ἐγχείρημα. Ὅμως αὐτὸς παρακινημένος ἀπὸ τὴν ἀγάπη του γιά τὰ παραδείγματα τῶν προγόνων του καί δίνοντας προσοχή στίς σοφὲς συμβουλές τοῦ Βεζύρη του Μωχάμετ Σοκόλ - λὶ καί τοῦ μουφτή του Ἐμπν - Σοῦντ πού ἦταν κληρονόμοι τῶν μεγαλεπήβολων σχεδίων τοῦ Σουλεϊμάν εἶχε πρόθεση νά κυβερνήσῃ μὲ διαφορετικὸ τρόπο ἀπὸ ἐκεῖνον πού εἶχε ζήσει. Καί λογαριάζοντας πῶς ἡ δόξα του δὲν μπορούσε νά θεμελιωθῇ παρὰ μὲ κατακτήσεις καί πῶς τὸ πεδίο τῶν ἐπιχειρήσεών του ὤφειλε νά τὸ ἐγκαταστήσῃ στίς χῶρες πού βρίσκονταν καί ἀποτελοῦσαν τὰ ὅρια τῆς Εὐρώπης, σύναψε συνθήκες ὁκτῶ ἐτῶν μὲ τὸν αὐτοκράτορα Μαξιμιλιανὸ II καί προσπάθησε νά πετύχῃ τὴν ἔνωση πού σχεδιαζόταν τοῦ Δὸν καί τοῦ Βόλγα πού τοὺς εἶχαν κάνει νά τὸ ἐγκαταλείψουν ἐμπόδια ἀνυπέρβλητα καί στηρίζοντας ὅλη του τὴν προσοχή στὴν Κύπρο, ἄρχισε νά ὑφαίνει τεχνάσματα γιά νά καλύψῃ καί συγχρόνως νά πραγματοποιήσῃ τίς προθέσεις του. Σ' αὐτὲς τίς τελευταῖες ἀντετίθεντο ἀκριβῶς οἱ συνθήκες πού εἶχε μὲ τὴν Δημοκρατία. Ἀλλὰ μὲ ἀντάλλαγμα τὸν τίτλο τοῦ νικητῆ λίγο τὸν ἐνδιέφερε ἂν θὰ τὸν κέρδιζε μὲ τὴ βία ἢ τὴ δικαιοσύνη. Κατὰ τὴ γνώμη του, δὲν ἦταν περισσότερο νόμιμα τὰ δικαιώματα μὲ τὰ ὁποῖα ἡ Βενετία κατεῖχε ἐκεῖνο τὸ νησί. Προϋπῆρχαν τὰ δικαιώματα ἐνὸς κατακτητῆ, τοῦ βασιλιᾶ Ἰακώβου καί ἦταν ὀγδόντα χρόνια πού ἀνῆκε στὴ Δημοκρατία χωρίς ἀνανέωση κανενὸς τίτλου ἢ συμφωνίας. Ὁ Σελήμ πάλι φανταζόταν τοὺς Βενετσιάνους σὰν ὑποτελεῖς του καί δουλοπάροικους. Ἀλλὰ κυρίως τὸν ὑποκινούσε τὸ πάθος νά σβῇ τὴν κηλίδα πού βρῆκε στὴν Μάλτα τὸ λάβαρο τοῦ Προφήτη, κι' ἀκόμα οἱ διαμάχες τῆς Εὐρώπης καί ἡ ἐμπιστοσύνη στίς ἴδιες δυνάμεις. Καί ἡ Κύπρος τοποθετημένη στὴ μέση τῶν κήσεών του ἦταν ἓνα σταθερὸ καί σίγουρο σκαλοπάτι γιά νά κερδίσῃ ὕψος τὸ μέγαλμά του.

Αὐτὰ τὰ σχέδια κλωθογύριζαν ἀσταμάτητα στὴ φαντασία του ὅταν ἓνα ἀπρό-

βλεπτο νέο ἤλθε νά τά διευκολύνῃ. Τὴν νύκτα τῆς 13 Σεπτεμβρίου τοῦ 1569, ἐνῶ ἡ πόλη τῆς Βενετίας ἀναπαυόταν μέσα σὲ βαθειὰ σιωπὴ, ἀντήκησε μιὰ ἐκρηξὴ τρομακτικὴ, ἓνας σεισμὸς συγκλόνισε τὰ γάντα καὶ μαζί μὲ τὶς κρουγές ποὺ ἐβγαλαν οἱ κάτοικοι ἀνήγγειλε μιὰ καταστροφὴ φοβερή. Ἐνστικτωδῶς βγῆκαν ὅλοι ἀπὸ τὰ σπίτια τοὺς πιστεύοντας πῶς καταστρεφόταν τὸ σύμπαν.

Ἀλλὰ ὅταν ξεχύθηκαν στοὺς δρόμους ἀντιλήφθηκαν ὅτι αὐτὸ ποὺ προξένησε τόσο τρόμο ἦταν ἡ ἐκρηξὴ τῆς πυρίτιδος ποὺ ἦταν ἀποθηκευμένη στὸ ὄπλοστάσιο, ἐξ αἰτίας μιᾶς πυρκαϊᾶς ποὺ τώρα ἀπειλοῦσε νὰ καταπιῇ τὴν πόλη ὁλόκληρη. Ὅταν πέρασε τὸ πρῶτο ξάφνιασμα καὶ ἡρέμησαν τὰ πνεύματα, φρόντισαν ὅλοι νὰ κατασταλῇ ἡ φωτιὰ καὶ τότε διαπίστωσαν ὅτι οἱ ζημιές δὲν ἦταν τόσες ὅσες εἶχαν φοβηθῇ. Ἐν τούτοις, ὅπως συμβαίνει σὲ παρόμοιες περιπτώσεις, ἔδωσαν ὑπερβολικὴ ἐκτασὴ στὸ δυστύχημα. Ἐπὶ πλέον ἐπιβεβαιώθηκε ἡ ἀπόλυτη ἔλλειψη ναυτικοῦ ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἔπασχε ἡ Δημοκρατία, ἔχοντας ἀφήσει νὰ καθοῦν πληθὸς εὐγενῶν καὶ πολιτῶν καὶ ποὺ ἐπὶ πολλὰ χρόνια δὲν εἶχε συνέλθει ἡ Βενετία ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τους. Ἐκεῖνος ποὺ κυρίως ἐπωφελεῖτο ἀπὸ αὐτὸ ἦταν ὁ Σελήμ, ποὺ ἔδωσε σ' αὐτὲς τὶς φῆμες ἀπόλυτη πίστη. Οἱ φῆμες αὐτὲς ἀπλώθηκαν κυρίως ἀπὸ τὴν ἀδιαφορία μὲ τὴν ὁποῖαν μιλοῦσε ὁ πρεσβευτὴς τῆς Σινιορίας γιὰ κείνο τὸ συμβάν καὶ ἔκαναν τὸν Τοῦρκο νὰ φαντάζεται πῶς ἦταν ὑπερβολικὰ σοβαρό. Ἐπέσπευσε λοιπὸν τὶς ἐτοιμασίες του κι' ἄρχισε νὰ κἀν μεγάλες προμήθειες σὲ πυρομαχικὰ καὶ ἐφόδια, μάζεψε στρατὸ καὶ ἔστειλε ἀρκετὸν στὴν Μικρὰ Ἀσίαν μὲ διαταγὴ νὰ φρουροῦν τὶς μεσογειακὲς ἀκτές. Ἀναζωπύρωνε μὲ τὴν παρουσία του τὸν ἐξοπλισμὸ στὶς γαλέρες καὶ τὴ συγκέντρωση κανονιῶν στὰ ὄπλοστάσια τῆς Κων/πόλης, καὶ ἔπαιρνε κάθε προφύλαξη ἀπὸ τὸν Βαῖλο τῆς Δημοκρατίας μέσα στὴν αὐλή του. Ὁ Βαῖλος ἦταν ὁ Μάρκο - Ἀντώνιο Μπάρμπαρο κι' ἐνόσω σ' αὐτὸν σπαταλοῦσε μὲ κάθε εὐκαιρία κολακεῖες καὶ εὐνοια, εἶχε διατάξει νὰ συλλαμβάνεται μὲ τιποτένιες αἰτίες ὁποῖος Βενετσιᾶνος ἔμπορος ἐβγαίνει μπροστὰ στὶς γαλέρες του. Τί ἄλλο χρειαζόταν ἡ κυβέρνησις τοῦ Ἁγίου Μάρκου γιὰ νὰ σπκώσῃ τὰ κόκκινα πανιά ποὺ ἦταν ἀνάμεσά τους τὸ σημάδι τοῦ πολέμου; Στὴν πραγματικότητά ἡ Σινιορία, ἂν καὶ ἀργά, εἶχε ἀρχίσει νὰ ἀντιλαμβάνεται ὅτι εἶχε φερθῇ μὲ ὑπερβολικὴ ἐμπιστοσύνη. Καὶ ξανασκεπτόμενη παλιὰ γεγονότα, καταλάβαινε τὸν πραγματικὸ λόγον ποὺ τὰ εἶχε προκαλέσει καὶ ποὺ δὲν ἦταν ἄλλος ἀπὸ τὴν πανουργία μὲ τὴν ὁποία ὁ Τοῦρκος τὴν εἶχε ἀναγκάσει πολλὰς φορὲς νὰ ἀρπάξῃ τὰ ὅπλα. Ἀλλὰ τὸ Ντιβάνι ἐνήργησε χωρὶς ἀνάπαυλα, ὥστε νὰ μὴν προλάβῃ ἡ Σινιορία νὰ ἀνακαλύψῃ ποῦ ὁδηγοῦν ὅλα αὐτά. Οἱ ἀλλεπάλληλες εἰδοποιήσεις τοῦ Μάρκο - Ἀντώνιο Μπάρμπαρο διέλυσαν ὅλες τὶς φαντασιώσεις. Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ζωγραφίσουμε τὸν πονοκέφαλον τοῦ Δόγη καὶ τῶν συγκλητικῶν, τῶν εὐγενῶν καὶ ὅλου τοῦ λαοῦ, ὅταν ἄρχισαν νὰ ἀντιλαμβάνονται τὶς δυστυχίες ποὺ τοὺς προετοίμαζαν. Ὅσο τυφλὴ ἦταν ἡ ἀνεμελεία μέχρι τότε, τόσο ἐπιτήδριοι καὶ ὀξυδερκεῖς θέλησαν νὰ φανοῦν τώρα μὲ τὶς προφυλάξεις τους. Μὲ τὴν ἐνεργητικότητά προσπαθοῦσαν νὰ ἀνακτῇσιν τὸν χαμένο χρόνον. Ὅλοι δυσπιστοῦσαν πρὸς τὸν ἐχθρὸν γοῦ μέχρι τώρα τὸν θεωροῦσαν τὸν πιὸ εἰλικρινῆ καὶ καλὸ σύμμαχον. Οἱ πιὸ μικρόψυχοι παρουσιάζονταν μὲ τὴν μεγαλύτερη ζέση. Καὶ γιὰ νὰ μὴν ὑπολείπεται κανεὶς, ὅλοι λογάριαζαν ἐκ τῶν προτέρων τὰ ὠφέλη τῆς νίκης τους ποὺ τὴν ἐπιβεβαίωναν μὲ προγνωστικὰ ἀδιάσειστα καὶ ἐπεκαλοῦντο τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Θρησκείας ὅταν πήγαιναν — καὶ τοῦτο ἐξαναγκασμένοι — νὰ συνωμοτήσουν γιὰ τὴν προκαταβολικὴν καταστροφὴ τῶν κτήσεών τους. Πρωτάθηκε νὰ ἐπιδικαστοῦν εἰσφορές ὥστε νὰ ἀντεπεξέλθουν στὰ ἐξοδα τοῦ πολέμου καὶ δὲν βρῆκαν μέσον πιὸ ἀκαριαῖον ἀπὸ τὸ νὰ πουληθοῦν διάφορες ἰδιοκτησίες τοῦ Κράτους στὴν τιμὴ τῶν τριακοσίων χιλιάδων σκούδων. Ἀλλὰ ὅταν διαπιστώθηκε ἡ πενιχρότητα τοῦ θησαυροῦ, θεωρήθηκε αὐτὸ τὸ ποσὸν ἀνεπαρκές, ὥστε ἀνάγκασαν τὸν κλῆρον νὰ συνεισφέρῃ

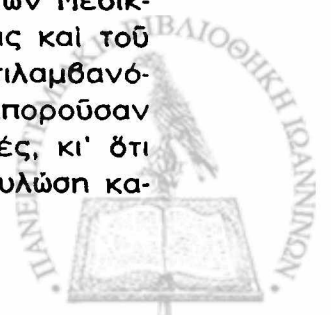
μέ τα τρία δέκατα τῶν προσόδων του καὶ ἔβγαλαν σὲ πλειστηριασμό ὅκτῳ φρούρια προκουρατόρων — ἀξίωμα ποῦ ἦταν ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα τῆς Δημοκρατίας — ζητῶντας ἀπὸ κάθε ὑποψήφιο εἴκοσι χιλιάδες δουκάτα. Ἐπίσης, με καταβολὴ ἄλλου ποσοῦ ἐπέτρεπαν νὰ λάβουν μέρος στὶς συσκέψεις τοῦ μεγάλου συμβουλίου πλῆθος νέων εὐγενῶν με μικρότερη ἡλικία ἀπὸ αὐτὴν ποῦ τὸ ἀξίωμα ἀπαιτοῦσε.

Ἐξώπλισαν, χωρὶς ἀργοπορία ἑκατὸν τριάντα ἔξη γαλέρες, ἑνδεκα γαλεάτισσες, δεκατέσσαρες νάβες καὶ λοιπὰ σκάφη μικρότερα ἢ φορτηγά. Ἔδωσαν τὴν ἀνώτατη ἀρχηγία αὐτῶν καὶ ὅλων τῶν ἄλλων ποῦ συγκεντρώθηκαν στὸν Ἱερώνυμο Ζάννη, ἱππότη καὶ προκουρατόρο τοῦ Ἀγίου Μάρκου καὶ τὴν ἀρχηγία τῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων στὸν στρατηγὸ Σφόρτσα Παλαβιταίνο, ὀνομάζοντας συγχρόνως γενικοὺς προβλεπτές ἐκείνης τῆς ἀρμάδας τὸν Ἀντώνιο Κανάλε καὶ τὸν Ἰάκωβο Τσέλοι. Καὶ διετάχθησαν ὅσοι εἶχαν κάποιο ἀξίωμα στὶς κτήσεις τῆς Σινιορίας νὰ βρίσκονται σὲ ἐτοιμότητα καὶ νὰ προβάλουν ἀντίσταση στὸν ἐχθρὸ ὅπου κι' ἂν αὐτὸς παρουσιαστεῖ καὶ ὅσο μεγάλος κι' ἂν θὰ εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν στρατιωτῶν του. Δὲν συνιστοῦσε γιὰ τὴν ὥρα μεγαλύτερες θυσίες ἢ ἀγωνία τῶν περιστάσεων κι' ὅπως ἔβλεπαν ὀλόκληρη τὴν Εὐρώπη νὰ ἐνδιαφέρεται γι' αὐτὴ τὴν ὑπόθεση δὲν δίστασαν νὰ προστρέξουν στὴ Ρώμη, ὥστε ὁ Ποντίφηκας νὰ ζητήσῃ βοήθεια ἀπὸ τοὺς καθολικοὺς ἄρχοντες. Ἦταν πολὺ διαφορετικὰ τὰ χρόνια ποῦ ἐκεῖνοι προσέτρεχαν στοὺς βενετσιάνους καὶ ποῦ ἐθεωρεῖτο προμήνυμα θριάμβου μιὰ συμμαχία με τὴν Δημοκρατία. Καὶ πολὺ πεσμένη προχωροῦσε ἡ τύχη τῆς τελευταίας ἀφοῦ βρισκόταν ἀναγκασμένη νὰ δέχεται γιὰ βοήθεια σὲ ἐκείνους τοὺς ἰδίους ποῦ σὲ μέρες ὀχι πολὺ παλιές, εἶχε φερθῇ προκλητικὰ καὶ προδοτικὰ. Ἀρχισαν ἀπὸ τοὺς Γάλλους ποῦ εἶχαν μακροχρόνιους πολέμους στὴν Ἰταλία καὶ εἶχαν στενές σχέσεις με πολλὰ ἀπὸ τὰ κράτη τῆς καὶ τώρα πάνω ἀπ' ὅλα, με τὸν Ποντίφηκα, κι' ἐνόσω ἦταν γνωστὲς οἱ ἀπώλειές τους στὸ ναυτικὸ καὶ ἡ ἀπαραβίαστη εἰρήνη ποῦ εἶχαν με τὸν μεγάλο Τοῦρκο, ἦταν εὐκολο νὰ συμπεράνουν πὼς ὅσες ἀπόπειρες κι' ἂν γίνονταν σ' ἐκείνη τὴν αὐλὴ θὰ ἔμειναν ἀκαρποφόρες. Βασίλευαν ἐπίσης στὴν Γαλλία, θρεμμένα με αἷμα καὶ μίσος, δυὸ πανίσχυρα κόμματα ποῦ κάτω ἀπὸ θρησκευτικὴ χροιά προσπαθοῦσαν νὰ καθυποτάξουν τὸ βασίλειο. Ἦταν οἱ Καθινιστὲς καὶ οἱ Οὐγενότοι ποῦ ἀποκάλυπταν τὰ δόγματα τῆς μεταρρύθμισης ποῦ τὰ ἔφεραν ἀπὸ τὴ Γερμανία οἱ Γάλλοι στρατιῶτες τὸν καιρὸ τοῦ Φραγκίσκου Ι καὶ εἶχαν ἀρχηγούς τους δύο πρίγκιπες ἰσχυροὺς. Οἱ καθολικοὶ εἶχαν με τὸ μέρος τους τὴ ρήγισσα Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων καὶ γιὰ πρόσχημα καὶ ἀσφάλεια τὸν Κάρολο ΙΧ ὑπερβολικὰ ἄπειρο καὶ ἄδουλο. Στὶς προτάσεις τοῦ Πάπα καὶ τῶν Βενετσιάνων ἀπάντησε ἡ Αἰκατερίνη με ἐκφράσεις καλῆς θελήσεως. Ἦταν πραγματικὰ ἡ θέση τῆς τόσο ἀπελπιστικὴ καὶ τόση ἡ ἰσχὺς τῶν ἀντιπάλων τῆς ὥστε ἀναγκάστηκε νὰ τακτοποιήσῃ τὶς διαφορές τῆς μαζί τους κλείνοντας τὴ συνθήκη εἰρήνης τοῦ Ἀγίου Γερμανοῦ τοῦ Λαγιετανοῦ. Ἀλλὰ με τὶς προφυλάξεις ποῦ ἔπαιρνε, κατάφερνε νὰ ἀποφεύγει τὸν προσωπικὸ κίνδυνο, δεικνώντας μετριοπάθεια στοὺς ἀντιπάλους τῆς καὶ ἐχθρότητα στὸν βασιλιᾶ Φίλιππο ΙΙ, φανατικὸ καθολικὸ. Γιὰ τὸ θέμα τῆς βοήθειας τί θὰ μπορούσαν νὰ περιμένουν ἀπὸ τὸ ἔθνος ποῦ βασίλευε ἡ διάδοχος τοῦ Ἐρρίκου VIII; Θεωρῶντας χρέος τῆς τῆ δυσαρέσκειά τῆς με τὴ Ρώμη καὶ ἀρχὴ τῆς διακυβέρνησής τῆς τὶς καταδιώξεις, τὰ σίδερα καὶ τὰ ἱκριώματα, δίκαια ἢ ἀδίκαια, ἐνάντια στοὺς στιγματισμένους, ὅτι πρεσβεύουν τὸν καθολικισμό, θὰ μπορούσε νὰ ἔχῃ τὴ φήμη ὅτι εἶναι «ἐχθρικότερη κι' ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς Τοῦρκους» καὶ σύμμαχος με ὅποιονδήποτε, θὰ ἀναβε πολέμους καὶ συρράξεις στὴ μεσογειακὴ περιοχὴ τῆς Εὐρώπης. Περισσότερο ἔρεισμα εἶχε ἡ ἐμπιστοσύνη ποῦ ἔτρεφαν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μαξιμιλιανὸ τῆς Αὐστρίας τοῦ ὁποίου οἱ ὑπῆκοοι προτεστάντες κατὰ τὸ πλεῖστον ὁλλὰ ἱκανοποιημένοι ἀπὸ τὴν φρόνηση καὶ τὴν ἀνε-

ξιθρησκεία του, πού δὲν τὸν ἐμπόδιζαν νὰ διατηρῇ ἐλεύθερη τὴν καθολικὴ πίστη, οὔτε νὰ ἀτενίσῃ μὲ ὑπερβολικὸ σεβασμὸ τὴν Ἀγία Ἑδρά. Ἐν τούτοις δημιουργοῦσαν μεγάλες δυσχέρειες οἱ πρόσφατες συνθήκες πού εἶχαν συναφθεῖ μὲ τὴν Πύλη καὶ ὄχι μικρὴ αἰτία δυσαρέσκειας καὶ ὑπαναχώρησης ἡ περιβολὴ τοῦ ἀξιώματος καὶ ἡ ἀνακήρυξη σὲ δούκα τῆς Τοσκάνης πού δόθηκαν ἀπὸ τὸν Ποντίφηκα στὸν Κοσμᾶ τῶν Μεδίκων, δεύτερο δούκα τῆς Φλωρεντίας: προνόμιο πού ἂν καὶ ὁ Πάπας τὸ μεταχειρίστηκε σὰν ὄργανο ἐκφρασης εὐγνωμοσύνης, ὅμως ὁ Αὐτοκράτορας πίστεψε πῶς τοῦ δημιουργεῖ δυσκολίες πού ἀντιστέκονταν στοὺς ὑπολογισμοὺς καὶ τίς βλέψεις του. Εὐχαριστήθηκε λοιπὸν ὁ Μαξιμιλιανὸς μὲ τὸ νὰ ἀρνηθῇ γιὰ τῶρα καὶ νὰ ὑποσχεθῇ γιὰ τὸ μέλλον βοήθεια, καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο οὔτε ἐπιθεβαίωνε τίποτα, οὔτε ἀντετίθετο, καὶ παρέμεινε ἐν εἰρήνῃ μὲ ὅλους καὶ μὲ τὸν ἑαυτὸν του. Ἦρθε καὶ ἡ σειρὰ τοῦ βασιλιᾶ τῆς Πορτογαλίας Δὸν Σεμπαστιὰν πού διακήρυξε τὴν ἀδυναμία στὴν ὁποία βρισκόταν τότε νὰ συνδράμῃ μιὰ ὑπόθεση τόσο ἀξιέπαινη, ἐξ αἰτίας τῶν καταστροφῶν πού ὁ λοιμὸς εἶχε κάνει στὶς κτήσεις του καὶ τῆς ἀνάγκης στὴν ὁποία βρισκόταν ἔχοντας νὰ φροντίσῃ τὴν ὁχύρωση τῶν ἀκτῶν του, ἴσως κιόλας νὰ εἶχε κερδίσει τὰ φρένα του ἡ φοβερὴ ἐπιχείρηση τῆς ἐκστρατείας του στὴν Ἀφρικὴ, ὅπου τὸν περίμενε ἓνας τάφος πού θὰ χρησίμευε σὰν τρόπαιο στοὺς κατακτητὲς του. Ἡ Σινιορία δυσαρεστημένη πιά πού ἀπευθύνθηκε στοὺς ἀρχόντες τῆς Εὐρώπης ἢ προβλέποντας τίς δικαιολογίες πού θὰ προέβαλαν γιὰ νὰ τὴν ἀποθαρρύνουν, ἔκανε τὴν ἴδια αἴτηση καὶ στὸν βασιλιᾶ τῆς Περσίας, διακηρύττοντας τὸν κίνδυνο στὸν ὁποῖον μὲ ἐχθρὸ τόσο ἰσχυρὸ καὶ θρασύ βρισκόταν ἐκτεθειμένη χωρὶς νὰ λογαριάσῃ πῶς σ' αὐτὴ τὴν ἴδια πιθανότητα θὰ στήριζε, ὅπως καὶ στήριξε ὁ Πέρσης τὴν ἀρνήσή του. Διότι ἂν, χωρὶς νὰ εἶναι ὑποπτος, διέτρεχε κίνδυνο, τί θὰ συνέβαινε ἂν περιπλεκόταν σὲ πάλιν μ' αὐτὸν πού ἦταν κύριος τῆς τύχης του; Δυστυχισμένο τὸ ἔθνος πού περιμένει βοήθεια ἀπὸ ἄλλων. Ἡ Ἰταλία κατὰ τὴ διάρκειά τοῦ XVI αἰῶνα ὑπῆρξε ζωντανὸ παράδειγμα αὐτῆς τῆς ἀβοήθητης κατάπτωσης. Τέσσερεις πόλεμοι σάρωσαν διάφορες ἐπικράτειές της ἐκείνη τὴν περίοδο καὶ κάθε ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς πολέμους εἶδε πρὸς μειωμένη καὶ ἀπονευρωμένη τὴν ἐθνικότητά της, ὅταν, πότε κλίνοντας πρὸς τὴν εὐνοία τῆς Γαλλίας, πότε συνθηκολογώντας μὲ τὰ συμφέροντα τοῦ Καρόλου V, οὐδέποτε προσπάθησε νὰ θεμελιώσῃ τίς δυνάμεις της καὶ τὴν εὐημερία της στὴν φιλικὴ ἔνωση ὅλων της τῶν στοιχείων. Τέλος, ἡ ὑπόλοιπη Εὐρώπη μὲ τίς ἐσωτερικὲς της διαμάχες πού συντάραζαν τὸ μεγαλύτερο ἀριθμὸ τῶν κρατῶν της, φιλοδοξοῦσε τὴν πολιτικὴ ἐνότητα. Τὰ σκίσματά της, οἱ ἀγῶνες της, οἱ αἱματηρὲς ταραχές της, ἔτειναν πρὸς αὐτὴν τὴν μεγάλη ἀρχή, τὴν καταγωγὴ ἐνὸς εὐρωσίου ὀργανισμοῦ καὶ τὴν ἀνεξαρτησία πού συνιστᾷ σήμερα τὴν θαυμάσια ἡπειρωτικὴ ἰσορροπία.

Ἀλλὰ γιὰ τὰ κράτη τῆς Ἰταλίας μπορεῖ νὰ λεχθῇ πῶς ἀναπαρήγαγαν τὴν ἱστορία τοῦ Ἑβραϊκοῦ λαοῦ: δημιούργησαν τὴν ἐχθρότητα ἀνάμεσά τους γιὰ νὰ ἀναλωθοῦν καὶ νὰ ἀποδυναμωθοῦν. Διαιρέθηκαν γιὰ νὰ ἡττηθοῦν πρὸς εὐκολα, καὶ ἀπὸ τὴ δουλεία ἔσωσαν μόνον τὴ γλῶσσα τους, γιὰ νὰ διαιωνίσουν μὲ μεγαλύτερη θλίψη τίς θύμψεις τῆς παλιᾶς τους εὐτυχίας.

Ἐπὶ τὴν ὁδὸν οὐκ ἀνιῶντες οἱ φορὲς πού οἱ Ἰταλοὶ ἀρχόντες ἔστειλαν βοήθεια στὴν Δημοκρατία. Ἡ Γένοβα, δεσμευμένη μὲ ἄλλες συμμαχίες καὶ ἀπασχολημένη ἐπιπλέον μὲ τὰ τοῦ οἴκου της, ἔστειλε μόνον μιὰ γαλέρα. Ὁ δούκας τῆς Σαβοΐας ἂν καὶ φαινομενικὰ δυσαρεστημένος μὲ τὸν Πάπα ἐξ αἰτίας τῶν Μεδίκων, ἔστειλε ἀκόμα μιὰ. Ἡ Μάλτα τρεῖς καὶ οἱ δούκες τῆς Φλωρεντίας καὶ τοῦ Οὐρμπίνο ἓναν περιορισμένον ἀριθμὸν στρατιωτῶν. Ὁ Ποντίφηκας, ἀντιλαμβανόμενος πῶς σ' ἐκείνη τὴν ἐπιδρομὴ οἱ ἐχθροὶ τοῦ χριστιανισμοῦ θὰ μπορούσαν νὰ κερδίσουν ἐδάφη μέχρι τίς παραμεθόριες στὶς κτήσεις του περιοχές, κι' ὅτι συνέφερε νὰ βοηθήσουν τὴ Δημοκρατία ὅσο μπορούσαν, χωρὶς νὰ ναυλώσῃ κα-

νένα πλοίο — ἐνῶ αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ βοήθεια ἦταν ἀναγκαία — πρότεινε στὴ Σύγκλητο νὰ διαθέσῃ δώδεκα γαλέρες ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ εἶχε σὲ ἀχρηστία στὰ λιμάνια τῆς καὶ τὸν ἐξοπλισμὸ τους καὶ τὴ συντήρησή τους θὰ τὴν ἀνελάμβανε αὐτός. Καὶ ἐγίνε κατὰ τὴν ἐπιθυμία του. Λίγες καὶ ἀσήμαντες ἐν τοῦτοις φαίνονταν ἐκεῖνες οἱ προετοιμασίαι σὲ ἀναλογία μὲ τὴν ἐπικείμενη καταστροφὴ καὶ μόνο οἱ δυνάμεις τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἰσπανίας θὰ μπορούσαν νὰ ἀντιπαραβληθοῦν μὲ τὶς δυνάμεις τοῦ Τούρκου καὶ νὰ παραλληλισθοῦν μ' αὐτές, καὶ ἀκόμα νὰ βγάλουν ἀπὸ ἐκεῖνη τὴ σύγκρουση ὄφελος καὶ δόξα. Οἱ κατακτήσεις ποὺ ὁ Κάρολος V εἶχε κερδίσει μὲ τὸ σπαθὶ του, ὁ Φίλιππος II, ὁ γιὸς καὶ διάδοχός του τὶς διατηροῦσε ἀκέραιες ὄχι χωρὶς νὰ ἐπιδεικνύη κάποια ἐπιμονὴ καὶ στάση σθεναρὴ, ὥστε καὶ οἱ ἴδιοι του οἱ ὑπῆκοοι τὸν φοβόνταν καὶ τὸν θαύμαζαν. Δὲν ἦταν ὁ Φίλιππος II καθολικὸς φαινομενικὰ οὔτε ἐπιδεικτικὰ γιὰ νὰ ξεσηκωθῇ ἐνάντια στοὺς ἐχθροὺς του. Ἀλλὰ ἦταν ἀπὸ πεποίθηση καὶ γιὰτὶ μόνο στὴ θρησκεία ἐβρίσκε γαλήνη γιὰ τὶς δυστυχίες τῆς ζωῆς του.

Ὅμως οὐδέποτε ἐδινε τὸ προβάδισμα στοὺς δισταγμοὺς τῆς συνειδήσεως ἀλλὰ στὰ βασιλικά του καθήκοντα καὶ οὔτε ἀρκοῦσε μιὰ ὑπόθεση νὰ εἶναι ὠφέλιμη γιὰ τὴ χριστιανωδύνη γιὰ νὰ τὴν ἀγκαλιάσει δίχως κρίση. Πάνω ἀπ' ὅλα φρόντιζε τὰ συμφέροντα τοῦ στέμματός του. Ὑπολήπτονταν λοιπὸν τὴ μοναρχία του καὶ οἱ δύο κόσμοι. Περπατώντας ἀπὸ τὴν Ἰσπανία ὡς τὴ Δύση διασχίζοντας τὸ στενὸ τοῦ Μαγγελάνου μέχρι τὴ γειτονικὴ θάλασσα στὸν κόλπο τῆς Βεγγάλης κι' ἀπὸ τὸ Ὄρμουζ ὡς τὸν κάβο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος καὶ γυρίζοντας μετὰ μέχρι τὸ νησί τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ καὶ τὸ Γιβραλτάρ, στερνὸ προπύργιο τῆς Εὐρώπης, κύκλωνε ὅλο τὸν κόσμον κάτω ἀπὸ τὸν λαμπερὸ ἥλιο τῆς κυριαρχίας τῶν Ἰσπανῶν. Ὅμως δὲν ἀπολάμβαναν ὅλα αὐτὰ χωρὶς ἀνησυχίες καὶ ἀντιξοότητες. Οἱ θησαυροὶ τῶν Ἰνδιῶν στὴν καλλίτερη περίπτωσις ἦταν στὰ χέρια τῶν ἀπληστων Ἑγγλέζων. Καὶ ὅταν ἀπὸ καλὴ τύχη ἔφταναν στὰ λιμάνια τῆς χερσονήσου ἢ δὲν τὰ ἐπωφελεῖνταν μὲ φρόνησις ἢ δὲν ἀρκοῦσαν νὰ γεμίσουν τὶς ἀκόρεστες κασέλες τοῦ στρατοῦ. Στὴ Νεάπολη, τὴ Σικελία καὶ τὸ Μιλάνο, στρατόπεδα ἀένσου πολέμου, ἀνέμιζε πάντα ἡ Ἰσπανικὴ σημαία ἀπὸ σκοπιμότητα μᾶλλον παρὰ ἀπὸ ἀγάπη. Στὸ Βέλγιο, στὴ φλάνδρα καὶ τὴν Ὁλλανδία καλυπτόταν ἡ ἐπανάστασις κάτω ἀπὸ μιὰ μάσκα θρησκευτικῆς. Καὶ μέσα στὸ ἴδιο τὸ κράτος ἂν καὶ ἐξαρθρωμένοι καὶ προγραμμαμένοι, ἀκόμα ἐξερέθιζαν οἱ μαυριτανοὶ τὴν πυρὰ τῆς Ἱερᾶς Ἐξέτασης. Ἦταν ἀναγκαῖο νὰ ὑπάρχει φρουρὰ στὰ φρούρια τὰ παραμεθόρια τῆς Ἀφρικῆς καὶ σ' ὅλες τὶς ἀκτὲς τῆς Μεσογείου. Νὰ ἀντικρούουν τὶς ἐπιθέσεις καὶ νὰ καταστέλλουν τὶς ἐπιδρομές τῶν κουρσάρων καὶ τῶν μπαρμπερίνων. Νὰ συντηροῦν τοὺς στόλους στὴν Ἰταλία ποὺ βρίσκονταν πάντα ἐκεῖ γιὰ τὴν ἀντιμετώπισιν κάθε κινδύνου. Νὰ ὑπάρχη ἀμυνα καὶ φρουρὰ σὲ πλῆθος ἐρούρια, ἄλλα σὲ περιοχὲς κυριευμένες, ἄλλα σὲ χώρες ἐπαναστατημένες ἢ ἐτοιμὲς νὰ ξεσηκωθοῦν. Καὶ τελικὰ νὰ στρατολογοῦν καὶ νὰ συντηροῦν τὶς στρατιᾶς καὶ νὰ διατηροῦν συμβούλια, ὑπουργεῖα, ἀκροάσεις, ἀντιβασιλεῖς κι' ἀκόμα νὰ συγκεντρώνουν προμήθειες κάθε εἶδους. Ὅλα αὐτὰ ἦταν ἀνάγκες ποὺ δημιουργοῦσαν ἢ ἐξάπλωσις κατακτήσεων τόσο ἀνόμοιων καὶ ἀπομακρυσμένων μεταξὺ τους ποὺ τὶς καταπίεζαν περισσότερο ἢ συνηθισμένη ἀνεπάρκεια εἰσφορῶν καὶ ἡ ἐλαττωματικὴ διακυβέρνησις ἐκείνων τῶν καιρῶν. Ὑπερέβαιναν κατὰ κάποιο τρόπο αὐτὲς τὶς δυσκολίες κι' ἄλλες ἀνάλογα μὲ τὶς περιστάσεις. Ἦταν κατὰ συνηθισμένον γιὰ τοὺς Ἰσπανοὺς ἡ ἀδυναμία γιὰ τοὺς πολέμους καὶ ἄλλες περιπέτειες. Ἡ εὐγένειά τους ἐννοιωθε τιμημένη μὲ τὴν ἐνασχόλησιν μὲ τὰ ὄπλα, σχολεῖο ποὺ χωρὶς νὰ συγκρίνεται μὲ τὰ γράμματα, κούρσευε ἀκόμη καὶ τὰ πρὶο προικισμένα ταλέντα. Τὶ ποῖο ἀνδρεῖο θὰ μπορούσε νὰ συμβῇ στὰ ἐγγόνια τῶν ἡρώων τοῦ Νέου Κόσμου, στοὺς γιουὺς τῶν κατακτητῶν τῆς Παθίας καὶ στίς ψυχὰς ποὺ ἐφλεγε ἀκόμη ἡ δόξα τοῦ San Quintin καὶ οἱ δάφνες τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς φλάνδρας; Αὐτὰ ὑπῆρξαν πεδία

παντοτινά τῶν ἄθλων τῶν παλαιότερων καὶ φημισμένων στρατηγῶν. Γιὰ τὴν νεότητά τὴν ἀνήσυχη γιὰ πρόοδο καὶ τιμὴ, καλὰ θὰ ἦταν νὰ ἀνοιχτοῦν νέοι δρόμοι. Καὶ οἱ περιοχὲς ποὺ λογάριάζε νὰ καταλάβῃ ὁ Τοῦρκος, προσέφεραν πλατεῖα σφαῖρα στὶς σκέψεις τους καὶ ἐπιχείρηση ἀξία γιὰ τὴν ἀνδρεία τῶν ψυχῶν του.

Ἡ ὑπεράσπιση ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τῶν βασιλείων τῆς Νεάπολης καὶ τῆς Σικελίας ποὺ ὁ ἐχθρὸς μποροῦσε νὰ εἰσβάλῃ καὶ μάλιστα ἂν ἀπὸ ἀπροσεξία τοῦ διευκόλυναν τὴ νίκη, μεταμόρφωνε αὐτὴ τὴν ὑπόθεση σὲ ἀνάγκη καὶ δὲν θὰ ἦταν εὐκόλο νὰ τὴν ἀντιπαρέλθῃ ἓνας πολιτικὸς τόσο ὀξυδερκῆς ὅπως ὁ Φίλιππος.

Αὐτὲς τὶς σκέψεις ἔκαναν οἱ Βενετσιάνοι ἄλλοτε ἔχοντας ἐλπίδες κι' ἄλλοτε ἀμφιβολίες γιὰ τὴ βοήθεια ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ προσφέρῃ ἡ Ἰσπανία. Γιατὶ ὅταν ἔφερναν στὴν μνήμη ἄλλες περιστάσεις παρόμοιες μὲ τὴ σημερινὴ ὅποτε δὲν εἶχαν ὑποχωρήσει στὰ παρακάλια τοῦ Καθολικοῦ Βασιλέα ποὺ τοὺς ζητοῦσε βοήθεια ἐνάντια στὸν Ὀθωμανικὸ στρατό, θεωροῦσαν βέβαιη τὴν ἀποτυχία τους. Γιατὶ οἱ συμφεροντολόγοι δὲν ἐμπιστεύονται τοὺς γενναιόδωρους καὶ ὁ φόβος τους θεωρεῖ φυσικὴ καὶ νόμιμη τὴν ἐκδίκηση. Κι' ἀκόμα δὲν ἐμπιστεύονταν τὸν χαρακτῆρα τοῦ Φιλίππου II τὸν βάνουσο, ὀξύνουν, πανοῦργο καὶ ἐκδικητικὸ ὅπως ὁλόκληρη ἡ Εὐρώπη τὸν ἤξερε. Ὁ διφορούμενος φίλος ἐκλιπαροῦσε τὴ συμμαχία μὲ τὸν προσβεβλημένο Βασιλιά, τοῦ ὁποῦ ἡ αὐστηρὰ εὐθύνη κατεδίκαζε κάθε ἀθλιότητα. Καὶ καθὼς στὸ τέλος ἡ ἀνάγκη δὲν ἔχει νόμο κι' ἡ δική τους ἀνάγκη μεγάλωνε ἡμέρα μὲ τὴν ἡμέρα ἔβαλαν μεσάζοντα τὸν Ἅγιο Ποντίφηκα Πιὸ V, ὁ ὁποῖος περισσότερο φοβισμένος ἀπὸ τὴ συμφορὰ ποὺ προέβλεπε παρὰ πεπεισμένος γιὰ τὴ χρησιμότητα τῆς συνεργασίας μὲ τὸν Βασιλιά τῆς Ἰσπανίας προσπάθησε μὲ ζῆλο ἀληθινὰ πατρικὸ νὰ παραμερίσῃ ὅλα τὰ ἐμπόδια ποὺ ὀρθόνονταν μπρὸς στὴν πραγματοποίηση ἐκείνης τῆς ἐπιθυμίας. Ἐπεφόρτισε λοιπὸν ἓναν κληρικὸ τῆς ἀποστολικῆς ὑπηρεσίας νὰ πᾶει σύντομα στὴν Ἰσπανία καὶ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Φίλιππο II νὰ ἐνωθῇ μὲ τοὺς Βενετσιάνους δίνοντάς του συγχρόνως μιὰ ἐκτεταμένη ἐπιστολὴ ποὺ σὲ εὐθετο χρόνο θὰ χρησίμευε σὰν πιστοποιητικὸ καὶ θὰ συγκινοῦσε τὸν Βασιλιά μὲ τὶς ἱκεσίες καὶ τὶς κρίσεις ποὺ ὑπῆρχαν σ' αὐτὴν καὶ ποὺ τοῦ ζητοῦσαν νὰ μιμηθῇ τὸ παράδειγμα τῶν δοξασμένων προγόνων του.

Ἐφτασε ὁ ἀπεσταλμένος στὴν αὐλὴ τῆς Ἰσπανίας, στὴν Ἐθίχα, τὸν καιρὸ ποὺ ὁ Φίλιππος κατευθυνόταν ἀπὸ τὴν Κόρδοβα στὴ Σεβίλλη ὅπου ἐπίσης διατηροῦσε αὐλές. Ὁ Βασιλιάς χειριζόμενος τὸ θέμα μὲ τὴ συνηθισμένη του βραδύτητα, ἀπάντησε πῶς ἀναφορικὰ πρὸς τὴ συμμαχία τίποτα δὲν μποροῦσε νὰ γίνῃ ἐκείνη τὴ στιγμή γιατί ἦταν ὑπόθεση ποὺ ἤθελε σκέψη. Ὅσο γιὰ τὴ βοήθεια πρὸς τοὺς Βενετσιάνους, ἐννοιωθε ἠποχρεωμένος νὰ τοὺς συνδράμῃ καὶ θὰ ἔδινε διαταγὴ στὸν Χουὰν Ἀντρέα Ντόρια, τὸν ναυαρχό του στὴ Σικελία, ὥστε μὲ τὶς γαλέρες ποὺ εἶχε στὶς διαταγές του νὰ πλεύσῃ πρὸς τὴν Κέρκυρα νὰ ἐνωθῇ μὲ τὶς γαλέρες τοῦ Πάπα κι' ὅλες μαζί νὰ ομίζουν μὲ τὶς Βενετσιάνικες. Ὁ Πάπας εἶχε ἤδη κυρήξει ἀρχηγὸ τῶν δώδεκα σκαφῶν ποὺ βρίσκονταν ἐξωπλισμένα μὲ ἐξοδὰ του στὰ λιμάνια τῆς Δημοκρατίας, τὸν Μάρκο Ἀντώνιο Κολόννα δούκα τοῦ Ταγιακὸς καὶ Παλιάνο καὶ στὶς 11 τοῦ Μᾶη τοῦ 1570 ἀφοῦ ἔβαλε νὰ ψαλῇ λειτουργία στὸ Ἅγιο Πνεῦμα τοῦ ἔδωσε, εὐλογημένο ἀπὸ τὸ χέρι του, τὸ λάβαρο ποὺ θὰ χρησιμοποιοῦσαν σ' ἐκείνη τὴν ἐπιχείρηση. Ἐτοί ὁ Κολόννα πῆρε τὸ δρόμο πρὸς τὴ Βενετία καὶ σὲ λίγο χρόνο ἀνέλαβε τὰ καθήκοντα τῆς ἀρχηγίας τῆς ἀρμάδας. Ἐν τῷ μεταξύ, ὁ Μέγας Ἀρχὼν εἶχε στείλει στὴν Βενετία ἓναν ἀπεσταλμένο νὰ ἀνακοινώσῃ στὴν Σύγκλητο τὴν ἐκχώρηση τῆς Κύπρου καὶ τῶν ἐξηρητημένων ἀπ' αὐτὴν περιοχῶν διότι σὲ περίπτωσιν ἀρνήσεώς τους θὰ ἐκήρυττε τὸν πόλεμο ὄχι μόνον ἐναντίον τῆς νήσου, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον ὅλων τῶν κτήσεων καὶ τῶν κρα-

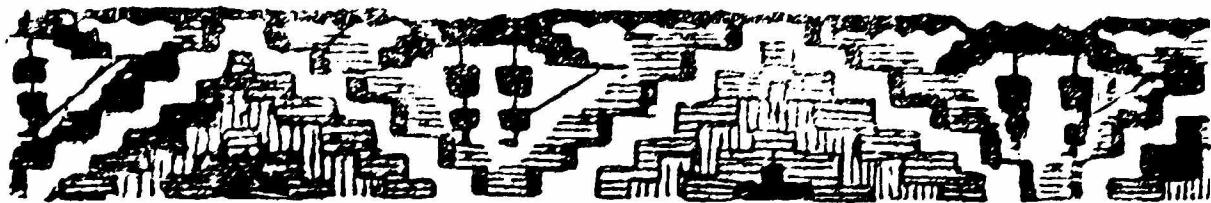
τῶν τῆς Σινιορίας. Στὴν ἐπιστολὴ πού εἶχε γράφει, πραγματικὰ αὐτοεπιτιλοφορεῖτο Σελῆμ κύριος τοῦ Βασιλείου τῆς Κύπρου καὶ διάδοχος στὰ δικαιώματα τοῦ σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου. Παρεπονεῖτο στοὺς Βενετσιάνους πὺς παραβιάζουν τὰ σύνορα τῆς Αὐτοκρατορίας του ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς Δαλματίας καὶ πὺς παραβιάζοντας τὶς ὑπάρχουσες συνθήκες εἶχαν θανατώσει μερικοὺς κουρσάρους μουσουλμάνους. Καὶ δὲν τὸν εὐχαριστοῦσε νὰ καταφεύγουν στὴν Κύπρο οἱ δυτικοὶ πειρατὲς πού διέτρεχαν τὶς θάλασσες τῆς Συρίας καὶ πού τοὺς ἐπέτρεπαν νὰ παρενοχλοῦν τοὺς ὑππκούς τῆς Πύλης ποὺ ἡσκολοῦντο μὲ τὸ ἐμπόριο καὶ τοὺς προσκυνητὲς πού ὅλα τὰ χρόνια πήγαιναν σὲ εὐλαβικὸ προσκύνημα στὴν ἱερὴ Μέκκα. Τοὺς προσέφερε τὴ φιλία του στὴν περίπτωση πού θὰ τοῦ παρέδιναν τὸ ἀναφερθὲν Βασίλειο. Κι' ἂν δὲν ἔκαναν ἐτοί, ὀρκιζόταν νὰ τὸ κυριεύσῃ μὲ τὴ βία καὶ νὰ ἐξολοθρεύσῃ μὲ τὰ ὄπλα κι' ὅλες τὶς ἄλλες ἐπαρχίες τῆς Δημοκρατίας.

Αὕτῃ ἡ πρόκληση, ἡ τόσο ἀδικη καὶ τὸ στάδιο στὸ ὁποῖο εἶχαν φθάσει τὰ πράγματα δὲν ἄφηνε περιθώριο γιὰ καμιὰ συμφωνία. Καὶ μὲ ὅλο πού μερικοὶ γερουσιαστὲς εἶπαν πὺς ὤφειλαν νὰ φάξουν γιὰ συμβιβασμό, δὲν εἰσακούσθηκαν οἱ συμβουλές τους, μόνο ἐδίωξαν τὸν ἀπεσταλμένο μὲ τὴν ἀπάντηση πὺς ἡ Βενετία ἦταν διατεθειμένη νὰ ὑπερασπιστῇ τὰ δικαιώματά της καὶ δὲν συμφωνεῖ, οὔτε μὲ κολακείες, οὔτε μὲ ἀπειλές στο διαμελισμὸ τῶν ἐδεφῶν της. Γύρισε λοιπὸν ὁ ἀπεσταλμένος μ' αὐτὸ τὸ γράμμα στὴν Κων/πολιν, ὅπου ὄχι λίγο χάρηκε ὁ Σελῆμ βλέποντας νὰ τοῦ βάζουν στὸ χέρι τὴν εὐκαιρία πού τόσο ποθοῦσε. Ἀμέσως ἔστειλε τὸν Μουράτ - Ἀραῆζ μὲ εἰκοσιπέντε γαλέρες, ὥστε τοποθετημένος στὴ Ρόδο νὰ κλείσῃ τὸ δρόμο τοῦ Βενετσιάνικου στόλου πρὸς τὴν Κύπρο. Ἀνακέρυξε τὸν Πιαλί πασᾶ - ἀρνισθήρησκο Οὐγγρο πού τοῦ εἶχε μεγάλη ἐμπιστοσύνη - ἀρχιναύαρχο καὶ τὸν πασᾶ τοῦ Καίρου Μουσταφᾶ ἀρχηγὸ τῆς ἐκστρατείας καὶ ἔκανε ὀρισμένες προετοιμασίες πού θεωροῦσε ἀπαραίτητες, ἐπὶ πλεόν τῶν ἤδη ὑπαρχουσῶν ἐνισχύσεων στὰ διάφορα λιμάνια τῶν κτήσεις του. Καὶ ὅπως ἡ ἐποχὴ ἦταν κατάλληλη καὶ βοηθοῦσε στὴν ἐπίσπευση τοῦ ταξιδιοῦ πρὶν νὰ μπῇ τὸ καλοκαίρι πού εἶναι ἐπίφοβο σὲ ἐκεῖνα τὰ μέρη, στὰ μέσα τοῦ Μᾶν ἄφησε ὁ Πιαλί πασᾶς τὰ Δαρδανέλια ἀκολουθημένος ἀπὸ ὀγδόντα γαλέρες καὶ τριάντα γαλεάτσες μὲ κατεύθυνση τὴν Εὐβοία. Τὸ ἴδιο ἔκανε μετὰ ἀπὸ λίγες μέρες καὶ ὁ Μουσταφᾶ, συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Ἀλῆ πασᾶ μὲ τριανταῆξη γαλέρες καὶ ὀκτῶ ἄλλα σκάφη μικρότερα φορτιγὰ, φορτωμένα μὲ πυροβόλα, προμήθειες καὶ ὅ,τι ἄλλο θὰ χρειαζόταν σὲ ἐκεῖνη τὴν ἐπιχείρηση. Ὁ Πιαλί καθυστέρησε τὸν ἀπαραίτητο χρόνο γιὰ νὰ καλαφατίσῃ τὶς γαλέρες του καὶ νὰ προμηθευθῇ ὀρισμένα ἐφόδια καὶ περνῶντας ἀπὸ τὶς Κυκλάδες προσπάθησε νὰ κυριεύσῃ τὴν Τήνη, ἀλλὰ καθὼς δὲν τὸ πετύχαινε τόσο σύντομα, ὅσο ἤθελε, τὴν ἄφησε ὕστερα ἀπὸ λίγες ὥρες κατεστραμμένη. Ἐσμίξε μετὰ μὲ τὶς ὑπόλοιπες δυνάμεις καὶ τὶς ἀρχές τοῦ Ἰουνίου ἔκανε πανιά γιὰ τὴ Ρόδο, ὅπου μὲ τὴν ἀφίξη ὀρισμένων γενίτσαρων καὶ πριγκήπων χρήσιμων γιὰ τὴν πολιορκία πού σχεδίαζε, συνέχισε τὸ δρόμο του καὶ τὴν πρώτη Ἰουλίου συνάντησε τὸν Μουσταφᾶ καὶ τὸν Ἀλῆ στὶς ἀκτὲς τῆς Κύπρου, ὅπου ἐτοιμάζονταν νὰ ἀποβιθαστοῦν ἀπὸ τὴν μεσημβρινὴ πλευρὰ ἐκείνης τῆς νήσου. Ἀποφασισμένοι πιά νὰ ἀντισταθοῦν μὲ ὅσες δυνάμεις μπόρεσαν νὰ συγκεντρώσουν, δὲν ἀδιαφοροῦσαν οἱ Βενετσιάνοι στὸ νὰ μαζέψουν τὶς γαλέρες τους, ἂν καὶ ἀκόμα ἀναποφάσιστοι γιὰ τὸ δρόμο πού θὰ ἀκολουθοῦσαν. Τὴν τελευταία ἡμέρα τοῦ Μαρτίου ἔφυγε ὁ Ἰερώνυμος Ζάννη καὶ ὁ Σφόρτσα Παλαβιτσίνο γιὰ τὴ Ζάρα, ὅπου ἔφθασαν στὶς 13 τοῦ Ἀπρίλη γιὰ νὰ περιμένουν ἐκεῖ τὶς γαλέρες πού θάπρεπε νὰ συναντήσουν κατὰ τὶς διαταγές τῆς Συγκλήτου. Ἀκόμα στὶς 12 Ἰουνίου παρέμεναν στὸ ἴδιο σημεῖο χωρὶς νὰ ἔχουν ἐπιχειρήσει ὅ,τιδήποτε, ἔχοντας ἀνάγκη ἀπὸ προμήθειες, ἐνὸς στρατὸς καὶ λαὸς ἐξολοθρευόταν ἀπὸ ἀρρώστια κολλητικὴ πού ἀρχισε νὰ σέρνεται καὶ φοβούμενοι πὺς θὰ αἰφνιδιστοῦν ἀπὸ τὸν ἐχθρό. Ἐν ὄφει αὐτῶν τῶν κινδύνων σήκωσαν ἀγ-

κυρες και μεταφέρθηκαν στην Τεσίνα κι' από κεί στον Κάταρο και στις 23 'Ιουνίου έφθασαν με έβδομήντα γαλέρες στην Κέρκυρα. Έκεί θα έπρεπε να συναντηθούν με την υπόλοιπη άρμάδα και να περιμένουν την μοίρα του Ποντίφηκα που άγνοούσαν που βρίσκεται και τη μοίρα του Χουάν 'Αντρέα Ντόρια, τον όποιον είχε διατάξει ο Καθολικός Βασιλιάς να κατευθυνθῇ στη Μεσσήνη για να προσφέρη βοήθεια στη Δημοκρατία. Κατά την άπουσία του στρατηγού Ζάννη είχε συμβῇ κάτι καινούργιο στη Βενετία που αύξησε, αν και για λίγο, τη σύγχυση εκείνων των ημερών. Τις πρώτες ημέρες του Μαΐου πέθανε ξαφνικά ο δούξ Πέδρο Λορεδάνο και στις 11 εξέλέγη στη θέση του ο Λουίς Μοσενίγο, Ιππότης και προκουρατόρος του 'Αγίου Μάρκου. Αυτή ήταν η τέταρτη φορά που έπεφτε το ανώτατο αξίωμα του Κράτους στην οικογένεια των Μοσενίγων. Για την κενή θέση του προκουρατόρου εξέλέγη ο Σεμπασιάν Βενιέρο, γενικός προβλεπτής που καταγόταν από την Κέρκυρα για τον όποιον θα έχουμε την εύκαιρία να μιλήσουμε παραπέρα. Αυτό το γεγονός έδωσε άφορμή για χίλιες διαδόσεις ανάμεσα στο πλήθος, αφού πίστεψαν πως ο δόγης πέθανε δηλητηριασμένος επειδή ήταν ένας από κείνους που ήθελε ειρήνη με τον Μέγα Τουρκο με κάθε θυσία. Στη Βενετία αυτό δεν ήταν καθόλου παράξενο. Άλλά εκείνους τους χρόνους πίστευαν πως ποτέ δεν έφθανε η ώρα των Ισχυρών, λες και όντας Ισχυροί θα μπορούσαν να εξαιρεθούν από τον πιο άκάματο νόμο της φύσης. Αυτά ήταν τα γεγονότα το τελευταίο τρίτο του XVI αιώνα που έκαναν τις ελπίδες να διαδέχονται τους φόβους στη σκέψη των πολιτικών. Και αυτές ήταν οι περιστάσεις που προηγήθηκαν σε ένα από τα γεγονότα τα πιο αξιομνημόνευτα που στάθηκε μάρτυρας ο Κόσμος.

Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι

ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ ΣΤ. ΔΟΚΑΝΑΡΗ

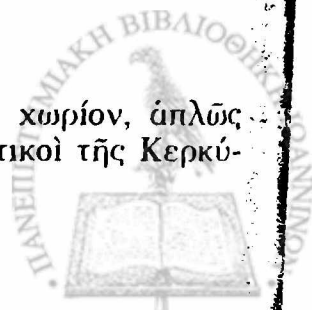
Μοιράρχου - Φιλολόγου

ΚΡΗΤΙΚΗ Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΚΡΗΤΙΚΑ - ΛΕΥΚΙΜΜΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

Σὲ χρόνους μακρινούς καὶ σὲ αἰῶνες ἀπροσδιόριστους — λέγει μία παράδοσις τοῦ χωρίου Κρητικὰ Λευκίμμης Κερκύρας — μία ὁμάδα Κρητικῶν μετὰ τὰς γυναῖκας, τὰ παιδιά των καὶ τὰ πατρία ἱερά, ἔπαιρνε τὸν δρόμο τοῦ ξενητεμοῦ γιὰ τὸ ἄγνωστον. Ἡ Σαρακηνοκρατούμενη Κρήτη δὲν μπορούσε νὰ κρατήσῃ σκλάβους καὶ προσκυνημένους τοὺς ἀγνοῦς πατριῶτες καὶ ἀδόλους Χριστιανούς τοῦ κρητικοῦ χωρίου. Ἐχοντες ὡς ἔμβλημα τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας Ἐλεούσης, Μητροπόλεως τοῦ χωρίου των, οἱ φεύγοντες τὴν δουλείαν τῶν Σαρακηνῶν Κρήτες ἐπεβιβάσθησαν σ' ἓνα ἰστιοφόρον καὶ ἀνοίχτηκαν στὸ πέλαγος. Οὐρίος ἄνεμος φέρνει αὐτοὺς πρὸς τὰς Βορειοδυτικὰς Ἑλληνικὰς Θαλάσσας καὶ ἀφοῦ διέσχισαν τὸ Κρητικὸν καὶ τὸ Ἰόνιον Πέλαγος, τὸ καράβι τους ἀράζει μίαν αὐγὴν σ' ἓνα ὑπήνεμον ὄρμον τῶν νοτιοδυτικῶν παραλίων τῆς Κερκύρας. Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ ὄρμου ὑψώνονται βράχια καὶ πανύψηλοι γκρεμοί, λέγεται πῶς ἡ εἰκόνα τῆς Παναγίας Ἐλεούσης ἐπροστάτευσε τὸ καράβι καθ' ὅλην τὴν διαδρομὴν καὶ τὸ ὠδήγησεν εἰς τὸν ἀσφαλῆ ὄρμον ποῦ ἀπὸ τότε πῆρε τὴν ὀνομασίαν Λιμνιά. Ἀπὸ τὰ Λιμνιά οἱ Κρητικοὶ πῆραν τὴν μετὰξὺ Σκαλιῶν καὶ Παλαιοκαπάσας κοιλάδα καὶ προχωρῶντες ἀνατολικώτερον ἔφθασαν εἰς ὠραίαν τοποθεσίαν ἔνθα ἐναπόθεσαν τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας Ἐλεούσης καὶ ἔκτισαν τὸν φερώνυμον Ναὸν τῆς. Πέριξ τῆς Παναγίας Ἐλεούσης ἀνεπτύχθησαν τὰ παλαιὰ Κρητικὰ. Τὸ σημερινὸν χωρίον Κρητικὰ ἔχει μεταφερθῇ 1.500 περίπου μέτρα νοτιώτερον, καθ' ὅσον αἰῶνες μετὰ τὸ κτίσιμόν του ἐπιδημία πανώλους ἐρήμωσε τὸ χωριό. Λέγεται μάλιστα ὅτι οἱ κάτοικοι γιὰ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὴν ἐπιδημίαν ἐγκατέλειψαν τὰ παλαιὰ Κρητικὰ καὶ χωρίστηκαν εἰς δύο ὁμάδας, ἡ μία ὁμάδα μετέβη σ' ἓνα βουνὸ βορειοδυτικὰ τοῦ χωρίου καὶ ἐκεῖ ἀπεβίωσαν ὅλοι ἐκ τῆς ἐπιδημίας. Ἀπὸ τότε τὸ βουνὸ αὐτὸ πῆρε τὸ ὄνομα «Τοῦ Χάρου τὸ Βουνό», ἡ ἄλλη ὁμάδα μετέβη εἰς ἄλλο βουνὸ εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ τοῦ χωρίου. Ἀπὸ αὐτοὺς οἱ μισοὶ ἐσώθησαν καὶ ἀπὸ τότε τὸ βουνὸ αὐτὸ λέγεται «Μισόβουνον». Μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς ἐπιδημίας οἱ διασωθέντες κάτοικοι ἔκτισαν τὸ νέον Χωρίον Κρητικὰ, τὸ ὁποῖον σήμερον ἀριθμεῖ περὶ τὰς 100—120 οἰκογενείας, ἀπέχει περὶ τὰ 42 χιλιόμετρα ἐκ τῆς πόλεως Κερκύρας καὶ συνδέεται ὁδικῶς μετ' αὐτῆς Κρητικὰ — Ἀνω Λευκίμμη — Κέρκυρα. Τὰ ἐρεῖπια τοῦ παλαιοῦ χωρίου Κρητικὸν εἶναι ἐμφανῆ καὶ ὁ ἱερὸς Ναὸς τῆς Παναγίας Ἐλεούσης ὑφίσταται εἰς τὸ ἀρχικὸν σημεῖον εἰς ὃ ἐκτίσθη, ἀφοῦ ἔχει ὑποστῇ τὰς ἐκ τοῦ χρόνου μεταβολὰς καὶ ἀνακαινίσεις.

Πότε ἔγινεν ὁ ἐποικισμὸς τοῦ χωρίου Κρητικὰ καὶ ἀπὸ ποίους;

Ἡ παράδοσις δὲν ἀναφέρει τὸ ἐγκαταλειφθὲν Κρητικὸν χωρίον, ἀπλῶς τὸ τοποθετεῖ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Χάνδακος Κρήτης. Οἱ Κρητικοὶ τῆς Κερκύ-

ρας — κάτοικοι τοῦ χωρίου Κρητικῶν — θέλουν καὶ ἐπιμένουν νὰ κατάγονται ἀπὸ τὸν Χάνδακα Κρήτης. Κάτι ποὺ λέγεται μὲ ἐπιμονὴ καὶ κληροδοτεῖται μὲ τὴν παράδοσιν ἀπὸ πατέρα οὐδὲ παιδὶ δὲν πρέπει παρὰ νὰ ἔχη βάσιν καὶ πυρῆνα ἱστορικόν.

Τροφὸς τῆς ἱστορίας ὑπῆρξεν ὁ μῦθος καὶ ἡ παράδοσις ἀπὸ τοὺς Ἡροδότειους χρόνους μέχρι καὶ τῶν ἡμερῶν μας. Γι' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ ἀπαρνούμεθα καὶ ν' ἀπορρίπτωμεν τὰ δημιουργικὰ στοιχεῖα τῆς λαϊκῆς ζωῆς, ὡς εἶναι θρύλοι, παραδόσεις, δοξασίαι, προλήψεις ἀκόμη καὶ δισηιδαιμονίαι. Εἰς τὴν παροῦσαν ἐργασίαν μου θὰ προσπαθῶ νὰ ἀναλύσω τὰ λαογραφικὰ στοιχεῖα ὅσα συνθέτουν τὴν ζωὴν τῶν κατοίκων τοῦ σημερινοῦ χωρίου Κρητικῶν καὶ ἀπὸ αὐτὰ ὅσα κρίνω χρήσιμα διὰ τὴν ἐξαγωγήν ἱστορικῶν συμπερασμάτων ὡς πρὸς τὴν ἱστορικὴν καταγωγὴν τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Κρητικῶν. Εὐθεῖα ἀπάντησις εἰς τὸ πότε ἔγινεν ὁ ἐποικισμὸς τοῦ χωρίου Κρητικῶν Κερκύρας ἀπὸ Κρητικοὺς τῆς Κρήτης, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δοθῇ οὔτε κατὰ προσέγγισιν. Μέχρι πρό τιнос, ὅσοι ἠσχολήθησαν μὲ τὸ θέμα αὐτό, ἐτοποθέτουν τὸν ἐποικισμὸν τῶν Κρητικῶν ἀπὸ Κρητικῶν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Κρητικοῦ¹ Πολέμου 1645—1669. Εἰς τὸ κτηματολόγιον² ὅμως τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος Κρητικῶν ἀναφέρεται δωρεὰ κατοίκου τοῦ χωρίου Παλαιοχωρίου πρὸς τὸν Ἅγιον Σπυρίδωνα Κρητικῶν τῶν ἀρχῶν τοῦ 16ου αἰῶνος ἥτοι 150 χρόνια ἐνωρίτερον τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου. Κατόπιν τούτου ὁ ἐποικισμὸς τοῦ χωρίου Κρητικῶν ἐτοποθετεῖτο εἰς τοὺς χρόνους τῶν Ἀνζοῦ³. Τοῦτο ὅμως αὐθαιρέτως καὶ χωρὶς ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα καθ' ὅσον εἰς τὰ ἱστορικὰ ἀρχεῖα Κερκύρας ἀναφέρεται τὸ χωρίον Κρητικὰ πρότερον τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀνζοῦ. Συνεπῶς ὁ ἐποικισμὸς τοῦ χωρίου Κρητικῶν θὰ πρέπει νὰ τοποθετηθῇ εἰς τοὺς χρόνους καταλήψεως τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Ἀράβων⁴, δεδομένου ὅτι ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Κρήτης τὸ 961 μ.Χ. ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκά μέχρι τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου 1645, ἡ Κρήτις δὲν κατελήφθη ὑπὸ Μωαμεθανῶν διὰ νὰ ἐξαναγκασθοῦν κάτοικοί της εἰς ὁμαδικὸν ἐκπατρισμόν. Ἡ ὀνομασία τοῦ χωρίου Κρητικῶν ἔχει ἱστορικὴν βάσιν καθ' ὅσον κατὰ τοὺς χρόνους κατοχῆς τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Ἀράβων, οἱ Ἀραβες ἐπιδρομεῖς οἱ ἔχοντες ὡς ὀρμητήριόν των τὴν Κρήτιν ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς Κρήτες.

Ὁ Ἰωάννης Καμενιάτης ἐξιστορῶν τὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Ἀράβων τῆς Κρήτης τὸ ἔτος 904, ἀναφέρει εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς διηγήσεώς του τοὺς Ἀραβας τῆς Κρήτης ὡς Κρήτες⁵. Κατ' ἀναλογίαν καὶ εἰς τοὺς ἐγκαταλείψαντας τὴν Κρήτιν καὶ ἐγκατασταθέντας εἰς τὴν Κέρκυραν Κρητικούς, ἐδόθη τὸ ὄνομα τῆς γενετῆρας των καὶ αὐτοὶ μὲν ὀνομάσθησαν Κρήτες, τὸ δὲ χωρίον των Κρητικά.

Τὰ σημερινὰ Κρητικὰ ἀποτελοῦσι κρητικὴν νησίδα ἐν Κερκύρᾳ

Εἶναι ἄξιον περιεργείας καὶ θαυμασμοῦ τὸ γεγονὸς ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμη οἱ Κρητικῶτες, ὅπως ἐκ παραφθορᾶς προφέρονται, διατηροῦσιν ἐμφανῆ τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τῆς μακρινῆς τῶν πατρίδος. Ἡ ἀγάπη καὶ ἡ κατανόησις μεταξὺ ὅλων τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου εἶναι κάτι τὸ ἄγνωστον εἰς τὰ γειτονικά χωρία. Παροϊμώδης ἔχει καταστῆ ἡ ἀδελφосὺνη τῶν Κρητικῶν «ἀδελφωμένοι σὺν τοὺς Κρητικῶτες» λέγουν οἱ κάτοικοι τῶν γειτονικῶν χωρίων, ὅταν θέλουν νὰ ὑποδείξουν ἐνότητα μεταξὺ των. Πράγματι οἱ Κρητικῶτες βλέπουν τὸ χωρίον των ὡς θόλο τοῦ κόσμου, πρὸ τοῦ γενικοῦ καλοῦ δὲν ἔχει θέσιν τὸ μερικόν. Ἀναφέρω ἐν περιοριστικὸν ποὺ ἔζησα εἰς τὰ παιδικὰ μου χρόνια, ἐνδεικτικὸν τῆς ἀδελφосὺνης ποὺ ἐπικρατεῖ εἰς τὸ χωρίον αὐτό.

Εἰς τὰς βουλευτικὰς ἐκλογὰς τοῦ ἔτους 1950, ἐλήφθη ἀπόφασις ἀπὸ τοὺς γεροντοτέρους, ὅλων τῶν ἀποχρύσεων, νὰ ψηφιοθῇ ὁ Ζερβικός ὑποψήφιος Μεταξᾶς Ἰωάννης, ἐπειδὴ οὗτος εἶχεν ἐνεργήσει καὶ ἰδρύθῃ Δημοτικὸν Σχολεῖον εἰς Κρητικά καὶ εἶχε χειροτονηθῇ ἱερεὺς τοῦ χωρίου συγχωριανός των. «Ὁ Μεταξᾶς, εἶπαν, μᾶς ἔκανε σχολεῖον καὶ παπᾶ, αὐτὸν θὰ ψηφίσουμε ὅλοι». Πράγματι τὴν 12ην μεσημβρινὴν ὥραν τῆς Κυριακῆς, ἡμέρας τῶν ἐκλογῶν, ἐξεκίνησαν ἅπαντες οἱ ἔχοντες ψῆφον κάτοικοι τοῦ χωρίου ἐν πομπῇ διὰ τὸ ἐκλογικὸν τμήμα ποῦ ἔδρευεν εἰς τὸ γειτονικὸν χωρίον Παλαιοχώριον, οἱ δὲ γέροντες καὶ οἱ ἄσθενεῖς ἐφέροντο ἐπὶ ἵππων. Τῆς πομπῆς προεπορεύετο νέος φέρων τὴν φωτογραφίαν τοῦ ὑποψηφίου ποῦ ὑπεστήριζε τὸ χωριό, ἀκολουθούμενος ἀπὸ συγκρότημα λαϊκῶν ὀργάνων καὶ ὁλόκληρον τὸ ἐκλογικὸν σῶμα τοῦ χωρίου. Φθάσαντες ἔξωθι τοῦ ἐκλογικοῦ τμήματος, ἔσυραν τὸν χορό, ἀπήτησαν καὶ ἐπέτυχαν νὰ διακοπῇ ἡ ψηφοφορία τῶν κατοίκων τῶν λοιπῶν χωρίων μέχρι ποῦ νὰ τελειώσῃ ἡ δική των. Ἦθελαν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ τονίσουν τὴν ἐνότητά των. Δὲν θὰ ἔπρεπε μέσα στοὺς δικούς τους μονοκόμματους ψήφους νὰ πέσῃ ψῆφος ἀντίθετος.

Πολλὰ εἶναι τὰ παραδείγματα τοῦ ὁμαδικοῦ πνεύματος ποῦ κυριαρχεῖ εἰς τὸ χωρίον καὶ ποῦ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξηγηθῶσιν ἄλλως εἰ μὴ μόνον εἰς τὴν κοινὴν καταγωγὴν. Ἐξ ἐνοίκτου ἀποφεύγουσι τὰς ἐπιμεixίας μετὰ τῶν γειτονικῶν χωρίων καὶ οὕτω διειτηρήθῃ ἡ καθαρότης τῆς καταγωγῆς των ἐπὶ αἰῶνας. Ἡ ἄσκησις καὶ τὸ κυνήγι, εἶναι ἡ ἐκτὸς ἐργασίας ἀσχολία των, ὁ δὲ χορὸς καὶ ἡ λαϊκὴ μουσικὴ τὸ πάθος των. Οἱ Κρετικῶτες χορεύουν μὲ μοναδικὸν τρόπο τοὺς συρτοὺς πηδηχτοὺς χοροὺς ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ἄνδρας τῶν γειτονικῶν χωρίων, οἵτινες δὲν χορεύουσι ὁμαδικῶς, ἀλλὰ μόνον εἰς (1) ἄνδρας, ὡς κορυφαῖος τοῦ χοροῦ γυναικῶν οὐδὲ τόνον ἀπαλὸ καὶ ὄχι ὀρμητικόν.

Τὸ κερκυραϊκὸ βιολί εἶναι συνέχεια τῆς κρητικῆς λύρας

Ἡ λαϊκὴ μουσικὴ μὲ κυρίαρχον ὄργανον τὸ βιολί, μετονομασία τῆς κρητικῆς λύρας, μεταφερθεῖσα ἐκ Κρήτης εἰς Κρητικά, ἐδιδάχθη εἰς ὅλην τὴν Κερκυραν⁶. Ἀπὸ μίαν μελέτην ποῦ ἔκανα, ἠδυνήθην νὰ καταγράψω τοὺς σπουδαιότερους λαϊκοὺς ὀργανοπαίκτας τῶν τελευταίων δύο αἰώνων, οὓς ἐν συνεχείᾳ παραθέτω: 1) Βλάσσης Παναγιώτης τοῦ Παναγιώτου, ὁ ἀποκληθεὶς Κάντης. Ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1832 εἰς Κρητικά, κοιλάρφانو παιδί ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του. Ὑπῆρξε τὸ καλύτερο βιολί τοῦ περασμένου αἰῶνος, μολονότι παρῆλθε σχεδὸν αἰῶνας ἀπὸ τοῦ θανάτου του, ἡ φήμη του ἐξακολουθεῖ νὰ πλανᾶται εἰς ὁλόκληρον τὴν περιοχὴν. Βιολί σὰν τοῦ Κάντη λένε ἀκόμη καὶ σήμερον, ὅταν ἀκούσουνε καλὸ βιολί. Γύρω ἀπὸ τὸ βιολί τοῦ Κάντη ἐπλάσθη ὁλόκληρος μυθολογία. Λέγεται ὅτι ἔπαιζε μὲ τέτοιο πάθος, ὥστε ὅταν ἔπιανε τὸ βιολί στὰ χέρια του, πετοῦσε τὰ παπούτσια ἀπὸ τὰ πόδια του γιὰ νὰ αἰσθάνεται ἐλεύθερος, συοποῦσε τὸ σῶμα του, ἀνασῆκωνε τὸ ἀριστερὸ πόδι του καὶ στηριζόταν μόνον στὸ δεξιό. Οἱ συγχωριανοί του καὶ ἰδίως τὰ παιδά, ἔβαζαν ἀγκάθια κάτω ἀπὸ τὸ ἀνασηκωμένο πόδι του καὶ ὅταν ὁ Κάντης τὸ κατέβαζε, τ' ἀγκάθια εἰσχωροῦσαν βαθιὰ στὴν γυμνὴ πατοῦσα καὶ τὴν μάτωναν, χωρὶς νὰ ἐνοχλῇται ὁ παθιάρης βιολιτζῆς. Ὁ ἴδιος ὑπῆρξε μετριόφρων, ἔλεγε ὅτι ἔμαθε τὸ βιολί ἀπὸ ἕναν θεῖον του, ὀνόματι Βλάσσην Κων)νον καὶ ὅτι αὐτὸς δὲν εἶναι τίποτε μπροστὰ στοὺς παλιούς ὀργανοπαίκτας τῶν Κρητικῶν ποῦ εἶχε γνωρίσει στὰ παιδικὰ του χρόνια. 2) Βλάσσης Ἱερώνυμος τοῦ Παναγιώτου. Ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1822 εἰς Κρητικά, ἀδελφὸς τοῦ Κάντη. Τὸ καλλιτεχνικόν του ὄνομα Γερόλης. Ἐπαιζε κιθάρα καὶ ὑπῆρξεν ἰσάξιος τοῦ ἀδελφοῦ του Κάντη. Οἱ δύο ἀδελφοὶ ἀπετέλεσαν ἕνα περίφημο ντουέττο τῆς ἐποχῆς των καὶ ἐκυριάρχησαν εἰς

ολόκληρον τὴν Κερκυραν καὶ τοὺς Παξούς. Δὲν ὑπῆρχε πανηγύρι καὶ σπουδαῖος γάμος πού νά μὴ κληθοῦν οἱ δύο ἀδελφοὶ νά προσφέρουν τὴν ψυχαγωγίαν τῶν μὴ ἑνα μοναδικὸ σιὰ χρονικά τῶν πάθος. Ὑπῆρξαν οἱ συνεχισταὶ μιᾶς παλαιᾶς παραδόσεως πού χάνεται εἰς τὴν ἀχλὺν τοῦ μύθου καὶ οἱ διδάσκαλοι μιᾶς καινούργιας ἐποχῆς. Ἐδίδαξαν πρακτικῶς τὸ καλὸ βιολὶ καὶ τὴν καλὴν κιθάρα καὶ ἄφησαν πίσω τους μίαν ζωντανὴν παράδοσιν πού θὰ θυμίζῃ τὸ πέρασμά τῶν ἀπὸ τὴν ζωὴν ἐπὶ αἰῶνας. Σπουδαιότεροι ἐπίγονοι τῶν δύο ἀδελφῶν εἰς τὴν μουσικὴν ζωὴν τῶν Κρητικῶν Κερκύρας ὑπῆρξαν οἱ 1) Βλάσσης Κων) νος τοῦ Δημητρίου, ἐγεννήθη εἰς Κρητικὰ τὸ ἔτος 1870 καὶ ἀπεβίωσε τὸ 1957. Ἐπαιζε βιολὶ καὶ ὑπῆρξε ἄμεσος μαθητὴς καὶ διάδοχος τοῦ Κάντη. 2) Βλάσσης Ἀντώνιος τοῦ Σταματίου. Ἐγεννήθη εἰς Κρητικὰ τὸ ἔτος 1857 καὶ ἀπεβίωσε τὸ 1910. Ἐπαιζε κιθάρα καὶ ὑπῆρξε ἄμεσος μαθητὴς καὶ διάδοχος τοῦ Γερόλη. Τὸ παίξιμό του συνώδευεν ἕνας ὄνειρώδης συγκεντρωτισμὸς τοῦ πνεύματος, ὥστε ἀπεκλήθη Ὁσῖος. 3) Βλάσσης Νικόλαος τοῦ Φρατζέσκου. Ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1868 καὶ ἀπεβίωσε τὸ 1935. Ἐπαιζε βιολί. 4) Βλάσσης Θεοτόκης τοῦ Ἰωάννου. Ἐγεννήθη εἰς Κρητικὰ τὸ ἔτος 1898 καὶ ἀπεβίωσε τὸ 1969. Ἐπαιζε βιολί, κιθάρα καὶ σαξόφωνον. Εἶχε πολυμερῆ μόρφωσιν καὶ ἔδωσεν εἰς τὰ τέκνα του μουσικὴν μόρφωσιν. Σήμερον ὁ υἱὸς του Γεώργιος γεννηθεὶς τὸ ἔτος 1928 εἰς Κρητικὰ, διευθύνει ὀρχήστραν εἰς Ἀθήνας καὶ ὁ ἕτερος υἱὸς του Σπυρίδων, γεννηθεὶς τὸ ἔτος 1931, εἶναι ἀρχιμουσικὸς εἰς πόλιν τῆς Ἡπείρου. 5) Βλάσσης Προκόπιος τοῦ Νικολάου. Ἐγεννήθη εἰς Κρητικὰ τὸ ἔτος 1909, παίζει βιολί. 6) Βλάσσης Ἀναστάσιος τοῦ Γεωργίου. Ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1909, παίζει βιολί. 7) Βλάσσης Γεράσιμος τοῦ Ἀντωνίου. Ἐγεννήθη εἰς Κρητικὰ (1904—1969) ἔπαιζε κιθάρα, υἱὸς τοῦ προμνηθεύοντος Ὁσίου. 8) Βλάσσης Ἀλέξανδρος τοῦ Νικολάου. Ἐγεννήθη τὸ 1912, παίζει κιθάρα. 9) Βλάσσης Ἀντώνιος τοῦ Γερασίμου. Ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1928 εἰς Κρητικὰ, παίζει κιθάρα. Εἶναι ἐγγονὸς τοῦ Ὁσίου καὶ 10) Βλάσσης Βασίλειος τοῦ Γερασίμου. Ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1931 εἰς Κρητικὰ, παίζει βιολί. Εἶναι ἀδελφὸς τοῦ προηγούμενου καὶ ἐγγονὸς τοῦ Ὁσίου. Ἠκολούθησε τοὺς ἐργαζομένους εἰς Δυτικὴν Γερμανίαν Ἑλλάδας καὶ τοὺς ψυχαγωγεῖ μὲ τὸ βιολί του. Μετὰ τὸν θάνατον τῶν δύο ἀδελφῶν Κάντη καὶ Γερόλη, οἱ ἄμεσοι διάδοχοι αὐτῶν ἐδίδαξαν βιολὶ καὶ κιθάρα εἰς τοὺς κατοίκους τῶν γειτονικῶν χωρίων. Κυριώτεροι ἐκπρόσωποι τούτων ὑπῆρξαν οἱ 1) Κάντας Ἰωάννης τοῦ Σπυρίδωνος. Ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1875 εἰς Παλαιοχώριον καὶ ἀπεβίωσε τὸ ἔτος 1918. Ἐδιδάχθη κιθάρα παρὰ τοῦ Ὁσίου καὶ ἔπαιζε μὲ ἀσυνήθιστον παλμὸν καὶ βιασύνην, ὥστε ἀπεκλήθη Πιλάλας. Ὁ Πιλάλας πέθανε ὑπὸ τὰς ἀκολούθους συνθήκας:

Τὴν ἀνοιξὶν τοῦ 1918 ἐγένετο ἐπιστράτευσις καὶ σύμφωνα μὲ τὰ ἔθιμα τῆς ἡρωϊκῆς ἐκείνης ἐποχῆς, ὅταν οἱ νέοι ἐκαλοῦντο ὑπὸ τὰ ὅπλα, ἀποχαιρτιστήριον γλέντι συνώδευε τὴν ἀναχώρησίν των μέχρι πρωΐας. Ἐνῷ λοιπὸν ὁ Πιλάλας ἔπαιζεν ἀπαλὲς νότες σὲ στὺλ καντάδας, αἶφνης ἀλλάζει τόνο καὶ παίζει τὸ σουξὲ τῆς ἐποχῆς «Ἡ κιθάρα μου νὰ σπάσῃ καὶ οἱ κόρδες νὰ κοποῦν καὶ τὰ χέρια πού τὴν παίζουν μὲς τὴν μαύρην γῆ νὰ μιοῦν». Ἐνῷ ἔπαιζε τὸ κομμάτι αὐτό, δύο κόρδες ἐκόπηκαν καὶ ἡ κιθάρα ἔσπασε σιὰ δύο. Ὁ Πιλάλας σὰν ὑπνωτισμένος ἀγκάλιασε καὶ φίλησε τὰ σιρατευμένα παιδιὰ καὶ τοὺς εἶπε: «Πηγαίνετε σιὰ καλὸ, ἐμένα δὲ θὰ μὲ ξαναδεῖτε». Τὸ πρῶν βρέθηκε πεθαιμένος στὴν κλίνη του. 2) Κάντας Κύριλλος τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1904 εἰς Παλαιοχώριον, ἦτο τὸ καλύτερον ζωντανὸ βιολί τῆς περιφερείας. 3) Κάντας Βλαδίμηρος τοῦ Ἰωάννου. Ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1904 εἰς Παλαιοχώριον καὶ ἀπεβίωσε τὸ ἔτος 1972. Ἐπαιζε κιθάρα, υἱὸς τοῦ προμνηθεύοντος Πιλάλα. 4) Κάντας Γεώργιος τοῦ Ἐρωτοκρίτου. Ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1905 εἰς Παλαιοχώριον. Παίζει μελωδικὸ βιολί καὶ ἐπωνομάζεται Καναρίνης. 5) Βαρσά-

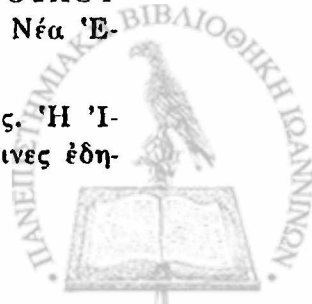
κης Θεοτόκης τοῦ Κων)νου. Ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1911 εἰς Παλαιοχώριον, παίζει βιολί. 6) Καστρινὸς Ἰωάννης τοῦ Χρήστου. Ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1903 εἰς Δραγωτινὰ, παίζει κιθάρα. 7) Καστρινὸς Προκόπιος τοῦ Σπυρίδωνος. Ἐγεννήθη εἰς Δραγωτινὰ τὸ ἔτος 1888 καὶ ἀπεβίωσε τὸ ἔτος 1924. Ἐπαιζε βιολί. 8) Πλασκασοβίτης Δημήτριος τοῦ Σωκράτους. Ἐγεννήθη εἰς Μπαστάτικα τὸ ἔτος 1896 καὶ ἀπεβίωσε τὸ ἔτος 1960. Ἐπαιζε βιολί ἰσάξιο τοῦ Κάντη, τὸ καλὺτερο βιολί τοῦ 20οῦ αἰῶνος. Εἰς τὴν μουσικὴν ἱστορίαν πέρασε μὲ τὸ ὄνομα «Μῆτσος Ἀμπάρης». 9) Πλασκασοβίτης Ἀριστοτέλης τοῦ Σωκράτους. Ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1899 εἰς Μπαστάτικα καὶ ἀπεβίωσε τὸ ἔτος 1935. Ἐπαιζε κιθάρα καὶ ὑπῆρξεν ἀδελφὸς τοῦ Ἀμπάρη. 10) Πλασκασοβίτης Σωκράτης τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐγεννήθη εἰς Μπαστάτικα τὸ ἔτος 1924 καὶ ἀπεβίωσε τὸ ἔτος 1971. Ἐπαιζε κιθάρα. 11) Κάντας Ὀνούφριος τοῦ Διονυσίου. Ἐγεννήθη εἰς Μπαστάτικα τὸ ἔτος 1922, παίζει βιολί. 12) Καστρινὸς Κων)νος τοῦ Ἰωάννου. Ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1930 εἰς Παλαιοχώριον, παίζει κιθάρα. 13) Θερνανὸς Ἀντώνιος τοῦ Γεωργίου. Ἐγεννήθη εἰς Νεοχώριον τὸ ἔτος 1907, παίζει βιολί. 14) Καστρινὸς Εὐάγγελος τοῦ Κων)νου. Ἐγεννήθη εἰς Δραγωτινὰ τὸ ἔτος 1919, παίζει βιολί καὶ 15) Πλασκασοβίτης Εὐάγγελος τοῦ Δημητρίου. Ἐγεννήθη εἰς Μπαστάτικα τὸ ἔτος 1938. Ἐδιδάχθη τὸ πρακτικὸ βιολί ἀπὸ τὸν πατέρα του Μῆτσο Ἀμπάρη, ἀλλὰ ἐφοίτησεν εἰς Μουσικὰς Σχολὰς Κερκύρας καὶ Ἀθηνῶν καὶ ἐγκαταλείψας τὴν γενέτειράν του σήμερον εἶναι ἀρχιμουσικὸς Παραμυθιάς. Μὲ αὐτὸν σημειώνεται τὸ τέλος μιᾶς ἐποχῆς, μιᾶς ἐποχῆς ποὺ ἀφήνει πίσω της νοσταλγικὰς ἀναμνήσεις ἑνὸς κόσμου ξένου πλέον εἰς τὰ καινούργια ρεύματα τῆς ἐποχῆς⁸.

Πρὶν κλείσω τὴν ἔρευνάν μου πρέπει νὰ τονίσω ὅτι ἡ μεγαλυτέρα ἀκμὴ τῶν λαϊκῶν ὀργάνων (βιολιοῦ καὶ κιθάρας) εἰς τὴν ἐν λόγω περιοχὴν ἐσημειώθη εἰς τὴν 10ετίαν 1945—1955. Τὸν πόλεμον καὶ τὴν κατοχὴν ἠκολούθησε μεγάλη ἀνάτασις ψυχικῆς εὐφορίας, ἡ αἰσιοδοξία γιὰ ἓνα καλύτερον αὐριον μετὰ ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου καὶ ἡ χωρὶς βιοτικὰς φροντίδες ἀντιμετώπισις τῆς ζωῆς, ἀπλῆς ὅπως παρουσιάζονταν τότε, ἔρριψε τὸν κόσμον εἰς μίαν φρενίτιδα κεφιοῦ καὶ γλεντιοῦ. Τὸ βιολί καὶ ἡ κιθάρα ὡς μέσα ψυχαγωγίας καὶ μορφώσεως εἶχον φθάσει εἰς τὸ ἀπόγειον τῆς ἀκμῆς των. Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς ὅμως τῆς 10ετίας τοῦ 1960 τὰ πράγματα ἀντεστράφησαν, συνεχῆς κάμψις καὶ ἔλλειψις ἐνδιαφέροντος πρὸς τὴν πατροπαράδοτον λαϊκὴν μουσικὴν ὅπου ἐξέθρεψε καὶ ἐγαλούχησε γενεὰς γενεῶν. Ἡ ἐξήγησις εἶναι ἀπλή, μέχρι τότε, οἱ νέοι μας ἐπιστρέφοντες ἀπὸ τὸν Στρατόν, τὸ πρῶτο πρᾶγμα ποὺ εἶχαν νὰ κάνουν ἦταν νὰ παντρευτοῦν εἰς τὸν τόπον τους καὶ νὰ δώσουν συνέχεια εἰς τὴν ζωὴν ὅπως τὴν παρελάμβαναν ἀπὸ τοὺς πατέρας⁹ των. Ἐσέβοντο τὴν σοφίαν τῶν γεροντοτέρων καὶ τὰς παραδόσεις ὅπου ἐκληροδοτοῦντο ἐπὶ ἑκατονταετηρίδας, ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί, χωρὶς κυριατισμοὺς καὶ σκαμπανεβάσματα. Ὁ πνευματικὸς τους ὀρίζοντας καὶ τὸ πεδίον δράσεως εἶχαν στενὰ τοπικὰ ὅρια. Ἦταν φυσικὸ νὰ ἀγαπήσουν μὲ πάθος τὴν μουσικὴν κληρονομίαν ὅπου ἔδιδε ψυχαγωγίαν καὶ διέξοδον εἰς τὰς πνευματικὰς των ἀνησυχίας. Σήμερον ὅμως δὲν ὑπάρχουν πιά ὅρια, τὰ σύνορα χωρίων, πόλεων καὶ κρατῶν ἔσπασαν. Ἐνας τόπος δὲν μπορεῖ πιά νὰ κρατήσῃ τοὺς νέους μας. Ἀπὸ τὴν μακρινὴν Αὐστραλίαν, τὸν Καναδὰν καὶ τὴν Δυτικὴν Γερμανίαν ἕως τὰ πλάτη τῶν ὠκεανῶν μὲ τὰ ποντοπόρα πλοῖα ὅπου ταξιδεύουν οἱ νέοι μας, φθάνει ὁ ἀπόηχος τῆς φωνῆς των «Μὴν μᾶς περιμένετε δὲν θὰ γυρίσωμεν πίσω, ὁ κόσμος ὁλόκληρος εἶναι δικός μας». Εἶναι ἀληθινὰ ἡ φωνὴ τάφος «Εὐρισκόμεθα εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς εἰσόδου τῆς κοινωνίας χωρὶς πατρίδα». Ἴδου ὁ ἐπίλογος τῆς μουσικῆς παραδόσεως τῶν περικύριων Λευκίμης Κερκύρας ποὺ ἀνάγει τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τὴν κρητικὴν λύραν. Βιολιά καὶ κιθάραι ἐσιώπησαν πιά, γιατί δὲν ὑπάρχουν

νέοι νὰ τὰ ἀκούσουν. Εἶναι ὁ ἴδιος θλιβερός ἐπίλογος ποὺ κλείνει μέσα του ὁ λόκληρον τὸ δράμα τῆς ἐγκαταληφθείσης ὑπὸ τῆς νεολαίας ἑλληνικῆς ὑπαίθρου. Εἶναι τὸ παγκόσμιον δράμα τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου ἐν σμικρογραφίᾳ.

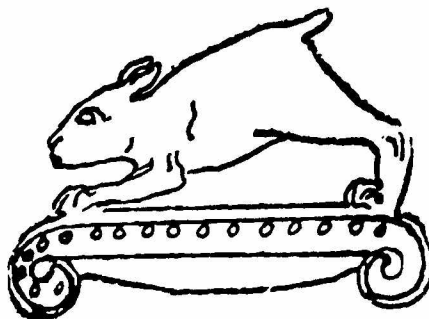
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

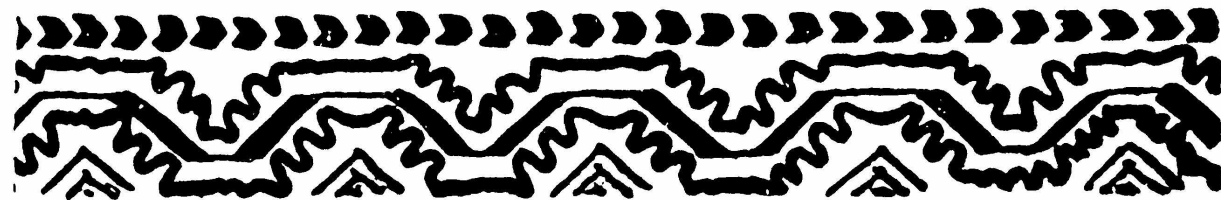
- 1) Ὡς Κρητικὸς πόλεμος ἔχει χαρακτηρησθῇ ἀπὸ τοὺς ἱστορικούς, ὁ 5ος Βενετοτουρκικὸς πόλεμος (1645—1669). Ἐπὶ τοῦ κρητικοῦ ἐδάφους καὶ κυρίως γύρω ἀπὸ τὸν Χάνδακα (Ἡράκλειον) διεξήχθη μία ἐκ τῶν μεγαλυτέρων συγκρούσεων τῆς ἱστορίας, ἐξελιχθεῖσα εἰς ἱερὸν πόλεμον μεταξὺ Χριστιανικοῦ καὶ Μουσουλμανικοῦ κόσμου, καθ' ὅσον πρὸς ὑποστήριξιν τῶν Βενετῶν ἔλαβον μέρος δι' ἐθελοντῶν τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. Ἡ λήξις τοῦ κρητικοῦ πολέμου ἐσήμανε τὴν ραγδαίαν παρακμὴν τόσο τῆς ἡττηθείσης Βενετίας, ὅσον καὶ τῆς νικητρίας Τουρκίας βλέπε: 1) Στεφάνου Παπαδοπούλου Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, Ἀπελευθερωτικοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Θεσ)νίκη 1965 «Ὁ Κρητικὸς πόλεμος» σελίδες 106—111 καὶ 2) Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν Α.Ε. τόμος 10ος, ὁ κρητικὸς πόλεμος, σελίδες 334—350.
- 2) Στοιχεῖα τοῦ δωρητοῦ, ὡς καὶ χρονολογίαν τοῦ δωρητηρίου ἔχει καταχωρήσει εἰς τὴν ἀνέκδοτον εἰσέτι ἱστορίαν του ὁ τοπικὸς ἐρευνητὴς τῆς ἱστορίας τῆς Λευκίμμης Κερκύρας Κάντας Ἀλέξανδρος τοῦ Δημητρίου, στοιχεῖα ἅτινα ἠρύσθη ἐκ τῶν ἱστορικῶν ἀρχείων Κερκύρας.
- 3) Τοῦτο οὐδεμίαν ἱστορικὴν συνέπειαν ἔχει καθ' ὅσον ἐκ τῆς Βενετοκρατουμένης Κρήτης δὲν θὰ ἦταν δυνατόν νὰ ἐπιτραπῇ ὁμαδικὸς ἐκπατρισμός διὰ τὸ ἐποικισμὸν τῆς κατεχομένης ὑπὸ τῶν Ἀνζοῦ Κερκύρας. Βλέπε Α.Α. VASILIEV «Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας», σελίδες 569—570 καὶ 734—743.
- 4) Ἡ Κρήτη κατελήφθη τὸ ἔτος 823 ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ ἀνεκατελήφθη ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκά ἐν ἔτει 961. Εἰς τὸ διάστημα τῶν 138 ἐτῶν τῆς δουλείας τῆς ἡ Κρήτη ἐδοκιμάσθη εἰς τὸν Χριστιανικὸν καὶ Ἑλληνικὸν τῆς χαρακτηρῆται. Ὁ ἡγέτης τῶν Ἀράβων Ἀβού - Χάφς - Ὁμάρ, ὁ Ἀπόχαρης τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν, γενόμενος κύριος τῆς Κρήτης, ἠθέλησε διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου νὰ ἐπιβάλλῃ τὸν ἐξισλαμισμὸν εἰς τὸν Ἑλληνοχριστιανικὸν πληθυσμὸν τῆς νήσου. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἐσημειώθησαν ὁμαδικοὶ ἐκπατρισμοὶ ἐκ Κρήτης. Ὁ ἡμέτερος Παπαρρηγόπουλος γράφει: «Ὁ Ἀβού - Χάφς - Ὁμάρ θανατώσας μὲν τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κύριλλον, μὴ πεισθέντα νὰ ἐξομώσῃ, τοὺς δὲ κατοίκους τοσοῦτο πείσας περὶ τὴν τέλεσιν τοῦ πατρίου δόγματος ὥστε, ὅτε μετὰ 138 ἔτη ἀνεκτήθη ἡ νῆσος ἀμυδρὰ ἐν αὐτῇ ὑπολείποντο τοῦ Χριστιανισμοῦ ἴχνη» σελὶς 235, μέρος 2ον, τόμος 3ος, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους Κ. Παπαρρηγοπούλου.
- 5) Βλέπε σχετικῶς CORPUS FONTIUM HISTORIAE BYZANTINAE Ἰωάννου Καμενιώτου, εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσ)νίκης, σελὶς 63 Κεφ. 73 «Διὰ τοι τοῦτο πολλοὺς οἱ Κρήτες τῶν αἰχμαλώτων ὠνήσαντο, τὴν καθ' ἡμᾶς συμφορὰν κέρδους συνεισφορὰν ἑαυτοῖς ἐφευρισάμενοι».
- 6) Διὰ τοῦ ὅρου λαϊκὴ μουσικὴ ἐννοεῖται ἡ Δημοτικὴ μουσικὴ εἰς τὴν ἐλαφρὰν ταύτης μορφήν, ἓνα εἶδος τοῦ σημερινοῦ ἐλαφροῦ τραγουδιοῦ. Ἡ κίνησις αὕτη εἰς τὴν Κερκυραϊκὴν ὑπαίθρον ἔχουσα ὡς ἔδραν τὰ Κρητικὰ εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς μουσικῆς παραδόσεως τῆς πόλεως Κερκύρας ἐχούσης Ἱταλικὴν ἐπίδρασιν. Βλέπε: Δ. Α. ΧΑΜΟΤΔΟΠΟΥΛΟΥ «Ἡ συμβολὴ τῶν Ἑπτανησίων στὴν μουσικὴ ζωὴ τῆς χώρας μας», περιοδικὸν Νέα Ἑστία, Χριστούγεννα 1964, τεῦχος 899.
- 7) Εὐρισκόμεθα εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς Ἑπτανησιακῆς κοινωνίας. Ἡ Ἱταλικὴ ἐπίδρασις χάνεται κάτω ἀπὸ τὰς νέας κοινωνικοπολιτικὰς συνθήκας, αἰτίνες ἐδῆ-

μουργήθησαν εις τὸν Ἑπτανησιακὸν χῶρον μετὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν καὶ τὴν δημοουργίαν ἀνεξαρτήτου Ἑλληνικοῦ κράτους.

- 8) Ἡ κρίσις τῆς ἀνθρωπότητος ὑφίεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ σημερινὸς τεχνικὸς ἄνθρωπος ἀπέβαλε τὴν Ἑλληνικὴν του διάστασιν. Τὸ Ἑλληνικὸν αἶτημα τοῦ αἰωνίου «Κτῆμα ἐς αἰεί», ὑποκαθιστᾷ «ὁ νεωτερισμὸς καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὁ ἄνθρωπος, τάσσεται ἐναντίον τῆς παραδόσεως καὶ τῆς αὐθεντίας, τοῦ ἥθους, τῆς ἐσωτερικῆς πειθαρχίας καὶ τῆς οὐσίας τοῦ κόσμου, ὥστε νὰ μένῃ χωρὶς ἐσωτερικὴν συνοχὴν, ἀδέσμευτος καὶ ἐκ τῶν πατρῶων καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ ἐκ τῆς ἀληθείας, διὰ νὰ πρῶττη ἀναλόγως τῶν περιστάσεων ...χωρὶς εὐθύνην διὰ τὸ παρελθόν καὶ χωρὶς ἰδέαν τοῦ μέλλοντος», σελὶς 13, Ἡ κατὰ τὴν τοῦ τεχνικοῦ πνεύματος, Ἀθῆναι 1965, Σπύρου Κυριαζοπούλου, καθηγητοῦ τῆς Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων.
- 9) Περισσότερον παντὸς ἄλλου διακρίνεται ἡ ἐσωτερικὴ συνοχὴ τῶν βιαίως ἐκπατρίζομένων ομάδων καὶ ἐποικούντων εἰς νέαν πατρίδα. Ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία γέμει τοιούτων παραδειγμάτων. Π.χ. οἱ Ἑλληνες τῆς Καλαβρίας κ.τ.λ. «Κάθε προσφυγικὴ ομάδα μετέφερε στὴν νέα πατρίδα τὰ ἥθη των, τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου της, τὴν διάλεκτόν της, τὸν δικόν της τρόπον ζωῆς», σελὶς 218, τόμος 10ος, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν Α.Ε.

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΟΜΠΟΛΛΗΣ*

*Ὁ ἀφοσιωμένος φίλος τοῦ Καποδίστρια
καὶ θερμὸς ἐραστὴς τῆς παιδείας τοῦ Ἑθνους*

Β' Ἰωάννης Τρ. Δομπόλλης

Ἐγραφα, ἀρχίζοντας τὸ λόγο γιὰ τοὺς Δομπόλληδες, γιὰ τὸ ἐπώνυμό τους, γιατί ἔτσι συνήθιζε ὁ Ἰωάννης, τοῦλάχιστον αὐτός, νὰ γράφη πάντοτε. Ὑπογράφοντας κατὰ καιροὺς ἔγγραφα ἢ γράμματα του, εἴτε στὴν ἑλληνικὴ εἴτε στὴ γαλικὴ εἶναι αὐτὰ — κι εἶδα πολὺ τέτοια — γράφει χωρὶς ἐξαίρεση Δ ο μ π ό λ λ η ς.

Ἡ γνωστὴ ἐν τούτοις λογία Ἑλ. Κούκου, στὴν ἀξιόλογη βασισιμένη σὲ ἀρχειακὲς κυρίως ἔρευνες μελέτη της, μὲ τίτλο «Ὁ Καποδίστριας καὶ ἡ Παιδεία», στὴν ὁποία γιὰ τίς πολλὰς περιεχόμενες σ' αὐτὴ σχετικὲς εἰδήσεις συχνὰ θὰ καταφεύγω, σημειώνει: «Ὁ ἴδιος, λέει, γράφει τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὡς Δομπόλλης. Ἐπειδὴ ὁμοιως ὅφ' ὀλων τῶν περὶ αὐτοῦ γραφάντων ἀναφέρεται ὡς Δομπόλλης, τηρεῖται καὶ ἐνταῦθα ἡ αὐτὴ γραφή»¹. Πιστεύω ὁμοίως, πὺς κανένας δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα ν' ἀλλοιώνῃ τὴ γραφὴ ὀνόματος οἰκογενειακοῦ ἀνδρὸς ἐπισήμου καὶ μάλιστα τοῦ ἀναστήματος τοῦ Ἰω. Δομπόλλη γιὰ λόγους ἀπλοποίησης ἔστω ἢ ὀρθογραφικῆς (;) τοῦ ἀποκατάστασης. Ἀλλωστε ὅλοι οἱ πρὸ αὐτῆς τῆς Κούκου περὶ Δομπόλλη γράψαντες — Εὐαγγελίδης, Λάμπρος, Μεσολωρᾶς — γιὰ νὰ σταθῶ στοὺς σπουδαιότερους, κινήθηκαν μὲ βάση μόνον τὴ σχετικὴ παράδοση καὶ δὲν εἶδαν κἄν, καθὼς φαίνεται, κείμενα τοῦ εὐεργέτη αὐτοῦ γράφα μὲ τὴν ὑπογραφή του.

Τὸ ἐπώνυμο λοιπὸν τοῦ Δομπόλλη πρέπει νὰ γράφεται στὸ ἐξῆς ἔτσι καθὼς ὁ ἴδιος, ἄγνωστο γιὰ ποιούς λόγους τὸ γράφει, μὲ δυὸ δηλ. λ.

Τὸ ἀντίθετο μόνον ἀσέβεια στὴ μνήμη του θὰ ἦταν.

1) Τὰ πρῶτα χρόνια

Γιὰ τὰ σαράντα τοῦλάχιστον πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς τοῦ Ἰω. Δομπόλλη ἐλάχιστες ἐξακριβωμένες εἰδήσεις ἔχουμε. Σ' αὐτὲς τίς ἱσχυρότατες παλαιὲς θὰ προσθέσω καὶ λίγες, ἐντελῶς νέες, ἀντληθιμένες εἴτε ἀπὸ ἀνέκδοτα μέχρι στιγμῆς σχετικὰ κείμενα, εἴτε ἀπὸ ἄλλα ποὺ ἦρθαν στὸ μεταξὺ σὲ φῶς. Οἱ μαρτυρίες αὐτές, ὅμιες προερχόμενες δηλ. ἀπὸ τὸν ἴδιο βιογραφούμενο ἢ ὅμιες παραδιδόμενες ἀπὸ ἄλλους, θὰ ρίξουν ἱκανὸ φῶς στὸ πυκνὸ σκοτάδι ποὺ ὡς τίς μέρες μίας κάλυπτε αὐτὴν τὴν πρώτη περίοδο τῆς ζωῆς τοῦ μεγάλου εὐεργέτη.

Σύμφωνα λοιπὸν μ' αὐτὲς ὁ Ἰω. Δομπόλλης γεννήθηκε στὴν Πετρούπολη τῆς Ρωσίας περὶ τὸ 1769 ἔτος. Τοῦτο τὸ δεύτερο προκύπτει ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ Καποδίστρια τῆς 6) 7) 1827 ἀπὸ Πετρούπολη πρὸς τὸν εἰς Ὁδησσὸ φίλο καὶ πρῶτο βιογράφο του Μολδαβὸ Ἀλέξανδρο Στούρτζα. «Ὁ καλὸς Δομπόλλης, γράφει ἐκεῖ ὁ Καποδίστριας², καὶ οὕτως ἔχων ἡλικίας καὶ ἔξωκτον καὶ καταστάσεως οὐκ ἀγενοῦς, ἀφήνει πεν-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 627.

τήνοντα, δικτῶ χρόνια εἰρηναίαν ζωὴν διὰ τὴν μὲ ἀκολούθησιν εἰς ἀπάντησιν στερήσεων, δυσχερεσιῶν καὶ κινδύνων ἄλλ'. ἔτι μένει δύο ἢ τρεῖς ἐβδομάδας ἐνταῦθα διὰ τὴν βάλῃ εἰς τάξιν τὰ τε αὐτοῦ καὶ τὰ ἐμὰ καὶ ἔπειτα ἔρχεται νὰ μὲ εἶρῃ εἰς Παρισίους...». Πενήντα ὅχιόν λοιπὸν χρόνων ἦσαν τὸ 1827 ὁ Δομπόλλης, γεννῆθηκε ἔρα τὸ 1769. Γιὰ ἡμερομηνία βέβαια γέννησος δὲν μπορεῖ νὰ γίνηται λόγος, ἀφοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ παραπάνω ἔτους τῆς, ἔτσι καθὼς βγαίνει, μπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθῇ ἢ ἀκριβεία.

Ἀλλ' ὥστε καὶ γιὰ τὸν τόπο ὅπου ὁ Δ. εἶδε γιὰ πρώτη φορά τὸ φῶς δὲν ὑπάρχει, ὅσο ξέρω, μαρτυρία ἐπίσημη. Ὁ Δ. Δημητριάδης ἀναφερόμενος στὸ γεγονός, γράφει πῶς «ἀπεδήμησε (ὁ Τρ. Δομπόλλης) εἰς Ρωσίαν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Πετρούπολιν μετερχόμενος ὅπερ καὶ ἐν Ἰωαννίνοις ἐπαγγέλιμα τοῦ δερινατεμπόρου. Ἐνταῦθα δέ, λέει, περὶ τὸ 1769 ἐγεννήθη ὁ Ἰωάννης...». «Γεννηθεὶς ἐν Πετρούπολει καὶ ἐκ γονέων Ἡπειρωτῶν καταγόμενος», σημειώνει καὶ ἡ Κόνσου χωρὶς νὰ παραπέμπῃ καὶ στὴν πηγὴ ἀπ' ὅπου τῶμαθε⁵. Γίνομεν ἐν τούτοις τὴν εἰδησιν καὶ γιὰτὶ δὲν ἔχω νὰ ἀντιπαραθέσω πρὸς τὸ παρὸν ἄλλη καθαρώτερη καὶ διότι ἡ τελευταία τοῦλάχιστον τὴν ὀφείλει προφανῶς στὶς ἐκτεταμένους περὶ τὸν πρῶτο κυδερνήτη τῆς Ἑλλάδος ἀρχεαικὲς τῆς ἔρευνες.

Ὅσο γιὰ τοὺς γονεῖς τοῦ Δομπόλλη μιλᾷ δι' ὀλίγων βέβαια αὐτὸς ὁ ἴδιος στὴ γνωστὴ ὡς εἶδος ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Καποδίστρια πρώτη διαθήκη του, ποὺ συνέταξε στὴν Αἴγινα ὀλίγο πρὸ τοῦ ἐπιχειρήσει, καθὼς εἶπα, τὸ πρὸς τὴ Ρωσία μακρὸ τῆς ἐπιστροφῆς του ταξίδι καὶ μὲ τὴν ὁποία καθιστοῦσε τὸ διαπρεπὲ φίλο του, σὲ περίπτωσιν θανάτου, μοναδικὸν πληρεξούσιον ἐπίτροπὸν του. Γιὰ τὸν πατέρα του βέβαια καὶ τὸ γενέθλιον χωριὸν του εἶδαμε τί λέει σ' αὐτὸ τὸ καίμενόν του ὁ Δομπόλλης. Νά ὅμως ποὺ μαθαίνομε γιὰ πρώτη φορά κάτι καὶ γιὰ τὴ μάνα του: «Αἱ δὲ ἐναπομένονσαι ἐξ γιλιῶδες, γράφει παρακάτω, νὰ διανεμηθῶσιν ἀνὰ μέσον τῶν ἐν Ρωσίᾳ συγγενῶν μου ἐκ μέρους τῆς μητρὸς μου Ἄννης Δημητρίου Σιλάχτα καὶ ρητῶς ταῖς ἐν Νίζνι δύο ἀδελφαῖς τῆς, ἐμοὶ δὲ θεαῖαις, κυρίᾳ Βαρβάρα ἀτεκνῇ χήρᾳ τοῦ ποτὲ Δημητρίου Μπόνη καὶ τῇ ἀνυπὶνδρῳ μαινάσῃ Μάρθα Δημητρίου Σιλάχτα ἀνὰ γίλια πεντακάσια ρούβλια τῇ ἐκάστῃ...» (ἔγγρ. 16). Ἄννα Δημητρίου Σιλάχτα ἡ μάνα του καὶ δυὸ τοῦλάχιστον ἀδελφές τῆς, μιὰ Βαρβάρα ἐνόματι, χήρα καὶ ἀτεκνὴ καὶ ἄλλη Μάρθα ἀνυπαντρη, διαμένονσαι τὴν ἐποχὴ αὐτὴ (1829) στὴ Νίζνα τῆς Ρωσίας. Ἀπ' ὅσα στὴ συνέχεια τοῦ ἴδιου αὐτοῦ καίμενου τοῦ ἀναφέρει ὁ Δ., μὲ τὸ ν' ἀφήνῃ δηλ. ἕνα χρηματικὸ ποσὸ στὴν ἐξαδέλφη του Ἄννα Γκένδελεβ, ποὺ κατοικοῦσε στὴν Εὐπατορία τῆς Ταυρίδας, τῆς Κριμαίας δηλ. — τὴ μνημονεύει καὶ στὴ δεύτερη ὁριστικὴ διαθήκη του τοῦ 1849 μὲ τὴν ἴδια διανομή — φαίνεται πῶς ἡ μάνα του εἶχε καὶ ἄλλη τρίτη ἀδελφή, ποὺ παντρεύτηκε, καθὼς φαίνεται, ἄλλοθεν.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω εἰκόμω πῶς ἡ μητέρα τοῦ Δομπ., ἀγνωστο ἀπὸ ποῦ μέρος τῆς Ἑλλάδος καταγόμενῃ, ἦταν κάτοικος τῆς Νίζνας μὲ τὴν πολυμελῆ καὶ ἀνθηρὴ ἑλληδικὴ κοινότητα καὶ ἐδῶ ὅπωςὅποτε στὴ Νίζνα, σημεῖο συνάντησος βίων τῶν ἐμπορευόμενων Ἑλλήνων τῆς Ρωσίας, γνώρισε καὶ παντρεύτηκε τὸν πατέρα του.

Δέχτηκα παραπάνω σὴν τόπο γέννησος τοῦ Δομπ. παραδιδόμενον, ἀμάρτυρα βέβαια, ἀπὸ διάφορους μελετητές, τὴν Πετρούπολιν. Θὰ διακινδυνεύσω παρὰ ταῦτα στὸ σημεῖο αὐτὸ μὴν ἀντίρρηση, πῶς μᾶλλον δηλ. ἡ Νίζνα, ὅπου ἦσαν ἐγκατεστημένη ἡ οἰκογένεια τῆς μάνας του, εἶναι ἡ γενέτειρα καὶ τῶν πρώτων παιδικῶν χρόνων τοῦ Δομπ., γνώριμῃ πόλει καὶ ὅχι ἡ ρωσικὴ πρωτεύουσα.

Καθὼς ἤδη ἀναφέραμε, ὁ Ν. Ζωσιμάς στὸ γνωστὸ πρὸς τοὺς στὰ Γιάννινα ἀνεψιούς του Φίλιο καὶ Λαμπαδάση τῆς 9) 2) 1840) γράμμα του, ἀποκαλεῖ τὸ Δομπ. «παλαιὸν οἰκιακόν του φίλον». «Καὶ μὲ ἐπροξενήσατε, γράφει, δυσχερεσίαν (γιατὶ δὲν τοῦ ἀπάντησαν) μὲ τὸν παλαιὸν οἰκιακόν μου φίλον (τὸ Δομπόλλη). Οὕτω καὶ εἶναι, περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως δὲν ἤξεύρω τί νὰ τοῦ γράψω καὶ εὐρίσκειαι εἰς μεγαλωτάτην ἀνησυγίαν ἐξ αἰτίας σας...»⁶. Παλαιὸς λοιπὸν οἰκιακὸς φίλος ὁ Δομπόλλης τῶν Ζωσιμάδων. Μὴ ἂν ἐννοεῖ τὸν Ἰωάννη Δομπόλλη καὶ δὲν ἔχει ὁ λόγος τοῦ εὐρύτερο

νόημα από πού οι στενές αυτές σχέσεις τους; Από τὰ Γιάννινα μήπως; Όχι βέβαια. Γιατί ὁ Δομπ. οὐδέποτε στή ζωή του τὰ ἐπισκέφθηκε. Ἀπομένει κατὰ συνέπειαν ἡ Νίζνα, μόνιμο κέντρο διαμονῆς καί ἐμπορικῆς δραστηριότητος τῶν ἀδελφῶν ἀπό τὸ 1770 τοῦλάχιστον.

Ἐκεῖ πιθανότατα ὡς πατριῶτες καί συνεργάτες τοῦ πατρός του ἴσως, γνωρίστηκαν καί ἐγιναν οἰκιακοί, καθὼς λέει ὁ Ζωσιμᾶς, φίλοι. Ἀπ' ἐκεῖ δὲ ἀργότερα καί σέ πολὺ τρυφερή ἡλικία ἔφυγε μὲ τοὺς γονεῖς του ὁ Δομπ. καί ἐγκαταστάθηκε ὀριστικά στή ρωσικὴ πρωτεύουσα.

Τὰ ἐγκύκλια γράμματα τὰ ἑλληνικά φαίνεται νὰ διδάχτηκε ὁ Δομπ. σὲ μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὲς δυὸ πόλεις, ὅπου οἱ ἀνθηρὲς ἐκεῖ ἑλληνικὲς κοινότητες συντηροῦσαν, κατὰ τὲς ὑπάρχουσες εἰδήσεις, ἑλληνικὰ σχολεῖα⁷. Παράλληλα ἐμάθαινε καί τὰ ρωσικά καί γαλλικά, γλῶσσα, καθὼς εἶναι γνωστὸ τῆς ρωσικῆς ἀριστοκρατίας τότε. Καί τὲς τρεῖς παραπάνω γλῶσσες ἐχειρίζονταν καθ' ὅλο του τὸ βίον ἐξ αἰτίας καί τῶν ἐπαγγελματικῶν ἀσχολιῶν του μὲ ἀξιοζήλευτη, καθὼς μπορεῖ κανεὶς νὰ διαπιστώσῃ, ἐξετάζοντας τὰ κείμενά του, ἀνεστῇ.

Παιδεῖα ὅμως ἀνώτερη, συστηματικὴ, δὲν ἔλαβε. Τὸ ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος σὲ γράμμα του ἀνέκδοτο τῆς 21) 2) 1819 πρὸς τὸν Καποδίστρια, ὅπου ἀναφερόμενος σὲ μετάφραση βιβλίου ρωσικοῦ, παιδαγωγικοῦ μᾶλλον περιεχόμενου, πού ὁ κοινὸς τους φίλος κόμης Γκίλφορντ, ὁ μέγας Ἕλληνας φιλέλληνας, ἱδρυτὴς τῆς Ἰόνιας Ἀκαδημίας (1824) τοῦ ἀνέθεσε, γράφει: «Οἱ σοφοὶ κριτικοὶ ἴσως εὗρουν νὰ εἰποῦν τι καί κατὰ τῆς μεθερμηνεύσεώς μου μερικῶν εἰς τὴν νῦν ἡμῶν γλῶσσαν μὴ συνήθων τοῦλάχιστον ἐδῶ ἀγνώστων λέξεων ὡς *jeminaire*, *Docteur*, *Ballotage*· ὅστις ὅμως γινώσκει ὅτι καθὼς ἐγὼ οὕτω καί ὁ ἄπονος (ἐξ ἀτυχίας διὰ νὰ μὴ πονοκεφαλῇ μόνον μ' ὅλην τὴν ἱκανὴν προκοπὴν του μᾶλλον ἢ εὐδιάθετος πρὸς τὸ ὡς λάχει) συναγωνιστὴς μου, δὲν ἐσπουδάζαμεν εἰς Πανεπιστήμια ἀλλὰ αὐτομάθως μόνον καί πρὸς τούτοις ὅτι δι' ἐμὲ τὸ πᾶν ἦτον πρώτη ἀπόπειρα μετὰ 23έτειον τελείαν ὡς σᾶς εἶναι γνωστόν, κατὰ παυσίν μου εἰς τὸ νὰ σπουδάξω τὴν γλῶσσαν ἐλπίζω νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἐφιλοπόνησα, τολμῇ εἰπεῖν, ὑπὲρ τὴν δύναμίν μου...» (ἔγγρ. 4). Δὲν ἐσπούδασε λοιπὸν σὲ πανεπιστήμια «ἀλλὰ αὐτομάθως μόνον», καθὼς λέει, μορφώθηκε, μελετώντας ξεχωριστὰ καὶ ὡς τὰ εἰκοσεφτά του χρόνια τὴν γλῶσσα τὴν ἑλληνικὴν.

Καί ἀρχικὰ μὲν ὁ Δομπ. ἀκολούθησε τὸ ἐμπορικὸ στάδιο συνεργαζόμενος φαίνεται μὲ τὸν πατέρα του Τριαντάφυλλο, ἐνωρὲς ὅμως καί πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ τελευταίου ἐτράπηκε πρὸς τὲς ἐπικερδέστερες τραπεζικὰς ἐργασίας ἀπὸ τὲς ὁποῖες κυρίως ἀπόχτησε μεγάλη περιουσία.

Ἔτσι συμπληρώνοντας τὸ πρῶτο μισθὸ τῆς ζωῆς του, τὰ σαράντα του δηλ. χρόνια, ἦταν ἤδη γνωστὸς ὅχι μόνον μετὰ τῶν ὁμογενῶν τῆς ρωσικῆς πρωτεύουσας, ἀλλὰ καί φίλος καί συνομιλητὴς μελῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς καί ἀνώτατων κυβερνητικῶν παραγόντων. Χαρακτηριστικὰ γιὰ τὸ πῶς ἔβλεπαν τὸ Δομπ. καί ποιά γιὰ τὸ πρόσωπό του γνώμη ἐσχημάτιζαν ὅσοι ἀπὸ τοὺς πατριῶτες ἔτυχε τὴν ἐποχὴ αὐτῇ, τῶν ἀρχῶν δηλ. τοῦ περασμένου αἰῶνα, νὰ γνωρισθοῦν μαζί του, εἶναι τὰ ὅσα σὲ πολὺ μεταγενέστερο (26.6.1822) πρὸς τὴν Διοίκησιν τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδας ὁ πολὺς Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιος θερμὸς πατριώτης καί ἐπιφανέστατος τοῦ Διαφωτισμοῦ παράγοντας γράφει, μιλώνοντας γιὰ σύστασιν ἐμπορικῆς οἰκίας εἰς ἓν μέρος ἐλεύθερον τῆς Εὐρώπης μὲ χρήματα ὁμογενῶν. «Καί ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν ἐπιλογὴν τῶν ὑποκειμένων τούτων, λέει (τῶν διοικητῶν δηλ. τῆς ἐταιρείας) κρέμεται ἡ καλὴ ἔκδοσις τῶν εἰς τὸ νὰ δουλευθῇ ἢ διοικήσῃ κατὰ τὸν κοινὸν σκοπὸν τῆς, ὅσον καί νὰ εἶναι ἀσφαλὴς τὰ χρήματα τῶν συνδρομητῶν, τολμῇ νὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ μὴ συγχωρήσῃτε νὰ μεσολαθῇσιν ἡ φιλοπροσωπία καί τέλη ἴδια. Ἐγὼ σᾶς προβάλλω δύο ὑποκείμενα τὰ ὅποια γνωρίζω καλῶς. Πρῶτον κάποιον Δομπόλλην Γραικόν⁸ κάτοικον πρὸ πολλοῦ εἰς Πετροῦπολιν, ὅστις πρὸ ὀλίγου ἄφησε τὸ ἐμπόριον καί ἐμβῆκε εἰς τὴν αὐ-

τοκρατορικήν δούλευσιν' εἶναι τιμιώτατος, ἐγκρατὴς πολλῶν γλῶσσῶν, γυμνασμένος καλὰ ὡς μετερχόμενος μᾶλλον τὸ τοῦ Τραπεζίτου ἔργον ἢ τὸ τοῦ ἐμπόρου καὶ ἐπειδὴ εἶναι φιλογενὴς καὶ ἡ ἐπιστάσια αὐτῇ δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητος, στοχάζομαι ὅτι ἂν τὸν κράξῃ ἡ διοίκησις, ἀφήνῃ τὴν δούλευσιν καὶ ἀναλαμβάνῃ τοῦτο τὸ βᾶρος...»⁹.

Ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴ αὐτὴ (1809) συμβαίνει στὸ Δομπ. τὸ ἀποφασιστικώτερο χωρὶς ἀντίρρηση γεγονὸς τῆς ζωῆς του, ἡ γνωριμία του δηλ. μετὰ τὴν διαπρεπῆ Κερκυραῖο Ἰω. Καποδίστρια κατὰ ἑπτὰ περίπου χρόνια νεώτερό του, πού ἐγκαινίαζε ἤδη τὸ λαμπρὸ διπλωματικὸ του στάδιο στὴν ὑπηρεσία τῶν Ρώσων. Ἡ γνωριμία αὐτῇ, πού θὰ ἐξελιχθῇ σύντομα σὲ ἀμειβάτο δεσμὸ στενῆς διὰ βίου φιλίας τῶν δύο ἀνδρῶν θερμῶν καὶ τῶν δύο ζηλωτῶν τοῦ ἔθνικοῦ διαφωτισμοῦ, θὰ ἀποτελέσῃ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ συμβόλαιο τιμῆς μεταξὺ τους γιὰ τὴν πνευματικὴν μετὰ κάθε μέσο ἀναγέννηση τῆς σκλαδωμένης πατρίδας.

2) Δομπόλλης καὶ Καποδίστριας

«Ὅτε τὸ 1809, γράφει στὴ δεύτερη καὶ ὀριστικὴ διαθήκη του ὁ Δ. τῇ συνταγμένη στίς 4) 2) 1849 στήν Πετρούπολη δέκα ὀχτῶ δηλ. μῆνες προτοῦ πεθάνει, ἐγνώρισα τὸν μακαρίτην κόμητα Καποδίστριαν Ἰωάννην, κατόπιν κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος, ὑπεσχέθημεν ἀλλήλοις νὰ μεταχειρισθῶμεν πᾶν μέσον πρὸς διάδοσιν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἑλλάδι. Ἐκτοτε ὁ σταθερὸς σκοπὸς τῆς ζωῆς μου ὑπῆρξε νὰ κατορθώσω νὰ ἐκπληρώσω πρεπόντως τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχασίν μου. Πρὸς τοῦτο δὲ προσεπάθησα νὰ αὐξήσω τὰ κεφάλαιά μου οὐχὶ διὰ κερδοσκοπίας ἀλλὰ διὰ τοῦ κόπου μου καὶ μάλιστα διὰ μεγάλης οἰκονομίας...».

Ὁ μέγας καὶ θερμὸς ἐραστὴς τῆς παιδείας Κερκυραῖος ἀπὸ τίς πρῶτες κιόλας ἐπαφές τους ἐγοήτευσε κυριολεκτικὰ τὸν ἀγαθὸν Ἡπειρώτη καὶ κατῴρθωσε μετὰ τὴν δύναμιν τῆς προσωπικότητός του νὰ τοῦ μεταδώσῃ τὴ γνωστή, πού σ' ὅλους τοὺς τόπους διακήρυττε, θέσιν του, πῶς «πρῶτον πρέπει νὰ μορφωθῶσι Ἕλληνες καὶ ἔπειτα νὰ ἰδρυθῇ Ἑλλάς».

Σ' ἓνα δὲ σημεῖο τῆς γιγαντιαίας πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ πατριωτικῆς ἐξόρμησης, θὰ μπορούτε κυρίως νὰ συμβάλλῃ ὁ Δομπ. διαθέτοντας γιὰ τοὺς σκοποὺς τῆς τὸν μετὰ ἰδρῶτες καὶ κόπους μιᾶς ζωῆς ἀποκτημένο πλοῦτο του, θυσιά γιὰ τὴν ὁποία οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐδίστασε ὁ φιλογενὴς ἄνδρας. Καὶ ὅχι μόνο αὐτὸ ἀλλὰ βάλθηκε, καθὼς ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος, ἐντείνοντας γιὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Γένους τίς δυνάμεις του, νὰ τὸν αὐξήσῃ, ὅσο γίνονταν, ἐπιβάλλοντας μαζί στὸν ἑαυτὸ του ζωὴ ἀσκητική. «Εἰς τὰς μεταξὺ αὐτῶν συναναστροφάς, γράφει ἡ Κούκου, συχνάκις συνεζήτουν τὸ ἰδιαιτέρως εἰς αὐτοὺς ἀγαπητὸν θέμα τῆς ὁργανώσεως τῆς παιδείας εἰς τὴν ὑπόδουλον αὐτῶν πατρίδα. Τότε ὁ Καποδίστριας ἀντιληφθεὶς τὴν ἀγάπην τοῦ πλουσίου ἀνδρός πρὸς αὐτὴν ὑπέβαλε πρὸς αὐτὸν τὴν σκέψιν ὅπως ἀφιερῶσιν τὴν μεγάλην αὐτοῦ περιουσίαν διὰ τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας ἐν Ἑλλάδι»¹⁰. Ἐλάχιστες ἐν τούτοις, καθὼς παρατηρεῖ καὶ ἡ ἴδια Κούκου, περὶ Δομπ. πληροφορίες περιέχονται στίς ἀμέσως μετὰ τὸ 1809 καὶ ὡς τὸ 1818 τοῦλάχιστον ἔτος ἐπιστολὰς πρὸς διαφόρους τοῦ Καποδίστρια¹¹. Ἀπὸ τίς δύο ἐκεῖ στὸ γνωστὸ ἔργο τῆς μνημονεύμενης ἀπὸ Πετρούπολη πρὸς τὸν εἰς Βουκουρέστι Ἡπειρώτη Γραμματέα τοῦ Ἰγνατίου Δημ. Μόστρα ἡ πρώτη τῆς 20) 6) 1811 ἀδημοσίευτη (Ἀρχ. Ἰον. Γερουσίας φακ. 136 ἀρ. 2) καὶ ἡ δεύτερη τῆς 12) 8) 1811 δημοσιευμένη (Πρακτ. Ἀκ. Ἀθηνῶν 1932 σελ. 142) καταφαίνεται ἡ ἀδιάρρηκτος μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν φιλία καὶ οἰκειότης καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦ 1811 ὁ Δομπ. ἐχειρίζονταν ὅλες τίς οἰκονομικὰς ὑποθέσεις τοῦ φίλου του. Πράγματι, μελετώντας τοὺς ὑπ' ἀριθμ. 16, 308 καὶ 336 φακ. τοῦ Καποδ. Ἀρχείου Κέρκυρας, παρατήρησα, πῶς οἱ ὀλίγες τῆς ἐποχῆς, πού ἐπεσήμανα, ἐπιστολὰς καὶ οἱ περισσότερες τῆς μετέπειτα ἀναφέρονται σὲ ἀφορῶντα τὸν Καποδίστρια ἐντελῶς προσωπικὰ οἰκονομικῆς δὲ φύσεως θέματα καὶ λοιποὺς λεπτολόγους λογαριασμοὺς, χωρὶς γενικώτερο ἐνδιαφέρον.

Τὸ 1818 ὁμοῦς ὁ Καπ. γιὰ τὶς ἐξειδικιασμένες ἀκριβῶς οἰκονομικὲς γνώσεις, τὶς ἄλλες σχετικὲς ἀρετὲς καὶ τὴν θερμὴν του φιλογένεια ἀναθέτει στὸ Δομπ. καὶ τὸ Ταμεῖο τῆς Φιλόμουσῆς Ἑταιρείας, ποὺ τέσσερα χρόνια πρὶν μὲ τὴ βοήθεια καὶ ἄλλων ἐπιφανῶν πατριωτῶν εἶχε ὁ ἴδιος ἱδρύσει στὴ Βιέννη.

Γιὰ τὴ συμβολὴ τοῦ Δομπ. στὰ πράγματα τῆς Ἑταιρείας ἀπὸ τὸ χρόνο αὐτὸν κι ὡς τὶς ἀρχὲς τοῦ 1821, ποὺ ἡ ἐκραγείσα στὸ μεταξὺ Μεγάλῃ Ἐπανάστασῃ ἔθεσε σὲ δευτέρῃ μοῖρα, ἱκανὲς εἰδήσεις ἀπὸ γνωστὲς καὶ ἄγνωστες ὡς τώρα πηγὲς ἔχω συνάξει, τὶς ὁποῖες καὶ παρουσιάζω στὴ συνέχεια.

Τὴν ἱδρυση καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς Φ.Ε., παρ' ὅ,τι σὲ πρόσφατῃ μελέτῃ μας¹² διὰ μακρῶν ἀναπτύξαμε, δὲν θεωρῶ περιττὸ κι ἐδῶ σὲ γενικὲς γραμμὲς πρὸς ἐνημέρωση τοῦ ἀναγνώστη νὰ ἐπαναλάβω.

Ἡ φιλόμουσῃ Ἑταιρεία τῆς Βιέννης ἑλληνικὸ φιλεκπαιδευτικὸ σωματεῖο, ἱδρύθηκε κατὰ τὸ 1814 στὴν αὐστριακὴ πρωτεύουσα ἀπὸ τοὺς Καποδίστρια, Ἰγνάτιο καὶ Ἀνθ. Γαζῆ σὰν παράρτημα τοῦ κατὰ τὸν προηγούμενο χρόνο (1.9.1813) συσταθέντος στὴν Ἀθήνα ἀπὸ φιλόμουςους Ἀθηναίους ὁμώνυμου σωματείου, σκοπὸς τοῦ ὁποῖου ἦταν ἡ διάσωση τῶν φθειρομένων καὶ διαρπαζομένων ἐνδόξων μνημείων τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἡ ἐκπαίδευσθι τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἔγραψαν στὸ Γαζῆ, ἐκδότῃ τότε τοῦ Λόγιου Ἑρμῆ τῆς Βιέννης, νὰ τοὺς συνδράμῃ, ἐπικαλούμενοι ὑπὲρ τῆς νεοσύστατης Ἑταιρείας, τῆς ὁποίας, ὡς σημειωθῇ, εἶχαν ἀναδείξει ἐπίτιμο πρόεδρο τὸν ἐπισκεφθέντα τότε τὴν πόλιν τους ἐπιφανῆ Ἀγγλο φιλέλληνα κόμητα Γκίλφορντ. τὴ βοήθεια τῶν ἀπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης διεσπαρμένων εὐπόρων Ἑλλήνων, ὁ ὁποῖος Γαζῆς μὲ τὴ σειρά του παρουσίασε τὰ γράμματά τους μαζί μ' ἄλλα τῶν συμπατριωτῶν του Θεσσαλῶν γιὰ ἱδρυση Γυμνασίου «κατὰ τὸ Πήλιον ὄρος» στὸν ἐπίσης ἐκεῖ εὐρισκόμενο Ἰγνάτιο. Ὁ φιλομουσώτατος καὶ φιλογενέστατος ἱεράρχης υἱοθέτησε ἀμέσως τὸ αἶτημα τῶν πατριωτῶν καὶ ἔσπευσε νὰ τὸ κοινοποιήσῃ στὸν Καποδίστρια, ποὺ μετεῖχε σὰν σύμβουλος τοῦ Τσάρου στὸ διεξαγόμενο τότε (1.10.1814—9.6.1815) στὴν αὐστριακὴ πρωτεύουσα ὁμώνυμο συνέδριο.

Ὁ ἐξοχος Κερκυραῖος ἐπικρότησε τὴν κίνησιν κι ἔσπευσε νὰ ἐνημερώσῃ τὸν αὐτοκράτορα ὑποβάλλοντάς μαζί καὶ αἴτησιν σχετικὴ γιὰ διενέργεια μεταξὺ τῶν ἐπισήμων ξένων τοῦ συνεδρίου ἡγεμόνων καὶ ὑπουργῶν ἐράνου, ὁ ὁποῖος γενόμενος μετὰ τὴν ἀμέσως δοθεῖσα ὑψηλὴ ἔγκρισιν πρωτοστατοῦντος τοῦ ἴδιου Καποδ., ἀπέδωσε σοβαρὰ χρηματικὰ ποσά.

Αὐτὴ ἦταν ἡ ἀρχὴ τῆς Φ.Ε. τῆς Βιέννης, τῆς ὁποίας ἡ ψυχὴ ὑπῆρξε ὁ Ἰγνάτιος μέγας δὲ προστάτης, ὁδηγὸς καὶ χορηγὸς ὁ Ἰω. Καποδίστριας¹³. Ὡς σημειωθῇ, πῶς διευθυντὴ τοῦ Γραφείου τῆς Ἑταιρείας στὴ Βιέννη διώρισε ὁ Καπ. τὸν ἐκεῖ διαμένοντα λαμπρὸν Ἡπειρώτη λόγιον πραγματευτὴ Ἀλέξανδρο Βασιλείου.

Κατὰ τὴν ἐκεῖ ἐπιστροφὴν του περὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1816 στὴν Πετρούπολιν ὁ Καπ. μετέφερε στοὺς παράγοντες τῆς ἀκμαίας ἑλληνικῆς καὶ μολδαβικῆς παροικίας τῆς μὲ τοὺς ὁποῖους κατ' ἀποκλειστικότητα, καθὼς ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος στὴν αὐτοβιογραφία του, καθόλη τὴ διάρκεια τῆς ἐκεῖ παραμονῆς του (1809—1822) συναναστρέφονταν τοὺς σκοποὺς καὶ τὶς ἐπιδιώξεις τῆς νεοἱδρυτῆς ἑταιρείας κι ἐξήχησε τὴ συνδρομὴν τους, ἀναθέτοντάς τὴ διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν τῆς στὸν Κεφαλλήνα ὁμογενῆ Δεστούνη, αὐτοκρατορικὸ σύμβουλο καὶ ὑπάλληλο τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν. Ὅταν δὲ περὶ τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ Αὐγούστου 1818, καθὼς ἀπὸ ἀνέκδοτῃ ἐπιστολῇ τοῦ Δομπόλλη φαίνεται (ἔγγρ. 1), ὁ Δεστούνης αὐτὸς ἀναχώρησε ἀπὸ τὴ ρωσικὴ πρωτεύουσα γιὰ τὴ Σμύρνη, ὅπου τοποθετήνταν πρόξενος ρωσικός¹⁴, παρέδωσε κατ' ἐντολὴν τοῦ Καποδ., καθὼς πάλι ἀπὸ τὴ σχετικὴ ἀλληλογραφία ἀποδεικνύεται, τὸ Ταμεῖο τῆς Ἑταιρείας στὸ Δομπ., ἂν καὶ αὐτὸς ὁ τελευταῖος εἶχε ἀπὸ νωρίτερα ἀναλάβει τὰ σχετικὰ καθήκοντα.

3) Ταμίας της Φιλόμουσης 'Εταιρείας

Ἡ πρώτη γιὰ τὴν ἀνατεθεῖσα στὸ Δομπ. νέα ὑπηρεσία μνεῖα γίνεται σὲ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Καποδ. τῶν Γιαννιωτῶν ἐμπόρων τῆς Μόσχας ἀδελφῶν Μπούμπα¹⁴ ὑπὸ ἡμερομηνία 4) 7) 1818 μετὰ τὴν ὁποία κάνουν γνωστὸ ὅτι κατὰ τὴν προσταγὴν τοῦ ἔγραψαν πρὸς τὸν κ. Ἰω. Δομπ. γιὰ μετατροπὴ 4.000 φλωρίων σὲ ρούβλια. Ἐπιστολὴ ἀκόμα τοῦ Καποδ. πρὸς τὸν ἐπίσης εἰς Πετρούπολιν διακείμενοντα Δομπ. ὀλίγο μεταγενέστερη (17.7.1818) ἀνέκδοτη, ποὺ ἔχω ὑπ' ὄψην μου, γράφει μεταξὺ ἄλλων: «Τοῖς ἐν Μόσχᾳ κυρίοις αὐταδέλφοις Μπούμπα ἔγραψα νὰ σᾶς ἐμβάσουν τὴν ἐκκαθάρισιν λ. (ι) 1500 ὅπου τοῖς ἐστάλησαν ἀπὸ Βουκουρέστιον διὰ λογαριασμὸν τῆς τῶν Φιλελλήνων Ἑταιρείας ὑπ' ἐξουσίας μου. Ἐξ ὅτου λοιπὸν τὰ λάβατε ρημετάρητε τῷ ἐν Βιέννῃ κυρίῳ Σταύρῳ Ἰωάννῳ ρούβλια πέντε χιλιάδες γράφοντάς τῳ ὅτι εἶναι διὰ λογαριασμὸν τῆς Ἑταιρείας καὶ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν θέλησίν μου. Τὰ μετὰ τοῦτο δὲ ρέστα ἐξ αὐτῶν θέλετε καταβάλλει εἰς τὸν μπάγκον διὰ μπιλέτου ἐπ' ὀνόματί σας καὶ βαστάζετέ το ἕως ἀναδιατάξεώς μου. Προσέτι ἂν σᾶς παραδώσουν καὶ οἱ ἐδώσε κύριοι Α. Στούρτζας καὶ Σ. Δεστούνης τὰ ἔγγραφα τὰ ἰντερέσσα τῆς τῶν Φιλελλήνων Ἑταιρείας ἀποδιδέποντα θέλετε τὰ δεχθῆναι μετ' ἰδιόχειρόν των καταγραφὴν καὶ ἂς μείνουν εἰς ὑμᾶς ὑπ' ἐξουσίας μου». Καὶ σημειώνει ἀμέσως παρακάτω μετὰ τὸ χέρι τοῦ ὁ Δομπ.: «Ὅτι τὸ προϋστάμενον ἀντίγραφον εἶναι συμφώνου διαλαβῆς μετὰ τὸ μένον εἰς ἐμὲ πρωτότυπον. τοῦτο ἐπιβεβαιῶ τῇ ὑπογραφῇ μου. Πετρούπολις τῇ 17 Ἰουλίου 1818»¹⁵.

Σὲ γράμμα τοῦ δὲ τῆς 19) 7) 1818 ὁ Καποδ. πρὸς τὸν Ἰω. Βαρδάκη, μετὰ τὸ ὁποῖο εὐχαριστοῦσε τὸν μεγάλον εὐεργέτη γιὰ τὴν ὑπ' αὐτὸν κατάθεσιν στὴν Τράπεζα τῆς Μόσχας 150.000 ρ. γιὰ τὴν ἱδρύσιν ἐλληνικῆς σχολῆς μέσα στὴ ρωσικὴ ἐπικράτεια ἢ ἄλλου κατὰ τὰ σχέδια τοῦ Καποδ., περιέχονται καὶ τὰ ἑξῆς: «Λαμβάνετε ἐσωκλείστως ἀντίγραφον τοῦ ἀποδοθέντος λογαριασμοῦ ἐπὶ τῆς τρεχούσης καταστάσεως τοῦ Ταμείου, τὸν ὁποῖον μόλις ἐθεώρησα καὶ ἐνέκρινα καὶ ὁ ὁποῖος ἐπικυροῖ ἀναντιρρήτως τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὸν ζῆλον τοῦ φίλου ἡμῶν κυρίου Δομπόλη...»¹⁶. Ὅπως δὲ ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸν ὑποβληθέντα ἀπὸ τὸ Δομπ. μεταγενέστερα στὸν Καπ. λογαριασμὸ τῆς Φ.Ε. τὰ 1500 φλουριά ποὺ κατέθεσαν διὰ τοῦ εἰς Βουκουρέστι Γ. Παππά, «ὁ αὐθέντης Καρατζᾶς καὶ ὁ Ἄρχων Μπάνος κύριος Ἀργυρόπουλος, χαμβρὸς τῆς Ὑψηλότητός του διὰ χρῆσιν τῶν σπουδαζόντων καὶ πτωχῶν ὁμογενῶν» ἀνταλλάχτηκαν ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Μπούμπα μετὰ ρούβλια κατ' ἐντολὴν τοῦ Καπ., τὰ ὁποῖα σὲ συνέχεια ἐστάλησαν στὸ Δομπ. γιὰ τοὺς σκοποὺς τῆς Ἑταιρείας»¹⁷.

Ἄλλη δὲ ἐπιστολὴ τοῦ Δομπ. πρὸς τὸν εἰς Κάρλσμπαπτ εὐρισκόμενον ἤδη Καποδίστρια τῆς 17) 8) 1818 ἐπίσης ἀνέκδοτη ἀναφέρει: «Ὁ Γ. Δεστούνης μοὶ ἐπρόβαλεν νὰ δώσῃ διὰ λογαριασμὸν τῆς τῶν Φιλελλήνων Ἑταιρείας μίαν ὑπογραφὴν τοῦ Γ. Καλλέργη καὶ λογαριασμοὺς τῆς ἰδίας ζητῶν νὰ συνάξω τὰ χρήματα ἀπὸ τὸν ὑστερινὸν ἐγὼ καὶ δώσω αὐτῷ ὑπογραφὴν ὅτι ἐπαρέλαβα τὸ πᾶν ἀφοῦ λοιπὸν ἀνεφέρθη πρὸς τὸν κύριον Στούρτζαν καὶ ἔλαβα τὴν ἐπιδοκίμασιν αὐτοῦ ἀπεκρίθη τῷ ἰδίῳ ὅτι μετὰ τὸν Ἰ. Καλλέργη δὲν ἔχω τί νὰ κάμω ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ καμδιάλα ὡς μετ' ἔλεγεν εἶχεν ἐκπέσει ἤδη τὸ συντομώτερον ἦτο νὰ τὴν συνάξῃ ὁ ἴδιος καὶ κατατεθοῦν τὰ μετρητὰ εἰς τὸν Μπάγκον. ἔπειτα δὲ νὰ μοὶ δώσῃ ἕνα γράμμα μετὰ περιγραφὴν τοῦ μπιλέτου ὅπου μοὶ ἀφήναι, ἀπὸ μέρους μου δὲ τοῦ ἀντιδίδω ἕτερον ὅτι τὸ ἐπαρέλαβα. Ὁσον δὲ διὰ τοὺς λογαριασμοὺς, ἐπειδὴ μήτε ἡμπορῶ ἀλλ' οὔτε τὸ δικαίωμα ἔχω νὰ τῷ δώσω εἶδος decharge τὸ καλὺτερον εἶπα θέλει ἦτον νὰ τοὺς βουλώσῃ εἰς ἕνα πακέτον μετὰ ἐπιγραφὴν ἐπ' ὀνόματί σας, νὰ γράψῃ ὅτι μοὶ ἀφήναι ἕνα πακέτον καὶ ἐγὼ ὅτι ἔλαβα διὰ νὰ σᾶς τὸ ἐργειρίσω. Ὅλα ὅμως αὐτά, ὡς τὸ εἶπα, τῷ ἐφάνησαν περίεργα, πρὸ 8 ἡμερῶν ἐμίσειυσεν ἐδῶθεν καὶ ἀγνοῶ ἂν τὰ παρέδωκεν τινὶ ἄλλῳ ἢ τί μετὰ αὐτὰ ἔκαμεν. Ὁ Μπαρὼν Σάκας καμμίαν γραφὴν πρὸς ὑμᾶς δὲν μοὶ ἔδωκεν. Ἡ σύστησίς μου νὰ σᾶς μεταφέρῃ ὁ Κανδιότος τὸ γερὸν Σιουρτούν σας ἐλπίζω νὰ μὴ σᾶς βαρυφαντῇ ἡμπορεῖ νὰ σᾶς χρησιμεύσῃ. Ὑποσημειοῦμαι μετὰ τὸ βαθυτάτον σέβας...»¹⁸.

Καθὼς ἐν τούτοις φαίνεται ἀπὸ ἄλλο τῆς 3) 9) 1818 πρὸς τὸν Καπ. εὑρισκόμενον εἰς Aix la Chapelle ὅπου συνόδεψε τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον στὸ ἐκεῖ μέλλον νὰ συνέλθῃ συνέδριον τῶν κρατῶν μελῶν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας γράμμα τοῦ Δομπ., τὸ ὁποῖο αὐτὸς ὁ τελευταῖος τοῦστελε μετὰ τὸν κοινὸν τοὺς φίλο Στούρτζα, ἡ παράδοση τοῦ Ταμείου τῆς Φ.Ε. ἀπὸ τὸ Δεστούνη δὲν ἦταν κανονικὴ, σύμφωνη δηλ. μετὰ τὴν ἐπιβαλλομένην σὲ παρόμοιες περιπτώσεις τάξιν. Γράφει ἐκεῖ ὁ Δομπόλλης. «Κύριε κόμη. Ὁ ἐπιφέρων τὸ παρὸν κύριος Λ. Στούρτζας μοὶ παρέδωκε σήμερον ἐν πακέτον βουλευμένον εἰς δύο μέρη μετὰ τὴν βούλαν τοῦ καὶ ἐπιγεγραμμένον ὅτι ἐμπερικλείει ὡς λέγει α) ἐν λοιδάρδο - μπιλέτον διὰ 20.000 β) ἐν ἑτερον τοῦ Μπάγκου διὰ 6.000 καὶ γ) λογαριασμοὺς τοῦ Γ. Δεστούνη καὶ τῆς κυρίας Κ. Ἐδελιγγ καὶ ε) τὴν κόπιν ἀπὸ τὴν πρὸς τοὺς ἀδ. Μπούριπα γραφὴν σας καὶ τὴν ἀπόκρισίν των διορίζων ὅτι τὸ ἀκολουθεῖ ἐξ ἐπιταγῆς σας καὶ νὰ τὸ φυλάττω ὡς ἀνήκον τῇ τῶν Φιλελλήνων Ἑταιρείᾳ βουλευμένον ἕως ἀναδιατάξεώς σας. Κατὰ τοῦτο οὖν θέλω ἀκολουθήσει. Εἶπον ἀνωτέρω λέγει νὰ ἐμπεριέχῃ διὰ τὴν ἀκρίβειαν καὶ μόνον, ἐπειδὴ μῆτε εἶδον το (;) ἀλλ' οὔτε παρευρέθην ὅτε τὸ ἐβούλυνε. Τοῦτο ὅμως παρακαλῶ ἵνα μὴν ἐκλάβητε ὡς τί ἐκ μέρους μου παράπονον ἐπειδὴ εἶμαι πληροφορημένος ὅτι προήλθεν ἀπὸ ἐν malentendu ἐκ μέρους τοῦ καὶ ρητῶς διὰ νὰ εἶχα προείπει τῇ Γ. Δεστούνη, ὅτι τὸν λογαριασμὸν δὲν ἤμπορῶ νὰ δεχθῶ ἀλλέως εἰμή βουλευμένον...» (ἐγγρ. 1).

Ὡς σημειωθῇ πῶς κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στενωτέρω συνεργάτες τοῦ Καπ. ἀνὰ τίς διαφορὰς πόλεις τῆς Εὐρώπης στίς ἐπιδιώξεις του πάντοτε τῆς Φ.Ε. εἶναι, ἐκτὸς τοῦ Δομπ. στήν Πετρούπολιν, ἡ Ρωξάνδρα Στούρτζα (κόμισσα Edling) ἀδελφὴ τοῦ φίλου τοῦ Ἀλ. Στούρτζα στή Βαϊμάρη, ὁ Γεώργιος Σταύρου στή Βιέννη, ὁ Ἰγνάτιος στήν Πίζα, ὁ Σ. Ναράντζης στή Βενετία καὶ ἄλλοι.

Κατὰ τὸ ἴδιον αὐτὸ ἔτος 1818 καὶ ἀκριβῶς περὶ τὰ μέσα Ἰουλίου προτοῦ δὲ ὁ Δομπ. ἀναλάβει τὸ Ταμεῖο τῆς Φ.Ε. τοῦ εἶχε ἀνατεθῇ ἀπὸ τὸν Καπ. μετὰ τὴν συνεργασίαν καὶ ἄλλων (τῶν Γ. Δεστούνη, Ματζέλου καὶ Γ. Κλένδου) ἡ κατὰ παράκλησιν πρὸς τὸν τελευταῖον αὐτὸν τοῦ κόμητα Γκίλφορδ. (ποῦ προετοίμαζε ἤδη δραστήρια τὸ ἀνοιγμὰ τοῦ πρώτου ἐλληνικοῦ Πανεπιστημίου), ἡ μετάφρασις στήν ἐλληνικὴ ἀπὸ τὸ ρωσικὸ πρωτότυπον ἔργου παιδαγωγικοῦ ἀγνωστοῦ συγγραφέα ὑπὸ τὸν πιθανώτερον τίτλον: «Τέσσερες διαταγαὶ περὶ τῶν πνευματικῶν σχολείων» σὲ ἰσάριθμα βιβλία. Ἡ μετάφρασις ἔπρεπε νὰ εἶναι ἑτοιμὴ σ' ἐτακτὴ προθεσμίᾳ ἐξ μηνῶν, ὅποτε θὰ παραδίδονταν ἀπὸ τὸ Δομπ. σὲ ἀνθρώπους ἐντεταλμένους τοῦ κόμητα στήν Πετρούπολιν, οἱ ὁποῖοι καὶ θὰ τοῦ τὴν ἔστελναν σὲ συνέχειαν στήν Κέρκυρα γιὰ ἐκτύπωσιν ἴσως.

Πράγματι ἡ μετάφρασις, καμωμένη ἀπὸ τὸ Δομπ. περισσότερον, παραδόθηκε στοὺς εἰς Πετρούπολιν ἀνθρώπους τοῦ Γκίλφορδ μετὰ καθυστέρησιν δυὸ ἀκριβῶς μηνῶν γιὰ διαφορὰς ἐξηγούμενους στίς πρὸς Κρπ. τῆς ἐποχῆς αὐτῆς πρώτη φορὰ δὲ ἐρχόμενες σὲ φῶς ἐπιστολὰς τοῦ λόγου.

Ἀλλ' ἂς ἰδοῦμε στίς λεπτομέρειές του τὸ γεγονὸς, ποῦ προδίδει κοντὰ στ' ἄλλα καὶ κάποιες πρὸς τὴ λογισμὴν, τὴν κατ' ἐξοχὴν αὐτὴ ἡπειρωτικὴν ἀρετὴν, σχέσεις τοῦ Δομπ., τὴ ροπή του μ' ἄλλα λόγια πρὸς τὴ συγγραφὴ καὶ τὸ διάβασμα. Πρῶτη, καθὼς παρατηρῶ, μνεία τοῦ πράγματος γίνεται στήν προαναφερθεῖσα ἤδη πρὸς τὸν εἰς Aix la Chapelle Καποδ. τῆς 3) 9) 1818 ἐπιστολῇ τοῦ Δομπ. στήν ὁποία μετὰ τὰ περὶ Γ. Δεστούνη καὶ τὴν πλημμελὴν παράδοσίν του ἐκτιθέμενα γράφει: «Ἐξ' ἐναντίας εἶμαι ἄκρως ὑπόχρεος τῇ κυρίῳ Στούρτζα διὰ τὴν συγκατάθεσιν ὅπου ἔδειξε νὰ ἐνασχοληθῇ μετ' ἐμοῦ τρεῖς φορές ἀπὸ μίαν ἕως δύο ὥρας εἰς τὴν προσάρισιν τῆς ἀναπαρτίστου ἐτι νῦν γλώσσης ἡμῶν πρὸς τὴν νεωτέραν τερμινολογίαν καὶ λοιπά. Ὅτι δέ, συνεχίζει, δὲν συσταίνει τοῦτο μίαν εὐκαταφρόνητον δυσκολίαν διὰ νὰ ἀποτρέψω τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ προσασχοληθῇ μετὰ μίαν ἐπιτομήν ὅλων τῶν τεσσάρων βιβλίων καὶ μετ' οὐχ ὀλίγων κόπων νὰ τὴν ἐμπεριόρισω συντομίας χάριν, εἰς τρία φύλλα μόνον. Τοῦτο καὶ τὸ κοπιαστικὸν ἐν γένει καλλίτερον ἀπὸ τὸν ἴδιον μηδεὶς ἤμπορεῖ νὰ σᾶς τὸ διασαφήσῃ. Τὰνῦν ἔχω ἐλπίδα ὅτι ἡ μετάφρασις δύναται νὰ

ἀπαξιωθῇ τῆς ἐγκρίσεώς σας, προβαίνει ὅμως βραδέως, ἐπειδὴ διὰ τὸν μισευμὸν τοῦ Γ. Δεστούνη καὶ Μαρτζέλου ἔπεσε τὸ πᾶν εἰς ἐμὲ καὶ τὸν Γ. Κλένδον» (ἔγγρ. 1).

Πρῶτες καὶ κύριες μὲν ἄλλα λόγια δυσκολίες ποὺ συνήντησε στὴν ἀναληφθεῖσα προσπάθειά του ὁ Δομπ. ἦταν ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ἡ μεταφορὰ τῶν ξενικῶν ὅρων στὴ νεοελληνικὴ «ἢ προσάρμοσις, καθὼς χαρακτηριστικὰ λέει, τῆς ἀναπαρτίστου ἔτι νῦν, γλώσσης ἡμῶν πρὸς τὴν νεωτέραν τερμινολογίαν καὶ λοιπά», πρᾶγμα γιὰ τὸ ὁποῖο ἀποτελεσματικὰ τὸν ἐδοθήθη, καθὼς ὁμολογεῖ, ὁ ἐλληνομαθὴς καὶ θερμὸς φιλέλληνας Μολδαβὸς Βογιάρος καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἢ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀποχώρηση τῶν δύο ἐκ τῶν τριῶν ὁρισθέντων συνεργατῶν του, ὥστε νὰ πέση, καθὼς γράφει, τὸ πᾶν εἰς αὐτὸν καὶ τὸν Γ. Κλένδον.

Ἄς σημειωθῇ, μιὰ καὶ ὁ λόγος γιὰ τὶς γλωσσικὲς δυσκολίες τοῦ Δομπ. καὶ τὶς σχετικὲς ἐγενικιώτερα δυνατότητες τῶν Ἑλλήνων τῆς Πετρούπολης «ὄλων ἐν τούτοις συναμιλλωμένων τὴν ἐποχὴ αὐτῇ» εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἐφημερίδων καὶ τῶν λόγων», πὼς οἱ ὁμογενεῖς αὗτοί «ἀκολουθοῦντες τοὺς σοφοὺς τοῦ Γένους Διδασκάλους, ἔγραφον τὴν γνωστὴν καὶ ἀπροσχημάτιστον καθαρεύουσαν τόσον ἀρχαΐζουσαν τότε...»²⁰.

Σὲ ἐπόμενη πρὸς τὸν εἰς Aix la Chapelle ἀκόμα εὕρισκόμενο Καποδ. ἐπιστολῇ του τῆς 23) 9) 1818 ὁ Δομπ. σταλμένην, ὅπως λέει, μέσῳ τῆς Ρωσικῆς Καγκελλαρίας, γράφει: «Εἰς τὴν μετάφρασιν ἐξακολουθῶ νὰ καταγίνομαι διὰ νυκτὸς καὶ ἡμέρας. Τὸ κοπιαστικὸν αὐτῆς εἶναι σχεδὸν ἀπίστευτον· κάθε στιγμὴν ἐνθυμοῦμαι τὸν κύριον Στούρτζαν, ὅστις μοὶ τὸ προεῖπεν ρητῶς· ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος φιλοτιμοῦμαι ἵνα γίνῃ καλὰ τὸ κατὰ δύναμιν. Περὶ τὰς πρώτας Ὀκτωβρίου ἐλπίζω νὰ θέσω τὴν βάσιν τοῦ ὅλου μὲ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἰδιαιτέρως ἐμοῦ ἔπειτα δὲ νὰ ἐξακολουθήσωμεν καὶ τὰ τῶν λοιπῶν τριῶν. Εἰς τὴν οἰκίαν σας τὸ πᾶν καλῶς ἔχει...»²¹.

Ἀπὸ τῆ δῆλωσίν του τὴν τελευταία τοῦ παραπάνω ἀποσπάσματος ὅτι: «Περὶ τὰς πρώτας Ὀκτωβρίου ἐλπίζω νὰ θέσω τὴν βάσιν τοῦ ὅλου... κλπ.» εἰκάζω πὼς στοὺς τέσσερες ἀρχικὰ συνεργάτες ἐδόθηκε γιὰ μετάφραση ἀπὸ ἓνα ἀπὸ τὰ ἰσάριθμα βιβλία ἢ τόμους τοῦ συγγράμματος, μετὰ ὅμως τὸ μισευμὸ τῶν δυὸ ἔπεσε ἡ ὅλη ἐργασία στοὺς ἐναπομείναντες καὶ μάλιστα, καθὼς ἀπὸ τὰ ἐπόμενα φαίνεται, σ' αὐτὸν τὸ Δομπόλλη.

Στὴν ἀκόλουθη ἀπὸ Πετρούπολη πάντα πρὸς τὸν εἰς Ἀαχεν εὕρισκόμενο Καποδίστρια ἐπιστολῇ του (20.10.1818) ὁ Δομπ. πληροφορεῖ ἀρχή - ἀρχὴ τὸ φίλο του πὼς: «Ἀμέσως μετὰ τὴν τῶν 23 Σεπτεμβρίου διὰ τῆς Καγκελλαρίας ὑστερινὴν μου ἀσθένεσιν βαρέως ἀπὸ αἱμοπτυσίαν. Τὸ δὲ χεῖρον πάντων ἦτον ἡ ἀνησυχία τοῦ πνεύματος ἀφ' οὗ ἐπαρατήρησα ὅτι ὁ ἱατρὸς πρὸς τὸν ὁποῖον κατὰ φήμην εἶχον ἐμπιστοσύνην, δὲν ἐγνώριζεν τὴν φύσιν τοῦ πάθους μου...». Καὶ μετὰ κάποιες ἄλλες γιὰ τὴν ἀρρώστειαν καὶ τὶς δοσοληψίας τοὺς εἰδήσεις καὶ ὅτι τοῦ εἶναι ἀκόμα ὑπόχρεος γιὰ τὴν πρὸς αὐτὸν εὐνοιά του, τελειώνει: «Τῇ μετάφρασιν ἐξ αἰτίας τῆς ἀσθενείας μου δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐξακολουθήσω ἐξ ὅτου δὲ θεῖα χάριτι ἀναλάβω θέλω προσπαθῆσαι ἵνα λάβῃ τὸ τέλος τῆς...» (ἔγγρ. 2).

Σὲ μιὰν ἄλλη πρὸς τὸν ἴδιον Καποδ., εὕρισκόμενο ἤδη στὴ γενέτειρά του Κέρκυρα, τῆς 15) 1) 1819 ἐπιστολῇ ὁ Δομπ., ἀφοῦ τοῦ ἐκμυστηρευθῇ πὼς «ἐὰν ἦτο δυνατόν ἀπὸ τὸν Ἰούλιον νὰ προῖδῳ (:) ὅτι τὸ ταξίδιον σας ἐμελλε νὰ ἐκτανθῇ ἕως αὐτόθι θέλει σᾶς ἐπρόσπιπτον ἵνα μοὶ ἀξιώσητε τῆς τύχης νὰ γνωρίσω καὶ προσωπικῶς ἅπασαν τὴν ἀξιοσέβαστον οἰκογένειάν σας» καὶ τὸν πληροφορήσῃ, πὼς «κατὰ τὴν ὑγείαν μου θεῖα χάριτι εὕρισκομαι ὑποφερτοκαλῶς, ἀλλ' ὅτι πρέπει νὰ προφυλάττωμαι κατὰ πάντα κατ' ἐξοχὴν δὲ ἵνα μὴ καταβιάζω τὸν ἑμαυτὸν εἰς ἐνασχολήσεις γραφύματος» συνεχίζει: «Ἐντεῦθεν τὰς μεταφράσεις περὶ τῶν πνευματικῶν σχολείων μὲ ὅλον ὅτι χθὲς διέβηκαν 6 μῆνες δὲν ἠδυνήθην ἔτι νὰ ἐκτελέσω. Τὰ μικρότερα τρία σώματα εἶναι ἀντιγεγραμμένα ἤδη εἰς τὸ καθαρὸν, τὸ τέταρτον καὶ μεγαλύτερον ὅμως πρὸ 3 ἡμερῶν ἔκαμεν ἀρχὴν ὁ Μαυρουδῆς (ὅστις σᾶς ταπεινοπροσκυνεῖ) νὰ

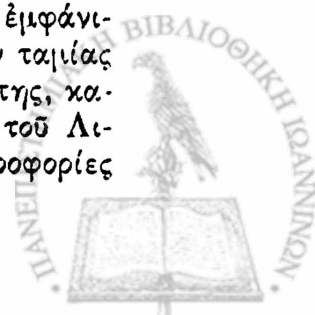
αντιγράφη ὡσαύτως. Ὁ εἷς καὶ μόνον συναγωνιστής μου ὡς γινώσκετε δὲν εἶναι ἀπὸ τοὺς πολλὰ δραστηρίους ὑπὲρ τούτου δὲ καὶ φιλάσθενος ὡσαύτως. Ἐπομένως τὸ πᾶν συνέπεσεν εἰς ἐμὲ δι' ὃ καὶ ἐκτείνω τὰς πρὸς τὸν πανύψιστον δεήσεις μου νὰ μὲ ἐνδυναμώσῃ ὅπως λάβῃ τέλος αὐτὸ τὸ ἔργον, μεθ' ὃ ἀμέσως θέλω τὸ παραδώσει ἐδῶσε ὡς διετάχθην. Τὴν δὲ ἐκλαμπρότητά της παρακαλῶ νὰ ἐκμεσιτεύσῃτε παρὰ τῷ παρευρισκομένῳ αὐτόθι ὡς ἤκουσα κυρίῳ κόμητι Γκίλφορδ τὴν συγνώμην διὰ τὴν ἀργοπορίαν ταύτην καὶ μὴ ἀκριβοῖαν ἐξ αἰτίας καὶ μόνον τῆς ἀσθενείας μου...» (ἔγγρ. 3).

Εὐκαιριακὰ σημειῶνω, πὺς σ' αὐτὴ τὴν παραπάνω ἐπιστολή του ὁ Δομπ. παρέχει ἀρχή - ἀρχὴ καὶ τὴν ἀκόλουθη πολὺ δὲ ἐνδιαφέρουσα εἰδησι: «Περὶ τὰς 20 Δεκεμβρίου, γράφει, ἐμφανίσθησαν εἰς ἐμὲ δύο Σουλιῶτες ὅτε Γ. Καραμπίνης καὶ Γ. Μαλάμιος μετὰ συστατικοῦ ἐκ μέρους τοῦ κυρίου Λυταδέλφου σας κόμητος Αὐγουστίνου ἀπὸ 4 Ἀπριλίου, ἐὰν λάβουν τινὰ χρεῖαν νὰ τοὺς ἐρμηνεύσω καὶ βοηθήσω. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀπεφάσισαν νὰ σὰς ἀναμείνουν ἐδῶσε ἡναγκάσθην νὰ δίδω τοῖς δύο ὁμοῦ μηνιαίως ἀνὰ ἑκατὸν ρούβλια συστήσας ἰδιαιτέρως νὰ διοικονομηθοῦν εἰ δυνατόν καὶ μὲ ὀλιγώτερα· κατὰ τὴν γνωστὴν ὅμως ἀκριβότητα τοῦ ζῆν ἐδῶσε τὸ ὑστερινὸν μοὶ φαίνεται δυσκολιώτατον ἐννοῶ τροφήν, οἰκίαν καὶ λοιπά»²².

Σὲ ἄλλῃ ἐπόμενη τῆς 21) 2) 1819 ἐπιστολή του πρὸς τὸν ἀκόμη εἰς Κέρκυραν εὐρισκόμενον Καποδίστρια, ὁ Δομπ. γράφει καὶ τὰ ἐξῆς ἄξια προσοχῆς, ἀναφορικὰ μὲ τὸ ἀνατεθὲν σ' αὐτὸν μεταφραστικὸν ἔργο, τὰ κατὰ τὴ γνῶμη του προτερήματα καὶ ἐλαττώματά του, τίς πνευματικὲς τοῦ ἴδιου καὶ τοῦ συνεργάτη του δυνατότητες καὶ τὴν ὅλην ἐπίμονη καὶ εὐσυνείδητη καταβληθεῖσα προσπάθεια γιὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν ἀρτίωσίν του. «Τὸ τῶν μεταφράσεων ἔργον, γράφει ἐκεῖ, ἐγγίζει τῷ τέλει του. Περὶ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου ἐλπίζω θεοῦ συνενδοκοῦντος νὰ παραδώσω ἐδῶσε ὅλας πάντῃ ἐτοίμους μετὰ καὶ τῶν τεσσάρων πρωτοτύπων βιβλίων ὡς ἐπετάχθην. Ἐκ μέρους τῆς συντάξεως, συνεχίζει, ἀναμφιδόλως θέλουσι εὑρεθῇ σφάλματα καὶ παροράματα ἱκανὰ τόσον περισσότερον ὅτι μοὶ ἔλειπεν καὶ τὸ ἐν τοιαύταις ἐνασχολήσεσι ἀναγκαιότερον: ὁ καιρὸς ἵνα ἀναθεωρήσω μετὰ ἀνέσεως τὸ πᾶν, ἀλλ' ἐξ ἐκείνου τῆς ἀκριβείας τολμῶ νὰ ἐλπίζω ὅτι θέλουσιν ἀξιωθῇ τῆς ἐγκρίσεως τοῦ κυρίου Γκίλφορδ». Καὶ τελειώνει ἀφοῦ δικαιολογηθῇ πάλι γιὰ τὴν ἀνεπάρκειά του περὶ τὴ γνῶσιν τῆς γλώσσας: «Ἐὰν ὅμως ἀπέτυχον εἰς τί τὸ ἀνεπίμεμπτον τοῦ σκοποῦ μου εἶναι ἐμφανές, ἐννοῶ τὴν ἀποφυγὴν τῶν ξένων λέξεων καὶ ὅπως δώσω αἰτίαν τοῖς σοφοῖς τοῦ Γένους ἵνα τὰς ἀναπληρώσωσι βέλτιον καὶ τέλος ἵνα ἀναλογῇ καὶ τὸ ὕφος τῷ συγγράμματι...» (ἔγγρ. 4).

Σὲ ὑστερόγραφο δὲ τῆς ἴδιας ἐπιστολῆς, γραμμένον μιὰ περίπου ἑβδομάδα ἀργότερα, σημειώνει: «Τὰς μεταφράσεις τὴν εἰσεμβάλλουσαν ἑβδομάδα θέλω παραδώσει ὅλας».

Πράγματι σὲ ἀμέσως ἐπόμενη τῆς 15) 3) 1819 ἐπιστολή του πρὸς τὸν Καποδίστρια διαβάξω: «Τὰς μεταφράσεις τῶν τεσσάρων Διαταγῶν περὶ τῶν Πνευματικῶν Σχολείων ὁμοῦ μὲ ἄλλα τόσα βιβλία τοῦ Ρωσικοῦ Πρωτοτύπου κατὰ τὴ νδιάταξιν τοῦ κυρίου κόμητος Γκίλφορδ ἐγχείρισα τῇ 12ῃ τρέχοντος τοῖς ἐδῶσε κυρίοις Thornton (;) Malviller (;) ἵνα τὰς ἐξαποστείλωσι πρὸς αὐτὸν δι' ὃ καὶ σὰς ταπεινοπαρακαλῶ νὰ τὸν εἰδοποιήσῃτε περὶ τούτου»²². Τί ὅμως ἀπόγινε ἢ μὲ τόσους κόπους καὶ φροντίδες περατωθεῖσα μεταφραστικὴ αὐτὴ ἐργασία τοῦ Δομπ. δὲν ἐστάθηκε δυνατό νὰ ἐξακριβώσῃ. Τὴν ἔκρινε δηλ. ἄξια ὁ Γκίλφορδ νὰ ἰδῇ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος ὡς συμβάλλουσα στὴ γενικώτερη ἑλληνοπαιδευτικὴ του προσπάθεια ἢ κατώτερη ποιοτικὰ καὶ συνεπὶς μὴ δημοσιεύσιμη; Κατὰ τὰ φαινόμενα μᾶλλον τὸ δεύτερον συνέβη. Γιατί τέτοια, καθὼς βλέπω, ἢ παραπλήσιον περιεχόμενου ἑλληνικῆ ἐκδόσεως δὲν ἔκανε τὴν ἐποχὴ αὐτὴ καὶ μέχρι τοῦ 1827 τοῦλάχιστον, πού ζοῦσε ὁ Γκίλφορδ, τὴν ἐμφάνισίν της. Στὸ μεταξὺ ὁ Δομπ. οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν παραμελεῖ τὰ καθήκοντά του σὰν ταμίας τῆς Φ.Ε. ἀλληλογραφώντας ἀπ' εὐθείας μὲ τοὺς κατὰ πόλεις ἀντιπροσώπους της, καθὼς μὲ τοὺς Ἰ. Ἀμβρόσιου τῆς Ὁδησοῦ, Μοσπινιώτη Γιάλα καὶ Δεσπότη τοῦ Λιθόρνου, Γ. Σταύρου τῆς Βιέννης καὶ ἄλλους πρὸς τοὺς ὁποίους παρέχει πληροφορίες

σχετικές και αποστέλλει οδηγίες και χρήματα για τους σε διάφορες ιδίως Σχολές της Εύρωπης σπουδάζοντες υποτρόφους της. Σε έκθεσή του της εποχής αυτής (6.2.1820) προς τον Καποδ. ο ίδιος Γ. Σταύρου αναφερόμενος σ' αυτούς τους υποτρόφους της Εταιρείας τον παρακαλεί να του απαντήσει αν οι σχετικές πληροφορίες του ανταποκρίνονται στις περί των προόδων των σπουδαστών προσδοκίες του και αν το είδος των μαθημάτων που ακολουθούν είναι της εγκρίσεώς του. Ο Καπ. αφού μελέτησε την έκθεση του Σταύρου έδωσε εντολή στο Δομπ. να συντάξει με βάση τα παρεχόμενα στοιχεία σχέδιο για την πορεία της Εταιρείας κατά το έτος 1820. Ο Δομπ. το συντάσσει άμέσως και στην ελληνική μάλιστα και το υποβάλλει για έγκριση στον Έξοχο φίλο του την 1) 3) 1820.

Καθώς δε πληροφορεί η Κούκου²⁴ το σχέδιο του Δομπ. είναι προϋπολογισμός δαπανών της Εταιρείας για τους υποτρόφους και διαιρείται σε δύο μέρη, το πρώτο «εί οι εξ των φιλομούσων μαθηταί διαμείνουν εν Γερμανία» και το δεύτερο «εί δε και μεταβούν εις Ιταλίαν». Κατά τους υπολογισμούς του Δομπ., εάν οι σπουδαστές (Ιωαννόπουλος και Παλαιόπουλος εις Λειψία, Λιθέριος, Ψύλλας και Λεπαρίδης εις Γοτίγγην και Γλαράκης) κατέβαιναν στην Ιταλία, η Εταιρεία θα ωφελούνταν 320 δολανδικά δουκάτα για το έτος 1820, συνυπολογιζόμενων και των εξόδων του μακρού προς τη χώρα αυτή ταξιδιού τους. Ο λόγος αυτός έπεισε τον Καπ. να αποφασίσει τη μεταφορά των υποτρόφων από τα Πανεπιστήμια της Γερμανίας σ' εκείνο της Ιταλικής Πίζας, όπου σπουδάζοντες θα είχαν και την άμεση προστασία και επίβλεψη του εκεί από καιρό μόνιμα διαμένοντος μητροπολίτη Ιγνατίου.

Το σχέδιο του Δομπ. παρέχει και άλλες σημαντικές περί των υποτρόφων της Φ.Ε. ειδήσεις, αναφέρει τα όνόνιάτα τους των παλαιών και των νέων καθώς και άλλων, που ζητούσαν να προσληφθούν, σπουδαστών. Είς το πίσω μέρος του σχεδίου, του οποίου το πλήρες κείμενο δημοσιεύει η Κούκου²⁵, υπάρχει αντίγραφο επιστολής του Καποδ. προς τον Γ. Σταύρου από Πετρούπολη της 29) 3) 1820 συνταγμένης στην ελληνική στην αρχή της οποίας πληροφορεί ότι «τη διατάξει του Ιω. Δομπ.» του έστειλε στις 12 λήγοντος «τάς 5 καμδιάλας των 13.000 ρ.», καθώς και το έγκριθόν από τον ίδιο γνωστό σχέδιο «της του ένεστῶτος έτους δαπάνης διά τους των φιλομούσων μαθητάς».

Το σχέδιο και η επιστολή του Καποδ. έφθασαν στα χέρια του Γ. Σταύρου στη Βιέννη στις 12) 24 Απριλίου. Έπειδὴ δὲ ὁ γιὰ τὴν Πετρούπολη ταχυδρόμος ἔφθαιγε τὴν ἴδια μέρα, ὁ τελευταῖος αὐτὸς ἀπάντησε δι' ὀλίγων, «Τῷ εὐγενεστάτῳ ἄρχοντι Συμβούλῳ κυρίῳ Ἰω. Δομπόλη» βεβαιώνοντας τὴ λήψη «τῶν εἰς πέντε τμήματα ρεμέσων...» τῶν 13.000 ρ. καὶ ὅτι σύντομα θὰ ἀποστείλῃ τοὺς λογαριασμοὺς τῶν κόμηντα.

Ἀναφορικὰ πρὸς τὴν γιὰ πρώτη φορὰ τὴν πορεία τῆς ἔρευνάς μας γιὰ τὸ Δομπ. συναντώμενη παραπάνω τιμητικὴ διάκρισή του, τοῦ ἐπίτιμου δηλ. αὐλικοῦ Συμβούλου καὶ ἱππότη, πότε δηλ. τοῦ ἀπονειμήθηκε ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα καὶ γιὰ ποιὲς ἀκριδῶς ὑπηρεσίες δὲν μπόρεσα νὰ ἐξιχνιάσω. Σχετικὲς παλαιότερες ἐνέργειες τοῦ Πανεπιστημίου πρὸς τὴν ἑλλην. πρεσβεΐα τῆς Πετρούπολης, καθὼς ἀναφέρεται στὸ γνωστὸ Δελτίο τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑποθέσεων Ὑπουργείου τοῦ 1911, πού ἐμνημόνευσα, εἶχαν σὰν ἀπάντησιν «ὅτι ἐνεκα τοῦ κατωτέρου βαθμοῦ, ὃν ἔφερεν ὁ Δομπόλης ἐν τῇ Διοικητικῇ ἱεραρχίᾳ, οὐδὲν κατόρθωσε νὰ ἀνακαλύψῃ ἀλλ' ὅτι δὲν θὰ ἔπαυε τὰς ἐρεῦνας τῆς».

Ἀλλὰ καὶ ἡ πληροφορία πού παρέχει ὁ S. Lascaris στὸ ἔργο του: «Capodistrias avant la revolution grecque (Lausanne 1818)» ὅτι δηλ. «ὁ Δομπ. ἦτο Τραπεζίτης καὶ ὅταν εὕρισκετο εἰς βαθὺ γῆρας ὁ Τσάρος ἀπένευμε εἰς αὐτὸν τοὺς τίτλους τοῦ αὐλικοῦ συμβούλου καὶ τοῦ ἱππότη», δὲν ἀνταποκρίνονται κατὰ τὸ δεύτερο τοῦλάχιστον συζητούμενο σκέλος τῆς στήν ἀλήθεια γιατί ἤδη, καθὼς παρατηροῦμε, ἀπὸ τοῦ 1820

σὲ ἡλικία δηλ. 50 περίπου χρονῶν ὁ Δομπ. εἶχε κιόλας λάβει αὐτοὺς τοὺς τίτλους, τοὺς ὁποῖους μὲ ἰδιαίτερη μάλιστα ἐγκαύχηση χρησιμοποιοῦσε στὴν ἀλληλογραφία του. Πιστεύω πῶς οἱ ὑπηρεσίες τοῦ Δομπ. πρὸς τὸν αὐτοκράτορα θὰ ἦταν οἰκονομικῆς μᾶλλον φύσης καὶ ὅτι στὴν πρὸς αὐτὸν ἀπονομὴ τῶν τιμητικῶν διακρίσεων ἢ γνωριμία καὶ στενὴ φίλια του μὲ τὸν Καποδ. δὲν θὰ συνέβαλε λίγο.

Ἄλλ' ἂς ἐπανέλθουμε στὶς δραστηριότητος τοῦ Δομπ. μέσα στὰ πλαίσια τῆς Φιλῶμ. Ἑταιρείας. Στίς 31) 5) 1820 στέλλει ἀπὸ Πετρούπολη στὸν Καποδ. γραφὴ του μὲ ἀπολογισμό τῆς διαχείρισης τοῦ κεφαλαίου τῆς Ἑταιρείας, ποὺ ἦταν ἐμπιστευμένο, καθὼς λέει, στὸν ἐπίτιμο σύμβουλο Δομπόλλη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ ἀνέλαβε ταμίας (21.2.1818) ὡς τὴν 1.6.1820. Τῶν κειμένων αὐτῶν, καθὼς πληροφορεῖ πάλι ἡ Κούκου²⁶, σώζεται τὸ ρωσικὸ πρωτότυπο καὶ ἡ γαλλικὴ μετάφραση, τῆς ὁποίας πάναμοιό-τυπο καταχωρεῖ στὸ τέλος τῆς ἐργασίας της (σελ. 172—3). Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Δομπ. προτασόμενῃ τοῦ ἀπολογισμοῦ, ἔχει στὰ κύρια σημεῖα της κατὰ μετάφρασή μου ὡς ἑξῆς: «Κύριε κόμμη. Σύμφωνα μὲ τίς διαταγὰς τῆς Γ.Ε. ἔχω τὴν τιμὴ νὰ τῆς παρουσιάσω συνημμένα τὸν ἀπολογισμό ἐσόδων καὶ ἐξόδων, καθὼς καὶ τὴν κατάστασιν τοῦ κεφαλαίου τοῦ ἀνήκοντος στὴν Ἑλληνικὴ Ἑταιρεία τῶν φίλων τῶν Μουσῶν ἀρχομένου ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ποὺ εὐαρεστήθηκε ἡ Γ.Ε. νὰ μοῦ ἐμπιστευθῇ αὐτὴν τὴν παρακαταθήκη μέχρι τὴν 1 Ἰουνίου τοῦ τρέχοντος ἔτους. Τὴν παρακαλῶ νὰ θελήσῃ νὰ ἐξετάσῃ καὶ ἀντιπαραβάλλῃ μὲ τὰ συνημμένα ἐν πρωτοτύπῳ δικαιολογητικὰ ἔγγραφα καὶ μετὰ τὴν ἐπαλήθευσιν νὰ ἐγκρίνῃ καὶ ἐπιβεβαιώσῃ τὴν ἀκρίβειά τους. Ἡ ζωντή μου ἐπιθυμία, συνεχίζει ὁ Δομπ., νὰ φανῶ χρήσιμος εἰς αὐτὴν τὴν Ἑταιρείαν, μοῦ ἔχει ὑποβάλλει ἰδέες, ποὺ γεννᾷ ἀλλωστὲ ἡ φύσις αὐτοῦ τοῦ πράγματος, τολμῶ δὲ νὰ τίς ὑποβάλλω εἰς τὴν κρίσιν τῆς Γ.Ε. καὶ κολακεύομαι νὰ πιστεύω ὅτι αὐτὲς θὰ τύχουν τῆς ἐπιδοκιμασίας σας...». Στὴ συνέχεια τῆς ἐπιστολῆς ἐκθέτει αὐτὲς τίς καθαρά οἰκονομικοῦ καὶ λογιστικοῦ ἐνδιαφέροντος ἰδέες του, ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὴ διασφάλισιν τῶν χρημάτων τῆς Ἑταιρείας, τὰ ὅποια ἀπὸ τὴ φύσιν τους εὐρίσκονται ἐκτεθειμένα στὴν καλὴ διάθεσιν τῶν δωρητῶν, προτείνει εἰσαγωγὴν εἰδικοῦ βιβλίου ἀναγραφῆς τῶν μελῶν καὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς Ἑταιρείας, καθορίζει γιὰ τὸν ἴδιον πάλι σκοπὸ τίς ὑποχρεώσεις καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ ταμίας της καὶ τελειώνει: «Ἐχω τὴν τιμὴ νὰ διατελῶ μὲ σεβασμὸ κύριε κόμμη τῆς ἐξουχέτητός Σας ὁ πιδ ταπεινὸς καὶ πιδ ὑπάκουος ὑπὸν ὑπηρετίας ὑπογραφομένης: Ἰωάννης Δομπόλλης».

Ὡς δὲ ἐξάγεται, καταλήγει ἡ Κούκου, ἐκ τῆς ἐνιαίας ἀριθμήσεως ὅλων τῶν ἐγγράφων ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρὸς καὶ ἄλλων ἐνδείξεων, ὁ Καποδ. ἐνέκρινε τὰς προτάσεις ταύτας καὶ ἐτέθησαν ἀμέσως εἰς ἐφαρμογὴν». Ἐνὸς ἀκόμῃ λογαριασμοῦ τῆς Φ. Ε., ποὺ συνέταξεν ὁ ταμίας της Δομπ. καὶ ὑπόβαλε στὸν Καποδίστρια λίγες μέρες πρὶν τῆς ὀριστικῆς τοῦ τελευταίου αὐτοῦ ἀναχώρησης ἀπὸ τὴ Ρωσία, διατυπωμένου στὴ γαλλικὴ μὲ χρονολογία 3) 8) 1822 καὶ καταχωρημένου εἰς Ἑλ. Κούκου ὁ.π. σελ. 213—4, προτάσσονται τὰ ἑξῆς ἐπεξηγηματικά: «Λογαριασμὸς τῶν γενομένων κατὰ τὸ τρέχον ἔτος πληρωμῶν ὑπὸ τοῦ κ. Ἰ. Δομπόλλη ἐκ τοῦ κεφαλαίου τῶν 107087,17 ρουβλίων ἀνήκοντος εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἑταιρείαν τῶν φίλων τῶν Μουσῶν καὶ ἐμπει-στευμένου εἰς αὐτὸν παρὰ τῆς Α.Ε. τοῦ Κυρίου Κόμητος Καποδιστρίου κατόπιν τοῦ ἀποδοθέντος λογαριασμοῦ τῆς 31) 5) 1820 διατελοῦντος δὲ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ».

Οἱ περισσότερες καὶ μεγαλύτερες, καθὼς παρατηρῶ, ἀπὸ τίς ἀναγραφόμενες στὸ λογαριασμὸ αὐτὸ πληρωμῆς, ἀφοροῦν τὴν περίθαλψιν τῶν περιπλανώμενων δυστυχῶν προσφύγων, θυμάτων τοῦ Ἱεροῦ Ἀγώνα τῆς Ἀνεξαρτησίας, ποὺ βρίσκονταν ἤδη στὴν ἀκμὴ του. Τὴν 27) 1) 1822 ἀναγράφει ὡς πρώτη πληρωμὴ ἐκείνη τοῦ εἰς Πετρούπολιν πλοῦσιου ὁμογενῆ Ἑμι. Καλλέργη» τῶν 3.000 ταλλήρων, τὰ ὅποια οὗτος ἐπλήρωσε κατὰ διαταγὴν τῆς Α.Ε. (τοῦ Καποδ.) εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἰγνάτιον ἐν Πίζῃ, ὅπως διανεμηθῶσι εἰς τοὺς δυστυχοῦντας συμπατριώτας ἡμῶν θυμάτων τῆς πλέον φοβερᾶς ἐπαναστάσεως ρούβλια 16.125,69». Ἀκολουθοῦν δυὸ ἀκόμῃ ἀναγραφές τοῦ

Καλλέργη αποστέλλοντος πρὸς τὸν Ἰγνάτιο γιὰ τὸν ἴδιον σκοπὸ τὴν τάδε καὶ τάδε τὰ ἀντίστοιχα ποσά. Στις 11 Ἰουλίου ἀποστέλλονται ἀπὸ τοῦ Δομπ. πρὸς τὸν Ἀδ. Κοραΐ 5.000 ρ. «διὰ τὰ ἀντιμετωπίσει τὰς ἀνάγκας τῶν εἰς Παρισίους σπουδαστῶν, οἱ ὅποιοι κατήντησαν ἕνεκα τῶν τρομερῶν συμφορῶν τῆς Ἑλλάδος εἰς ἐσχάτην πενίαν καὶ δυστυχίαν...». Ἐς σημειωθῇ, πῶς στίς γνωστὰς πρὸς διαφόρους τῆς ἐποχῆς ἐπιστολὰς τοῦ Κοραΐ, ποὺ προσεκτικὰ ἐρευνήσα, δὲν εἶδα γὰρ γίνεται γιὰ τὴν πρὸς αὐτὸν χρηματοποστολὴ αὐτῆς τοῦ Δομπ. πουθενὰ λόγος. Καθὼς εἶναι γνωστὸ, μετὰ τὴν ἐκρηξὴ τῆς Ἑλλ. Ἐπανάστασης πλῆθος Ἑλλήνων προσφύγων κατέφευγαν στὴν Ὁδησσό, ἐλπίζοντας στὰ φιλάνθρωπα αἰσθήματα τῶν ὁρθόδοξων ὁμογενῶν καὶ ξένων. Σ' αὐτῇ τὴν πόλιν ἡ γνωστότατη κόμησσα Ρωξάνδρα Στούρτζα (Edling), βοηθούμενη καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν αὐτοκράτειρα Ἐλισάβετ, εἶχε ὀργανώσῃ ὁλόκληρο σύστημα ἀποτελεσματικῆς περίθαλψης ὧσιν Ἑλλήνων ἐφθάναν ἐκεῖ. Τὴν 1 Αὐγούστου ὁ Δομπ. ἀναφέρει ὅτι ἐδόθησαν εἰς τὸν εἰς Ὁδησσὸ Ἀλέξ. Στούρτζα 5200 ρ. Ἀπ' αὐτὰ κατὰ διαταγὴ τοῦ Καπ. θὰ διέθετε 1.200 «διὰ τὴν ὑποτροφίαν τοῦ εἰς τὸ Λύκειον Richelieu ἐν Ὁδησσῷ σπουδάζοντος Γεννατὰ ὑποτρόφου τῆς Ἑταιρείας, 1.000 ρ. θὰ ἐδίδοε εἰς τὴν δυστυχῆ πρόσφυγα καὶ Βλάχκαλη... καὶ διὰ τῶν ὑπολειπομένων 3.000 ρ. θὰ ἔχη τὴν φροντίδα ὥπως συντρέχη εἰς τὰς ἐπείγουσας ἀνάγκας τῶν Ἑλλήνων προσφύγων τῶν περιπλανημένων εἰς ἐσχάτην ἀθλιότητα. Τῇ δὲ 26 Ἀπριλίου ἐδόθησαν εἰς τὸν αὐτὸν Ἀλέξ. Στούρτζαν ἕτερα 500 ρ. πρὸς συνδρομὴν τῶν ἀναγκῶν τοῦ Δ. Σπανοπούλου».

Εἰς τὸν λογαριασμὸν τοῦτον, συνεχίζει ἡ Κούκου, πρωτεύουσιν θέσιν κατέχουν οἱ πρόσφυγες καὶ ἡ προσπάθεια τῆς ἀνακουφίσεως τῆς δυστυχίας αὐτῶν. Δὲν λησιμονοῦνται ὁμως ἐντελῶς καὶ οἱ ὑπότροφοι τῆς Ἑταιρείας. Τῇ 3 Φεβρ. καταγράφει ὁ Δομπόλης τὴν ἀναφερθεῖσαν ἀποστολὴν τῶν 9.200 ρουβλίων εἰς τὸν ἐν Βιέννῃ Σταύρον Ἰωάννου διὰ τὴν διατροφήν τῶν σπουδαστῶν. Τῇ 11 Μαρτίου ἀποστέλλονται πρὸς τοὺς ἐν Λιθόρνω Μοσπινιώτῃ Γαλαῖ καὶ Δεσπότη 5517,75 ρ. διὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν. Τῇ 16) ὁ ἀναγράφει τὸ ἐξῆς κονδύλιον: Εἰς Κύριον Καμπόλην ὑπὸ μορφὴν βοηθείας ὥπως ἐξοφλήσῃ τὰ χρέη αὐτοῦ καὶ διὰ τὰ ἔξοδα ταξιδίου εἰς Παρισίους πρὸς τελειοποίησιν τῶν σπουδῶν αὐτοῦ... 3.460 ρουβλία. Τῇ 16 Μαρτίου, ἀναφέρει τέλος ὁ Δομπ., ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Θ. Σεραφίνου ἐπλήρωσεν εἰς τὸν Παῦλον Πασχάλην 1.125 ρουβλία πρὸς ἐξόφλησιν ὑπολοίπου λογαριασμοῦ τοῦ Καποδ. Σύνολον πληρωμῶν 86768, 64 ρ. Ὁ λογαριασμὸς δύο ἡμέρας μετὰ τὴν ὑποβολὴν ἐθεωρήθη, ἐνεκρίθη καὶ ὑπεγράφη ὑπὸ τοῦ Καποδίστρια τῇ 3) 8) 1822»²⁷.

Τέλος τὴν 3) 6) 1822 ὁ Δομπ. κατ' ἐντολὴν τοῦ Καπ. ἀποστέλλει μέσω Παρισίων 1200 ρ. πρὸς τὸν εἰς Βιέννη Γεώργ. Σταύρου «διὰ τὴν διατροφήν τῶν σπουδαστῶν ὑποτρόφων τῆς Ἑταιρείας».

Ἄλλες εἰδήσεις γιὰ τὴ δράση τοῦ Δομπ. σὰν ταμία τῆς Φ.Ε. ἀπ' ὅτις παραπάνω, ἀντλημένες καὶ αὐτὲς κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος ἀπὸ τὴ γνωστὴ μελέτη τῆς Ἑλ. Κούκου, πρὸς τὸ παρὸν δὲν ἔχουμε. Εἶναι φανερό, πῶς ὁ ἀρξάμενος ἤδη ἱερὸς γιὰ τὴν Ἐλευθερίαν Ἀγώνας ἐτράβηξε ὅλη τὴν προσοχὴν τοῦ Καποδ. καὶ τῶν στὴ Φ.Ε. στενῶν συνεργατῶν του καὶ ἀνέκοψε τὴ φιλεκπαιδευτικὴν του προσπάθειαν. Στὸ ἐξῆς καὶ μέχρι τὴν ἐποχὴ τῆς καθόδου τους στὴν Ἑλλάδα, τῶν Καποδ. καὶ Δομπ. τοῦλάχιστον, οἱ πόροι τῆς Ἑταιρείας θὰ διατίθενται σχεδὸν στὸ σύνολό τους στὴν ἐνίσχυση αὐτοῦ τοῦ Ἀγώνα καὶ στὴν περίθαλψιν τῶν ἀτυχῶν θυμάτων του.

Παρὰ ταῦτα καὶ ἀπὸ τίς λίγες δηλ. αὐτὲς εἰδήσεις τίς ἀναφερόμενες στὴν πρώτη θὰ λέγαμε φάσιν τῆς ἐθνικῆς δράσεως τοῦ Δομπ., — οἱ ἄλλες εἶναι οἱ ὑπηρεσίαι του στὴν ἀπελευθερωμένη Ἑλλάδα καὶ ἡ διαθήκη του —, ἀδιάστα προβάλλει ὁ ὑψηλὸς πατριωτισμὸς του, ἡ ἀνιδιοτέλεια, ἡ σεμνότης, ἡ δημιουργικὴ καὶ καθαρῶτατη διαχείριση τῶν οἰκονομικῶν τῆς Ἑταιρείας, ἡ ἀφοσίωσις τέλος καὶ ἡ ἀπέραντη ἐκτίμησίν του στὸ πρόσωπο τοῦ Καποδίστρια.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

- 1) Πρβλ. 'Ελ. Κούκου: 'Ο Καποδίστριας καὶ ἡ Παιδεία, 'Αθ. 1958, σελ. 69.
- 2) Πρβλ. 'Επιστολαὶ 'Ι. Α. Καποδίστρια κλ. (Μετάφρ. Μ. Σχινᾶ), τόμ. Α' 'Αθ. 1841, σελ. 117.
- 3) Πρβλ. Δημ. Δημητριάδου: Οἱ εὐεργέται τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθ. 1921 τόμ. Α' σελ. 25.
- 4) Πρβλ. 'Ελ. Κούκου ὁ.π. σελ. 18.
- 5) 'Αναφερόμενη ἡ ἴδια λογία (ὁ.π.) στοῦ γνωστοῦ ἀπόσπασμα τῆς πρὸς Στούρτζαν ἐπιστολῆς τοῦ Καποδ., ἀπὸ τῆ μετάφρασής της προφανῶς τῆς συλλογῆς Ε. Βέτιαν, παρενέειρε τὴ φράση «ἐν Πετρούπολει» ποὺ δὲν ὑπάρχει, καθὼς παρατηρῶ, στοῦ κείμενο. Τὸ ἀντίθετο θὰ ἔλυνε ὡς ἓνα σημεῖο τὸ πρόβλημα τοῦ τύπου τῆς γέννησης τοῦ Δομπ., ποὺ ἐξακολουθεῖ μὲ τὰ ὡς τώρα τοῦλάχιστον δεδομένα νὰ παραμένῃ ἀνεξιχνίαστο.
- 6) Πρβλ. 'Ηπ. Χρονικά Ζ' (1932) σελ. 4.
- 7) 'Ο Ν. Θεοτόκης ἀρχιεπίσκοπος Σλαβονίου καὶ Χερσῶνος σὲ ἐπιστολὴν τοῦ ιδιόχειρου πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τῆς ἑλλ. ἐκκλησίας τοῦ Ταγαν-ρόγ ἐκ Πολτάβας μὲ χρονολογία αἰσπᾶ' (1781) Φεβρ. 10' γράφει μεταξὺ ἄλλων: «'Εν Πετρούπολει ἐστὶ σχολεῖον μέγα καὶ ἐπίσημον τῇ φιλανθρωπίᾳ καὶ τῇ ἐλέει τῆς εὐσεβεστάτης καὶ σεβαστῆς αὐτοκράτορος καὶ ΚΤΡΙΑΣ ἡμῶν ὑπὲρ τοῦ 'Ελλήνων γένους συγκροτηθὲν, ἐν ᾧ δύνανται οἱ νέοι ἐκτρέψαι τῆς ἀμαθείας τὸ πάχος καὶ στοιχειωθῆναι ταῖς πρώταις τῶν μαθημάτων ἀρχαῖς. Συμβουλευόμενοι οὖν πάντας τοὺς ἔχοντας τέκνα ἐν ἡλικίᾳ ἐπιτηδεῖα μαθήσεως ἵνα μὴ παραβλέπωσι αὐτὰ διαφθειρόμενα, ὡς εἴρηται, ἀλλὰ φροντίσωσιν ἐξαποστεῖλαι ἥτοι ἐν τῷ κατὰ τὴν Πετρούπολιν σχολείῳ ἢ καὶ ἐν τῷ κατὰ τὴν Πολτάβαν... καὶ τὰ μὲν ἀναγκαῖα τῇ ἀχρὶ τῆς Πετρούπολεως ὁδοιπορίας χρήματα ὀφείλουσι χορηγῆσαι τοῖς νέοις οἱ κατὰ τόπον κρατοῦντες κατὰ τὸ περὶ τοῦ εἰρημένου σχολείου σεβαστοῦ τοῦ αὐτοκράτορος θέσπισμα τοῖς δὲ ἀναγκαίοις συστατικοῖς γράμμασιν ἡμεῖς ἐφοδιάσωμεν αὐτοὺς ὅταν παρ' ἡμῶν ταῦτα ζητήσωσιν...» (Πρβλ. ΠΕΦΣΚ τόμ. ΙΗ' σελ. 105).
- 8) 'Η γνωριμία τοῦ 'Ιγνατίου μὲ τὸ Δομπ. ξεκινᾷ ἀπὸ τὸ 1809 ἀκόμα, ὅταν δηλ. κατὰ τὸ θέρος αὐτοῦ τοῦ χρόνου ὁ πρῶτος ἐφθάσε στὴν Πετρούπολιν «τυχὼν λαμπρᾶς ὑποδοχῆς καὶ εὐνοίας ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ὑπουργῶν κατὰ τὸ ὀκτάμηνον διάστημα τῆς ἐκεῖ παραμονῆς του...» (Πρβλ. Μνημεῖα 'Ελλ. 'Ιστορίας τ. IV τεύχ. 1 σελ. 70 κ.κ.) καὶ Πρακ. 'Ακ. 'Αθηνῶν τόμ. 31 (1956) σελ. 445 κ.κ.
- 9) Πρβλ. Μνημεῖα 'Ελλ. 'Ιστορίας τόμ. Α' τεύχ. II σελ. 136.
- 10) Πρβλ. 'Ελ. Κούκου ὁ.π. σελ. 18.
- 11) Στους δυὸ τόμους τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Καποδ. τῆς συλλογῆς Ε. Βέτιαν, τῶν ἐκδοθεισῶν ἀπὸ τὸ γιατρὸ Στεφανίτση ('Αθ. 1841) κατὰ μετάφραση τοῦ Μιχ. Σχινᾶ, ποὺ ἐπισταμένα ἐρευνήσα, μόνο τρεῖς φορὲς ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Δομπ. 1) Σὲ ἐπιστολὴν τοῦ ἀπὸ Πετρούπολιν τῆς 25)6)1817 πρὸς τὸ Βιάρο στὴν Κέρκυρα, ὁ κυβερνήτης γράφει: «Καὶ ἐπειδὴ κατὰ τοῦτον τὸν σκοπὸν ὁ λόρδος Γκίλφορντ προάγει τὸ περὶ τὰς ἡμετέρας νήσους ἐνεργούμενον δάνειον (γιά ἐνίσχυση τῆς 'Επανάστασης), σὲ ἐπιτρέπω νὰ συμμεθῆξῃς εἰς αὐτὸ διὰ πεντήκοντα χιλιάδων φράγκων καὶ νὰ τὰ δώσης εὐθύς' ὁ δὲ Δομπόλης θέλει σὲ τὰ ἐμβάση διὰ τοῦ ταχυδρομοῦ τῆς ἐρχομένης ἐβδομάδος εἰς συναλλαγματικὰς ἐπὶ τοῦ Λονδίνου... (ὁ.π. τ. Α' σελ. 104). 2) Στὴ γνωστὴ ἐπιστολὴν τοῦ τῆς 6)7)1827 πρὸς τὸν 'Αλ. Στούρτζα (ὁ.π. σελ. 117) καὶ 3) σὲ ἐπιστολὴν τοῦ τῆς 8)2)1838 ἀπὸ Αἰγίνα πρὸς τὴν 'Επιτροπὴν τῆς Χορημ. Τραπεζῆς μὲ τὴν ὁποία ἀποστέλλει τίς πρὸς τὴν Τράπεζα αὐτὴ συνεισφορὰς τῆς ἀκολουθίας του (ὁ.π. σελ. 307). 'Απὸ δὲ τίς τελευταῖες ἐκδοθεῖσες ἀπὸ τὸν 'Ενελφκίδην ('Αθ. 1972) ἐπιστολὰς τοῦ Κυβερν. πρὸς τὸν πατέρα του μόνο σὲ δυὸ ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Δομπ. Στὴ μιὰ ἀπὸ Πετρούπολιν τῆς 9)17 'Ιουνίου 1817 (ὁ.π. σελ. 238) γράφει: «Θὰ μένουν εἰς τὴν διάθεσίν μου 800 φλωρίνια τὰ ὁποῖα σᾶς ἀποστέλλω μέσω τοῦ κ. Ζωγράφου. 'Ο Κος Δομπόλης ἔχει τὴν διαταγὴν ν' ἀποστείλῃ τὸ ποσὸν τοῦτο κατὰ τὸν τρέχοντα μῆνα...». Καὶ στὴν ἄλλη ἀπὸ

Δάνταιγγ της 3) 15.9.1819, λέει: «Νομίζω ότι ο Μανρομάτης με τα δύο φτωχά παιδιά θα έχη ήδη φθάσει εις την 'Οδησσόν. Έγγραφα εγκαίρως εις τον κ. Debolis εις την 'Αγ. Πετρούπολιν δια να προνοήση δι' όλα...» (δ.π. σελ. 282).

- 12) Πρβλ. 'Ηπ. 'Εστία 1973 σελ. 638 κ.κ.
- 13) Πρβλ. 'Ελ. Κούκου δ.π. σελ. 37 κ.κ. και Μνημεία 'Ελλ. 'Ιστορίας Δ' τ. 1 σελ. 127—150.
- 14) Πρβλ. 'Ελ. Κούκου δ.π. σελ. 64.
- 14α) Έγκατασταθέντες αρχικά στη Νίζνα οι Γιαννιώτες έμποροι αιτάδελφοι Μπούμπα, όπου ό έξ αυτών Στέφανος συνέστησε, καθώς είδαμε, νέον Γραικικόν Σχολείον πού με προσηγορία του Αυτοκράτορα έφερε τό όνομά του (Πρβλ Λογ. Έρμ. 1812 σελ. 53), μετέφεραν αργότερα την έδρα τους στη Μόσχα, όπου τους γνώρισε κατά κάποια εκεί μετάβασή του ό Καποδ. καταστήσας αυτούς για τη θερμή φιλογενεία τους κοινωνούς των σχολών της Φιλομ. Έταιρείας και δραστήρια σε συνέχεια μέλη της. Οι άδελφοί Μπούμπα ήταν ακόμα ταχτικοί χρηματοδότες και συντηρητές της Έλληννεμπορικης Σχολής της 'Οδησσού (Πρβλ. 'Ελ. Κούκου δ.π. σελ. 67) ό δέ έξ αυτών 'Ιωάννης εκλέχτηκε τό 1820 από τον 'Υψηλάντη ως τέταρτο μέλος της επιτροπής της έν Μόσχα ίδρυθείσης φιλογενικής κάσσας πού σκοπός της ήταν ή συλλογή χρημάτων για τον προετοιμαζόμενο άγώνα. «'Η θαυμαστή Έλλάς της οποίας όλοι είμεθα τέκνα γνήσια, έγγραφε σε γράμμα του προς αυτούς ό 'Υψηλάντης, θέλει στεφανώσει μίαν ήμέραν τους ήδη άγώνας και θυσίας όλων ύμών με τον άμάραντον στέφανον της άθανασίας συγκατατάσσουνα και ύμās εις την σειράν των άθανάτων προπατόρων μας...». (Πρβλ. 'Ι. Φιλήμονος: Δοκίμιον περί της Έλλ. Έπαναστάσεως Α' σελ. 44 και 192—3). Προσθέτων τέλος πώς ό 'Αναστάσιος Μπούμπας έγινε μέλος της Φιλικής Έταιρείας τό 1819 «προσενεγκών» 1.000 γρ. (Πρβλ. Φιλήμ. δ.π. σελ. 404).
- 15) Πρβλ. Καποδ. 'Αρχ. Κερκύρας Φακ. 336.
- 16) Πρβλ. 'Ελ. Κούκου δ.π. σελ. 74.
- 17) Γιαννιώτης ρωσικής ύπηκοότητας εγκαταστημένος στο Βουκουρέστι ό Γ. Β. Παπάς (Γ. Β. Πάπας όπως υπογράφονταν ό ίδιος), όπου έχαιρε πολλής εκτίμησης από τον ήγεμόνα Καρατζά προς τον όποίο τον συνέστηνε ό ίδιος ό Καποδ. ήταν άνεπιός απ' άδελφή της μεγάλης ευεργέτιδας της πόλης μας 'Ελισάβετ Καστριόγια και εκτελεστής της διαθήκης της, δραστήριο δέ μέλος και εκπρόσωπος της Φιλομούσου Έταιρείας στη δακική πρωτεύουσα. Στόν άγνό πατριωτισμό του και τό θερμό ένδιαφέρον του προς τά γράμματα, αλλά και τη μεγάλη επιρροή πού άσκούσε στη θεία του όφείλεται, πιστεύω, ή απόφαση της τελευταίας να διαθέση υπέρ εκπαιδευτικών σχολών στη γενέτειρα τό πού μεγάλο μέρος της περιουσίας της. (Πρβλ. και 'Ελ. Κούκου δ.π. σελ. 77 και Γράμματά του προς Καποδ. της ίδιας δ.π. σελ. 183, 184, 200 και 203).
- 18) Πρβλ. 'Ελ. Κούκου δ.π. σελ. 77.
- 19) Πρβλ. Καποδ. 'Αρχ. Κερκύρ. φ. 336.
- 20) Σπ. Θεοτόκη: 'Η έν. συνείδησις του Καποδιστρίου Π.Α. Α' τόμ. 7 (1932) σελ. 135.
- 21) Πρβλ. Καπ. 'Αρχ. Κερκύρ. φακ. 336.
- 22) 'Η Σουλιώτικη αυτή προς Πετρούπολη άποστολή, καθώς από έπίμονη σχετική έρευνά μου διαπιστώνω, μόνο από τό Λαμπρίδη ('Ηπειρ. Μελ. τ. Χ σελ. 33—4) αναφέρεται, μόνο πού γράφει πώς: «έν' όνόματι της άστέγου και διεσπαρμένης πολιτείας του Σούλη μετέβησαν εις Πετρούπολιν προς συνεννόησιν οι Γ. Μαλάμος και Γ. Καραμπίνης κατά τό έτος 1819» ένω βρίσκονταν στη ρωσική πρωτεύουσα, καθώς μαρτυράει ό Δομπ., από τό Δεκέμβριο του 1818.
- 23) Πρβλ. Καπ. 'Αρχ. Κερκύρ. φ. 336.
- 24) Πρβλ. 'Ελ. Κούκου δ.π. σελ. 93—4.
- 25) Πρβλ. 'Ελ. Κούκου δ.π. σελ. 187—9.
- 26) Πρβλ. 'Ελ. Κούκου δ.π. σελ. 68—70.
- 27) Πρβλ. 'Ελ. Κούκου δ.π. σελ. 147—8.

ΣΤΑΥΡΟΥ ΜΑΘ. ΓΚΑΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Δημοδιδασκάλου

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΠΩΓΩΝΙΑΝΗΣ*

Κατωτέρω ἐν συνεχείᾳ παρατίθημι ἀντίγραφα τῶν εἰς χεῖράς μου ἐπισήμων ἐγγράφων, ἅτινα ἐφωδιασθῇ παρὰ τῆς αὐθεντικῆς πηγῆς, τὸ Οἰκουμενικὸν Πατρι-
αρχεῖον καὶ ἄλλων Ἱερῶν Σκηνοματίων καὶ Βιβλιοθηκῶν καὶ τὰ ὅποια, ὡς προλα-
βόντως ἀνέφερα, ἀρχίζουν ἀπὸ τὸν 12ον καὶ ἐντεῦθεν αἰῶνα. Βαθεῖα λύπη μὲ κατέχει
διότι, παρὰ τὰς καταβληθείσας προσπάθειάς μου παντοῦ, ὅπου ἡδυνάμην καὶ ἐπί-
στευον ὅτι θὰ εὕρω σχετικόν τι, ἀφορῶν τὴν Ἀνωτάτην ταύτην Θρησκευτικὴν Ἀρ-
χήν, τὴν Ἀ ρ χ ι ε π ι σ κ ο π ῆ ν Π ω γ ω ν ι α ν ῆ ς, οὐδὲν εὗρον, μαρτυροῦ-
ντὸν χρόνον συστάσεως αὐτῆς, τὴν ἐκεῖ μακρόχρονην ποιμαντορίαν της, τοὺς διεξα-
χθέντας παρ' αὐτῆς σκληροὺς πνευματικοὺς ἀγῶνας πρὸς διάσωσιν τοῦ χριστεπωνύ-
μου ποιμνίου τῶν ἀπὸ τοὺς μὲ λύσαν ἐφοριῶντας παντοειδεῖς λύκους, Οὐνοὺς, Γότ-
θους, Βουλγάρους, Σέρβους, Τουρκαλθανούς καὶ παντὸς εἶδους ἐχθροὺς, οἵτινες κατὰ
καιροὺς ἐδουλήθησαν, ἵνα ἀλλάξωσι τὰ ἀκραιφνῆ ἐθνικοθρησκευτικὰ αἰσθήματα αὐ-
τῶν, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσαν. Οἱ Ἑλληνορθόδοξοι οὗτοι Ἠπειρώτες, ὡς ὑψικάρῃνοι
ὄρυες, ἀντέστησαν ἀποτελεσματικῶς. Ὅτε δὲ ἀργότερον ἢ εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην
ἀναφανείσα σκληρὰ καὶ αἰμοχαρὴς φυλὴ τῶν Καραμουρατατῶν, ἢ ὡς φοβερὰ κατα-
γίς ἐνσκήψασα εἰς τὴν περιοχὴν ἔθνε, ἀπώλλυε καὶ ἐξηνάγκαζε διὰ πυρός, σιδήρου
καὶ μαχαίρας τοὺς στερρῶς ἐχομένους τῶν Ἐθνικοθρησκευτικῶν παραδόσεων κατοί-
κους τῆς περιοχῆς νὰ ἐξισλαμισθῶσιν, ἐλάχιστοι τούτων ἐκάμφθησαν, ἢ πλείας ἔμει-
νε πιστῇ, ὡς στῦλος ἀκλόνητος.

Καὶ ἐπειδὴ καὶ ἐνταῦθα καὶ ἀλλαγὴ ἐγένετο λόγος περὶ τῆς ἀγρίας ταύτης
Τουρκαλθανικῆς φυλῆς, τῆς τῶν Καραμουρατῶν, ἀξίζει ἵνα ὁ ἀναγνώστης πληρο-
φορηθῇ περὶ τῆς προαλεύσεως αὐτῆς. Ὁ ἀείμνηστος Λαμπρίδης εἰς ἐπιστολὴν του
πρὸς τὸν Νικόλαον Τσιγαρᾶν, δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ «Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον» (σελ.
115—129) τοῦ 1888, ἐπιγραφομένη «Περὶ Καραμουρατατίας», τὸν πληροφορεῖ τὰ
ἀκόλουθα:

«Κατὰ τὸ ἀντίγραφον τῆς Κλεισούρας, ὁ ἐκ Λεσκοβεκίου ἀρνησιθρησκὸς Κω-
στῆς, λαβὼν τὸ Μουσουλμανικὸν ὄνομα Ἰσαήμ, βοηθήσας τοὺς Τούρκους κατὰ τὸ
ἔτος 1385, κατακτήσαντας τὴν βορείαν περιοχὴν τῆς Ἠπείρου, ἡμείφθη παρ' αὐ-
τῶν, δώσαντες ὡς τιμᾶριον εἰς τοῦτον τὴν περιοχὴν Πωγωνίου, ἥτις φέρεται καὶ εἰς
τὰ ἐπίσημα βιβλία τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους Ἰ σ α ῆ μ Β ι λ α ἔ τ. Οὗτος ἐγέν-
νησε δύο υἱούς· τὸν Γιακούπ καὶ Σινάν. Ὁ Γιακούπ ἀπέθανεν ἄτεκνος, ὁ δὲ Σινάν
ἀπέκτησεν ἑπτὰ υἱούς. Ἀπόγονος τοῦ Σινάν εἶναι ὁ Μουράτ, ὅστις, διὰ τὸ μελαιπὸν
τοῦ προσώπου του καὶ τὸ ἄγριον τῆς ψυχῆς του ὠνομάζετο Καραμουράτ. Ἐκ τούτου
προέρχεται ἡ ἀγρία αὕτη φυλὴ τῶν Καραμουρατατῶν, ἡ ἀληθὴς μάλιστα τῆς περιοχῆς
Πωγωνίου καὶ δὴ τῆς Λιπαλίσης, ἐξ ἧς προῆλθεν ἡ καταστροφὴ της».

Τὰ ὑπὸ τοῦ μνημονευθέντος ἐξαιρετικοῦ ἱστοριοδίφου, ἀειμνήστου Ἰωάννου Λαμ-
πρίδου ἀναγραφόμενα «Ἠπειρωτικὰ Μελετήματα», σελ. 86, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς περιο-
χῆς, τῆς ἐκατέρωθεν τοῦ Ἀῶου, τῆς κοινῶς λεγομένης καὶ ἀναγραφομένης Κ α ρ α -
μ ο υ ρ α τ ι ᾶ κατὰ τὸ πλεῖστον, καταπιεζόμενοι καὶ ὑποβαλλόμενοι εἰς φρικτὰς βα-
σάνους ἐξισλαμίσθησαν, δὲν ἔχεται πλήρως ἀληθείας. Οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς, πλὴν

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 617.

ἐλαχίστων, ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Θρησκείαν. Ὡς ἰδίαις αἰσθήσεσι διεπιστώσαμεν — κατὰ τὴν νεανικὴν μας ἡλικίαν, ἐζήτησαμεν ἐκεῖ ὑποτεταγμένοι εἰς τοὺς βαρβάρους καὶ ἡμιαγρίους Τούρκους — εἰς ὅλην τὴν περιοχὴν τῆς Καραμουρατιᾶς, ἀποτελουμένην ἀπὸ 28 χωρίων, χωρίον Μουσουλμανικὸν ἦτο μόνον τὸ ἐγγὺς τῆς Διπαλίτσης, ὀνομαζόμενον Μεσαριά οἰκούμενον ἀπὸ 15 οἰκογενείας, ἡ Ἀθαρίτσανη ἀπὸ 5 καὶ μόνον καὶ τὸ ἐγγὺς τοῦ Λεσκοβίκιου χωρίον Ζόνια Γλῆνα ἀπὸ 20 οἰκογενείας. Εἰς Λεσκοβίκιον κατώκουν ἐλάχιστοι Μπένδες ἐν μέσῳ τῆς συντριπτικῆς πλειοψηφίας τῶν Ἑλλήνων, εἰς Περάτι, Βαλοβίσταν, Ζέππαν καὶ Στρεμπέτσι ματρούμενοι οἱ ἐν αὐτοῖς Ὀθωμανοὶ εἰς τὰ δάκτυλα τῆς μιᾶς χειρός, ἅπαντα δὲ τὰ λοιπὰ χωρία κατωκοῦντο καὶ μέχρι τῆς ἀπελευθερώσεως κατὰ τὸ 1913 ἀπὸ ἀμιγεῖς Ἑλληνορθοδόξους κατοίκους.

Εἶναι ὅθεν ἄξιοι θαυμασμοῦ οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς ταύτης, οἵτινες, πνευματικῶς ἀνήκων εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Πωγωνιανῆς, παρὰ τὰς ἀπανθρώπους καταπίεσεις τῶν Καραμουρατῶν καὶ τὴν ἀπουσίαν τοῦ πνευματικοῦ των πατρὸς — οἱ ἐκάστοτε Ἀρχιεπίσκοποι ἀπὸ τοῦ 1673 διέμενον εἰς Βουκουρέστιον — ἔμειναν ἐχόμενοι στερρῶς τῶν ὠραίων μας ἐθνικοθρησκευτικῶν παραδόσεων.

Τὸ ἀμέσως κατωτέρω παρατιθέμενον Σιγίλλιον τοῦ Σεπτοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, συνταχθέν τὸ ἔτος 1641 μαρτυρεῖ τὴν συνεπείαν τῶν ἀρξαμένων Μουσουλμανικῶν πιέσεων ἀδυναμίαν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς νὰ συνεχίσῃ τὴν δυσβάστακτον καταβολὴν τῆς ζητείας τούτου, ὃ ἔνεκεν τροποποιεῖται αὕτη, ἐλαττωμένη αἰσθητῶς.

Τοῦτο ἔχει ὥς ἀκολούθως:

Κώδηξ Α' σελὶς 400 Ἔτος 1641.

Ἰσὸν καὶ ἀπαράλλακτον τοῦ πρωτοτύπου Σιγιλλίου.

Ἡ καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ, πρόνοιαν ποιουμένη πασῶν τῶν κατὰ τόπους Ἐκκλησιῶν οὐ μόνον προβιδάζειν καὶ μεταβιδάζειν ἀπὸ δόξης πνευματικῆς εἰς δόξαν καὶ κατάστασιν τοιαύτην ἀλλὰ καὶ κατακοσμεῖν αὐτὰς ἐν εἰρήνῃ, ἀνέσει καὶ πάσῃ θεραπείᾳ ψυχικῇ ἔχειν δὲ ἐν ψυχαῖς καὶ καρδίαις καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἔφεισιν τῆς πρὸς Θεοῦ ὀριζομένης ἐπιβραβεῦσαι παγκόσμιον τὴν εἰρήνην, τὴν ἀνάπαυαν, τὴν γαλήνην ἐν καλῷ λιμένι τῆς ἀνέσεως. Τίς δ' ἂν εἴη καὶ ὁποῖος ὁ τρόπος καὶ ἡ μηχανή; Τούτου ἰδ' ὄντος μοι διὰ φροντίδος καὶ παντοίας σπουδῆς ἐφ' ᾧ τέλει ἀνὰ πάσας τὰς Ἐκκλησίας, ὅση μοι περίεστι δύναμις, τῷ ἐπικαλουμένῳ, παρ' οὗ πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καταπέμπεται καὶ οὐ ἄνευ οὐκ οἶονε γενέσθαι τῶν ὄντων οὐδέν, ἔφθασαν καὶ ἄχρι τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς τινὲς τῶν Χριστιανῶν τῶν ἐν τοῖς ἐκείσε Προκρίτων τεταγμένοι ὅτι κύρ Θεόφιλος Καζᾶκος καὶ κύρ Δόνος Ποπᾶς καὶ ἄλλοι μετ' αὐτῶν ὑπερμαχόμενοι τῆς Πατρίδος αὐτῶν δεόμενοι καὶ ἐκλιπαροῦντες ἄγαν ἡμᾶς καὶ περιμένοντες τὴν παντελὴ ἐλευθερίαν τῆς ἀπαιτήσεως ἥτοι Ζητείας καὶ ἐζήτησαν οἰκειοθελῶς καὶ ἀβιάστως ἐν πανδήμῳ γνώμῃ καὶ εἰδήσει τῶν ὑπολοίπων αὐτοχθόνων, ἱερωμένων τε καὶ λαϊκῶν ἀρχόντων τε καὶ ἀρχομένων καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ εἰς τὸ γενέσθαι μίαν καὶ μόνην ἐτήσιον Ἀρχιεπισκοπικὴν καὶ διδόναι κατ' ἔτος τὸν νῦν ἢ κατὰ καιροὺς Ἀρχιεπίσκοπον Πωγωνιανῆς τὸ ἀποφανθὲν ἀνάλογον αὐτοῦ. Καὶ δὴ ἡ μετριότης ἡμῶν Συνοδικῇ μὲν καὶ τῆς συνεδριαζούσης Ἀρχιερατικῆς Ἀδελφότητος, τὴν αἴτησιν αὐτῶν ἀποδεξαμένη ὡς εὐλογον γραφῆναι καὶ ἐν ἀγίῳ ἀποφαίνεται Πνεύματι, ἵνα ἄχρι τοῦ νῦν καιροῦ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς εἰς ἅπαντα τὸν αἰῶνα ὀφείλει παρέχειν κατ' ἔτος ἢ νῦν καὶ κατὰ καιροὺς Ἀρχιεπίσκοπος Πωγωνιανῆς πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ πέντε χιλιάδες (5.000) ἄσπρα, σῶα καὶ ὁλόκληρα καὶ μὴ ἀνωμάλως, πῇ μὲν¹ περισσότερα καὶ ἐνοχλεῖσθαι αὐτὸν καὶ στενοχωρεῖσθαι πῇ δέ² καὶ ὀλιγώτερα καὶ προσαπαιτεῖσθαι ἔπειτα παρὰ τι-

1) Πῇ μὲν = ἄλλοτε μὲν.

2) Πῇ δέ = ἄλλοτε δέ.

νων καὶ εἶη δι' ἡμετέρας ζήτησι καὶ μείνη ἢ ἀποκοπῇ αὕτη στερεὰ καὶ πάγιος καὶ ἀνυπέρβλητος καὶ ἀμείωτος καὶ κατὰ πάντα ἀμετακίνητος ἐν ᾧ περιορίσθη ἀριθμῷ δόσεως, μηδεμίαν ἔχοντος τοῦ λοιποῦ φροντίδα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Πωγωνιανῆς διδόναι περισσότερα παρ' ἧ ἀπεφάνθη ἢ ὅπως ἀπαιτεῖν πάντῃ πλείω μέχρι καὶ ὁβολοῦ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα οὔτε τὸ σύνολον ἐνοχλεῖσθαι παρὰ τῶν ἱερωμένων ἢ κατὰ καιροὺς οἰονδήποτε Ἐξάρχου.

Ὅς δ' ἂν τις ὁρῶντες καθ' οἰονδήποτε τρόπον βουλευθῇ ἢ λόγῳ ἢ ἔργῳ ἀνατρέψαι τὸ παρὸν, ἐνοχλήσῃ τὸν Θεοφιλέστατον Ἀρχιεπίσκοπον Πωγωνιανῆς, ζητῶν ἀρπάσαι πλείω τῆς ἐκδοθείσης Συνδικτικῆς Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ σκανδαλίσαι αὐτὸν καὶ λυπῆσαι, ὁποιοῦντας παραβάτης ὁ φ ω ρ ι σ μ έ ν ο ς ἔσται παρὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἀγίου Πνεύματος τῆς μιᾶς Βασιλείας καὶ Κυριότητος καὶ κατηραμένος καὶ ἀσυγχώρητος ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτος καὶ ὑπόδικος τ' αἰωνία φλογὶ καὶ ἔχῃ καὶ τὰς ἀρὰς τῶν Ἀγίων Τριακοσίων δέκα ὀκτὼ (318) Θεοφόρων Πατέρων, τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ τῶν λοιπῶν Ἀγίων Συνόδων καὶ ἡμῶν.

Ὅθεν ἐγράφη τὸ παρὸν Σιγilliῶδες Πατριαρχικὸν καὶ Συνδικτικὸν ἡμέτερον γράμμα καὶ διὰ τοῦ Ἀρχιερατεύοντος διδόναι πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Πωγωνιανῆς, εἰς ἐνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν διηγεκῇ.

Ἐν ἔτει αχμα', ἐν μηνὶ δὲ Αὐγούστῳ 0'

(Υπογραφαί)

Παρθένιος. Ἐλέῳ Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κων)πόλει καὶ Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμεν. Πατριάρχης.

Θεόφιλος. Ἐλέῳ Θεοῦ Πατριάρχης τῆς Ἀγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ.

Ὁ Ἡρακλείας Ἰωαννίκιος.

Ὁ Ἀγκύρας Λαυρέντιος

Ὁ Τουρνόβου Μακάριος

Ὁ Χαλκηδόνος Παχώμιος

Ὁ Λαρίσσης Γρηγόριος

Ὁ Σερρών Λαντήλ

Ὁ Μονεμβασίας Νεόφυτος

Ὁ Λακεδαιμόνος Ἰωάσαφ

Ὁ Μασσηβρίας Λαμασκηνός

Ὁ πρόην Γάνου (δυσανάγνωστος, ἴσως Ἰάκωβος)

Ὁ Γάνου καὶ Χώρας Παῖσιος.

Ἐν τῷ ὥς ἂνω Πατριαρχικῷ Κώδῃκι διαπιστοῦται ἡ οἰκονομικὴ δυσχέρεια εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Πωγωνιανῆς, μὴ δυναμένη νὰ ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν ἐτησίαν πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον συνεισφοράν της, τὴν ὀνομαζομένην ζητείαν ἢ ριφήν. Οἱ Κρητικοὶ καὶ παρακρατικοὶ τῆς ἀφαιμάσσουσιν πᾶσαν οἰκονομικὴν ἱκμάδα. Τοῦτο, ἀναγνωρίζον τὴν δυσχέρειαν ταύτην, μειώνει τὴν ἐτησίαν συνεισφοράν εἰς πέντε χιλιάδες ἄσπρα. Τὴν νέον τοῦτον καθορισμὸν εἶδομεν ἐν τοῖς προηγούμενοις ἀναγραφόμενον ὑπὸ τοῦ Σάθα εἰς τὸ περισπούδαστον ἔργον τοῦ «Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη» (σελ. 571).

Εἰς τὸ Πατριαρχικὸν τοῦτο καθοριστικὸν ἔγγραφον, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Πωγωνιανῆς τιτλοφορεῖται Θεοφιλέστατος δὲν ἀναγράφεται τὸ ὄνομά του, ἵνα γίνῃ ἐπαλήθευσις αὐτοῦ μετὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Νικολάου Μυστακίδου ἀνα-

1) Ριφή = ὑποχρεωτικὴ εἰσφορά.

γραφόμενον ὀνομαστικὸν πῖνακα Ἀρχιεπισκοπῇ Πρωγωνιανῆς, κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον.

Τὸ καθορίζον τὴν ζητείαν Πατριαρχικὸν τοῦτο ἔγγραφον, ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν Μελῶν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, προσυπογράφεται καὶ παρὰ τοῦ Πατριάρχου τῆς Ἀγίας Ἐδρας — Ἱερουσαλήμ — κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀοιδίμου Θεοφίλου.

Διατί ἄραγε: Ἦτο ὑποχρεωτικὴ ἐκκλησιαστικὴ διάταξις νὰ προσυπογράφωνται τὰ ἐκάστοτε Πατριαρχικά Σιγίλλια ὑπὸ τῶν δύο Πατριαρχῶν ἢ τιμῆς ἕνεκεν διότι ἔτυχε νὰ εὑρίσκεται ὁ Πατριάρχης τῆς Ἀγίας Ἐδρας εἰς Κωνσταντινούπολιν; Εἰκάζεται ὅτι μᾶλλον περὶ τοῦ δευτέρου θὰ πρόκειται.

Ἐν συνεχείᾳ δημοσιεύω κατωτέρω καὶ ἕτερον Πατριαρχικὸν Σιγίλλιον ἢ μᾶλλον εἰπεῖν Πατριαρχικὸν ἔγγραφον, ὑπογεγραμμένον κατὰ τὸ 1696 ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως **Κ α λ λ ί ν ι κ ο ν**.

Πρόκειται περὶ Πατριαρχικῆς Συγχωρήσεως, παρανόμως τελεσθέντος ἐκεῖ γάμου, ἀνδρὸς συζευθέντος δισεξαδέλφην του. Τότε — 1695 — ὅτε τὰ ἦθη ἦσαν αὐστηρὰ καὶ πᾶσα παρεκτροπὴ δὲν συνεχωρεῖτο ἀπὸ τοὺς συγχωρίους ἢ συμπολίτας του, συνέβη τὸ — ὡς χαρακτηρίσωμεν — παράπτωμα τοῦτο, τὸ ὅποιον ἤγειρε τὴν μῆνιν τῶν συμπολιτῶν τοῦ ἀπαξιούντων πᾶσαν μετ' αὐτοῦ ἐπικοινωνίαν.

Ἀ ν τ ί γ ρ α φ ο ν

Συγχωρητικοῦ Πατριαρχικοῦ ἔγγράφου διὰ γάμον παράνομον

Τὸ Πατριαρχικὸν τοῦτο ἔγγραφον ἀντεγράφη ἀπὸ τὸ Βιβλίον «Κανονικαὶ Διατάξεις» (Τόμος Β' σελ. 394) ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου καὶ ἔχει οὕτω:

«Καλλινίκου Ἀχαρνᾶνος

Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως καὶ Νέας Ρώμης

«Συνοικεσίου συγχώρησις ζ' βαθμοῦ ἐξ ἀγχιστείας».

Καλλίνικος ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Θεοφιλέστατε Ἀρχιεπίσκοπε Πρωγωνιανῆς.

Ἀνηνέχθη ἡμῖν ὅτι, ὁ (δεῖνα) ἔλαβε γυναῖκα τὴν (δεῖνα), ἧς θανούσης, ἔλαβεν ἐξ ἀγνοίας τὴν δισεξαδέλφην ἐκείνης (δεῖνα), οὗ ἕνεκεν ἀφορισμῷ καθυπεβλήθη πρὸ ἡμερῶν, φανερωθέντος τοῦ πράγματος. Καὶ προσδραμὼν τῷ ἐλέει τῆς Ἐκκλησίας ἐδέχθη μετὰ δακρύων πολλῶν θεραπείας τυχεῖν διὰ τὸ μὴ δύνασθαι διαχωρισθῆναι αὐτῆς πολλῶν ἕνεκεν ἀναγκαίων περιστάσεων. Λιόπερ οἰκτῶ καμφθέντων, ἥδη τί δυσχερὲς τῆς διαλύσεως τοῦ συνοικεσίου βλέποντες καὶ συγκαταβάσει χρησάμενοι λόγοις οἰκονομίας κατὰ τὸ ἔθος τῆς Ἐκκλησίας δεδώκαμεν αὐτοῖς ἄδειαν μένειν ἀδιαχωρίστως καὶ συνοικεῖν ἀνεμποδίστως.

Τὸ γὰρ τοιοῦτον Συνοικέσιον ἐμποδίζεται μὲν εἰς τὸ μὴ γενέσθαι ἐξ ἀρχῆς, ἐὰν φθάσῃ δὲ ποτὲ γενέσθαι κατ' ἀγνοίαν οὐκ ἔστιν ἀνάγκη χωρισθῆναι τοὺς συναφθέντας καθάπερ διαχωρίζονται ἄλλα συνοικέσια, τὰ μὴ ἔχοντα τοὺς διωρισμένους βαθμοὺς καὶ γὰρ τοῦτο διεπέρασε τὸν διατεταγμένον ἕκτον βαθμὸν καὶ διέβη εἰς τὸν ἕβδομον καὶ τὸ ἐμπόδιον προσῆλθαν αὐτῷ μόνον διὰ τὴν σύγχυσιν τῶν ὀνομάτων, ἥτις ὥς λίαν ἀμυδρά, παραβλέπεται ἀκαταγνώστως κατὰ καιροῖς, τοῖς ἐκκλησιαστικῶς ἐξοικονομοῦσι τὰ πράγματα.

Ὅθεν γράφοντες ἀποφαινόμεθα τοῦ δυνάμει καὶ ἐξουσίᾳ τοῦ Παναγίου Πνεύματος, ἵνα τὸ Συνοικέσιον αὐτὸ μένῃ ἀδιαχώριστον καὶ ἔχει ὁ (δεῖνα) τὴν γυναῖκά του (δεῖνα) ἀνεμποδίστως σύννοικον αὐτῷ καὶ σύζυγον καὶ ὑπάρχωσι συγκεχωρημένοι καὶ λελυμένοι τοῦ ἀφορισμοῦ καὶ ἔχωσι τὴν εἴσοδον τῆς ἐκκλησίας ἀκωλύτως, ὡς

καὶ οἱ λοιποὶ χριστιανοὶ καὶ μηδεὶς τολμήσῃ κατηγορεῖσαι αὐτοὺς καταφρονῶν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἀποφάσεως, ἐν βάρει ἀφορισμοῦ.

(Ἑπογραφή Πατριάρχου)

αρχψ' = 1696 μηνὶ Δεκεμβρίῳ.

Ἀναγινώσκων ὁ φίλος ἀναγνώστης τὴν ὡς ἄνω Πατριαρχικὴν συγχωρητικὴν εὐχὴν διὰ τὸν ἀνώνυμον παραβάτην τῶν διὰ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ πηδαλίου θεσμίων, ὅστις ἔλαθεν ἐξ ἀγνοίας σύζυγον τὴν δισεξαδέλφην τῆς ἀποθανούσης συζύγου του, ἦτοι τὴν πρώτην ἐξαδέλφην ἐκείνης, ἵσως θεωρήσῃ ὡς μὴ ἐπιτρεπτὴν τὴν συγχώρησιν τοῦ παραπτώματος, διότι δὲν εὐσταθεῖ ὀρθολογιστικῶς ἡ δικαιολογία «ἐξ ἀγνοίας». Ἡ ἐπιδειχθεῖσα ἐπιείκεια τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας, ὥστε νὰ ἄρῃ τὸν ἀφορισμόν, τὸν ὅποιον ἀσφαλῶς ἐπέβαλεν εἰς τὸ παράνομον ζεύγος ὁ οἰκεῖος Ἀρχιεπίσκοπος Πωγωνιανῆς, μᾶλλον ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἡ δευτέρα αὕτη συμπίπτεις θὰ ἀπέδωκε τοὺς καρπούς τῆς, ὁπότε ἡ Μητὴρ Ἐκκλησία, εὐρεθεῖσα πρὸ τετελεσμένου πλέον γεγονότος, κατὰ θεῖαν οἰκονομίαν, ἔλυσε τὸ ἐπίτιμον τῶν ἀφορισθέντων.

Ἐκτὸς τοῦ ἄνω παρατεθέντος Πατριαρχικοῦ ἐγγράφου, σχέσιν ἔχοντος μὲ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Πωγωνιανῆς, παραθέτω κατωτέρω καὶ ἕτερον Πατριαρχικὸν ἐγγράφον, σχέσιν ἔχον μὲ τὰ λαμβάνοντα χώραν εἰς τὴν δεινῶς ταλαιπωρουμένην καὶ σκληρῶς χειμαζομένην ἐπαρχίαν Πωγωνιανῆς. Πυκνὰ βαρέα νέφη ἐξαπολυθέντα ἀπὸ τὸν βάρβαρον Τοῦρκον κατακτητὴν, συμπυκνούμενα ἔτι μᾶλλον ἀπὸ τοὺς βαρβάρους καὶ ἀξέστους Τουρκαλθανούς τῶν γειτονικῶν περιοχῶν καθιστῶσι τὸν ἐκεῖ βίον τῶν δυστήνων ὁμογενῶν ἀφόρητον. Οἱ Ἀρχιεπίσκοποι τῆς περιοχῆς, πιεζόμενοι ἀφορήτως ἀναγκάζονται νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸ ταλαιπωρημένον ποίμνιόν των καὶ νὰ ζητήσωσι καταφύγιον εἰς Ρουμανίαν ἀποζῶντες ἀπὸ τὰ ἐκεῖ κτήματα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς. Εἰς ἐκ τούτων εἶναι καὶ ὁ κατωτέρω ἀναγραφόμενος Μαλαχίας ἡ Μαλαχί-
ο ς, ὅστις, μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του, ἐγκατέλιπε διὰ διαθήκης του τὰ ἐκεῖ κινητὰ ὑπάρχοντα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς εἰς συγγενεῖς του. Ἡ ἐνέργειά του αὕτη, κατὰ πάντα ἄδικος καὶ παράνομος, γνωσθεῖσα εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, ἐπροξένησε λύπην ἀφατον. Ἀναγκάζεται ὅθεν, ἵνα ἐπανορθώσῃ τὸ γενόμενον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀδίκημα παρὰ τοῦ θανόντος Ἱεράρχου Πωγωνιανῆς Μαλαχίου ἐν Βρυκουρεστίῳ, ἥτις διὰ Πατριαρχικοῦ ἐγγράφου οὐ μόνον ἀκυρώνει τὴν διαθήκην τοῦ ἀποδιώσαντος Ἱεράρχου, ἀλλὰ καὶ καυτηριάζει καὶ στιγματίζει μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα τὴν ἀνίερὸν ταύτην ἐνέργειάν του.

Τὸν στιγματισμόν τῆς τοιαύτης ἀχαракτηρίστου ἐνεργείας ἀξίζει νὰ παραθέσωμεν ἐν συνεχείᾳ, ἵνα χρησιμεύσῃ πρὸς γνῶσιν καὶ συμμόρφωσιν παντὸς κληρικῷ ἢ λαϊκῷ, ὅστις θὰ διανοεῖτο νὰ διαπράξῃ ὁμοίας πράξεις, ἥκιστα τιμητικάς, ἀποβλεπούσας εἰς ὄφελος συγγενῶν.

Τὸ Πατριαρχικὸν τοῦτο ἐγγράφον, ἔχει ὡς ἀκολούθως:

Καλλίνικος ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Ἱερώτατε Μητροπολίτα Οὐγγροβλαχίας. Ὑπέρτιμε καὶ Ἐξαρχε Πλαγηνῶν, ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὴ ἀδελφὲ καὶ Σύλλειτουργέ, Χάρις εἴη τῇ Ἱερότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ. Δικαία βούλησις διαθέτου ἐξασφαλίζει τὸ ἔγκυρον τῆς διαθήκης. Ἄρα ὅπου ἡ βούλησις οὐκ ἔστι δικαία, οὔτε διαθήκη ἐστίν. Ποῦ γὰρ φαίνεται ἡ δικαία βούλησις τοῦ Μαλαχίου, τοῦ ποτὲ Πωγωνιανῆς, κατογνωσμένη ἐστὶ καὶ ἀσύστατος διαμπαῆς μυταία τε καὶ εἰς οὐδὲν λογιζομένη. Ποῦ γὰρ φαίνεται ἡ οἰκεῖα βούλησις τοῦ Μαλαχίου ἐν τῷ ψευδογράμματι ἐκείνῳ, ὅπου γε αὐτὸς ἀδικεῖ προφανῶς τὴν Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, κληρονόμον οὖσαν καθολικὴν καὶ ποιεῖται ταύτην ἀπόκληρον μετὰ πολλῆς ἀπουσίας καὶ ἀχαριστίας ὁ δέιλαιος; καὶ τῆς Ἐκκλησια-

στικῆς τάξεως καταφρονεῖ, ἥτις ἄνωθεν ἐπικρατεῖ καὶ ἀδιακόπως ἐνεργεῖται· ἦνπερ καὶ ἡ κραταιὰ βασιλεία ἐπιβεβαίωθ' διὰ τοῦ Βασιλικοῦ αὐτῆς Μπερατίου, ἀλλ' οὐδὲν τῆς Ἱερᾶς Ἐπισκοπῆς του ἐφρόντισεν αὐτὸς ὁ κύρ Μαλαχίας, οὔτε κἂν μικρὸν Λεγάτον ἀφῆκεν αὐτὸς ἐξ ὧν ἀπέλαυνεν αὐτῶν ἐκείνης προσόδων καὶ ἐπλουτίσθη καὶ χρεώστης ὑπάρχει τῆς καταλλήλου ἀνταμοιβῆς, ἀλλ' ὥς ἂν ἀλλότριος, ὅστις οὐδέποτε εἶδε ἐκείνην, οὔτε ψυχροῦ ὕδατος ἐξ ἐκείνης ποτήριον ἔπιεν οὗτος ἀπὸ τῆς αὐτοῦ ἀπουσίας, εἰς βάθος σκότους ἀπέρριψεν ἐκείνην.

Τούτου χάριν γράφομεν καὶ ἀποφαινόμεθα Συνοδικῶς, μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς Ἀγιοτάτων Ἀρχιερέων καὶ Ὑπερτίμων τῶν ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ Συλλειτουργῶν, ἵνα ἐκείνη μὲν ἡ φρονουμένη καὶ φανταζομένη παρὰ τινι διαθήκῃ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Πωγωνιανῆς Μαλαχίου ἡ κ υ ρ ο ς ὑπάρχει διόλου καὶ ἀνίσχυρος καὶ οὐδὲν λογιζομένη ὡς παράλογος καὶ ἀσύστατος καὶ παρὰ τοῖς ἱεροῖς νόμοις διαβεβλημένη καὶ ἐ π ί μ ω μ ο ς καὶ ἐ π ί ψ ο γ ο ς, ἡ δὲ Ἀρχιερωσύνη του φροντίσης τῆς υποθέσεως ὡς μελωνοδός¹ καὶ ἐπιστάτης διὰ προτροπῆς ἡμετέρας Συνοδικῆς, ὅπως τὰ μὲν Ἀρχιερατικά ἄμφια ἐκείνου τοῦ Μαλαχίου καὶ τὰ Χρυσόβουλλα ἐγχειρισθῶσι τῇ νῦν Ἀρχιεπισκόπῳ Πωγωνιανῆς ἐπὶ τὸ ἀποκομισθῆναι δι' αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν, τὰ δὲ ἄλλα χρήματα καὶ κτήματα ἐκείνου καὶ τὰ σεπέτια² πέμψῃτε τὴν ταχίστην ἐνταῦθα πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλην Ἐκκλησίαν ἐξ ἀποφάσεως ἐπὶ τὸ διοικηθῆναι ἐκκλησιαστικῶς κατὰ τὴν τάξιν τῆς Ἐκκλησίας. Ὅσοι δὲ φανῶσιν ἐνάντιοι τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ταύτῃ ἀποφάσει ἀφωρισμένοι εἴησαν.

(Ἵπόγρα.)

ΣΗΜ.: Ἡ ὡς ἄνω Πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ἱερώτατον Μητροπολίτην Οὐγγροβλαχίας ἐλήφθη ἀπὸ τὸ Βιβλίον «Κανονικαὶ Διατάξεις» (τόμ. Α' σελ. 34).

Διεξελθόντες μετὰ πολλῆς προσοχῆς τὸ ὡς ἄνω Πατριαρχικὸν ἔγγραφον, ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν τότε Σεβασμιώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Οὐγγροβλαχίας, διαπιστώνομεν τὴν δικαίαν ἀγανάκτησιν τοῦ ἀοιδίμου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου διὰ τὴν ἐκνομιον ἐνέργειαν τοῦ ἀποθανόντος Ἀρχιεπισκόπου Πωγωνιανῆς Μαλαχίου. Ὁ Μαλαχίας ἢ Μαλάχιος, ὡς ἐξάγεται ἀπὸ τὸ Πατριαρχικὸν τοῦτο ἔγγραφον, ἐποίει τὰς διατριβάς του ἐν Βουκουρεστίῳ, μὴ γνωρίσας καθόλου τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν του καὶ τὸ ἐν αὐτῇ ὑπὸ τὰς χειρίστας τῶν συνθηκῶν διαβιοῦν πνευματικόν του ποίμνιον.

Τοῦτο μετὰ πικρίας διατυπώνει ὁ ἀοιδίμος Πατριάρχης πρὸς τὸν ἐν Οὐγγροβλαχίᾳ Ἀρχιεπίσκοπον, εἰς οὗ τὴν δικαιοδοσίαν ὑπέγχετο ἡ Ἐκκλησία Βουκουρεστίου. Ἡ λῖαν αὐστηρὰ φράσις τοῦ Πατριάρχου «ἀλλ' οὐδὲν τῆς Ἱερᾶς Ἐπισκοπῆς του, ἐφρόντισεν αὐτὸς ὁ κύρ Μαλαχίας οὔτε γὰρ μικρὸν Λεγάτον ἀφῆκεν αὐτὸς, ἐξ ὧν ἀπέλαυνεν αὐτῶν ἐκείνης προσόδων...» καὶ κατωτέρω «...ὅστις οὐδέποτε εἶδε ἐκείνην οὔτε ψυχροῦ ὕδατος ἐξ ἐκείνης ποτήριον ἔπιεν οὗτος...» μαρτυροῦν περιτράνως τὴν τελείαν ἐγκατάλειψιν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ὑπὸ τοῦ ἀποβιώσαντος Μαλαχίου. Ἡ θλιβερά αὐτῇ διαπίστωσις μᾶς κλίνει νὰ αἰσθανώμεθα βαθύτατον πόνον. Πόσον διαφορετικὴ θὰ ἦτο ἡ κατάστασις εἰς τὴν δεινῶς δοκιμαζομένην ἐκεῖ περιοχὴν, ἐὰν κατὰ τὰς χαλεπὰς ἐκείνας ἡμέρας οἱ ὑπὸ τοῦ Σεβαστοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τοποθετούμενοι ἐκεῖ Ἀρχιεπίσκοποι, ἔχοντες βαθεῖαν ἐπίγνωσιν τῶν εὐθυνῶν των, ἔμενον σταθεροὶ καὶ ἀκλόνητοι εἰς τὴν ἐν Διπαλίτση Μητροπολιτικὴν ἑδραν των, παραμυθοῦντες, παρηγοροῦντες καὶ ἐνθαρρύνοντες τὰ πνευματικὰ των τέκνα! Ἡ ἐκεῖ παρουσία των θὰ ἀπέτρεπε τὴν κακοποιὸν ἐκεῖ Τουρκαλβανικὴν φυλὴν τῶν Καραμουρατατῶν ἀπὸ τοῦ νὰ

1) Μελωνοδός = Ὁ συνθέτων ἐκκλησιαστικὰς ὑμνωδίας.

2) Σεπέτια = Μετάλλινον καλλιτεχνικὸν κιθώτιον ἐν ᾧ φυλάσσονται βαρύντιμα ἐκκλησιαστικὰ ἢ οἰκιακὰ σκεύη.

μεταβληθῶσιν εἰς καταστρεπτικὴν ἀκρίδα, ἐξαφανίζουσιν τὰ πάντα ἢ, τούτου μὴ καθισταμένου ἐφικτοῦ, θὰ ἐμετρίαζεν ἐν τινὶ ποσοτῇ τὴν βουλιμίαν αὐτῶν. ἔχομεν πολλὰ παραδείγματα αἰοιδίμων κληρικῶν, οἱ ὅποιοι διὰ θαρραλέων παραστάσεων των παρὰ τῷ Σουλτάνῳ καὶ Ὑψηλῇ Πύλῃ, ἀπεμάκρυνον τοὺς κινδύνους, οὓς διέτρεχον οἱ ἐκεῖ ἀτυχεῖς ὁμογενεῖς, τοιοῦτον δὲ ἀναφέρομεν εὐλαδῶς καὶ εὐγνωμόνως τὸν αἰοιδίμον ἡγούμενον τῆς ἐκεῖ Σταυροπηγιακῆς Ἱερᾶς Μονῆς Μολυβδοσκεπάστου Ἀ- γ ἁ π ἰ ο ν, τὸν ὡς θὰ ἴδωμεν ἐν συνεχείᾳ προχειρισθέντα Ἀρχιεπίσκοπον Πωγωνιάν, κατὰ τὸ ἔτος 1848, ὅστις ὡς μᾶς διηγούντο οἱ παλαιότεροι διὰ θαρραλέων ἐνεργειῶν του, πολλάκις ἀπεμάκρυνεν ἐκεῖ ἐπαπειλοῦντας καὶ ἐπικρεμαμένους κινδύνους.

Μὲ τὸν αἰοιδίμον Ἀρχιεπίσκοπον Μ α λ ἁ χ ἰ ο ν ἀρκούντως ἡσυχλήθημεν καί, ἐὰν ἐφάνημεν αὐστηροὶ ἐπικριταί, ἃς μᾶς συγχωρήσῃ ἡ ἐν οὐρανοῖς ψυχὴ του. Ἄς ἔχωμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἐκεῖνος ὅτι «Τὸ ἁμαρτάνειν ἀνθρώπινον».

Ἡ ἀρχιερατεία τοῦ Μαλαχίου ἐληξε μὲ τὸν ἐπισυμβάντα θάνατόν του τὸ ἔτος 1702.

Ἐκτοτε ὁ μὲν αἰείμνηστος Μυστακίδης συνεχίζει τὴν ἱστορικὴν προσφορὰν του, ἀναφέρων μέχρι τὸ 1863 τὰ ὀνόματα ἐπὶ ἀρχιερατευσάντων, τύποις, ἀρχιερέων εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Πωγωνιανῆς, ἐξ ὧν οὐδεὶς ἀτυχῶς διέμενεν ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ του, ὁ δὲ αἰείμνηστος Λαμπρίδης κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα, ἀναφέρει μόνον τέσσαρας, συμπίπτοντας εὐτυχῶς καὶ χρονολογικῶς μὲ τοὺς ὑπὸ τοῦ Μυστακίδου ἀναφερομένους. Οὗτοι εἶναι ὁ αἰοιδίμος Εὐθύμιος 1702, Νεόφυτος 1750, Παρθένιος 1763 καὶ Ἀνθίμος 1774.

Ἡ σύμπτωση αὕτη ἐνισχύει τὴν εἰκασίαν, ὅτι ἐγγίζομεν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ κατὰ τὸ ἔτος 1774 φερόμενος ὡς Ἀρχιεπίσκοπος Πωγωνιανῆς αἰοιδίμος Ἀνθίμος συμπίπτει καὶ μὲ τὸν φερόμενον εἰς τὸ ἀμέσως ἐν συνεχείᾳ δημοσιευθησόμενον Πατριαρχικὸν Ὑπόμνημα ἐκλογῆς Ἀρχιεπισκόπου Πωγωνιανῆς.

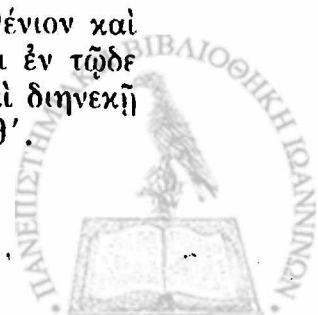
Τὰ ὑπομνήματα ἐκλογῆς Ἀρχιερέων Πωγωνιανῆς, ἐλήφθησαν ἀπὸ αὐτὰ ταῦτα τὰ Πατριαρχικὰ ἀρχεῖα καὶ θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον ἐὰν ἡ ἀνεύρεσις τοιούτων ἐπεξετείνετο πέραν τοῦ 1774, ὅποτε θὰ ἐστηριζόμεθα εἰς ἀθροεντικὰς πληροφορίας. Ἰδοὺ ταῦτα:

Ὑπόμνημα ἐκλογῆς Ἀρχιεπισκόπου Πωγωνιανῆς Ἀ ν θ ἰ μ ο ν.

ΚΩΛΗΞ Ζ' (σελὶς 74)

Τῆς ἀγιωτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς Πωγωνιανῆς ἀπροστατεύου διαμεινάσης ἅτε τοῦ ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύοντος τὸ ζῆν ἐκμετρήσαντος, ἡμεῖς οἱ ἐνδημοῦντες συνάδελφοι ἀρχιερεῖς προτροπῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ Πανσεβωτάτου καὶ Σεβασμιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ Λεσπότου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου κυρίου Σ α μ ο υ ἡ λ συνελθόντες ἐν τῷ Πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου καὶ ἡγέρους κανονικὰς προβαλλόμενοι εἰς εὐφροσιν καὶ ἐκλογὴν ἀξίου καὶ ἀρμοδίου προσώπου τοῦ ἀναδεξομένου τὴν ποιμαντορικὴν ῥάβδον καὶ ἀρχιερατικὴν προστασίαν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ταύτης πρῶτον μὲν ἐθέμεθα τὸν Ὁσιώτατον ἐν Ἱερομονάχοις κὺρ Ἀ ν θ ἰ μ ο ν, δεῦτερον τὸν Ἱερομόναχον κὺρ Παρθένιον καὶ τρίτον τὸν Ἱερομόναχον κὺρ Ἀναστάσιον, ὧν καὶ τὰ ὀνόματα κατέστρωται ἐν τῷδε τῷ Ἱερῷ Κώδερξί τῆς Ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγ. Ἐκκλησίας εἰς μόνιμον καὶ διηνεκὴ τὴν ἀσφάλειαν ἐν ἔτει Σωτηρίου αἰποδ' = 1774 κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον θ'.

(Ἔπονται ὑπογραφαί)

Ἐπόμνημα ἐκλογῆς Ἀρχιεπισκόπου Πωγωνιανῆς Ἀ ν θ ῑ μ ο υ
ΚΩΔΗΞ Ζ' (σελὶς 200)

Τῆς ἁγιοτάτης Ἀρχιεπισκοπῆς Πωγωνιανῆς ἀπροστατεύτου διαμεινάσης ἅτε τοῦ ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύοντος κυρ Ἀ ν θ ῑ μ ο υ παραιτήσιν οἰκειοθελῇ καὶ ἀβίαστον καθὼς ἀντικρὺ φαίνεται ὑποβαλόντος ἡμεῖς οἱ ἐνδημοῦντες συνάδελφοι ἀρχιερεῖς προτροπῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ Παναγιωτάτου καὶ Σεβασμιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ Δεσπότη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου των Π ρ ο κ ο π ῖ ο υ συνελθόντες ἐν τῷ Πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου καὶ ψήφους κανονικὰς προβαλλόμενοι εἰς εὐρεσιν καὶ ἐκλογὴν ἀρμοδίου προσώπου τοῦ ἀναδεχομένου τὴν ἀρχιερατικὴν προστασίαν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ταύτης πρῶτον μὲν ἐθέμεθα τὸν Ὁσιώτατον ἐν Ἱερομονάχοις κυρ Ἀ ν θ ῑ μ ο υ, δεύτερον δὲ τὸν Ἱερομόναχον Χ ρ ὕ σ α ν θ ο υ καὶ τρίτον τὸν Ἱερομόναχον Δ ι ο ν ὺ σ ι ο υ, ὧν καὶ τὰ ὀνόματα κατεστρώθη ἐν τῷδε τῷ Ἱερῷ Κώδικι τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας εἰς μόνιμον καὶ διηνεκὴ τὴν ἀσφάλειαν.

Ἐν ἔτει 1787 κατὰ μῆνα Φεβρουάριον Ἐπιμεμήσεως Ε'.

(Ἔπονται αἱ ὑπογραφαὶ τῶν Ἀγίων Συνοδικῶν)

Ἐπισυνημμένον ἔγγραφον παραιτήσεως τοῦ προκατόχου Ἀνθίμου.

Ἡ ταπεινότης ἡ ἐμὴ, διὰ τῆς παρούσης αὐτῆς οἰκειοθελοῦς καὶ ἀδιάστου ἐγγράφου παραιτήσεως, δηλοποιεῖ ὅτι, ἐπειδὴ ἡ δύναμις διὰ τὴν ἀσθενειάν μου ποιῶναι ποίμνιον καὶ ἐξοικονομῆσαι ἐπαρχίαν καὶ τὰ ἐπικείμενα αὐτῇ χρειώδη καὶ ἄλλα εἶδη ἀπαραίτητα συνήθη τῆς ἐπαρχίας ταύτης καὶ διὰ τοῦτο γνοὺς ἑμαυτὸν τοῦ λοιποῦ ἀσθενῆ οἰκείᾳ μου βουλήσει καὶ αὐθαιρέτῳ γνώμῃ παραιτοῦμαι τῆς Ἐπαρχίας διὰ τὴν Ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ Μεγάλην Ἐκκλησίαν τὴν κοινὴν εὐεργέτιδα καὶ ἀφήμι ταύτην ἐξ ἧς παρέλαβον οὐ μὴν δὲ καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης μου παραιτοῦμαι. Ὅθεν διὰ τὴν περὶ τούτου ἐνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ ἡ παροῦσα μου οἰκειοθελεῖς παραιτήσις καὶ ἐδόθη τῷ Παναγιωτάτῳ Προσκυνητῇ Δεσπότη καὶ Οἰκ. Πατριάρχῃ κυρίῳ - κυρίῳ Προκοπίῳ καὶ τῇ Ἀγίᾳ καὶ Ἱερᾷ Συνόδῳ ἐν ἔτει αψπζ' Φεβρουαρίου.

Ὁ πρῶτον Πωγωνιανῆς Ἀ ν θ ῑ μ ο υ.

Ἀ ν τ ῑ γ ρ α φ ο υ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΣ ΚΩΔΗΞ ΚΒ' (σελὶς 164)

Ἐπόμνημα ἐκλογῆς Μητροπολίτου Πωγωνιανῆς Μ ε λ ε τ ῑ ο υ.

Τῆς Ἀγιοτάτης Μητροπόλεως Πωγωνιανῆς ἀπροστατεύου διαμεινάσης, τοῦ ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύοντος κυρ Ἱεροθέου τὸ ζῆν ἐκμετρήσαντος καὶ εἰς τὰς οὐρανίους μονὰς μετακληθέντος, ἡμεῖς οἱ ἐνδημοῦντες Ἀρχιερεῖς προτροπῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ Παναγιωτάτου καὶ σεβασμιωτάτου ἡμῶν Αὐθέντου καὶ Δεσπότη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου κυρίου Ἀ ν θ ῑ μ ο υ συνελθόντες ἐν τῷ Πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῷ τοῦ ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου καὶ ψήφους κανονικὰς προβαλλόμενοι εἰς εὐρεσιν καὶ ἐκλογὴν ἀξίου καὶ ἀρμοδίου προσώπου τοῦ ἀναδεχομένου τὴν ἀρχιερατικὴν προστασίαν καὶ ποιμαντορικὴν ράβδον τῆς Ἀγιοτάτης αὐτῆς Μητροπόλεως πρῶτον μὲν ἐθέμεθα τὸν πανιερώτατον ἐν Χριστῷ ἡμῶν συνάδελφον Τ υ ρ ο λ ό η ς, κυρ Μ ε λ έ τ ι ο υ, δεύτερον δὲ τὸν Διονύσιον καὶ τρίτον τὸν Ἰγνάτιον, ὧν καὶ τὰ ὀνόματα κατεχωρήθη ἐν τῷδε τῷ Ἱερῷ Κώδικι τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας εἰς ἐνδειξιν διηνεκῇ καὶ παράστασιν νόμιμον.

αωμη' = 1848 ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ Ἐπιμεμήσεως Σ'.

(Ἔπονται ἐννέα ὑπογραφαὶ)

Ἀ ν τ ῑ γ ρ α φ ο υ

Παραίτησις Ἀρχιεπισκόπου Πωγωνιανῆς Μ ε λ ε τ ῑ ο υ.

ΚΩΔΗΞ ΚΒ' (σελ. 172)

Ἡ ταπεινότης ἡμῶν δηλοποιεῖ, ὅτι ἀποκατασταθεῖσα ἀρτίως εἰς τὴν Ἑπαρχίαν Πωγωνιανῆς ἐπειδὴ διὰ τὰς σωματικὰς αὐτῇ ἀδυναμίας ἀπελθεῖν καὶ ἐπισκέψασθαι ἀρχιερατικῶς τὸ ἐν ἐκείνῃ λογικὸν ποιμνιον παραιτεῖται οἰκειοθελῶς ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας του ταύτης, τῆς Πωγωνιανῆς, οὐ μὴν δὲ καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης ἐπαφιεμένη εἰς τὴν Πρόνοιαν καὶ περίθαλψιν τῆς Μητρὸς καὶ εὐεργέτιδος αὐτῆς Ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας.

Ἐφ' ᾧ καὶ δέδωκε τὴν παροῦσαν οἰκειοθελῶς παραίτησιν.

αωμη' Ἰουλίου ιζ'

Ὁ πρῶτον Πωγωνιανῆς Μ ε λ έ τ ι ο ς

Ἐπόμνημα ἐκλογῆς Μητροπολίτου Πωγωνιανῆς Ἀ γ α π ί ο υ.

ΚΩΔΗΞ ΚΒ' (σελὶς 189)

Τῆς Ἀγιωτάτης Μητροπόλεως Πωγωνιανῆς ἀπροστατεύου διαμεινάσης, τοῦ ἐν αὐτῇ ἤδη βραχύ, διατελέσαντες κὺρ Μελετίου παραιτησαμένου ἀπ' αὐτῆς οἰκειοθελῶς, ὡς ἔμπροσθεν φύλλοις ὁκτὼ φαίνεται, ἡμεῖς οἱ ἐνδημοῦντες ἀρχιερεῖς προτροπῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ Παναγιωτάτου καὶ Σεβασμιωτάτου ἡμῶν Αὐθέντου καὶ Δεσπότη, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου - κυρίου Ἀ ν θ ί μ ο υ συνελθόντες ἐν τῷ Πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ ναῷ τοῦ Ἀγίου ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου καὶ ψήφους κανονικὰς προβαλλόμενοι εἰς εὐρεσιν καὶ ἐκλογὴν ἀξίου καὶ ἀρμοδίου προσώπου τοῦ ἀναδεχομένου τὴν ἀρχιερατικὴν προστασίαν καὶ ποιμαντικὴν ράβδον τῆς Ἀγιωτάτης αὐτῆς Μητροπόλεως πρῶτον μὲν ἐθέμεθα τὸν Ὁσιώτατον ἀρχιμανδρίτην κὺρ Ἀ γ ά π ι ο υ δεῦτερον δὲ τὸν Χρύσανθον καὶ τρίτον τὸν Νεόφυτον, ὧν καὶ τὰ ὀνόματα κατεστρώθησαν ἐν τῷδε τῷ Ἱερῷ Κώδῃκι τῆς Ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγ. Ἐκκλησίας εἰς ἔνδειξιν διηνεκῇ καὶ παράστασιν μόνιμον.

αωμη' κατὰ μῆνα Νοέμβριον κγ' Ἐπινεμέσεως ζ'

(Ἔπονται 7 ὑπογραφαί)

Ἀ ν τ ί γ ρ α φ ο ν

Ἐπ' ἀριθ. ΚΒ' Πατριαρχικοῦ Κώδικος

Τῆς Ἀγιωτάτης Μητροπόλεως Πωγωνιανῆς ἀπροστατεύου διαμεινάσης, ἅτε τοῦ ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύοντος κὺρ Μελετίου τὸ ζῆν ἐκμετρήσαντος καὶ εἰς τὰς οὐρανίους μονὰς μεταστάντος, ἡμεῖς οἱ ἐνδημοῦντες ἀρχιερεῖς, προτροπῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ Παναγιωτάτου καὶ Σεβασμιωτάτου ἡμῶν Αὐθέντου καὶ Δεσπότη τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου κυρίου Ἀνθίμου, συνελθόντες ἐν τῷ Πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ Ναῷ τοῦ Ἀγίου ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου καὶ ψήφους κανονικὰς προθέμενοι εἰς εὐρεσιν καὶ ἐκλογὴν ἀρμοδίου προσώπου, τοῦ ἀναδεχομένου τὴν Ἀρχιερατικὴν προστασίαν καὶ Ποιμαντικὴν ράβδον τῆς Ἀγιωτάτης αὐτῆς Μητροπόλεως, πρῶτον μὲν ἐθέμεθα τὸν Θεοφιλέστατον Ἐπίσκοπον Λαμψάκου, ἀγαπητὸν ἡμῶν ἐν Χριστῷ ἀδελφόν, κὺρ Ν ί κ α ν δ ρ ο υ, δεῦτερον δὲ τὸν Ἀθανάσιον καὶ τρίτον τὸν Μεθόδιον, ὧν καὶ τὰ ὀνόματα κατεστρώθη ἐν τῷδε τῷ Ἱερῷ Κώδῃκι τῆς Ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας εἰς ἔνδειξιν διηνεκῇ καὶ παράστασιν μόνιμον.

αων' = 1850 κατὰ μῆνα Δεκέμβριον κζ' Ἐπινεμήσεως θ'.

Ἀ ν τ ί γ ρ α φ ο ν

Ἐπόμνημα ἐκλογῆς Μητροπολίτου Πωγωνιανῆς Π α ν α ρ έ τ ο υ

ΚΩΔΗΞ ΚΒ' (σελὶς 290)

† Τῆς ἀγιωτάτης Μητροπόλεως Πωγωνιανῆς ἀπροστατεύτου διαμεινάσης ἅτε δὴ τοῦ ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύοντος Νικάνδρου παρεκτραπέντος ταῖς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ πρὸς τὴν ὑψηλὴν ἐξουσίαν χρεῶν αὐτοῦ καὶ διὰ ταῦτα ἐκπτώτου ἀπ' αὐτῆς γενομένου κανονικῶς καὶ ἀπομακρυνθέντος τέλεον, ἡμεῖς οἱ ἐνδημοῦντες ἀρχιερεῖς προτροπῇ καὶ ἀδείᾳ τοῦ Παναγιωτάτου καὶ Σεβασμιωτάτου ἡμῶν Αὐθέντου καὶ Δεσπότη, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κυρίου κυρίου Ἀνθίμου συνελθόντες ἐν τῷ Πανσέπτῳ Πατριαρχικῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου καὶ ψήφους κανονικᾶς προβαλλόμενοι εἰς εὐρεσιν καὶ ἐκλογὴν ἀξίου καὶ ἀρμοδίου προσώπου τοῦ ἀναδεχομένου τὴν ἀρχιερατικὴν προστασίαν καὶ ποιμαντικὴν ράβδον τῆς ἀγιωτάτης αὐτῆς Μητροπόλεως πρῶτον μὲν ἐθέμεθα τὸν ὁσιολογιώτατον ἐν Ἱερομονάχοις Πανάρετον τὸν καὶ Μέγαν Ἀρχιδιάκονον τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας εὐδοκίμως διατελέσαντα, δεύτερον δὲ τὸν Νίκανδρον καὶ τρίτον τὸν Κωνστάντιον, ὧν καὶ τὰ ὀνόματα κατεστρώθη ἐν τῷδε τῷ Ἱερῷ Κώδῃ τῆς Ἀγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγ. Ἐκκλησίας εἰς ἐνδειξιν διηνεκῇ καὶ παράστασιν μόνιμον.

Ἐν ἔτει σωτηρίῳ αἰωνδ' (1854) κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον ἐπινεμήσεως
(Ἔπονται 8 ὑπογραφαί)

Διεξερχόμενος ὁ φίλος ἀναγνώστης τὰ ἄνω ὑπομνήματα ἐκλογῆς Ἀρχιεπισκόπων Πωγωνιανῆς ἀπὸ τοῦ ἔτους 1774 μέχρι καὶ τοῦ 1854 ἀπορεῖ διὰ τὴν εἰς τόσον ὀλίγον χρονικὸν διάστημα τοποθέτησιν εἰς ταύτην ἐν συνόλῳ 8 ἀρχιερέων. Διατί αὕτη ἡ συχνὴ ἐναλλαγὴ σεβασμιωτάτων ἱεραρχῶν; Τοῦτο ἀσφαλῶς ὀφείλεται, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς ἀπροθυμίαν τινῶν, ἵνα μεταβῶσιν εἰς Ἐπαρχίαν, δεινῶς δοκιμαζομένην, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸν φυσικὸν θάνατον ἐνίων, ἐν οἷς συγκαταλέγεται καὶ ὁ ἐκλεγείς τὸ 1848 Ἀγάπιος, ὅστις ἀπεβίωσεν ἐν μόλις ἔτος μετὰ τὴν ἐκλογὴν του, ὡς ἀλαχοῦ ἀναγινώσκωμεν τοῦτο. Οὕτω ἀτυχῶς συνεχίζεται ἡ ἀπουσία τοῦ πνευματικοῦ ποιμένος κατὰ τὰς χαλεπὰς καὶ δυσχειμέρους ταύτας ἡμέρας. Τὸ Σεβαστὸν Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἵνα θεραπεύσῃ κατὰ τὸ δυνατόν τὴν οἰκτρὰν ταύτην κατάστασιν, τοποθετεῖ ὡς τοποτηρητὴν αὐτῆς, ἄλλοτε μὲν τὸν τότε Μητροπολίτην Κορυτσᾶς Βησσαρίωνα, ἄλλοτε δὲ τὸν Μητροπολίτην Βελλᾶς Παρθένιον. Ἀτυχῶς ἡ ἐκεῖ κατάστασις μένει πυορροοῦσα καὶ ἀθεράπευτος.

Ὡς ἦτο ἐπόμενον, οἱ Σεβασμιώτατοι Μητροπολῖται Κορυτσᾶς καὶ Βελλᾶς, ποιμένες Ἐπαρχιῶν, Οἰκουμένων ἀπὸ πολλὰ πνευματικὰ πρόβατα, παρὰ τὴν ἐγνωσμένην προθυμίαν των, ἠδυνάτουν νὰ ἐπισκεφθῶσι τοὺς κατοίκους τῆς κατ' οὐσίαν ὄρφανῆς ταύτης Ἐπαρχίας, τῶν Μητροπολιτῶν τούτων περιοριζομένων εἰς τυπικὰ καὶ μόνον καθήκοντα, ὡς ἦσαν αἱ ἐκδόσεις ἀδειῶν γάμων, ἢ ἐκδόσεις συμβουλευτικῶν ἐγκυκλίων καὶ ἢ ἔστιν ὅτε, μετάδοσις ἐπὶ τόπου, οὐχὶ πρὸς ἐνάσκησιν, τῶν πνευματικῶν των καθηκόντων ἀλλὰ πρὸς λύσιν ἀναφυομένων διαφορῶν μεταξὺ ἐριζόντων ἡγουμένων Ἱερῶν Μονῶν διὰ κτηματικὰς διαφοράς, ὡς ἀναγινώσκωμεν εἰς Θυμίσις ἐπὶ ἐσωφύλλων καλυμμάτων Ἱερῶν βιβλίων Ἐκκλησιῶν διὰ μίαν τοιαύτην διαφορὰν μεταξὺ ἡγουμένων τῶν Σταυροπηγιακῶν Ἱερῶν Μονῶν Μολυβδοσοκεπᾶς τοῦ καὶ Γκοῦρας. Δὲν θὰ ἦτο ὀθεν, ἀπορίας ἄξιον, ἐὰν τὰ πνευματικὰ τέκνα τῆς Ἐπαρχίας ταύτης, μένοντα ἐπὶ μακροὺς χρόνους ἄνευ ποιμένος, ἐγίνοντο βορὰ λυσσώντων λύκων. Εὐτυχῶς οἱ κάτοικοι τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Πωγωνιανῆς, ποιμαινόμενοι ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐφημερίων, ἐχαιμένων στερρῶς τῶν ωραίων καὶ γνησίων ἐθνικοθρησκευτικῶν παραδόσεων, ἔμειναν πιστοί, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰ Ἱερὰ καὶ Ὅσια.

Οἱ ἐφημέριοι οὗτοι εἶναι ἄξιοι τῆς εὐγνωμοσύνης ἡμῶν τῶν ἐπιγενομένων.

Τελευταῖος Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς φέρεται, ὡς εἶδομεν, ὁ αἰδιμῖος Πανάρετος.

Οὗτος, ὡς ἀναγινώσκομεν εἰς τὴν Ὀμιώνυμον πρὸς τὴν παροῦσαν μου ταπεινὴν πραγματείαν τοῦ αἰδιμῖου ἱστορικοῦ Ἰ. Λαμπρίδου (σελ. 280) ἀτυχῶς ἐλησιμόνησε τὸ ἀνῆκον εἰς αὐτὸν ἔργον τῆς Θείας καὶ Ἱερᾶς ἀποστολῆς του· ἀντὶ νὰ ἔλθῃ πλησίον τοῦ δεινοπαθοῦντος ποιμνίου του, παρέμενε εἰς Ρουμανίαν.

Διὰ τοῦτον γράφει ὁ Λαμπρίδης:

«Οὗτος, ἀδελφὰ τῆς Ρουμανικῆς Κυβερνήσεως ἐξάγει ξυλείαν ἐκ δασῶν, ἀνηκόντων εἰς Χάνι Γκρέτζι. Εἰσέπραξε 50 χιλιάδας φλωρία, ἐξώδευσεν ἐξ αὐτῶν 18 χιλιάδας· τὰ δὲ ἄλλα ἐσφετερίσθη».

Καὶ συνεχίζει:

«Ἡ Ρουμανικὴ Κυβέρνησις ἔβαλε χέρι ἐπὶ τῶν πλουσίων αὐτῶν κτημάτων καὶ διὰ τοῦ Πρωθυπουργοῦ τῆς Κούζα — 1870 — ἐσύλησε τὰ ἐκεῖ Ἱερά. Κατηδάφισε συγχρόνως τὴν τε ἐκκλησίαν καὶ τὰ καταρρέοντα αὐτῆς κτήματα καὶ στήσασα ἐν εἵδει ἐπιτυμβίου Σταυρόν, ἐπανεπαύθη διὰ τὴν ἱεροσυλίαν τῆς».

Αὐτῇ, ἀτυχῶς ἦτο ἡ ἐξέλιξις τῶν πραγμάτων, πού εἶχον σχέσιν μὲ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Πωγωνιανῆς. Ἐπὶ διακόσια περίπου ἔτη οἱ ἐκάστοτε τοποθετούμενοι εἰς αὐτὴν Ἀρχιεπίσκοποι ἀδυνατοῦν νὰ μεταβοῦν ἐκεῖ, πλησίον τῶν δοκιμαζομένων σκληρῶς κατοίκων τῆς περιοχῆς. Παραμένουν μακρὰν αὐτῶν εἰς τὸ Βουκουρέστιον καί, ἀσφαλῶς οὐχὶ ἀμισθί. Αἱ πρόσοδοι τῶν ἐκεῖ κτημάτων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς διατίθενται πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν. Ἐὰν ἐκ τῆς πλουσίας Τραπεζῆς τῶν περισσεύσουν ψυχία τινά, διατίθενται γενναιοδῶρως, πρὸς θεραπείαν τῶν ἐκεῖ ἀπείρων ἀναγκῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, ἡ ὁποία ἐπιτροπεύεται ἀπὸ μοναχόν τινα ἢ κάποιον λαϊκόν. Ἡ συγνή διάβασις ἐκεῖθεν Σουλτανικῶν στρατευμάτων καὶ ἀτάκτων Ἀλβανικῶν στιφῶν, ἀναγκάζει τούτους νὰ θανείζωνται χρήματα ἀπὸ τοκογλύφους μὲ βαρεῖς τόκους, ἵνα διαιτῶνται ἡγεμονικῶς οἱ ἀλλόθρησκοι. Πολλὰ Γραμμάτια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὑπάρχουν εἰς χεῖράς μου. Ἐν ἐκ τούτων ἔχει ὡς ἀκολούθως:

Γραμμάτιον διὰ γρόσια 3.500.

Δίνομε τὸ παρὸν μας ἀποδεικτικὸν οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι μπέηδες καὶ ραγιαδες Διπαλίτζας πρὸς τὸν κύριον Βασίλη Παναγιώτου διὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ μαναστηριοῦ μολυβδοσκέπαισης, ὅπου εἴχαμε νὰ λάβωμε τὸν ἀριθμὸν γρόσια 4.500 τέσσαρες χιλιάδες καὶ πεντακόσια, τὸ ὁποῖον ἐστάλθηκε ἀπάνω στὸ Μπουκουρέστι γιὰ νὰ μᾶς ἔρθουν τὰ γρόσια. Ἐπειδὴ κατὰ τὸ παρὸν ἐλάβαμε χρεῖγνα, ἐπαρακαλέσαμε τὸν κύριον Βασίλη καὶ μᾶς ἐμέτρησε γρόσια τρεῖς χιλιάδες ἑκατὸ (3.100) καὶ τὰ ἐδώκαμε ὅλα στὸ χρέος μας τοῦ Τζαφέριμπεη, τὰ ὁποῖα ἐπλήρωσε γιὰ νὰ πληρωθοῦν τὰ ἀμπαρίσια καὶ νὰ πιαστοῦν στὴν ἄνωθε ὁμολογία καὶ τὰ ρέστα ὁποῦ μένουν ἀπὸ τὴν ὁμολογίαν ὅπου ἐστείλαμε ἐπάνω ὅταν ἔρθη ἔχομε νὰ τὰ λάβωμε. Διὰ τοῦτο δίνομε τὸ παρὸν εἰς χεῖρας τοῦ κυρίου Βασίλη δι' ἀσφάλισίν του καὶ μένει ἀνενόχλητος, ὅπως ἀποφαίνεται τὸ παρὸν καὶ οἱ βουλές τῶν ἀφεντάδων μας. Ἄν ὅμως τρέξῃ κάνα ἐμπόδιο καὶ δὲν πληρωθῇ ἡ ἄνωθεν ὁμολογία, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ τὸ πληρώσωμε ἐμεῖς.

1840 Δεκεμβρίου 20 Διπαλίτζα

Παναγιώτης Τοπόζης

Γιώτη Μπίλης

Ζώη Λάππας

Κυρίτης

Κιώστας Παπᾶς

Χρήστος Μπίλης

Ζενέλης Βελῆς

Χαλῆτ Λιάλιος

Ἐπειδὴ οἱ μπέηδες εἶναι ἀγράμματοι, ἔχουν τοποθετήσῃ ἰδιοχείρως μικρὰς σφραγίδας μὲ τουρκικὰ στοιχεῖα.

Ἀναγινώσκομεν εἰς τὸ Ὀμιόλογον αὐτὸ ὅτι «Οἱ μπέηδες καὶ ραγιαδες Διπαλίτζας ἐδανείσθησαν ἀπὸ τὸν κύριον Βασίλη Παναγιώτου γρόσια τρεῖς χιλιάδες ἑκατὸν,

τὰ ὁποῖα ἐμέτρησαν εἰς τὸν Τζωφέρ μπεη νὰ πληρώσῃ εἰς τὸ Τουρκικὸν Δημόσιον «τὰ ἀμπαρίσια». Ἀμπαρίσια ἦτο ὁ κτηματικὸς φόρος ποὺ ἐπλήρωνε ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ διὰ τῶν ἐδῶ ἀντιπροσώπων τῆς. Δι' ἀσφάλειαν τοῦ πάντοτε προθύμου νὰ δανείζῃ — μὲ τὸ ἀ ζ η μ ί ω τ ο ν — κύρ Βασίλῃ Παναγιώτου δίδουν τὴν Ὁμολογίαν τῶν 4.500 γροσίων. Ἐκεῖνος θὰ τὴν στείλῃ στὸ Μπουκουρέστι νὰ εἰσπράξῃ τὸ ποσὸν νὰ πληρωθῇ εἰς αὐτὸν τὸ χρέος πρὸς τοῦ Τζαφέρ μπεη καὶ τὰ ὑπόλοιπα νὰ λάβουν οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ Μοναστηριοῦ καὶ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς πρὸς θεραπείαν τῶν λοιπῶν ἀναγκῶν. Καὶ ὁ κύρ Βασίλης καὶ ὁ Τζαφέρ μπεης μὲ τὸ «ἀζημιώτον» πάντοτε θὰ προσφέρουν οἱ ἄνθρωποι τὰς καλὰς τῶν ὑπηρεσίας. Μὲ τὰ τυχόν ἐναπομένοντα ψιχία θὰ θεραπευθοῦν αἱ ἀνάγκαι τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Βασιλικῆς καὶ Σταυροπηγιακῆς Μονῆς Μολυβδοσκεπάστου, ἡ ὁποία, εὐτυχῶς καὶ σήμερον παρὰ τὰς ἀντιξόους περιστάσεις εὐρίσκεται ἀπὸ πάσης πλευρᾶς εἰς ἀρίστην κατάστασιν.

Ἀσφαλῶς ὁ ἀναγνώστης τῆς παρούσης μου πραγματείας θὰ ἀπορήσῃ βλέπων ὅτι τὸ ὥς ἄνω χρεωστικὸν ὁμολογὸν προσυπογράφουν καὶ Μουσουλμᾶνοι. Ἡ ἀπορία τοῦ αὐτοῦ θὰ λυθῇ, ὅταν ἐνημιγθῇ ἄλλο τι παρεμφερές. Ὅταν ἀναμνησθῇ τοὺς ἀειμνήστους Φαναριώτας, τοὺς ὁποίους τινὲς ἄλλαι πρεσβεύοντες ἠδίκησαν καὶ οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν εὐστροφίαν των, τὴν διπλωματικὴν των ἱκανότητα, ἔπαιζον κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον «Διπλὸ παιγνίδι». Πολλάκις ἔσωσαν δι' ἐπεμβάσεως παρὰ τῷ Σουλτάνῳ καὶ Ὑψηλῇ Πύλῃ, κινδυνεύοντας ὁμογενεῖς. Οὕτω καὶ οἱ εὐφυεῖς Διπαλιτζιώτες, τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιοῦμενοι, προσκαλοῦν καὶ παρακαλοῦν τοὺς γείτονάς των, ἀσπόνδους φίλους των Καραμουρατᾶτες, νὰ μετέχωσι τῆς διοικήσεως τῶν κοινῶν καὶ ἔχομεν πολλὰς ἀποδείξεις, μαρτυρούσας ὅτι οὕτω πράττοντες, ἔσωσαν πολλάκις τὴν περιοχὴν καὶ διεφύλαξαν κατὰ τὸ δυνατόν, τὰς Ἐκκλησιαστικὰς καὶ μοναστηριακὰς περιουσίας.

Ἴδού μία τρανοτάτη ἀπόδειξις πανηγυρικῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐκεῖ Φαναριώτικης πολιτικῆς τῶν ἐκεῖ ἀτυχῶν ἀδελφῶν μας.

Εὐφυέστατος ἀνώνυμος Ἠγούμενος, συντάσσει τὸ κατωτέρω ἔγγραφον, τὸ ἔτος 1807. Τοῦτο εἶναι ἀψευδὴς μαρτυρία τῆς ὥς ἄνω διατυπωθείσης γνώμης μου. Εἶναι καλλιγραφικώτατον καὶ συντεταγμένον καλῶς μὲ τὸ ὥραϊον λεξιλόγιον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἔχει οὕτω:

Δ ω ρ η τ ή ρ ι ο ν

Μὲ τὸ παρὸν φανερόνῳ καὶ ὁμολογῶ ἐγὼ ὁ Χασάνης, υἱὸς τοῦ Μουσταφᾶ τοῦ Λιάλιου μαζί μὲ τὴν μητέρα μου διὰ τὸ χωράφι ὅπου εἶναι στὸν Ἀἰ - Χριστόφορον, στὸ σχιάδι ὀμπρὸς καὶ ὅλον τὸν γῦρον, ὅπου εἶναι κοντὰ στὴν ἐκκλησιά, ὅπου ἦταν εἰς τὴν μοῖραν μας καὶ ἐμεῖς μὲ τὸ νὰ εἶναι κοντὰ στὴν ἐκκλησιά, τὸ ἀφήσαμε νὰ εἶναι στὸ βακούφι¹ χάρισμα τῆς ἐκκλησίας διὰ τὴν ψυχὴν τῶν μεχροῦμηδων² καὶ διὰ τὴν ἐδικὴν μας καὶ νᾶναι ἀφιέρωμα ὡς τὸ τέλος τοῦ κόσμου καὶ κανεῖς νὰ μὴ βγαίνει νταβατζής³ οὔτε μὲ λόγον οἷτε μὲ ἔργον οὔτε ἀπὸ τὴν γενεάν τὴν ἐδικὴν μας οὔτε ἀπὸ ἄλλους, ὅπου νὰ λογίζονται ἀπὸ τὴν ἐδικὴν μας φάραν⁴ ὅτι ἂν ἴσως ὅπου νὰ θελήσῃ κανεῖς νὰ γένῃ μανής⁵ νὰ ἐγγίξῃ εἰς αὐτὸ τὸ χωράφι ἀπὸ τὸ γένος μας, νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος ἀπὸ ὅλους τοὺς προορήτας καὶ νὰ ἔχῃ τὴν κατάραν τοῦ Παντοδυνάμου Θεοῦ καὶ προκοπὴν εἰς τὸ σπίτι του νὰ μὴν ἔχῃ καὶ ὅτι ἐμεῖς τὸ ἀφήσαμε διὰ ψυ-

1) Βακούφι = ἐκκλησιαστικὸν κτῆμα.

2) Μεχροῦμηδων = ἀειμνήστων νεκρῶν.

3) Νταβατζής = διεκδικητής.

4) Φάραν = γένος μας.

5) Μανής = κληρονόμος.

χικόν μας νά τὸ δουλεῖ ἡ χώρα Λιπαλίτζα καὶ Μεσαριά διὰ χάρτζι⁶ τοῦ βακουφιοῦ. Καὶ οὕτως ὑπογράφουμε εἰς πίστωσιν ὁποῦ νὰ εἶναι διὰ πάντα.

Ἐπὶ ἔτους 1807

Ἵπογραφή

Χασάνης Μουσταφᾶ

Λιάλιος μαζί μὲ τὴ μάνα μου.

Ἐπειδὴ ὁ Χασάνης εἶναι ἀγράμματος, ἔχει θέσει τὴν μικρὰν στρογγύλην σφραγίδα του, ποῦ ἔχει τὸ ὄνομά του μὲ γράμματα τοῦ Τουρκικοῦ Ἀλφαβήτου.

Ἀναγινώσκοντες τὸ διωρητήριον τοῦτο, θαυμάζομεν τὴν πειθὴ ποῦ ἀνέπτυσσον οἱ εὐσεβεῖς ἡγούμενοι τῶν μοναστηρίων, ὥστε νὰ πείθουν καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς ἀλλοθρήσκους νὰ κάμνουν δωρεὰς καὶ ἀφιερῶματα ὑπὲρ τῶν Ἱερῶν Σκηνωμάτων τῆς Θρησκείας μας.

Ἀτυχῶς οἱ χρόνοι τῆς σκληρᾶς δουλείας περνοῦν χωρὶς καὶ νὰ ἀναφαίνεται ἡ χαραυγὴ τῆς ποθητῆς ἐλευθερίας εἰς τὴν ἑλληνικωτάτην αὐτὴν περιοχὴν τῆς Ἑλλάδος μας, τὴν Ἡπειρον. Τὸ δυσβάστακτον, ἐπαχθὲς καὶ μέλαν χρῶμα τῆς ἐπαράτου δουλείας καλύπτει τὴν πολυπαθὴ ταύτην χώραν.

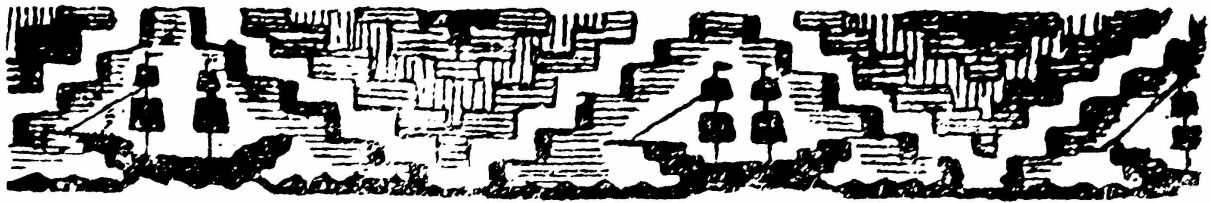
Οἱ κάτοικοι τῆς, δοκιμαζόμενοι σκληρῶς ἐπὶ διακόσια ἔτη, δὲν εἶδον δὲν ἐγνώρισαν τὸν πνευματικὸν τῶν πατέρα. Εἶναι εἰς τὴν διάθεσιν τῶν λυσσόντων κυνῶν καὶ, ἂν ἔλειπεν ἀπὸ αὐτοὺς ἡ θερμὴ πίστις ποῦ «ἐγείρει ὄρη», θὰ εἶχον δεχθῇ πανεπαρχιακὰ τὸν δλέθριον ἐξισλαμισμόν.

Τὸ Σεβαστὸν Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, βλέπον τὸ μάταιον τῆς υπάρξεως τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Πωγωνιανῆς, ἀφοῦ τὸ χριστεπώνυμον ἐκεῖ ποῖμνιον μένει ἐπὶ 200ετηρίδα ἄνευ ποιμένος, ἀποφασίζει διὰ τοῦ ἐν συνεχείᾳ ἀναγραφομένου Σιγιλλίου, τὴν κατάργησιν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ταύτης, ἐπαφιέμενον τὰ περαιτέρω εἰς τὸ ἔλεγοθ, τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Παναγάρχου Θεοῦ.

Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι

6) Χάρτζι = δι' ὑλικὴν ὠφέλειαν.

ΚΟΥΛΑΣ ΞΗΡΑΔΑΚΗ

ΟΝΟΜΑΤΑ ΦΟΝΕΥΘΕΝΤΩΝ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟ ΠΟΛΕΜΟ ΤΟΥ 1897

· Από τὰ Ἀρχεῖα τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου

1) Στὴν μάχη τῆς 11 Ἀπριλίου 1897 πᾶρά τὰ «Πέντε Πηγάδια»:

Κομπολίτης Κωνσταντῖνος τοῦ Εὐσταθίου, Δεκανεὺς τοῦ 10ου Συντάγματος Πεζικοῦ.

Βεδουράς Νικόλαος τοῦ Δημητρίου, ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, στρατιώτης τοῦ 10ου Συντάγματος Πεζικοῦ.

Πρᾶς Ἀνδρέας ἀπὸ τὴν Κέρκυρα.

Στογιάννος Κωνσταντῖνος ἀπὸ τὴν Κέρκυρα. Στρατιώτης τοῦ 10ου Συντάγματος Πεζικοῦ.

Μάντζος Χριστόδουλος, δεκανεὺς.

Μαρτζοῦχος Εὐγένιος τοῦ Γεωργίου, ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, δεκανεὺς τοῦ 10ου Συντάγματος Πεζικοῦ.

Εὐδιᾶς Γεώργιος.

Ἀπεργῆς Νικόλαος τοῦ Παναγιώτη ἀπὸ τὴν Κέρκυρα.

Γρηγοράτος Εὐστάθιος τοῦ Γαβριήλ ἀπὸ τὴν Κεφαλονιά.

Πηγῆς Γεώργιος, ἀπὸ τὴν Κέρκυρα.

Μπράτος Γεράσιμος τοῦ Ἰωάννου, ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, στρατιώτης τοῦ 10ου Συντάγματος Πεζικοῦ.

Χυτήρης Βασίλειος, ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, στρατιώτης τοῦ 10ου Συντάγματος Πεζικοῦ.

Μπούας Νικόλαος τοῦ Γερασίμου, στρατιώτης τοῦ 10ου Συντάγματος Πεζικοῦ.

Κούρκουλος Βασίλειος, ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, σαλπιγκτὴς τοῦ 10ου Συντάγματος Πεζικοῦ.

Στραβοράδης Γεράσιμος.

Πρίφτης Δημήτριος, ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, δεκανεὺς τοῦ 10ου Συντάγματος.

Ἀντζουλᾶτος Γεράσιμος τοῦ Μιχαήλ, ἀπὸ τὴν Κεφαλονιά.

Ἀγαθὸς Γεράσιμος τοῦ Π.

Ραψομανίκης Γεώργιος.

Τσάμιος Δημήτριος, νοσοκόμος.

2) Στὴν μάχη τῆς 2 Μαΐου 1897 στὸ Γρίμποδο:

Ἀρβανίτης Θεόδωρος τοῦ Εὐσταθίου, ἀπὸ τὴν Λευκάδα.

Μαυρίδης Σπυρίδων τοῦ Ἰωάννου, τοῦ 6ου Συντάγματος Πεζικοῦ.

Ἀγγελόπουλος Ἰωάννης ἀπὸ τὴν Πάτρα.

Μοναστηριώτης Γεώργιος ἀπὸ τὴν Κέρκυρα.

Κάππας Χρῆστος τοῦ Ἰωάννου, τοῦ 6ου Συντάγματος Πεζικοῦ.

Ἀσημακόπουλος Κωνσταντῖνος ἀπὸ τὴν Ὀλυμπία.

Μανιατόπουλος Νικόλαος ἀπὸ τὴν Ἀχαΐα, ὑποδεκανεὺς τοῦ 6ου Συντάγματος.

Ρομποτής Θεοφάνης ἀπὸ τὴν Λευκάδα, ἑφεδρος στρατιώτης.

Βλαχόπουλος Παῦλος, ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, ἔπεσε στὴς 3 Μαΐου στὴν μάχη τῆς Νικοπόλεως.

Μποκῆς Κωνσταντῖνος, ἀπὸ τὴν Ἀβία Μεσσηνίας. Σκοτώθηκε ἀπὸ ἐχθρική δόξα στὸν ἀμυντικὸ στρατῶνα Ἀρτης.

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

ΠΑΛΑΙΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΚΟΝΙΤΣΗΣ*

Ὁμολογία δανείου τοῦ ἔτους 1856 (Κόνιτσα)

(Σφραγίδα καὶ γράμματα τουρκικὰ)

γροση 360 ητη τρηακόσια εξηντα γροση χρεοστο εγο ηποκατοθεν γεγραμε-
νος παρα τον θαναση σανοθητην τα οπηα γροση τα εχο με δηορηαν εος παζαρο-
πουλον δηα χαρης φηληας να του τα δοσο χορης λογον προφάσεος αν κε περαση απο
την δηορηαν να τρεχουν με τον δηαφορον τους κε ης δηαταγην του θελο τα μετρηση
κεφαλη κε δηαφορον δηα τουτο εδοσα την παρουσα μου ης τα χερηα του κε ης εν-
προσθεν τους μαρτηρους κε ηποφενομε κατοθεν

1856 γεναρηου 17

τζολας παπαπρόκου μαζί με τα πεδηα μου απο σανοβον ηποσχομε τα ανοθεν γρο-
σηα δηα χηρος παπασπηρου γιοργη παπακοστα παρακαλεστηκος τον ηπογραψα κε
μαρτηρο

μιτρο (πέτζος;) μαρτηρας

γιοργης τζολας μαρτηρας

πρόκος παπαπρόκου υπόσχομαι τάνοθεν γρόσια καὶ ὡς ἀγράματος τοῦ ὑπό-
γραψα ἐγὼ Σπύρος Δημητρίου Γκόντζου μαρτυρῶ.

Συμφωνητικὸν ἔτους 1856 (Κόνιτσα)

δια το απελη οπου εχο πουλημενο του διμητρη κοτζου το εχο συμφονηα να το
δουλεψο και να μηρασομε ης την μεσι δια ταυτο διδο τον τεσκερεν μου δια σιγορηα
του διμητρη και ηποφενομε κατοθεν

1856 μαρτιου προτη

παπασπηρος κε ζησις κε θιμης ηποσχομεστε τανοθεν σανοβο

νηκολας ζαχαρις μαρτηρας

θανασις μιτρο παρον μαρτιρο.

1857

Ἐπιγραφὴ ἐπὶ ἐξωφύλου παλαιοῦ Τριωδίου (Κόνιτσα)

Διὰ τοῦ παρόντος γίνεται δῆλον ὅταν ἐχειροτονίθην καγὼ ὁ ἐλάχιστος σταυ-
ρος ἱερεὺς τοῦ ποτὲ Ζησιάδι παρὰ Ἀρχιερέως Χριστοφόρου, δηλαδὶ ἀπολωνιάδος εἰς
τοὺς 1857 76βρίου 9 Κόνιτσα.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ ΚΓ' τόμου, σελ. 637.

Ὁ γράψας ὁ ἴδιος Παπᾶ σταυρὸς εὐημέριος καὶ ἐπιτροπεύοντος ὁ κύριος Γεώργιος Μίτζου λιάπα.

Καὶ συνδρομητῆς διὰ τὸ παρὸν Τριώδιον, δηλαδὴ δέσιμον ὁ Κύριος Ἀναγνώστης Χριστοδ. Φακῆ. Παπᾶ σταυρὸς γράψας α.ω.ξ. Ἀπριλίου Β'.

1858

Ἀπρίλιος

Βιβλιάριον ἐν ᾧ σημιοθήσονται οἱ συνδρομηταὶ τῆς ἀνακαινισθησομένης ἐκκλησίας ἐν χωρίῳ Βουρμπιανῇ τῆς Ἐπαρχίας Κονίτισης, τῆς σεμνυομένης ἐπ' ὀνόματι τοῦ μεγαλομάρτυρος ἁγίου Δημητρίου τοῦ μυροβλήτου, περιέχον φύλλα ἑκατὸν ἡριθμημένα, ἐπιδίδετε τῷ αἰδεσίμῳ ἱερεὶ κυρίῳ Ζήσῃ παπαδήμου Βουρμπιανίτη. Ἐκαστος συνδρομητῆς ἐγγράφει ἰδίᾳ χειρὶ τὸ ποσὸν τῆς συνδρομῆς αὐτοῦ εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἐπίσις ἕκαστον φύλλον τοῦ παρόντος σφραγίζεται τῇ σφραγίδι τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας καὶ ὑπογράφεται παρὰ τῶν προκρίτων τοῦ χωρίου Βούρμπιανης.

(Σφραγὶς ἐκκλησίας Ἁγίου Δημητρίου)

Νικόλαος Κώνστα Γραμματικοῦ

Δημητρὶς λαμπρὸς τσοπάνος

δημητριὸς Χρ. κοντογιάννης

γηοργγὸς μηχάλης

Νικόλαος Ζ. τσουκαλῆς

Μήτση Ν. Παπατζήμου

ριζὼ νασου μπεζεντες

Ἰωαννὴς νικολαου κησκα

κηπαριση Βενετης

Ἰωαννὴς γγαποτζης

γηοργγὸς Χριστου γηοσης

μηχαλι ζηκο φουντος

Ζηση κακαβας

Γ. διμόπουλος

νηκολα γοσης

Ζωσιμᾶς Ἰοάννου

Κιπαρίσης Ζήκου

ζηση σοπος

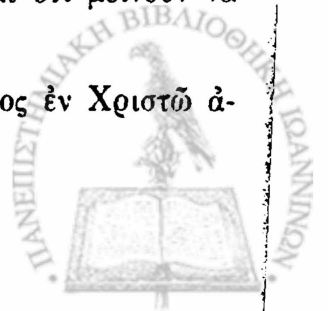
«Ἀκολουθεῖ κατάλογος διακοσίων πενήντα καὶ πλέον συνδρομητῶν, καὶ μὲ τὰ ποσὰ ποὺ καθένας προσέφερε».

Διανεμητήριον κοινῆς περιουσίας εἰς Βούρμπιανην τοῦ ἔτους 1859

«Ἰσον ἀπαράλακτον τοῦ πρωτοτύπου † αἰδεσιμότατοι κύριοι παπαδημήτρη πρωτοπαπᾶ παπαποστόλῃ παπαγεώργῃ παπακώστα οἱ ψαλοντες εἰς βούρμπιανην ἔλαβον τὴν ἀπάντησιν σας ὅπου μοῦ γράφετε δια τὰς τρεῖς ἀδελφᾶς θυγατέρας Ἰωάννου Κωνσταντίνου ὅτι ἡ μαρία καὶ πούλα ἔστρεξαν διὰ νὰ μοιράσουν τὰ πατρικὰ καὶ μητρικὰ των πραγμα ἡ δε χρύσο δεν πηθεται μὲ κάτι ἄνευ λόγου προφάσεις ἀλλ' ὥς μανθάνωμεν αὐτὰ τα πραγματα στεκονται εἰς τα χωρια. ἐκκλησιαστικῶς διοριζεσθε νὰ πηγαίνητε ἐσῆς οἱ τέσσαρις ἱερεῖς καὶ νὰ φωνάξητε καὶ τὴν χρύσον καὶ ἂν δὲν θελήσῃ καὶ τώρα νὰ ἀποφασίσετε μόνοι σας νὰ κάμητε τὴν διανομὴν εἰς τρια μερῆδια νὰ γίνουν καὶ τρεῖς κλήροι τῆς κάθε μίας εἰς ὅλα τὰ πράγματα καὶ μετὰ καὶ τρια γράματα τί λαμβανει ἡ κάθε μία. καὶ ἂν δὲν θελήσῃ ἡ χρύσο νὰ παρησιασθῇ ἄς μείνῃ τὸ μεριδιον της εἰς τὸ ἴδιον μέρος ὅπου εὐρίσκεται πλὴν νὰ προσπαθήσητε νὰ τὰς συμβηθάσῃται νὰ εὐγάλουν τὸ χρῆος ἂν ἡπάρχῃ τὰ μνημόσηνα καὶ ὅτι μεινουν νὰ γίνουν τρια μερίδια καὶ οὕτω ποιήσητε καὶ ὑγιένοιτε

1859 10 μαρτιου

Ὁ τοῦ ἁγίου Ἰωαννίνων καὶ Βελλᾶς ἀρχιμανδρίτης Εὐάγγελος ἐν Χριστῷ ἀδελφός.

† κατὰ τὴν ἀγίαν καὶ ἱερὰν διαταγὴν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως ὡς ἄνωθεν τὸ ἴσον διαλαμβάνη ὁποῦ μᾶς διατάτῃ διὰ τὰ μοιράσωμεν τὰς τρεῖς θυγατέρας τοῦ Ἰωάννου Κωνσταντίνου Χρύσον ποίλαν καὶ μαρίαν τὰ πατρικά των ὡς καὶ μητρικά των πράγματα, ἐν τῷ ᾧ καὶ ἡμεῖς ἐσυνάχθημεν καὶ ἐπήγαμεν εἰς τὸ δσπήτιον Ἰωάννου κωνσταντίνου καὶ τοὺς κἀναμεν ὅσον τὸ κατὰ δύναμιν τὴν μοίρασιν ὡς κάτωθεν διαλαμβάνη τὰ πάντα ὀνοματοδῶς. τῆς μὲν Χρύσος ἔπεσεν μερίδιον ἀπὸ σπήτι καὶ σπητότοπον τὸ χαγιάτι αφίνοντας τα σταλάγματα τῆς ποίλας μίαν πηθαμὴν ἕως τὸν δρόμον ἀπὸ τὴν γονίαν γεωργίου στέργιου κατ' εὐθείαν γραμὴν τρεῖς σπηθαμὰς ἀπὸ τὴν αὐλὴν κατὰ τὰ σημάδια ὅπου ἐβάλαμαν ἀπὸ καλύβα καὶ ἀμπελοχωράφα τῆς ἔπεσε ὁ κήπος κατὰ τὴν πέτραι τὸ ἄπάνω πεζούλη ἢ μισὴ καλύβα τὸ μισὸν ἄλῶνη καὶ ἡ μισὴ καριδιά, ὁ δὲ κερεστὲς καλύβας θὰ μῆρασθῇ τὸ ὕληκὸν εἰς τὰς τρεῖς ἀδελφάς, ἓνα πεζούλη τοῦ πάπου τὸ ἐπάνω κατὰ τοῦ τσοῦκα, ἐν πεζούλη εἰς τὸ πλῆν το κατὰ ὑποκάτω ἀπὸ τὴν καριδιὰν ἕως τὸν διμύσηον δρόμον καὶ ἓως τὸν λάκον, ἐν πεζούλη εἰς τὸ παληάμπελον τοῦ πάπου κατὰ τὸν λάκον, ἐν ἀμπελὶ στήν φητιὰν τοῦ νικολάκη ὑποκάτω, ἐν κομάτι χωράφῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν κατὰ τὴν αὐλὴν τῆς ἐκκλησίας, εἰς τὴν σουμάραν τὸ παληάμπελον κατὰ τῆς κητζαντόνενας, καὶ τὸ χωράφῃ τὸ μπαήρη κατὰ τοῦ παπαδημήτρη ὅλον, καὶ τὸ κάτω μέρος τὸ χωράφῃ κατὰ τῆς γάτζως. Ἐν κακάβῃ μεγάλον, ἐν σάνι, δύο τζαπιά, μία πηροσιά, ἐν βαένι μεγάλον. Ἀπὸ χρέος τῆς ἔπεσεν τὰ δίδη γρόσια Ν. 940:20 ἑνεακόσια σαράντα καὶ παράδες εἴκοσι. εἶχε δομένα μέσα εἰς τὸ σπήτι αὐτὸ γρόσια Ν. 1280 χίλια διακόσια ὀγδοήκοντα, ἐκπίπτοντας τὸ ἀνάλογόν της ὅπου τῆς ἔπεσεν τὰ δίδη γρόσια ἑνεακόσια σαράντα καὶ παράδες εἴκοσι, θέλῃ τὰ λαμβάνη ἀπὸ μαρίαν τὴν ἀδελφὴν της γρόσια τριακόσια τριάντα ἑνέα καὶ μισὸν Ν. 339.20. Τῆς ποίλας τῆς ἔπεσεν ἀπὸ σπήτι τὸ κησμένον σπήτι ὅλον μὲ τὰ τηρία του καὶ μὲ τὰ σταλαγματα του καὶ μὲ τὸν τόπον ὅπου ἔχει ὀπισθεν ἕως τοῦ Λάμπρου Μάντζακα τὸ δὲ ἐμβασμὰ της εἶναι ἀπὸ ἐπάνω ἀπὸ τὴν γονίαν τὴν στορογγηλὴν κατ' εὐθείαν γραμὴν εἰς τὴν κορφήν Χρύσος κατὰ τὰ συνόρατα ὅπου ἐβάλαμαν. ἀπὸ ἀμπελοχώραφα ὁ κήπος τὸ κάτω πεζούλη κατὰ τοῦ τζερεμελῆ, ἡ μισὴ καλύβα, τὸ μισὸν ἄλῶνη ἢ μισὴ καριδιά, καὶ τὸ ὕληκὸν καλύβας τὰ τὸ μοιράσωμεν οἱ τρεῖς ἀδελφές, ἓνα πεζούλη τοῦ πάπου τὸ κάτω κατὰ τοὺς τουρλακάδες, ἐν πεζούλη εἰς τὸ πλάγῃ ὁμοῦ μὲ τὸ πεζουλόπλον κατὰ τοὺς τουρλακάδες, ἐν κομάτι παληάμπελον κατὰ τοῦ Μανέση, τὸ μισὸν ἀμπελὶ εἰς τὸν ἀθηανάσην κατὰ τὸ βακούφηκον, τὸ μισὸν τὸ ἀμπελὶ εἰς τὸ μαραντάκη κατὰ τοῦ Τσοῦκα ἀπὸ τὴν ἀγκονιὰν κατευθεῖαν γραμὴν ἕως τὴν κερασιὰν τὴν σούληκη, τὸ δὲ μπαήρη τὸ κάτω πρὸς τὸ ποτάμι, ἐν κομάτῃ χωράφῃ εἰς τὴν ἐκκλησίαν κατὰ τῶν Νταλαίων, καὶ ὁ κήπος ὅπου εἶναι πλησὴν τοῦ Τσοῦκα καὶ τζερεμελῆ, τὸ παληάμπελον εἰς σιομάραν τὸ μεσιακόν, καὶ τὸ χωράφῃ κατὰ τῆς Τζουκαλως ἕως τὸν μεγάλον δέντρον καὶ τὸ κομάτῃ τὸ κορφινὸν πρὸς τοῦ Παπαδημήτρη ἕως τὰ δένδρουλια τὰ ὁποῖα εἶναι εἰς τὴν ἑξουσίαν της. Ἐν τηγάνι, ἐν τεψί, μία τέντζερι μικρὴ χωρὶς κατακι, δύο σανη, δύο δικέλια, ἐν ντζαπη, ἐν φτιάρη, ἓναν φεγγίτην, ἓνα παλλαιοκάκαβον μικρό, μία μισοκὰ μπακηρένια, δύο βαενόπλα, ἓνα ζύγη. ἀπὸ χρέος τῆς ἔπεσεν γρόσια ἑνεακόσια σαράντα καὶ μισὸν Ν. 940:20. Ἐκπίπτοντας τὸ ἀνάλογόν της ὅπου θέλῃ τὰ πληρώσῃ τὰ 940.20 θέλῃ τὰ λαμβάνη ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἀδελφὴν της μαρίαν γρόσια 126 ἑκατὸν εἴκοσι ἑξ. τῆς δὲ μαρίας τῆς ἔπεσεν ἀπὸ σπητότοπον τὸ ὀπισθεν μέρος κατὰ τὰ συνόρατα τῆς ποίλας καὶ πρὸς τοῦ παπακώστα τὴν καλύβα καὶ ἄλῶνι του, τὸ δὲ ἐμβασμὰ της θέλει ἀπερνᾶ ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου θὰ ἀπερονᾷ καὶ ἡ ἀδελφὴ της ποῦλα, ὁ δὲ ἀβορὸς εἶναι κοινὸς εἰς ποῦλαν καὶ μαρίαν, τὸ δὲ ὕληκὸν ὅπου ἔχει ἡ αὐλὴ ἀπὸ τὴν γονίαν τὴν στορογγηλὴν καὶ ἕως τοῦ παπακώστα τὸ ἄλῶνι καὶ ἕως τὸ σπήτι τῆς ποῦλας καὶ ὅσα ληθάρια εἶναι μέσα εἰς τὴν αὐλὴν ἄχτιστα τὰ ὁποῖα ὅλλα αὐτὰ εὐρίσκονται εἰς τὸ μερήδιον τῆς χρύσος θέλῃ τὰ τὰ πάρη ὅλα ἢ μαρία, ἐπειδὴ ἡ χρύσο καὶ ἡ ποῦλα ἔχουν τὸ ὕληκὸν καὶ αὐτὰ τὰ τὰ πάρη ὅλα ἢ Μαρία. ἀπὸ ἀμπελοχώραφα, ὁ κήπος ὁ μεσιακὸς δηλαδὴ τὸ μεσιὸν πεζούλη, τὸ παληάμπελον κατὰ τὸν λάκον καὶ κατὰ τοῦ τουρλάκη,

τὸ πεζούλη τοῦ πάπου τὸ μεσιακόν, τὸ πεζούλη εἰς τὸ πλάγη τὸ μεσιακόν, νὰ ἔχη εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς καὶ τὴν καριδιὰν τὴν μεγάλην κατ' εὐθείαν γραμὴν ἕως τὸν πλάτο-
ναν καὶ ἐπάνω εἰς τὴν σικαμιάν, ἐν πεζούλη εἰς τοῦ πάπου τὸ μπατάκι, εἰς τὸ παλιάμ-
πελον, εἰς τὴν μέσην, τὸ μισὸν ἀμπέλη εἰς ἀθανάσηον πρὸς τοῦ δημήτρη μούσου,
ἀμπέλη εἰς μαραντακι κατὰ τὸν λάκον συγκρατούμενον καὶ τὸ μπαήρη ἕως τὴν κου-
τζουπιὰν τὴν μικρὴν κατὰ τοῦ σεγκούνα, ἐν κοιᾷτι χοράφι εἰς τὴν ἐκκλισίαν στὴν μέ-
σην κατὰ τὰ συνορατά του, τὸ παλιάμπελον εἰς σιουμάραν κατὰ τὸν λάκον συγκρα-
τούμενον μὲ τὸ ἐπάνω χοράφη τὸ μεσηκόν καὶ τὸ κάτω χοράφι ὅπου ἔχει τὴν καρι-
διάν, μιὰ τέντζερη μεγάλη μὲ τὸ καπάκι τῆς, δυὸ σάνια, ἕνας λουστός, μία πιροστιὰ
μικρὴ, ἕνα ἀμπάρι, ἕνα ρακοβούτζη, ἐν μουρτζάλη, ἐν ἀριμοκάδη. ἀπὸ χρέος τῆς ἔ-
πεσεν γρόσια ἐνεακοση σαράντα καὶ παράδες εἴκοσι Ν. 940,20. Ἐχει ἐμβασμένα
μέσα εἰς τὸ σπήτι γρόση τετρακόση ἐβδομήντα πέντε Ν 475 θελεῖ νὰ δόση ἀκόμη
τετρακόση ἐξήντα πέντε καὶ παράδες εἴκοσι, νὰ δόση τῆς Χρύσος τριακόση τρι-
άντα ἐνέα καὶ παράδες εἴκοσι, καὶ ζολότα τῆς δὲ πούλας ἑκατὸν εἴκοσι ἕξ γρόση
νὰ δόση. Τὰ δὲ παληοχόραφα ἐξῶν ἀπὸ τὰ ἄνωθεν τὰ ἐξωτερικὰ ἔμιναν κινά, θέλουν
τὰ μιράση δὲ ἢ τρεῖς ἀδελφές. καὶ τὰ ἐπίλιπα μνημόσινα τῆς μητρός των θέλουν
τὰ ἐκτελέση ἢ τρεῖς ἀδελφές. οὕτως ἐκάναμαν τὴν μίρασην. ὅθεν ἔγιναν τρία παρόμοια
ἐνγγραφα καὶ ἐβάστασαν ἢ καθεκάστη ἀδελφὴ ἀπὸ ἐν πρὸς ἀπόδιξήν τῆς καὶ ἡμεῖς
κατὰ τὴν διαταγὴν τῆς μιτροπόλεως ὑποσημειούμεθα.

1859 ἐνέα μαρτίου 19 Βούρμπιανη

Οἱ διορισμένοι παρὰ τῆς ἱερᾶς μιτροπόλεως:

παπαΔημήτριος παπασωτήρη ὁ πρωτόπαπας

παπαποστόλης ντίλη

παπαγιώργης παπαζήκον

παπαΚώστας κοντῆς

παπαγεώργιος παπαχαρίσι μαρτυρῶ

παπανικόλας παπαναστάσι μαρτυρῶ

παπαγιώργη σωτήρι μαρτυρῶ

Ἰωάννης Δ. παῖωάννου μαρτυρῶ

παγούνη νικόλας μαρτυρῶ

Χρῖστος Γ. μονόλη μαρτυρῶ

ζήσης ὑκονόμου μαρτυρῶ

παπαζήσης παπαδήμου μαρτυρῶ

γιώργη λάμπρος μαρτυρῶ

γιάνη μάντζακας μαρτυρῶ

Χρῖστο λάμπρος

ἀποστόλης Γεωργίου γιόση μουχμπιρῆς μαρτυρῶ τὸ γνήσιον τῶν ἄνωθεν ὁ
πογραφῶν (Σφραγίδα)

ὁ τοῦ ἁγίου Ἰωαννίνων καὶ βελλᾶς ἐπίτροπος ἀρχιμανδρίτης Εὐάγγελος ὑποβε-
θεοῖ τὴν πράξιν καὶ γνησιότητα τῶν ὑπογραφῶν

Κωτούλας Δ. Παπαῖωάννου μαρτυρῶ ὅτι ἴσον ἀπαράλακτον ἐστὶ τῷ πρωτοτύπῳ
παπα Κώστας κοντῆς μαρτυρῶ ὁμοίως

παπαγιώργης παπαζήκον μαρτυρο ὁμοιος

γχανούλης σούρλας μαρτηρῶ

Χρήστος Κ. κονίνης Μουχτάρης μαρτηρῶ ὅτι ἴσον ἀπαράλακτον ἐστίν.

(Σφραγίδα τουρκικὴ)

Μία δημοπρασία (πλειστηριασμός) τοῦ ἔτους 1859

ἀπὸ ἑλψιν χαρτοσήμου ἔγινεν εἰς ἀπλοῦν χαρτὶ

διὰ τοῦ παρόντος πωλητηρίου γράματος δηλοποιούμεν οἱ ὑποφαινόμενοι μπρα-
ζιότες κοινὸν ὅτι εὐχαρίστως σήμερον ἐπὶ δημοπρασίᾳ ἐπουλήσαμεν εἰς τὸν μήχον
Καρατζίμον τὰ κάτωθεν.

2 δύο κομάτια χωράφια τῶν ραμαντάνηδων εἰς τὴν Κορομηλιὰν στὸ μπ(ά)τζον
τὸ ἓνα στὴν Κορομηλιὰν καὶ τὸ ἄλλο ὑποκατω διὰ γρόσια 360 τριακόσια ἑξήντα, καὶ
ἓνα κομάτι ἀμπελι τοῦ γιάνη ἀδάμου εἰς τὸ ρόνγι διὰ γρόσια 250 διακόσια πενήντα,
ὅλα γρόσια 610 ἑξακόσια δέκα τὰ ὁποῖα γρόσια ἐλάβαμεν σήμερον ἐπὶ χεῖρας σῶα
καὶ ἀνελεϊπῇ. καὶ ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ εἰς τὸ ἑξῆς θέλει ἦναι τέλειος ἔξουσιαστής
τῶν κτημάτων αὐτῶν νὰ τὰ ἔξουσιάσῃ ὡς βούλεται καὶ ἂν κανένας ἤθελεν τὸν ἐνο-
χλήσῃ τίποτες ἢ ζημιώσῃ ὑποσχόμεθα οἱ ὑποφαινόμενοι κοινῶς νὰ τὸν ἀποζημιώνο-
μεν, καὶ ὑποφαινόμεθα καὶ ὁ κόστας ραμαντάνη δὲν ἔχη νὰ καριστήσῃ τίποτες ὡς ἄνω.

Τῇ 17 Αὐγούστου 1859 μπριάζα (νὺν Δίστρατο)

Παπαδιμητρι κουσι μαρτιρο

τεγο

θανασι ασιμου ηποσχομε

τζημος στρηπας ποσχομη

γιουργη στροπου δια χιρος τεγο

ζιωγα μητρικ δια χιρός θανασι τζιμου

νικολα θιμιο

θομος γιοργι παρον

γηοργη θανασι κε ζισι παρον

νικολα τεγο παρον

γιοργος γιρασι παρον

τεγο γιοργη (Πίσπα;) μαρτιρὸ

τεγο νιτζο μαρτηρο

νασι τεγο

γιανη μαργαριτι μαρτιρο

σταβρη μαρτιρο

θιμος γερας μαρτιρο

γιανη αρονα

κοκο θοδορο (Γκόγκος)

νηκο γιανος (ἢ Μάνος)

θιμος βρασκας παρον

Χριστο ζυση τρονπος παρον

τεγος τζημος παρον

γκανης παρπας

Νικολας τάσου μαρτιρας

γηανούλης Γ. σούρλα μαρτιρῶ

Δημητριος Ἰωαννου Σούρλα μαρτυρῶ

τολη γιοργι τοδουλου μαρτυρῶ

Βασίλεις Ἰ. κασ. λη μαρτιρῶ

ἀθανάσιος Ζήση μαρτιρῶ

Νικόλας ζήσι μαρτυρῶ

Ἐμέτρησαν διὰ τὰ ὀπισθεν εἰς τὸν μπροτζιλὴν Κοσταντίνος Γ. Ἀντωνίου βουρ-
μπιανίτην γρόσια 370 τριακόσια ἑβδομήκοντα τῇ 18 δεκαοχτῶ Αὐγούστου 1859 ἔ-

τη ἔδωσαν 240 διακόσια σαράντα ὁμόλογον εἰς τὸ κοινὸν 22 αὐγούστου 859
 $240 + 370 = 510$ ἑξακόσια δέκα

Σημείωση δεκατιστοῦ

1859

γιανη μηρας γοντζε (τοποθεσία) καλαμποκη 100 εκατο οκαδες δεκατον να δοσι
 καθαρες 100 οκατὸ και δηο οκαδες φασολα 2
 (ὅπισθεν τοῦ σημειώματος) την οπισθεν δεκατιν το την επλιρσεν κε εξοφλισεν
 1859 αυγουστος 21 τζιμαλις

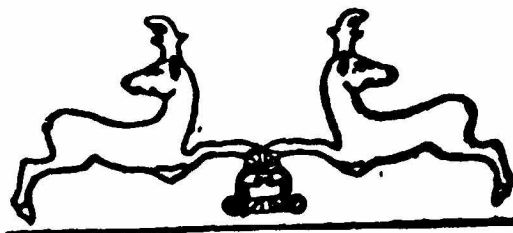
(Σημ. Ὁ Τζιμάλης φαίνεται πὸς ἦταν ὁ δεκατιστής)

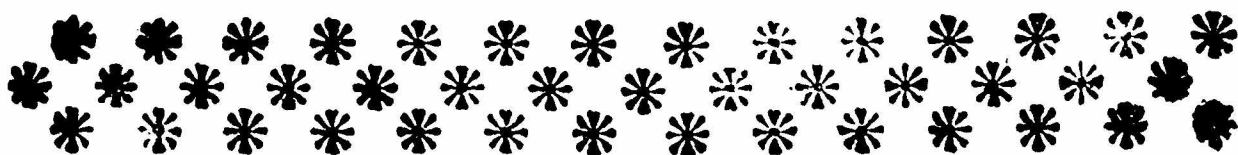
Συμφωνητικὸν

ἐκποιήσεως ξυλείας (κατασκευῆς ὑδροπρίονος) τοῦ χωρίου
 Ἰσβορος, ἔτος 1860

Ηποφενομεθα εμης ηποκατοθεν γεγραμενι βασιλης κοσταντηνος κε στεφανις θανασις απο χοριον τρακα ὅτι εσινφονησαμε νὰ φηκιασομε ενα πιργιονι ης το βουνο του ηζβορου απο το πιργιονι και απανο ος τη ραχη σου (στο;) παλαμανι κε το εχομε γροσια 3350 ητι τρις χουλιαδες κε τριακοσια πενιντα τον καθεκαστον χρονον να τους δινομε τα μισα ης ηκοσι μαγιου κε τα μισα ης ηκοσιεξι Ιουλιου κε το δεκατον το βασιλικον ηνε απανο μας εμας τους οιδιους δια τουτο δινομε το σενετι μας δια σιγουριαν του χοριου ηζβορου 1860 Οκτωμβριου 15

Κε τὰ ανοθεν γροσια νὰ τὰ μετρισσ τους χοριανους εμπροτεν ης των εκλίσια καθος διαλαμβανι ις τανοθεν ομιος να δηνομε κε τα σανιδηα δια το βακουφι εμης ηποκατοθεν εγο ο βασιλις κοσταντινος υποσκομε τα ανοθεν
 εγο ο στεφανις θανασις υποσκομε τανοθεν.

ΚΩΣΤΑ Ν. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ

“ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ ΔΡΟΒΙΑΝΗΣ” ΕΝ ΠΑΤΡΑΙΣ

Εἰς χεῖρας τοῦ ἐν Πάτραις μεγαλεμπόρου κ. Γ. Μουστάκη εὐρέθη ἐκ τῶν καταλοίπων τοῦ ἀειμνήστου πατρός του Ι. Γ. Μουστάκη, τοῦ ὁποίου ἡ μητέρα ἐγεννήθη εἰς Μονζίνον Β. Ἠλείου καὶ «τίτλος μιᾶς μετοχῆς» ἔντυπον διαστάσεων 0,35 μ. Χ 0,25 μ. ἐπὶ χάρτου σκληροῦ λευκοῦ (κρέμ), φέρεται ἐν μέσῳ τετραγώνων, τὰ ὁποῖα σχηματίζουν μαίανδροι, τὸ κείμενον τοῦ «τίτλου» τούτου (ἡ ἐπιγραφὴ ὑπεράνω καὶ ἔξω τοῦ τετραγώνου). Εἰς τὰς δύο γωνίας ἄνω ὑπάρχει ἐν εἵδει κυκλικῆς σφραγίδος, ἀριστερὰ μὲν «αὔξων ἀριθμὸς ἐκάστης μετοχῆς» (κεφαλαῖα) καὶ ἐν μέσῳ διὰ χειρὸς καὶ μελάνης ὁ ἀριθμὸς 272, δεξιὰ δὲ «ἀξία ἐκάστης μετοχῆς» καὶ ἐν τῷ μέσῳ «φράγκα 25 χρυσᾶ». Ἐπὶ ταινίας ἄνω εἰς τὸ μέσον φέρεται «Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης Δρόβιανης» καὶ κάτω ὡς μικρὰ σφραγίς εἰς τὸ μέσον «ἡ ἔνωσις εἶναι δύναμις» καὶ εἰς τὸ μέσον δύο χῶρες κρατούμεναι εἰς χαιρετισμόν. Ἀκριβῶς εἰς τὸ μέσον εἰκονίζεται σχολεῖον (;), πάντως οἶκημα μὲ πλατεῖαν εἴσοδον, δύο παράθυρα καὶ ὑπερκείμενον ὄροφον, ἐκ τοῦ ὁποίου φαίνονται τέσσαρα παράθυρα καὶ κάμινος ὑψηλὴ (ἐν εἵδει τοιαύτης ἐργοστασίου) ἐκβάλλουσα καπνὸν (ὑπάρχουν καὶ δύο ἄτομα ἐν σμικρῷ ἔμπροσθεν, ἔξ ὧν τὸ ἐν μὲ φουστανέλλαν). Κάτωθι τῆς παραστάσεως ταύτης «Ἐκάστη μετοχὴ τιμᾶται φράγκα χρυσᾶ εἴκοσι πέντε». Καὶ κατωτέρω «Ἐν Πάτραις τῇ (ἔως ἐδῶ ὅλα κεφαλαῖα, ἐφεξῆς χειρογράφως:) 6 Ἰανουαρίου 1907 ὁ Πρόεδρος (ὑπογρ.) Ἰ. Γ. Μουστάκης, ὑποκάτω «ὁ Γραμματεὺς (ὑπογρ.) Γ. Δ. Παππᾶς. Εἰς τὸ ἕτερον μέρος (δεξιὰ εἰς τὸν βλέποντα) «Τὸ συμβούλιον» καὶ ὑπογραφαί: Ν. Δ. Ἐξαρχος, Εὐθ. Γ. Καλλιάρης, Ζ. Ι. Πράτσικας, Α. Παπουτσῆς. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὑπογραφῶν σφραγίς προστεθεῖσα κυκλική: «Φιλεκπαιδευτικὴ ἀδελφότης Δρόβιανης» καὶ ἐν τῷ μέσῳ «Ἐν Πάτραις 1898» (ἅπαντα κεφαλαῖα). Εἰς τὸ τέλος δεξιὰ: Λιθ(ογραφεῖον) Ι. Διακίδου Πάτραι.

Δυστυχῶς οὔτε ἀρχεῖον, οὔτε ἄλλο ἔγγραφον ἐσώθη τοῦ ὡς ἄνω συλλόγου τῶν ἐκ Δρόβιανης ἐν Πάτραις ἀπὸ τοῦ 1898 ἰδρυθέντος. Δυστυχῶς ἐχάθη καὶ τὸ ἀρχεῖον τοῦ μετέπειτα ἰδρυθέντος «Πανεπειρωτικοῦ Συλλόγου Πατρῶν».

TAKH ΔANQY

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΒΙΤΣΗΣ ΖΑΓΟΡΙΟΥ

Μιά αιώνόδια άγριοκερασιά.

Γυρτή από τὰ χρόνια, λιγόκλαδη πιά και φορτωμένη τις κουφάλες της, κοίτεται στο βάθος του δρόμου κάποιο αιώνόδιο δεντρί. Είναι μια γέριχη άγριοκερασιά ανάμεσα στις δύο εκκλησίες του χωριού — τους Ταξιάρχες και τον “Αη Νικόλα — καθώς και τὰ διπλανὰ δύο παρεκκλήσια. Και προβάλλει ακόμα στριμωγμένη κοντά στο μαντρότοιχο του παλιού μας νεκροταφείου.

Κι άγνάντια, από την άλλη τή μεριά στον περίβολο και δίπλα στην είσοδο, ένας θεόρατος πλάτανος, που με τὸ ἀδιάκοπο ψιθύρισμα κλαδιών και φύλλων, λές και σπάει τήν παμπάλαιη νεκρική σιγή της. Πολλά πουλάκια τήν άνοιξη έστηναν εκεί από τον παλιό καιρό τις φωλιές τους ανάμεσα στις πυκνές φυλλωσιές της. Και δὲ χόρταιναν νὰ ρουφούν τή μοσχοβολιά τών λουλουδιών, που ήταν καταφορτωμένη και νὰ απολαβαίνουν τὸ γλυκό τους κελάδημα.

“Όσο για τους καρπούς της, αυτοί ήταν πικροί και στιφοί, και σαν ώριμάζαν, μικροσκοπικοί κι δλόμαυροι, σκέπαζαν τὸν τόπο ὅλο γύρω. Άγριοκερασιά ήταν τὸνομά της, μά, στάλήθεια, ήταν, ὄνομα και πράμα, άγρια, αὐστηρή και παράξενη.

Στὴν κατάλληλη θέση φυτρωμένη — δίχως κι ἡ ἴδια της νὰ καλοξέρη από πότε — πρόβαλλε σοβαρόφανη, λές κι ἔδειχνε κάποιο ιδιότυπο αρχαϊκὸ ἱστοριοφυλάκιο. Και στις άπανωτές τις δίπλες της ἔκρυβε καταχωνιασμένα, μά κι άνέγγιχτα, ὅλα του χρόνου τὰ μυστικά, τήν καθάρια του τόπου ἱστορία και τή ζωή.

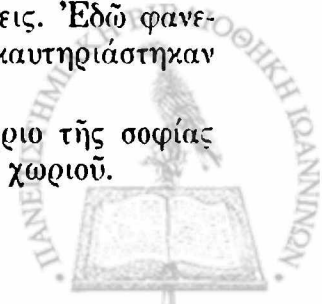
Κι ἔχει σταθερή τήν άπόφαση — ὅσο βέβαια οί δυνάμεις της τῆς τὸ ἐπιτρέπουν — νὰ κρατήση ἂ μ ὀ λ ε υ τ η, — ακόμα και στὰ απομεινάρια από τις τελευταίες ἴνες, τή μεγάλη της αὐτὴ άποστολή.

Και νά, τί θά μπορούσε — αν εἶχε μιλιὰ — νὰ μᾶς φανερώση από τις άτελείωτες σελίδες του άξεθώριαστου ἡμερολογίου της. “Όλα με άκέρια τή συναίσθηση πὼς δὲ μπορεί νὰ κρύψη τή βαθειὰ ἱκανοποίηση για τὴν ξέχωρη τιμή, που σ’ αὐτὴ ἐμπιστεύτηκαν τὸ μεγάλο ρόλο νὰ στέκη ὁ θεματοφύλακας τόσο μακρόχρονης ἱστορίας.

Και άτενίζοντας πρὸς τὸν διπλανὸ τὸ νάρθηκα τῆς εκκλησίας, θά ἔξιστορούσε:

— Στὸν νάρθηκα τουτον που βλέπετε, ὑφάνθηκε και πλέχτηκε ὅλη ἡ ἱστορία του χωριού. Πέρασαν από αὐτὸν ὅλες οί μορφές του τόπου, ἐπίσημες και του σωρού. Και στο καμίνι τῆς λογοδοσίας για ὅσα ἔκαναν ἢ και παράλειψαν, κρίθηκαν, ἐπαινέθηκαν ἢ κατακρίθηκαν. Έδῶ ξεχώρισαν οί ἱκανοί, οί πρόθυμοι, οί καλοί και οί γενναῖοι. Έδῶ και οί δειλοί, οί άπραγοι, οί ἐπιζήμιοι. Παρήλασαν μπροστὰ στο φῶς τών χωριανών τὰ ζητήματα ὅλα, τὰ προσωπικά, μά και τὰ γενικά. Έδῶ ξέσπασαν τὰ παράπονα κι οί διαμαρτυρίες, ἀκούστηκαν οί μυαλωμένες συζητήσεις, διατυπώθηκαν οί χρήσιμες ὑποδείξεις και πάρθηκαν οί πρεπούμενες άποφάσεις. Έδῶ φανερώθηκαν σοβαρές άποκαλύψεις, ἔγιναν οί άπαραίτητες ἐπιτιμήσεις, καυτηριάστηκαν οί κακὲς πράξεις και δόθηκαν οί ἐπιβαλλόμενες συμβουλές.

Υπολογισμένα και μετρημένα ὅλα με μέτρο τὸ ἀλάθευτο κριτήριο τῆς σοφίας του λαού, που τόσο άπλετα φωτίζονταν μπροστὰ στα μάτια ὅλου του χωριού.

Ἄλλη πάλι φορά, καμαρώνοντας γιὰ τὰ «περασμένα μεγαλεῖα», πού τὴν ἔπαιρνε ἡ χάρη τους καὶ κείνη, θῆλεγε:

— «Κάτω ἀπὸ αὐτὴ τὴν πελώρια κληματαριά, — ἦταν ἡ κληματαριά στὸ προαύλιο τῆς ἐκκλησίας — τόσα καὶ τόσα χρόνια γινόταν οἱ ἐξετάσεις τῶν μαθητῶν τοῦ σχολείου μας. Καὶ τί ἐξετάσεις! ὄχι ποιήματα, τραγούδια καὶ χοροὶ! ἐξετάσεις στὰ σχολικὰ μαθήματα. Καὶ ἐξεταστικὴ ἐπιτροπὴ; Οἱ δημογέροντες τοῦ χωριοῦ. Αὐτοὶ ἦταν αὐστηροὶ κι ἀγέλαστοι».

Ἀμυδρὰ φέρνω στὸ μυαλὸ ἕναν τέτοιο δημογέροντα, τὸ Μάνθο Δηματάτη. Φοροῦσε, ὅπως ὁ μακαρίτης ὁ πατέρας μου, καθὼς καὶ μερικοὶ ἀκόμα ἄλλοι χωριανοί, ντουλαμά, ἀντὶ γιὰ παντελόνι, μ' ὅλα τὰλλα ἐξαρτήματα τῆς στολῆς, τὸ ζουνάρι δηλ., τὸ κλειστὸ γιλέκο κλπ.

Κρατοῦσαν βλέπετε οἱ τύποι αὐτοὶ τίς παλιὲς συνήθειες γερά.

Κι οἱ μαθητὲς καθισμένοι στὰ θρανία τους, πού τὰ εἶχαν μεταφέρει ἐκεῖ ἀπὸ τὸ σχολεῖο, μὲ καρδιοχτύπι περιέμεναν τὴ σειρά τους.

Ἦταν, βέβαια, ἐτοιμασμένοι ἀπὸ μπροστά. Γιατὶ τὸν τελευταῖο καιρὸ τὸ χρόνο τους τὸν διέθεταν ὅλο γιὰ διάβασμα. Κι ἔτσι τοὺς ἔβλεπες νὰ σκορπίζονται στοὺς γύρω τόπους, ἐκεῖ πού ἔβρισκαν τὴν ἡσυχία τους.

Ἀνάμεσά τους ἔστεκε κι ἡ ἀγριοκερασιά, πού τοὺς φιλοξενοῦσε γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ καὶ ἀποστηθίζαν ἐκεῖ ὅλα τους τὰ μαθήματα.

Στὸ μαθητικὸν αὐτὸν κόσμιο, ἐμεῖς, δυστυχῶς, δὲν προλάβουμε νὰ καταταχτοῦμε, γιατί βρισκόμαστε ἀκόμα στὸ στάδιο τῆς προσχολικῆς ζωῆς. Καὶ κρατοῦσε τότε τὸ σχολεῖο ὡς τὸν ἀλωναῖον, μὰ καὶ πιὸ πέρα ἀκόμα πού παιγνίδι καὶ πού παιδικὴ ζωὴ!

Ἡ μόνη εὐχάριστη ἀσχολία τῶν παιδιῶν στὶς ἐξετάσεις τους ἐκεῖνες ἦταν νὰ κουβαλοῦν ἀνθοπλημμυρισμένες χειλοδρονιές κι ἄλλα κλαδιὰ δέντρων γιὰ τὸ σκέπασμα τῆς κληματαριάς, ἔτσι πού νὰ ἐξασφαλιζέται ὁ ἴσκιος τοῦ αὐλόγυρου πέρα ὡς πέρα.

Καὶ στὸ τέλος, τὸ χαρωπὸ ἐκεῖνο τραγούδι τῶν παιδιῶν:

— Λοιπὸν ἐτελειώσαμε! Χαρά, χαρά, χαρά...

Ἐξέταση ἐδώσαμε...

Ἐῤχε ὁμως νὰ μᾶς θυμίση — κι ἄς δὲν ἔκανε κανένα λόγο γι' αὐτὸ — καὶ κάτι ἄλλο πολὺ συγκινητικὸ, σπαραχτικὸ καμιὰ φορά, ὁ ἀκοίμητος αὐτὸς φύλακας.

Κάτω ἀπὸ τὸν ἥσυχιο τῶν κλαδιῶν τῆς κι ἀνάμεσα ἀπὸ τίς ἀπλωμένες ρίζες τῆς. βρισκόταν κι ἡ τελευταία κατοικία πολλῶν ἀγαπημένων προσώπων.

Πόσες χαροκαμένες μάνες δὲ στερήθηκαν τὴν ἐκκλησία τους, γιὰ νὰ μὴ βρεθοῦν στὰ μνήματα μπροστὰ τῶν σπλάχνων τους!

Καὶ πόσες φορὲς δὲν ἀλλαξοδρομοῦσαν, γυρίζοντας ἀπὸ τίς δουλειές τους, γιὰ νὰ μὴν πέσουν ἐπάνω τους!

Ἦταν μιὰ πληγὴ ἀγιάτρευτη, πού εὐτυχῶς ἴσπερα ἀπὸ σκληροὺς ἀγῶνες ἐπουλώθηκε, μὲ τὴ μεταφορὰ τοῦ νεκροταφείου ἔξω ἀπὸ τὸ χωριό.

Καὶ τελευταία, ἡ πληγὴ αὐτὴ ἔσβησε, ἔκλεισε ὁλότελα, μὲ τὴν κατασκευὴ δίπλα στὸ γῶρο τοῦ νεκροταφείου καὶ ἐνὸς ἐπιβλητικοῦ ὀστεοφυλάκιου, πού τόσο ἔλειπε ἀπὸ τὴ θέση πού τοῦ ἄρμοζε. Κι ἔτσι ἔλειψε πιά κι ἄλλο ἓνα κατάλοιπο, ὀλιβερό, ὅσο καὶ ἀνάρμοστο. Νὰ στεγάζονται δηλ. τὰ κοιμητήρια τῶν δυὸ μαχαλάδων τοῦ χωριοῦ δίπλα στὶς κύριες ἐκκλησιές τους, σὰν τὸ ἀναπόσπαστο ἐξάρτημά τους!

Στήθηκε πιά στὴ φυσικὴ του θέση.

Θὰ μπορούσαμε ἐδῶ νὰ συνεχίσουμε μὲ τὴν παράθεση ὁλόκληρης ἀλυσίδας ἀπὸ δλοζώντανα περιστατικά, πού ἡ ἀγριοκερασιά μας τόσο ζηλόφθονα ἔκρυβε ἐπάνω τῆς, ἀλλὰ θὰ μακραίναμε πολὺ. Περιοριζόμαστε λοιπὸν νὰ ἀναφέρουμε πὼς μὲ τὸν καιρό, τὸ ἱστοριοφυλάκιο αὐτό, μὲ τὸ ἀνοιγμα τοῦ δρόμου ἐκεῖ δίπλα στὶς ρίζες του,

ὑποχρεώθηκε νὰ ἐκτελῇ καὶ ἄλλα ἀκόμα καθήκοντα. Νὰ ἀσχολῇται δηλαδή, νὰ ἐποπτεύῃ καὶ νὰ ἐλέγχῃ τὸν κάθε περαστικὸ διαβάτη, σημειώνοντας κατάλληλα τὸ πέρασμά του.

Κι ἔτσι θὰ ἐξακολουθῇ νὰ ἐνισχύῃ τὴν πινακοθήκη τοῦ ἀνέκφραστου μουσείου της, ὡς τὴ στερνὴ πνοή της.

Ὁ Κύρ Λάμπρος ὁ ταχυδρόμος

Ποιὸς δὲν τὸν ἤξερε τὸν καλόκαρδο ἐκεῖνο ἄνθρωπο μὲ τὸ χαρούμενο τὸ πρόσωπο, τὰ γελαστὰ τὰ χεῖλη, τὰ λίγα γλυκόλογα καὶ τὴ σβέλτικη περπατησιὰ στα τόσα γυρίσματα ποὺ τὸν ὑποχρέωνε ἡ δουλειὰ του.

Ἦταν ὁ Κύρ Λάμπρος ὁ ταχυδρόμος — ἡ πόστα τοῦ τόπου, καθὼς ἀλλιῶς τὸν ἔλεγαν — πασίγνωστος καὶ στὰ μικρὰ παιδιὰ ἀκόμα.

Πρόθυμος καὶ τακτικὸς στὴ δουλειὰ του, ἔδινε τὸ παρὼν του στὴν ὠρισμένη πάντα ὥρα. Μὲ τὸν δλόγιομο ταχυδρομικὸ του σάκκο στὸ πλευρό, τὴ μάλλινη κουκούλα στὸ κεφάλι ὅλες τὶς κρυαδερεὲς τὶς μέρες τοῦ χειμῶνα καὶ τὴ μακρουλὴ ντρουμπέτα του κρεμασμένη στὸ λουρὶ τοῦ σάκκου, ἔκανε πάντα, καλόκεφος καὶ γελαστός, τὸ καθημερινὸ του δρομολόγιο στὰ γύρω χωριὰ τῆς περιοχῆς. Ἀκόμα καὶ στίς μεγάλες μπόρες τοῦ χειμῶνα ἐκεῖνος δὲν παράλειπε νὰ κἀνὴ τὸ χρέος του.

Ὅταν πλησίαζε νὰ φτάσῃ στὸ χωριὸ ὁ Κύρ Λάμπρος, ἐκεῖ στὸν ἀνεμόμυλο, ἔπιανε τὴ ντρουμπέτα του μὲ τὰ γερά του χέρια καὶ φυσώντας τὴν δυνατά, διαλαλοῦσε γύρω τὸν ἐρχομὸ του.

Κι ἄκουες γύρω τότε τὴ χαρούμενη φωνή:

— Ἡ πόστα! . . .

Χωρὶς νὰ χάνουν τὸν καιρὸ τους ὅσοι κάτι περίμεναν, μὰ καὶ οἱ περίεργοι, πλησίαζαν ὅλοι τότε στὸ κεντρικὸ τὸ μαγαζὶ μὲ ἀνυπομονησίαν καὶ ἀγωνία μαζί. Ἀπὸ μέρες μάντευαν τὰ γλυκά τους ὄνειρα καὶ δὲν κρατιῶνταν ἄλλο.

Τάχα, θάχαν τούτῃ τὴ φορὰ γράμμα, ἢ ὄχι;

Ὡς καὶ μεῖς τὰ παιδιὰ ἤμαστε περίεργα στὸ πέρασμά του καὶ κάθε τόσο τὸν πλησιάζαμε γιὰ νὰ τὸν ρωτήσουμε:

— Εἶχαμε κανένα γράμμα, Κύρ Λάμπρο;

Ἐκεῖνος, ποὺ ὅλους μᾶς καλογνώριζε δίχως κανένα νὰ μπερδεῖ, μὲ προθυμίαν καὶ γλῆκα, ἀθάρετος πάντα, μᾶς ἔδινε τὴν ἀπάντησιν:

— Ὅχι, μουρ' μάτια!

Καὶ φτάνοντας στὸν τόπο τῆς διανομῆς, μοίραζε μόνος του ὅλα τὰ γράμματα, ποὺ μὲ ἀγωνία τόση περίμεναν, γιὰ νὰναι κι αὐτὸς σίγουρος πὼς παραδόθηκαν στὸν προορισμὸ τους.

Λὲν περνοῦσε ὥρα πολλὴ κι ἀνάμικτα συναισθήματα τοὺς κυρίευαν τότε. Ἄλλος εἶχε τὴν ὄψη γελαστὴ καὶ χαρούμενη, κι ἄλλος, σιγοπερπατοῦσε μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι, περίλυπος καὶ μελαγχολικός. Κάτι ψιθύριζαν τὰ χεῖλη του. Καὶ σήμερα τίποτε! Καὶ προχωροῦσε, ἀμίλητος.

Μπροστὰ στὰ μάτια τους ἔφερναν τότε ὅλοι τοὺς ξενητεμένους τους.

Ἦταν τόσοι καὶ τόσοι ποὺ παρᾶτησαν τὸ χωριὸ τους, τοὺς δικούς τους! Καὶ ποὺ δὲ θὰ τοὺς ἀπαντοῦσες; Ὡς τὴν ἄκρῃ τοῦ κόσμου.

Ξενητεύονταν παντοῦ. Στὴ Ρωσία, στὴ Βλαχιά, τὴν Αἴγυπτο, σ' ὅλη τὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη, ἀκόμα καὶ σ' αὐτὴ τὴν Ἀλβανία.

Λὲν τοὺς κρατοῦσε ὁ τόπος μας, φτωχὸς καὶ κακοτράχαλος καθὼς ἦταν. Κι ἔπαιρναν τὰ μάτια τους γιὰ τὰ μακρινὰ τὰ ξένα.

Καραβάνια - καραβάνια, ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα τὰ βουνίσια χωριὰ ταξίδευαν, μέρες καὶ μέρες, οἱ ξενητεμένοι μας, καὶ τελειωμὸ δὲν εἶχαν. Κι ἡ σκέψη τους γύριζε πάν-

τα στοὺς ἀβάσταχτους καημούς τους ἀπὸ τὸ σκληρὸ τὸν ἀποχωρισμό, μὰ καὶ οἷς μεγάλες φιλοδοξίες ποὺ ἔκρυβαν στὴν ψυχὴ τους. Τοὺς συνώδευε δὲ παντοῦ, ἀχώριστος σύντροφος, κι ἡ λαϊκὴ μας μούσα, γιὰ νὰ ἀποθανατίζῃ τὰ γραφικὰ αὐτὰ γυρίσματα μὲ τὰ ἀθάνατα τῆς ξενιτειᾶς τραγούδια, ὅπως ἦταν τοῦ Ρόβα τὸ τραγούδι καὶ τόσα ἄλλα.

Καὶ ἀντηχοῦσε γύρω:

Κίνησ' ὁ Ρόβας κίνησε
μέσ' τῇ Βλαχιά νὰ πάη...

Κι' ἔπειτα:

Καιρὸς ἦταν τὰ ξενητεμένα μας πουλιά νὰ δώσουν κι αὐτὰ τὸ παρὼν στοὺς δικούς τους, πότε μὲ ἓνα χαρούμενο γράμμα, δακρύβρεχτο μὲ τῆς νοσταλγίας τὸ ἄρωμα. Ἀλλὰ καὶ μὲ κάποιο φιλοδώρημα γενναῖο γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ σπιτιοῦ, ἢ καὶ κάποιο ἀφιέρωμα στὴν ἐκκλησία. Καὶ τότε, μὲ τὴ λαχταριστὴ τὴν εἶδηση γιὰ τὸν ἀπρόσμενο τὸ γυρισμό.

Ὅλα ὅμως αὐτὰ τὰ εὐχάριστα μηνύματα, ποὺ κάθε φορὰ ἔφερνε ὁ Κυρ Λάμπρος, διόλου δὲν τοῦ μαλάκωναν τὴν καρδιά, δὲν τὸν χόρταιναν.

Γιὰ τὸν καλὸ τὸ γυρισμό, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, ἐκείνος πρόσμενε τὰ «συχαρίκια» του Καὶ σταλήθεια, τᾶξιζε πολὺ.

Ὁ Κοινοτικός μας Ξενώνας.

Ἀνάμεσα στὰ τόσα καλὰ ποὺ εἶχαν κερδίσει τὰ Ζαγοροχώρια στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, ἦταν καὶ ἡ πετυχημένη ὀργάνωσή ποὺ εἶχαν οἱ Κοινότητες.

Μὲ τοὺς δημογέροντες ἢ τοὺς Πρόκριτους, καθὼς ἀλλιῶς τοὺς ἔλεγαν ποὺ μοῖνοι τους τοὺς διάλεγαν οἱ κάτοικοι, κανόνιζαν κι ὅλα τοῦ χωριοῦ τὰ ζητήματα. Ὁμοῖα, καὶ τὶς διάφορες ἀπαιτήσεις τοῦ κατακτητῆ, κατὰ τὸν πιὸ νοικοκυρεμένος, ποὺ μπορούσε νὰ γίνῃ, τρόπο. Ἔτσι, θὰ συγκέντρωναν, βέβαια, ὅσους φόρους προορίζονταν γι αὐτόν, χωρὶς πίεση καὶ καταναγκασμό, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ μιὰ πραγματικὴ ἐκτίμηση τῆς ἀναγκαιότητας τοῦ μέτρου, θὰ ἐβρῖσκαν ὅμως τὴ σωστὴ τους λύση καὶ ὅλα τὰ ἄλλα δικά τους προβλήματα.

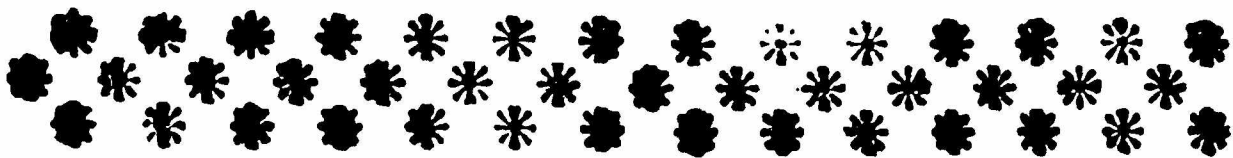
Τὸ πιὸ ἀγκαθερὸ ὅμως ἀνάμεσα στᾶλλα προβλήματα ἦταν τὸ ζήτημα τῆς παραμονῆς τῶν κατακτητῶν αὐτῶν καὶ τῆς διαμονῆς τῶν στὰ σπίτια τους, ποὺ οἱ ἐπισκέψεις τους στὰ χωριά μας ἦταν συχνές. Καὶ δὲν ἦταν μόνο οἱ ἐπισκέψεις στὸ χωριό, μὰ κι οἱ ἀπαιτήσεις τους ἦταν ἀδιάκοπες καὶ ἀρκετὰ ἐνοχλητικές.

Γιὰ τὸν κόσμο δὲ τοῦ χωριοῦ μὲ τὶς ἐπιταχτιζές ἀτελείωτες ἀσχολίες κι ἀνάγκες, κάθε ἀπασχόληση, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸν κατακτητῆ, μόνο τὴ δυσφορία καὶ τὴν ἀγανάκτηση γεννοῦσε. Γιατὶ τότε θάχαν νὰ νοιαστοῦν γιὰ τόσα παραπανίσια πράγματα. Νὰ τοὺς ἐξασφαλίσουν δηλαδὴ τὸν ὕπνο τους, καλὸ φαγητὸ καὶ θέρμανση. Κι ἂν δὲν τύχαινε νὰ διαθέτουν κατάλληλο ξέχωρο ὑπνοδωμάτιο, ποιά ἢ θέση τους;

Νά, λοιπόν, ποὺ οἱ δημογέροντες τοῦ χωριοῦ πόσο σοφά, ἀλλὰ καὶ πόσο νοικοκυρεμένα τὸ ἀντιμετώπισαν τότε, μὲ τὴν ὁμόφωνη συμπαράσταση ὅλων τῶν χωριανῶν, τὸ δύσκολο αὐτὸ ζήτημα.

Μὲ τὸν κοινοτικὸ ξενώνα τοῦ χωριοῦ, τὸ κατάλυμα ἢ ἀλλιῶς ἀμικλό, καθὼς τὸ ἔλεγαν τότε.

Ἐκεῖ στὴ μέση λοιπὸν τοῦ χωριοῦ ἔχτισαν τότε -- ποῖός ξέρει ἐδῶ καὶ πόσα χρόνια -- ἓνα ὁμορφο χτίριο, ἀρκετὰ καλοβαλμένο καὶ μὲ ξεχωριστὸ χῶρο καὶ γιὰ ζῶα ἀκόμα, ποὺ νὰ τοὺς βοηθῇ στὶς ἔκτακτες αὐτὲς ἀνάγκες. Τὸ συμπλήρωσαν ὕστερα καὶ μὲ τὰ ἀπαραίτητα, ποὺ χρειάζονταν ἐπιπλὰ, τὸ ρουχισμό του καὶ ὅσα ἄλλα σχετικὰ καὶ ἀνάθεσαν στὸν κλητῆρα τοῦ χωριοῦ τὴν κάθε φροντίδα γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησή τους.

Γ. Ι. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΠΑΠΙΓΓΟΥ ΖΑΓΟΡΙΟΥ*

Λ ό μ ' (στ'), στοῦ ἤ στή Λόμη. Ἡ μικρὴ βρύση, ὁ κῆπος καὶ ἡ περιοχὴ γύρω, Ν. τοῦ Μεγ. Π., στὸ χεῖλος τοῦ γκρεμοῦ, ἀκριβῶς ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Βετσικό.

Λ ' β α δ ά χ ι α⁴⁷ (στά), στὰ Λειβαδάκια. Μικρὸ ὄροπέδιο στὸ Βουνὸ Β. τοῦ Μεγ. Π., τὸ ὁποῖο παληότερα ἐκαλλιεργεῖτο, πολὺ εὐδοκιμοῦσε ἡ βρίζα (σίκαλις).

Λ ι ά σ α (στ'), στή Λιάσα ἢ καὶ πληθ. στὶς Λιάσες. Ἕνα μέρος ἀπὸ τοὺς κήπους στὰ Π'γάδια.

(...Χαί' μὲν ἀμρεξάμεναι λασίας δρυὸς ἄγρια φύλλα = Σύναξαν ἄγρια φύλλα πυκνόφυλλης βαλανιδιάς...)⁴⁸.

(...Λάσιος = Μαλλιαρός, δασύτριχος (μτν. ἐπ. τοπ.) σύνδενδρος (ἐπὶ δένδρων) φουντωτός, πυκνόφυλλος)⁴⁹.

(...Ἄλβ. LEHE—A = στρέμμα γῆς ἀπροσδιόριστον...)⁵⁰.

Λ ο ύ τ σ ι ς⁵¹ (στ'ς) στὶς Λοῦτσες. Μικρὲς τεχνητὲς δεξαμενὲς σὲ διάφορα σημεῖα τοῦ Βουνοῦ, ὅπου οἱ Βλάχοι ποτίζουν τὰ ζῶα τους.

Λ ά ζ ι ν α (στ'), στή Λάζινα. Τοποθεσία.

(...Ἄλβ. LLAZINE—A καὶ LLAZINA = τόπος κενὸς εἰς τὸ μέσον τῆς χώρας, ὅπου δένουσι τοὺς ἵππους, ὄνους κλπ.)⁵².

Λ α ζ α ρ ά τ ' κ α (στά), στὰ Λαζαράτικα. Θέσις, καλλιεργήσιμη ἄλλοτε, ἡ ὁποία ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τοῦ Λαζαρίδη.

Λ ι σ η β έ σ τ ' (στού), στὸ ἢ στοῦ Λισηδέστη. Βοσκήσιμη περιοχὴ.

Λ ι χ ο υ θ ό (στού), στὸ Λιχοδό. Τὸ πρῶτο Ζωνάρι στὸν Κοῦπο.

Λ ι α σ κ ο β έ τ σ ' (στού), στὸ Λιασκοβέτσι. Μεγάλη, καλλιεργήσιμη ἄλλοτε περιοχὴ Β. τοῦ Μεγ. Π. μὲ πολλὰ νερὰ καὶ πλούσια βλάστησι.

Ἐδῶ, κατὰ τὸν Λαμπρίδη, ἦταν τὸ χωριὸ Λιασκοβέτσι⁵³.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 669.

47. Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν.

48. Θεοκρίτου Εἰδύλλια, τόμ. Β', σελ. 210.

49. Λεξικὸν Βυζαντίου, λ. λάσιος.

50. Χρ. Α. ἔνθ. ἀν.

51. Κ.Δ.Μ. ἔνθ. ἀν. (...Σλαβ. LUXA = Τέναγος, Ἄλβ. LUCCE = τέλμα, βόρβορος.

52. Χρ. Α. ἔνθ. ἀν.

53. Ἐνθ. ἀν. σελ. 3, ἐκδ. 1889.

Λίμνις⁵⁴ (στ'ς), στὶς Λίμνες. Μικρὲς λίμνες, πίσω ἀπὸ τὴ Ραδόβολη καὶ πρὶν ἀπὸ τὴ Δρακόλιμνη, οἱ ὁποῖες τὸ καλοκαίρι δὲ κρατᾶνε νερό. Εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς καλύτερες βοσκήσιμες περιοχέες.

Λιψηέστ⁵⁵ (στού), στὸ Λιψήεστη. Ἡ βρύση καὶ ἡ περιοχὴ γύρω, καλλιεργήσιμη ἄλλοτε, Β. τοῦ Μεγ. Π., λίγο πρὶν φθάσουμε στὴν Ἀγ. Κυριακή.

Λισβάρια (στά). Τοποθεσία τῆς ὁποίας τὸ ἔδαφος εἶναι καλλιεργήσιμον.

Λίπα (στ'), στὴ Λίπα. Θέσις στὴ Μπολογούνσα, πηγαίνοντας γιὰ τὴν ἐκκλησία τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου. Πῆρε τὴν ὀνομασία ἀπὸ τὴ μοναδικὴ λίπα (φιλύρα, φλαμουριά) ποὺ ὑπάρχει ἐκεῖ.

Λάπατο⁵⁶ (τού), στὸ Λάπατο. Ἡ ψηλότερη κορυφὴ καὶ ἡ βοσκήσιμη περιοχή στὴ βορεινὴ ὄροσειρὰ Β. τοῦ Μεγ. Π.

Λάσπ' (στ'), στὴ Λάσπη. Θέσις πρὶν ἀπ' τὰ Καγκέλια. Τὸ μέρος ἐδῶ εἶναι ἴσιο καὶ πετρῶδες καὶ τὰ νερὰ ποὺ μαζεύονται ἀπὸ τὶς βροχὲς δὲν ἀπορροφῶνται γρήγορα, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἰσχύει λάσπη γιὰ πολλὰς μέρες μετὰ ἀπὸ τὴ βροχή.

Λαγδάρ' (στού), στὸ Λαγδάρ'. Ζωνάρι Α. τοῦ Μ.Π. κάτω ἀπὸ τὴν Ἀμαράϊδω.

Μουτσηλιάλις⁵⁷ (στ'ς), στὶς Μουτσηιάλες. Τοποθεσία στὸ Βουνὸ μετὰ τὰ Ἐλάτα, ἡ ὁποία ἔχει πολλὰ νερά.

Μπαμπουνίτσα (στ'), στὴ Μπαρμπουνίτσα. Τοποθεσία στὴ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ λόφου τοῦ Ἀγίου Χριστοφόρου, ἡ ὁποία παλιότερα ἦταν κατάφυτη ἀπὸ ἀμπέλια καὶ κήπους. Τὰ φασόλια (μπαρμπούνια) ποὺ γίνονταν στοὺς κήπους ἐδῶ ἦταν νοστιμότατα. Ἴσως ἀπ' αὐτὰ νὰ πῆρε τὴν ὀνομασία.

Μπουλίτσες (στ'ς), στὶς Μπολίτσες. Τοποθεσία.

Μισορράχ' (στ'), στὴ Μεσορράχη. Ἡ ράχη πάνω ἀπὸ τὸ Λασκοβέτσι, στὰ σύνορα Μ. καὶ Μεγ. Π.

Μισιό (στού), στὸ Μεσιό (ἀπὸ τὸ μεσαῖο). Ἔτσι ὀνομάζονται λίγοι κῆποι στὴ θέσι Λάκκος.

Μανέτα (στ'), Μανέτα. Ἐπίσης λίγοι κῆποι στὴ θέσι Λάκκος πάνω ἀπὸ τὸ Μεσιό.

54. Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν.

55. Θωμ. ἔνθ. ἀν. σελ. 91. (... Κουτσοβλαχ. λιμίρε = χορεία, LIPSESE = ἐλλείπω (ρουμ.), LIPSENTI = ἀποθνήσκειν (σερβ.)).

56. Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν.

57. α) Κ.Δ.Μ. ἔνθ. ἀν. (MOCILA = ἐλώδης τοποθεσία) Βλ. καὶ Πρωκ. 7, ἦταν καλλιεργήσιμη περιοχή. β) Χρ. Λ. Ἀλβαν., MOCALÉ—A = Τόπος βαλτώδης μὲ χόρτα, βλάχικη λέξις. Σχ. λ. MUSCE—A καὶ MOCAL—I.

Μέζβιεστ (στ'), στη (ἡ στοὶ) Μέσβιστη. Θέσις ὅπου κοιμοῦνται τὰ χοπάδια (γκρέκ), ἀριστερὰ τῆς τοποθεσίας Παπαζήγ', κατεβαίνοντας ἀπὸ τὸ Πάπιγκο πρὸς τὴ γέφυρα τοῦ Βοϊδομάτη.

Μαζορύζαμπον⁵⁸ (στού), στὸ Μακρύκαμπο. Καλλιεργήσιμη ἄλλοτε περιοχὴ στὸ Βουνό, κοντὰ στὴν Ἀγία Κυριαζή.

Μπσhτιριές⁵⁹ (στ'ς), στὶς Μπισητιριές. Οἱ πολλὲς σπηλιές Ν. τοῦ Μ.Π.

Μπιλίσνουβα (στά), στά Μπελίσνοβα. Περιοχὴ, ἄλλοτε καλλιεργήσιμη, Β. τοῦ Μεγ. Π. μετὰ τὴν Ἀθρούχα.

Μύλοу (στού), στὸ Μύλο. Μύλος καὶ ἡ περιοχὴ γύρω μὲ τοὺς κήπους στὸ Λάκκο.

Μαρδάσh (στού), στὸ Μαρδάσι. Βοσκήσιμη περιοχὴ, πάνω ἀπὸ τὶς πηγές τοῦ Βοϊδομάτη, στὸ μέρος τοῦ Παπίγκου.

Ἀλβ. BARDHASH—I ἢ BARDHASE—JA = ὁ λευκός, ὁ λευκόχρους; ἢ MARDHA —JA = κοιν. μαδρῶς; ἢ MARDE—A καὶ MARDHA—ψυχός⁶⁰.

Μπουλοуγούνσα (στ'), στη Μπολογούνσα. Ἡ βρύση ἡ μικρὴ γύρω περιοχὴ μὲ τοὺς κήπους καὶ ὁ λάκκος (ὁ λάκκος τῆς Μπολογούνσας), λίγο πῶ κάτω ἀπὸ τὰ Πηγάδια.

Μπουρίτσι⁶¹ (στά), στά Μπορίτσια. Περιοχὴ καλλιεργήσιμη ἄλλοτε Β. τοῦ Μεγ. Π.

Μιγάλ' Χούν' (στ'), στη Μεγάλη Χούνη. Μεγάλη χούνη στὸ Βουνό.

Μιχοуβρύσ' (στ'), στοῦ Μίχου τὴ βρύση. Ἡ βρύση ποὺ συναντοῦμε πηγαίνοντας γιὰ τὸ Βουνό ἀπὸ τὸ Μεγ. Π. Πιθανὸν νὰ πῆρε τὴν ὀνομασία ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ κτήτορος.

58. Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν.

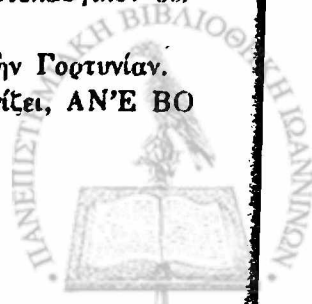
59. Κ.Δ.Μ. ἔνθ. ἀν. (...PESTSCHERA = σπηλαιον, ἄντρον, ἀπὸ τῆ Βουλ. λ. Συναφεῖς λέξεις, BISJERNA. Σλαβ. = λάκκος, BEZSTJEN = (Σλαβ.) μέρος χωρὶς βράχους, BISTOVID = (Ἑλλ.) ὀξεία ὄρεσις (λιγγρός). β) Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν. γ) Μπ. 232. (...Βλαχ. BISTIZIAO = σπηλιά).

60. α) Χρ. Α. ἔνθ. ἀν. β) Ἐδῶ λείει ἡ παράδοσις, ἐπιχειροῦσαν νὰ χτίσουν τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας, ἀλλὰ τὸ πρῶτ' ἡ εἰκόνα τῆς βρίζονταν στὸ ἀπέναντι μέρος τοῦ Βετσι-κού, ὅπου εἶναι σήμερον χτισμένη. Ἐπειτα συνεχῶς μεγάλα ραδιὰ καὶ μὲ τὴ δύναμι ποὺ κατακυλούσαν δὲν ἄφηναν τίποτε ὄρθιο.

61. α) Ι. Θωμοπούλου ἔνθ. ἀν. (...Δυνάμεθα δ' ἐκ τούτου ἀσφαλῶς εἰκάσαι, ὅτι τὸ Πελασγικὸν ὄνομα ΜΠΟΡΙ (προφ. μπουρί) ἢ μπορί-ζα (ἐνάρθως) ἀπεδίδετο καὶ εἰς τὸ συγγενὲς τῇ πεύκῃ καὶ ἐλάτῃ κοινοφόρον δένδρον, τὴν κυπάρισσον. Τὸ Πελασγικὸν σώ-ζεται καὶ ἐν τῇ σερβ. καὶ βουλγ. BORIKA = πεύκη).

β) Χελδράιχ (...Ἀγορίοπεικο = PINS NIGRA (μπορίτσα) Σλ. εἰς τὴν Γορτυνίαν.

γ) Χρ. Α. ἔνθ. ἀν. (...Ἀλβ. BORE—A = χιών, BIE BORE = χιονίζει, AN'E BO BORIGE—A καὶ BORICA = ἐλάτη, πίτυς).

Φτιάχνοντας οί έργάτες τὸ χαντάκι γιὰ νὰ φέρουν τὸ νερὸ τοῦ Χούχλακα στὸ χωριό, σχεδὸν τὴν κατέστρεψαν (βαρεῖα ἢ καταφρόνησις) κ' οἱ πέτρες πετάχτηκαν. Σὲ μιὰ ἀπ' αὐτὲς εἶδα (στὶς 28.7.64) σκαλισμένα: ΒΑΣΙΛΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ — ΠΑΠΠΓΚΟΝ 1878: ἴσως δαπάναις αὐτοῦ νὰ ἐπεσκευάσθῃ.

Μ α τ σ ο ύ κ ' (στ'), στὴ Ματσούκη. Μεγάλη, καλλιεργήσιμη μέχρι τὰ τελευταῖα χρόνια, περιοχὴ, πάνω ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ Μ.Π.

Μ ο υ ρ τ ζ ί ν ο υ (στού), στὸν Μορτζίνο. Ὁ μεγάλος καὶ ἀπομονωμένος μορτζίνος στὸ Βουνὸ Β. τοῦ Μ.Π. Βλ. καὶ λ. Κέδρο.

Μ ι λ ί σ σ ' (στού), στὸ Μελίσσι. Τοποθεσία, κάτω ἀπὸ τοῦ Παπαζήκ' κατεβαίνοντας ἀπὸ τὸ χωριό, ἀριστερά.

Μ ε γ α λ ά κ κ ο υ (στό), στὸν Μεγαλάκκο. Ὁ τρίτος κατὰ σειρὰν καὶ μεγαλύτερός λάκκος, πηγαίνοντας ἀπὸ τὸ χωριὸ πρὸς τὴν Κλειδονιάβιστα.

Μ π έ τ σ ' (στ'), ἢ Μπέτσις⁶² (στ'ς), στὴ Μπέτση ἢ στὶς Μπέτσες. Μικρὴ πλαγιά ἔξω ἀπὸ τὴ Μπούναρη, κατάφυτη ἄλλοτε ἀπὸ ἀμπέλια καὶ ὀπωροφόρα δένδρα, μετὰξὺ τῶν τοποθεσιῶν Ἀγίου Ἀθανασίου καὶ Ἀναδασωτέου.

Μ π ο ύ ν α ρ ⁶³ (στ'), στὴ Μπούναρη. Μία ἀπὸ τὶς τρεῖς συνοικίες τοῦ Μ.Π.

Μ π ά λ ι ζ ι ο υ⁶⁴ (στού), στὸ Μπάλιζιο. Περιοχὴ βοσκήσιμη στὸ βουνὸ Β. τοῦ Μεγ. Π. στὰ σύνορα μὲ τὴν Κόνιτσα, ἄλλοτε ἐκαλλιεργεῖτο.

Μ ι γ ά λ α Λ ' θ ά ρ ι α (στά), στὰ Μεγάλα Λιθάρια. Καλλιεργήσιμη ἄλλοτε περιοχὴ, βοσκήσιμη σήμερα, Β.Α. τοῦ Μ.Π. πάνω ἀπὸ τὴν Ἀμαριάτζινα.

Ν τ έ β ρ ι ς⁶⁵ (στ'ς), στὶς Ντέβρες. Μεγάλη περιοχὴ πίσω ἀπὸ τὴν Ἀπράσητα, κατάφυτη ἀπὸ ἀμπέλια καὶ ὀπωροφόρα δένδρα μέχρι τὰ τελευταῖα χρόνια.

62. α) Κ.Δ.Μ. ἔνθ. ἀν. (...Βέτσες, ἢ ἐκ τῆς Ἀλβ. VJESTE = ἔδαφος πρὸς φθινοπωρινὴν καλλιέργειαν ἢ μὲ τν Ροιμ. VECTED = ἀπεξηραμένος, μαραμένος...). β) Χρ. Ι. Σούλη: Τοπωνυμικὸν τῶν Χουλιαράδων, Ἦπ. Χρ. σ. 224 (...βέστες, αἱ προφ. στ'ς βέστις. Τοπωνυμία ἀνήκονσα εἰς μικρὰν πρηνὴ ὁμαλὴν πλήρη πτέρης περιοχὴν, καλλιεργουμένην ἄλλοτε. ἔχουσιν μικρὰν πηγὴν...).

63. Χ. Ρεμπέλη, ἔνθ. ἀν. σ. 270. (...Μπουνάρ', τό: Τοπωνυμία Τουρνόβου ἀνατολ. τοῦ χωρίου, ἔνθα ὑπάρχει πηγὴ μὲ διαυγέστατον ὕδωρ. Ἡ λ. εἶναι τουρκικὴ καὶ σημαίνει πηγὴ. Ἡ τοπωνυμία ἀπαντᾷται καὶ ἐν Λισκατίῳ...).

64. α) Ι. Θωμοπούλου, ἔνθ. ἀν. σ. 448. (...λ. ἄλβ. βάλζε-α = μέτωπον, κορυφή, ἀρχή...). β) Κ.Δ.Μ. ἔνθ. ἀν. (...Ἀμπαλίκες. Εἰς τὴν σλ. αβαλιζα = ἐφίππιον ἐπίστρωμα ἵππων (κάσσα), Βαλεζα (σλ.) καὶ Βαλιζα (ροιμ.) = κόπρος ζώων...).

65. α) Π. Τ. Πέτρον: Σύμμικτα τραγοῦδια τῆς πατινάδας ἐκ Σωζοπόλεως, Λαογραφία, τ. Ε' σ. 380. (...Ντέβρις = DEVRI = γύρος, ἢ λ. τουρκ. = περιοδεία, κύκλος. «Θὰ πῶ ντέβρι τὰ βοινά, τ' ἀγρίμα νὰ ρωτήσω, ἴσως καὶ ναύρω γιὰτρικὸ γιὰ νὰ σ' ἀλησμονήσω...».

β) Μπ. ἔνθ. ἀν. σ. 47). (...Ντέμπρι (τό), ἡ περιοδεία «Ὁ Δεσπότης βγῆκε ντέμπρι...» τουρκ. DEVR).

Ν ' φ ύ τ σ α (στ'), στη Νυφίτσα. Τοποθεσία με λίγα χωράφια, πρὶν φθάσουμε στὰ Ἑλata, Β. τοῦ Μεγ. Π. Ἐδῶ, λένε, ἦταν παλῆὰ τὸ χωριὸ Νυφίτσες, ἀλλὰ καὶ ὁ Λαμπρίδης τὸ ἀναφέρει⁶⁶.

«Ἡ λέξις Νέβεσκα — τὸ σημερινὸ Νυμφαῖον Φλωρίνης —, ὅπως φαίνεται, εἶναι ἀρχαιομακεδονικὴ. Σύνθετη ἀπὸ τὸ Νιβάς, νιφάς = χιόνι (οἱ Μακεδόνες τὸ φ τὸ πρόφεραν β) καὶ τὴν μακεδονικὴν κατάληξιν — στὰ (τὸ ὑπάρχον) τὸ στατικόν. Σὴ μαινε τόπον πολλῶν νερῶν, ὁμίχλης ἢ χιονιοῦ. Καὶ τὰ τρία τὰ εἶχε ἡ Νέβεσκα.

Σχετικῶς, ὁ κ. Σωκράτης Λιάκος γράφει: «Ἡ τοπικὴ κατάληξις — στής, — σται, ἦταν τέτοια τοῦ Μακεδονικοῦ Ἰδιώματος τῆς Ἀρχαιοελληνικῆς, τὸ ὁποῖο ἔλεγε π.χ. Λυγκέστης (=κάτοικος Λύγκου), Διάστης (=κάτοικος Δίου), Εὐλυέστης (=κάτοικος Εὐλύας), Κυρρέστης (=κάτοικος Κύρρου, δυτ. Γιαννιτσῶν κτλ.). Συνεπῶς καὶ ὁ κάτοικος τοποθεσίας λέγονταν νίβα = πηγὴ (στὸ Λακωνικὸ ἰδιῶμα λέγονταν νόα καὶ στὸ Παιονικὸ ἱννα) καλοῦνται Νιβάστας, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέκυψε τὸ Νιβεάστα, καὶ διότι οἱ Μακεδόνες ἔλεγον μὲ τὴν ἴδια λέξιν νίβα καὶ τὸ χιόνι (τὴν νιφάδα τῶν Νοτιοελλήνων), ὅθεν Νιβάστα καὶ οἱ Χιονιάδες. Πλὴν τούτων ἡ Ἀρχαιομακεδονικὴ εἶχε καὶ τὴν τοπικὴν κατάληξιν στὰ (=τόπος, θέσις, ὡς καὶ στήν Σανσκριτικὴν ὅθεν καὶ ἡ ταυτόσημη situm τῆς Λατινικῆς). Ὁ τόπος τῆς πηγῆς ἢ τῶν χιονιῶν συνεπῶς λέγονται Νιβάστα»^{66α}.

Ν ι γ ρ α β ι ὡ τ ' κ α (στά), στὰ Νιγραβιώτικα. Τοποθεσία με λίγα χωράφια, τὰ ὁποῖα μέχρι τὰ τελευταῖα χρόνια τὰ καλλιεργοῦσαν, Β.Δ. τοῦ Μεγ. Π. κάτω ἀπὸ τὰ Γκόλια Ἑλata (δηλ. τὸ δάσος ἀπὸ πεῦκα καὶ ἔλata πού ἀνήκει στὴ Κλειδιανάβιστα).

Ν α β α π έ σ η τ ' (στού), στὸ Ναβαπέσhti. Τοποθεσία ἀπόκρημνη, μετὰ ἀπὸ τὴ Στεφο - βρύσ', πηγαίνοντας γιὰ τὸ Βίκο, Ν. τοῦ Μεγ. Π.

Ν ι ρ ό λ α κ κ ο υ (στού), στὸν Νερόλακκο. Λάκκος στὸ Βουνὸ ὁ ὁποῖος ξεκινάει ἀπὸ τὰ Ἑλata.

Ν ο ύ ρ ι α ς (στ'), στῆς Νούριας. Τοποθεσία με λίγα χωράφια, μετὰ ἀπὸ τὴ Σηιαντραγκόν, ἡ ὁποία ἀνῆκε στὴν οἰκογένεια Νούρια.

Ν τ ι ν ο υ μ á ν ι ν α ς (στ'), στῆς Ντινομάνινας τ. Τὸ ὀρθότερο εἶναι, (στ' Ντινομάνινας τοῦ μπρούσηκλα). Τοποθεσία μικρὴ στὸ λάκκο μετὰ ἀπὸ τὰ Βιλιόνθα, ἡ ὁποία ἀνῆκε σὲ κάποια ὀνόματι Ντινομάνινα, καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖ ἕνας βράχος σκεπάζεται ἀπὸ κισσὸ (μπρούσηκλα), λένε καὶ στῆς Ντινομάνινας τὸν μπρούσηκλα.

Ν τ ό κ ο υ ς (στ'), στῆς Ντόκως. Τὸ ὀρθὸ εἶναι στῆς Ντόκως τὰ πουρνάρια. Τοποθεσία μικρὴ, ἡ ὁποία ἀνῆκε σὲ κάποια ὀνόματι Ντόκω, στὸν Αὐλούτσικο, καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖ ἦταν μέχρι τὰ τελευταῖα χρόνια δυὸ πολὺ μεγάλα πουρνάρια, λέγεται ἀκόμα στ'ς Ντόκους τὰ πουρνάρια.

Ν τ á σ κ α τ ' β ρ ύ σ ' ⁶⁷ (στ'), στοῦ Ντάσκα τὴ βρύση. Ἡ βρύση στὰ Τουρνοβά, ἡ ὁποία ἔγινε πιθανὸν μὲ ἔξοδα τοῦ Ντάσκα ἢ νὰ ἀνῆκε στὸν Ντάσκα.

66. Ἐνθ. ἀν. σ. 3, ἔκδ. 1889.

66α. Βλ. περιοδικὸν «Μακεδονικὴ Ζωή», τεῦχος 22, 1968. Νυμφαῖον ὑπὸ Νικ. Λούστα, δημοδιδασκάλου.

67. Γ. Ἀναγν. ἐνθ. ἀν.

Ν τ ρ ο υ γ κ α τ' ἄ λ ῶ ν⁶⁸ (στ'), στοῦ Ντροῦγκα τὸ ἁλώνι. Ἡ κορυφή τοῦ λόφου πάνω ἀπὸ τὴ Μιχον - βρύς'.

Ο ὕ β ο υ ρ ὸ τ' ς Μ π ο υ λ ο υ γ ο ὕ ν σ α ς⁶⁹ (στούν), στὸν Ὁβορὸ τῆς Μπολογοίνσας. Ἡ οὐβίρα (φυσικὴ δεξαμενὴ) ποὺ σχηματίζεται στὸ μέρος ὅπου τὰ νερὰ τοῦ Λάκκου τῆς Μπολογοίνσας ἐνώνονται μὲ τοῦ Βοῖδομάτη. Ἐπίσης ἐδῶ ὑπάρχει μεγάλος καταρράκτης.

Ξ η ρ ὀ λ ι μ ν ε ς (στ'ς), στὶς Ξηρόλιμνες. Βλ. λ. Λίμνες.

Π ἄ π ι γ κ ο ν⁷⁰ (στοῦ), στὸ Πάπιγκο. Καὶ οἱ δυὸ συνοικίες τοῦ χωριοῦ, δηλ. τὸ Μικρὸ καὶ τὸ Μεγάλο Πάπιγκο.

Π α λ η ἄ μ π ι λ α (στά), στὰ Παληάμπελα. Τοποθεσία κάτω ἀπὸ τὸ Μ.Π., ἡ ὁποία ἄλλοτε, ἦταν κατάφυτη ἀπὸ ἀμπέλια.

Π ο υ τ σ ι ῶ ν ο ν⁷¹ (στοῦ), στὸν Ποτσιῶνο. Οἱ πηγές καὶ ἡ γύρω περιοχὴ μὲ τοὺς κήπους, κάτω ἀπὸ τὰ Σελλά, ἀκριβῶς ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Βετσικό.

«Τίχτε δὲ θυγατέρων ἱερὸν γένος, αἱ κατὰ γαῖαν

ἄνδρας κουρίζουσι σὺν Ἀπόλλωνι ἄνακτι

καὶ Ποταμοῖς, ταύτην δὲ Διὸς παρὰ μοῖραν ἔχουσι = Καὶ γέννησε τὴν ἱε-

ρὴ γενιὰ τῶν θυγατέρων του· αὐτὲς μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ἀφέντη Ἀπόλλωνα καὶ τῶν Ποταμῶν ἀντρώνουνε τοὺς νέους στὴ γῇ καὶ τέτοια ἀπὸ τὸ Δία κλήραν ἔχουνε. Καὶ ὁ μεταφραστὴς προσθέτει: Κατὰ τὸν Εὐστάθιον, Σχολ. Ἰλ., Ψ 141: *κουροτρόφοι οἱ ποταμοὶ ἐνομίζοντο διὰ τὴν ὑγρότητα καθὰ καὶ ὁ ἥλιος Ἀπόλλων διὰ θερμότητα*. Μολονότι καὶ ἡ ἔκφρασις εἶναι ἀσαφὴς καὶ ἡ ἰδέα ἐσφαλμένη, τὸ σχόλιον τοῦτο ἀπηχεῖ παρὰ-δοσιν δοξασίας βαθύτατα ἐρριζωμένης. Εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα ὁ Ἀπόλλων ἐλατρεῦετο

68. α) Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἄν.

β) Μπ. ἔνθ. ἄν. σ. 161 καὶ 236. (...Ντροῦγκα (τό), τὸ ὁμπλὸ (ἀραιὸ) γνέμα ποὺ χρησιμεύει γιὰ ὑφάδι ἄλβ. DRUGA (=ρόκα). Ντρούγκας (ό), ψηλὸς καὶ παχύς).

69. Κ.Δ.Μ. ἔνθ. ἄν.VIR, VIRA (παλαιὰ σλαβ.) = πηγὴ, δίνη, ἐκροή).

70. Μερικοὶ λένε ὅτι ἡ λ. Πάπιγκον, προέρχεται ἀπὸ τὶς ἄλβ. λέξεις PA καὶ INGO, οἱ ὁποῖες σημαίνουν: χωρὶς τσαρούχι: δηλ. PA-INGO < PA(P)INGO. Ἀλλὰ ἡ λέξις PA στὴν ἄλβ. σημαίνει α) στερ. μόριον, ἄνευ, χωρὶς, β) μόριον προστ. PA DEGJO = ἄκουσον, PA EJA KETU—ἐλθὲ ἐδῶ, γ) ἐπιρ. λοιπόν. Καὶ PINGO = ἐπιρ. = MBI CIP = ἐπανωτά.

Σχ. λ. CIP MBI CIP = τοπ. ἐπιρ. = τὸ ἓνα ἐπάνω στὸ ἄλλο. (Χρ. Λ. ἔνθ. ἄν.).

71. α) Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἄν. (...Γλυκονέρι. Ἐκ τοῦ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ καὶ ἔκ τινος βράχου καταρρέοντος ὕδατος, εἰς ὃ πρὶ τινος χρόνου συνέρρεον κατὰ τὴν πρώτην Μαῖον πολλοὶ ἀσθενεῖς ἐκ τῶν πέριξ χωρίων καὶ ἐλούοντο ἔνεκα τῶν ἀποδιδομένων εἰς αὐτὸ διαφόρων ἱαματικῶν ιδιοτήτων (προφ. Γλυκονέρι, τού...).

β) Ἱ. Λαμπρίδου: Ζαγοριακά, τ. Α' σελ. 9 (σὲ ὑποσημείωσι), ἔκδ. 1889. (...Εἰς τὰς ὑπορείας δὲ καὶ ἀπέναντι Βιτσικοῦ ὑπάρχει θέσις Ποτσιῶνη, ἔνθα καὶ πηγὴ ἀέναιος, ζωθκονέρι καὶ γλυκονέρι κατ' εὐφημισμὸν λεγομένη, παρ' ἣν φλόγες πολλάκις ἐν καιρῷ νυκτὸς φαίνονται. Προστρέχουσι δ' εἰς αὐτὴν τῇ 1ῃ Μαῖου πολλὰ ἐκ τῶν πέριξ γυναικες, πίνουσιν ὕδωρ κατὰ κόρον καὶ νίπτονται τὸ πρόσωπον πρὸς ἴασιν...).

γ) Ἱ. Ησιόδου: «Ἔργα καὶ Ἡμέραι» ἔκδ. Ζαχαροπούλου, μετάφρ. Λεκατσά, Ἀθήναι 1939, στ. 346—348, σελ. 134—137.

ὡς Θεὸς κορυτορόφος (=ἀναπτύσσων εἰς ἄνδρας τοὺς νέους), ἐξ οὗ καὶ Κουρίδιος καὶ Γενέτωρ εἰς Λῆλον καὶ Κούρεος εἰς Τέω. Ἡ Πηνελόπη (ΟΔ. τ. 86 λέγει: ἦ δὲ παῖς τοῖος Ἀπόλλωνός γε ἔητι Τηλέμαχος, κ.λ.π. Ἡ πεποίθησις δὲ περὶ τῆς δυνάμεως τῶν ποταμῶν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν παίδων εἰς νέους καὶ εἰς ἄνδρας ἦτο κοινή, ἐξ οὗ καὶ πάμπολλαι γενεαλογίαι ἡρώων ἀπὸ ποταμῶν καὶ ἡ πεποίθησις ὅτι ὠρισμένων πηγῶν τὸ ὕδωρ ἔχει παιδογόνον δύναμιν, βλ. Θεόφρ. Ιστ. Φυτ. IX. 8,10: ἐνιαχοῦ φασὶ τὸ ὕδωρ παιδογόνον εἶναι γυναιξίν, ὥσπερ καὶ ἐν Θεσπιαῖς. Ἡ αὐτὴ πρόληψις διατηρεῖται καὶ σήμερον εἰς τινὰ μέρη, περὶ ὧν βλέπε παραπομπὰς εἰς Σίττλ, σελ. 119, στήλ. 2».

Πορυδοῦρ⁷² (στ'), στὴ Πογδορά. Μεγάλῃ περιοχῇ, καλλιεργήσιμη μέχρι τὰ τελευταῖα χρόνια, Ν.Α. τοῦ Μ.Π., στοὺς πρόποδες τοῦ Κούπου. Ἐδῶ, κατὰ τὸν Λαμπρίδη, ἦταν τὸ χωριὸ Πογδορά.

Π' γάδια (στά), στὰ Πηγάδια. Οἱ δυὸ βρύσες καὶ ἡ περιοχὴ γύρω μὲ τοὺς κήπους, πολὺ κοντὰ τοῦ Μεγ. Π.

Ἐδῶ στὸν κάθε κήπο σχεδὸν ὑπάρχει κ' ἀπὸ ἓνα πηγάδι.

Πάνω ἀκριβῶς ἀπὸ τὴ μία βρύση εἶναι χτισμένη ἡ ἐκκλησία τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων.

Πορνιέ⁷³ (στ'), στὶς Πουρνιές. Τοποθεσία καλλιεργήσιμη ἄλλοτε στο Βουνὸ πρὶν ἀπὸ τὰ Ἑλata, Β. τοῦ Μεγ. Π.

Ἐδῶ, κατὰ τὸν Λαμπρίδη, ἦταν τὸ χωριὸ Πουρνιά⁷⁴.

Πορι⁷⁵ (στού), στὸ Πουρί. Οἱ πηγές καὶ ἡ μικρὴ γύρω περιοχὴ μὲ τοὺς κήπους, ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Μύλο, στὸ Λάκκο. Τὸ μέρος ἐδῶ ἔχει πολλοὺς πορὸλίθους (πουρί).

72. α) Ἀλ. Πάλλη: Μελέτη περὶ τῆς Ἀρχαίας χωρογραφίας καὶ Ἱστορίας τῆς Ἠπείρου, σελ. 38. (... λ. Σλαβική, σημαίνουσα, ὑπόρεια...). β) Ι. Λαμπρίδου: ἔνθ. ἀν. σελ. 3, ἔκδ. 1870. (... Τὸ Πάπυχον περιελάμβανε καὶ τὰ ἐρημοθέντα χωρία Πογδορά, Λιασκοβέτσιον, Ἀγίαν Παρασκευὴν κ.λ.π.). γ) Κουρίλα Εὐλογίου: ἔνθ. ἀν. σελ. 283. (... Ἀλλ' ἐκεῖ ὅπου τὸ μεταφρασθὲν κατήντησεν ἀγνώριστον εἶναι τὸ Παρώρεια, ὅπερ ὅτε μὲν γίνεται Πογόρια, Ποδγόρια, Πογδόρια καὶ εἰτα ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας Πωγωνιανῇ (βλ. Ἀλ. Πάλλη: ἐν Πανδώρα Θ', 178...). δ) Σπύρου Στούπη: ἔνθ. ἀν. τ. Α' σ. 29. (... Πογδόρια νῦν Παρακάλαμος πού τὸ ὄνομά της μερικοὶ ἐτυμολογοῦν ἀπὸ τὸ σλαβικὸ πόγ - δορ = δῶρο τοῦ Θεοῦ...).

ε) Ἀπ. Γκισδαβίδη: Τὸ Μελένικον, σ. 76, ἔκδ. Γ' Θεσσαλονίκη.

(... Στὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν ὑπάρχει χωρίον ὀνομαζόμενον Πογδάριανη = χωρίον κείμενον εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ. Γόρια σημαίνει βουνόν, ὡσαύτως τὸ Γόρινα καὶ Γορίτσα λόφος...).

ς) Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν: Ὀδοιοπορικά Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας, σελ. 59, ἔκδ. 1880, εἶδα ὅτι ἀναφέρεται καὶ ἓνα ἄλλο χωριὸ Πογδορά στὴν ἐπαρχία Ἰωαννίνων (τμήμα Κουρέντων), τὸ ὁποῖον τότε ἀριθμοῦσε 35 κατοίκους. Λέν γνωρίζω ἀν ὑπάρχει σήμερον αὐτὸ τὸ χωριὸ κ' ἂν ἔχει κάποια σχέσι μὲ τὴν ἀνωτέρω τοπωνυμία.

73. Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν.

74. ἔνθ. ἀν.

75. Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν. Ἐπίσης βλέπε σχετικῶς καὶ λ. Πόρος.

Π α λ η ο υ ρ ⁷⁶ (στ'), στην Παληορή. Ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ γύρω περιοχὴ Δ. τοῦ Μ.Π., πάνω ἀπὸ τοὺς κήπους τῆς Κυρλούγκας. Περισσότερες λεπτομέρειες βλ. ἴδιο Κεφ.

Π α ν α ῖ ᾶ ⁷⁷ (στ'), στην Παναγία. Ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας (ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου), στὸ Μεγ. Π. καὶ ἡ περιοχὴ γύρω μὲ τὰ χωράφια.

Π ὕ ρ γ ⁷⁸ (στ'), στοὺς Πύργους. Μικρὲς πέτρινες κολῶνες, σὰν εἰκονίσματα, τὶς ὁποῖες φτιάχνουν οἱ Βλάχοι στὸ Βουνό, γιὰ νὰ ξεχωρίζουν τὶς βοσκήσιμες ἐκτάσεις τους, εἶναι δηλαδὴ, σὰν ὁρόσημα.

Π α π α ζ ῆ κ ⁷⁹ (στ'), στοὺν Παπαζήκου. Τοποθεσία, μεταξὺ Λάσπης καὶ Καγγέλια.

Π α λ ι ο ὕ ρ' (στοῦ), στὸ Παλιούρι. Βοσκήσιμη περιοχὴ Ν. τοῦ Μεγ. Π., ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Γκοιμάνια. Στὸ μέρος αὐτὸ φυτρώνουν πολλὰ παλιούρια (εἶδ. θάμνου).

Π ὁ ρ ο υ ⁸⁰ (στοῦ), στὸν Πόρο. Τὸ μέρος ὅπου οἱ μεγαλύτερες πηγές τοῦ Βοιδομάτη, στὴ χαράδρα τοῦ Βίκου. Λίγο πρὶν ἀπὸ τὶς πηγές περνάει ὁ δρόμος ποὺ συνδέει τὸ Πάπιγχο μὲ τὸ Βετσικό. Εἶναι ἡ μοναδικὴ βατὴ μὲ ζῶο διάβασις, τὸ καλοκαίρι εὐκολὴ καὶ τὸ χειμῶνα δύσκολη καὶ ἐπικίνδυνη ἀπὸ τὰ πολλὰ καὶ ὀρμητικὰ νερὰ ποὺ κατεβάζει τὸ ποτάμι.

Π α λ η ο υ γ έ φ υ ρ ο υ (τοῦ), τὸ Παληογέφυρο. Δύο σημεία, ἓνα πρὶν ἀπὸ τὴ γέφυρα τὴ σημερινή καὶ ἓνα μετὰ, ὅπου ὑπῆρχαν γεφύρια καὶ γκρεμίστηκαν. Οἱ βάσεις των (ποδαρ'κά), σώζονται ἀκόμα.

Κατὰ τὸν Λαμπρίδην*, τὸ πρῶτο (πρὶν ἀπὸ τὴ γέφυρα) «ἐστήθη τὸ 1817», τὸ δὲ ἄλλο τὸ 1873.

76. Ι. Λαμπρίδου ἔνθ. ἀν.

77. Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν.

78. » » » »

79. » » » »

70. Γιάννη Κορδάτου, ἔνθ. ἀν. σ. 404.

«...Καὶ τὸ τοπωνύμιον αὐτὸ (ἐννοεῖ τὸ χωριὸ Πορὶ τῆς ἐπαρχίας Ἀγιάς Βόλον), φαίνεται νὰ εἶναι σλαβικό. Στὸ Σιδηρόκαστρο Σερωῶν ὑπάρχουν τὰ Ἀνω καὶ Κάτω Ποροῖα, σλαβικὴ λέξη. Βουλγαρικὰ ПОРОЈ = ποταμίχι, χείμαρρος. Ἴσως οἱ Σλάβοι τὸ Πορὶ ποὺ βρίσκεται ἀνάμεσα σὲ δυὸ μεγάλα ποταμάκια — τὸ ρέμα τοῦ Καλοκαιρινοῦ τῆς Ζαγορῆς καὶ τὸ ποτάμι πρὸς τὴ Μουντζέλα —, νὰ ὀνόμισαν τὸ μέρος αὐτὸ Πορὶ καὶ μετὸν καιρὸ ἡ λέξη αὕτη προφερόταν καὶ γραφόταν Πορὶ καὶ Πουρὶ. Σημειῶνω ἀκόμα πῶς τὸ ποτάμι ποὺ εἶναι πρὸς τὰ σύνορα τῆς Μουντζέλας, κατεβάζει πολὺ νερὸ τὸ Χειμῶνα καὶ τὸ λένε καὶ σήμερα Πόρος. Ἴσως πολὺ παλαιὰ αὐτὸ τὸ ποτάμι λεγόταν Ποροῖ, ἀργότερα ὅμως, οἱ γύρω κάτοικοι ἀλλάξανε λίγο τὸ ὄνομά τους καὶ τὸ εἶπαν Πόρος καὶ Μπόρος. Καὶ στὴν Ἀνδρο ὑπάρχουν δυὸ - τρία τοπωνύμια, Πορὶ, Πορός (βλ. Πασχάλη: Τοπωνυμικὸν τῆς Νήσου Ἀνδρου, σ. 60...».

* Ζαγοριακά, ἔκδ. 1880, σελ. 150.

Π λ έ σ η ι α⁸¹ (στ'), στοῦ (;) Πλέσηια. Οἱ πλαγιές τοῦ Κειθελάκκου.

Π έ τ ρ α (στ'), στή Πέτρα. Πετρώδης περιοχή, κάτω ἀκριβῶς ἀπὸ τὰ Γκόλια Ἰελάτα, κατάφυτη ἀπὸ μουρτζίνια καὶ Βλάσηιαν'.

Π α λ η ό μ π λ ο υ (στοῦ), στὸν Παληόμυλο. Ὑπάρχουν δυὸ τοπωνθεσίες μετὰ τὴν ὀνομασία αὐτή, μία στὸ Ποτάμι, κοντὰ στὸ γεφύρι καὶ ἡ ἄλλη στὸν Κάτω Λάκκο, ὅπου ἀκόμα φαίνονται τὰ ἐρείπια κάποιου μύλου.

Π α ν τ α ζ ά τ ' κ α⁸² (στά), στά Πανταζάτικα. Τοποθεσία μετὰ λίγα χωράφια στὸ ποτάμι, ἡ ὁποία ἀνῆκε στὴν οἰκογένεια Πανταζῆ.

Π ο υ τ ά μ '83 (στοῦ), στὸ Ποτάμι. α) Τὸ ποτάμι ὁ Βοϊδομάτης καὶ β) Ὁλόκληρη ἡ παραποτάμια περιοχή τοῦ Βοϊδομάτη.

Π ρ ο υ σ ή λ ι ο υ (στοῦ), στὸ Προσήλιο. Βοσκήσιμη περιοχή πρὸς τὸ ποτάμι, Δ. τοῦ Μεγ. Π., ἡ ἄλλη πλευρὰ τοῦ Ἀνήλιου. Εἶδα ὅμως σὲ προικοσύμφωνα (ἀριθ. 2), ὅτι στὸ Προσήλιο ἦταν ἀμπέλια, πρόκειται ὅμως γιὰ τὴν ἴδια τοποθεσία;

Π α λ η ό π ο υ ρ τ ι ς (στ'ς), στὶς Παληόπορτες. Τοποθεσία μέσα στὴ συνοικία Μπούναρη, πάνω ἀπὸ τὸ Κλησιαστ'κὸ τὸ χωράφι. Ὑπῆρχαν πράγματι μέχρι τὰ τελευταῖα χρόνια πολλὲς μισογκρεμισμένες καλύβες καὶ μετὰ παλῆς πόρτες.

Π λ α τ ε ι ά τ ' Χ ο ύ ν '84 (στ'), στή Πλατεία τῆ Χοῦνη. Μία ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες χοῦνες στὸ Βουνό.

Π α λ η ο υ ζ ώ ν α ρ ο υ (στοῦ), στὸ Παληοζώναρο. Ζωνάρι πάνω ἀπὸ τὸν Κοῦπο.

Π ρ ο υ θ α τ ί ν α (στ'), στή Προβατίνα. Ἐπίσης ζωνάρι, Α. τοῦ Μ.Π. Πῆρε τὴν ὀνομασία αὐτή, ἔλεγε, ἀπὸ τοῦ ὅτι κάποιο χεῖμῶνα ξεχειμῶνιασε ἐκεῖ μιὰ προβατίνα. Τοῦτο βέβαια εἶναι κάπως ἀπίστευτο, γιὰ εἶναι φύσει ἀδύνατον νὰ ξεχειμῶνιασῇ ἐκεῖ ζῶο.

Ἐδῶ ὑπάρχουν ρωγμὲς πολὺ μεγάλου βάθους. Μία ἀποστολὴ Ἀγγλων εἰδικῶν ἐπιστημόνων - ἐρευνητῶν «ἐπὶ τῶν ὁπῶν», ἡ ὁποία τὸ 1964 τὸ χεῖμῶνα καὶ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1966 καὶ τὸ 1967 ἐπίσης κατέβηκαν 200 μέτρα χωρὶς νὰ βροῦνε τὸν πυθμῆνα, δὲν εἶχαν ἐξαρτήματα γιὰ περισσότερο βάθος. Παρουσιάζει, ἄφησαν νὰ νοηθῇ, γιὰ τὸ ὅτι οἱ ἴδιοι δὲν εἶπαν τίποτα, μεγάλο ἐνδιαφέρον καὶ θεωρεῖται μία ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες ρωγμὲς - ὁπές.

81. Κ.Δ.Μ. (...PLES = φαλακρός, Ροιμ.).

β) Γιάννη Κορδάτου, ἐνθ. ἀν. σ. 489. (...Τὸ τοπωνύμιον αὐτὸ Πλασιὰ (ἐννοεῖ τὸ χωριὸ Πλασιὰ τῆς ἐπαρχίας Βόλου), εἶναι σλαβικό, ἀπὸ τὴ ρίζα PLES = μαδημένος, φαλακρός, ἄδεντρο μέρος - μιδάρα...).

γ) Χρ. Λ. (...PLEHE—JA < PLEHE—A < PLEHEN—I = κοπριά, καὶ PLEHENOI καὶ PLEHOI = κοπρίζω...).

82. Γ. Ἀναγν. ἐνθ. ἀν.

83. » » » »

84. » » » »

Π α ρ α θ ύ ρ ι α (στά), τοποθεσία Β.Λ. τοῦ Μεγ. Π. (Μπούναρης), ἀπέναντι ἀπὸ τὴς Ἀλατσιές.

Π α ν ο υ ξ ώ ν α ρ ο υ (στού), στὸ Πανωξώναρο. Ζωνάρι Α. τοῦ Μ.Π. κάτω ἀπὸ τὸ Σκιζοβούν'.

Π τ ε ν ί σ ι ο υ (στού), στὸ Πτενίσιο. Ζωνάρι Α. τοῦ Μ.Π., κάτω ἀπὸ τὸ Πανωξώναρο.

Ρ ο υ γ κ ο υ β ό (στού), στὸ Ρουγκοβό. Οἱ πηγές καὶ ἡ γύρω περιοχή μὲ τοὺς κήπους, Β. τοῦ Μεγ. Π.

Ρ ο υ μ ι ό β ρ ύ σ' (στ'), στὴ Ρωμιόβρυση. Ἡ βρύση πίσω ἀπὸ τὴ Ραδόβολη.

Ρ α δ ό β ο υ λ' (στ'), στὴ Ραδόβολη. Μερικοί, ὅχι ντόπιοι, τὴ λένε ἐσφαλμένα Ροδόβολη.

Εἶναι ἡ Β.Λ. πλευρὰ τῆς Ἀστράκας.

Ἀπ' ἐδῶ περνάει ὁ δρόμος ποὺ πηγαίνει πρὸς τὴ Δρακόλιμνη, Γκαμήλα, Τσεπέλοβο.

Στὸν αὐχένα τῆς Ραδόβολης, ὁ Ε.Ο.Σ. στὶς 20 Ἰουλίου 1966 ἔκανε τὰ ἐγκαίνια τοῦ Καταφυγίου.

Τὸ ἐπισκεφθῆκαμε στὶς 20.8.66, εἶναι ἓνα ὑπέροχο Καταφύγιο μ' ὅλες τὶς σύγχρονες ἀνέσεις καὶ ἔχει ὑψόμετρο 1.950 μ.

Ρ ο μ π ά λ' (στό), στὸ Ρομπόλι. Τοποθεσία.

Ρ ά ν τ ι ν α (στ'), στὴ Ράντινα. Ζωνάρι πάνω ἀπὸ τὸν Κούπο.

Ρ ι ζ ί ν α (στ'), στὴ Ριζίνα. Μία ἀπὸ τὶς Ξηρόλιμνες. Πῆρε τὴν ὀνομασία αὐτὴ ἀπὸ τὸ χορτάρι ποὺ ἔχει τὴν ἴδια ὀνομασία (εἶναι ἓνα εἶδος βούρλου), τὸ ὁποῖο πολὺ φυτρώνει ἐκεῖ.

Σ ι λ λ ά⁸⁵ (στά), στὰ Σελλά. Μεγάλη, καλλιεργήσιμη ἀκόμα καὶ σήμερα, περιοχή, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Ἅγιο Νικόλαο καὶ φθάνει ὡς τὸν Τσέκνεβο.

85. α) Κ.Α.Μ. ἐνθ. ἀν. (...Σλ. SELO = κόμη, χωριονδάκι...).

β) Γιάννη Κορδάτου: ἐνθ. ἀν. σ. 489, 490. (...Καὶ τὸ τοπωνύμιον αὐτὸ (ἐννοεῖ τὸ χωριὸν Σελίτσανη τῆς ἐπαρχίας Βόλου), εἶναι σλαβικὸν SELBCANE—SELBCELO = χωριὸν ἢ ἀπὸ τὸ SELI = αὐχένas, διάσελο. Ἴσως νὰ ἦταν τὸ παλαιότερον σλαβικὸν χωριὸν τῆς περιοχῆς αὐτῆς. Καὶ στὴ Μάνη ὑπάρχουν παρόμοια τοπωνύμια Σελίτζα, Σελίνιτζα, Σελίτσα, καθὼς καὶ στὴν Ἑλασσόνα τὸ Σελό...).

γ) Προικ. ἀριθ. 7. Ἄλλοτε ἦταν ἀμπέλια.

δ) Ἰλιάς, Π. στ. 234. (...Ζεῦ ἄνα Δωδωναίε Πελασγικέ, τηλόθι ναίων Δωδώνης μεδέων δυσχειμέρου' ἄμφι δὲ Σελλοί σοι ναίουσ' ὑποφῆται ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι...).

ε) Π. Καρολίδου: «Τί ἐστὶν Ἡπειρος ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους», Ἡπειρ. Χρ. 1926, σ. 201. (...Ἡ δὲ κυριολεκτικὴ ἐννοία τοῦ Σελλός φαίνεται οὕσα ἡ αὐτὴ τῇ τοῦ Ἑλλαν, Ἑλλων, Ἑλενος ἦτοι λαμπρός, ἐπιφανής, εὐγενής (ἐκ τῆς ρ. σέλ, σέλας, σελήνη, Ἑλένη. Λατ. SOL...)).

Σ η ό π ο υ τ ο υ⁸⁶ (στού), στο Σηιόποτα. Μία από τις τρεῖς συνοικίες τοῦ Μεγ. Π. Πῆρε τὴν ὀνομασία αὐτὴ ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη βρύση ποὺ ὑπάρχει ἐκεῖ.

Σ τ έ φ ο υ τ ' β ρ ύ σ ' (στ'), στοῦ Στέφου τὴ βρύση⁸⁷. Ἡ βρύση καὶ ἡ μικρὴ, μὲ τοὺς κήπους ἄλλοτε, περιοχὴ, πηγαίνοντας γιὰ τὸ Βίκο ἀπὸ τὸ Μεγ. Π., μάλιστα περάσουμε τὸ Λάκκο.

Σ τ ρ ο ύ γ κ α (στ'), στὴ Στρούγκια. Ἡ κοινοτικὴ (τοῦ Μεγ. Π.), στάνη (στρούγκια) ποὺ εἶναι στὸ βουνό.

Σ ο υ ρ β ι ά⁸⁸ (στ'), στὴ Σουρβιά. Τοποθεσία στὸ Μ.Π. μὲ πολλὰ σουρβιές. Ἀλλὰ καὶ ὅπου ὑπάρχουν σουρβιές, συνηθίζουν νὰ ὀνομάζουν τὸν τόπον αὐτὸν «σουρβιά» ἢ «σουρβιές».

Σ τ ρ ο γ γ υ λ ή (στ'), στὴ Στρογγυλή. Τοποθεσία στὸ Μεγ. Π., μετὰ τὸ εἰκόνισμα τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς.

Σ η ι α γ κ α γ κ ο ύ μ α (στ'), στὴ Σηιαγκαγκοῦμα. Τοποθεσία Β. τοῦ Μεγ. Π., ἀπέναντι ἀπὸ τὰ Μπιλσνοβα. Πολὺ παλὰ καλλιεργοῦσαν τὰ λίγα χωράφια ποὺ ὑπῆρχαν ἐκεῖ.

Σ ι δ η ρ ό β ρ υ σ ' (στ'), στὴ Σιδερόβρυση. Ἡ βρύση, ἀνεβαίνοντας πρὸς τὸ Ραδόβολη.

Σ η ι ά δ ι α (στά). Τοποθεσία στὸ βουνό, στὰ σύνορα μὲ τὸ Βραδέτο. Ἀλλὰ καὶ κάθε ἴσιο μέρος λέγεται «σιιάδ'» ἢ στὸν πληθ. «σιιάδια».

Σ η ι α δ α ρ ά κ ' (στού), στὸ Σηιαδαράκι. Γενικά ὅπου ὑπάρχει ἓνα ἴσιο μέρος.

Σ κ α σ μ ά δ ' (στού), στὸ Σκασμάδι. Μεγάλον ἀνοιγμα (χαράδρα), στὸ Βουνό, πάνω ἀπὸ τὸν Κοῦπο, ἡ ὁποία θὰ σχηματίστηκε μετὰ ἀπὸ δυνατὴ ἡφαιστειογενὴ ἐκρηξι⁸⁹.

86. Κ.Α.Μ. ἔνθ. ἀν. (...SOPOT (σλ.) = μικρὰ πτώσις ὕδατος...).

Πάνω ἀπὸ τὴ βρύση ὑπάρχει ἐντοιχισμένη πλάκα στὴν ὁποία ἀναγράφονται τὰ ἐξῆς: Χριστοδοφύλου Γκέκη χορηγούντος ἐν ᾗτει σωτηρίῳ ΛΩΠΕ.

87. Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν. Μάλιστα ἀναφέρει τὴ βρύση αὐτὴ, ὡς: Στέφους τ' βρύσ'.

88. α) Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν.

β) Γιάννη Κορδάτου: ἔνθ. ἀν. σ. 538. (...Ἴσως στὸ μέρος αὐτὸ (ἐννοεῖ τὴ Μονὴ Σουρβιάς στὴν ἐπαρχία Βόλου), νὰ ὑπῆρχαν σουρβιές (στὴ φυτόλογία τὸ δέντρο σουρβιά (SORBUS) λέγεται θα). Στὴ Ζαγορά ὑπάρχουν καὶ τώρα σουρβιές καὶ ἴσως καὶ σ' ἄλλα χωριά. Μπορεῖ ὅμως τὸ μέρος αὐτὸ νὰ λεγόταν καὶ σουρβιά, ἀπὸ τὸ σλαβο-βουλγαρικὸ SURCOV ποὺ σημαίνει γλωρός. Σουρβιά οἱ Βούλγαροι λένε κλωνάρι κραινιάς, ἀνθισμένο (βλ. Πολυδ. Παπαχριστοδοφύλου: Μυστίλος Ἀποστολίδης, στὸ Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ Θεσηριοῦ, τ. ΙΑ' (1947—8), σ. 22. Ἐξάλλου ἡ περιοχὴ πρὸς τὸ κάτω τῆς Σουρβιάς λέγεται Λέσσιανη, ποὺ σλαβικά θὰ πεῖ δειντροπόταμος, ὅλα δὲ τὰ γόρω τοπωνύμια εἶναι σλαβικά...).

88α. Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν. β) Κ.Α.Μ. ἔνθ. ἀν. (...SAD = φτεία, ἀμπελοφτεία καὶ SADI καὶ SADIIDI = φτεῦσι) λ. Ρουμ. καὶ Σλ.

79. Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν.

Σ κ ι ζ ο υ β ο ύ ν' (στού), στο Σχιζοβοΐνι. Ζωνάρι, Α. τοῦ Μ.Π., ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Ἀμαράϊδω.

Σ η ι ό μ π ο υ λ. ' (στ'), στοῦ Σηιόμπολου. Ζωνάρι πάνω ἀπὸ τὸν Κοῦπο, Ν.Α. τοῦ Μ.Π.

Σ κ α π έ τ' (στοί), στο Σκαπέτο. Τοποθεσία βοσκήσιμη;

Σ κ ά λ α (στ'), στή Σκάλα. Ὁ στενὸς δρόμος μὲ τὰ λίγα σκαλοπάτια καὶ ἡ μικρὴ γύρω περιοχὴ, κατάφυτη ἀπὸ ἀμπέλια ἄλλοτε, μετὰ τὴ Στρογγυλή⁹⁰.

Τ ο ί χ ο υ (στού), στὸν Τοῖχο. Βοσκήσιμη περιοχὴ Δ. τοῦ Μεγ. Π. σὰ σύνορα μὲ τὴν Κλειδονιάβιστα.

Τ έ ν τ ι ς (στ'), στὶς Τέντες. Μικρὰ ὁμαλὰ μέρη στὴν ἀπόκρημνη περιοχὴ τοῦ Βουνοῦ, πίσω ἀπὸ τὸ Λάπατο, τὰ ὁποῖα ἀπὸ μακρυνὰ δταν τὰ βλέπεις, φαίνονται πράγματι σὰν νᾶναι τέντες ἀπλωμένες.

Τ σ έ κ ν ι β ο υ (στού), στὸν Τσέκνιβο. Βοσκήσιμη περιοχὴ Ν. τοῦ Μ.Π., μετὰ ἀπὸ τὰ Σελλά.

Τ σ έ τ ο υ (στού), στὸν Τσέτο, οἱ μικρὲς πηγὲς καὶ τὰ κηπάκια γύρω, κάτω ἀπὸ τὴ Μποιναρη.

Τ ρ ι κ ο υ κ κ ι έ ς (στ'), στὶς Τρικοκκιές. Τοποθεσία, καλλιεργήσιμη ἄλλοτε, μετὰ τὰ Π'γάδια.

Τ σ ι ο ύ π η τ ά ρ α δ ι ά (στού), στοῦ Τσιούπη(;) τὰ ραδιά. Τοποθεσία Ν.Δ. τοῦ Μεγ. Π.

Τ σ έ ρ β α⁹¹ (στά). Ἡ Ν. πλευρὰ τοῦ λόφου τοῦ Ἀϊ - Λιά, ἡ ὁποία μέχρι τὰ τελευταῖα χρόνια ἦταν κατάφυτη ἀπὸ ἀμπέλια καὶ πολλὰ ὁπωροφόρα δέντρα. Σήμερα τὰ πάντα εἶναι χέρσα.

Τ σ α π ί σ μ α τ α (στά). Μικρὴ περιοχὴ Β. τοῦ Μ.Π., καλλιεργήσιμη ἄλλοτε.

Τ σ ι ο ύ κ α⁹² (στ'), στὴν Τσιούκα. Ἡ ψηλότερη κορυφὴ τοῦ Β.Δ. μέρους τοῦ βουνοῦ Κούλα, σὰ σύνορα μὲ τὴν Κλειδονιάβιστα.

Τ ζ ι ο υ ν τ ί λ α (στ'), στή Τζιοντίλα. Μεγάλη περιοχὴ, καλλιεργήσιμη ἄλλοτε.

90. Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν.

91. Χρ. Ρεμπέλη, ἔνθ. ἀν. σ. 277, 278. (... Τσέρεβο, τό' περιοχὴ Ν.Δ. τοῦ χωρίου Πλάδαλης, ἀπέχονσα τοῦ χωρίου μίαν ὥραν. Χρησιμοποιεῖται ὡς βοϊδολεῖβαδον, ἔχει ὅμως καὶ μικρὰς δρυς (τσέρο = στενόφυλλος δρυς λ. σλαβ., ὁπόθεν καὶ ἡ ὀνομασία...).

92. Κ.Δ.Μ. ἔνθ. ἀν. (CIVC = κορυφὴ (Ρουμ.).

λοτε, στο Βουνό. Σήμερα τελείως ανενόχλητα βόσκουν τὰ πρόβατα τῶν Βλάχων. Ἐδῶ, κατὰ τὸν Λαμπρίδη⁹³, ἦταν τὸ ἐρημωθὲν χωρίον Τσονδήλα.

Τ ρ ά φ ο υ (στού), στὸν Τράφο. Ἡ βρύση καὶ ἡ ἄλλοτε καλλιεργήσιμη γύρω περιοχὴ, ἀνεβαίνοντας πρὸς τὴ Ραδόβολη, μετὰ τὶς Ἀντάλκεις.

Τ ζ ι ο υ β α ῖ ά ν ν ' τ ' ρ ά χ ' (στού), στοῦ Τιθογιάννη(;) τὴ ράχη Τοποθεσία Β.Λ. τοῦ Μεγ. Π. Εἶναι ἡ ράχη, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὶς Νυφίτσες καὶ τελειώνει στὸν Ἀῖ - Τρύφωνα.

Τ ο υ ρ ν ο υ β ό (στού), στὸ Τουρνοβό. Καλλιεργήσιμη ἄλλοτε περιοχὴ, στὰ σύνορα μὲ τὴν Κλειδονιαβίστα, Β.Λ. τοῦ Μεγ. Π. Ἐδῶ, ἀναφέρει ὁ Λαμπρίδης⁹⁴, ἦταν τὸ χωριὸ Τουρνοβό.

Τ σ έ ρ ο υ (στοῖν), στὸν Τσέρο. Τοποθεσία, μετὰ τὰ Σελλά, πρὸς τὸν Ποταῖωνο, ὅπου ὑπάρχουν δυὸ - τρεῖς τσέροι. Ὁ τσέρος εἶναι ἓνα εἶδος δρυὸς (δένδρου), τοῦ ὁποίου ὁ καρπὸς (βελανίδι), τρώγονταν, ὅπως τὸ κάστανο.

Τ ζ ι έ λ ⁹⁵ (στ'), στή (ἢ στοῦ) Τζιέλη. Τοποθεσία κάτω ἀπὸ τὴ Μπούναρη, ὅπου καὶ ὁ ὁμώνυμος λάκκος) (οὐ λάκκους τ'ς Τζιέλ'ς).

Τ σ η ι έ χ (στ'), στοῦ Τσηιέχ. Ἡ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ Ἀνήλιου, πάνω ἀπὸ τὰ Πηγάδια.

Χ α λ κ α ρ ι ά (στ'), στή Χαλκαριά. Ὁ μικρὸς λάκκος μεταξὺ τῆς συνοικίας Ἀνήλιο καὶ τῆς θέσεως Παναγία (Παναῖες).

Χ α λ ί κ ⁹⁶ (στού), στὸ Χαλίκι. Μικρὴ περιοχὴ στὸ Λάκκο.

Χ ο ύ χ λ α κ α ⁹⁷ (στού), στὸ Χούχλακα. Μεγάλη πηγὴ στὸ Βουνό, Β. τοῦ Μεγ. Π. Ἀπ' ἐδῶ τὸ χωριὸ τὸ 1954(;) πῆρε τὸ νερὸ καὶ ἔφτιασε τὸ μεγάλο ἀρδευτικὸ - ὑδρευτικὸ ἔργο.

Χ ο ύ ν ' (στ'), στή Χοῖνη. Μὲ τὴν ὀνομασία αὐτὴ ὑπάρχουν πολλὲς χαράδρες στὸ Βουνό.

Χ ά τ ζ η ν α ς (στ'), στῆς Χάτζηνας. Ἡ πλαγία ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Ρογκοβό, ἀνήκει στὸ Μ.Π.

Φ τ ι λ ι ά δ ι α (στά). Ἡ περιοχὴ πάνω ἀπὸ τὴν Στρογγυλή, κατάφυτη ἄλλοτε ἀπὸ ἀμπέλια καὶ ὀπωροφόρα δέντρα. Πῆρε τὴν ὀνομασία ἀπὸ τοῦ ὅτι ἐδῶ φυτρώνουν πολλὰ φτελιάδια (πτελέαι).

93. Ἐνθ. ἀν. σ. 3, ἔκδ. 1889.

94. Ἐνθ. ἀν. σ. 3, ἔκδ. 1889.

95. Θωμ. ἔνθ. ἀν. σ. 789. (...Ἀλβ. τσιέλ - κλε).

96. Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν.

97. Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν.

Φ ο υ ρ τ ο υ ν ά τ ' κ α (στά). Ἡ κτηματική περιουσία ἢ ὁποία ἀνήκει στήν οἰκογένεια Φουρτούνη ἢ Φουρτουνοπούλου.

Φ ρ α ν τ ζ ῆ (στ'), τοῦ Φραντζῆ. Ὁ λόφος ἀπέναντι ἀπὸ τὸν Τράφο, ἀνεβαίνοντας πρὸς τὴ Ραδόβολη.

Φ α ρ μ ά κ ' τ ' σ κ ά λ α (στ'), τοῦ Φαρμάκη τὴ σκάλα. Δυσκολοπέρα-στο μονοπάτι στὸ Βουνό, πίσω ἀπὸ τὸν Μπάλιζιο.

Ψ ' λ ά Κ ο υ κ ο ύ λ ι α⁹⁸ (στά). Οἱ δυὸ ψιλοὶ καὶ μονοκόματοι βράχοι (κουκούλια), κάτω ἀπὸ τὸ Κόκκινο Λ'θάρ'.

98. α) Γ. Ἀναγν. ἐνθ. ἀν. β) Χρ. Ι. Σιούλη ἐνθ. ἀν., Τοπωνυμία διδομένη ἀποκλειστικῶς εἰς βραχῶδεις περιόπτους θέσεις. Ἡ λέξις ἔχει πρὸς τὸ βιζ. Κουκούλα καὶ τὸ νεοελλ. Κατσιούλα.

ΣΠΥΡ. Γ. ΜΟΥΣΕΛΙΜΗ

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΤΗΣ ΛΑΚΚΑΣ ΣΟΥΛΙΟΥ

(Φροσύνης, Κουκουλιῶν, Αύλοτόπου, Τσαγγαρίου, Μαμάκου, Παπαζαφείρι, Ζαβρούχου, Σουλίου, Σαμονίδας, Κιάφας καὶ Ἀβαρίκου - Μπενούκα)

Καλούδειο Βραβείο
τῆς Ἑπειρωτικῆς Ἑταιρείας
1975

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Ἡ ὅλη ἐργασία (τῶν τοπωνυμίων) εἶναι εὐσυνείδητος. Ἡ κατάταξις τῆς ὕλης ἀρκετὰ ἐπιτυχής. Προσάγει ἀρκετὰ στοιχεῖα χρήσιμα διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς περιοχῆς καὶ ἀρκετὸν ὕλικὸν πρὸς ἐπεξεργασίαν ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης τῆς ἀσχολουμένης μὲ τὴν προέλευσιν καὶ ἐτυμολογίαν τῶν τοπωνυμίων. Ἐντὸς αὐτῶν κρύπτεται ἡ ἱστορία.

(Ὁ συγγραφεὺς) βρίσκει τὴν εὐκαιρίαν νὰ μᾶς πῇ πολλὰ περιστατικὰ συνδεδεμένα ἐπίσης μὲ αὐτὰ καὶ σχεδὸν ξαναζεῖ κανεὶς μαζί του τὴν ἱστορίαν τοῦ Σουλίου καθὼς ὀνοματίζονται κιάφες, κλεισοῦρες, διάρραχα, φρυδόρραχα τῶν αὐστηρῶν Σουλιωτικῶν βουνῶν. Αἰφνιδιάζεται ὁ ἀναγνώστης μὲ τὴν πιστὴ ἀπεικόνισις τοῦ ἐδάφους καὶ μὲ τὰ εὐρήματα τοῦ τοπικοῦ γλωσσικοῦ ιδιώματος τοῦ ὁποίου εἶναι ἄριστος γνώστης, δοσμένα ὅλα μὲ περισσὴ τέχνη.

Εἶναι τὰ καλλίτερα τοπωνυμικὰ ποὺ ἔχουν γραφτῇ γιὰ τὸν Ἑπειρωτικὸν χῶρο.

(Ἀπὸ τὴν ἐκθεσὶ τῆς κοιτικῆς ἐπιτροπῆς)

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Λάκκα καλεῖται ὁ τόπος ποὺ βρίσκεται ἀνάμεσα δυὸ βουνῶν, καὶ Λάκκα Σουλίου, τῆς ὁποίας τὰ τοπωνύμια συγκεντρώνονται στὴν παρούσα συλλογὴ, ὀνομάζεται ἡ περιοχὴ μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς ὁροσειρᾶς τῶν, σὲ σχῆμα Γερμανικοῦ πετάλου, Σουλιωτικῶν βουνῶν, τῆς Βριτζάχας, Γκούρας, Φλάμπουρου ἀνατολικά, καὶ τοῦ Κουρύλα (Παραβουνίου) δυτικά, διαχωριζομένη κατὰ μῆκος, Β. πρὸς Ν. διὰ τοῦ Τσαγγαριώτικου χειμάρρου σὲ δυὸ μέρη. Καὶ σὲ μὲν τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰ ἀπλώνονται σήμερα τὰ χωριὰ Φροσύνη, Κουκουλιοί, Αὐλότοπος, Τσαγγάρι καὶ Σαμονίδα καθὼς καὶ τὸ συνοικιζόμενον Σούλι ἀπὸ 8—10 σπίτια κτηνοτρόφων, στὴ δυτικὴ δὲ 3—4 σπίτια τῶν Τσιπαίων κτηνοτρόφων ἀπὸ τὸ Τσαγγάρι, στὴ θέσιν Λακκιά - Ντέρι.

Ἀπὸ Β. τὸ βουνὸ Κάντας, στὴν κορυφὴ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ἀναδρυστικὸ πηγάδι, ἐνώνει τίς δυὸ ὁροσειρές.

Στὸ βορειότερο μέρος τῆς περιοχῆς, ἀνάμεσα τῶν χωριῶν Φροσύνης, Κουκουλιῶν, Αὐλοτόπου καὶ Τσαγγαρίου ὑψώνεται ὁ Κορέτος, χαμηλὸ κακοτράχαλο βουνό, τοῦ ὁποίου ἡ ψηλότερη κορυφὴ φέρει τ' ὄνομα Κατελάνος, στὸ μέσο διάφοροι λόφοι

και νοτιώτερα ή Ράχη του 'Αη - Δονάτου που φράζει δυτικά το κύριο Σούλι. Το νότιο άκρο της ράχης καταλήγει σε γκρεμό επί του όποιου εγείρεται το φρούριο του Κουγκιού και έντός αυτού ναός της 'Αγ. Παρασκευής.

Νότια μεριά ή μοναδική ποιά που ανοίγεται ανάμεσα των δυο όροσειρών οδηγεί στο Φανάρι και τη Λάκκα του Μπότσαρη, απ' όπου προμηθεύονταν τρόφιμα οι Σουλιώτες, φράζεται με τα Βορίλια, χαμηλού βουνού απέναντι, στο όποιου τα πόδια διέρχεται φυσομανώνοντας ή 'Αχέροντας (Μαυροπόταμος).

Το έδαφος πετρώδικο σύγκειται από ασβεστολιθικά στρώματα και συμπαγείς βράχους, ταινιά, στούφους και σκυρόλιθους (σπελολίθαρα) και άργειλοειδή κοκκινοχώματα.

Οι πλαγιές των βουνών, της μέν ανατολικής όροσειράς καλύπτονται από κέδρα κι' έλατα και ξεροπλατάνια, της δε δυτικής από δρύες και λευκόφλουδες κουμαριές (μπλετισοκουμαριές). Χαμηλότερα απλώνεται ή ζώνη των άργιάδων πριναριών και ξελενιών, ακολουθάει ή ζώνη της ασφάκας και πιο κάτω, νότια μεριά, σ' άπάνεμες λακκιές φουντώνουν οι φιλύρες (λουίκες) και οι μυρτιές.

Στις άκάλυπτες εκτάσεις φύεται ή ρίγανη, το βουνήσιο τσάι, ή θρούμπη, ο πλατός, το φασκόμηλο (ασφακίδι), ή καθαλασιά, ο άγριόδικος, ή άγριόβριζα, ο σπλῶνος, ή πρωτομαντίλα, το τριφύλλι, το κυκλάμενο.

Τα λίγα χωράφια καλλιεργούνται με σάρι, βρίζα, κριθάρι, ρεβίθια, κουκιά και φακές. Οι φακές των Κουκουλιών ήταν περιζήτητες για τη νοστιμάδα και τον γρήγορο βρασμό τους.

Στα περιβόλια φύεται ή καρυδιά, ή συκιά, ή κερατιά, ή άχλαδιά, ή κρανιά με τον καρπό της όποιας γίνεται το εύγευστο κρανόζουμο σπιτήσιο ποτό που ανακατεμένο με μέλι πίνουν για τόνωση οι αδυνατισμένες από τον τοκετό λεχώνες.

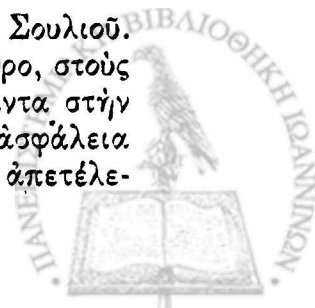
Λύκοι, άγριοχοιροι, αλουπές, τσακάλια, άσβοι, ζαρκάδια και λαγοί στα δάση, βουνήσιες πέρδικες στις πλαγιές, κοσύδια, γοιμαρότσινοι, τσώνια, άγριοπερίστερα στους άγρους. Το χειμώνα σμήνη από φάσες περιφέρονται στα δάση των άργιάδων.

Η 'Ηπειρος στα παλιά προχριστιανικά χρόνια, έν και άγονος, ήταν πολυάνθρωπη και πυκνοκατοικημένη. Δέν υπήρχε χώρος άκατοίκητος και σπιθαμή γής άκαλλιέργητη. Τοῦτο έντός ότι είναι ιστορικώς αποδεδειγμένο, βεβαιώνεται και επισφραγίζεται κι' από τα χαλάσματα αρχαίων όχυρωμένων θέσεων και άτειχίστων οικισμών και τους αναλημματικούς ξερότοιχους (πεζούλια) χωραφιών που συναντούνται στις πλαγιές των βουνών και στα σημερινά δάση, αλλά κι' από τα τοπωνύμια που είναι τ' ανεξίτηλα αποτυπώματα και οι τωροι επί του έδάφους της ιστορίας των λαών που έχουν περάσει, φωτογραφικοί φακοί επί των όποιων άπεικονίζεται το παρελθόν.

Δυο κάστρα είχαν ανεγερθεί κατά την κλασσική επογή στη Λάκκα του Σουλίου για την ασφάλεια του πληθυσμού και την καταφυγή του σ' ώρα ανάγκης, τα «Έλλένικα» και το «Κατρί». Λείψανα δε άτειχίστων οικισμών άπεκαλύφθησαν στην ανατολική πλαγιά του λόφου του Κουγκιού, στην 'Αη - Μαρίνα του Μαμάκου, στην τοποθεσία «Αυλότοπος» κοντά στις Κουκουλιούς, έντός της Φροσύνης κι' άλλου, όπου βρέθηκαν πήλινα άγγεία, μεγάλα πιθάρια, μικροί κῶνοι χρησιμοποιούμενοι στη λατρεία και την ύφαντική και κιθωτιόσχημοι τάφοι που περιείχαν σιδερένια μαχαιρίδια και σάβτες.

Από τη Ρωμαϊκή καταστροφή του 167 π.Χ. δέν ξεφυγε ούτε ή Λάκκα Σουλίου. Γλύτωσαν μόνο όσοι την ώρα της σύλληψης (10 πρωϊνή) έλαχαν στην ύπαιθρο, στους άγρους και τις σάνες. Αυτοί, αφού πέρασε ή μπόρα, έζησαν με το φόβο πάντα στην καρδιά μέσα στις σπηλιές και τα λόγγα ώσπου επήλθε κάποια ήρεμία κι' ασφάλεια ζωής και συγκεντρώθηκαν σε καλύδες. Βραδύτερα, στα Βυζαντινά χρόνια, άπετέλε-

σαν μικρά χωριά από 5—10 σπίτια ξερότοιχα χωμένα στη γή, όπως τά: Καρδαράς, Μάζια, Μπογδάνο, Μαρκόπουλο, Λαγγιώτες.

Μετοικήσεις, λοιμοί κι' αφανισμοί ελάττωναν κάθε τόσο τὸν πληθυσμὸ τοῦ κάθε χωριοῦ. Δὲν ἄρεγε ἓνας καλλιεργητὴς στὸν ἀφέντη; τὸν ἔδιωχνε καὶ στὴ θέσῃ τοῦ ἔφερνε ἄλλο ραγιά κι' ὁ διωγμένος ἔτρεχε νὰ βρεῖ καινούργιον ἀφέντη.

«Δίδεται τὸ παρὸν μας ἀποδεικτικὸν τῆς θυγατέρας τοῦ ποτὲ Ἀθανάση Παπα - Γιώτη, χωριανῆς μας ὅπου ἦταν εἰς Κορφούς...».

«Δίνομε τὴ μαρτυρία τοῦ Βελῆ - ἀγᾶ διὰ τὸν Γεώργη Κυάμο ὅπου τὸν ἤφεραν οἱ ἀγάδες ἀπὸ τὸ Πόποβο...».

ἀναφέρουν ἐπίσημα ἔγγραφα τῶν μουχταραζάδων τοῦ Τσαγγαρίου, τὸ 1861.

Στὸ Τσαγγάρι ἀκούεται οἰκογενειακὸ τοπωνύμιον «Γκουλιούμη», χωρὶς νὰ ὑπάρχει τέτοια οἰκογένεια, ἐνῶ σώζεται στὴ Φροσύνη ἀπ' ὅπου μετοίκησε (1944) στὸ χωριὸν Καμίσι. Ἐπίσης στὴ Φροσύνη τοπωνύμιον «Καρᾶ» χωρὶς οἰκογένεια, ἐνῶ τέτοια διατηρεῖται στὸ Ζωτικὸ. Ταυτομοίως στὸν Αὐλότοπο «Ντρίτσου» χωρὶς νὰ ὑπάρχει ὁμώνυμη οἰκογένεια, ἐνῶ σώζεται στὴ Φροσύνη, κ.ἄ.

Τόσο ἦσαν τὸ θανατικὸ ἀπὸ τίς ἐπιδημίες, ποὺ οἱ κάτοικοι ἐγκατέλειπαν τὰ χωριά τους καὶ κατάφευγαν στὰ βουνά. Δὲν πρόφταναν οἱ ζωντανοὶ νὰ θάψουν τοὺς ἀποθαμένους καὶ τοὺς ἔρριχναν στὰ χαντάκια σβαρίζοντάς τους σὰν φοβίμια.

Ἀπὸ τὴ χολέρα προσβάλλθηκαν καὶ τὰ Σουλιωτοχώρια κι' οἱ κάτοικοι, ὅσοι ἀπόμειναν ἀπὸ τὸ δρεπάνι τοῦ χάρου, ἐγκατέλειψαν τὰ χωριά τους καὶ ἐγκαταστήθηκαν σὲ γειτονικά μέρη.

«1816 αφοτίς ἦρθε τὸ μολεμα σὶ παραμυθία ἡγουν ἡ πανουκλε κε πεθαναν χιλιαδες 2700 ἡτι διο ευτακοσι γεναριος 16 εος τον θεριτι 22 εφυγε».

σημειώνεται σὲ ἐξώφυλλο παλίου εὐαγγελίου τῆς Γκρίκας τοῦ 1793.

Ἔτσι αἰτία τῆς χολέρας συνοικίστηκαν τὰ χωριά: Φροσύνη ἀπὸ κατοίκους τῶν χωριῶν Καρδαρά καὶ Μάζια, Κουκουλιὸ τοῦ Μπογδάνου, Αὐλότοπος τῶν Λαγγιώτων καὶ Τσαγγάρι τοῦ Μαρκόπουλου.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα καὶ τίς ἀρχές τοῦ 19ου πολλοὶ μὴ ὑπομένοντας τὴ σκληριὰ ἐγκατέλειπαν τὰ σπίτια τους καὶ κατέφευγαν στὰ βουνά. Ἔτσι ἐπάνω στὰ κακοτόπια τοῦ Σουλίου σχηματίσθηκαν ἀπὸ ἄρβανίτες φυγάδες κι' ἄλλους ἀπὸ τίς γύρω περιοχὲς τὰ χωριά: Σούλι, Σαμονίδα, Κιάφα, Ἀθαρίκος μὲ τὸ συνοικισμό Μπενούκα, Ζαδροῦχο, Παπαζαφίρι καὶ Μαμάκο.

Τὰ δυὸ τελευταῖα χωριά ἐπειδὴ ἦσαν εὐπρόσβλητα ἀπὸ τὸν ἐχθρό, στὴν ἀρχὴ τῶν Σουλιωτικῶν ἀγώνων, ἐγκατελείφθησαν καὶ συσσωματώθηκαν στὸ Σούλι¹.

Ἀσίγητοι ἦσαν οἱ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἰδίως τοῦ Ἀλῆ - Πασᾶ τῶν Γιαννίνων. Στὸ τέλος ὁμῶς καταβάλλονται κι' ὁ Ἀλῆς γίνεται κύριος τοῦ Σουλίου (1803).

Ἀμέσως μὲ τὴν φευγάλα τῶν Σουλιωτῶν βάζει φρουρὲς καὶ στὰ δυὸ κάστρα, Κιάφας καὶ Κουγκιοῦ καὶ ἐγκατασταίνει μέσα στὸ κύριον Σούλι τουρκαρβανίτες Λιάπηδες, μὲ τίς οἰκογενεῖές τους, ἀπὸ τὸ Ζουλιάτι τῆς Ἀρβανιτιᾶς, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους 1700 ἦσαν ἄντρες τοῦ ντουφεκιοῦ. Δὲν ἐπιτρέπει δὲ σὲ κανένα ἄλλον, ντόπιον ἢ ξένο νὰ κατοικήσῃ στὸ Σούλι, πλὴν μιᾶς οἰκογενείας τοῦ ἐκ Δερβιζιάνων Νάστου Τόκα ποῦ

1. Τὸ πολίτευμα τῶν Σουλιωτῶν ἦταν σπαρτιατικόν. Λοικοῦσαν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν πατριῶν (φαρῶν). Δὲν ἐξασκοῦσαν οὐδὲν ἐπάγγελμα. Ἦσαν ἰσόβιοι στρατιῶτες τῆς πατρίδας. Γιὰ τὴ συντήρησή τους εἰσπραζαν φόρο προστασίας σὲ γεωργικά προϊόντα ἀπὸ τὰ χωριά Φαναρίον, Λάγκας Μπότσαρη καὶ παρεκτετέρα.

ἐγκατασταίνεται στὴ Σαμονίδα γιὰ τὴν παρασκευὴ τοῦ ἄρτου τῆς φρουρᾶς τοῦ κάστρου τῆς Κιάφας².

Τὸν ἄρτο τῆς φρουρᾶς τοῦ κάστρου τοῦ Κουγκιοῦ παρεσκεύαζε ἡ ἴδια ἡ φρουρὰ ὅπως ἀποδείχτηκε τοῦτο κι' ἀπὸ τὸν φούρνο ποὺ βρέθηκε ἐντὸς αὐτοῦ κατὰ τὶς ἀνασκαφές τὸ 1962 ἀπὸ τὸν ἐπιμελητὴ ἀρχαιοτήτων Θεσπρωτίας.

Ἡ φρουρὰ τοῦ κάστρου τῆς Κιάφας παρέμεινε καὶ μετὰ τὴν πτώση τοῦ Ἀλῆ ὡς τὸ 1909, τοῦ δὲ Κουγκιοῦ καταργήθηκε μετὰ παραμονὴν 60 περίπου ἐτῶν.

Οἱ Ζουλιάτες τούρκοι κάθισαν στὸ Σούλι 17 ἐλθόντων χρόνια. Ἦρθαν τὸ 1804 κι' ἔφυγαν τὸ 1821 κατόπι συμμαχίας τοῦ Ἀλῆ μὲ τοὺς Σουλιῶτες.

Οἱ ἐγκαταλειμμένες ἀγροτικές ἐκτάσεις τῶν Σουλιωτῶν μετὰ τῶν ἐρειπίων κατελήφθησαν ἀπὸ τὸ τουρκικὸ δηνμόσιο καί, κατανεμημένες σὲ βοσκολίβαδα, ἐνοικιάζονταν σὲ Ποποβίτες κτηνοτρόφους. Ἦσαν δὲ τοῦτα τὰ παρακάτω:

Βερπάτι, Κουλούρια, Μαμάκο, Λακκιά Ντέρι, Παπαζαφείρι, Τσαγγαράκι, Σουκιά, Μπαγανέσια, Γκέλι, Ζαβρούχο, Κάτω Σιούρος, Ἀνω Σιούρος, Κάτω Κούγκι, Ἀνω Κούγκι, Ἀρδαλίνα, Ἀθαρίκος, Μπενούκα καὶ Σουκιά Σερζιανῶν, χειμερινά. Τὰ δὲ Φλάμπουρο, Μούργκα, Λιανό, Πέρα Γκούρα, Δῶθε Γκούρα, Καστανιά, Κοπανισοῦλα, Κοπάνισσα, Λιδάδι καὶ Βριτζάχα, θερινά.

Ἡ τέτοια διάθεση τῶν λιθαδιῶν συνεχίστηκε κι' ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ κράτος στὸ ὁποῖο περιήλθαν μετὰ τὸ 1913, ὡς τὸ 1930, ὅποτε παραχωρήθηκαν σὲ Σκαπετινοὺς κτηνοτρόφους ὡς κτηνοτροφικοὶ κλῆροι.

Οἱ κάτοικοι τῆς Λάκκας Σουλίου ποὺ ὀνομάζονται καὶ Σκαπετινοὶ κι' ἡ περιοχὴ Σκάπετα (σκάπετο = ὁ ἀπεκείθε τόπος, σλαβ.) κι' ἀπὸ τοὺς βλάχους κι' ἀρβανίτες Γκραῖκοι, ἦσαν Ἕλληνες καὶ ὀμιλοῦσαν τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου (1200 π.Χ.) καὶ πέρα ἀκόμα. Κράτησαν καὶ κρατᾶν ἀναλλοίωτα ὅλα τὰ ἔθνη κι' ἔθιμα καὶ πνευματικὰ χαρίσματα τῶν ἀρχαίων. Στὴν ὀμιλίαν τους σπινθηροβολοῦν πολλὲς ἀρχαῖες λέξεις καὶ φράσεις, ὅπως: τάν' πὶ τᾶς (τὸ ἀποφασισμένο), τάτας = πατέρας, Καλαρότρυπα = τρύπα τῆς κάλαρης (τοπωνύμιον), κιό-νι, Ἑλλένικα (τοπωνύμιον), Σεραφύλλι, Λιναράκια (τοπωνύμιον), Βλίτυρι (τοπωνύμιον) κι' ἄλλα, κι' ἔχουν τὴν Ἑλληνικὴ σωματικὴ διάπλαση καὶ γνήσια Ἰωνικὴ γλωσσικὴ προφορὰ (μουλάρι, ὄχι μ'λάρ', λιθάρι, ὄχι λ'θάρ', ἀλλὰ καὶ τοῦν ἀντροῦν ἀντὶ τῶν ἀντρῶν).

Τὰ χωριά ποὺ παρέμειναν καὶ δὲν ἀκολούθησαν τοὺς ἄλλους Σουλιῶτες ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ἀγάδων καὶ τὰ μὲν Φροσύνη καὶ Τσαγγάρι ποὺ εἶχαν συνάψει ἀδελφινὴ συμφωνία μὲ τοὺς ἐμπολέμους Σουλιῶτες (16 Φεβρ. 1822) συνέχισαν τὴν καταβολὴ γεωμόρου στοὺς Προνιάτες τῆς Παραμυθιάς τὸ ἐν τρίτῳ τῆς παραγωγῆς, τὰ δὲ Κουκουλιοὶ καὶ Ἀλλότοπος κατελήφθησαν ἀπὸ τὸ Σουλτάνο, παρὰ τοῦ ὁποῖου ἐνοικιάσθησαν, κατ' ἐξακολούθησιν, στὸ Χουσέν - Πασᾶ Ντίνο τῆς Πρέβεζας ποὺ εἶχε γυναῖκα χριστιανή, τὴν Κατερίνα, θυγατέρα τοῦ Λαμπρακούλη ἀπὸ τὴν Πρέβεζα καταβάλλοντας κατ' ἔτος 24% τῶν προϊόντων ἔναντι τοῦ ἐνοικίου ποὺ ἔδινε τοῦτος (βεργὶ καὶ μουατζέλι) στὸ Σουλτάνο.

Τὰ δὲ ἄλλα ἑπτὰ Σουλιωτοχώρια, πρὶ τῆς καταστροφῆς τους, Σούλι, Σαμονίδα, Κιάφα, Ἀθαρίκος, Ζαβρούχο, Παπαζαφείρι καὶ Μαμάκο, ὄχι μόνον δὲν πλήρωναν οὐδένα φόρο στοὺς τούρκους, ἀλλὰ, τὸ ἔναντίο, ὑποχρέωναν τὰ χωριά τοῦ Φαναριοῦ καὶ

2. Ἀπὸ τὰ σάτια τῶν καταστρεμμένων Σουλιωτοχωρίων, τῶν μὲν Σουλίου, Σαμονίδας, Κιάφας κι' Ἀθαρίκου, ἦσαν ἀσβεστόχτιστα, τῶν δὲ Μαμάκου, Παπαζαφείρι καὶ Ζαβρούχου ξερότοιχα.

τῆς Λάγκας Μπότσαρη κι' ἄλλα παρεκείτερα καὶ κατέβαλλαν σ' αὐτοὺς φόρο προστασίας.

Ξένοι λαοί, Ρωμαῖοι, Φράγκοι, Βλάχοι, Σλάβοι, Ἀρβανίτες, Τούρκοι, πὺν στάθμεψαν ἐδῶ γιὰ κάμποσο καιρὸ, ἀντὶ τ' ἀλλάξουν τὸν Ἑλληνικὸ χαρακτήρα τῶν κατοίκων, ἀφομοιώθηκαν μ' αὐτοὺς. Ὅ,τι δικό τους ἔφερναν μαζί τους ἡ δύναμη τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς τῶν ντόπιων, τὸ ἀποξένωσε, τὸ ἐξαφάνισε καὶ μόνο ἔμειναν ἱγνή τῆς διέλευσής τους διάφορα τοπωνύμια στὴν ὕπαιθρο, γιὰτὶ ὅλοι τους διήγγαν βίο ἀγροτικό, τὰ ὄντομα τῶν αἰγοπροβάτων καὶ τῶν σκευῶν τῆς στάνης, μερικὲς λέξεις τοῦ ἐπαγγέλματός των καὶ οἱ ἐνδυμασίαι τῶν γυναικῶν, μακρὸ βαμπακερὸ ἄσπρο ρουτί μὲ σειράδια κι' ἀκροκεντίδια καὶ μάλλλινο κολοῦθ σερκούνη, ὅμοια μὲ τῶν χωρικῶν Καστοριάς καὶ Φλώρινας. Οἱ ντόπιοι ἔμειναν Ἕλληνες «ψυχῇ τε καὶ σώματι» καὶ παραμένουν ὅσο τὸ Ἑλληνικὸ γῶμα καὶ ὁ Ἑλληνικὸς οὐρανὸς μένουν ἀμετάβλητα. Ὅσοι μπαμπάδες καὶ μαμάδες ἐμφανισθοῦν τὸ γλυκὸ ὄνομα τοῦ πατέρα καὶ τῆς μάνας δὲ θὰ πᾶψει νὰ προσφέρεται ἀπὸ τὸ στόμα τῶν παιδιῶν μας, καὶ ὅσοι μακρυμάλληδες καὶ γυμνόσαρκες βγοῦν στὸ παζάρι, ὁμοιότυπα ξόανα ξένων ἀρρωστημένων κοινωνικῶν ὀδονομένων πρὸς τὸ σταῦλο τῶν ἀλόγων ζώων, τὸ Ἑλληνικὸ σπῆτι δὲ θὰ σταματήσει νὰ μαζεῦει τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας γύρω τὴν οἰκογενειακὴ ἐστία ὅπως ἡ κλώσσα τὰ πουλιά, νὰ τὰ ζεσταίνει καὶ νὰ τὰ φυλάει ἀπὸ τὰ γεράκια, καὶ τὸ ρόδο τῆς οἰκογενειακῆς τιμῆς, τὸ ἰδιαίτερο χαρακτηριστικὸ γνώσιμα τῆς Ἑλληνίδας Πηνελόπης, πὺν δὲν ἐκτιμῆται μ' ὅλους τοὺς θησαυροὺς τοῦ κόσμου, νὰ τὸ στολίζει, «νὺν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας».

«Προχθὲς τοῦρκοι στρατιῶτες στὸ χωριὸ Ταύρου τῆς Καρπασίας (Κύπρου) προσπάθησαν νὰ βιάσουν 17 ἐτίδα. Ἐκείνη ἀντιστάθηκε κι' οἱ Τούρκοι τὴ σκοτώσαν γαζώνοντάς την μὲ ριπὲς αὐτομάτων».

ΟΝΟΜΑΤΑ ΣΟΥΛΙΩΤΩΝ ΚΑΙ ΣΟΥΛΙΩΤΙΣΣΩΝ

Τὰ συνηθέστερα ὀνόματα πὺν δίνονται κατὰ τὴ βάρτιση στοὺς Σουλιῶτες καὶ στίς Σουλιώτισσες, εἶναι τοῦτα:

Ἀ ρ σ ε ν ι κ ᾶ:

- (ἀπὸ τὸ Ἀθανάσιος) Θανάσης, Νάσιος, Νάσης.
- (ἀπὸ τὸ Ἀναστάσιος) Ναστάσης, Νάστος, Τάσιος, Τάσης.
- (ἀπὸ τὸ Γεώργιος) Γεώργος, Γιωργάκης, Γιώρης, Γάκης, Γούλας.
- (ἀπὸ τὸ Δημήτριος) Δημήτριος, Μήτρος, Μήτσιος, Μήτης.
- (ἀπὸ τὸ Εὐάγγελος) Βαγγέλης, Γκέλης.
- (ἀπὸ τὸ Ἠλίας) Λύγας.
- (ἀπὸ τὸ Θεόδωρος) Θεόδωρος, Θωδωρής, Σιώζιος.
- (ἀπὸ τὸ Ἰωάννης) Γιάννης, Νάκος, Γιαννάκης, Νούσιος.
- (ἀπὸ τὸ Κωνσταντῖνος) Κωσταντής, Ντίνος, Κώτσιος, Κώστας.
- (ἀπὸ τὸ Νικόλαος) Νικόλας, Νίκος, Κόλιας, Νικολός, Κολίδας.
- (ἀπὸ τὸ Παναγιώτης) Πάνος, Γιώτης.
- (ἀπὸ τὸ Σπυρίδων) Σπύρος, Πήλιος.
- (ἀπὸ τὸ Σταῦρος) Τσιάδος.
- (ἀπὸ τὸ Χαράλαμπος) Λάμπρος, Μπούσης κι'
- (ἀπὸ τὸ Χρῖστος) Χρήστος, Κίτσιος.

Θ η λ υ κ ᾶ:

- (ἀπὸ τὸ Αἰκατερίνα) Ρίνα, Κατέρω.

(ἀπὸ τὸ Ἀναστασία) Τάσιω.
 (ἀπὸ τὸ Βασιλική) Βασίλω, Βάσιω, Τσίλω.
 (ἀπὸ τὸ Γεωργία) Γιωργούλα, Γούλα.
 (ἀπὸ τὸ Δέσποινα) Δέσπω.
 (ἀπὸ τὸ Δημήτηρ) Δημήτρω.
 (ἀπὸ τὸ Ἑλένη) Λένη, Λένω, Λέγκω.
 (ἀπὸ τὸ Εὐαγγελία) Βαγγελιώ, Βαγγελή, Γκέλω.
 (ἀπὸ τὸ Ἰωάννα) Γιάννω, Γιαννούλα.
 (ἀπὸ τὸ Κωνσταντία) Ντίνα, Κωστάντω, Κώτσιω.
 (ἀπὸ τὸ Λαμπρινή) Λάμπρω, Λαμπρούσιω, Μπούσιω.
 (ἀπὸ τὸ Μαρία) Μαρίγια, Μαρούσιω, Ρούσιω.
 (ἀπὸ τὸ Παρασκευή) Τσέδω.
 (ἀπὸ τὸ Σοφία) Σόφω.
 (ἀπὸ τὸ Σπυριδώνα) Σπυριδούλα, Πήλιω.
 (ἀπὸ τὸ Σταματία) Σταμάτω, Μάτω.
 (ἀπὸ τὸ Ξανθή) Ξάνθω, κι'
 (ἀπὸ τὸ Χρυσή) Χρύσιω.

ΕΞΑΛΕΙΨΗ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΟΡΙΤΣΙΟΥ ΜΕΤΑ ΤΟ ΓΑΜΟ

Μετά τὸ γάμο τ' ὄνομα τοῦ κοριτσιοῦ ἐξαλείφεται. Ἄντ' αὐτοῦ ἡ γυναίκα παίρνει τ' ὄνομα τοῦ συζύγου θηλυκοποιημένο ὅπως Κώσταινα ἡ γυναίκα τοῦ Κώστα, δασκαλίνα ἡ γυναίκα τοῦ δάσκαλου, Γιώργοδα ἡ γυναίκα τοῦ Γιώργου, Κολέσια ἡ γυναίκα τοῦ Κολιοῦ.

Ὑπάρχει τόσο ψωμιομένη ἡ ντροπή (αἰδῶ) μεταξύ τῶν συζύγων πού ὁ ἄνδρας δὲ φωνάζει ποτὲ τῇ γυναίκα του στὸ βαφτιστικὸ τῆς ὄνομα ἀλλὰ ἄλλο πού τῆς ἔδωκε ὁ ἴδιος ὅταν τὴν παντρεύθηκε. Τὸ ἔθιμο τοῦτο κρατᾷ ἀπὸ πολὺ παλιά, ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἑπειρομακεδόνες. Ὁ Φίλιππος, ὁ πατέρας τοῦ Μεγαλέξανδρου ὅταν παντρεύθηκε τὴν Ἑπειρώτισσα βασιλοπούλα Μυρτάλη, τὴ μετονόμασε Ὀλυμπιάδα, καὶ μ' αὐτὸ τ' ὄνομα ἔμεινε κι' εἶναι γνωστὴ στὴν ἱστορία. Ἡ γυναίκα πάλι ποτὲ δὲ φωνάζει τὸν ἄντρα τῆς, ἀπὸ αἰδῶ, στ' ὄνομά του, ἀλλὰ στ' ὄνομα ἑνὸς τῶν παιδιῶν τους³.

3. Ε - ΒΡΑ - ΣΑΝ ΤΑ ΛΑ - ΧΑ - ΝΑ

.....Μεγάλωσ' ἡ μέρα. Ὁ μάρτης πῆρε δυὸ τρεῖς ὥρες ἀπὸ τὸ χειμῶνα κι' οἱ τσοπαναράιοι δὲ βαστᾶν νηστικοί, νὰ τρῶν μιά φορὰ τὴν ἡμέρα, βράδι σὲ βράδι.

«Ὁ μάρτης πέντε δειλινὸς
καὶ πάλι πεινασμένος»

Στὸ χωριὸ τῆς μάνας μου, ἡ Θανάσαινα, γιὰ γυναίκα, πού εἶχε ἀπομείνει χήρα ἀπὸ μικρή, ἓνα κορίδι ἄνθρωπος, στέλλει τὸ φαί μὲ τὴ νύφη τῆς τὴν Κώσταινα, στὸ παιδί τῆς τὸν Κώστα, πού ἔβασκε τὰ γίδια στὸ βουνό, ἓνα κομμάτι κουλούρα ἀμπουρισμένη, κι' ἓνα πινάκι λάχανα ἄρτυμένα, μὲ δυὸ γλουπιές λάδι καὶ λίγο κοκκινοπίπερο γιὰ ζέστα. Τί ἄλλο νὰ τοῦ πᾶινε; Ὅταν ἦταν τρωγώσιμη τῷστελε γκίτσα στὸν κλειδὸ ἢ γινόγαλο στὸ γαλάσκι, καὶ τὴ σαρακοστή ζεματήρα. — ἀλλοῦ τὴ λέν παπᾶρα — ἢ βρασμένα λάπατα, λαψάνες, ψωρίδια κι' ἄλλα χορταρικά πού φυτρώνουν στὶς ἀκροχωραφιές. Καμμιά φορὰ, τὸ μάρτη πῶδγαιναν τὰ μπορμπόλια, ἄλλαξε τὸ φαί. Τοῦ πᾶινε κι' ἀπὸ ταῦτα, σκέτα ἢ μὲ λάχανα. Ἡ λιακάδα τοῦ μάρτη εἶχε φάει στὰ προσήλια τὸ χιόνι καὶ τὰ ζωντανὰ κάτι ἡψίσσαν νὰ τσιμπήσουν.

Βγαίνοντας ἡ Κώσταινα στὸ ξάγναντο σκέφτηκε νὰ φωνάξει τ' ἄντρα τῆς στ' ὄνομα:

ΦΡΟΣΥΝΗ

Οικογένειες 40

Ναοὶ 11

Ἐρειπωμένοι ναοὶ 1

Δημοτ. Σχολεῖο 1

Ἡ Φροσύνη (πρῶτα Κορύσταινα, σλαβ.) συνοικισμένη ἀπὸ τὰ προντισμένα ὑπολείμματα τῶν χωριῶν Καρδαρά καὶ Μάξια πού γλύτωσαν ἀπὸ τὴν ἐπιδημία τῆς χολέρας τὸν καιρὸ τῆς Σερβοκρατίας τῆς Ἡπείρου (140 μ. Χ. αἰ.) ἀποτελεῖται ἀπὸ 40 οἰκογένειες. Ἄλλες τόσες μετοίκησαν (1944) στὴν Παραμυθιά (Γκουλιούμη, Μπόλοση, Ντρίτσου, Σέρπη), στὸ Μαργαρίτι (Μπόλοση, Μπόρου, Ντρίτσου, Παντούλη), στὸ Γαρδίχι (Μπόλοση, Ντρίτσου, Τσουγκάρη) κι' οἱ πὶο πολλὲς στὸ Καμίνι (Γαλάνη, Γκουλιούμη, Παπᾶ, Τουλούπη). Κατέχει δὲ τὸ βορειότερο ἄκρο τῆς περιοχῆς Σουλίου.

Εἶναι ἡ πατρίδα τοῦ Μπούσιπου, ἑνὸς τῶν ἀρχηγῶν τοῦ Σουλίου καὶ 3 ἄλλων παλληκαρίων, πού ἀνδραγάθησαν σὲ μάχες κατὰ τοῦ Ἀλῆ (1792) καὶ δὲ διασώθηκαν τὰ ὀνόματά τους καὶ τῶν ὁποίων, τὴν ἐγκατάσταση στὸ Σούλι, δέχτηκαν τιμητικῶς οἱ Σουλιῶτες, τοῦ Γεωργ. Φάφα ἢ Φράγκου πού ἔλαβε μέρος στὸν ἀγῶνα τῆς Παλιγγενεσίας τοῦ 1821 καὶ τιμήθηκε μὲ τὸ παράσημο ἀντρείας τοῦ σταυροῦ τοῦ Σωτήρα καὶ τοῦ Γεωργ. Μπόρου ἢ Σουλιώτη Μακεδονομάχου, καθὼς καὶ τῶν Γρηγ. Φράγκου καὶ Σπυρ. Τσουγκάρη, πού δολοφονήθηκαν καθ' ὁδὸν μεταφερόμενοι στὰ Γιάννινα, στὴ θέση «Μεγάλα Γεφύρια» τῆς Ντουσκάρας, κατὰ τὴν ἀπαρασχεύαστη κι' ἀποτυχημένη ἐπανάσταση τοῦ 1897 Καμαρίνας - Σουλιωτοχωρίων.

ΠΑΤΡΙΕΣ (ΦΑΡΕΣ)

Γαλάνη, Γκόρλα, Γκουλιούμη⁴, Μάντη, Μπίνα, Μπόρου, Ντόκου, Ντρίτσου, Ὀλυμπου, Παντούλη, Παπᾶ, Σέρπη, Τουλούπη, Τσουγκάρη καὶ Φράγκου⁵.

Ἐπῆρχε καὶ πατριὰ Στάμου πού ἐξ αἰτίας τοῦ ἀγᾶ μετοίκησε στὸ χωριὸ Βάρδοσι τῶν Γιαννίνων.

— ὦωωρε Κώστααα! Κώστα ὦρέ! ἀλλ' ἄρχισαν τὰ μοῦτρα της ν' ἀνάφτουν καὶ νὰ καίονται, νὰ γίνονται σιτιά.

Μεγάλη ντροπὴ, χαντακωμάρα. Χαλασιά της ἂν τὴν ἀκούσει κανένας νὰ φωνάζει τ' ἄντρα της στ' ὄνομα. Ποῦ θὰ βγάλει μοῦτρα, ποῦ θὰ κρουφεῖ;

— Ἀκοῦς ἐκεῖ ἡ γαιδοῦρα, ἡ τέτοια, ἡ πάντοια, ἡ γλωσσοδαγκωμένη, νὰ μὴ ντρέπεται, νὰ φωνάζει τ' ἄντρα στ' ὄνομα: ὦρε Κώστα! Νᾶστραφτ' ὁ κῶλος, νὰ βάρει τὸ κεφάλι. Πῶ, πῶ! βῆκε τοῦ σαδιοῦ τὸ ξοῦδι.

Γιὰ νὰ εἰδοποιηθεῖ λοιπὸν ὁ Κώστας ὅτι ἦρθε τὸ φαί, ἄρχισε νὰ φωνάζει:

— Ἐ-βρα-σαν τὰ λά-χα-να!!! Ἐ-βρα-σαν τὰ λά-χα-να!!!

Ἀκούει ὁ Κώστας πάνου ἀπὸ τὸ πλάι κι' ἀπολογιέται:

— Ἀ-κού-μπα-τα αὐ-τού-για στὸ λι-θά-ρι!!!

— Ἐ-α!! βεβαιώνει ἐκείνη ἀπὸ τ' ἀγνάντιο.

4. Ἡ οἰκογένεια Γκουλιούμη προερχόμενη ἐκ Γκουλιουμῆς τῆς Λάγκας τοῦ Μπότσαρη, ἀπ' ὅπου καὶ τὸ ἐπώνυμο μετοίκησε τὸ πρῶτο στὸ Τσαγάρι κι' ἀπ' ἐκεῖ (1860) στὴ Φροσύνη.
5. Ἡ πατριὰ Φράγκου κατάγεται ἀπὸ τὸ Πόποβο ἀπὸ τὴν οἰκογένεια Φάφα. Τὸ ἐπώνυμο Φράγκος ὀφείλεται στὴ Φραγκοκρατούμενη Κέρκυρα, ὅπου εἶχε καταφύγει αἰτία τοῦ Ἀλῆ - Πασᾶ.

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΦΡΟΣΥΝΗΣ

Ἁ γ ί α Πα ρ α σ κ ε υ ή , ἡ προφ. στήν ἁη - Παρασκευή. Μικρὸς λόφος ἐντὸς τοῦ χωριοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁμώνυμο παρεκκλήσι καὶ πλησίον ἀγρός, ὅπου κατὰ τὴν παράδοση διερχόμενος μίλησε ὁ πάτερ - Κοσιμάς.

Ἁ γ ί α Σ ω τ ή ρ α , ἡ προφ. στήν ἁη - Σωτήρα. (Μεταμόρφωση τοῦ Σωτήρα). προφ. στήν ἁη - Σωτήρα. Βοσκότοπος καὶ χωράφια τοῦ παλίου χωριοῦ Μάζια, ὅπου ὁμώνυμο παρεκκλήσι ἀπὸ τὸ ὅποιο τ' ὄνομα τῆς περιοχῆς.

Ἁ γ ι ο ι Ἀ ν ά ρ γ υ ρ ο ι , οἱ προφ. στήν ἁγι' Ἀνάργυρη. Παρεκκλήσι ἐντὸς τοῦ χωριοῦ.

Ἁ γ ι ο ι Π ά ν τ ε ς , οἱ προφ. στ' ε ἁγιο - Πάντες. Δάσος πριναριῶν καὶ χωράφια, ὅπου καὶ μικρὸ ὁμώνυμο παρεκκλήσι, ἀπ' ὅπου τὸ τοπωνύμιο.

Ἁ γ ι ο ς Β λ ά σ ι ο ς , ὁ προφ. στὸν ἁγιο Βλάση. Ὁμώνυμος περιμαντρωμένος μὲ ἀσβεστότοιχο καθεδρικός ναὸς στὸ κέντρο τοῦ χωριοῦ, ὅπου καὶ τὸ νεκροταφεῖο.

Ἁ γ ι ο ς Γ ε ώ ρ γ ι ο ς , ὁ προφ. στὸν ἁη - Γιώργη. Ὁμώνυμο παρεκκλήσι ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὁροσειρᾶς, ἀπ' ὅπου διέρχεται μονοπάτι γιὰ τὸ ἀπεκεῖθε χωριὸ Δραγουμή (τώρα Ζερβοχώρα).

Ἁ γ ι ο ς Γ ε ώ ρ γ ι ο ς , ὁ προφ. στὸν ἁη - Γιώρη. Βοσκότοπος καὶ χωράφια στὸ βόρειο ἄκρο τοῦ χωριοῦ. ὅπου ὁμώνυμο παρεκκλήσι ἀπὸ τὸ ὅποιο τὸ τοπωνύμιο.

Ἁ γ ι ο ς Δ η μ ή τ ρ ι ο ς , ὁ προφ. στὸν ἁη - Δημήτρη. Ὁμώνυμο παρεκκλήσι κι' ἀγρός τοῦ παλίου χωριοῦ Μάζια.

Ἁ γ ι ο ς Μ η ν ά ς , ὁ προφ. στὸν ἁη - Μηνᾶ. Περιοχὴ χωραφιῶν, βοσκότοποι καὶ δάσος ἀριάδων καὶ πριναριῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων ὁμώνυμο παρεκκλήσι ἀπ' ὅπου τ' ὄνομα. Τὰ πλησίον ἐκκλησιῶν (βακουφιῶν) δέντρα δὲν κλαρίζονται γιὰ τροφή τῶν ζώων οὔτε ὑλοτομοῦνται θεωρούμενα ἱερά.

Ἁ γ ι ο ς Ν ι κ ό λ α ο ς , ὁ προφ. στὸν ἁη - Νικόλα. Χωράφια ἐντὸς τοῦ χωριοῦ καὶ μικρὸ πρῆσιμα τῆς γῆς ὅπου ὁμώνυμο παρεκκλήσι στὸ ὅποιο ὀφείλεται τὸ ὄνομα. Στὸν αὐλόγυρο τούτου βρέθηκε κιβωτιδόσχημος ἀρχαῖος τάφος πού περιεῖχε ἀνθρώπινα ὀστά καὶ σιδερένια σαῖτα στὸ κρανίον τοῦ νεκροῦ.

Ἀ η - Λ ι ά ς , ὁ (προφήτης Ἡλίας) προφ. στὸν ἁη - Λιά. Παρεκκλήσι ἐπὶ ἀντερείματος δυτικὰ τοῦ χωριοῦ καὶ γύρω χωράφια.

Ἀ γ ο υ ζ ι ά , ἡ προφερόμενο στήν Ἀγουζιά. Μία τῶν κορυφῶν τοῦ Κατελάνου (δὲς τοπωνύμιο). Ἀπαντιέται καὶ στὸ ἄρσενικό Ἀγουζιάς.

ἁ λ α τ α ρ ο ύ λ α , ἡ προφ. στήν ἀλαταρούλα. Βοσκότοπος ὅπου μικρὴ ἀλαταριά. Ἀλαταριᾶς λέγονται θέσεις στίς ὁποῖες οἱ βοσκοὶ τοποθετοῦν πλακερὰ λιθάρια ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀπλώνουν τριμμένο ἀλάτι γιὰ τὰ γιδοπρόβατα. Στὸ τέλος τὰ λιθάρια ἀναποδογυρίζονται μὴ τυχὸν γλύψουν ξένα ἄρρωστα ζῶα καὶ μεταδώσουν τὴν ἀρρώστια.

ἁ λ ο γ ο κ ο υ κ ο φ ω λ ι ά , ἡ προφ. στήν ἀλογόκουκοφωλιά. Βοσκότοπος καὶ γκρεμὸς ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει φωλιά ἀπὸ ἀλογόκουκο. Τὸ ἀλογόκουκο κι' ὁ κοῦκος, ἀποδημητικὰ πουλιά, ἐμφανίζονται τὴν ἀνοιξή μαζί καὶ τὰ δυό. Ἀπὸ τὸ γεγονός τοῦτο λέγεται πῶς, τὸ πρῶτο πουλὶ μεγαλύτερο κι' ἀξιώτερο, φέρει τὸν κοῦκο καθάλα, ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ ἀλογόκουκο.

ἁ λ ο υ π ο ύ σ ι α , ἡ προφ. στήν ἀλουπούσια. Τοποθεσία ὀνοματισμένη ἀπὸ τὸ χῶμα πού ἔχει τὸ χρῶμα τῆς ἀλουπούς.

ἁ λ ο υ π ο γ ή , ἡ προφ. στήν ἀλουπόγη. Τὸ ὄνομα ὀφείλεται στὸ ὠχρὸ χρῶ-

μα τοῦ ἐδάφους, σὰν τῆς ἀλουποῦς, ὡς παραπάνω, τὸ ὁποῖο χρησιμοποιεῖται γιὰ τὸν ὠχρὸ χρωματισμὸ τῶν ξύλινων ἐπίπλων (ὦχρα).

ἀ μ ἄ ρ α ν τ ο ς , ὁ προφ. στὸν ἀμάραντο. Βοσκότοπος στὸν ὁποῖο φυτρώνει ἀμάραντος, ἀπ' ὅπου τ' ὄνομα.

ἀ μ π ἑ λ ι τ ο ὦ Σ τ ἑ ρ γ ι ο υ , τὸ προφ. στ' ἀμπέλ(ι) τοῦ Στέργιου. Πολλὲς τοποθεσίαι φέρουν τὸ τοπωνύμιον τοῦτο (στ' ἀμπέλι τοῦ Στέργιου, στ' ἀμπέλι τοῦ Ζήκου) ποὺ ὀφείλεται στὰ ἀμπέλια ποὺ ὑπῆρχαν παλιότερα καὶ παραμελήθησαν γιὰ διάφορους λόγους (δὲς παλιάμπελο).

ἀ ρ α δ α ρ ι ἄ , ἡ προφ. στήν ἀραδαριά. Τοπωνύμιον ἐπὶ πλαγιᾷ τοῦ Κάντα βουνοῦ, ποὺ δόθηκε ἀπὸ τρεῖς στήν ἀράδα (σειρά) δρύες.

ἀ σ π ρ ὅ χ ω μ α , τὸ προφ. στ' ἀσπρόχωμα. Τοποθεσία ὀνοματισμένη ἀπὸ τὸ ἄσπρο χῶμα τοῦ ἐδάφους.

ἀ σ φ α κ α ρ ι ἄ , ἡ προφ. στήν ἀσφακαριά. Πλαγιά μὲ θεριακωμένες ἀσφάκες, ἀσφακλόγγος, ἀπ' ὅπου τ' ὄνομα.

β ἄ θ ρ ε ς , οἱ (βάθρε = ἀσφόδελος, ἀρβ.) προφ. στίς βάθρες. Τοποθεσία ἐπὶ τῆς Λεύκας, βουνοῦ τῆς δυτικῆς ὁροσειρᾶς. Ὀφείλει τ' ὄνομα στοὺς φυομένους ἀσφόδελους.

β α ρ κ ο ὕ τ σ ι κ α , τὰ προφ. στὰ βαρκούτσ'κα. Βοσκότοπος καὶ χερσιές ποὺ νεροκρατοῦν, βαρκοφέρουν, ἀπ' ὅπου τ' ὄνομα.

β ε λ ἄ ν ι , τὸ προφ. στὸ βελάνι. Προσηλιακὴ λακκιά μὲ πυκνὰ πρινάρια ποὺ δὲ σπάει τὸ φίδι. Τόσο ἔφθονος εἶν' ὁ καρπὸς τους, τὸ βελάνι, ποὺ τὰ γιδόπρατα μόλις βγαίνουν ἀπὸ τὸ μαντρί τρέχουν μελίσι στὸ λόγγο. Δὲ σταματιοῦνται οὔτε μὲ τὸ μουλίθι. Στὸ πολὺ βελάνι ὀφείλεται καὶ τ' ὄνομα.

β ὀ ν τ α ς , ὁ (βόντα = νερό, σλαβ.) προφ. στοῦ βόντα. Πηγὴ νεροῦ ἀνάμεσα ἀπὸ χωράφια.

β ο ρ τ ὅ π ι (σλαβ.), τὸ προφ. στὸ βορτόπι. Χαμηλὴ ἰσοτοπία στὸ γύριμα τοῦ βουνοῦ. Συνήθως ἀπαντιέται στὸν πληθυντικὸ ἀριθμὸ, τὰ βορτόπια.

β ρ ω μ ὅ ξ υ λ ο , τὸ προφ. στὸ βρωμὸξύλο. Βοσκότοπος μὲ ἀραιὰ μικρὰ πρινάρια, ἀνάμεσα τῶν ὁποίων καὶ βρωμὸξύλο, εἶδος φυτοῦ ποὺ τὰ φύλλα του μυρίζουν ἄσχημα, βρωμιόδον, ἀπ' ὅπου τ' ὄνομα τοῦ δέντρου καὶ παρ' αὐτοῦ τὸ τοπωνύμιον.

Γ κ α φ ῖ ρ η ς , ὁ προφ. στοῦ Γκαφίρη. Βοσκότοπος καὶ χωράφια, ὅπου στήνεται καλοκαιριάτικη στάνη, ἄγνωστο σὲ ποιὸν γεωργὸ ἢ βοσκὸ ὀφείλει τ' ὄνομα.

Γ κ ο μ ἄ ρ ι ζ α , ἡ (σλαβ.) προφ. στή γκομάρ'ζα. Λακκιά καὶ πλαγιά μὲ λόγγο ἀριάδων καὶ χερσιές γιὰ βοσκές, ἄγνωστο πῶς καὶ γιατί ὀνομάζεται ἔτσι. Ἴσως νῆταν τύπος προορισμένος γιὰ βοσκὴ τῶν γοιμαριῶν.

γ κ ο ρ τ σ α μ ἄ δ α , ἡ (γκόρτσα - μᾶδα = γκορτσαὶ μεγάλη, ἀρβ.). Προφ. στήν γκορματσάρα. Λύχενας ἐπὶ τοῦ Κατελάνου, κορυφῆς τοῦ Κορέτου. Τ' ὄνομα προέρχεται ἀπὸ μεγάλη γκορτσαὶ ποὺ ἦταν ἄλλοτε ἐκεῖ.

γ κ ο ρ τ σ ο ὕ λ α , ἡ προφ. στή γκορτσούλα. Βοσκότοπος καὶ χερσιές ὅπου καὶ μικρὴ γκορτσαί, ἀπὸ τὴν ὁποία τ' ὄνομα.

γ κ ρ ι τ ζ ἑ λ α , ἡ προφ. στή γκριτζέλα. Χερσότοπος χρησιμοποιούμενος γιὰ βοσκὴ. Τ' ὄνομα ὀφείλεται σὲ στημένη ἐκεῖ γκριτζέλα δηλ. τραμπάλα, ἀπὸ τὰ τσπανόπουλα.

γ κ ρ ὅ σ τ α , ἡ (σλαβ.) προφ. στή γκρόστα. Βαθύπεδα χωράφια περιβαλλόμενα ἀπὸ ραχώματα.

γ ο υ ρ ο υ ν ὀ σ π ε λ ε ς , οἱ προφ. στοὶ γουρουνόσπελες. Σπηλιές μικρὲς καὶ μεγάλες καὶ γκρεμισταριές μὲ λακκώματα, ὅπου κατέφευγαν ἀγριογούρουνα.

γ ρ α π ο λ ι ά ν α , ή προφ. στή γραπολιάνα. Λακκιά κατερχόμενη από τὸ «Καστρί», ἀρχαῖο ἐλληνικὸ κάστρο, μὲ πρινάρια καὶ βοσκές.

δ ρ α κ ό τ ρ υ π α , ή προφ. στή δρακότρυπα. Κακότοπη πλαγιά μὲ καλοκαιρινές βοσκές, ὅπου καὶ θαυτὸ θάραθρο. Τ' ὄνομα ὀφείλεται σὲ δράκο ἢ στοιχειδὸ ἢ ἀνθρωποφάγο γίγαντα, ποῦ ἔμεινε, κατὰ τὴ λαϊκὴ παράδοση, ἐκεῖ μέσα.

δ υ ό λ ι θ ά ρ ι α , τὰ προφ. στὰ δυὸ λιθάρια. Πλαγιά χρησιμοποιούμενη γιὰ βοσκὴ ἐπὶ τῆς ὁποίας ξεχωρίζουν δυὸ μεγάλα λιθάρια, ἀπ' ὅπου τ' ὄνομα.

ζ ά λ η , ή προφ. στή ζάλη. Μιά ἀπὸ τίς ψηλότερες κορυφές τοῦ βουνοῦ Κορέτου, ἀπ' ὅπου κοιτάζοντας κανένας κάτω ζαλίζεται ἀπὸ τὸ μεγάλο ὕψος.

κ α κ ό λ α κ κ ο ς , ὁ προφ. στὸν κακόλακκο. Ὁμώνυμος χεῖμαρρος μὲ ἀπόκρημνες ὄχτες καὶ καταράχτες, γύρω τοῦ ὁποίου δάση, βοσκές καὶ χωράφια.

κ α λ α ρ ό τ ρ υ π α , ή προφ. στήν καλαρότρυπα. Ἀπόκρημνη ὄχθη χεῖμαρρου στὸ θόρειο ἄκρο τοῦ χωριοῦ, ὅπου εἶχε κάποτε φωλιά τὸ πουλὶ κάλαρης. Ἀρχαία ἢ λέξη ἀναφερόμενη ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη «τὸν δὲ κάλαριν ὁ αἰγιωλιὸς (μποῦφος) καὶ οἱ ἄλλοι γαμψώνυχοι κατεσθίουσι». Τὸ τοπωνύμιον ἀνάγεται ἀπὸ τὸν 4ο π. Χ. αἰ. γιατί στοὺς νεώτερους χρόνους τὸ πουλὶ εἶναι ἄγνωστο καὶ προσκομίζει μιὰ ἀκόμα ἀπόδειξη τῆς παλαιόθεν ἐλληνικότητος τῶν Σκαπετινῶν.

κ α λ η μ ο ν ή , ή προφ. στήν καλημιονή. Μικρὸ ἀντέρισμα ἐπὶ τοῦ βουνοῦ Λεύκα, ἀπ' ὅπου ἀγναντεύεται ὅλη ἡ περιοχὴ τῆς Λάκκας Σουλίου.

κ α λ μ π ά κ ι , τὸ προφ. στὸ γκαλμπάκι. Χωράφια καὶ 3 - 4 μικρὰ πηγὰδια στὸν ποδαρόδρομο Σουλιωτοχωρίων — Παραμυθιάς, γιὰ τὸ πότισμα τῶν ζώων.

κ α ν τ ή λ η ς , ὁ προφ. στοῦ καντήλη. Βουνοκορφὴ ποῦ ἔστηνε τὴν καλοκαιρινή στάνη ὁ ἐκ Ποπόθου τσέλιγκας Καντήλης παρὰ τοῦ ὁποίου τ' ὄνομα.

κ ά ρ ό α ρ ά ς , ὁ προφ. στοῦ καρδαρᾶ. Χωράφια, δάση καὶ βοσκές καὶ ἔχνη παλίου ὁμώνυχου χωριοῦ.

κ α ρ ο π ο ύ λ α , ή προφ. στήν καρπούλα. Χερσότοπος στὸν ὁποῖο ὑπῆρχε μικρὴ καρυδιά. Ἄν καὶ τὸ δέντρο ἐξέλειψε ἢ τοποθεσία ἐξακολουθεῖ νὰ φέρει τ' ὄνομά της.

κ α σ τ ρ ά κ ι α , τὰ προφ. στὰ καστράκια. Τοποθεσία ἐπὶ τοῦ Κατελάνου, κορυφῆς τοῦ Κορέτου βουνοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας τὰ σφηνολίθαρα σχηματίζουν μικρὰ φυσικὰ κάστρα.

κ α ρ ρ ᾶ ς , ὁ προφ. στοῦ καρρᾶ. Χωράφια καὶ δάση πριναριῶν κάποιου Καρρᾶ, ἀπ' ὅπου τ' ὄνομα.

κ α σ τ ρ ί , τὸ προφ. στὸ καστρί. Χαμηλὸ βουνὸ ντυμένο στὰ πράσινα μὲ πρινάρια στίς πλαγιές καὶ δρύες στήν κορφή, ἐπὶ τοῦ ὁποίου σώζονται λείψανα μικροῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ κάστρου, βορείως τοῦ χωριοῦ, ἀπὸ τὸ ὁποῖο χωρίζεται μὲ ξερὸ λακκο. Βρέθηκε ἐδῶ ἀσημένιο δίδραχμο μὲ τὴν ἐπιγραφὴ « Α Λ Ε Ξ Α Ν Δ Ρ Ο Υ ».

κ α τ ε λ ά ν ο ς , ὁ προφ. στοῦ κατελάνου. Κακοτράχαλη κορφὴ τοῦ Κορέτου βουνοῦ ὑπεράνω τοῦ χωριοῦ ποῦ θυμίζει τοὺς σκληροὺς Καταλανούς. Σίγουρα τ' ὄνομα ὀφείλεται στήν κακοτοπία του καὶ τὸ πῆρε κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Καταλανῶν στήν Ἑλλάδα.

κ ι ά φ α , ή προφ. στήν κιάφα. Αὐχένος μὲ χωράφια καὶ βοσκές, διὰ τοῦ ὁποίου διέρχεται μονοπάτι ἀπὸ τὴ Φροσύνη πρὸς τὸ Τσαγγάρι.

κ ι ό ν ι , τὸ προφ. στὸ κίονι. Ψῆλὸς μοναχιασμένος βράχος ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὁροσειρᾶς. Τέτοια βράχια ὑψώνονται πολλὰ ἐπὶ τοῦ Κουρύλα, γιὰ τὰ ὁποῖα ἡ παράδοση λέει πὺς ἀποσπάσθηκαν ἀπὸ τὸ βουνό, ἀπὸ τὴ θρυλικὴ Μονοδύζα, τὸν καιρὸ ποῦ ἔκανε πόλεμο μὲ τοὺς ἐχθροὺς της.

κ ό ν ι σ μ α , τὸ προφ. στὸ κόνισμα. Χωράφια βοσκότοποι καὶ λόγγα πριναριῶν στὸν ποδαρόδρομο Φροσύνης — Παραμιυθιάς. Τ' ὄνομα ὀφείλεται στὸ ἐκεῖ ἐπὶ τετράγωνης στήλης τοποθετημένο εἰκόνισμα τοῦ ἁγίου Ἀρσενίου, ἰδιαίτερου πολιοῦχου τοῦ χωριοῦ.

κ ο ν τ ὀ ρ ρ α χ α , τὰ προφ. στὰ κοντόρραχα. Μικρὲς ράχες, κοντορραχοῦλες, ποὺ κατέρχονται ἀπὸ τὰ βουνά.

κ ο ρ υ τ ι έ ς , οἱ προφ. στοὶ κορ'τιές. Πλαγιά μὲ βοσκότοπους, ὅπου καὶ ὁμώνυμη θρύση μὲ κορύτες, δηλ. σκαμμένους κορμούς δέντρων, ἀπ' ὅπου τ' ὄνομα, στίς ὁποῖες συγκεντρώνεται τὸ νερὸ καὶ πίνουν τὰ ζῶα. Σὲ χαράδρα Β.Δ. τῆς πηγῆς ὑπάρχουν στρώματα μαγγανίου καὶ σιδηροπυρίτη.

κ ό ρ υ τ ο ς , ὁ προφ. στὸν κόρυτο. Δάσος καὶ κλιμακωτὰ χωράφια, ὅπου καὶ πηγὴ νεροῦ, κοντὰ στὴν ὁποία οἱ βοσκοὶ ἔχουν ἀνοίξει λάκκους (κορύτους), ἀπ' ὅπου τ' ὄνομα, γιὰ νὰ συγκεντρώνεται τὸ νερὸ νὰ πίνουν τὰ ζῶα.

κ ο ύ λ ι ζ α , ἡ προφ. στὴν κούλ'ζα. Ὄνομα χωραφιοῦ, ἀγνωστης προέλευσης καὶ σημασίας.

κ ο υ λ ο ύ ρ ι τ ο ὺ Σ έ ρ π η , τὸ προφ. στὸ κουλούρ(ι) τοῦ Σέρπη. Δάσος πριναριῶν καὶ περιμαντρωμένα χωράφια μὲ ξερολιθιές (κουλούρια) ἀπ' ὅπου τ' ὄνομα, γιὰ χειμερινή βοσκὴ τῶν προβάτων, ἰδιοκτησία τοῦ Σέρπη.

κ ο υ σ ι ο ὺ λ ά ς , ὁ προφ. στὸν κουσιουλά. Βοσκότοπος τὸν ὁποῖο στανικῶς νοίκιαζε ὁ ἁγὰς σὲ κτηνοτρόφους γιὰ χειμαδιό.

κ ο ὺ τ σ ο ὺ ρ ο , τὸ προφ. στὸ κούτσουρο. Βοσκότοπος, ὅπου πεσιμένος κορμὸς (κούτσουρο) δέντρου. Ἄν καὶ τὸ κούτσουρο μὲ τὸν καιρὸ σάπισε κι' ἐξέλειψε ἡ τοποθεσία ἐξακολουθεῖ νὰ φέρει τ' ὄνομά του. Κούτσουρα λέγονται καὶ τὰ ὕλοτομούμενα τεμάχια τῶν δέντρων.

κ ρ α ν ι ά , ἡ προφ. στὴν κρανιά. Διάρραχο μὲ βοσκές, ὅπου καὶ φυτρωμένη κρανιά, ἀπὸ τὴν ὁποία τ' ὄνομα. Ἀπὸ βέργα κρανιάς ποὺ δὲ σπάει καλεπίχερα φτιάχνουν οἱ βοσκοὶ τίς μακριές ἀγκλίτσες καὶ τὰ παιδιὰ τὰ τόξα γιὰ τὰ τοξάρια.

λ ά ζ ο ς , ὁ προφ. στοῦ λάζου. Ἀγρὸς ἰδιοκτησία τοῦ Λάζου (Λάζαρου), ἀπ' ὅπου τ' ὄνομα.

λ έ ρ ι ζ α , ἡ (ἀρβ.) προφ. στὴ λέρ'ζα. Μικρὸ ὁροπέδιο μεταξὺ ἀντερείσιματος καὶ βουνοῦ.

λ ε ὺ κ α , ἡ προφ. στὴ λεύκα. Τοπικὴ ὀνομασία τῆς δυτικῆς ὁροσειρᾶς μὲ θερινὲς βοσκές, χωράφια καὶ ἀραιὲς ὄρυες καὶ ξεροπλατάνια καὶ μερικὲς λευκὲς, ἀπὸ τίς ὁποῖες τ' ὄνομα, ὅπου καὶ ἀναθρυστικὸ πηγᾶδι γιὰ πιεῖ καὶ πότισμα τῶν ζώων.

λ ι θ ά ρ ι , τὸ προφ. στὸ λιθάρι. Πλαγιά διὰ τῆς ὁποίας διέρχεται ὁ ποδαρόδρομος πρὸς τὴν Παραθυριά, ὅπου καὶ μεγάλο λιθάρι στὴ ρίζα τοῦ ὁποίου ἀκουμποῦν μπαῖλισμένοι ἀπὸ τὴν κούραση οἱ ἀνερχόμενοι καὶ ξαποσταίνουν.

λ ι θ ά ρ ι τ ῆ ς Ζ ώ ν ι α ς , τὸ (ζώνια=κυρά, ἀρβ.) προφ. στὸ λ'θάρ' τῇ ζώνιας. Μεγάλον κοτρώνι στὸ μέσο τοῦ χωριοῦ ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀνεβασμένη ἡ ἀφέντρα ξέχλιαζε ἀγναντεύοντας τὰ σπίτια, τίς τριγύρω ράχες καὶ τοὺς ραγιάδες νὰ πηγαινοέρχονται στίς ἐργασίες τους.

λ ι μ ι τ ά ν ι , τὸ προφ. στοῦ λιμιτάνι. Μεσόρραχο μὲ βοσκὲς καὶ δέντρα, ἀγνωστης προέλευσης καὶ σημασίας. (Ἴσως ἀπὸ τὸ λίμι = ἁλώνι, ἀρβ.).

λ ι ν α ρ ά κ ι α , τὰ προφ. στὰ λιναράκια. Βαθύπεδη κατηφοριὰ στὴν ὄχτη χειμάρρου μὲ γιδσοβοσκὲς καὶ πολὺ πυκνὰ πρινάκια. Ἡ πυκνότητά τῶν δέντρων παλιότερα ἦταν τόση ὥστε καὶ τοῦ λινARIOῦ ἀπ' ὅπου τ' ὄνομα.

λ ί τ ρ ο φ α , τὰ προφ. στὰ λίτροφα. Πλαγιά μὲ βοσκές, ἀσφακόλογγο καὶ κλι.

μακωτά χωράφια (πεζούλια) άγνωστης προέλευσης και σημασίας. Ἀπαντιέται και στο Πόποβο αλλά στον ένικό αριθμό (στο λίτροφο).

μ ά ζ ι α ς , ό προφ. στοῦ μάζια. Ἐκταση μέ βοσκές και χωράφια. Λέγεται και στο θηλυκό γένος (στή μάζια). Ἰχνη παλαιοῦ χωριοῦ.

μ ε ρ ο ὕ γ α , ή προφ. στή μερούγα. Χωράφι στην πλαγιά τοῦ βουνοῦ Κάντα, άγνωστης προέλευσης και σημασίας τούτου.

μ ο υ ρ τ ζ ι έ ς , οί προφ. σταί μουργιές. Χερσότοπος όπου φυτρωμένες μουργιές, είδος άγκαθωτοῦ θάμνου, από τίς όποιες τ' όνομα.

μ π ε λ ί τ σ α , ή (λατ.) προφ. στή μπελίτσα. Στρογγυλή κορυφή ύψηλοῦ λόφου μεταξύ Φροσύνης και Τσαγγαρίου.

μ π ο υ ρ δ έ γ κ α , ή (μπουρδέγκα = ασφόδελος, άρβ.). Χερσότοπος που όφείλει τ' όνομα στις φυόμενες μπουρδέγκες.

μ π ο υ σ ι ά τ ι κ α , τὰ προφ. σταί μπουσιάτικα. Περιοχή χωραφιῶν ιδιοκτησία τῶν Μπουσιάτων, δηλ. τῶν απογόνων τοῦ Μπούσιη.

μ π ο ὕ σ μ π ο ς , ό προφ. στοῦ μπούσιμπου. 1) Τοποθεσία στην όποία ύπήρχε τὸ σπίτι τοῦ Μπούσιμπου, ένός τῶν άρχηγῶν τοῦ Σουλίου, 2) άγρός τοῦ ίδιου.

μ π ο υ φ ά ρ ι , τὸ προφ. στοῦ μπουφάρι. Δάσος αριάδων έντός τοῦ όποίου ύπήρχε μπουφάρι, δηλ. κυνηγητική σκοπιά, κατασκευασμένη μέ κλαδιά, όπου μωλωμένος ό κυνηγός, όπως ό μπουφός. παρά τοῦ όποίου τ' όνομα, αναμένει τὸ θήραμα, ιδίως φάσες.

μ π ρ έ γ κ ο ς , ό (μπρέγκο = μικρός λόφος, άρβ.) προφ. στοῦ μπρέγκου. Μικρός λόφος μέ χωράφια γύρω.

μ ὐ λ ο ι , οί προφ. στοῦ μύλους. Ἀνεμοδαρμένο μεσόρραχο μέ βοσκές, όπου παλιότερα ύπήρχαν άνειμόμυλοι.

ν ε ρ ὸ τ ο ὕ Χ ρ ή σ τ ο υ , τὸ προφ. στοῦ νερό τοῦ Χρήστου. Λαγκαδιά στην πλαγιά τοῦ βουνοῦ Κάντα, όπου, άνάμεσα στα χαλίκια, πηγὴ νεροῦ, εὔρημα κάποιου Χρήστου.

ν ί κ α ς , ό προφ. στοῦ νίκα. Ἐκταση μέ βοσκές και χωράφια σχετιζόμενη μέ κάποιο Νίκα γεωργό ή βοσκό, που είχε εκεί τὴ στάνη ή τὸ γρέκι.

ν τ ι χ α λ ό , τὸ προφ. στοῦ ντιχαλό. Θέση που σμίγουν δυὸ ξερόλακκοι (συμβολή) και σχηματίζουν διχάλα, άπ' όπου τ' όνομα.

ν τ ο ὕ μ α ς , ό προφ. στοῦ ντούμα. Χωράφι κάποιου έπονομαζόμενου Ντούμα που έχει χαθὴ τὸ σόϊ του.

ν τ ο υ σ κ α ρ ι ά , ή προφ. στή ντουσκαριά. Πλαγιά μέ δρύες (ντοῦσκα), άπ' όπου τ' όνομα.

ν τ ο υ σ κ ι ά , ή (ντοῦσκος = δρύα, άρβ.) προφ. στή ντουσκιά. Περιοχή μέ βοσκές κτὶ φτενά χωράφια, όπου παλιότερα καλύπτονταν μέ ντοῦσκα.

ξ ε ρ ά δ ι α , τὰ προφ. σταί ξεράδια. Τοποθεσία στην όποία στέκονται όρθοί ξεροί κορμοί δέντρων άπ' όπου τ' όνομα.

δ χ τ ι α , τὰ προφ. σταί δχτια. Χέρσα χωράφια μέ ψηλούς δχτους.

π α λ ι ά μ π ε λ ο , τὸ προφ. στοῦ παλιάμπελο. Παλιά άμπέλια που παραμελημένα μετεβλήθηκαν σέ χερσότοπους έξ αίτίας τῶν άγάδων που ήθελαν κι' άπ' αὐτά γεώμορο.

π α λ ι ο κ κ λ ή σ ι , τὸ προφ. στοῦ παλιοκκλήσι. Βοσκότοπος όπου έρείπια παλιοῦ παρεκκλησίου.

π α λ ι ό μ υ λ ο ς , ό προφ. στον παλιόμυλο. Παλιός άλευρόμυλος έντός τοῦ χωριοῦ που δούλευε μόνο κατά τούς χειμερινούς μήνες.

παλιομπούφαρα, τὰ προφ. στὰ παλιομπούφαρα. Δάσος ἀριάδων, στὸ ὁποῖο ὑπάρχουν παλιά μπουφάρια (δὲς μπουφάρι).

Παναγία, ἡ (Ζωοδόχος) προφ. στήν Παναγία. Ὁμώνυμο παρεκκλήσι στὸ νότιο ἄκρο τοῦ χωριοῦ, ἐντὸς μηλιῶν, ὅπου καὶ τὸ νέο νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ.

πάτες, οἱ προφ. στίς πάτες. Κατηφοριστὰ χωράφια, τελευταῖα τῶν ἄλλων. Πάτα ἢ πάτος λέγεται ὁ πυθμένος τοῦ ποταμοῦ, τοῦ πηγαδιοῦ, τῆς θάλασσας, τοῦ δοχείου. (Ὅμηρ. πάτος = τέλος, πυθμένος. Ἰλιάδα Ζ—202, Υ—137).

πεζουλάκια, τὰ προφ. στὰ πεζουλάκια. Στενόμακρα κατηφοριστὰ χωράφια δεμένα μετ' ἐξερολιθίης, μικρὰ πεζούλια.

πετράλωνα, τὰ προφ. στὰ πετράλωνα. Περιοχὴ μετ' βοσκότοπους, δάση ἀριάδων καὶ πριναριῶν καὶ χωράφια ὅπου πέτριν' ἁλώνι, στὸ ὁποῖο ὀφείλεται τ' ὄνομα.

πηγάδι τοῦ μάντη, τὸ προφ. στὸ πηγάδι τοῦ μάντη. Ἀναβρυστικὸ πηγάδι ἐντὸς λόγγου πριναριῶν καὶ χωράφια, ἰδιοκτησίᾳ τοῦ Μάντη.

πίλιζα, ἡ (πίλιζα = γυναῖκα τοῦ πίλιου, ἀρβ.) προφ. στήν πίλιζα. Γήλοφος σχετιζόμενος μετ' κάποια πύλαινα. Οἱ γυναῖκες τῆς περιοχῆς Σουλίου φωνάζονται στὰ ὀνόματα τῶν ἀντρῶν τους, Γεώργαινα = γυναῖκα τοῦ Γεώργη, Κώσταινα = γυναῖκα τοῦ Κώστα κ.λ.π. κι' ὅχι στὰ βαφτιστικά τους. Τὸ τοπωνύμιον συναντιέται καὶ στίς Κουκουλιούς.

πλάκα τῆς ἐκκλησιᾶς, ἡ προφ. στήν πλάκα τ' ἐκκλησιᾶς. Λατομεῖο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔχει ἐξαχθεῖ λιθαρόπλακα γιὰ τὴ σκεπὴ τῆς ἐκκλησιᾶς. Στὰ βουνήσια χωριὰ τὰ σπίτια σκεπαίνονται μετ' λιθαρόπλακες γι' ἀσφάλεια ἀπὸ τοὺς ἀνέμους.

πλακαριά, ἡ προφ. στήν πλακαριά. Πλαγιὰ μετ' ἐπιφανειακὰ πλακερὰ λιθοστρώματα.

ποριά, ἡ προφ. στήν ποριά. Στενὴ διάβα ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὁροσειρᾶς διὰ τῆς ὁποίας διέρχεται μονοπάτι γιὰ τὰ καμποχώρια τῆς Παραμυθιάς. Ἡ ὀνομασίᾳ εἶναι κοινὴ, (στήν ποριά τοῦ κήπου, τοῦ μαντριοῦ, τοῦ καλυδιοῦ, τοῦ κάστρου κ.λ.π.).

ρόγγι, τὸ προφ. στὸ ρόνγγι. Παλιὸ δάσος, μονοετῆς ἄγρὸς, ἰσόδιος βοσκότοπος, τὰ τρία μαζὶ ἀποτελοῦν τὸ ρόνγγι. Ὁ τρόπος τῆς ἀγροποιήσεως, δηλ. τῆς μετατροπῆς τοῦ δάσους σὲ ἄγρὸ κι' ἀπὸ ἄγρὸ σὲ βοσκότοπο εἶναι τοῦτος: Κόπτονται σύρριζα τὰ δέντρα τὸ καλοκαίρι κι' ἕνα ξηραθοῦν καίονται καὶ στὴ στάχτη ἀπλώνεται σπαρτὰ ὁ σπόρος, ἰδίως βρίζα. Ἐπειτα εἰσάγονται γίδια κι' ἁλώνιζον. Μετ' τὰ πηδήματα τῶν ζώων ἀνακατώνεται ὁ σπόρος μετ' τὴ στάχτη κι' ἔτσι προφυλάγεται ἀπὸ τὰ πουλιὰ καὶ τὰ μυρμηγκία. Μετ' τὴν πρώτην βροχὴν τοῦ χινοῦ ποταμοῦ φυτρώνει. Τὰ συστατικά τῆς στάχτης θεριεύουν τὸ φυτό καὶ ἡ παραγωγὴ ἄφτονη μετ' λίγους κόπους καὶ καλλίτερη τῶν ἄλλων χωραφιῶν. Μονοετῆς ἐργασία, μονοετῆς ἄγρὸς, ἰσόδιος χερσότοπος. Ὅπου ὑπάρχουν ρόνγγια οἱ τοποθεσίαι ἔχουν τ' ὄνομά τους «στὰ ρόνγγια». Στὸ Πόποδο ὑπάρχει παρόμοιος τοπωνύμιος τελείως γυμνὸ κι' ἀπὸ χορτάρια.

ρουσιά, ἡ (ρούς = κληματαριά, ἀρβ.) προφ. στήν ρουσιά. Παρατηρημένο ἀμπέλι ἀπὸ πολλὰ χρόνια, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀπομημένη κληματαριά ἔδωσε τ' ὄνομα καὶ στὸ γύρω δάσος.

σδάρα ἡ κόκκινη, ἡ προφ. στὴ σδάρα τὴν κόκκινη. Κατηφοριστὴ κόκκινη σδάρα (χαλικάρι) ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὁροσειρᾶς διὰ τῆς ὁποίας διέρχεται ὁ μουλαρόδρομος Κουκουλιῶν - Ποπόδου πρὸς κάθε τόσο ἀλλάζει θέσιν ἐξ αἰτίας τῶν μετακινουμένων χαλίκων.

σέλλωμα, τὸ (λατ.) προφ. στὸ σέλλωμα. Λαιμὸς μεταξὺ δύο λοφοσειρῶν βορείως τοῦ χωριοῦ, ὅπου καὶ χωράφια. Σέλλωματα λέγονται οἱ αὐχένες. Ἔχομε, Σέλλωμα τοῦ Ποπόδου, Σέλλωμα τῆς Δραγομῆς, Μέγα Σέλλωμα κι' ἄλλα.

σε ρα φύ λ λ ι, τὸ προφ. στοῦ σιεραφύλλι. Ἐγνωστή ἢ προέλευση. Ἴσως νὰ πρόκειται περὶ τῆς ἀρχαίας λέξεως σέ ρ ι ς (πικραλίδα) πρώτου συνθετικοῦ καὶ φύ λ λ ο υ.

Σ ι ά δ ι, τὸ τ ο ὕ Μ π ό λ ο σ η, προφ. στὸ σιάδ' τοῦ Μπολόση. Μικρὸ ἴσιωμα (σιάδι) ἀπόπερα, δυτικὰ τοῦ χωριοῦ, στὸ ὁποῖο ἔβαζε στὴ στάση ὁ βοσκὸς Μπό-
λοσης, ἀπ' ὅπου τ' ὄνομα.

σ ι ο ὕ ρ ο ς, ὁ προφ. στὸ σιοῦρο. Συσσωρευμένο ἀπὸ τὶς νεροσυριμὲς ἀιμιοχάλικο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐγινε τὸ τοπωνύμιον.

σ κ ά λ α, ἡ προφ. στή σκάλα. Στενὸ πέρασμα μονοπατιοῦ ἀνάμεσα ὀγκολίθων καὶ ἀπεδαπενεὶ δάσος μεγάλων ἀριάδων, κοντὰ στὸ χεῖλος ξερόλακκου, ποὺ ὁδηγεῖ ἀπὸ τὸ χωριὸ στὶς βόρειες βοσκὰς καὶ τὰ χωράφια.

σ κ α ρ ά κ ι, τὸ προφ. στὸ σκαράκι. Δασικὴ τοποθεσία στήν ὁποία ὑπῆρχε στη-
μένο σκαρὶ ἀπὸ τοὺς ὕλοτόμους.

σ ο ὕ μ π α, ἡ προφ. στή σούμπα. Μάζα δέντρων ἐπὶ βουνοπλαγιάς. Ἐπὶ ἀν-
θρώπων καὶ καρπῶν λέγεται τσούμπα, λ.χ. μιὰ τσούμπα κόσμιος, μιὰ τσούμπα σταφύλ-
λια. Τ' ὄνομα σύνθετο ἀπὸ τὴν πρόθεσις σὺν καὶ τὸ δωρικὸ πᾶα (σύμπαα, σύμπα,
σούμπα).

σ π έ λ λ α ἡ μ ε γ ά λ η, ἡ προφ. στή σπέλλα τὴ μεγάλη. Μεγάλον σπή-
λαιο παρόχθια ξερολάγκαδου.

σ π έ λ λ α τ ὼ ν μ π ο λ ο σ α ί ω ν, ἡ προφ. στή σπέλλα τῶν Μπολοσαίων. Σπηλιὰ στήν ὁποία γκρέκιαζαν τὰ γίδια τοὺς οἱ ἀδελφοὶ Μπολοσαῖοι. Βροχερὴ νύχτα, ἡ κατερχόμενη κατηβασία ἀλλάζει δρόμον καὶ πέφτει ἐπάνω τοὺς. Πνίγει ἀνθρώπους καὶ ζῶα. Τοῦτο ἀποδόθηκε στή θεία τιμωρία γιὰ τὸν ἄτακτον βίον τοὺς. Δὲν ἄφηναν λιθάρι ἀπανουτό.

σ τ ά λ ο ς τ ο ὕ Μ ά κ ο υ, ὁ προφ. στὸ στάλο τοῦ Μάκου. Βοσκότοπος ἐπὶ
τῆς ἀνατολικῆς ὁροσειρᾶς ὅπου ὁ βοσκὸς Μάκος στάλιζε τὰ γιδοπρόβατά του στοὺς
ἥσκιους τῶν ἐκεῖ δέντρων τὸ καλοκαίρι.

σ τ α υ ρ ό ς, ὁ προφ. στὸ σταυρό. Στημένος ξύλινος σταυρός, ἀπὸ τὸν ὁποῖο τὸ
τοπωνύμιον, ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὁροσειρᾶς, ἀπ' ὅπου διέρχεται ὁ ποδαρόδρομος Φροσύνης
— Παραμυθιάς. Παλιότερα ἦσαν παρουσιάζονταν ἐπιδημία, ὅλοι οἱ κάτοικοι, μικροὶ
καὶ μεγάλοι, ἄντρες καὶ γυναῖκες, κατόπι λιτανείας, περιόδευαν, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν
παπά, τὴν περιοχὴ τοῦ χωριοῦ, στήνοντας σταυροὺς στὶς ἐξόδους τῶν δρόμων, γιὰ νὰ
μὴ μπεῖ ἡ ἀρρώστια. Στὸ Πετούσι (1918) ἄκουσαν τὴν νύχτα τὴ γρίπη πού, ὅπως
κίνησε νὰ εἰσέλθῃ καὶ ἤρε τὸ χωριὸ σταυρωμένο, ἔσκουζε καὶ φώναζε: «Τί θὰ γένω
ἐγὼ τώρα ἢ μαύρη!!!». Λέγεται στὸ Σαλονίκι, πῶς τὸν καιρὸ τῆς χολέρας, ὅταν ἡ κα-
ταραμένη κίνησε νὰ μπεῖ στὸ χωριὸ ἔφτακε ὡς ὀχπάνου ἀπὸ τὴν ἁγιο - Βαρβάρα. Ἐ-
κεῖ ἤρε μιὰ γυναῖκα ποὺ τὴν καρτέραγε μὲ τὸ σκόπι στὰ χέρια καὶ γύρισε πίσω. Ἡ
γυναῖκα ἦταν ἡ ἁγιο - Βαρβάρα.

σ τ ε ρ γ ι ό, τὸ προφ. στὸ στεργιό. Πετρώδιον χαμηλὸ ράχωμα μεταξὺ χωρα-
φιῶν, ὅπου, σ' ἀψήφιστη μεριά, ὑπάρχει τρύπα στήν ὁποία, τὸν καιρὸ τῆς Κατοχῆς
(1941—44) οἱ χωριανοὶ ἔκρυβαν τὸ ρουχισμὸ τῶν σπιτιῶν. Ἴσως τ' ὄνομα νὰ ὀφεί-
λεται στὸ στερεὸ ἔδαφος.

σ τ ε ρ ο ὕ λ α, ἡ προφ. στή στερούλα. Λάκκωμα (γούρνα) σὲ λιθάρι ποὺ κρα-
τεῖ τὸ νερὸ τῆς βροχῆς, ἀπ' ὅπου πίνουν οἱ πιστικοὶ τὸ χειμῶνα. Ὀνομαστὲς στέρες
εἶναι οἱ: τοῦ ἁγ. Ἀρσενίου, ἀναδρυστικῆς, ἐντὸς ὁμωνύμου σπηλαίου ἐπὶ τοῦ Κουρούλα
ποὺ δὲ στυφεῖ ὅλον τὸ καλοκαίρι, καὶ τῶν Ζαβρούχου ἐπὶ τοῦ ποδαρόδρομου Σουλιωτο-
χωρίων - Φαναρίου καὶ τῆς Στέρας ἐπὶ τοῦ ἐπίσης ποδαρόδρομου Φροσύνης - Παραμυ-
θιάς.

σ τ ρ ό γ γ υ λ ο, τὸ προφ. στὸ στρόγγυλο. Στρόγγυλος ἀγρὸς ἐπὶ τοῦ βουνοῦ τῆς Λεύκας περιβαλλόμενος ἀπὸ σφηνολίθαρα.

σ τ ρ ο ύ γ κ α τ ο ὺ Κ υ ά μ ο υ, ἡ προφ. στή στρούγκα τοῦ Κυάμου. Στρούγκα στήν ὁποία ἄρμεγε τὰ γιδοπρόβατά του ὁ τσέλιγκας Κυάμος.

σ φ ή ν α τ ο ὺ Σ ε φ έ ρ η, ἡ προφ. στή σφήνα τοῦ Σεφέρη. Σφηνολίθαρη, ράχη, κατερχόμενη ἀπὸ τὴν κορυφή τοῦ Κατελάνου, ἀντίκρυτα τοῦ «Καστριοῦ» ἀπ' ὅπου πολέμαγαν μὲ τὰ τοξάρια, οἱ ἐχτροὶ ἀπὸ δῶθε κι' οἱ Καστρινοὶ ἀπὸ πέρα.

τ έ ρ α ν η, προφ. στήν τέρανη. Καταπράσινο ὕψωμα, ἀντέρεισμα τοῦ ἀπ' ἐπάνω βουνοῦ, ἀπέναντι τοῦ χωριοῦ. Τόσο πυκνὰ ἦταν τὰ πρινάρια πού δὲν περνοῦσε ὁ ἥλιος. Περπατοῦσες καθάλα ἀπὸ κλαρί σὲ κλαρί, ὁ δὲ καρπὸς τους, τὸ βελάνι, στρωσιὰ στή γῆ, πού τὰ γίδια δὲν μπόρειαν νὰ τὸ σώσουν κι' ἐμνησθε ὡς πέρα τὴν ἀνοιξη.

τ ζ ε ρ ά κ η ς, ὁ προφ. στὸ τζεράκη. Μεκρὸς τζέρος, εἶδος δρύας σὲ πλαγιά, ἀπὸ τὸν ὁποῖο τ' ὄνομα.

τ ζ ο ὺ μ π ε ς, οἱ προφ. στοὶ τζοῦμπες. Οἱ κακοτρόχαλες κορυφές τοῦ Κατελάνου βουνοῦ,

τ ό γ ι α ς, ὁ προφ. στοῦ τόγια. Λαγκαδιὰ σκεπασμένη μὲ μεγάλους ἀργιᾶδες ἐπὶ τῶν ὁποίων τὸ χειμῶνα διαμένουν φάσες. Τ' ὄνομα ὀφείλεται στὸ βοσκὸ Τόγια πού εχε ἐκεῖ γρέκι.

τ ρ ί α κ ο ὺ φ α λ α, τὰ προφ. τὰ τρίγια κούφαλα. Τοποθεσία στήν ὁποία ὑπῆρχαν τρεῖς σάπιοι κορμοὶ δέντρων. Ἄν καὶ τὰ δέντρα ἐξέλειψαν μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, ἡ θέσι, ἐξακολουθεῖ νὰ φέρει τ' ὄνομά τους.

τ ρ ι ά ν τ ο ς, ὁ προφ. στοῦ τριάντου. Βοσκότοπος καὶ λίγα κλιμακωτὰ χωράφια ἀπ' ὅπου περνᾷ ὁ ποδαρόδρομος Σουλιωτοχωρίων — Παραμυθιάς. Τ' ὄνομα σχετίζεται μὲ κάποιον βοσκὸ Τριάντο πού ἔδραζε ἐκεῖ τὴν καλοκαιριάτικη στάνη.

τ σ α ν τ ή ς, ὁ προφ. στοῦ τσαντῆ. Κορυφορραχη ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔστηνε ὁ τσέλιγκας Τσαντῆς τὴν καλοκαιριάτικη στάνη.

τ σ α ρ κ ο ὺ λ α, ἡ προφ. στήν τσαρκούλα. Μικρὴ τσαρκιὰ ἐπὶ ἀπόκρημνης πλαγιάς. Τσαρκιᾶς ὀνομάζονται κλεισμένοι ἀπὸ βράχια καὶ κρημνοὺς χώροι στοὺς ὁποίους εἰσερχόμενα τὸ γίδια πρὸς βοσκὴν παγιδεύονται μὴ μπορῶντας νὰ ἐξέλθουν. Τσάρκος πάλι λέγεται τὸ χαμηλὸ ἀχυροκάλυβο, στὸ ὁποῖο οἱ γιδαράιοι κλειοῦν τὰ κατσίκια.

τ σ έ π ι τ ο ὺ γ κ ά ν η, τὸ προφ. στὸ τσέπι τοῦ Γκάνη. Σφηνολίθαρος λόφος, ἀπ' ὅπου συνήθως ἀνεβασμένος ὁ βοσκὸς Γκάνης φύλαε τὰ κοπάδια του ἀπὸ τὰ ζούδια καὶ τοὺς ἀητούς.

τ σ ι ό μ π ο λ η ς, ὁ προφ. στοῦ τσιόμπολη. Ὄνομα χωραφιοῦ ἀγνωστῆς προέλευσης καὶ σημασίας.

τ σ ό κ ο ς, ὁ προφ. στοῦ τσιόκου. Τσουρλωτὸς λόφος πού μοιάζει μὲ ἀνδρικό αἶδεο, ἀπ' ὅπου τ' ὄνομα.

τ σ ό π ο ρ η ς, ὁ προφ. στοῦ τσιόπορη. Ὄνομα ἀγροῦ προερχόμενον ἀπὸ ἐκχέρσωση κατὰ τὴν ὁποία τὰ δέντρα ἐβγήκαν μαζί μὲ τίς ρίζες. Τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ κου τσουρου ὀνομάζεται τσιόπορη, ἀπ' ὅπου τ' ὄνομα.

τ σ ο τ σ ο ὺ ρ ι α, τὰ προφ. στὰ τσοτσούρια. Ἀπανουτές πέτρες μὲ τίς ὁποῖες τὰ τσοπανόπουλα διασκεδάζοντας ἔξω στὶς βοσκὰς χτίζουν στήλες. Λέγεται καὶ τσοῦτσου-

ρα ἀπ' ὅπου καὶ ρῆμα τσουτσουρώνω = στολίζω. Ἡ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ τσότσος. Τοῦτο πάλι εἶναι ὁ ὑπερθετικὸς βαθμὸς τοῦ μικρὸς (μικρὸς, μικρότερος, τσιότσιος).

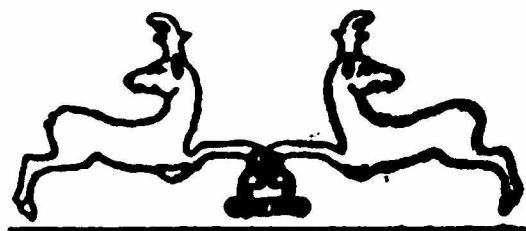
φωτεινός, ὁ στοῦ φωτεινοῦ. Πλαγιά προσηλιακή με βοσκές καὶ δάση πριναριῶν, ἄγνωστο σὲ τί ὀφείλεται τ' ὄνομα.

χάλασμα, τὸ προφ. στὸ χάλασμα. Λιθοσωρὸς προερχόμενος ἀπὸ ἐδαφικὴ διολίσθηση. Χάλασμα συνήθως λέγεται κάθε κρημνισμένη παλιὰ λιθοδομή. Παρόμοιο τοπωνύμιο ὑπάρχει καὶ στὸ χωριὸ Βέλλενη (ἐρείπια βυζαντινοῦ ναοῦ).

χάτσιος, ὁ προφ. στοῦ χάτσιου. Λαγκάδι με ψηλούς καταρράχτες. Ὅταν βρέχει πολὺ καὶ τὰ νερά κατερχόμενα φυσσιανοῦν λέγουν ὅσοι διέρχονται ἀπ' ἐκεῖ σκοταδερὲς νύχτες πῶς ἀκοῦν νταούλια νὰ χτυποῦν καὶ βιολιά νὰ παίζουν.

χούνη, ἡ προφ. στή χούνη. Βαθὺ φαράγγι. Ὁμώνυμη τοποθεσία ὑπάρχει καὶ στὸ Πόποβο καὶ τὸ Τσαγκάρι.

Συνεχίζεται

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΠΑΥΛΟΥ Α. ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ

Διδάκτορος τῆς Κοινωνιολογίας τοῦ Παν(μίου) Tübingen

Ἐπιμελητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΥ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΕΒΔΟΜΟΝ

Ο ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΧΡΟΝΟΣ ΤΩΝ ΙΕΡΕΩΝ

Εἶναι σχεδὸν κοινὸς τόπος ὅτι ἡ προσωπικότης τοῦ ἀνθρώπου φαίνεται ἐν πολλοῖς ὄχι τόσο κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ καθήκοντός του — τῆς ἐργασίας του — ὅσον ἀπὸ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον διέρχεται τὸν ἐλεύθερον χρόνον του.

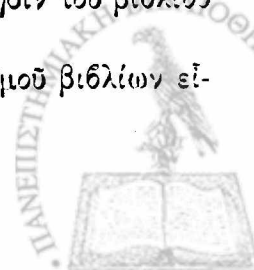
Οἱ ἱερεῖς καὶ δὴ τῶν μικροτέρων ἐνοριῶν ἔχουν περισσότερον χρόνον εἰς τὴν διάθεσίν των. Ἠρωτήθησαν οἱ ἱερεῖς μὲ τί ἀσχολοῦνται, ὅταν δὲν ὑπάρχῃ ἀνάγκη τελείσεως ἱερῶν ἀκολουθιῶν. Οἱ πλείστοι ἀνέφερον ὅτι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν μελέτην, γεγονός δὲ ὅμως τὸ ὁποῖον δὲν νοεῖται ἐπαρκῶς, διότι ὡς θὰ ἴδωμεν ἐλάχιστοι διαθέτουν ἀξιόλογον βιβλιοθήκην. Ἄλλοι εἶπον ὅτι παραλλήλως πρὸς τὴν μελέτην ἐπισκέπτονται τοὺς ἐνορίτας των, 24,49% μελετοῦν ἀφ' ἑνὸς βιβλίου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀσχολοῦνται καὶ μὲ χειρωνακτικὴν ἐργασίαν, 1/5 δὲ τοῦ συνόλου ἀναφέρει ὅτι ὅταν δὲν εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ εὐρίσκωνται εἰς ἱεροπραξίας, ἐργάζονται χειρωνακτικῶς, 8,16% ἀπέφυγον νὰ ἀπαντήσουν εἰς τὴν ἐρώτησιν, ὡς ἐκ τούτου οὐδὲν δύναται τις νὰ εἴπῃ περὶ αὐτῶν.

Τὸ πνευματικὸν ὀπλοστάσιον τοῦ ἱερέως εἶναι ἡ βιβλιοθήκη αὐτοῦ. Κάθε πνευματικὸς ἄνθρωπος χρειάζεται πνευματικὴν τροφοδοσίαν καὶ ἀνανέωσιν· ἡ ἀνανέωσις ὅμως αὕτη γίνεται μὲ τὴν σοβαρὰν καὶ συστηματικὴν μελέτην. Δυστυχῶς διὰ τὸν λαόν μας δὲν ἔγινεν ἡ μελέτη «ἱερὸν πάθος». Οἱ Ἕλληνες ἀρέσκονται ἐπὶ ὥρας νὰ συζητοῦν περὶ πολλῶν καὶ διαφόρων πραγμάτων, ἀποφεύγουν ὅμως τὴν μελέτην ἐὰν αὕτη δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὴ ἢ ἀμέσως ὠφελιμιστικὴ. Ἡ ἐφημερίς, τὸ περιοδικόν, τὸ βιβλίον, εἶναι μέσα τὰ ὁποῖα θὰ φέρουν τὸν ἱερέα πλησιέστερον εἰς τὴν Κοινωνίαν, ἀλλὰ καὶ θὰ τὸν βοηθήσουν — ἰδίως τοῦ κλάδου του — νὰ ἀνταποκριθῇ ἐπιτυχέστερον εἰς τὸ ἔργον του. Τὰ ἐκ τῆς ἐρεῦνης προκύπτοντα στοιχεῖα, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν βιβλίων τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ ἱερέως οὐδόλως εἶναι ἱκανοποιητικά.

Ἐκ τῆς ἡλεκτρονικῆς ἐπεξεργασίας τοῦ ὕλικου προκύπτει ὅτι οἱ νεώτεροι ἱερεῖς ἔχουν σχετικῶς περισσότερα βιβλία τῶν γεροντοτέρων. Ἐπίσης οἱ τῶν μεγαλυτέρων ἐνοριῶν ἔχουν μεγαλύτερον ἀριθμὸν βιβλίων τῶν μικροτέρων ἐνοριῶν. Ἐνδεχομένως τοῦτο νὰ ὀφείλεται εἰς τὴν οἰκονομικὴν διαφορὰν, ἢ τὸ μορφωτικὸν ἐπίπεδον τοῦ ἱερέως, ἢ ἀκόμη καὶ εἰς τὰς περισσοτέρας εὐκαιρίας ἐπαφῆς μὲ τὴν κίνησιν τοῦ βιβλίου (πόλις).

Χαρακτηριστικὸς ἐπίσης τῆς σχέσεως ἐλευθέρου χρόνου καὶ ἀριθμοῦ βιβλίων εἶ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 673 καὶ τέλος.

ναι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἕκαστος περνᾷ τὸν ἐλεύθερον χρόνον του. Οἱ ἔχοντες ἐλάχιστα βιβλία ἀσχολοῦνται ἀναλογικῶς περισσότερον μὲ χειρωνακτικὰς ἐργασίας. Ἐπίσης ἐνδιαφέρον εἶναι τὸ γεγονός ὅτι οἱ κάτοχοι πλουσιωτέρων βιβλιοθηκῶν διακρίνουν περισσότερα προβλήματα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ φρονοῦν ὅτι πολλὰ θέματα χρήζουν ἀνανεώσεως. Οἱ ἔχοντες ἐλάχιστα βιβλία (ἱερεῖς μὲ 10 βιβλία εἰς τὴν βιβλιοθήκην των!) εὐρίσκονται εἰς παχυλὴν ἄγνοιαν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ θέματα τῆς Ἐκκλησίας. Ἐντύπωσιν προκαλεῖ ἡ πραγματικότης ὅτι οἱ ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν «καλὰς σχέσεις» μὲ τὸ βιβλίον καὶ τὴν μελέτην, δὲν ἔχουν γνώμην δι' ἓνα Χριστιανόν, ὁ ὁποῖος ἔχει ἔτη νὰ μεταλλάξῃ καὶ γενικῶς δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀπαντήσουν εἰς βασικὰς ἐρωτήσεις ἐπὶ θεμάτων τοῦ κλάδου των. Ὡς γνωστόν, ἡ μόρφωσις δὲν προσφέρεται μόνον εἰς τὰ Σχολεῖα καὶ τὰ πάσης φύσεως Ἐκπαιδευτήρια, ἀλλὰ ἀποκτᾶται καὶ διὰ τῆς ὑπομονητικῆς καὶ συνεχοῦς μελέτης. Ὅσοι τῶν ἱερέων δὲν εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ τύχουν ἱκανῆς μορφώσεως κατὰ τὴν νεανικὴν των ἡλικίαν, δύνανται νὰ συμπληρώσουν πολλὰ κενὰ διὰ τῆς συνεχοῦς μελέτης σήμερον. Τὸ λυπηρὸν ἐν τούτοις εἶναι ὅτι λείπουν ὅχι τόσον τὰ χρήματα, ὅσον τὰ κίνητρα πρὸς τοῦτο. Ὁ «θεῖος ζῆλος» τὸν ὁποῖον θεωροῦν ὡς αἷτιον προσελεύσεώς των εἰς τὸν κλῆρον, εἶναι κενὸς λόγος (ἂν μὴ βλασφημία!), ὅταν ὁ καθένας δὲν ἀφοσιώνεται εἰς τὸ ἔργον του καὶ δὲν καταρτίζεται διὰ τῆς μελέτης καὶ τῆς προσευχῆς.

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α Α'

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Ἰούνιος 1971

Σεβαστέ μου Πάτερ,

Ὁ Ἱερὸς Κλῆρος ἀποτελεῖ ἀσφαλῶς τὴν ἡγέτιδα τάξιν τῆς στρατευομένης Ἐκκλησίας, οὐδεὶς δύνάται δὲ νὰ ἀμφισβητήσῃ τὸ γεγονός, ὅτι ἄνευ ἱκανοῦ ἱεροῦ Κλήρου δὲν ἵμπορεῖ ἡ Ἐκκλησία νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν κοσμοσωτήριον ἀποστολὴν της.

Ὅποιος ἀγαπᾷ τὴν Ἐκκλησίαν δὲν δύνάται νὰ μένῃ ἀπαθὴς ἐνώπιον τῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα αὕτη ἀντιμετωπίζει.

Ἐσωκλειστός λαμβάνεται ἓνα ἐρωτηματολόγιον, τὸ ὁποῖον ἀφορᾷ προβλήματα τοῦ συγχρόνου ἱερέως. Σὰς παρακαλῶ θερμῶς νὰ ἀπαντήσητε εἰς τὰς ἐρωτήσεις αὐτάς. Εἰς πλείστας αὐτῶν δὲν ἔχετε παρὰ νὰ σημειώσητε τὴν ἀπάντησιν δι' ἑνὸς Χ ἐντὸς παρενθέσεων εἰς τὰς ἐτοιμοὺς ἀπαντήσεις, αἱ ὁποῖαι ἀφοροῦν τὴν περίπτωσίν σας. Εἰς ἄλλας παρακαλεῖσθε νὰ ἀπαντήσητε μὲ περισσότερα λόγια. Ἐχετε τὸ δικαίωμα νὰ ἀποφύγητε τὴν ἀπάντησιν εἰς τινὰ ἐρώτησιν. Δὲν ὑποχρεοῦσθε νὰ γράψητε τὸ ὄνομά σας ἐπὶ τοῦ ἐρωτηματολογίου, ἐὰν θέλετε ὅμως ἵμπορεῖτε.

Οὐδεὶς πλὴν τοῦ ὑπογράφοντος θὰ λάβῃ γνώσιν τῶν ἀπαντήσεών σας. Ὡς ἐκ τούτου θὰ πρέπει νὰ ἐκφράσητε τὰς ἀπόψεις σας ἐντελῶς ἐλευθέρως καὶ προπαντὸς εἰλικρινῶς. Ἰδιαίτερα παρακλῆσίν μου εἶναι νὰ γράφητε εὐκρινῶς.

Ἀφοῦ ἀπαντήσητε εἰς τὰς ἐρωτήσεις, κλείετε τὸ ἐρωτηματολόγιον ἐντὸς τοῦ φακέλλου, τὸν ὁποῖον μοῦ ἀποστέλλετε διὰ τοῦ ταχυδρομείου.

Οἱ φάκελλοι θὰ ἀνοίγουν καὶ μελετηθοῦν προσεκτικῶς διὰ νὰ γίνουν προτάσεις πρὸς βελτίωσιν τῆς θέσεως τοῦ Ἱ. Κλήρου.

Εὐχαριστῶν διὰ τὸν κόπον
διατελῶ μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ

(Υπογραφή)
Παῦλος Κυριακίδης

30 Ιουλίου 1971

Σεβαστέ μου Πάτερ,

Εὐγενῇ φροντίδι τῆς 'Ι. Μητροπόλεως σᾶς διεβιβάσθη ἐρωτηματολόγιον τὸ ὁποῖον ἀφορᾷ κοινωνιολογικὴν - θεολογικὴν μου ἔρευναν.

Διὰ τῆς παρουσίας μου σᾶς παρακαλῶ ὅλως ἰδιαίτερος ἀφοῦ ἀπαντήσετε εἰς αὐτὸ μὲ πᾶσαν εἰλικρίνειαν, νὰ μὴ τὸ παραδώσετε εἰς τὴν 'Ι. Μητρόπολιν, ἀλλὰ νὰ τὸ ἀποστείлите εἰς ἐμὲ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον — ἢ νὰ μοῦ τὸ παραδώσετε ἰδιοχείρως ἐὰν τοῦτο σᾶς εἶναι δυνατόν — ὣν ἀπολύτως βέβαιος ὅτι τὸ περιεχόμενόν του ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει θὰ περιέλθῃ εἰς γνῶσιν ἄλλου πλὴν ἐμοῦ. Μὲ βάσιν τὸν ἀριθμὸν τοῦ φακέλου σας θὰ ἐνημερώσω ἐγὼ τὴν 'Ι. Μητρόπολιν ἀπλῶς ποῖοι ἱερεῖς δὲν ἀπέστειλαν τὸν φάκελον.

Ἐσωκλείστως λαμβάνετε γραμματόσημα διὰ τὴν ἀποστολὴν.

Ἐὰν ἐπιθυμῆτε καὶ σᾶς εἶναι εὐκόλον δύνασθε νὰ ἔλθετε εἰς προσωπικὴν ἐπικοινωνίαν μὲ ἐμέ, τοῦτο θὰ ἀπετέλει ἐξαιρετικὴν τιμὴν δι' ἐμέ. Δύνασθε ἐπίσης νὰ ἔλθετε ἐὰν θέλετε εἰς τηλεφωνικὴν ἐπικοινωνίαν μαζί μου.

Τηλ/να: Γραφείου 25921

25923

Οἰκίας 28224

Μεθ' ὑπολήψεως

(Ὑπογραφή)

Παῦλος Κυριακίδης

Υ.Γ. Καλὸν εἶναι ἢ ἀπάντησις νὰ μοῦ ἀποσταλῇ τοῦλάχιστον μέχρι 7.8.71 διὰ νὰ ἐνημερώσω ἐγκαίρως τὴν 'Ι. Μητρόπολιν.

Εὐχαριστῶ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'

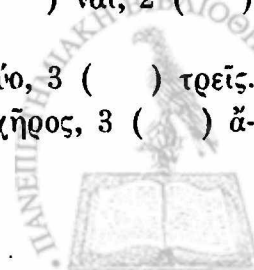
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΝ

Ἡμερομηνία συμπληρώσεως
τοῦ ἐντύπου 1971

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΝ

1. Τί μέγεθος ἡ ἑνορία σας;

1	()	1--299 ψυχὰς
2	()	300—499 ψυχὰς
3	()	500—799 ψυχὰς
4	()	800—999 ψυχὰς
5	()	1.000—2.000 ψυχὰς
6	()	2.001—5.000 ψυχὰς
7	()	5.001—10.000 ψυχὰς
8	()	10.001 καὶ πλέον ψυχὰς.
2. Μένετε εἰς τὴν ἑνορίαν εἰς τὴν ὁποίαν ὑπηρετεῖται; 1 () ναί, 2 () ὄχι.
3. Πόσας ἑνορίας ἐξυπηρετεῖτε; 1 () μίαν, 2 () δύο, 3 () τρεῖς.
4. Οἰκογενειακὴ κατάστασις: 1 () ἑγγαμος, 2 () χῆρος, 3 () ἄγαμος.

5. Ἐὰν εἰσθε ἑγγαμος, πόσα τέκνα ἔχετε; 1 () ἓν, 2 () δύο, 3 () τρία, 4 () τέσσαρα, 5 () πέντε, 6 () ἕξ καὶ πλέον, 7 () οὐδέν.
6. Ἡλικία: 1 () 20—24 ἐτῶν, 2 () 25—29, 3 () 30—34, 4 () 35—44, 5 () 45—64, 6 () 65 καὶ πλέον.
7. Πόσα ἔτη εἰσθε ἱερωμένος; 1 () 1—5, 2 () 6—10, 3 () 11—20, 4 () 21—30, 5 () 31 καὶ πλέον.
8. Τί γραμματικῶς γνώσεις ἔχετε; 1 () Δημοτ. Σχολείου καὶ Ἐκκλησ. Φροντιστ., 2 () Γ' Γυμνασίου καὶ Ἐκκλ. Φροντιστ., 3 () Ἀπολυτ. Γυμνασ. καὶ Ἐκκλησ. Φροντιστ., 4 () Ἱεροδιδ. Βελλᾶς, 5 () Τέως Δημοδ. 6 () Πανεπιστημίου, 7 () Διάφορ.
9. Διατί ἐγίνατε ἱερεὺς;
10. Διατί δὲν θέλουν σήμερον οἱ νέοι νὰ γίνουν ἱερεῖς;
11. Θὰ συνιστούσατε εἰς ἓνα νέον νὰ γίνῃ ἱερεὺς, ἐὰν βέβαια, σᾶς ἐρωτοῦσε; 1 () ὄχι, 2 () ναὶ καὶ διατί;
12. Ποῖος σᾶς παρεκίνησε νὰ γίνετε ἱερεὺς; (Πρόσωπα, βιβλία κλπ.).
13. Σᾶς ἀπέτρεψε κανεὶς; 1 () ὄχι, 2 () ναί, ποῖος;
14. Εἰσθε εὐχαριστημένος ἀπὸ τὸ λειτούργημά σας; 1 () ναί, 2 () ὄχι, διατί;
15. Εἰσθε πνευματικός; 1 () ναί, 2 () ὄχι. Ἄν ὄχι, διατί δὲν ἐγίνατε;
16. Ποῖον νομίζετε ὅτι εἶναι τὸ ἔργον ἑνὸς τέλειου, κατὰ τὸ δυνατόν, ἱερέως;
17. Ἄν εἰσθε πνευματικός, πόσους ἐξομολογεῖτε περίπου κάθε ἔτος;
18. Πῶς, κατὰ τὴν γνώμην σας, θὰ ἀποκήσῃ ἡ Ἐκκλησία ἱκανοὺς ἱερεῖς;
19. Κηρύττετε; 1 () ὄχι, 2 () ναί, 3 () σπανίως, διατί;
20. Κάνετε Κατηχητικό; 1 () ὄχι, 2 () ναί.
21. Μὲ τί ἀσχολεῖσθε ὅταν δὲν ὑπάρχῃ ἀνάγκη τελέσεως ἱερῶν ἀκολουθιῶν;
1 2 3
22. Διαβάζετε; 1 Βιβλία
2 Περιοδικὰ
3 Ἐφημερίδα
23. Γνωρίζετε ὅλους τοὺς ἐνορίτας σας; 1 () ναί, 2 () ὄχι.
24. Ὑπάρχουν, κατὰ τὴν γνώμην σας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν θέματα καὶ πράγματα, τὰ ὁποῖα χρειάζονται ἀλλαγὴν, μετατροπὴν, μεταρρυθμίσιν;
25. Ποῖα εἶναι κατὰ τὴν γνώμην σας τὰ προβλήματα τῆς Ἐκκλησίας σήμερον;
26. Τί γνώμην ἔχετε δι' ἓνα Χριστιανόν, ὁ ὁποῖος ἔχει ἔτη νὰ μεταλάβῃ;
27. Ποίους κινδύνους - ἐχθροὺς ἀντιμετωπίζει σήμερον ἡ Ἐκκλησία;
28. Πόσους ἀνθρώπους δύναται νὰ χωρέσῃ ὁ Ναὸς εἰς τὸν ὁποῖον ὑπηρετεῖτε;
29. Πόσοι περίπου ἐνορίζονται σας ἐκκλησιάζονται κάθε Κυριακὴν;
30. Διατί κατὰ τὴν γνώμην σας δὲν πηγαίνει ὁ κόσμος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν;
31. Πῶς θὰ ἐλκίσῃ ἡ Ἐκκλησία τὸν κόσμον;
32. Τί γνώμην ἔχετε δι' αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι θέλουν νὰ ἀλλάξουν τὴν περιβολὴν τοῦ ἱ. Κλήρου;
33. Ὑπάρχουν μερικοί, οἱ ὁποῖοι θέλουν νὰ περιορίσουν τὸ μῆκος τοῦ Ὁρθρου καὶ τῆς θ. Λειτουργίας. Τί γνώμην ἔχετε περὶ αὐτῶν;
34. Τί φρονεῖτε περὶ τῶν Χιλιαστῶν καὶ περὶ τῆς δράσεώς των;
35. Πόσα καθίσματα ἔχει, περίπου, ὁ Ναὸς εἰς τὸν ὁποῖον ὑπηρετεῖτε;
36. Ὑπάρχει ἄλλος ἱερεὺς εἰς τὴν ἐνορίαν σας; 1 () εἷς, 2 () δύο.
37. Ἔχει ὁ Ναὸς ὅλα τὰ ἀπαραίτητα βιβλία; 1 () ναί, 2 () ὄχι.
38. Γνωρίζουν οἱ ἱεροψάλται μουσικὴν; 1 () ὄχι, 2 () ναί, 3 () ὅχι.
39. Γνωρίζετε σεῖς μουσικὴν; 1 () ὄχι, 2 () ναί, 3 () στοιχεῖα.

40. Σᾶς ἐμπιστεύεται ἀπολύτως τὸ ποίμνιόν σας; 1 () ὄχι, 2 () ναί, διατί;
41. Πόσα βιβλία ἔχετε περίπου εἰς τὴν ἀτομικὴν σας Βιβλιοθήκην;
1—10 () 1, 11—20 () 2, 21—50 () 3, 51—85 () 4, 86—120 () 5, 120 καὶ
42. Ἀσκεῖτε Φιλανθρωπικὸν ἔργον εἰς τὴν ἐνορίαν σας; 1 () ὄχι, 2 () ναί. Διατί; (Περιπτώσεις - εἶδη).
43. Ποῖος σᾶς συμπαρίσταται εἰς τὸ ἔργον σας;
44. Ἔχετε παράπονα ἀπὸ τὸν Μητροπολίτην σας; 1 () ὄχι, 2 () ναί, ποῖα;
45. Τί ἄλλο νομίζετε ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ σᾶς ἐρωτήσω;
46. Τί εἰδικὰ προβλήματα παρουσιάζει ἡ ἐνορία σας;
47. Πόσα κηρύγματα περίπου ἠκούσθησαν εἰς τὸν Ναὸν τῆς ἐνορίας σας μέχρι τὰ τέλη Μαρτίου τὸ 1971;
οὐδέν () 1, δύο () 2, 3—4 () 3, 5—8 () 4, 9—12 () 5.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Acguaviva, Sabino : Der Untergang des Heiligen in der industriellen Gesellschaft. Ludgerus - Verlag Hubert Wingen, GK Essen 1964.
- Ἀθηναγόρου, Μητροπολίτου Παραμυθίας καὶ Πάργας: Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἰωαννίνων. Ἐν Ἰωαννίνοις 1928. (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ τρίτου ἔτους τῶν Ἡπειρωτικῶν Χρονικῶν).
- Ἀθηναγόρου, Μητροπολίτου Παραμυθίας: Ἡπειρος. (Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία) Ἀθήναι 1930.
- Ἀθηναγόρου, Μητροπολίτου Παραμυθίας: Διονύσιος Σκυλόσοφος.
- Ἀναστασίου, Ἰ.: Ἰωαννίνων Μητρόπολις, ἐν Ὁρθοξεντικῇ καὶ Ἠθικῇ Ἐγκυκλοπαιδεῖα, Ζ 65—69.
- Ἀναστασίου, Ἰ.: Ἀνέκδοτον Πατριαρχικὸν Σιγίλιον πρὸς τὴν Μητρόπολιν Ἰωαννίνων.
- Ἀναστασίου Ἰ.: Προϋποθέσεις περὶ τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας. Θεσ)νίκη 1961.
- Ἀνδρούτσου, Χ.: Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐκδοσις Α.Ε. Παπαδημητρίου, Ἀθήναι 1956.
- Ἀντωνέλλη, Π.: Ἡ Βυζαντινὴ Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ. Ἀθήναι 1956.
- Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος: Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 1971.
- Ἀραβαντινοῦ, Τ. Ι.: Χρονογραφία περὶ Ἡλείου.
- Ἀτέση (Βασιλείου) Μητροπολίτου Λήμνου: Ἐπίτομος Ἐπισκοπικὴ Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1953.
- Ἀτέση (Βασιλείου) Μητροπολίτου Λήμνου: Ἐπισκοπικοὶ Κατάλογοι τῶν Ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας 1833—1960, Ἀθήναι 1950.
- Βιτάλη, Φ.: Ἱεράρχαι ἐξ Ἡλείου ὁρμώμενοι ἐν «Ἐκκλησίᾳ» (1949—1936) 258—272.
- Becker Rolf - Walter : Religion in Zahlen. Quelle und Meyer - Heidelberg 1968.
- Βοβολίνη, Κ.: Ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς Ἐλευθερίας. Ἐκδοσις Κλεισούνη, Ἀθήναι 1953.
- Boetticher, K. W., Ellwein, T. et al. : Berufsbilderheute. Hrg Leonhard Reinisch, Verlag C. H. Beck, München 1972.
- Βρανούση, Λ.: Ἱστορικά καὶ Τοπογραφικά τοῦ Μεσαιωνικοῦ Κάστρου τῶν Ἰωαννίνων, Ἀθήναι 1968.
- Brockhausenzyklopädie, Brockhaus - Wiesbaden 1968.
- Burger, A.: Religiöse Zugehörigkeit und sozialcs Verhalten. Göttingen 1964.
- Βιζουκίδου, Π.: Ἡπειρωτικῶν Θεσμῶν Ἔρευνα, ἐν Η.Χ. 2, 1927, 5—54.

- Carrier Herve, Pin Emile, Essais de Sociologie Religieuse Edition Spes, Paris 1967.
- Cox, Harrey. Stadt ohne Gott? Kreuz-Verlag Stuttgart 1968⁴.
- Γερμανού, Μητροπολίτου Σάραφον: 'Επισκοπικοί Κατάλογοι τῶν ἐν Ἡπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ Ἐπαρχιῶν τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως «Η.Χ.» 12 (1937) σελ. 11—103.
- Dahm, Karl-Wilhelm. Pfarrer und Politik. Westdeutscher Verlag Köln und Opladen 1965.
- Διονυσίου Α. Ψαριανοῦ Μητροπολίτου Σερβίων καὶ Κοζάνης: Περὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Ἐκκλησία». Ἀθῆναι 1968.
- Διονυσίου, Μητροπολίτου Λήμνου: Πιστοὶ ἄχρι θανάτου. Ἀθῆναι 1959.
- Durant, W.: Ἱστορία τοῦ Πολιτισμοῦ, Τόμ. 3ος.
- Fichter, J. H.: Die Gesellschaftliche Struktur der städtischen Pfarrel, Freiburg 1957.
- Fischer A. u. E.: Seelsorge zwischen gestern und morgen. Seelsorgeverlag Freiburg 1961.
- Freytag, J.: Die Kirchengemeinde in sozialem Sicht. Hamburg 1959.
- Fürstenberg, F.: Religionssoziologie Luchterhand, Neuwied-Berlin 1964.
- Gadding, K.: Religion in Geschichte und Gegenwart, Tübingen 1961.
- Gokkijn, W. u. P. M.: Die Kirche als Institution. Matthias-Grünwald Verlag. Mainz 1963.
- Goldschmidt, D., Greiner, F., Schelsky, H.: Soziologie der Kirchengemeinde Stuttgart 1960.
- Grond, Linus: Aufrabe einer Kirchlichen Sozialforschung, eis Wort und Wahrheit VIII, 2 Febr. 1953.
- Ἰερεκλήλ, Μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφανσάλων: Ἡ ἀμφίεσις τῶν κληρικῶν διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Φοῖνιξ Ἀθῆναι 1934. (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας» Τόμ. IB').
- Ἰερὰ Μονὴ Πεντέλης: Παράδοσις καὶ Ἀνανέωσις. Θεολογικαὶ Μελέται. Ἐκδοσις Ἰερᾶς Μονῆς Πεντέλης. Ἀθῆναι 1972.
- Ἰερωνύμου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν: 1829 ἡμέραι εἰς τὸ Πηδάλιον, Ἀθῆναι 1972.
- Ἰωάννου Χρυσοστόμου: Οἱ περὶ Ἱερωσύνης Λόγοι. Εἰσαγωγή - Κείμενον - Μετάφρασις - Σχόλια ὑπὸ Παναγιώτου Χρήστου. Θεσ)νίκη 1954.
- Jungmann, Josef S. J.: Liturgie der Christlichen Frühzeit universitätsverlag Freiburg - Schweiz 1967.
- Καλογήρον, Ι.: Ἡ Ὁρθόδοξος Καθολικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ σύγχρονος Οἰκουμενικὴ Κίνησις. Θεσ)νίκη 1951 (Ἀνάτυπον Περ. «Γρ. Παλαμᾶς»).
- Καρμίρη Ἰωάννου: Σύνοψις τῆς Δογματικῆς Διδασκαλίας τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἀθῆναι 1957.
- Kaufmann, F - X: Theologie in soziologischer Sicht. Herder Verl. Freiburg 1973.
- Kehrer, G.: Das religiöse Bewusstsein des Industriearbeiters Piper Verl. München.
- Κονιδάρη, Γερασίμου: Αἱ Μητροπόλεις καὶ Ἀρχιεπισκοπαὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἡ «Τάξις» αὐτῶν. Ἀθῆναι 1934.
- Κοντομέρκου Τιμοθέου: Ἡ Ἐκκλησία καὶ οἱ ἀπόδημοι. «Ἐκκλησία» 1969, σελ. 532, 560.
- Κορναράκη Ἰωάννου: Ποιμαντική. Ἀθῆναι 1972.
- Λάμπρου, Σ.: Σελίδες ἐκ τῆς Ἱστορίας τῶν Ἰωαννίνων. Εἰς: Νέος Ἑλληνομνήμων, σελ. 29.
- Luckmann, T.: Das problem der Religion in der modernen Gesellschaft Freiburg 1963.
- Μεθοδίου Μητροπολίτου Κερκύρας καὶ Παξῶν: Σημβολαὶ εἰς τὴν Ἱερὰν Ἐξομολόγησιν. Ἀθῆναι 1948.
- Μελισσινοῦ Χριστοδοῦλου: Τὰ κολύμπια γάμου ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως 1889.
- «Νέος Ἑλληνομνήμων» Τόμος ΚΑ' «Φοῖνιξ», Ἀθῆναι 1927.
- Οἰκονόμου, Γ.: Οἱ 40 Ἅγιοι τῆς Ἡπείρου, Ἰωάννινα 1955.
- Παπαδοπούλου Ἰωάννου: Ποιμαντική, Ἀθῆναι 1958.
- Παπαευαγγέλου, Π.: Ἡ διαμόρφωσις τῆς ἔξωτερικῆς ἐμφανίσεως τοῦ ὁρθοδόξου καὶ ἰδίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κλήρου, Θεσ)νίκη 1965.

Pflieder, Michael: Pastoraltheologie, Herber, Wien 1967.

Πιερίου 'Αναστασίου: 'Η 'Ορθοδοξία κατά τοῦ Χιλιασμοῦ καὶ τῆς διαμαρτυρήσεως. 'Εκδόσεις «'Ελληνικῆς Χριστοπολιτείας», 'Αθήναι 1956.

Pin Emile, Carrier Herve: Essais de Sociologie Religieuse Editions Spes, Paris 1967.

Rouquerille, F.: 'Ιστορία τῆς 'Ελληνικῆς 'Επανάστασεως Μετάφρασις Ε. Ζυγούρου Τ. 1.1890.

Σαλαμάγκα, Δ.: Γιαννιώτικα 'Ιστοριοδιφικὰ Μελετήματα, Γιάννινα 1958.

Σαλαμάγκα, Δ.: 'Ο γνωστός Καλόγηρος Κοσμάς, 'Αθήναι 1952.

Savramis, D.: Der Prlester παρὰ Boetticher, K. et al Berufsbilder heute. C. H. Beck, München 1972.

Savramis, D.: Der Pfarrer in der Griechisch Orthodoxen Kirche, Περιοδ. Kyrios, Τεύχ. 4ον, σελ. 139, 1964.

Savramis, D.: Religionssoziologie Nymphenburger Verlagshandlung München 1968.

Σεραφεῖμ, Μητροπολίτου 'Ιωαννίνων: Τὸ 'Ιεροδιδασκαλεῖον Βελλᾶς. 'Εν Θ.Η.Ε. Τ. 3 1965.

Σκορδάς, Ε.: 'Η ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς ἐνδυμασίας τῶν ὀρθοδόξων 'Ελλήνων Κληρικῶν, 'Αθήναι 1971.

Σταυρίδου Βασιλείου: 'Η σύσκεψις ἐπὶ τῆς Παγκοσμίου Θεολογικῆς 'Εκπαιδεύσεως (1967). 'Ανάπτυπον ἐκ τῆς Θεολογίας 1968, 'Αθήναι.

Στεφανίδου, Β.: 'Εκκλησιαστικὴ 'Ιστορία, 'Αθήναι 1948.

Σωζομένου, Ε.: 'Εκκλησιαστικὴ 'Ιστορία Βιβλ. VII, κστ'.

Τρεμπέλα, Π.: 'Εγκυκλοπαιδεία τῆς Θεολογίας. 'Εκδ. 'Αδελφότητος Θεολόγων «Σωτήρ», 'Αθήναι 1964.

Ψαρουδάκη, Ν.: Οἱ σκοτεινὲς δυνάμεις ἀποκαλύπτονται. 'Εκδόσεις «Χριστιανική», 'Αθήναι 1971.

Weber, Max: Religionssoziologie, Τόμ. I—III. Paul Siebek Vrl. Tübingen 1920.

Wurzbacher, G.: Der Pfarrer in der modetnen Gesellschaft Furche - Verlag - Hamburg 1960.

ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΥΠΟ
ΘΕΟΔΩΡΟΥ Ι. ΜΑΛΔΟΓΙΑΝΝΗ
ΦΥΣΙΚΟΥ
ΔΡΟΣ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΤΟ ΧΑΛΑΖΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΑΓΚΑΘΟΤΟ ΧΑΛΑΖΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΝ

ΑΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑΙ ΜΑΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΚΤΙΜΗΣΙΝ ΤΩΝ ΖΗΜΙΩΝ ΙΔΙΑ ΤΩΝ ΣΠΑΡΤΩΝ ΕΚ ΤΩΝ ΧΑΛΑΖΟΠΤΩΣΕΩΝ

Ι. ΤΟ ΧΑΛΑΖΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἐκ τοῦ πίνακος ἡμερῶν χαλάζης, αἱ ὁποῖαι παρατηρήθησαν εἰς τοὺς διαφόρους Μετεωρολογικοὺς Σταθμοὺς τοῦ λεκανοπεδίου Ἰωαννίνων, θὰ ἐξαχθοῦν διάφορα συμπεράματα.

Καλὸν εἶναι ἡ παρατήρησις τοῦ ἀναγνώστου νὰ γίνηται ἐναλλάξ μεταξὺ πίνακος ἡμερῶν χαλάζης καὶ χάριτος, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ἔναντι ἀλλήλων.

Συμπέρασμα: Γενικῶς ἡ χαλαζόπτωσης εἶναι ὑψηλὴ κατὰ τοὺς ἐαρινοὺς μῆνας καὶ τὸν Ἰούνιον, μειωμένη κατὰ τοὺς μῆνας Ἰούλιον, Αὐγουστον, Ὀκτώβριον μὲ μικρὰν αὐξήσιν κατὰ τοὺς μῆνας Νοέμβριον, Δεκέμβριον καὶ Ἰανουάριον. Ἐλάχισται χαλαζοπτώσεις παρουσιάζονται τὸν Φεβρουάριον καὶ τὸν Σεπτέμβριον.

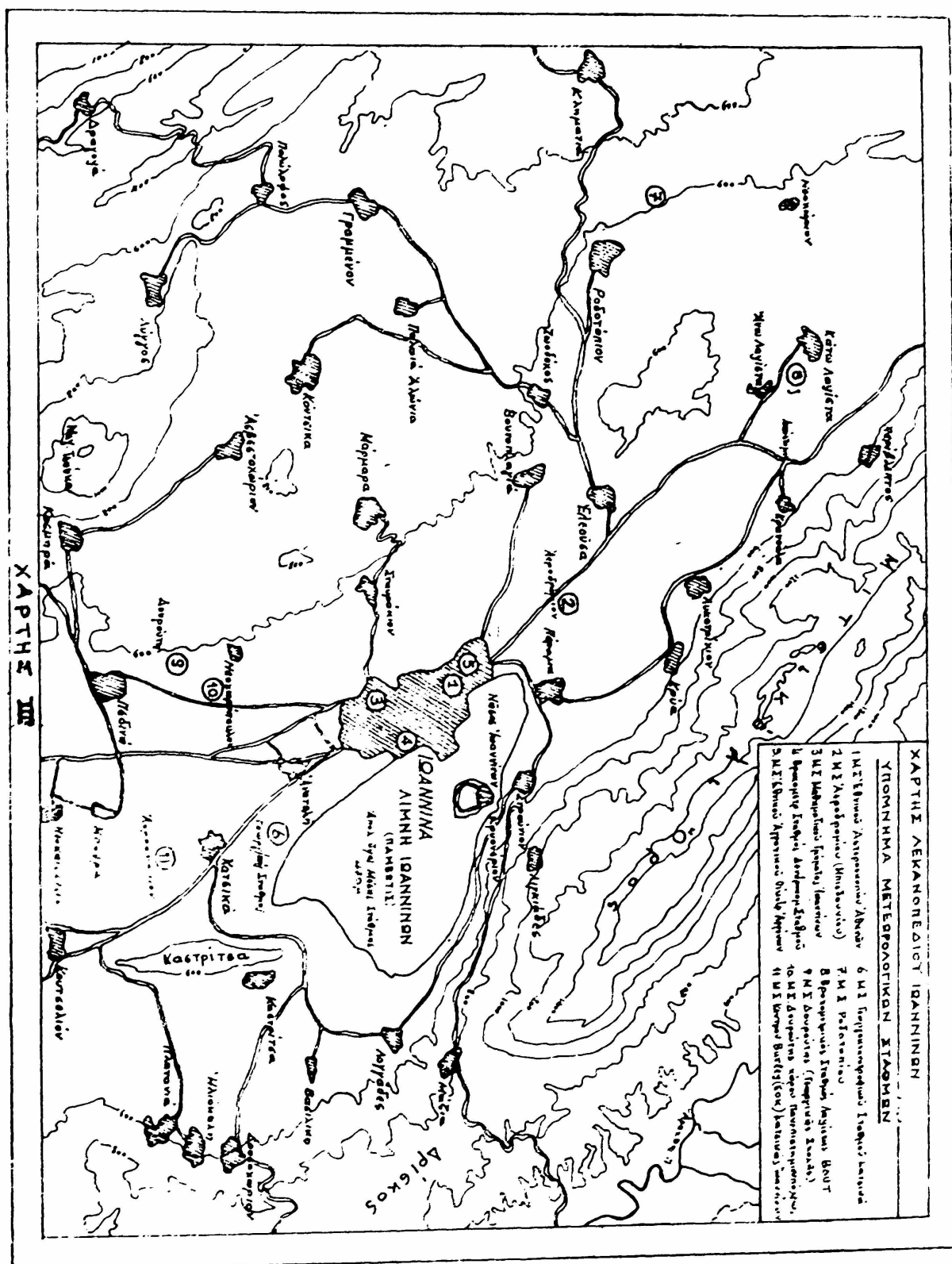
Τὰ ἀνωτέρω συμπεράσματα ἐξάγονται διὰ τοὺς Μετεωρολογικοὺς Σταθμοὺς τοὺς ἔχοντας μακρὰν οἰρὰν ἐτῶν παρατηρήσεων.

Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ πτώσις τῆς χαλάζης δὲν καλύπτει μεγάλην ἔκτασιν τὰς περισσότερας φορὰς καὶ παίζει πρὸς τοῦτο σπουδαῖον ρόλον ἡ τοπικότης τοῦ Μετεωρολογικοῦ Σταθμοῦ, δηλ. ἡ μορφολογία τοῦ ἐδάφους εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι ἐγκατεστημένος οὗτος.

Ἀξιολογημείωτοι χαλαζοπτώσεις: Τὴν μεσημβρίαν τῆς 19ης Μαΐου 1963 πτώσις χαλάζης εἰς κορυφογραμμὴν ὄρους Μιτσικέλι. Διηγήθη λόγῳ τοῦ παχέος στρώματος μέχρι τῆς μεσημβρίας τῆς 21 Μαΐου.

— Ἀπὸ τὸ σημειωματάρι τοῦ Γερσοζαλαμένιου «ΑΠΑΝΤΑ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ» 21 Ἀπριλίου 1830: «Χαλασμός κόσμου σήμερα ἀπὸ βροχή. Ὅσπερα ἀπ' αὐτὴν ἔρριξε χαλάζι δυνατό πὺ κάθε σπυρὶ του ζύγιαζε δέκα δραῖμα (=32 γραμμάκια βάρους) κι' ἔκαμε μεγάλες καταστροφές».

Ο ΧΑΡΤΗΣ II είναι παρμένος εκ της Διδακτορικής Διατριβής του συγγραφέως ΤΟ ΚΑΙ-
ΜΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ, διά τούτο διειρηθή και ή αριθμησις

ΠΙΝΑΞ ΗΜΕΡΩΝ ΧΑΛΑΖΗΣ
(Σύνολον ημερῶν χαλάξης κατὰ περίοδον καὶ Μ.Ο.) *
ΠΕΡΙΟΧΗΣ (ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟΥ) ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Μ.Σ.	Μικτή Σειρά Αεροδρόμ.						Μ.Τ.Ι.						Δενδροκομικοῦ						Ε. Α. Ο. Α.						Δομ. BURLEY (ΕΟΚ)																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																									
	1915-1940						1950-1959						1968-1969						1960-1963						1967-1969						1953-1967						Περ. 1962-1967																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																													
Μῆνις	Σύνολ.			Ετη			Μ.Ο.			Σύνολ.			Ετη			Μ.Ο.			Σύνολ.			Ετη			Μ.Ο.			Σύνολ.			Ετη			Μ.Ο.			1939	1940	Σύνολ.			Ετη			Μ.Ο.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																					
Ι	8	25	0,3	3	20	0,2	2	2	1,0	0	4	0	0	3	0	0	15	0	-	0	0	6	0																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																											

* Μ.Ο. = Μέσος Όρος

II. ΑΓΚΑΘΩΤΟ ΧΑΛΑΖΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΡΔΙΚΑ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ

Μεγάλοι χαλαζόκοκκοι πάντοτε καταστρέφουν τὰ πάντα. Ἴδου ἔν πρόσφατον περιστατικὸν χαλαζοπτώσεως, τὸ ὁποῖον μᾶς δίδει ἡ ἐφημερὶς «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΑἴΩΝ» τῆς 26ης Νοεμβρίου 1966 μὲ τίτλον («Ἀγκαθωτὸ» χαλάζι ἔπληξε τὴν Πέρδικα τοῦ Νομοῦ Θεσπρωτίας). Νά τί μᾶς λέγη τὸ ἄρθρο:

«ΠΕΡΔΙΚΑ 20.11.66. Χαλαζοθύελλα πὺν οὔτε οἱ γεροντότεροι τοῦ χωριοῦ ἐνθυμοῦνται, ἔπληξε πρὸ τριῶν ἡμερῶν τὸ χωριὸν μᾶς (ἦτοι τὴν 17.11.66). Ἐνῶ κανένα σημάδι στὸν οὐρανὸν δὲν ἔδειχνε πὺς τὸ χωριὸν μᾶς θὰ δεχόταν τὸ χτύπημα, ἔξαφνα κατὰ τὸ μεσημέρι μιὰ βροντὴ πὺν κατατρόμαξε ὅλους καὶ ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τὴν βροντὴ αὐτὴ ἔνα χαλάζι ὅμοιο τοῦ ὁποῖου δὲν ἔχουν ξαναδῆ οἱ Περδικιώτες, οὔτε οἱ γεροντότεροι. Τὸ χαλάζι εἶχε μέγεθος καρυδιοῦ μεγάλου. Καὶ τὸ περιεργώτερον ἦτο ὅτι γύρω - γύρω εἶχε ἔξοχή σὰν βελόνες, σὰν ἀγκάθια. Ἡ πτώσις τοῦ χαλαζιοῦ κράτησε μισὴ ὥρα καὶ περισσότερον. Κατέστρεψε δὲ τὰ πάντα. Καὶ ὅταν σταμάτησε νὰ πέφτῃ, ὅλα τὰ δένδρα ἔμειναν γυμνά ἀπὸ φύλλα. Οἱ δρόμοι εἶχαν γίνῃ ποτάμια καὶ τὸ χαλάζι στρώθηκε σὰν τὸ χιόνι.

Δύο σπίτια παλαιὰ ἔπεσαν καὶ τὰ ἄλλα πλημμύρισαν. Θύματα εὐτυχῶς δὲν εἶχαμε. Μονάχα δύο - τρία ἄτομα πὺν βρέθηκαν στὸ δρόμο, τὸ χαλάζι τὰ χτύπησε στὰ

πόδια τόσον δυνατά, πού ζοντσάθηζαν. Τὸ βράδυ ὅσα σπίτια δὲν ἔμπασαν νερὸ ἐφιλοξένησαν τοὺς κατοικοὺς τῶν ἄλλων σπιτιῶν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω βλέπομεν «ὅλα τὰ δένδρα ἔμειναν γυμνὰ ἀπὸ φύλλα» καὶ ἀλήθεια ἐκεῖ ὅπου τὸ χαλάζι προκαλεῖ ἀνυπολογίστους καταστροφὰς εἶναι ἐπὶ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς.

Ἡ πτώσις χαλάζης προκαλεῖ ζημίαν ἐπὶ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς μικρότεραν ἢ μεγαλύτεραν, ἀναλόγως τοῦ σταδίου ἀναπτύξεως καὶ βλαστήσεως καὶ καρποφορίας τῶν καλλιεργουμένων φυτῶν. Εἶναι προφανές, ὅτι ὅσον μεγαλύτεροι εἶναι οἱ χαλαζόκοκκοι καὶ μακρυτέρα ἡ διάρκεια πτώσεως τῆς χαλάζης, τόσον ἡ προκαλουμένη ζημία θὰ εἶναι βαρύτερα. Κυρίως ὅμως ἡ ἔκτασις καὶ ἡ ἔντασις τῶν ζημιῶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ στάδιον ἀναπτύξεως τῆς φυτείας, προκαλουμένων τῶν μεγαλύτερων καταστροφῶν κατὰ τὰ στάδια τῆς ἐκπύξεως τῶν ὀφθαλμῶν τῆς πρώτης βλαστήσεως, τῆς ἀνθήσεως καὶ τῆς καρποδέσεως.

Ἐκ τῆς ὡς ἄνω καταστροφῆς, ἐκ χαλαζοπτώσεως, τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς οἱ γεωργοὶ ἀσφαλίζουν τὴν παραγωγή των εἰς τὸν ΟΓΑ (Ὁργανισμὸς Γεωργικῶν Ἀσφαλίσεων).

Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμ. 8/248 Τεύχος τοῦ Αὐγούστου 1967 τοῦ περιοδικοῦ «Νέα Ἀγροτικὴ Ἐπιθεώρησις», ἐδημοσιεύθη ἡ ἐργασία μου «Μέθοδος ἐκτιμήσεως ζημιῶν τῶν σπαρτῶν ἐκ χαλαζοπτώσεων» καὶ τὰ σχετικὰ κατατοπιστικὰ σχεδιαγράμματα, εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμ. 1)253 τεύχος τοῦ Ἰανουαρίου 1968 τοῦ ὡς ἄνω περιοδικοῦ.

III. ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΕΝΕΡΓΕΙΑΙ ΠΡΟΣ ΚΑΛΥΤΕΡΑΝ ΚΑΙ ΑΜΕΣΟΝ ΕΚΤΙΜΗΣΙΝ ΤΩΝ ΖΗΜΙΩΝ ΤΩΝ ΣΠΑΡΤΩΝ ΕΚ ΤΗΣ ΧΑΛΑΖΟΠΤΩΣΕΩΣ

Κατ' ἀρχὴν ἐξεπονήσαμεν τὰς δύο ἐργασίας: 1ον) «Ὁργανον Μετρήσεως ποσότητος Χαλάζης καὶ Μεγέθους κόκκων αὐτῆς» (κοινῶς Χαλαζόμετρον). (Δίπλωμα εὐρεσιτεχνίας ὑπ' ἀριθμ. 25713) 4.2.1964) (βλέπε καὶ σχῆμα).

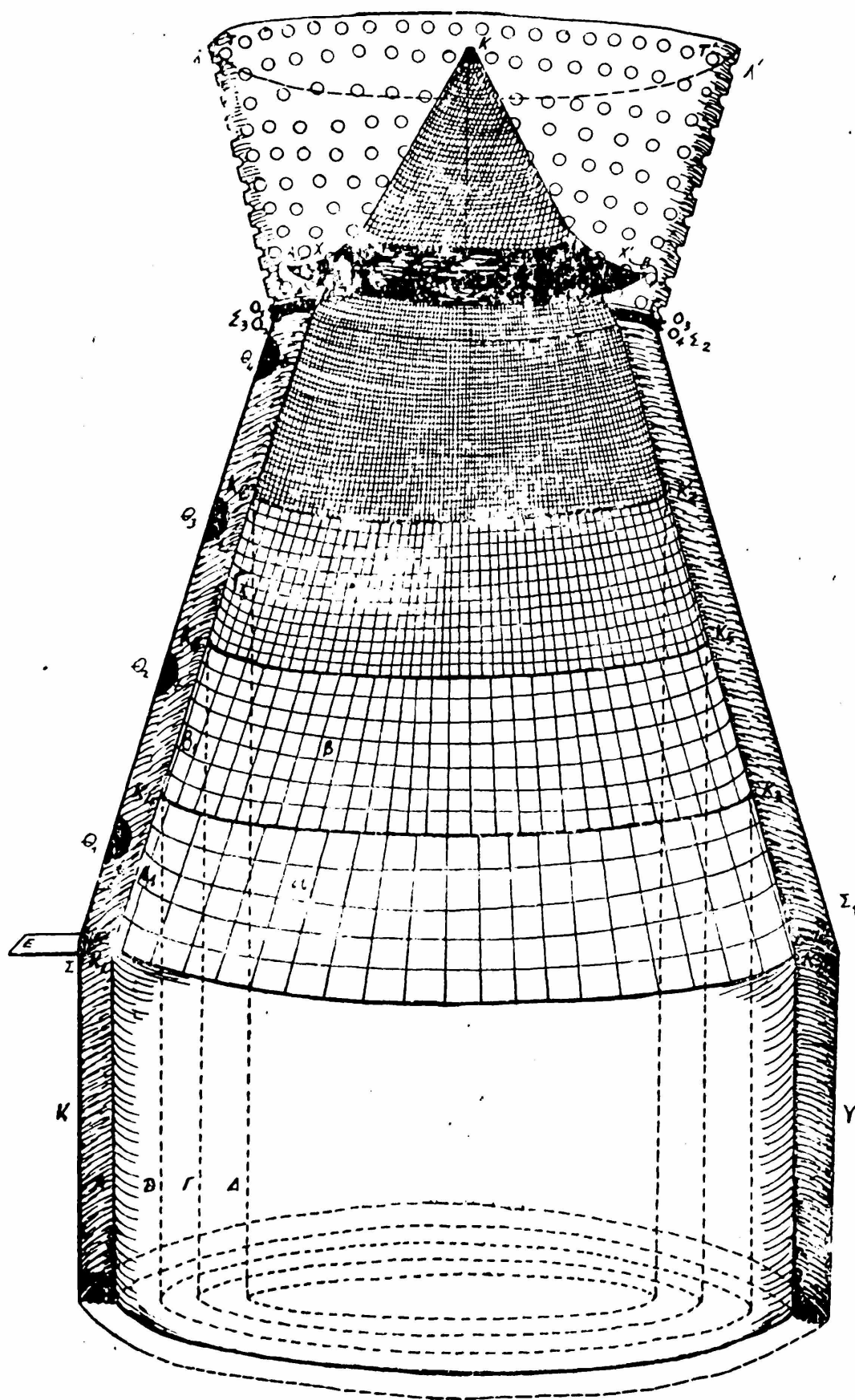
2ον) «Μέθοδος ἐκτιμήσεως ζημιῶν τῶν σπαρτῶν ἐκ χαλαζοπτώσεως» (Δίπλωμα εὐρεσιτεχνίας ὑπ' ἀριθμ. 25714) 4.2.1964).

Τὰς ὡς ἄνω ἐργασίας ἐπολυγραφήσαμε εἰς βιβλίον, τὸ ὁποῖον διανεμήθη εἰς 100 περίπου Γεωπόνους κλπ. «τιμῆς ἔνεκεν» κατὰ τὸ ἔτος 1966.

Μετ' αἰτήσεως ἀπεστείλαμεν τὰς ὡς ἄνω ἐργασίας εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Γεωργίας τὴν 16.5.1968 καὶ τοῦτο μᾶς εἰδοποίησε τὴν 29.5.1968 ὅτι ἀπέστειλε τὰς ὡς ἄνω ἐργασίας εἰς τὸν ΟΓΑ (Β' Κλάδον) διὰ νὰ τὰς ἐλέγξουν, νὰ τὰς ἐπιστρέψουν δὲ πάλι νεῖ στὸ Ὑπουργεῖον καὶ τοῦτο μὲ τὴν σειρὰν του νὰ μοῦ ἀπαντήσῃ τελικῶς διὰ τὸ πόρισμα τῆς ἐξετάσεως κλπ. (Ἀρ. Πρωτ. Ὑπουργείου Γεωργίας 127.954/14127/29.5.1968).

Δυστυχῶς μέχρι σήμερον (Δεκέμβριος 1975) ἀπάντησιν δὲν ἔλαβον. Τὴν 20.11.1973 εἰς ἐφημερίδα τινα ἀνέγνωσα τὰ ἑξῆς, τὰ ὁποῖα κρίνω σκόπημον νὰ μεταφέρω ἐνταῦθα:

«Ἐνὰς Βαναρὸς ἐκ Ροζενχάιμ (Ἄνω Βαναρία) δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὴν καῦσιν πυροτεχνημάτων. Οὗτος ἀνήκει εἰς τὴν «ὀργάνωσιν κατὰ τοῦ χαλαζίου» πού ὑφίσταται ἀπὸ 18ετίας καὶ εἶναι μοναδικὴ εἰς τὴν ἐφεήλιον καὶ ἔχει σκοπὸν τὴν ἐξαζόντισιν ἰωδιούχου ἀργύρου εἰς τὰ νέφη, ὅταν προμηνίουν καταιγίδα. Ἡ ἐπιτυχία ἐκ τοῦ ἰσολογισμοῦ τῆς ὀργανώσεως αὐτῆς ἦτο ἐκπληκτικὴ. Αἱ ζημίαι πού προκαλοῦνται ἐκ τῆς χαλάζης εἰς τὴν ἐσοδείαν, ἐμειώθησαν εἰς 47 τοῖς ἑκατό. Οἱ πύραυλοι περιέχουν ἐντὸς 800 γραμμαρίων ἐκρηκτικῆς ὕλης, ἀνὰ 16 γραμμάρια ἰωδιούχου ἀργύρου πού ἐξαζοντίζεται εἰς ὕψος 1600 μέτρων. Κατὰ τὴν ἐκρηξίν, διασκορπίζεται τὸ ἅλας αὐτὸ εἰς 16 δισεκατομμύρια «πυρήνας χρίσταλλου» πού στροβιλίζονται, κατὰ τὴν ἀνύψωσιν εἰς ὕψος 4.000—6.000 μέτρων ἀδυνατίζουν δὲ τὸν σχηματισμὸν βαρέων κόκκων χαλάζης.

ΧΑΛΑΖΟΜΕΤΡΟΝ

Εἰς τὴν περιφέρειαν Ροζενχάϊμ θὰ τοποθετηθοῦν ἐξ ἄλλου μελλοντικῶς ἀνὰ τρία χιλιόμετρα παρόμοιαι θέσεις ἐξακοντίσεως πυραύλων, ὅταν ἀπειλεῖται δὲ ἡ πτώσις χαλάζης, θὰ ἐξακοντίζονται 50 ἕως 150 βολὲς προστασίας τῆς ἐσοδείας».

Ἐγγραψα ἐπιστολὴ εἰς τὴν ἀνωτέρω ὀργάνωσιν εἰς τὰς 6.12.1973 καὶ εἰς τὰς 25.9.1974 ὅχι μόνον μοῦ ἀπήντησαν, ἀλλὰ μοῦ ἀπέστειλαν καὶ πολυγραφημένα ἐργασία, περὶ τῆς ὁποίας βλέπε κατωτέρω, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρονται ὅλαι αἱ ἐργασίαι των καὶ αἱ προσπάθειαι των διὰ τὸ θέμα «ΧΑΛΑΖΑ». Παραθέτω ἀμέσως κατωτέρω τὴν ἀπάντησιν ἐν μεταφράσει, κυρίως ὅσον ἀφορᾷ τὸ νόημα. Ἡ ἀπάντησις ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ροζενχάϊμ ἀντιμετωπίσθη εἰς τὸ χρονικὸν διάστημα 1958—1968 ὡς ἐπιστημονικὸν πείραμα τῇ ἐντολῇ τῆς Βαυαρικῆς Βουλῆς ἡ προστασία ἐκ τῆς χαλάζης.

Βάσει τοῦ τότε πειραματικοῦ ἀποτελέσματος ἀπεφάσισεν ἡ ἀρμοδία ἐπιτροπὴ νὰ διεξαγάγῃ τὴν δραστηριότητα προστασίας μὲ πυραύλους καὶ γεννητριάς ἐδάφους.

Διὰ τὴν πλήρη κατατόπισίν σας οὗς ἐπισυνάπτομεν ἐν ἀντίτυπον τῆς ἐργασίας.

ABSCHLUSSBERICHT

der

Hagelabwehrversuche

im Landkrais Rosenheim

(1957—1967)

(Σ.Σ. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν φῦλλον μετὰ τὸ ἐξώφυλλον εἶναι γραμμένα τὰ ἐξῆς:

9. (Abschluss-) Bericht über die

Hagelabwehrversuche im Land ras Rosenheim

Professor Dr. H. G. Müller

Copyright 1968 by

Deutsche Versuchsanstalt für Luft - und Raumfahrt

8031 Oberpfaffenhofen, Post Webling)

Ἡ ἐπαρχία Ροζενχάϊμ ὑφίσταται ἐτησίως περίπου 30 χαλαζοπτώσεις. Αἱ ἐξ αὐτῶν προξενούμεναι ζημίαι κέρνται μετὰξὺ 100.000 καὶ 25.000.000 μάρκων. Αἱ περισσότεραι τῶν χαλαζοπτώσεων σημειοῦνται εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Ἀλπεων καὶ καταγράφονται μόνον εἰς σπανίας περιπτώσεις. Τὸ 10% περίπου τῶν ἐτησίων χαλαζοπτώσεων ἀντιστοιχεῖ εἰς τὰ προαπικὰ διαμερίσματα καὶ προξενοῦν ἐκεῖ σημαντικὰς ζημίας.

Καταστροφικαὶ χαλαζοπτώσεις λαμβάνουν χώραν περίπου ἀνὰ 12—15 ἔτη, ἡτοι τὰ ἔτη 1929, 1942, 1956, 1963 καὶ 1974.

Μόνον ἡ χαλαζοπτώσις τῆς 18 Αὐγούστου 1974, ἐπέφερεν ζημίαν ὕψους 25.000.000 μάρκων.

Ἡ προστασία ἐκ τῆς χαλάζης χρηματοδοτεῖται ἐξ οἰκονομικῶν μέσων τοῦ περιφερειακοῦ προϋπολογισμοῦ.

Οἱ χαλαζοπαρατηρηταὶ καὶ οἱ χειρισταὶ τῶν γεννητριῶν τοῦ ἐδάφους εἶναι ὡς

ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀγροκτηματῖαι καὶ ἐργάζονται ἀμισθοὶ (περίπου 200 πρόσωπα).

Ἡ σύγχρονος προστασία ἐκ τῆς χαλάζης διεξάγεται μὲ πυραύλους τῶν ἐταιρειῶν Μύλλερ - Σβάϊτς καὶ μὲ γεννητρίας ἐδάφους. Εἰς ἀμφοτέρως τὰς περιπτώσεις φέρεται εἰς τὰ νέφη ἰωδιοῦχος ἄργυρος AgI.

Πρὸς συγχρονισμόν αὐτῆς τῆς δραστηριότητος πρόκειται νὰ τεθῇ εἰς λειτουργίαν ἓν ἀεροσκάφος, ἐξοπλισμένον μὲ δύο γεννητρίας ἐδάφους.

Διὰ τὸ ὑφ' ὑμῶν ἐπιδειχθὲν ἐνδιαφέρον
σᾶς εὐχαριστοῦμεν θερμῶς
ὕπογραφή».

Τέλος τὸν Σεπτέμβριον 1975, ὑπέβαλλον τὴν ἐργασίαν τοῦ Χαλαζομέτρου εἰς εἰδικὴν ἐπιτροπὴν εἰς τὸ Ἐμπορικὸν καὶ Βιομηχανικὸν Ἐπιμελητήριον Ἡπείρου.

Εἴθε νὰ μᾶς διακρίνη καὶ ἡμᾶς ἡ συνέπεια καὶ ἡ τάξις τῶν Βαυαρῶν τῆς ἐπαρχίας Ροζενχάϊμ.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΜΑΝΘ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΕΝ ΜΗ ΣΩΤΗΡΙΩ, ΕΤΕΙ 1975

- Αὐτὴ ἡ παγωνιά, ποὺ κρέμεται στὰ οὐρματα.
Κάνει μερικὰ βήματα. Ξαναστέκεται.
Τοπίο ἀπόμακρο. Τὸ φῶς ἄδειο.
Ἐκεῖνες οἱ λεῦκες νὰ χάνονται στὴν ἀπόσταση.
- Ὅλα, λοιπόν, εἶναι ἔτοιμα, ξαναλέει.
Ἄλλωστε, λίγα πράγματα θὰ πάρω μαζί μου.
Μέρα Παρασκευῆ. Ἀπόγεμα.
Βρέχει δυνατά. Ὁ οὐρανὸς κατεβαίνει συνέχεια.
Μιὰ μόνο χαρακιά ἐκεῖ, ἀπέναντι, καθὼς ὀρθώνεται ἡ πολυκατοικία.
Καὶ μόνο ἐκεῖνος, καρφωμένος στὸ παράθυρο. Ἐπάνω στὸ γυαλί.
Ἀπὸ χιλιάδες χρόνια. Σὰν πέτρα ἀμίλητη. Νὰ περιμένει.
- Θὰ προτιμοῦσα, βέβαια, τὰ φύλλα στὶς λεῦκες νὰ ἦταν κόκκινα,
μουρμουρίζει πάλι. Κατακόκκινα. Νὰ θυμίζουν φθινόπωρο.
Ἡ μιὰ παράξενη ἀνοιξη. Ἔτσι, ὅπως ἓνα παιδικὸ ὄνειρο.
Κάτι ἀνθισμένες λεμονιές, οἱ λόφοι στὸ βάθος.
Καὶ νὰ πέφτει, παντοῦ, μιὰ κίτρινη σιγή.
Σωπαίνει.
Ὁ ἄνεμος δυναμώνει.
Τὰ κερὶὰ ἀναταράζονται.
Τὰ μάτια του τρεμοσβήνουν.
Ἐνα κοράκι περνάει ἀργὰ τὸ φαράγγι.
Ὑστερα, ὁ δρόμος ξεχωρίζει ἔρημος, ἡ καταχνιά αἰωρεῖται στὰ κλαδιά.
- Ἐκεῖνο τὸ φόρεμα τῆς Ἑρικας. Μακριά. Στὸ ἄπειρο.
Ἐκεῖνο τὸ κατάλευκο φόρεμα, ποὺ ἀναδιπλώνεται στὴν ἐρημία του.
Ξανασωπαίνει.
Τώρα, τὸ δειλινὸ εἶναι ἴσουχο.
Ἡ μητέρα σκύβει, ἀνάβει τὴ λάμπα· προχωρεῖ στὸ διάδρομο, χάνεται.
Ἡ θύρα κλείνει ἀργά.
Τί σιωπὴ!
Ἐπάνω στὸ τραπέζι, τὰ κηροπήγια φέγγουν ξεχασμένα.
- Αὐτὴ ἡ παγωνιά, ποὺ κρέμεται στὰ οὐρματα.
Ὁ φουκαρὰς ὁ γέρος, μ' ἐκεῖνες τὶς πανάρχαιες φωτογραφίες του.
Καὶ τὸ ὑπόγειο, ὅπως πάντα: Τέσσερα σκαλιὰ στὸ βάθος.
Ἐνα ξυλοκρέβατο, δυὸ καθίσματα κι αὐτός. Ἡ ἴδια, φυσικά, ἱστορία.
Νὰ σκαλίζει στάχτες στὸ κεφάλι του.
Ξαφνικά, τὸ παράθυρο ἀναταράζεται.
Ἐνα κουλουριασμένο σῶμα τινάζεται ἔξω, ἀρχίζει νὰ πέφτει.
Ἐπεσε.
Ἀκούγεται μιὰ στριγγλιά:
- Βοήθεια! Μᾶς σφάζουν σιὸν ὕπνο μας!
Ὑστερα, ἐκεῖνα τὰ ἔντρομα μάτια, ποὺ ἀπομένουν ἀκίνητα,

ὀρθάνοιχτα, παγωμένα, νὰ κοιτάζουν τὸν οὐρανὸ, τὸ ἄδειο φῶς,
τὸ γυμνὸ φῶς, τὴν αἰώνια ἀπουσία.

Καὶ τὰ δάχτυλα, ἐκεῖνα τὰ φτωχὰ δάχτυλα, ποὺ σφίγγονται,
ποὺ πετρώνουν ἐπάνω στὶς πλάκες.

Οἱ περίεργοι ποὺ μαζεύονται.

Ἡ μεσόκοπη ποὺ σκύβει.

Αὐτὸς ἐκεῖ πάνω, ποὺ ἀνοίγει κλεφτὰ τὴ θύρα,
ποὺ κάτι λέει ἀδιάφορα, κάτι μουρμουρίζει καὶ χάνεται.

Ἡ βροχή.

Βαριά.

Καταθλιπτική.

Αἰώνια.

— Αὐτοκτόνησε, ἀποφαίνεται σοβαρὰ ὁ θυρωρὸς.

— Ὁ πρῶτος ποὺ πέθανε, παρατηρεῖ ὁ διπλανὸς του.

Οἱ ὑπόλοιποι. εἴμαστε ἀπλῶς ὑπόλοιποι.

Ὁ ἀσιτυνομικὸς ἀπλώνει τὸ σκέπασμα.

Τὰ δάχτυλα σφίγγουν ἀκόμα τὶς πλάκες.

Τὸ δαχτυλίδι λάμπει.

— Ἐγώ, πάντως, θὰ φύγω. Δηλαδή... φεύγω, ξαναλέει ἐκεῖνος στὸ παράθυρο

Ἄλλωστε, στὴν ἐποχὴ μας ὅλα εἶναι ἀδύνατα, Ἀκόμα καὶ τὰ δυνατά.

Παρασκευή. Ἀπόγεμα.

Τὸ φῶς παιχνιδίζει στὶς λάμπες.

Οἱ λάμπες εἶναι στὴ σειρά:

«Στερφέλ. Τὸ νέο ὁπορρυπαντικό. Κάνει τὸ μαῦρο ἄσπρο».

«Τρῶτε Βασιμίτ. Προφυλάσσει τοὺς ὀδόντας. Δὲν παχαίνει».

«Κόκα - Κόλα. Ὅλα πᾶν καλὰ μὲ Κόκα - Κόλα».

Ἀπὸ ἡψηλά, δὲν ὑπάρχει τέλος.

Τὸ πηγάδι βαθαίνει.

Ὁ πυθμένος χάνεται.

Ὁ ἀέρας ἀκίνητεϊ.

Οἱ φωνὲς εἶναι ἄφωνες.

Ἐκατομμύρια μεταλλικὲς κατασπίδες, κυνηγημένες κατασπίδες,

ἐντρομες κατασπίδες, ἀποβλακωμένες κατασπίδες, ἑκατομμύρια

κατασπίδες συνωθοῦνται στὰ τοιχώματα.

Ἐκεῖνος μὲ τὰ λευκὰ χειρόκτια, σφυρίζει τέσσερις φορές.

Τὸ κύμα σταματᾷ.

Ἡ κυρία μὲ τὶς πλαστικὲς σακκουῖλες, κλείνει μὲ πάταγο τὴ θύρα.

Ὁ χοντρούλιακας βάζει τὶς φωνές.

— Σιγά, κυρία μου, τὶς πόρτες.

Σάββατον, ἐν ὁδῷ Φανουρίου νεομάρτυρος.

— Λοιπὸν, μὲ τὸ πράσινο περνᾷς, μὲ τὸ κόκκινο δὲν περνᾷς,

μὲ τὸ κίτρινο κόβεις στὰ τρία.

Βρέχει. Βρέχει ὑπὸ αἰῶνες.

Ὁ οὐρανὸς σωριάζεται στὶς πολυκατοικίες. Οἱ πολυκατοικίες βουλιάζουν.

Τὸ φῶς κόβεται ξαφνικά. Τὰ χρώματα διαλύονται. Ἐκεῖ, πάντα ἐκεῖ, δὲν

ἀκούγεται τίποτα, δὲ φαίνεται τίποτα· μόνο τὰ κύματα νὰ χορεύουν στὴ

μνήμη, μόνο τὰ κύματα. αὐτὸ τὸ μαῦρο κοράκι. αὐτὸ τὸ τεράστιο κοράκι,

ἡ σκοτεινὴ ἄβυσσος, ἐπάνω στὰ καψαλισμένα δέντρα, ἐπάνω στοὺς πνιγμέ-

(νους

δρόμους, αὐτὴ ἡ ἄβυσσος, γυάλινη, ἀπέραντη, μὲς στὰ μάτια, τρυπωμένη,

ἀκίνητη· κάτι σακατεμένα πουλιά, ἀδέξια, μεθυσμένα, ἐπάνω στὰ σύρματα,

ἐπάνω στοὺς ἐξῶστες, κρεμασμένα πουλιά, ντουφεκισμένα πουλιά.
Καὶ τὸ φῶς νὰ κόβεται ξαφνικά, νὰ κόβεται ξαφνικά τὸ φῶς, νὰ σκοτεινιά-
ζει τὸ πηγάδι· νὰ χτυποῦν καμπάνες στὴ μνήμη, νὰ μὴν ἀκοῦς τίποτα· νὰ
περιμένεις μόνο, πίσω ἀπ' τὸ παράθυρο, ἔξω ἀπ' τὸ παράθυρο, χαμένος στοὺς
δρόμους, χαμένος στὶς πλατεῖες, κάτω ἀπ' αὐτὰ τὰ ὄρθια ντουβάρια, σὰν κο-
ριὸς μαδημένος, μιὰ τελεία, φαγωμένος, σθησμένος, λεμονόκουπα σαπι-
(σμένη,

ποὺ τὴν ἔλειψαν καὶ τὴν κοπάνισαν βιαστικά στὰ σκουπίδια.

Στὸ ὑπόγειο, ὁ φεγγίτης εἶναι σφραγισμένος.

Ὁ γέρος ἀνακατεύει πάλι τὶς φωτογραφίες του.

Πλησιάζει τὴ μεγάλη στὸ φῶς.

Τὴν κοιτάζει μὲ προσοχή.

Διαβάζει ψιθυριστά:

«Ἀπρίλης, 1920. Οἱ παπαροῦνες εἶναι κόκκινες».

Χαμογελάει σὰν παιδάκι.

Τὰ δόντια του χάσκουν κίτρινα.

— Ἀπρίλης, ξαναλέει. Χίλια ἐννιακόσια εἴκοσι.

— Φτάσαμε στὸ πρῶτο σπίτι, ἀκούγεται τώρα ἐκεῖνος.

Ἦταν ἓνα σκοτεινό, χωριάτικο καλύβι, μὲ μιὰ κληματαριὰ στὴν αὐλή του.
Κανεὶς δὲ φαινόταν. Μονάχα ὁ καπνὸς - θυμᾶμαι - ποὺ ἔβγαινε ἀπ' τὸ τζά-
κι κι ἀνέβαινε ἡσυχά στὸν οὐρανό. Ὁ λοχίας παραξενεύτηκε. Αὐτὴ ἡ σιω-
πὴ τοῦ φάνηκε ὑποπτη. Μᾶς ἔκανε νόημα νὰ προσέξουμε. Κρυφτήκαμε,
ἀμέσως, στὴν κουφάλα μιᾶς θεόρατης, βελανιδιᾶς καὶ περιμέναμε. Μὰ τί-
ποτα δὲν ξεχώρισε, ὥσπου ὁ λοχίας μοῦ εἶπε σιγά, νὰ πάω νὰ ἰδῶ τί συμ-
(βαίνει.

Ὑπάκουσα. Ἀπασφάλισα τὸ μάουζερ καὶ ξεκίνησα προσεχτικά. Σὲ λίγο,
ἦμιουν στὴν ἐξώθυρα. Κράτησα τὴν ἀναπνοή μου κι ἔβαλα τὸ αὐτί μου ἐπά-
(νω της.

Τίποτα. Ἴσως, μόνο, κάποιος μακρινός, πολὺ μακρινὸς ἦχος. Ξεθάρρεψα.

Ἐπιασα τὸ μάνταλο κι ἄνοιξα τὴ θύρα.

Ξανασωπαίνει.

Τὰ μάτια του ἀκίνητοῦν.

Ὁ ἄνεμος χαμηλώνει.

Ἡ εἰκόνα γεμίζει ἴσκιους ποὺ τρέμουν.

Καὶ τὸ φῶς, αὐτὸ τὸ αἰώνια παγερὸ φῶς,

γίνεται ὅλο καὶ πιὸ θαλό.

Στὸ παράθυρο, ἡ μαχαίριὰ αἰμορραγεῖ ἀκόμα.

Καὶ σάμπως ν' ἀκούγεται κάποια κιθάρα στὸ βάθος,

ἢ σάμπως κάποιος νὰ πεθαίνει, ἀναταράζοντας ἦχους ἀπὸ νεκρὰ ποτάμια.

— Λίγα πράγματα, μουρμουρίζει πάλι. Ἐλάχιστα.

Ἄς ποῦμε, μόνο τὴν ἀπουσία μου.

Ξανακοιτάζει τὴν εἰκόνα.

Ὅλα κλεισμένα στὸν τάφο τους.

Ἀκίνητα.

Καὶ μόνο ἐκεῖνο τὸ φόρεμα τῆς Ἑρρικας,

νὰ χορεύει στὸ ἄπειρο.

Ἔτσι, σὰν κατάλευκο τραγούδι.

— Ἄνοιξα, λοιπόν, τὴν ἐξώθυρα, συνεχίζει τώρα πιὸ δυνατά.

Ἦταν, ἀδερφέ, ἀπόγεμα. Ὁ ἥλιος κοκκίνιζε στὸν οὐρανὸ του.

Καὶ τὰ φύλλα τῆς κληματαριᾶς, εἶχαν ἓνα παράξενο χρῶμα,
μιὰ βουβὴ προσευχή, ποὺ δὲ σταματοῦσε πούθενά.

Θέλησα νὰ προχωρήσω· μὰ στάθηκα ἀμέσως.

Ἐκεῖ, στὰ πρῶτα σκαλιά, ἦταν ἡ μάννα, μ' ἓνα τεράστιο μαχαίρι στὸ λαιμό.

Δίπλα της, ὁ πατέρας. Ἀκίνητος κι αὐτός. Σφαγμένος.

Καὶ στὴν κορφή τῆς οὐράς, ἐπάνω σὲ μιὰ παλιοκουβέρτα, καθόταν τὸ κοριτσάκι, τὸ παιδί του, ἐφτά, τὸ πολὺ, χρονῶ.

Εἶχε σφιγμένα τὰ γόνατά της, σφιγμένα τὰ χεράκια της, ἔτρεμε ὁλόκληρη.

Καὶ μὲ κοιτοῦσε. Μὲ κοιτοῦσε μὲ δυὸ μεγάλα, παράξενα μάτια, ἀκίνητα, ἔκπληκτα, ἄφωνα.

Κι ὅπως, ἀδερφέ, χαμήλων' ἐπάνω της ἐκεῖνος ὁ τελευταῖος ἥλιος,

ὥπως ἀνθίζε, στὸ ὁλόξανθο πρόσωπό της, ἐκείνη ἡ ὠχρὴ θλίψη, ἀπ' τὴ

οἰωπὴ τοῦ δειλινοῦ, νόμιζες πῶς αὐτὴ ἦταν, ὅλη κι ὅλη, ἡ ζωή.

Αὐτὰ τὰ δυὸ παιδικά, αὐτὰ τὰ δυὸ ἔκπληκτα καὶ φοβισμένα μάτια.

ποὺ λές καὶ σὲ κοιτοῦσαν ἀπ' τὸ κέντρο καὶ τὰ πέρατα τοῦ κόσμου.

Ἔνοιωσα τὰ γόνατά μου νὰ τρέμουν.

Καὶ δὲν ξέρω πῶς, νά, ἴσως ἔτσι:

Σήκωσα τ' ὄπλο μου καὶ πυροβόλησα.

Ἔγειρε λίγο κι ἀπόμεινε ἀκίνητη, ἐπάνω σ' ἐκείνη τὴν παλιοκουβέρτα.

Ἔστερα, φτερούγιαν μόνο κάτι ἐντρομα πουλιά, κι ἔσβησαν ὅλα μονομιᾶς·

πάγωσαν, ἀπόγιναν χιλιάδες κοιμάτια· χάθηκαν μὲς στὴν ἄβυσσο τοῦ χρό-
(νου.

Ἀνάβει τοιγάρο.

Τὸ ἴδιο τοπίο στὴν ἀπόσταση.

Οἱ λεῦκες νὰ ταξιδεύουν σ' ἐκείνη τὴ θολὴ καταχνιά.

— Μὰ τώρα καταλαβαίνω, συνέρχεται σιγά.

Καταλαβαίνω, θαρρῶ, γιατί πυροβόλησα.

Ἦταν γιατί μ' ἐρωτοῦσε — καὶ δὲν ἤξερα τί ν' ἀπαντήσω.

Μ' ἐρωτοῦσε γι' αὐτὸ ποὺ ἔβλεπε, γι' αὐτὸ ποὺ δὲν ἤξερε,

γι' αὐτὸ ποὺ τὴ φόβιζε τόσο.

Στέκεται πάλι.

Ὁ δρόμος εἶναι ἔρημος πάντα, τὸ ποτάμι λάμπει.

— Ἐκεῖνα τὰ μάτια, συνεχίζει.

Τόσο ἐκτυφλωτικά. Τόσο λυπημένα. Δὲν ξέρω.

Καθόταν οὖν ἀγγελούδι κι ἀνθίζε στὴ μοναξιά της.

Φοβήθηκα. Καὶ βιάστηκα, βιάστηκα νὰ τὰ κάνω ὅλα νὰ σιωπᾶσουν.

Ἀκούγονται φωνές.

Ἡ γριὰ εἶναι ἀνένδοτη.

— Θὰ πάω στὴν Ἀστυνομία! τοιρίζει.

Στὸ 'χω 'πεῖ ἑκατὸ φορές.

Χτυπάει μὲ δύναμη τὸ αὐτοκίνητο.

— Πάρτο γρήγορα! ξανατοιρίζει.

Κάθε μέρα τὰ ἴδια. Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ βγεῖ ἀπ' τὸ σπίτι του.

Ἐδῶ, κύριέ μου, δὲν εἶναι «πάρκινγκ».

— Τὸ κέρατό σου, σκατόγρια! δαγκώνει τίς λέξεις ὁ γυαλάκιας καὶ φεύγει.

Μέρα Κυριακή. Πρωί.

Ἡ ἐκκλησία φαίνεται γεμάτη.

— Πάτερ ἡμῶν, λέει ὁ παπῆς καὶ κάνει τρεῖς φορές τὸ σταυρό του.

Ἔνα λεωφορεῖο ἀνεβαίνει τὴν ἀνηφόρα.

Ἔστερα κι ἄλλο.

Τώρα, ὁ δρόμος κλείνει.

Ἡ καινιά εἶναι μαύρη.

— Πάτερ ἡμῶν, ξαναλέει ὁ παπῆς.

Τί παγωνιά!

Αὐτὸ τὸ πληγωμένο φῶς.

Αὐτὰ τὰ ὀρθία βράχια — τὰ ντουβάρια.

Τὰ τοιχώματα τοῦ πηγαδιοῦ.

Αὐτὸς ὁ πνιγμένος ἀγέρας.

Αὐτοὶ ἐκεῖ μέσα, αὐτοὶ ἐκεῖ μέσα, στὴν ἐκκλησία.

Οἱ ψαλμωδίες.

Ἐκεῖνες οἱ γυναικοῦλες.

Στὰ σκαλιά.

Νὰ μοιράζουν λαχνούς.

Σελὶς πρώτη:

«Καρκίνος εἶναι ἡ ἀναρχικὴ ἀνάπτυξις τῶν κυττάρων, εἰς τοὺς ἰστούς τοῦ σώματος. Ἡ ἀκριβὴς αἰτιολογία παραμένει ἄγνωστος».

Σελὶς δευτέρα:

«Διατίθενται ἐκλεκτὰ ὑλικά κατεδαφισθείσης, προσφάτως, οἰκίας.

Τιμαὶ ἀπίστευτοι. Προλάβετε».

Σελὶς τρίτη:

«Ἡ ὑπουλὴ καὶ κερδοσκοπικὴ ἀνατίμησις τῶν γεωμήλων (κοινῶς παταῶν), ὡς καὶ ἡ διαρκῶς ἐντεινομένη προσπάθεια ἀποκρύψεως τῆς σακχάρεως, παρὰ τινων ἀσυνειδήτων ἐμπόρων, θὰ παταχθῶσιν ἀμειλίκτως».

Δευτέρα, ὥρα 1000.

- Ἐν πάσῃ περιπτώσει, κύριε, ἡ αἴτησίς σας θὰ ἀντιμετωπισθῇ μετὰ τῆς δεοῦσης προσοχῆς.

ΜΕΤΑΞΥ ΠΑΡΑΘΥΡΟΥ ΚΑΙ ΘΥΡΑΣ

Μιά σκέψη: Ἄπ' τις πρῶτες ποὺ ἐγίνε κάποιος ἦχος, ποὺ ἔπειτα ἀποκρυσταλλώθηκε στὴν ἄκρη ἑνὸς ἀγωγοῦ, σὰν μιὰ λέξη μὲ περισσότερα φωνήεντα.

Θὰ φτάσει ὁ καιρός...

Ὅπως ἡ κραυγὴ σμίγει μὲ τὴ βροντὴ,

ἀπ' τὴ γραμμὴ τῆς φωτιᾶς,

μέχρι τ' ἀποτύπωμα τῆς φωτιᾶς.

Θὰ φτάσει...

Δὲν ξέρω, ἂν οἱ μικρὲς διαστάσεις τοῦ κρανίου,

ἀναγκάζουν τις ἐννοιες νὰ παίρνουν πλατύτερη ἑκτασῇ

ἢ ἂν εἶναι κάποιος νόμος,

νὰ γίνεται ἡ συνάντησή τους μὲ τέτοια μυστικότητα.

Ἡ φωνὴ χτυπιέται στοὺς τοίχους.

στὶς ὀροφές,

γιά τὴν ἀνακάλυψη τῆς γραφῆς της.

Σὰν τὸν ἰχθύ, ποὺ δὲ γνωρίζει τὴν εἴσοδο γιὰ ἐξοδο.

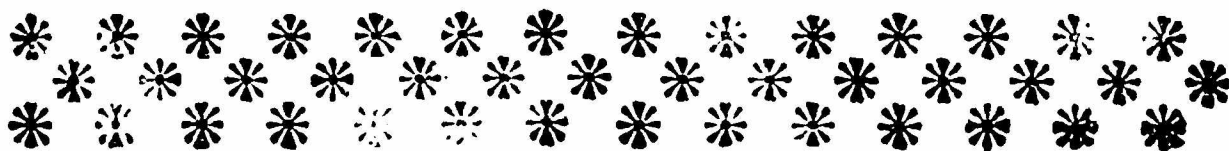
Τὸ παράθυρο.

Αὐτὸ πού εἶναι πλάι στὴ θύρα.

Ἄ, τί ὁμορφὴ λέξη.

ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΝΘ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

OCTAVIO PAZ*

Μετάφραση: ΜΑΓΙΑΣ - ΜΑΡΙΑΣ ΡΟΥΣΣΟΥ

Ο ΣΟΥΡΡΕΑΛΙΣΜΟΣ

Είναι αποκαλυπτικό που οι οργανωτές αυτού του κύκλου διαλέξεων σκέφτηκαν πώς ο σουρρεαλισμός είναι ένα από τα μεγάλα θέματα της εποχής μας. Μέρα με την ημέρα, γίνεται πιο φανερό πώς το κτίσμα που δημιούργησε ο δυτικός πολιτισμός μεταβλήθηκε από σπίτι σε φυλακή, σε λαβύρινθο αιματοστάλαχτο, συλλογικό φονιά. Έν τούτοις δεν θα ήταν παράξενο να βάλουμε την πραγματικότητα σε περιορισμό και να αναζητήσουμε μια διέξοδο. Ο σουρρεαλισμός δεν κάνει τίποτε άλλο. Θέλει να βάλει σε ριζική απαγόρευση αυτό που ως τώρα θεωρήθηκε τόσο άμετακίνητο από την κοινωνία μας κι' ακόμα κάνει μια απελπισμένη απόπειρα για να βρεθεί ο δρόμος που οδηγεί στην έξοδο. Όχι βέβαια για την αναζήτηση της σωτηρίας αλλά της *α λ η θ ι ν η ς ζ ω η ς*. Στόν κόσμο των «ρομπότ» της σύγχρονης κοινωνίας ο σουρρεαλισμός αντιτάσσει τα φαντάσματα της επιθυμίας που είναι πρόθυμα πάντα να ένσαρκωθούν σ' ένα πρόσωπο γυναίκας. Άλλά εδώ και πέντε - έξη χρόνια αυτή η διάλεξη θα ήταν αδύνατο να γίνει. Σκληροί κριτικοί - έπιστήμονες νεκροθάφτες και όπως πάντα υπερβολικά βιαστικοί - μ'ας είχαν πεί πώς ο σουρρεαλισμός ήταν ένα κίνημα περαστικό. Τα πρακτικά του θανάτου ήταν μακροσκελή, φτιάχτηκαν - όχι χωρίς εύχαρίστηση - από τους γραμματικούς του πνεύματος. Για την αγαλλίαση όλων ο σουρρεαλισμός κοιμόταν κιόλας τόν αιώνιο ύπνο και των υπολοίπων σχολών των αρχών του αιώνα, του φουτουρισμού, του κυβισμού, του ιμαζινισμού του ντανταϊσμού, του ούλτραϊσμού και των άλλων. Άρκοϋσε λοιπόν να έκφωνήσει ο ιστορικός της λογοτεχνίας τόν μι-

* Ποιητής, δοκιμογράφος, ταξιδευτής και προσβευτής Μεξικανός με μεγάλο και πολυδιαβασμένο έργο, άγνωστος στην Ελλάδα. Στην πατρίδα του χαρακτηρίζεται σαν ο «πιο δημιουργικός συγγραφέας και σαν άνθρωπος τόσο αξιόλογος όσο και το έργο του». Γεννήθηκε το 1914. Πήρε μέρος στον ισπανικό άγωνα. Είναι μαρξιστής και μελετητής της ινδοϋσιτικής κουλτούρας. Παρουσιάζεται τώρα, για πρώτη φορά πιστεύω, στα γράμματά μας με τουτό το δοκίμιο - διάλεξη που δόθηκε το 1954. Πρώτο στο βιβλίο του με άλλα δοκίμια για τόν σουρρεαλισμό, με κάνει να σκέπτομαι τόν λόγο του ποιητή Νάνου Βαλαωρίτη «πώς έχουμε τήν ισχυρότερη υπερρεαλιστική σχολή στην Ευρώπη. Έξω από τή Γαλλία και τόν Βέλγιο, όμως δεν τήν αξιοποιήσαμε» γιατί ελάχιστοι ασχολούμαστε με αυτά που πέρα από τόν όριο του τόπου μας αποτελούν τήν πραγματικότητα. Κι όμως δεν πιστεύω σ' αυτό, που λένε πώς πρέπει να «π'ς έξω» για να φύγεις σ' επαφή με τόν νέα ρεύματα που δεν είναι πιά νέα. Ο καιρός μας αντλοφορτί μέσα μας. Κι' αυτός που «βγήκε έξω» κι' όλοι σί' άλλοι, όπου και να είναι, απόμακροι σαν ξερολήσια, έχουνε μέσα τους τόν καιρό τους. Όμως, είναι τόσο δύσκολο να αφεθούμε και να προλάβουμε ν' ασχοληθούμε με τήν ψυχή μας. Γιατί τί άλλο είναι ο σουρρεαλισμός από υπόθεση της ψυχής κι' απόδειξη πως πέρα από τόν γεγονός πως τριγυρνάμε σαν ξέμακροι άστρα καθέννας μόνος του, ή ψυχή είναι ένα ενιαίο ασύλληπτο συνδυαστικό, ένας άπέραντος πλαζούς που μέσα του πλέουμε, ένας από καταβολής σύμπαντος άθέατος γαλαξίας: εμείς που αναγνωριστήκαμε ή που ακόμα δεν αναγνωριστήκαμε μεταξύ μας.

κρό του ἐπικήδειο ὥστε ἥσυχοι πιά νά γυρίσουμε στίς καθημερινές μας ἀσχολίες. Τό ὑπέροχο καθημερινό εἶχε πεθάνει. Στήν πραγματικότητα δέν εἶχε ποτέ ὑπάρξει. Ὑπῆρχε μόνο ἡ καθημερινότητα, ἡ ἠθική τῆς ἐργασίας, τὸ «θὰ κερδίσῃς τὸ ψωμί σου μὲ τὸν ἰδρώτα τοῦ προσώπου σου», ὁ συμπαγὴς κόσμος τοῦ κλασσικοῦ οὐμανισμοῦ καὶ ἡ τεράστια ἀτομικὴ ἐπιστήμη.

Ἄλλὰ τὸ πτῶμα ἦταν ζωντανό. Τόσο ζωντανό πὺ πῆδῃσε ἀπὸ τὸ κιβούρι του καὶ παρουσιάστηκε ξανά μπροστὰ μας μὲ τὴν ἴδια παλιὰ του ὄψη φοβερὴ καὶ ἀθῶα, ὄψη θύελλας ξαφνικῆς, ὄψη πυρκαϊᾶς καὶ σχῆμα ξωτικοῦ καταμεσῆς στὸ μαγεμένο δάσος. Τὸ νὰ ἀκολουθήσῃς αὐτὴ τὴν κόρη πὺ χαμογελά καὶ παραληρεῖ, τὸ νὰ εἰσχωρήσῃς μαζί της στ' ἄδυτα τοῦ πράσινου καὶ χρυσοῦ χάους ὅπου κάθε δένδρo εἶναι μιὰ ζῶσα κολῶνα πὺ τραγουδᾷ εἶναι νὰ γυρνᾷς στὰ παιδικὰ χρόνια. Τὸ νὰ ἀκολουθήσῃς αὐτὸ τὸ κάλεσμα εἶναι νὰ ξεκινᾷς καὶ νὰ ξανακυριεύῃς τίς δυνάμεις τίς παιδικές. Αὐτές οἱ δυνάμεις — πιὸ μεγάλες ἴσως ἀπ' αὐτές τῆς περὶφανῆς ἐπιστήμης μας — ζοῦν ἄθικτες μέσα στὸν καθένα μας. Δέν εἶναι ἓνας κρυμμένος θησαυρὸς ἀλλὰ ἡ μυστηριώδης δύναμη πὺ μεταμορφώνει τὴν στάλα τῆς δροσιᾶς σὲ διαμάντι καὶ τὸ διαμάντι σὲ γοβάκι τῆς Σταχτοπούτας. Ἀποτελοῦν τὸν προσωπικό μας τρόπο ὑπαρξῆς καὶ ὀνομάζονται φαντασία καὶ ἐπιθυμία. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι μιὰ ὑπαρξὴ πὺ φαντάζεται, καὶ ἡ ἴδια του ἡ διάνοια δέν εἶναι παρὰ μιὰ ἀπὸ αὐτές τίς μορφές αὐτῆς ἀκριβῶς τῆς ἀδιάκοπης φαντασίας. Στὴν οὐσία, νὰ φαντάζεσαι εἶναι ἡ δύναμη νὰ πηγαίνῃς πιὸ πέρα ἀπὸ τὸν ἑαυτό σου, νὰ προεκτείνεσαι, ἓνα ἀέναο ξεπέρασμα τοῦ ἰδίου τοῦ ἑαυτοῦ σου. Ὅν πὺ φαντάζεται γιὰτὶ ἐπιθυμεῖ, ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὄν ἱκανὸ νὰ μεταμορφώσῃ τὸ σύμπαν ὀλόκληρο σὲ εἰκόνα τῆς ἐπιθυμίας του. Καὶ γι' αὐτὸ εἶναι ὄν ἐρωτικό πὺ διψᾷ γιὰ μιὰ παρουσία πὺ εἶναι ἡ ζῶσα εἰκόνα, ἡ ἐνσάρκωση ἑνὸς ὀνείρου. Κινούμενος ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία φιλοδοξεῖ νὰ συγχωνευθῇ μ' αὐτὴν τὴν εἰκόνα καὶ συγχρόνως νὰ μεταμορφωθῇ σὲ εἰκόνα. Παιχνίδι κατόπτρων, παιχνίδι ἀντιπάλων, σώματα πὺ διαλύονται καὶ ξαναπλάθονται ἀκατάπαυστα καὶ ἀκούραστα κάτω ἀπὸ τὸν ἀσάλευτο ἥλιο τῆς ἀγάπης. Τὸ ἀξίωμα τοῦ Νοβάλις «ὁ ἄνθρωπος εἶναι εἰκόνα» τὸ κάνει πιά δικό του ὁ σουρρεαλισμός. Ἄλλὰ ὁ ἀντίλογος εἶναι ἐπίσης ἀλήθεια, ἡ εἰκόνα ἐνσαρκώνεται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο.

Τίποτα πιὸ συμπτωματικὸ σὲ κάποια στιγμή τοῦ σύγχρονου πνεύματος ἀπὸ τὸ νὰ παραδεχτῇ κανεὶς δίχως τὸν παραμικρὸ ἑνδοιασμό τὴν παρουσία τῶν τάσεων πὺ θὰ μπορούσαν νὰ ἀποδοθοῦν στοὺς σουρρεαλιστές σ' ὅλη τὴν ἑκτασὴ τοῦ παρελθόντος ὅπως τὸν γερμανικὸ ρομαντισμό, τὴν γοτθικὴ ἀγγλικὴ νουβέλλα, γιὰ νὰ ἀναφέρω δύο πρόχειρα παραδείγματα, καὶ ἀντίθετα ν' ἀρνηθῇ νὰ τ' ἀναγνωρίσῃ τώρα. Φυσικὰ ὑπάρχει ἓνα στὺλ σουρρεαλιστικὸ πὺ, ἔχοντας χάσει τὴν ἀρχικὴ του ἰσχὺ τῆς ἐκπληξῆς, μεταμορφώθηκε σὲ μανιέρα καὶ συνταγή. Ὁ σουρρεαλισμός εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς καρποὺς τῆς ἐποχῆς μας καὶ δέν εἶναι ἄπρωτος ἀπὸ τὸ χρόνο. Ἄλλὰ ἐπίσης ἡ ἐποχὴ μας λούστηκε ὀλόκληρη ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ σουρρεαλισμοῦ καὶ ἡ βλάστησή του τροφοδότησε καὶ κάλυψε ὅλο τὸ κορμί της μὲ τίς φλόγες καὶ τίς πολὺτιμες πέτρες του. Καὶ δέν εἶναι εὐκολο αὐτές οἱ πολυτελεῖς οὐλές νὰ ἐξαφανιστοῦν χωρὶς νὰ ἐξαφανισθῇ καὶ ἡ ἴδια ἡ ἐποχὴ. Αὐτές οἱ οὐλές δημιουργοῦν ἓναν ἀστερισμὸ ἀπὸ ἔργα πὺ δέν εἶναι δυνατόν νὰ τὰ ἀποκηρύξουμε χωρὶς νὰ ἀποκηρύξουμε συγχρόνως καὶ μᾶς τοὺς ἰδίους. Παρ' ὅλ' αὐτὰ ὁ σουρρεαλισμός ξεπερνᾷ τὴν σημασία αὐτῶν τῶν ἔργων γιὰτὶ δέν εἶναι μιὰ σχολὴ — ἂν καὶ συγκροτεῖ μιὰ ὀμάδα ἢ ἓνα δόγμα — οὔτε ἀποτελεῖ μιὰ ποιητικὴ, παρ' ὅλο πὺ μιὰ ἀπὸ τίς βασικὲς ἀρχές του εἶναι ποιητικῆς φύσης: ἡ ἐλευθεριώτρια δύναμη τῆς ἐμπνευσης — οὔτε μιὰ θρησκεία ἢ πολιτικὴ παράταξη. Ὁ σουρρεαλισμός εἶναι μιὰ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, ἴσως ἡ πιὸ παλιὰ καὶ σταθερὴ, ἡ πιὸ δυνατὴ καὶ ἀπόκρυφη.

Στο Arcane 17 ο André Breton μιλά για ένα άστρο που κάνει όλα τ'άλλα να ωχριοῦν. Τὸ ἄστρο τῆς αὐγῆς, τὸν Ἑωσφόρο, τὸν ἄγγελο τῆς ἀνταρσίας. Τὸ φῶς του τὸ ἀποτελοῦν τρία στοιχεῖα, ἡ ἐλευθερία, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ποίηση. Κάθε ἓνα ἐπὶ αὐτὰ ἀκτινοβολεῖ πάνω στ' ἄλλα δύο, κι εἶναι καθὼς τρία ἄστρα πού διασταυρῶνουν τίς ἀκτίνες τους γιὰ νὰ σχηματίσουν ἓνα μοναδικὸ ἀστέρι. Ἔτσι μιλῶντας γιὰ τὴν ἐλευθερία θάναί σάν νὰ μιλάς γιὰ τὴν ποίηση καὶ τὴν ἀγάπη. Κίνημα καθολικῆς ἀνταρσίας πού γεννήθηκε ἀπὸ τὸ dada καὶ τὴ μεγάλη του ἄρνηση, ὁ σουρρεαλισμός, διακηρύσσεται σάν μιὰ ἐνέργεια καταστρεπτικὴ πού θέλει νὰ κάνει *tabula rasa* τίς ἀξίες τοῦ ρασιοναλιστικοῦ καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Κι' ὅμως ἀντίθετα πρὸς τὸν ντανταϊσμό εἶναι βέβαια μιὰ κίνηση ἐπαναστατικὴ πού ἐπιδιώκει ἐν τούτοις νὰ μεταμορφώσῃ τὴν πραγματικότητα καὶ ἔτσι νὰ τὴν ἐξαναγκάσῃ νὰ βρῇ τὸν ἴδιο τῆς τὸν ἑαυτό. Ὁ σουρρεαλισμός δὲν ξεκινᾷ σάν μιὰ θεωρία γιὰ τὴν πραγματικότητα. Οὔτε πάλι εἶναι δόγμα ἐλευθερίας. Σωστότερο θά ἦταν νὰ ποῦμε πὼς πρόκειται γιὰ συγκεκριμένη ἀσκηση τῆς ἐλευθερίας, αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι, ἡ προσπάθεια νὰ βάλῃ σὲ πράξη τὴν ἐλεύθερη διάθεση τοῦ ἀνθρώπου σὲ μιὰ, σῶμα πρὸς σῶμα, ἀναμέτρηση μὲ τὸ πραγματικόν. Ἐξ ἀρχῆς ἡ σουρρεαλιστικὴ ἀντίληψη δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν ποιητικὴ γνωριμία τῆς πραγματικότητος καὶ τὴν μεταμόρφωσή της: Ἡ γνώση εἶναι μιὰ πράξη πού μεταμορφώνει ἐκεῖνο πού γνωρίζει. Ἡ ποιητικὴ δραστηριότητα ξαναγίνεται μιὰ λειτουργία μαγικὴ. Γιὰ μᾶς ὁ πραγματικὸς κόσμος εἶναι ἓνα σύνολο ἀπὸ ἀντικείμενα καὶ ὄντα. Πρὶν ἀπὸ τὴν σύγχρονη ἐποχὴ αὐτὸς ὁ κόσμος εἶχε τὸ χάρισμα, τὴ δωρεὰ, κάποιου γροθισμοῦ, διαπερασμένου — ἃς τὸ ποῦμε ἔτσι — ἀπὸ τὴ θεία βούληση. Οἱ ἄνθρωποι, ἡ φύση ἀκόμη καὶ αὐτὰ τὰ πράγματα ἦταν γονιμοποιημένα ἀπὸ κάτι τὸ ὑπερφυσικόν. Κατεῖχαν κάποια ἀξία, ἦταν καλὰ ἢ κακά. Ἡ ἰδέα τῆς χρησιμότητος — πού δὲν εἶναι παρὰ ὁ σύγχρονος ὑποβιβασμός τῆς ἀντίληψης τοῦ καλοῦ — ἐμπότισε ἀργότερα τὴν ἰδέα μας γιὰ τὴν πραγματικότητα. Τὰ ὄντα καὶ τὰ ἀντικείμενα πού συγκροτοῦν τὸν κόσμο μεταστράφηκαν σὲ πράγματα χρήσιμα, ἄχρηστα ἢ βλαβερά. Τίποτα δὲν γλυτώνει ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀντίληψη πού μετέτρεψε τὸν κόσμο σ' ἓνα ἀχανές σκεῦος. Οὔτε ἡ φύση, οὔτε οἱ ἄνθρωποι, οὔτε κἂν ἡ γυναίκα, ὅλα πρέπει νὰ κάνουν γιὰ κάτι, ὅλοι εἴμαστε ὄργανα. Καὶ ἐκεῖνοι πού ἀπ' τὴν κορυφὴ τῆς κοινωνικῆς πυραμίδας χειρίζονται αὐτὴ τὴν πελώρια καὶ ὀλέθρια μηχανὴ εἶναι ἐπίσης σκεῦη, εἶναι ἐπίσης γρανάζια πού κινοῦνται μηχανικά. Ὁ κόσμος ἐγίνε μιὰ γιγαντιαία μηχανὴ πού γυρνᾷ στὸ χάος καὶ τρέφεται ἀκατάπαυστα ἀπὸ τὰ συντρίμια του. Ἔ, λοιπόν, ὁ σουρρεαλισμός ἀρνιέται νὰ κοιτάξῃ τὸν κόσμο σάν σύνολο ἀπὸ πράγματα καλὰ ἢ κακά, ἄλλα παραγεμισμένα ἀπὸ ἐνθεοὺς ὕλικὸ καὶ ἄλλα σαρακωμένα ἀπὸ τὸ τίποτα.

Ἀπὸ δὴ ξεκινᾷ καὶ ἡ ἀντίθεσή του πρὸς τὸν Χριστιανισμό. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἀρνιέται νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν πραγματικότητα σάν ἓνα συσώρευμα ἀντικειμένων χρήσιμων ἢ βλαβερῶν, κι' ἀπὸ αὐτὸ ξεκινᾷ ἡ ἀντίθεσή του μὲ τὸν καπιταλισμό. Οἱ ἰδέες τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς χρησιμότητος τοῦ εἶναι ξένες. Τελικὰ δὲν δέχεται τὸν κόσμο οὔτε μὲ τὴν νοοτροπία τοῦ ἀνθρώπου τοῦ καθαρὰ ἐπιστημονικοῦ, δηλαδὴ σάν ἀντικείμενο ἢ σύνολο ἀντικειμένων ἀπογυμνωμένων ἀπὸ κάθε ἀξία, ἀποσυντεθειμένων κάτω ἀπὸ τὸ βλέμμα τοῦ παρατηρητῆ. Ποτὲ δὲν μπορεῖς νὰ παρατηρήσῃς τὸ ἀντικείμενο αὐτὸ καθ' ἑαυτό. Πάντα θὰ εἶναι φωτισμένο ἀνάλογα ἀπὸ τὸ μάτι πού τὸ ἐρευνᾷ, πάντα θάναί παραμορφωμένο ἀπὸ τὸ χέρι πού τὸ χαϊδεύει, τὸ συμπιέζει ἢ τὸ σφίγγει. Τὸ ἀντικείμενο ἐγκατεστημένο στὴν χλευαστικὴ του πραγματικότητα καθὼς ἓνας βασιλιάς πάνω σ' ἓνα ἡφαίστειο σύντομα ἀλλάζει οὐχί, καὶ μεταμορφώνεται σὲ ἄλλο πρᾶγμα. Τὸ μάτι αὐτὸ πού τὸ κοιτᾷ τὸ λυώνει σάν κερί. Τὸ χέρι πού τὸ ἀγγίζει τὸ πλάθει σάν πηλό. Τὸ ἀντικείμενο ὑποκειμενοποιῆται. Ἡ ὅπως λέει ἓνας ἥρωας τοῦ Ἀρνίμ: «Διακρίνω μὲ πόνο αὐτὸ πού βλέπω μὲ τὰ μάτια τῆς πραγματικότητος ἀπὸ αὐτὸ πού βλέπω μὲ τὰ μάτια τῆς

φαντασίας». Φυσικά πρόκειται για τὰ ἴδια μάτια, μόνο ποὺ ὑπηρετοῦν διαφορετικὲς δυνάμεις. Κι ἔτσι ἐγκαινιάζεται μιὰ ἀτέλειωτη μεταμόρφωση τῆς πραγματικότητας, καρπὸς ἐπιθυμίας τὸ ἀντικείμενο τοῦ σουρρεαλισμοῦ γεννιέται τώρα. Ἡ συνέλευση τῶν βουνῶν γίνεται ξανὰ δαίμνο γιγάντων. Οἱ κηλίδες τοῦ τοίχου ζωντανεύουν, ἀρχίζουν νὰ πετοῦν καὶ εἶναι ὁλάκερο σμήνος πουλιῶν ποὺ μὲ τὰ φοβερὰ τους ράμφη ξεσκίζουν τὴν κοιλιὰ τῆς ὡραίας ἀλυσσοδεμένης. Στὶς εἰκόνες τοῦ ὄνειρου ἀναλογοῦν κάποια ἀρχέτυπα γι' αὐτὴν τὴν ἀνατροπὴ τῆς πραγματικότητας. Κι ὄχι μόνο τοῦ ὄνειρου. Ἄλλες καταστάσεις ἀνάλογες ἀπὸ τὴν τρέλλα ὡς τὸ καθημερινὸ ὄνειρο προκαλοῦν διαρρήξεις ἢ ἀναδιαιρέσεις στὸ προσωπικὸ μας ὄραμα τῆς πραγματικότητας. Συνεπείς πρὸς αὐτὸ τὸ πρόγραμμα ὁ Breton καὶ ὁ Eluard ἀναπαράστησαν στὸ βιβλίον «ἡ ἄμωμη σύλληψη» τὴ σκέψη τῶν διανοητικῶν ἀρρώστων. Κάποια περίοδο, ὁ Νταλὶ χρησιμοποιοῖ τὴν «παρανοϊκὴ κριτικὴ». Ὁ Ἀραγκὼν γράφει «ἓνα κύμα ὀνείρων». Στὴν πραγματικὴ ἐπρόκειτο γιὰ ἓνα κατακλυσμὸ εἰκόνων ποὺ προορίζονταν νὰ θρυμματίσουν τὴν πραγματικότητα. Ἐνας ἄλλος τρόπος ἐνέργειας γιὰ νὰ φτάσουμε στὴν παρουσία τοῦ ἀσυνήθιστου εἶναι νὰ ἐκτοπίσουμε ἓνα συνηθισμένο ἀντικείμενο ἀπὸ τὸ φυσιολογικὸ του περιβάλλον («ἡ συνάντηση μιᾶς ραπτομηχανῆς καὶ μιᾶς ὀμπρέλλας πάνω σ' ἓνα τραπέζι ἀνατομίας»). Κανένα ὄπλο δὲν εἶναι πιὸ δυνατό ἀπὸ τὸ χιούμορ. Στὸ παράδοξο τοῦ κόσμου ἡ συνειδηση ἀπαντᾷ μ' ἓνα ἄλλο παράδοξο καὶ τὸ χιούμορ ἐγκαθιστᾷ ἔτσι μιὰ νότα «συγγενείας» ἀνάμεσα στὸ ἀντικείμενο καὶ τὸ ὑποκείμενο. Ὅλες αὐτὲς οἱ μέθοδοι — καὶ πολλὲς ἄλλες — δὲν ἦταν οὔτε εἶναι δωρεὰν ἀσκήσεις αἰσθητικοῦ χαρακτήρα. Ἡ πρόθεσή τους εἶναι ἀνατρεπτικὴ. Ἡ κατάργηση αὐτῆς τῆς πραγματικότητας ποὺ ἓνας ταλαντευόμενος πολιτισμὸς μᾶς ἐπέβαλλε σὰν μόνη ἀληθινή.

Ὁ καταστρεπτικὸς χαρακτήρας αὐτῶν τῶν ἐνεργειῶν δὲν εἶναι παρὰ ἓνα πρῶτο βῆμα. Ἡ ὕστατη κατάληξη θὰ εἶναι νὰ γδύσουν τὴν πραγματικότητα, νὰ τὴν ἀπογυμνώσουν ἀπὸ τὴν φαινομενικότητά της γιὰ νὰ δείξῃ ἐπιτέλους τὸ ἀληθινὸ της πρόσωπο. «Ἡ ὑπάρξη ἀγαπᾷ νὰ κρύβεται». Ἡ ποίηση προτίθεται νὰ τὴν κἀν νὰ ξαναφανερωθῇ. Μὲ κάποιο τρόπο, κάποια στιγμή προνομιακὴ, ἡ κρυμμένη πραγματικότητα θὰ σπκωθῇ ἀπ' τὸν τέφο της, τῆς κοινοτοπίας καὶ θὰ συμπέσῃ μὲ τὸν ἄνθρωπο. Σ' αὐτὴν τὴν παραδείσια στιγμή γιὰ πρώτη καὶ μοναδικὴ φορά, μιὰ στιγμή καὶ γιὰ πάντα θὰ γίνουμε στ' ἀλήθεια. Αὐτὴ καὶ μεῖς. Ἰσοπεδωμένος ἀπὸ τὸ χιούμορ καὶ ἀναδημιουργημένος ἀπὸ τὴ φαντασία ὁ κόσμος δὲν παρυσιάζεται πιά σὰν ἓνας «ὀρίζοντας ἀπὸ σκεύη» ἀλλὰ σὰν ἓνα μαγνητικὸ πεδίο. Τὰ πάντα εἶναι ζωντανά. Τὸ κάθε τι μιλά ἢ κάνει νοήματα. Τὰ πράγματα καὶ οἱ λέξεις σμίγουν ἢ χωρίζονται ὑπακούοντας σὲ κάποιες μυστηριώδεις ἐπικλήσεις. Ὁ κισσὸς ποὺ σκαρφαλώνει στὸν τοῖχο εἶναι ἡ χρυσοπράσινη κώμη τῆς Μελουσίνας. Χῶρος καὶ χρόνος ξαναγίνονται ὅ,τι ἦταν γιὰ τοὺς πρωτόγονους μιὰ ζῶσα πραγματικότης γεμάτη δυνάμεις μοιραῖες ἢ εὐεργετικὲς, καὶ τέλος συγκεκριμένο καὶ προσδιορισμένο, ὄχι μιὰ ἀπλὴ ἔκταση ποὺ μπορεῖ νὰ καταμετρηθῇ.

Ἐνὸς ὁ κόσμος μεταμορφώνεται τώρα καὶ προσφέρεται, γίνεται σφυρηλατήσιμος στὴν ἐπιθυμία, ξεφεύγει ἀπὸ τὴν ἀντίληψη τῆς χρησιμότητας καὶ παραδίνεται στὴν ὑποκειμενοποίηση. Τί συμβαίνει μὲ τὸ ὑποκείμενο; Ἐδῶ ἡ ἀντιστροφὴ ἀποκτᾷ μιὰ τονικότητα περισσότερο ἐπικίνδυνη καὶ ριζικὴ. Ἄν τὸ ἀντικείμενο ὑποκειμενοποιηθῇ τὸ ἐγὼ διχάζεται. «Ἀπὸ τὸν Ἀρνίμ, γράφει ὁ Breton, ὅλη ἡ ἱστορία τῆς σύγχρονης ποίησης εἶναι οἱ ἐλευθερίες ποὺ οἱ ποιητὲς πῆραν μαζὶ μὲ τὴν ἰδέα τοῦ ἐγὼ εἶμαι». Καὶ ἔτσι εἶναι: Στὸ περιθώριο ἐνὸς πορτραίτου τοῦ Νερβάλ ὑπάρχει μὲ τὸ χέρι του καὶ τὰ γράμματά του μιὰ φράση ποὺ χρόνια μετὰ, ἐλάχιστα τροποποιημένη θὰ χρησιμεύσῃ ἐπίσης γιὰ ἀναγνώριση καὶ τοῦ Rimbaud. Ὁ Nerval ἔγραφε: «ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄλλος» καὶ ὁ Rimbaud: «ἐγὼ εἶμαι ἄλλος». Καὶ δὲν μιλοῦμε γιὰ συμπτώσεις. Πρόκειται γιὰ μιὰ διαβεβαίωση ποὺ ἔρχεται ἀπὸ πολὺ

μακρὰ καὶ πού μετὰ τὸν Blake καὶ τοὺς Γερμανοὺς ρομαντικούς, ὅλοι οἱ ποιητὲς τὸ ἔχουν ἐπαναλάβει δίχως νὰ κουράζονται. Ἡ ἰδέα τοῦ διπλοῦ — πού κυνήγησε τὸν Κάφκα καὶ τὸν Ρίλκε — ἀνοίγει τὸ δρόμο στὴ συνείδηση ἐνὸς ποιητῆ τόσο φαινομενικὰ ἀναίσθητου στὸν ἔξω κόσμο ὅπως ὁ Γκιγιώμ Ἀπολλινέρ:

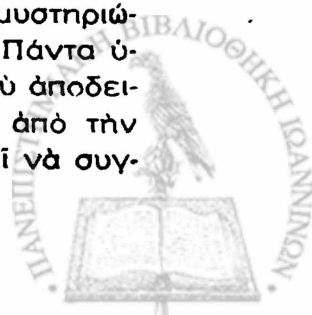
Je me disais: guillaume, il est temps que tu viennes.

Un jour je m' attendais moi - même

Pour que je sache enfin celui - la que je suis.....

Ὁ σχεδὸν ἀπαλὸς φόβος μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Ἀπολλινέρ προσμένει τὸν ἑαυτό του, μεταμορφώνεται σὲ λυσσασμένη φρίκη στὸν Ἀντονέν Ἀρτώ πού: «ἐκκρίνει τὸ σόφισμα τοῦ ἑαυτοῦ του στὸν ἑαυτό του». Σ' ἓνα βιβλίο τοῦ Benjamin Peret, τὸ *Je Sublime*, ἡ σουνθησιμένη κοσμικότητα τοῦ ἐγὼ σκορπίζεται σὲ χίλιες στάλες πολύχρωμες σὰν τὰ νερὰ ἐνὸς καταρράκτη στὸ φῶς τοῦ ἡλίου. Σὲ μιὰ διαδρομὴ μακρύτερη τῶν δύο χιλιάδων χρόνων ἡ δυτικὴ ποίηση ἀνακαλύπτει κάτι πού ἀποτελεῖ τὴν κεντρικὴ ἀρχὴ τοῦ βουδισμού, τὸ ἐγὼ εἶναι μιὰ αὐταπάτη, ἓνα ἄθροισμα ἐντυπώσεων, στοχασμῶν καὶ ἐπιθυμιῶν.

Ἡ συστηματικὴ καταστροφὴ τοῦ ἐγὼ — ἢ γιὰ νὰ πῶ καλλίτερα — ἡ ἀντικειμενοποίηση τοῦ ὑποκειμένου, γράγματοποιεῖται διὰ μέσου ποικίλων μέσων τεχνικῶν. Ἡ πιὸ ἀξιόλογη καὶ ἀποτελεσματικὴ εἶναι ἡ αὐτόματη γραφή. Δηλαδή: ἡ ἀντιγραφὴ τοῦ στοχασμοῦ πού δὲν κατευθύνεται, πού εἶναι ἀπελευθερωμένος ἀπὸ τὶς ἀπαγορεύσεις τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς μεθοδολογίας ἢ τῆς καλλιτεχνικῆς αἰσθητικῆς. Δὲν ὑπάρχει τίποτα πιὸ δύσκολο ἀπὸ τὸ νὰ φτάσουμε σ' αὐτὸ τὸ στάδιο τῆς ὑπέρτατης ἀπόλαυσης. Τὰ πάντα ἐναντιώνονται σ' αὐτὴ τὴ παθητικὴ φρενίτιδα, ἐπὶ τὴν ἐξωτερικὴ πίεση μέχρι τὴν προσωπικὴ μας ἐσωτερικὴ ἐπίκριση, τὸ λεγόμενο πνεῦμα αὐτοκριτικῆς. Ἐν τούτοις δὲν θὰ ἦταν αὐθάδεια νὰ πῶ ἐδῶ αὐτὸ πού σκέπτομαι γιὰ τὴν «αὐτόματη γραφή», ἀφοῦ τὴν ἔχω χρησιμοποιοῦν μερικὲς φορές. Ἄν καὶ ὑποτίθεται πῶς εἶναι μιὰ πειραματικὴ μέθοδος, δὲν πιστεύω πῶς εἶναι καθόλου κάτι τέτοιο. Ἀπὸ πείρα, μοῦ φαίνεται ἀπραγματοποίητη, τούλάχιστον σὲ μορφή ἀπόλυτη. Καὶ πιὸ πολὺ ἀπὸ μέθοδο τὴ θεωρῶ ἓνα ὁρόσημο. Δὲν εἶναι μιὰ πορεία γιὰ νὰ φτάσης σ' ἓνα στάδιο τέλειου αὐθορμητισμοῦ ἢ ἀθωότητος ἐκτὸς κι' ἂν ἦταν ἡ ἴδια ἡ ἀθωότητα — ἂν μπορούσε νὰ εἶναι αὐτὸ πραγματοποιήσιμο. Ἄν λοιπὸν τώρα ξεπεράσωμε αὐτὴ τὴν ἀθωότητα — ἂν τὸ νὰ μιᾶς, νὰ ὀνειρεύεσαι, νὰ σκέπτεσαι καὶ νὰ ἐργάζεσαι ἔγιναν τὸ ἴδιο πρᾶγμα — τότε γιὰ ποιὸ λόγο νὰ γράψης. Τὸ στάδιο στὸ ὁποῖο φιλοδοξεῖ νὰ φτάσῃ ἡ «αὐτόματη γραφή» ἀποκλείει κάθε γραφή. Ἀλλὰ πρόκειται γιὰ ἓνα στάδιο ἀπροσπέλαστο. Τελικά, τὸ νὰ τὴν ἐξασκήσουμε ἀποτελεσματικὰ κι ὄχι σὰν ψυχολογικὴ ἀσκηση, θὰ πρεπε νὰ ἔχουμε πετύχει μιὰ ἐλευθερίαν ἀπόλυτη, ἢ, πρᾶγμα πού εἶναι τὸ ἴδιο, μιὰ ἀνεξαρτησία ὄχι μικρότερη, μιὰ κατάσταση πού θάχῃ ξεπεράσει τὶς διαφορὲς ἀνάμεσα στὸ ἐγὼ, τὸ ὑπερεγὼ καὶ τὸ ὑποσυνείδητο. Πρᾶγμα πού εἶναι ἀντίθετο στὴν ψυχικὴ μας φύση. Δὲν ὀρνιέμαι, φυσικά, πῶς μεμονωμένα, διακεκομμένα καὶ ἀποσπασματικὰ δὲν μᾶς προσφέρονται ὀρισμένες πολύτιμες ἀποκαλύψεις πάνω στὴ λειτουργία τῆς γλώσσας καὶ τῆς σκέψης. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀποψη ἴσως ὁ Breton νάχῃ δίκην ἐπιμένοντας πῶς παρ' ὅλα αὐτὰ, εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς τρόπους τοὺς πιὸ ἀσφαλεῖς «νὰ ξαναδῶσουμε στὸν ἀνθρώπινον λόγον τὴν ἀρχικὴ ἀθωότητά του καὶ τὴν δημιουργικὴ του δύναμη». Κατὰ τὰ ἄλλα, κανένας συγγραφέας δὲν θ' ἀρνηθῇ πῶς σχεδὸν πάντα οἱ καλλιτερές του φράσεις, οἱ εἰκόνες τοῦ οἱ πιὸ γνήσιες εἶναι ἐκεῖνες πού ξεπηδοῦν ἄξαφνα στὴ μέση τῆς δουλειᾶς του σὰν μυστηριώδεις συναντήσεις. Καὶ τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στὴν καθημερινὴ μας ζωὴ. Πάντα ὑπάρχει μιὰ παράξενη παρείσδυση, μιὰ εὐτυχὴς ἢ μοιραία «σύμπτωση» πού ἀποδεικνύει γελοῖες ὅλες τὶς προβλέψεις τοῦ κοινοῦ αἰσθήματος. Πιὸ πέρα ἀπὸ τὴν ἀμφίβολη ἀξία τῆς, σὰν δημιουργικὴ μέθοδος ἡ αὐτόματη γραφή μπορεῖ νὰ συγ-

κριθῇ μὲ τις πνευματικές ασκήσεις τῶν αποκρυφιστῶν, καὶ κυρίως μὲ τὴ βουδιστική ἐξάσκηση Ζέν. Πρόκειται γιὰ τὴν προσπάθεια νὰ φτάσῃς στὴν παράδοση κατὰστασιν μιῶς παθητικότητας ἐνεργητικῆς, ὅπου τὸ «ἐγὼ πιστεύω» ἀντικαθίσταται ἀπὸ ἓνα μυστηριώδες «πιστεύεται». Τὸ σημαντικό ἐστὶ εἶναι νὰ πετύχῃς τὸ ρήγμα αὐτῆς τῆς πλασματικῆς προσωπικότητας ποὺ ὁ κόσμος μᾶς ἐπιβάλλει ἢ ποὺ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἔχουμε δημιουργήσει γιὰ νὰ ὑπερασπιστοῦμε τὸν ἑαυτὸ μας ἀπὸ τὸ περιβάλλον. Τὸ ἐγὼ μᾶς συμπιέζει καὶ κρύβει τὸ πραγματικὸ μας εἶναι. Μὲ τὸ ν' ἀρνηθῇς τὸ ἐγὼ δὲν ἀρνιέσαι τὴν ὑπαρξιν.

Suis - je Amour ou Phébus? L'ignorant ou Biron?

Ἡ ἀποκήρυξη τῆς προσωπικῆς ταυτότητας δὲν μᾶς παρασύρει στὴν ἀπώλεια τῆς ὑπαρξης, ἀλλὰ ἀκριβῶς στὸ ἀντίθετο, στὴν ἀνακατάληψή της. Ὁ ποιητὴς εἶναι κιόλας ὅλοι οἱ ἄνθρωποι. Ἡ φύση πετάει τὰ προσωπεῖα της καὶ ἀποκαλύπτεται τέτοια ὅπως εἶναι. Ἡ ἀπόπειρα, ἡ τάση νὰ γίνῃς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ποὺ παρατηρεῖται στοὺς περισσότερους ἀπὸ τοὺς μεγάλους ποιητές, συμμαχεῖ ἀναγκαστικά στὴν καταστροφή τοῦ ἐγώ. Τὸ ἔργο τῶν ποιητῶν δὲν συνίσταται τόσο στὸ νὰ ξεπεράσουν τὴν προσωπικότητα, ὅσο στὸ νὰ τὴν ἀνοίξουν καὶ νὰ τὴν μετατρέψουν σὲ διασταύρωση τοῦ ὑποκειμενικοῦ καὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ. Ὁ σουρρεαλισμὸς ἀποβλέπει στὴν ἀποσόβηση τῆς παλαιᾶς ἀντίθεσης ἀνάμεσα στὸ ἐγὼ καὶ τὸν κόσμο, στὸν ἐσωτερικὸ κόσμο καὶ τὸ περιβάλλον, δημιουργώντας ἀντικείμενα ποὺ εἶναι ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ συγχρόνως. Ἀφοῦ πιά ἡ φωνή μου δὲν εἶναι δική μου ἀλλὰ ὁλονῶν, γιατί νὰ μὴν τὴν σφεντονίσω σὲ μιὰ καινούργια ἐμπειρία. Ἡ ποίηση πάντα ἐδημιουργεῖτο γιὰ ὅλους. Οἱ ποιητικοὶ μῦθοι, οἱ μεγάλες εἰκόνες τῆς ποίησης, σ' ὅλες τις γλώσσες, εἶναι ὄργανο μαζικῆς ἐπικοινωνίας. Οἱ σουρρεαλιστές δὲν θέλουν μόνο νὰ παίρνουν μέρος σὲ ποιητικές δημιουργίες. Φιλοδοξοῦν νὰ μετατρέψουν αὐτὴν τὴν συμμετοχὴ σὲ μιὰ νέα μορφή δημιουργίας. Πολλὰ βιβλία ποιητικὰ γράφτηκαν ἀπὸ κοινού ἀπὸ τὸν Breton, τὸν Eluard, τὸν Char καὶ ἄλλους. Τὸν ἴδιο καιρὸ ἐμφανίζονται τὰ ποιητικὰ καὶ πλαστικὰ δημιουργήματα, ὅλα αὐτὰ ποὺ προορίζονταν νὰ κάνουν νὰ ἀγκυροβολήσῃ καταμεσίς στὴ σχισμάδα δυὸ ἢ περισσότερων ποιητικῶν θελήσεων ἢ ἐκθαμβωτικὴ εἰκόνα. Τὰ πρῶτα χρόνια τῆς σουρρεαλιστικῆς δραστηριότητος ὑπῆρξαν πολὺ πλούσια. Ὅχι μόνον τροποποίησαν τὴν εὐαισθησία τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ κατόφεραν νὰ ριζώσῃ μιὰ νέα ποίηση καὶ μιὰ νέα ζωγραφικὴ. Ἀλλὰ τὸ θέμα δὲν εἶναι νὰ δημιουργηθῇ μιὰ καινούργια τέχνη ἀλλὰ ἓνας καινούργιος ἄνθρωπος. Κι ὅμως ὁ Χρυσὸς Αἰώνας δὲν ἐμφανιζόταν μέσα ἀπὸ τὴν κάθαρση αὐτῆς τῆς πραγματικότητας ποὺ μὲ τόση μανία τὴν καταπολεμοῦσαν. Ἀντίθετα ἡ κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου γινόνταν κάθε φορὰ πιὸ θηριώδης. Τὴν περίοδο ποὺ πάει νὰ ἐγκαινιάσῃ ἡ Π ρ ὶ τ η Δ ι α κ ή ρ υ ξ η συμβαίνει νὰ πρυτανεύουν ἔγνοιες κοινωνικῆς φύσεως. Στὴν ψυχὴ τοῦ Breton, τοῦ Aragon καὶ τῶν φίλων τους ἐγκαθίσταται μιὰ ἀμφιβολία. Ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, ὁρόσημο τοῦ σουρρεαλισμοῦ, δὲν ἀπαιτοῦσε προηγουμένως μιὰ ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ συμβατικότητα; Ἀνάμεσα ἀπὸ ποικίλες ἐσωτερικὲς θύελλες ὁ σουρρεαλισμὸς ἀποφασίζει νὰ συμμαχήσῃ μὲ τις θέσεις τῆς Τρίτης Διεθνούς. Καὶ ἐστὶ, ἡ Σ ο υ ρ ρ ε α λ ι σ τ ι κ ῆ Ἐ π α ν ἄ σ τ α σ η μετατρέπεται σ' ἓναν Σ ο υ ρ ρ ε α λ ι σ μ ὸ σ τὴν ὑ π η ρ ε σ ί α τ ῆς Ἐ π α ν ἄ σ τ α σ η ς. Παρ' ὅλα αὐτὰ οἱ ἐπαναστάτες τῆς πολιτικῆς δὲν ἔδειξαν μεγάλη συμπάθεια σ' αὐτοὺς τοὺς συμπαραστάτες, τοὺς τόσο ἀνεξάρτητους. Ἡ γραφειοκρατικὴ μηχανὴ τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος κατέληξε νὰ ἀπορρίψῃ ὅλους ἐκείνους ποὺ δὲν μπορούσαν ἢ δὲν ᾔθελαν νὰ ὑποταχθοῦν. Γιὰ μερικὰ χρόνια ἀνοίγονται ρήγματα στὶς προσπάθειες γιὰ συμβιβασμό. Στὸ τέλος ἐγίνε ὁλότελα φανερό πὼς ὁλόκληρη ἡ σύνθεση ἦταν ἀσυμβίβαστη. Χωρὶς ἀμφιβολία, ὁ χαρακτήρας κάθε φορὰ πιὸ δεσποτικὸς καὶ ἀντιδημοκρατικὸς τοῦ σταλινικοῦ κομμουνισμοῦ, ἡ στενότητα καὶ ἡ ἀκαμψία τῶν δογμάτων τῶν αἰσθητικο - πο-

λιτικών και πάνω απ' όλα η καταπίεση της οποίας και υπήρξαν σύμπτωμα, ανάμεσα στ' άλλα, οι δίκες της Μόσχας συνέβαλαν στο να γίνη αθεράπευτο το ρήγμα. Και όμως ακόμα κι' έτσι για μερικά χρόνια οι θέσεις του σουρρεαλισμού συνέπιπταν με τις βασικές θέσεις του μαρξισμού, όπως τις παρουσίαζε ο Λεόν Τρότσκι. Τό 1938 ο Breton τόν επισκέπτεται στο Μεξικό και συντάσσει με τὸ γέροντα Έπαναστάτη μιὰ φημισμένη διακήρυξη: Γ ι ἄ μ ι ἄ ἄ ν ε ξ ἄ ρ τ η τ η ἔ π α ν α σ τ α τ ι κ ῆ τ έ χ ν η. Αυτό τὸ κείμενο κυκλοφόρησε σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμο με τις υπογραφές τοῦ André Breton καὶ τοῦ Diego Rivera.

Παρ' ὅλη τὴν εὐρύτητα καὶ τὴν γενναιοδωρία τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Λεόν Τρότσκι, ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς πάρα πολλὰ πράγματα χωρίζαν τὸν ἱστορικό ὕλισμό ἀπὸ τὴν θέση τοῦ σουρρεαλισμοῦ. Τὸ ἀδύνατον τῆς ἄμεσης συμμετοχῆς στὴν κοινωνικὴ πάλη ὑπῆρξε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι μιὰ πληγὴ γιὰ τὸν σουρρεαλισμό. Σ' ἓνα πρόσφατο βιβλίο τοῦ ὁ Breton ἐπανέρχεται στὸ θέμα ὅχι χωρὶς πικρία: «Ἡ ἱστορία θὰ πῆ ἂν αὐτοὶ ποὺ ἀνακτοῦν σήμερα τὸ μονοπώλιο τῆς κοινωνικῆς μεταρρύθμισης τοῦ κόσμου, ἐργάζονται γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου ἢ ἂν τὸν παραδίδουν σὲ μιὰ σκληριὰ χειρότερη. Ὁ σουρρεαλισμός οὐκ ἐκνέμει ἀπὸ σκοπιὰ ποὺ ἀποβλέπει σὲ μιὰ ἀπελευθέρωση πρὸς πλάτειά, δὲν μπόρεσε νὰ βρῇ ἓνα σημεῖο παρεμβολῆς στὸ σύστημά του...». Περιορισμένος στὰ δικά του μέσα, ὁ σουρρεαλισμός δὲν ἔπαψε νὰ διακηρύσσει ὅτι ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ ἀνθρώπου ὀφείλει νὰ εἶναι ὁλοκληρωτικὴ. Στὸς κόλπους μιᾶς κοινωνίας, ὅπου πραγματικὰ ἔχουν ἐξαφανισθῇ οἱ δεσπότες, θὰ γεννηθῇ μιὰ ποίηση ποὺ θὰ εἶναι δημιουργία μαζικὴ καθὼς καὶ μῦθοι τοῦ παρελθόντος. Θὰ βοηθήσῃ τότε ὁ ἄνθρωπος στὴ συνδιαλλαγὴ τῆς σκέψης καὶ τῆς δράσης, τῆς ἐπιθυμίας καὶ τοῦ καρποῦ, τῆς λέξης καὶ τοῦ πράγματος. Ἡ αὐτόματη γραφὴ θὰ ἀφῆνε περιθώρια νὰ υπάρξῃ μιὰ φιλοδοξία: Ἡ ὁμιλία θὰ ἦταν δημιουργία.

Ὁ σουρρεαλισμός βάζει σὲ κρίση τὴν πραγματικότητα. Ἀλλὰ καὶ ἡ πραγματικότητα βάζει σὲ κρίση τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου. Ὑπάρχουν ἀλλεπάλληλα γεγονότα ἀνεξάρτητα μεταξύ τους σὲ κάποιους χώρους ἢ σὲ κάποιες στιγμές προνομιακές, ποὺ διασταυρῶνονται. Ποιὸ εἶναι τὸ νόημα αὐτοῦ ποὺ ὀνομάζεται πεπρωμένο, σύμπτωση ἢ, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσω τὴν ἔκφραση τοῦ "Εγγελοῦ, ἀ ν τ ι κ ε ι μ ε ν ι κ ὸ τ υ χ α ῖ ο. Σὲ διάφορα βιβλία - nadja, ὁ τρελλὸς Ἔρως, τὰ συγκοινωνοῦντα δοχεῖα - ὁ Breton ὑπογραμμίζει τὸν παράξενο χαρακτῆρα ὀρισμένων συναντήσεων. Πρόκειται γιὰ ἀπλὴ σύμπτωση. Παρόμοιος τρόπος λύσεως τοῦ προβλήματος θὰ ἐπεκάλυπτε ἓνα ρεαλισμὸ ἀφελῆ ἢ ποιοτισμὸ πρωτογενῆ. Στὸ πεδίο ὅπου διασταυρῶνεται ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἀναγκαιότητα ποιὸ εἶναι τὸ ἀ ν τ ι κ ε ι μ ε ν ι κ ὸ τ υ χ α ῖ ο; Ὁ "Ενγκελς εἶχε πῆ: «ἡ σύμπτωση δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀντιλήψιμη παρὰ μόνον συνδεσμένη μετ' τὴν κατηγορία τοῦ ἀντικειμενικοῦ τυχαίου ποὺ ἀποτελεῖ μορφή τῆς ἐκδήλωσής τῆς ἀναγκαιότητας». Γιὰ τὸν Breton τὸ ἀντικειμενικὸ τυχαῖο εἶναι τὸ σημεῖο τῆς ἐξωτερικῆς διασταύρωσης. Δὲν νομίζω πὼς κανεὶς ἔχει προσφέρει μιὰ ὀριστικὴ ἀπάντηση σ' αὐτὸ τὸ «πρόβλημα τῶν προβλημάτων». Ἀλλὰ ἂν ἡ ἀπάντηση τοῦ Breton δὲν καταφέρνει νὰ μᾶς ἱκανοποιήσῃ τὸ ρῶτημα δὲν παύει νὰ μᾶς βασανίζει. Ὅλοι κάποτε ὑπῆρξαμε ἥρωες ἢ μάρτυρες συναντήσεων ἀνεξήγητων. Αὐτὲς οἱ συναντήσεις εἶναι, γιὰ νὰ ἀναφέρω εὐρήματα σὲ ἄτομα πολὺ ἀπομακρυσμένα κι ἄσχετα ἀπὸ τὴν σουρρεαλιστικὴ ἀναζητήσεως, ὁ ἴος γιὰ τὸν Παστέρ, ἡ πενικιλίνη γιὰ τὸν Φλέμινγκ, μιὰ ρίμα γιὰ τὸν Βαλερύ. Καὶ στὴ δική μας καθημερινὴ ζωὴ; Δὲν εἶναι ἡ ἀγάπη, μὲ τρόπο κυρίαρχο, ἡ φλεγόμενη ἐνσάρκωση τοῦ ἀντικειμενικοῦ τυχαίου; Οἱ ἐρωτήσεις ποὺ ἔθεταν ὁ Breton καὶ ὁ Eluard στὴν ἐπιθεώρηση Μινώταυρος: «Ποιά ὑπῆρξε ἡ σημαντικώτερη συνάντηση στὴ ζωὴ σας. Ὡς ποιὸ σημεῖο αὐτὸ τὸ γεγονός σᾶς ἐ-

δωσε την έντύπωση του αναγκαίου ή του συμπτωματικού», μπορούμε να τις επαναλάβουμε όλοι. Και είμαι βέβαιος πως οι περισσότεροι θα απαντούσαν πως η σημαντικότερη, ή αποφασιστική και η μοιραία να μας σημαδέψη για πάντα με σίγμα χρυσό, είναι η αγάπη. Και κανείς από μας δεν θα μπορούσε να βεβαιώσει με απόλυτη σιγουριά αν αυτή η συνάντηση υπήρξε συμπτωματική ή αναγκαία. Οι περισσότεροι θα λέγαμε — αν υπήρξε συμπτωματική — πως είχε όλη την ανεξερεύνητη ένταση της αναγκαιότητας. Και αν υπήρξε αναγκαία διέθετε όλη τη χάρη της αοριστίας του συμπτωματικού. Το αντικειμενικό τυχαίο είναι μια παράδοση μορφή της αναγκαιότητας, ή κατ'έξοχην μορφή της αγάπης. Σύζευξη της διπλής κυριαρχίας της ελευθερίας και του πεπρωμένου. 'Η αγάπη μας αποκαλύπτει την πιο ύψηλη μορφή της ελευθερίας. 'Ελεύθερη έκλογή της αναγκαιότητας. 'Η αγάπη είναι αποκλειστική και μοναδική, γιατί στο αγαπημένο πρόσωπο δένονται η ελευθερία και η αναγκαιότητα. Σ' ένα από τα πιο ωραία βιβλία του — τον τρελλό έρωτα — ο Breton κάνει πολύ ανάγλυφη την ολοκληρωτικά απορροφητική φύση της μοναδικής αγάπης, «παραλήρημα της απόλυτης παρουσίας στον κόρφο της φύσης που καθιερώθηκε». 'Η αληθινή αγάπη, η αγάπη ή ελεύθερη και η ελευθερώτρια, είναι πάντα αποκλειστική και εμποδίζει κάθε πτώση στην απιστία. «Δεν υπάρχει σόφισμα πιο επίφοβο σαν αυτό που υποστηρίζει πως κάθε σεξουαλική πράξη συνοδεύεται αναγκαστικά από μια πτώση της έρωτικής ισχύος ανάμεσα σε δύο υπάρξεις, πτώση που η επανάληψή της θα τους οδηγούσε προοδευτικά στο να κουράση ο ένας τον άλλον. Είναι εύκολο να διακρίνουμε τα δυο βασικά λάθη που κατευθύνουν αυτή την όπτική γωνία. Τό ένα είναι κοινωνικό, τό άλλο ήθικό. Τό κοινωνικό λάθος που δεν θα μπορούσε να διορθωθῇ χωρίς να καταστραφούν οι οικονομικές βάσεις της παρούσας κοινωνίας, προέρχεται από τό γεγονός όπι η άρχική έκλογή σήμερα δεν είναι στην πραγματικότητα έπιτρεπτή, και στο μέτρο που κατ'έξαιρεση τείνει να έπιτευχθῇ, δημιουργείται σε μια άτμόσφαιρα της μη έκλογής, έχθρική προς τον θρίαμβό της. Τό ήθικό λάθος γεννιέται από την άνικανότητα στην όποία βρίσκεται ό μεγαλύτερος άριθμός των ανθρώπων στο να άπελευθερωθούν από κάθε άλλη έγνοια ξένη προς την αγάπη, από κάθε τρόμο κι' από κάθε άμβολία. 'Η πείρα του καλλιτέχνη, όπως και του σοφού, προσφέρει εδώ μεγάλη βοήθεια. 'Αποκαλύπτει πως κάθε τι που οικοδομείται και διαρκεί έχει έκ των προτέρων άπαιτήσει γ ι α ν α ύ π ά ρ ξ η μια ολοκληρωτική εγκατάλειψη. 'Η αγάπη πρέπει να χάση αυτή την πικρή γεύση που δεν είναι δική της, για παράδειγμα την εξάσκηση της ποίησης. Τέτοιος άθλος δε θα μπορέση να φθάση σε πέρας έφ' όσον δεν καταργηθῇ σε διεθνή κλίμακα η χριστιανική ιδέα της άμαρτίας». Δηλαδή πρόκειται για την ανακατάληψη της άθωότητας. Δεν είναι παράξενο που άλλος μεγάλος σύγχρονος του Breton, ό Άγγλος D. H. Lawrence, εκφράζεται με παρόμοιον τρόπον. Τό αληθινό θέμα του καιρού μας — κι' όλων των καιρών — είναι η ανακατάληψη της άθωότητας από την αγάπη.

Να γδύσουμε την αγάπη «άπ' αυτή την πικρή γεύση που δεν έχει η ποίηση». Τί είναι λοιπόν η ποίηση για τον Breton; Μας τό λέει ό ίδιος σ' ένα του ποίημα

«'Η ποίηση γίνεται στο κρεβάτι σαν τον έρωτα.

Τά σκισμένα του σάβανα είναι η αύγη των πραγμάτων.

'Η ποίηση γίνεται στα δάση.»

.

Τό ποιητικό αγκάλισμα καθώς τ' αγκάλισμα των σωμάτων,
όσο διαρκούν

σ' εμποδίζουν να πέσης στην μιζέρια του κόσμου.

Ποίηση κι' αγάπη είναι δραστηριότητες όμοιες. 'Η ποιητική καθώς και η έρωτική έμπειρία μας άνοίγουν τις πύλες με ήλεκτρική ταχύτητα σ' ένα λεπτό.

Ἐκεῖ ὁ χρόνος δὲν ἔχει τίποτα τὸ διαδοχικό. Τὸ χτές, τὸ σήμερα, τὸ αὔριο παύουν νὰ ἔχουν νόημα, μονάχα ὑπάρχει ἓνα πάντα. Πέφτουν τὰ τείχη τῆς πνευματικῆς φυλακῆς. Διάστημα καὶ χρόνος ἀγκαλιάζονται ἀλληλοπεριέχονται καὶ ξεδ-πλώνουν στὰ πόδια μας ἓνα ζωτανὸ χαλί, μιὰ βλάστηση ποὺ μᾶς τυλίγει μὲ τὰ χίλια χλοερά της χέρια, ποὺ μᾶς γδύνει μὲ τὰ χίλια ὑδάτινα μάτια της. Τὸ ποίημα καθὼς καὶ ἡ ἀγάπη εἶναι μιὰ πράξη ὅπου ἡ γέννηση καὶ ὁ θάνατος, αὐτὲς οἱ δυὸ ἀκραῖες ἀντιφάσεις ποὺ μᾶς διέπουν καὶ ποὺ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο κάνουν τόσο ἀβέβαιες τὶς ἀνθρώπινες καταστάσεις συμβιβάζονται καὶ συγχωνεύονται. Νὰ ἀγαπᾶς εἶναι νὰ πεθαίνης, εἶπαν οἱ ἀποκρυφιστὲς μας. Ἀλλὰ ἐπίσης γιὰ τὸν ἴδιο αὐτὸ λόγο εἶναι καὶ νὰ γεννιέσαι. Ὁ ἀστειρευτὸς χαρακτήρας τῆς ἐρωτικῆς ἐμπειρίας δὲν εἶναι διάφορος ἀπὸ τῆς ποιήσης. Ὁ Renè Char γράφει: «Τὸ ποίημα εἶναι ὁ ἔρως ὁ πραγματοποιημένος ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία ποὺ παραμένει ἐπιθυμία».

Ὅλη ἡ ὑπαρξη συμμετέχει στὴν ἐρωτικὴ συνάντηση λουσμένη στὸ ἐκτυφλωτικό της φῶς. Κι ὅταν ἡ ἔνταση ἐξαφανίζεται καὶ τὸ κύμα μᾶς ἀποθέτει στὴν ἀκτὴ τοῦ καθημερινοῦ, αὐτὸ τὸ φῶς ἀκόμα ἀστράφτει καὶ μᾶς ἀνασηκώνει τὸ παραπέτασμα τῆς συμβατικότητάς μας. Τότε ἀναγκαζόμαστε νὰ ἀναθυμούμαστε αὐτὸ ποὺ πραγματικὰ εἴμαστε. Ἡ «ἐσωτερικὴ ζωὴ» ἐπιστρέφει: Εἶναι μιὰ γυναίκα, ἡ γήινη κατοικία τοῦ ἀνδρα, μιὰ θεὰ γυμνόστηθη ποὺ χαμογελᾷ στ' ἀκρογιάλι τῆς Μεσογείου ἐνὸς τὸ νερὸ «τῆς θάλασσας ἀνακατώνεται μὲ τὸν ἥλιο». Εἶναι ἡ Τσοταϊκετζάλ μὲ τὴ φύστα ἀπὸ φύλλα καλαμποκιοῦ καὶ φλόγες, μὲ τὴ φύστα τῆς πάχνης, μὲ κορμὶ τῆς ἀστραπῆς μέσα στὴ θύελλα. Εἶναι ἡ Περσεφόνη ποὺ ἀνεβαίνει ἀπὸ τὴν ἄβυσσος ἐκεῖ ποὺ ἔκοψε τὸν νάρκησσο, τὸ λουλούδι τοῦ πόθου. Ὁ Paul Eluard ἀποκαλύπτει τὴν ἀληθινὴ ταυτότητα ἀνάμεσα στὴν ἀγάπη καὶ τὴν ποίηση:

Ἐσὺ δίνεις στὸν κόσμον ἓνα κορμὶ πάντα τὸ ἴδιο,
τὸ δικό σου.

Ἐσὺ εἶσαι ἡ ὁμοιότητα.

Ἡ γυναίκα εἶναι ἡ ὁμοιότητα. Καὶ ἐγὼ θάλεγα: ἡ ἀνταπόκριση. Ὅλο ἀναζητᾷ, ὅλο καλεῖ καὶ ἀπαντᾷ. Καθὼς πίστευαν οἱ ἀρχαῖοι καὶ τὸ διατήρησαν πάντα οἱ ποιητὲς καὶ ἡ κρυφὴ παράδοση, τὸ σύμπαν συγκροτήθηκε ἀπὸ ἀντιθέσεις ποὺ ἐνώνονται καὶ χωρίζονται ὑπακούοντας σὲ κάποιο ρυθμὸ μυστικό. Ἡ ποιητικὴ γνώση — ἡ φαντασία ἡ δημιουργικὴ δύναμη τῶν εἰκόπων στὸν κόρφο τῶν ὁποίων οἱ ἀντιθέσεις συγχωνεύονται — ἀφήνει νὰ ἀστράψῃ στὰ μάτια μας ἡ κοσμικὴ ἀναλογία. Ὁ Baudelaire ἔλεγε: Ἡ φαντασία εἶναι ἡ πιὸ ἐπιστημονικὴ ἀπὸ τὶς δημιουργικὲς μας ἱκανότητες, γιατί μόνο αὕτη εἶναι ἱκανὴ νὰ ἀντιληφθῇ τὴν παγκόσμια ἀναλογία, αὐτὸ ποὺ μιὰ ἀπόκρυφη θρησκεία θ' ἀποκαλοῦσε ἀνταπόκριση.

«... Ἡ φύση εἶναι ἓνας στίχος, μιὰ ἀλληγορία, ἓνα μοντέλο...». Ἡ ἐπίμονη ἐπανάληψη τῶν μύθων καὶ τῶν εἰκόπων μέσα στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων ἀπὸ ἄτομα καὶ λαοὺς ποὺ δὲν εἶχαν ἐπαφὴ μεταξύ τους δὲν μπορεῖ λογικὰ νὰ ἐξηγηθῇ παρὰ μόνον ἂν δεχτοῦμε τὸν ἀρχέτυπο χαρακτῆρα τοῦ σύμπαντος καὶ τοῦ ποιητικοῦ λόγου. Εἶναι βέβαιον πὼς ὁ ἄνθρωπος ἔχει χάσει τὸ κλειδί τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Διαμελισμένος ἐσωτερικά, ἀποκομμένος ἀπὸ τὴ φύση, ἐνσωματωμένος στὴ θύελλα τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ μόχθου, σκλάβος τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τῶν ἄλλων, βασιλιᾷς ἐκθρονισμένος, χαμένος σ' ἓνα λαθύρινθο ποὺ δὲν φαίνεται νάχει ἔξοδο ὁ ἄνθρωπος φέρνει βόλτες γύρω ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του ἀκούραστα. Καί μιὰ φορά, γιὰ μιὰ στιγμή εἶναι ἀρπαγμένος στὰ γρανάζια τοῦ χρόνου, σταματᾷ τὸ μαρτύριο. Ἡ ποίηση κι' ἀγάπη τοῦ ἀποκαλύπτουν τὴν ὑπαρξη αὐτοῦ τοῦ ὑψηλοῦ χώρου, ὅπου, ὅπως λέει καὶ ἡ Δεύτερη Διακήρυξη «ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος, τὸ πραγματικὸ καὶ τὸ φανταστικὸ, τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον, ἐκεῖνο ποὺ μπορεῖς νὰ κοινωνήσεις καὶ αὐτὸ ποὺ δὲν μπορεῖς νὰ κοινωνήσης, τὸ ψηλὸ καὶ τὸ χαμηλὸ θὰ πάθουν νὰ θεωροῦνται ἀντιφατικά».

Δέν είναι ακόμα καιρός νά κάνουμε ένα από εκείνα τά ζυγίσματα πού τόσο άγαιοῦν οἱ κριτικοί καί οἱ ἱστορικοί. Σήμερα κανεῖς δέν τολμᾷ ν' ἀρνηθῇ πῶς ὁ σουρρεαλισμός κατάφερε μέ τρόπο δυναμικό νά διαμορφώσῃ τήν εὐαισθησία τῆς ἐποχῆς μας. Ἐξ ἄλλου, αὐτὴ ἡ εὐαισθησία, σέ μεγάλο μέρος, εἶναι δημιουργία δική του. Ἀλλά τὸ ἔργο τοῦ σουρρεαλισμοῦ δέν περιορίστηκε μονάχα στήν ἐκφραση τῶν τάσεων τῶν πιό μυστικῶν τοῦ καιροῦ μας καί νά προλάβῃ τίς μελλούμενες. Αὐτὴ ἡ κίνηση, πρόθεση εἶχε νά ἐνσαρκωθῇ σέ ἱστορία καί νά μεταμορφώσῃ τὸν κόσμιο μέ τὰ ὄπλα τῆς φαντασίας καί τῆς ποίησης. Δέν ὑπῆρξε διαφορετικὴ οὐτε ἡ ἀπόπειρα τῶν πιό μεγάλων ποιητῶν τῆς Δύσης. Μπροστὰ στὰ ἐρείπια τοῦ ἀγισμένου μεσαιωνικοῦ κόσμου καί ταυτόχρονα πρόσωπο μέ πρόσωπο μέ τὴν ἐρήμωση τὴν βιομηχανική καί τὴν ὠφελιμιστική, πού οἰκοδόμησε ὁ ὀρθολογιστικὸς πολιτισμός, ἡ σύγχρονη ποίηση ἔρχεται ὡς ἓνα νέο ἱερὸ μυστήριον πέρα ἀπὸ κάθε ἐκκλησία καί πίστη. Ὁ Novalis εἶπε πῇ: «ἡ ποίηση εἶναι ἡ φυσικὴ θρησκεία τοῦ κάθε ἀνθρώπου». Ὁ Blake ὑπογράμμισε πάντα πῶς τὰ βιβλία του ἀποτελοῦσαν τὰ «ἱερὰ γράμματα» τῆς νέας Ἱερουσαλήμ. Πιστός σ' αὐτὴν τὴν παράδοση ὁ σουρρεαλισμός ἀναζητᾷ ἓνα καινούργιο θωμὸ ἐξωθρησκευτικό, θεμελιωμένο, πάνω στὸ τρίπτυχο τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀγάπης καί τῆς ποίησης. Ἡ σουρρεαλιστικὴ ἀπόπειρα θρυμματίστηκε πάνω σὲ τοῖχο. Γιὰ νά ἐγκатаσταθῇ ἡ ποίηση στὸ κέντρο τῆς κοινωνίας, νά μετατραπῇ σὲ πραγματικὴ τροφή τῶν ἀνθρώπων καί μέ κατεύθυνση τόσο αὐτογνωσία ὅση χρειάζεται γιὰ νά μεταμορφωθῇ, ἀπαιτεῖ ἐπίσης καί μιὰ ὀλοκληρωμένη ἀπελευθέρωση ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν κοινωνία. Μόνο σὲ μιὰ ἐλεύθερη κοινωνία θὰ μπορέσῃ νά εἶναι ἡ ποίηση ἓνα κοινὸ καλὸ, μιὰ συλλογικὴ δημιουργία καί μιὰ παγκόσμια συμμετοχή. Ἡ ἀποτυχία τοῦ σουρρεαλισμοῦ μᾶς φωτίζει ἓνα ἄλλο γεγονός, ἴσως μεγαλύτερης ἀκόμη ὑποστολῆς τῆς ἐπανάστασης. Ἐκεῖ ὅπου οἱ παλιὲς θρησκείες καί τυραννίες πέθαναν, ξαναγεννιῶνται ὁ πρωτογονισμός καί οἱ ἄγριες εἰδωλολατρίες. Κανεῖς δέν ξέρεῖ τί μᾶς ἐπιφυλάσσουν τὰ ἐπόμενα 30 ἢ 40 χρόνια. Δέν γνωρίζουμε ἂν ὅλα θὰ καοῦν, ἂν θὰ ἐκραγῇ τὸ φυτίλι τῆς φλεγόμενης γῆς ἢ ἂν θὰ συνεχισθῇ ἡ παγωμένη κόλαση πού παραλύει ὀλόκληρο τὸν κόσμον ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ πολέμου. Οὔτε εἶναι εὐκόλο νά προδικάσῃ κανεῖς τὸ μέλλον τοῦ σουρρεαλισμοῦ. Ἀλλὰ ἐγὼ ξέρω κάτι: Ὅπως τὰ γνωστικὰ σχίσματα τῶν πρώτων αἰώνων τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅπως οἱ ἀλλεπάλληλες αἵρέσεις καί οἱ φωτισμένες ὁμάδες τῆς Ἀναγεννήσεως καί ἡ Ρομαντικὴ ἐποχή, ὅπως ἡ ἀπόκρυφη παράδοση πού ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα δέν ἔπαψε νά ἀπασχολῇ καί τὰ πιό μεγάλα πνεύματα, ὁ σουρρεαλισμός — σ' ὅ,τι ἔχει καλλίτερο καί ἀξιολογώτερο — θὰ ἐξακολουθήσῃ νά εἶναι ἓνα κάλεσμα καί ἓνα σῆμα. Ἐνα κάλεσμα στὴν ἐσωτερικὴ περιπέτεια, μιὰ ξαναανακάλυψη τῶν ἰδίων μας τῶν ἐαυτῶν. Καί ἓνα σῆμα στὴ νοημοσύνη, τὸ ἴδιο πάντα, πού διὰ μέσου τῶν αἰώνων μᾶς κάνουν οἱ μεγάλοι μῦθοι καί οἱ μεγάλοι ποιητές. Αὐτὸ τὸ σῆμα εἶναι μιὰ ἀστραπή. Κάτω ἀπὸ τὸ σπασμικὸ φῶς τῆς διακρίνουμε κάτι ἀπὸ τὸ μυστήριο τῆς ὑπαρξιακῆς μας ὑπόστασης.

Μεξικὸ 1954

ΤΟΥ ΔΡΥΜΟΥ ΤΑ ΖΩΑ

Πέφτει τὸ θράδυ
καὶ τοῦ δρυμοῦ τὰ ζῶα
ἀκίνητα καὶ ταραγμένα ψυχανεμίζονται.
Καιρὸς γὰρ πᾶνε στίς κοῖτες τους.

Ἄρκετὰ στάθηκε ὁ ἥλιος στή ράχη τους
ὅλη μέρα πυρφόρο μαχαίρι,
ἄρκετὰ μπερδέφτη στὸ τρίχωμά τους
τ' ἀνεστραμμένο βλέμμα τοῦ κόσμου.

Καιρὸς γὰρ πᾶνε
στὸ κέντρο γὰρ κουλουριαστοῦνε τῆς δίνης,
ὅπου ὅλα τὰ ἐνάντια ἐνώνονται,
τὸ κεφάλι μὲ τὴν οὐρά,
μὲ τὸ στόμα τὰ νύχια.

Ὁ ἄγνωστος τὰ σπηρουνίζει θεός,
καθὼς στέκουν ἀναποφάσιστα
τῆς μοίρας τῇ γραιμῇ γὰρ τραθήξουν,
τὸ μεγάλο πῆδημα,
πού, ὅσο κι ἂν περιμένει,
σὰ λίμνης τὰ σφίγγει κλοιός.

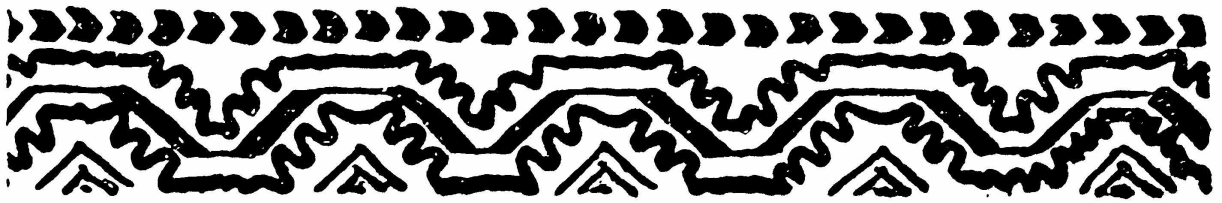
ΤΩΝ ΓΕΡΟΝΤΩΝ ΤΑ ΣΤΟΜΑΤΑ

Σὰν τ' ἄσαρκα στόματα τῶν μικρῶν πουλιῶν
τ' ἀκατοίκητα στόματα τρέμουνε τῶν γερόντων
κι ἀπὸ μνημῆες κι ἐλπίδα
περιμένουνε γὰρ γεμίσουν,
τρύπες ἀνοιχτές,
ὅπου ἔλυσε τὸ γέλιο τους καὶ τὸ κλάμα,
σκάλα πού ὁδηγεῖ ἴσια στήν καρδιά τοῦ "Λδη.

Ρημαγμένα πηγάδια,
τὸ θαῦμα ἀκόμα προσμένουν.
κι ἴσως τῇ λεπίδα τοῦ ἀγγέλου
γιά χαμέγελο τήνε παίρνουν
καὶ χωρὶς ἀντίσταση παραδίνονται.

ΟΛΓΑ ΒΟΤΣΗ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΤ' ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗ

Ἀπομνημονεύματα τοῦ Μακρυγιάννη
σελὶς πενήντα ὀχτὼ
διαβάζουμε στὸ περιθώριο γραμμένα δεξιὰ κι ἀπὸ ζερβά
μὲ κάτι γράμματα χοντρά πὺ φαίνονται θαρρεῖς
σὰ μαχαιριές νὰ βγοῦν ἀπ' τὸ χαρτί:
«Σήκω, βασανισμένε μας παππού, τυραννομάχε μας
ἀπ' τ' ἀχυρένιο στρώμα σου πὺ ξάπλωσες βαριά
καὶ τρώει ἡ πίκρα τὸ κορμὶ
ὄμπυο ὡς τρέχουν οἱ πληγές ἀπ' τ' Ἀναπλιοῦ τίς μπάλες
τοῦ κάστρου τῆς Ἀθήνας.
Φόρα τὴν ἄσπρη φουστανέλλα σου, τὴν κεντημένη φέρμελη
τὰ κόκκινα τσαρούχια σου καὶ τ' ἀκριβά σου τ' ἄρματα
καὶ τὸ βαρὺ σου τὸ σπαθὶ
νὰ δῆς καινούργια τὴν Ἑλλάδα μας
καθὼς λαχτάρει ἡ ψυχὴ σου κι ὅλο στοχάζονταν
καὶ ξόμπλιαζε στὰ ὄνειρα καὶ στὰ χαρτιά
ν' ἀστροβολάει χορεῖοντας ψηλὰ στὰ στήθια μας
γιγάντιες δρασκελιές ἀπὸ κορφὴ στὴν ἄλλη τὴν κορφὴ
νὰ λούζεται μέσ' στὴ χαρὰ καθὼς ἡ πέρδικα
στὴν πάχνη τῆς ἀγῆς
σκορπίζοντας πρὸς τὸ Βορῖα πρὸς τὸ Νοτιά
τὴν πίκρα πὺ κουβάλαγεν ἀσήκωτη στοὺς ὄμιους
ὅπως ἐγύριναε στοὺς κάμπους μας
καβάλα στὶς βοδάμαξες, σὲ ροῖνες φορτωμένες
τρεῖς γύρες τὸ μαντήλι τῆς δεμένο στὸ κεφάλι
ἀντάμα μὲ τίς μάνες μας τίς ἀδελφές πὺ πίσω
οἱ ὀχτροὶ πὺ βάζουνε φωτιές, βουλιάζουνε τὰ σπήτια μας
μὲ τίς χοντρές τους τίς γρεντές πὺ κρέμονται τὰ στάχνα
ἡ φουστανέλλα τοῦ παπποῦ καὶ τ' ἄρματα τοῦ Δώδεκα
καὶ κλαίγανε χορητιάζοντας τὰ χώματα
ἀνάμεσα στὰ σβώλια
ἐκεῖ πὺ σπέρναν τοὺς καρπούς
ἐδέχονταν τοὺς ἄντρες τους καφτὰ τὰ μεσημέρια
νανούριζαν καὶ τὰ παιδιὰ σκυφτὲς στὴ σαρμανίτσα.

Νὰ δῆς χαρούμενη καὶ πάλι τὴν Ἑλλάδα μας
βασανισμένη μάνα μας
πὺ διάβαινε στὶς πόλεις μας τὰ γέρια τῆς ν' ἀπλώσει
στὰ σκοτωμένα τῆς παιδιὰ πὺ κοιτῶνται στοὺς δρόμους
ἀνάλαφρα τὰ δάχτυλα τὰ μάτια νὰ τοὺς κλείσει
ν' ἀποσχεπάσει τὰ γυμνά τῶν κοριτσιῶν τὰ πόδια

κι ανάμεσα στὰ στήθεια τους ποὺ στράγγισε τὸ αἷμα
τὰ χεῖλια της, τὰ μάγουλα γλυκὰ γιὰ ν' ἀκουμπήσει.

Ἀντρειωμένε μας παππού, σὲ καρτεροῦν τὰ νιάτα μας
νὰ σηκωθῇς ἀπ' τὸ βαρὺ ποὺ κοιτέσαι τὸ στρῶμα
ρίξε μιὰ ντουφεκιὰ μὲ τ' ἄρματα τοῦ Εἰκοσιένα
ν' ἀντιλόησουνε οἱ λαγκαδιές καὶ τὰ βαθειὰ ρουμάνια
τριγύρω σου νὰ μαζευτοῦν χιλιάδες τὰ παιδόπουλα
δισέγγονα, τρισέγγονα τῆς δοξασμένης σου Γενιᾶς
νὰ στρώσουμε τραπέζι τῆς χαρᾶς ἐδῶ στὰ μαρμαρένι' ἀλώνια
νὰ μᾶς βλογήσεις τὸ ψωμί καὶ τὸ κρασί
νὰ πάρουμε ἀπ' τὰ χέρια σου μεταλαβιά,
τὸ σῶμα τῆς Πατρίδας
καὶ τὰ κορίτσια μας μὲ τ' ἄρματα στὴ ζώση
νὰ στρώσουνε τοῦ γάμου τους προικιὰ τίς κόκκινες βελέντζες
στὸ παιδεμένο σου κορμὶ βαριά γιὰ νὰ κουμπήσεις
νὰ πῆς κι ἓνα τραγούδι ἀπ' τὰ παλιά
γιὰ τ' Ἀναπλιὺ τίς μάχες τοῦ Ναβαρίνου τὴ φωτιά
τὰ χέρια σου ποὺ τσάκισαν στὸ κάστρο τῆς Ἀθήνας.
Χριστοῦγεννα σαράντα τρία, παραμονὴ τὸ βράδυ
γι' ἀνάμνηση τὰ γράφω περαστικὸς μιὰ νύχτα
σὲ τοῦτο τὸ χωριό, ποὺ τὴν αὐγὴ βαρέσαμε τοὺς Γερμανοὺς
στὸ ρειπωμένο μῦλο

Α. Κ. μὲ τὸ ψευδώνυμο Ἀριστογείτων.

Συμπλήρωμα τοῦ χρονικοῦ ἐδέησε νὰ γράψουμε κι ἐμεῖς
μετὰ εἰκοσιπέντε χρόνια
κι ἀκολουθοῦν ἐτοῦτ' οἱ στίχοι μας
ποὺ γράφουμε κι ὅλο σφουγγίζουμε τὰ δάκρυα
νὰ μὴ μᾶς βλέπουν τὰ παιδιὰ ποὺ μᾶς κοιτάζουνε
κι ἂν μᾶς ρωτήσουνε, ποῦ πῆγανε τ' ἀντρειωμένα χρόνια μας
σὰν τί νὰ ποῦμε στὰ παιδιὰ
τί κάναμε τ' ἀδέρφια μας ποὺ τᾶφαγε τὸ χῶμα
τὸ Γιαννακὸ καὶ τὸ Θωμᾶ, τῆς κυρὰ - Ρήνας τὸ παιδί
τὸ γείτονα τὸν Παντελῆ καὶ τὸ γιατρὸ
τὸ δάσκαλο μὲ τὰ γιαλιὰ
ποὺ πλέκ' ἀζόμα ἢ μάνα του τὴ μάλλινη φανέλλα
νὰ μὴ κρυώνει τὸ παιδί τὸν καρτερεῖ ἢ μάνα του
τί κάναμε τὸ αἷμα μας καὶ τίς πληγές ποὺ γιόμωσαν τὰ στήθια μας
τὰ πληγωμένα πόδια μας γυμνοὶ ποὺ περπατούσαμε
καὶ τὰ τραγούδια μας καὶ τοὺς χοροὺς ποὺ βόγγαγαν οἱ στράτες
τὰ μεσάνυχτα στὰ χωριά
τὸ γράμμα τῆς Ἑλένης μας, τὸ κόκκινο μαντήλι της
καθὼς μᾶς ἔλεγε «τὸ ἔχε γειά» μὲ τὴν αὐγὴ
στὸ χιονισμένο λόφο.

Πῶς πέρασαν τὰ χρόνια . . . Χριστούγεννα σαράντα τρία
 ὁ ἀγέρας ἐσπηρεύονιαζε τραγεία τ' ἄλογά του
 σὰν δαίμονες ἐχτύπαγαν τὶς στέγες μας, τὶς πόρτες
 μαζεύανε σωροὺς κρουσταλλιασμένα χιόνια
 ὄντας ἀκούστηζε φωνὴ καὶ βήματα στὴν πόρτα
 σηκώθηκε ὁ πατέρας μας, ἡ μάνα μας ἐκράταγε τὴ λάμπα
 καὶ πέρασε στὴν κάμαρη, ἐγιόμωσεν ὁ ἴσκιος του
 τὰ φυσεκλίγια σταυρωτά, στὸν ὄμο τὸ ντουφέκι
 ποὺ μύρισε τὸ σπήτι μας καπνοὺς ἀπ' τὴ μπαρούτη
 ἀντρίκιος ἰδρωτὰς ἀπ' τοῦς ἐμούσκουε τὰ γένεια του, τὸ πρόσωπο
 τὰ δασωμένα στήθια του
 καὶ ἀνάτρεμε τὸ αἷμα του, ἐφλόγαε σὰν τὴ φωτιά
 ποὺ καίγονταν στὸ τζάκι
 ὥς χούφτιαζε τὰ χέρια μας μὲ δύναμη καὶ πίστη
 καὶ στρώθηκε στὴν τάβλα μας ποὺ τοῦστρωσεν ἡ μάνα
 νὰ φάει ψωμί, νὰ πιεῖ κρασί καὶ ἀπόδειπνα νὰ κοιμηθῇ
 ξεστὰ στὸ παραγώνι.

Τέταρτον αἰῶνος ἐπέρασεν καημένε Ἀριστογείτονα
 ἂν ζῆς ἢ ἂν ἀπέθανες σὲ τοῦτο τὸ Ρωμείο τὸ δύστηχο
 καὶ ἐμεῖς νὰ κλείσουμε τὸ χρονικὸ μὲ τοῦτες τὶς ἀράδες μας
 βιαστικά καὶ νὰ τὸ κρύψουμε
 τί ἀκούγονται τὰ βήματα ποὺ ἔρχονται στὸ δρόμο
 ἀκούγονται τὰ τύμπανα, οἱ προσταγές καὶ τὰ χοντρά τους ἄρθρα
 οἱ μηχανές βουλιάζουνε τὴν ἀσφαλτο
 ἀκούγεται ἡ κραυγὴ τῶν γυναικῶν στ' ἀπέναντι σοκκάκι
 καὶ δεύτερη καὶ τρίτη
 ἐγιόμωσαν οἱ δρόμοι ἀπὸ φωνές
 οἱ μάνες μας μοιρολογοῦν ἀνοίγοντας τὶς πόρτες.

Μεγαλοβδόμαδο τῶν Χριστιανῶν
 θὰ πάγαιναν σταυρώνοντας τὰ χέρια τους στὸν Ἐπιτάφιο
 νὰ πέσουνε στὰ γόνατα τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ γιὰ νὰ στολίσουνε
 λουλούδια καὶ μ' ἀρώματα
 νὰ βράψουνε τ' αἶγὰ τῆς Πασχαλιάς
 θὰ λούζανε καὶ τὰ παιδιά, θὰ τὰ χτενίζανε
 μ' ἄσπρες τὶς λαμπάδες τους νὰ πᾶν στὴν ἐκκλησιὰ
 νὰ κοινωνήσουν
 καὶ τώρα ξημερώνονται κουρνιάζοντας στ' ἀγιάζι
 ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὰ γήπεδα, τὶς φυλακές, τὰ Ἱπποδρόμια
 νὰ σέρνουνε τὸ μπόγο τους βαρὺ μὲ τὰ σχετάσματα
 τὰ μάλλινα τὰ ροῦχα, τὴν πέτσινη τραγιάσκα
 ἀκόμα καὶ τὰ φάρμακα ποὺ πρόσταζε ὁ γιατρός
 ποὺ φεύγουνε ξανὰ οἱ ἄντρες τους καὶ τὰ παιδιά
 στοὺς ἔρημους τοὺς βράχους
 καὶ πάλι ν' ἀνταμώσουνε τ' ἀδέρφια μας π' ἀφήσαμε
 καὶ στοίχειωσαν, ἐπέτρωσαν στὶς ἄγριες ἀκτὲς
 στὶς σκοτεινὲς χαράδρες.

ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΘΑΝΑΣΗ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ

ΘΕΜΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ - ΝΟΒΑΣ

Γεννημένος στη Ναύπακτο ο Θέμος Νόβας, έφερνε μέσα του την ψυχή και την αγνότητα του ρουμελιώτικου χώρου — την ίδια ψυχή που μετουσίωσαν σε τέχνη ο Παλαμής, ο Παπαντωνίου, οι Χατζοπουλαίοι, ο Γκόλφης, ο Μαλακάσης. Ένας έκλεκτος λοιπόν της μεγάλης ρουμελιώτικης χορείας κι ο Θέμος Νόβας μάς άφησε πίσω του ένα έργο στοχαστικό και καλογραμμένο από όπου προβάλλει ζωντανή όλη του ή μαχητικότητα και ή πνευματική του αδιαλλαξία, για τα ζητήματα που περίμεναν μια υπεύθυνη γνώμη, δηλαδή μια κρίση αληθινή κι άπροκατάληπτη.

Στά πρώτα ξεκινήματά του, μαθητής ακόμη του σχολαρχείου, γράφει στίχους, μελετάει λογοτεχνία κι αντιπολιτεύεται τον άδελφό του Γ'. Άθάννα από μια έφημερι-δούλα που έδγαζαν τότε στη Ναύπακτο μαζί.

Άργότερα σπουδάζει νομικά, χωρίς αυτό να τον έμποδίζει ναρχεται σ' έπαφή με τα νεοελληνικά κείμενα και τη λογοτεχνική ζωή της εποχής του. Διαρκώς καταρτίζεται, πλουτίζει τον έσωτετικό του κόσμο με διώματα που θα τα μεταπλάσει κατόπιν σε τέχνη· έτοιμάζεται ν' άγωνιστεί με τον τρόπο του.

Κατόπιν κυκλοφορεί μία ιδιόμορφη πλακέτα ποιημάτων με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Λουλούδια στα μαλλιά της». Πρόκειται για μια σειρά από τραγούδια που οι πηγές του βρίσκονται στους λυρικούς της Ρούμελης.

Παρά τον άβρό τους τόνο και την έκλεπτισμένη μουσικότητά τους, ο ποιητής δεν εξάντλησε την ποιητική πρόθεση σε μια κούφια ωραιολογία. Στά πρώτα του εκείνα λυρικά σχεδιάσματα κρύβεται πολλή όμορφιά και πολλή αλήθεια. Ο αναγνώστης βρίσκειται μπροστά σ' έμια άσυνήθιστη αίσθηση πραγμάτων και ψυχικών καταστάσεων. Τα περισσότερα αποτελούν μία έντελως προσωπική καταγραφή αίσθηματισμού και ρεμβάτικών αναπολήσεων.

Όστόσο ο Θέμος Νόβας δεν περιορίστηκε μοναχά στο καθαρά ποιητικό του έργο. Υπήρξε κι ένας από τους πιο αντιπροσωπευτικούς συγγραφείς ταξιδιωτικών. Άριστες ήταν οι έντυπώσεις που άφησαν οι άδρες του περιγραφές από το Βόρειο Πόλο. Άλλωστε ο συγγραφέας του βιβλίου «Ένα μήνα στο Βόρειο Πόλο» είναι ένας από τους μετρημένους στα δάκτυλα έλληνες που έπιτεκέφθηκαν τη θρυλική Θούλη, την παγωμένη αυτή άκρη της γής. Η ποιητική του ευπάθεια που πάντοτε βρισκόταν σε μιάν όξυνση και σε μια διαρκή δασανιστική έγρήγορση, συνέλαβε το θέμα του και το απόδωσε σε άξεπέραστες λογοτεχνικές γραμμές, που θα μένουν υπόδειγμα καλλιέπειας και ζωντανού ύφους. Η ποιητική σύλληψη του Βόρειου Πόλου προσφέρεται χωρίς φωτοσκιάσεις, με μια ούσία και έκφραση που συμβαδίζουν και που δίνουν στο βιβλίο τη σφραγίδα μιας άκρας έκλεκτικότητας, ενός καθαρού γραψίματος.

Στο ένεργητικό του ταξιδιωτικού συγγραφέα ανήκει και το μικρό, αλλά μεστό βιβλίο για τη Χίο, «το νησί των γλυκών και των μύρων», όπως την όνομάζει. Στο νησί αυτό ο Θέμος Νόβας υπηρέτησεπ μια σειρά έτών σά Νομάρχης, και το πέραςμά του από 'κει άφησε βαθιά τα ίχνη του. Το ύφος του βιβλίου αυτού δεν το συ-ναντά συχνά κανείς σε ταξιδιωτικά γραφτά. Λυρικό, εύχυμο, ποιητικό. Προπαντός

αυτό: ποιητικό. Παραθέτω ένα μικρό κομμάτι: «'Αλλά τὸ λουλούδι σύμβολο τῆς Χίου εἶναι τὸ γιασεμί, ὃ «χίος ἴασμος» τῆς ἀρχαιότητος, τὸ μεθυστικότερο γιασεμί τοῦ κόσμου. Ἀνθίζει καὶ μοσκοβολᾷ παντοῦ, στίς σκάλες καὶ στὰ μπαλκόνια τῶν σπιτιῶν, στίς μπουτουιέρες τῶν κυριῶν, στὰ μαλλιά καὶ στὸ στήθος τῶν γυναικῶν, στὴν ψυχὴ ὅλης τῆς χιώτικης κοινωνίας. Θὰ ἔλεγα σχεδὸν πῶς ὁ χρόνος τῆς Χίου δὲν ἀρχίζει, ὅπως παντοῦ, τὴν πρωτοχρονιά. Ἀρχίζει ὅταν ἀνθίσουν τὰ πρῶτα γιασεμιά καὶ τελειώνει ὅταν μαραθοῦν τὰ τελευταῖα. Ἡ Χίος δὲν παρακολουθεῖ οὔτε τὸ Ἰουλιανὸ οὔτε τὸ Γρηγοριανὸ ἡμερολόγιο, ἀκολουθεῖ τὸ ἡμερολόγιο τῶν λουλουδιῶν της».

Καὶ παρακάτω θὰ συνεχίσει: «καὶ νὰ δῆτε... πού μερικοὶ πονηροὶ χιώτες ὅταν ὀσφράθηκαν τὴν ἀδυναμία μου μοῦ φέρναν λουλούδια κάθε φορὰ πού ἐρχόταν νὰ μοῦ ζητήσουν κάτι. Ἦταν ὁμόνος τρόπος νὰ μὲ δωροδοκῶσουν καὶ νὰ πετύχουν τὸ ρουσφέτι τους. Ἀλλὰ μὴν ἀνησυχῆτε! Ἀνθρωποὶ πού δωροδοκοῦν μὲ λουλούδια δὲν μποροῦν ποτὲ νὰ ζητήσουν ἄδικο πράγματα».

Ἀφήνοντας τὸν ποιητὴ καὶ τὸν ταξιδιωτικὸ συγγραφέα καὶ παρακάμπτοντας προσωρινὰ τὴν προσφορὰ τοῦ σὰν κριτικοῦ τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου, ἄς τὸν δοῦμε ἀπὸ μιὰ ἄλλη πλευρά· ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς λογοτεχνικῆς τοῦ κριτικῆς. Γιατί ὁ ζωντανὸς αὐτὸς ἐπαχτίτης μὲ τὴν ἀπέραντη μύρρωση καὶ τὸν ἄρτιο φιλολογικὸ ἐξοπλισμό, ἦταν σὲ θέση νὰ μᾶς πεῖ πολλὰ ἐνδιαφέροντα πράγματα γύρω ἀπὸ τὴ λογοτεχνικὴ παραγωγὴ τῆς χώρας μας, καὶ νὰ προβεῖ σὲ ἀξιολογικὲς τοποθετήσεις προσώπων καὶ κειμένων. Ἔτσι τύπωσε μιὰ σειρά βιβλία — ἐκρήξεις ἐνθουσιασμοῦ θὰ τὰ χαρακτηρίζα — σχετικὰ μὲ τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Παλαμᾶ, τοῦ Μαλακάση, τοῦ Ψυχάρη καὶ τελευταῖα τοῦ Παπαδιαμάντη.

Ὁ Σολωμὸς γιὰ τὸν κριτικὸ μας ἦταν ἡ ἠθικὴ μεγαλοφυΐα, ὁ πρῶτος λαμπρὸς ὀγκόλιθος στὸ νεοελληνικὸ πολιτιστικὸ οἰκοδόμημα. Κάπου παρατηρεῖ: «Ἡ ἐπίδραση τοῦ Σολωμοῦ στὴν ποίηση εἶναι πολὺ μικρὴ ἂν συγκριθεῖ μὲ τὴν ἐπίδρασή του στὴν κοινωνία καὶ στὸ ἔθνος. Αὐτὴ ἡ γύρω ἀπὸ τὸ ἔργο του κριτικὴ ἄνθιση τῶν τελευταίων ἐτῶν δὲν κατόρθωσε νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν ποιητικὴ παραγωγὴ μας. Ἐμείνε ἀπλὴ συζήτηση. Σολωμικὸ ποιητὴ ἐγὼ δὲν βλέπω σήμερα κανένα, σολωμικοὺς ὅμως ἔλληνες βλέπω πολλοὺς καὶ παντοῦ».

Κι ἄλλου διαβάζουμε: «Ὁ Σολωμὸς ἄλλωστε ἂν ἔκαμε τὴν ποίηση ἐλληνικὴ, ἔκαμε καὶ ποιητικὴ τὴν Ἑλλάδα». Κι ἐξηγώντας τὸ ποίημα τοῦ Σολωμοῦ γιὰ τὴ δόξα τῶν Ψαρῶν, παρατηρεῖ πῶς ἡ δόξα τοῦ Σολωμοῦ εἶναι ἡ λιτότερη δόξα τῆς ιστορίας.

Τὸν Παλαμᾶ σὲ μιὰ ἄλλη μελέτη του τὸν χαρακτηρίζει σὰν ποιητὴ ἐλέφ Θεοῦ. Σὰν μιὰ φωνὴ πού ἤρθε στὴν ὥρα της γιὰ νὰ ταραξεῖ τὸ τέλμα τῆς ἐθνικῆς κατάπτωσης μετὰ τὸν ἄτυχο πόλεμο τοῦ '97. Παρατηρεῖ: «Σήμερα ξέρομε ὅτι ἡ Ἑλλάδα μας στὰ '97 ἔχασε μὲ τὸ Δεληγιάννη μιὰ πολεμικὴ κι ἐκέρδισε μὲ τὸν Παλαμᾶ μιὰ πνευματικὴ νίκη». Στὸ '97 λοιπὸν ὁ Θέμος Νόδας βλέπει τίς βασιλόφλεβες τοῦ παλαμικοῦ οἴστρου. Καὶ παρακάτω θὰ προσπαθήσει νὰ συλλάβει τὴν ἀσύλληπτη παλαμικὴ πεμπουσία, γράφοντας: «Ἐμείνε ποιητὴς γιατί ἐφιλοσόφησε χωρὶς νὰ γίνε φιλόσοφος, γιατί ἐθνικολόγησε χωρὶς νὰ γίνε πολιτικός, γιατί ἐθηρολογῆσε χωρὶς νὰ γίνε ἱεροκήρυκας, ἀκριβῶς γιατί ἔγινε μόνο ποιητὴς, γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἔγινε ὁ πρῶτος ποιητὴς τῆς ἐποχῆς του. Ἄλλοι μπορεῖ νὰ τραγοῦδῃσαν γλυκύτερα· κανεῖς δὲν τραγοῦδῃσε μεγαλοφυέστερα».

Ἔτσι εἶδε τὸν Παλαμᾶ σὰν τὸ ἔσχατο ὄριο τῆς φιλοσοφικῆς ποίησης. Πέρα ἀπ' αὐτὸν ὑπάρχει φιλοσοφία, ἀλλὰ δὲν εἶναι ποίηση. Ὁ Παλαμᾶς εἶδε, αἰσθάνθηκε, σκέφθηκε ἀλλὰ προσπέρασε τραγουδώντας.

Πολλὰ θὰ εἶχε κανεῖς νὰ παρατηρήσει καὶ γιὰ τὸ κριτικὸ ἀντίκρουσμα πού κάνει ὁ Θέμος Νόδας στὸ ἔργο τοῦ Μαλακάση καὶ τοῦ Ψυχάρη.

Παραλλάζοντας κάπως εκείνο που γράφει ο ίδιος για τον Μαλακάση, θα μπορούσαμε να πούμε με τη σειρά μας πώς μια σκιαγραφία της πνευματικής δραστηριότητας του Θέμιου Νόβα κινδυνεύει να γίνει μια ανάγνωση των κριτικών του έργων.

Για το έργο του μεσολογγίτη ποιητή Μίλτου Μαλακάση τρέφει βαθύ σεβασμό κι απέραντη εκτίμηση. Για το Θέμιο Νόβα ο Μαλακάσης ήταν «ο πρώτος μετά τον Ένα» δηλ. μετά τον Παλαμά. «Ο Μαλακάσης — θα μας πει — είναι ο ρουιελιώτης πρίγκηπας του ελληνικού λυρισμού. Άλλος με τη μελαγχολία του και το άπαθές του πάθος θα ήταν ένας ποιητής της παρακμής, ένας ποιητής του λυκόφωτος. Ο Μαλακάσης δεν είναι. Αυτός ο άρητόρευτος κι ο άδρὸς κι ο μουσικότατος ποιητής μένει πάντα ὅλος ζωὴ κι ὅλος νιάτα. Αυτός ο ἀριστοκράτης ἔχει ψυχὴ λαοῦ. Νά τί του δίνει τὸ δικαίωμα νὰ λέγεται διδάσκαλος. Χωρὶς νὰ διατάζει ἦταν ἕνας ἀρχηγός· χωρὶς νὰ γράφει ἔθνικα θέματα ἦταν ἐθνικὸς ποιητής. Ἴδου τὸ παράδοξο μεγαλεῖο τοῦ Μαλακάση. Ὁ Μαλακάσης εἶναι ἀπὸ τοὺς λίγους μαζί με τὸ Χάινε, ποιητὴς ποὺ κατόρθωσε νὰ ὑψωθεῖ στὴν πρώτη γραμμὴ τῶν ἀξιῶν χωρὶς τὰ λεγόμενα μεγάλα θέματα. Εἶναι ὁ μεγάλος ποιητὴς τῶν μικρῶν ποιημάτων». Ἡ αἰσθηματικὴ μελαγχολία τοῦ Μαλακάση εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ σημεῖα ποὺ ζωηρὰ υπογράμμισε ὁ Θέμιος Νόβας. Ἡ μελαγχολία τοῦ μεσολογγίτη βάρδου εἶναι ἀνάλαφρη, γλυκιὰ καὶ μεθυστικὴ. Γίνεται ζήλεια, γίνεται νοσταλγία, γίνεται θαρυθυμία, γίνεται παράπνοο, ἀλλὰ δὲν γίνεται ποτὲ μεγάλος πόνος. Εἶναι ἕνα ἐξαίσιον ρομαντικὸ κέφι.

Ἀλλὰ μετὰ τὸν ποιητὴ τοῦ «Μπαταριά» καὶ τοῦ «Τάκη Πλούμα», μετὰ τὸν ποιητὴ τῶν δύο ἀνοιξέων, τὸν Μαλακάση, δὲν ξεμπερδεύει κανεὶς εὐκολα. Ἄς ἀνοιξοῦμε στὰ μάτια μας ἄλλες σελίδες τοῦ ἐπαχτίτη κριτικοῦ, κι ἄς ἀντικρύσουμε τὴν ἐθνικὴ προσφορὰ τοῦ «ἐνοπλοῦ προφήτη τοῦ δημοτικισμοῦ» τοῦ Γιάννη Ψυχάρη. Διαβάσουμε κάπου: «Ἡ πνευματικὴ ἐπανάσταση τοῦ δημοτικισμοῦ ἔφερε τὴν πολιτικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1909 καὶ ἡ πολιτικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1909 ἔφερε τὴν ἐθνικὴ νίκη τοῦ 1912. Αὐτὴ μετὰ δύο λόγια εἶναι ἡ νεοελληνικὴ ἱστορία καὶ κανεὶς φευτοῖστορικὸς δὲν θὰ μπορέσει νὰ τὴν παραχαράξει. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ἀκατάλυτη δόξα τοῦ Ψυχάρη: ὅτι ἔβαλε μιὰ καινούργια δύναμη — τὸ δημοτικισμὸ — στὴν ὑπηρεσία μιᾶς αἰώνιας δύναμης - τοῦ "Ἐθνους».

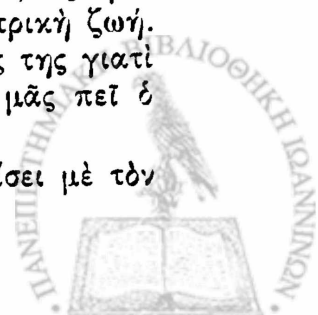
Καὶ γιὰ τὸ θρυλικὸ «ταξίδι» ὁ Θέμιος Νόβας θὰ μᾶς πει κάπου: «ἐγὼ ποὺ ποτὲ δὲν μετράβηξε ἡ συζήτηση γιὰ τὴ γλῶσσα (γεννήθηκα δημοτικιστὴς ὅπως γεννήθηκα Ἑλληνας) θαυμάζω τὸ βιβλίο αὐτὸ προπάντων γιὰ τὴ σκέψη του καὶ γιὰ τὸ αἰσθημὰ του. Τὸ θαυμάζω γιὰ τὸ ἐθνικὸ πάθος του».

Κι ἄλλοθι θὰ γίνει ἐπιτιμητικὸς ὄχι μόνον γιὰ τὴ γλωσσικὴ ἀκαταστασία τοῦ τόπου μας μὰ καὶ γιὰ τὴ στενοκεφαλιά τῶν ἰθυνόντων ποὺ θέλουν σώνει καὶ καλὰ νὰ μᾶς παιδεύουν με λέξεις κούφies καὶ τύπους νεκροῦς. Γράφει λοιπόν: «κι ἀλήθεια ἀποκεῖ ποὺ βγάλαμε τὸν Τούρκο, δὲν τὸν βγάλαμε μετὰ τὸ τυφέκιον, τὸν βγάλαμε μετὰ τὸ ντουφέκι. Νὰ γιατί μποροῦμε νὰ περηφανευόμαστε πῶς ὁ δημοτικισμὸς μεγάλωσε τὴν Ἑλλάδα».

Τὴν τελευταίαν τοῦ ὁμιλία γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη, γιὰ τὸ Πάσχα αὐτὸ τῆς λογοτεχνίας μας, τὴν ἔκανε τὸ Μάη τοῦ '61 στὴν Κέρκυρα, ὅπου καὶ πέθανε τόσο ἀδόκητα, αὐτὸς ποὺ τόσα εἶχε γιὰ νὰ μᾶς προσφέρει ἀπὸ τὰ πλούσια ἀποθέματα τῆς εὐρυμάθειας καὶ τῆς πείρας του.

Ἀφήσαμε τελευταία τὴν πλέον σημαντικὴ προσφορὰ τοῦ Θέμιου Νόβα, τίς βραβευμένες ἀπὸ τὴν «ὀμάδα τῶν δώδεκα» κρίσεις του γιὰ τὴν ἐλληνικὴ θεατρικὴ ζωὴ. «Ἡ ἀθηναϊκὴ δραματογραφία» στέκει πλάι στὰ καλύτερα βιβλία τοῦ εἴδους της γιὰτί μιλάει ἀπροκάλυπτα, ὡμά, «μετὰ πάθος ἀλλὰ χωρὶς ἐμπάθεια», ὅπως θὰ μᾶς πει ὁ ἴδιος στὸ μεστὸ πρόλογό της.

Ἀλλὰ τί εἶναι τὸ βιβλίο αὐτό; Ὁ συγγραφέας του θὰ τὸ χαρακτηρίσει μετὰ τὸν

υπότιτλο «κριτική του θεάτρου». Καί πραγματικά είναι μιὰ σειρά ἀπὸ κριτικὲς ποὺ ἔγραψε κατὰ καιροὺς, γιὰ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἔργα ποὺ ἀνέβηκαν στὰ ἀθηναῖκα θέατρα ἀπὸ τὸ 1932 καί μετὰ.

Γιατὶ ὁ Νόδας ἔχει τὸ πάθος τοῦ θεάτρου. Γνώριζε ὁλόκληρο τὸ σύγχρονο εὐρωπαϊκὸ θέατρο καὶ ἔδωσε τὸ ἄνθος τῆς πείρας του γιὰ τὴν ποιητικὴ ἀγοδο τῆς ἐλληνικῆς σκηνῆς. Γι' αὐτὸ μίλησε ἀπροκάλυπτα. Ἀλλὰ ἀπὸ τότε αἰσθάνθηκε νὰ φυτρώνει μέσα του τὸ πάθος του γιὰ τὸ θέατρο; Ὁ ἴδιος θὰ μᾶς πεῖ πὼς παιδί ἀκόμα πῆγε νὰ δεῖ τὴ «Γαλάτεια» τοῦ Βασιλειάδη ποὺ τὴν ἔπαιξε ἓνας πλανόδιος θίασος ποὺ πέρασε καὶ ἀπὸ τὸν Ἑπαχτο. Καὶ ἦταν, γράφει στὴ «δραματουργία» του, «ἡ πρώτη φορὰ ποὺ ἔδλεπα θέατρο στὴ ζωὴ μου. Ἡ παράσταση θὰ ἦταν ἀσφαλῶς ἄθλια. Τί σημαίνει ὁμως; Γιὰ μένα ἦταν γοητευτικὴ. Εἶδα ἀπὸ τότε σχεδὸν ὅλα τὰ θέατρα τοῦ κόσμου, τὸ θεατρικὸ μου ὁμως ἐκεῖνο βάπτισμα, ἡ «Γαλάτεια» τοῦ φτωχοῦ καφενεῖου τῆς Ναυπάκτου, μένει μπροστὰ στὰ μάτια μου ζωντανό».

Σὰν κριτικὸς ὁ Θέμιος Νόδας, γέμισε μιὰ ἐποχὴ μὲ τὴν ἐπιδλητικὴ παρουσία του. Ὁ λόγος του ἦταν κέραιος καὶ ἔδγαине πρῶτα ἀπ' τὴν καρδιά. Διαβάζουμε στὸ τέλος τοῦ μεγάλου προλόγου τῆς «Δραματουργίας» τοῦτα: «Ἄν οἱ ποιητὲς ἔχουν τὴν εὐθύνη τῶν ψυχῶν, ὅπως θέλει ὁ Οὐγκώ, τότε οἱ κριτικοὶ ἔχουν τὴν εὐθύνη τῶν ὑπευθύνων. Ἡ κριτικὴ εἶναι ἡ συνειδηση τῆς τέχνης. Ἀγαπητὲ ἀναγνώστη, τὸ διβλίο αὐτὸ εἶναι γραμμένο μὲ πάθος. Μὲ πάθος ἀλλὰ χωρὶς ἐμπάθεια. Ἐπρεπε νὰ εἶμαι δίκαιος, ὄχι ψυχρὸς. Δὲν ἐξιστορῶ, συμμιτέχω».

Ὁ Νόδας γνώριζε πολλὰ. Συνδεόταν προσωπικὰ μὲ κορυφαίους ξένους συγγραφεῖς, ἠθοποιούς, σκηνοθέτες καὶ κριτικούς τοῦ θεάτρου καί, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπ' τὰ θεατρικὰ μελετήματά του, κατεῖχε ὅλο τὸ ἰταλικὸ θέατρο καὶ μιλοῦσε μὲ θαυμαστὴ εὐχέρεια γιὰ κάθε θεατρικὸ ζήτημα.

Σὰν θεατρικὸς κριτικὸς δημιούργησε δικό του τύπο. Ὅπως δικό τους τύπο δημιούργησαν ὁ Φῶτος Πολίτης καὶ ὁ καθηγητὴς τῆς Δημόσιας οἰκονομίας Ἀνδρέας Ἀνδρεάδης.

Ὁ Φῶτος Πολίτης δίδασκε πὼς «οἱ κρίσεις γράφονται πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἀρχικοῦ καὶ οὐσιώδους σκοποῦ τῆς κριτικῆς: πρὸς καλλιέργειαν τοῦ πόθου τῆς ποιήσεως. Μέσα ἀπὸ τὴν ζωὴν μας, σὰν ἄνθρωποι ζωντανοὶ καὶ ὕγιεις καὶ ἐλεύθεροι, θὰ αἰσθανθῶμεν νὰ προσάλλῃ ὁ πόθος τῆς ποιήσεως καὶ τὸν πόθον αὐτὸν προσπαθεῖ ν' ἀφυπνίσῃ ὁ κριτικὸς καὶ νὰ καλλιεργήσῃ μὲ τὰ μέσα ποὺ τοῦ παρέχει ἡ ζωὴ τοῦ τόπου του».

Ἀντίθετα ὁ Ἀνδρεάδης, ἀνοιχτὸς ἄνθρωπος καθὼς ἦταν καὶ φίλος τῶν κοσμικῶν συγκεντρώσεων, ἔδλεπε τὴ θεατρικὴ παράσταση ἀκριβῶς ἢ σχεδὸν σὰν κοσμικὴ συνάθροιση. Τὸ θέατρο λοιπὸν γι' αὐτὸν κάθε ἄλλο παρὰ ἐκκλησίᾳ ἦταν. Γι' αὐτὸ καὶ μιλοῦσε στὶς κριτικὲς του γιὰ ἠθοποιούς, γιὰ ἐνδύματα καὶ γιὰ κάθε τι ποὺ τὶς περισσότερες φορὲς δὲν εἶχε καὶ μεγάλη σχέση μὲ τὴν παράσταση.

Ὁ Θέμιος Νόδας στάθηκε στὴ μέση καὶ δημιούργησε τὸ δικό του τύπο. Σὲ μιὰ παράσταση πρῶτα ἦταν θεατὴς καὶ κατόπιν κριτικὸς. Γιὰ τὸν «ἀγαπητικὸ τῆς δοσκοπούλας» θὰ μᾶς πεῖ τοῦτα: «Ἀλλὰ ὁ κριτικὸς θὰ μιλήσῃ παρακάτω, προηγουμένως θὰ ἐξομολογηθεῖ τὴ συγκίνησή του ὁ θεατὴς. «Ὁ ἀγαπητικὸς τῆς δοσκοπούλας» εἶναι ἡ μόνη (παράσταση τοῦ Ἑθνικοῦ) ποὺ χειροκροτήθηκε. Μὲ ἀληθινὰ χειροκροτήματα».

Ὁ ἴδιος ἀλλοῦ μᾶς ἐξομολογεῖται τὸ σύστημα του σὰν κριτικοῦ: «Ὅταν παρακολουθῶ ἓνα ἔργο ἐγκαταλείπομαι ὁλόκληρος στὴ συγκίνηση - δὲν τὸ κρίνω. Ἡ κρίση μου στηρίζεται ἔπειτα στὴ συγκίνησή μου ὡς θεατῆ. Ἔτσι νομίζω πὼς γίνομαι δίκαιότερος».

Κάποτε τοῦ ἐπιτέθηκαν ἐχθροὶ καὶ φίλοι γιὰ μιὰ μακροσκελὴ κριτικὴ ποὺ

έγραψε για κάποια παράσταση. Τους απάντησε μ' εκείνο το άβρο χιούμορ δάνοντας τα πράγματα στη θέση τους: «Ναί, γράφει, απασχολήθηκα... άλλ' από τότε ή αξία ενός έργου κρίνεται από το μήκος της κριτικής; "Ωστε λοιπόν δύο στήλες κριτικής = αριστούργημα, μιὰ στήλη = μέτριο, μισή στήλη = άποτυχία; Σάν πολύ αμερικάνικο είναι αυτό το σύστημα. "Ας μου επιτραπεί νά νομίζω ότι κριτική είναι το περιεχόμενο, όχι το μήκος. "Ένα μετριοτάτο έργο μπορεί νά δώσει άφορμή για τρεις και τέσσερις στήλες κριτικής. "Ο κριτικός στο κάτω κάτω δέν είναι σκλάβος των έργων που κρίνει. "Ο κριτικός κατά βάθος γράφει όχι «για», αλλά «έξ άφορμής» των έργων. Θα ζαρώσουν τα μούτρα τους οι δραματικοί συγγραφείς, το ξέρω, αλλά ή κριτική είναι ένα ισότιμο φιλολογικό είδος. Ταύτα φθέγγεται ο μεγαλύτερος θεατρικός κριτικός της εποχής, ο Γερμανός Άλφρεδ Κέρ. "Η κριτική — λέγει — πολλές φορές είναι και σπουδαιότερη και καλύτερη από τα έργα που κρίνει».

"Ο Θέμιος Νόβας ήταν ένας άνθρωπος της εποχής μας. "Ο ίδιος θα μäs πει συνεπαρμένος από τή γύρω του σφίζουσα πραγματικότητα: «πιστεύω στην εποχή μας. Άγαπώ τήν εποχή μας. Προτιμώ τήν εποχή μας. Δέν ανέχομαι νά τήν ποδοπατούν εν όνόματι του κλασικισμού. Και με το πνεύμα αυτό δέν έδίστασα νά γράψω ότι και ο Σαίξπηρ έχει πλέον ξεπεραστή. "Οχι ότι οι σύγχρονοι είναι ανώτεροι από το Σαίξπηρ, αλλά έχουν φτάσει μακρύτερα, όπως έχουν φτάσει μακρύτερα και από τον Ίψεν».

Με το «Έθνικό» δέν τå πήγαινε και καλά. Ούτε έτρεφε έμπιστοσύνη στα στελέχη του. "Ηθοποιοί, σκηνοθέτης, σκηνογράφος τήν επόμενη της πρεμιέρας άκουγαν τον αναβαλλόμενο. Κι όχι γιατί ο κριτικός ήταν προκατειλημμένος κι έχθρευόταν συστηματικά τήν προσπάθεια του κρατικού θεάτρου. Φώναζε προπαντός γιατί δέν έβλεπε πουθενά αυτή τήν προσπάθεια.

Με τον Φώτο Πολίτη βρισκόταν σε μιὰ διαρκή διένεξη. Κρίνοντας κάποτε τον «Άγαμέμνονα» του Λισχύλου, παρατηρούσε: «ο σκηνοθέτης, θέλοντας νά δραματοποιήση το έργο, έμπασε το χορό στην πλοκή. Από κριτή τον έκαμε πρόσωπο του δράματος. Αυτό είναι κατά τή γνώμη μου καίριο σφάλμα του Πολίτη...»

Σ' άλλη σελίδα της «δραματολογίας» του, θίγοντας το ζήτημα της άπαγγελίας του «Άγαμέμνονα», παρατηρεί: «ο κ. Πολίτης φαίνεται νά πιστεύει ότι το κοινό άκουσε, ένιωσε αλλά δέν συγκινήθηκε από το έργο — γιατί το έργο ήταν ποίηση, και ή ποίηση δέν συγκινεί τήν εποχή μας. Άλλά εγώ το βεβαιώνω ότι το κοινό δέν ένιωσε τίποτε, άπλούστατα γιατί δέν άκουσε τίποτε». Και καταλήγει: «Το κοινό κουράστηκε. Και αν στο τέλος έγειροκρότησε, τα χειροκροτήματα ήταν άψυχα και συγκαταβατικά. Αυτή δυστυχώς είναι ή χωρίς ύποκρισιες αλήθεια».

Κρίνοντας άλλοτε μιὰ μέτρια παράσταση του «Ίουλιού Καίσαρα» στο «Έθνικό», παρατηρούσε: «Η συνωμοσία αποδόθηκε κατά τον αναμικρότερο τρόπο... "Όλα εκείνα τα κινούμενα πρόσωπα δίνουν τήν εντύπωση ανθρώπων που συνεννοούνται μάλλον για μιὰ εκδρομή παρά για τή δολοφονία του πρώτου άρχοντα της χώρας».

Το θέατρο λοιπόν είναι σφίζουσα πραγματικότητα. Κι όταν παίζονται ιστορικά έργα πρέπει τα πρόσωπά τους νά κινούνται όπως τα ζωντανά πρόσωπα. «Το θέατρο είναι ζωή, δέν είναι γαλαρία πορτραίτων».

"Όταν πέθανε ο Πολίτης, έγραψε ένα από τα πιο αντιπροσωπευτικά του κριτικά άρθρα. Έχει φαίνεται σ' όλη τήν έκτασή της και στις πολύμορφες αποχρώσεις της ή πνευματική του οδιαλλαξία. Τον παραδέχεται για οργανωμένο, δηλ. για συγκροτημένο άνθρωπο. Δέν πιστεύει όμως στην έμπνευσή του. Δέν πιστεύει στο «λαϊκισμό» του. "Ο Πολίτης ήταν ένας σχολαστικός και σχολαστικά είδε το Σολωμό και το δημοτικό τραγούδι. Το δεύτερο μάλιστα δέν το αίσθάνθηκε καθόλου. Θα μäs πει: «ο λαϊκισμός του μπορεί νά ήταν κάποτε χρήσιμος, άλλοτε συγκινητικός, ήταν όμως πάντοτε επιτύρδευση (όταν δέν ήταν δημαγωγία)». Κι άλλου: «όσο κι αν παριστάνει το λαϊκιστή, δέν ξέρει το λαό παρά από δεύτερο χέρι».

Σ' άλλο σημείο του άρθρου θά γίνει δριμύτερος: «ὁ Πολίτης ὁμως ἔκαμε κάτι ἄλλο: ἐν ὀνόματι ἀναγνωρισμένων ἀξιῶν ἀρνήθηκε ὅλες τὶς ἄλλες. Ἀρνήθηκε πρῶτα τὸν Παλαμᾶ. Ἀπὸ δὴ ἀρχίζει ἡ κριτικὴ τραγωδία του. Ὁ Παλαμᾶς πολεμήθηκε ἀλλὰ δὲν ἔπεσε. Ποῦ νὰ πέση; Πέφτουν τὰ δουνά; Τὸ κόλπο νὰ παίξει τὸ Σολωμὸ ἐναντίον τοῦ Παλαμᾶ ἦταν τελείως ἀψυχολόγητο. Μόνο μέσον τοῦ Παλαμᾶ εἶναι σήμερα νοητὸς Σολωμὸς. Ὁ Σολωμὸς ἱδρυσε τὴ νεοελληνικὴ ποίηση, ὁ Παλαμᾶς τὴν ἐτριπλασίασε. Ὁ Σολωμὸς ἱδρυσε τὸ ποιητικὸ Κράτος, ὁ Παλαμᾶς τὸ ποιητικὸ Ἔθνος τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ. Ἡ κριτικὴ λοιπὸν τοῦ Πολίτη ἤχησε στὸ κενό. Ὁ Παλαμᾶς μένει ἡ πρώτη πνευματικὴ δόξα τῆς Χώρας. Μὲ αὐτὸν ζοῦμε καὶ ὑπάρχουμε καὶ ἐσμὲν, μὲ αὐτὸν διεκδικοῦμε τὴ διεθνὴ ἀναγνώριση. Μὲ αὐτὸν εἴμαστε περήφανοι καὶ εὐτυχισμένοι». Τότε πού οἱ νεκρολόγοι τῆς εὐκαιρίας βγήκαν κι ἔγραψαν γιὰ τὸ «μεγάλον» ἔργο τοῦ Πολίτη — κι ἂς τὸν εἶχαν παραγνωρίσει ὅσο ζοῦσε — ὁ Θέμιος Νόδας, μὲ τὴν πνευματικὴ συνέπεια πού τὸν διέκρινε, ἔμεινε σταθερὸς στὴ γραμμὴ τοῦ ἀναφορικὰ μὲ τὸ θέμα Πολίτη.

Ἐδῶ δὲν θάπρεπε νὰ παραλείψουμε τὶς ἀπόψεις τοῦ ἐπαχτίτη κριτικοῦ σχετικὰ μὲ τὴν ἀρχαία τραγωδία καὶ τὸν κινηματογράφο. Παραπάνω εἶδαμε τὴν ἀντίθεσίν του μὲ τὸ σκηνοθετικὸ ἔργο τοῦ Ἑθνικοῦ. Ὁ Νόδας χτύπησε τὶς παραστάσεις τοῦ «Ἀγαμέμνονα» καὶ τοῦ «Καίσαρα». Τὴν πρώτη τὴ θεώρησε σὰν αὐθαίρετο κατασκευάσμα ἐνὸς ἀνθρώπου πού εἶχε μύρφωση ἀλλὰ δὲν εἶχε ἔμπνευση. Ἀκριβῶς σ' αὐτὸ ὀφειλόταν καὶ τὸ γλίστρημα τοῦ σκηνοθέτη νὰ παρουσιάσει τὸ χορὸ σὰν πρόσωπο τῆς τραγωδίας πού συμπάσχει μαζί μὲ τὸν ἥρωα. Ποτέ στὰ παγκόσμια θεατρικὰ χρονικὰ δὲν ἔγινε τέτοιο τὸλμημα. Γι' αὐτὸ στὰ μάτια τοῦ κριτικοῦ μας πῆρε τὴ χροιά τῆς ἀνευλάβειας. Τὴν παράσταση τοῦ «Ἰουλίου Καίσαρα» τὴ χαρακτήρισε «ψυχρή». Ἐδῶ ὁ Πολίτης μοιραζόταν τὴν εὐθύνῃ μὲ τοὺς ἡθοποιούς πού ξεκίνησαν ἀπὸ τὴ λαθεμένη ἀποψη πὼς τὰ πρόσωπα ἐνὸς ἱστορικοῦ ἔργου δὲν ἔχουν τὴν εὐχέρεια νὰ κινηθοῦν ἀνετα καὶ νὰ μεταδώσουν στὸ κοινὸ ρίγος καὶ συγκίνηση.

Ἀκόμα ὁ Νόδας μελέτησε — αὐτὴ εἶναι ἡ κυριολεξία — καὶ τὸ θέμα τῆς ἀπαγγελίας τοῦ ἀρχαίου τραγικοῦ στίχου. Γι' αὐτὸν ἀπαγγελία ὑπάρχει ὅταν ὁ ἡθοποιὸς ἀκολουθεῖ περισσότερο τὸ ρυθμὸ τοῦ στίχου καὶ λιγότερο τὸ νόημα. Ὅταν παίχτηκαν στὸ «Ἑθνικὸ» οἱ «Πέρσες», παρατηροῦσε: «Ἡ σκηνοθεσία τῶν «Περσῶν» ἦταν ἀπὸ σοφὴ ἀρχὴ ξεκινημένη, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι ἡ ὁμορφιά, ἡ ἀξία τοῦ ἀρχαίου δράματος χωρὶς πλοκὴ καὶ πολλὲς φορές χωρὶς κίνηση, εἶναι ὁ λόγος, μόνον ὁ λόγος. Εἰδικὰ ὁ Αἰσχύλος, εἰδικώτερα οἱ «Πέρσες» του εἶναι περισσότερο ἔπος καὶ λιγότερο δράμα, εἶναι θεατρικὸ ποίημα. Αὐτὴ τὴν ἀρχὴ ὁ σκηνοθέτης τοῦ «Ἑθνικοῦ» τὴν εἶχε παραγνωρίσει στὸν «Ἀγαμέμνονα», τὴν ἀναγνώρισε τώρα. Ἐπιτέλους, μπορεῖ κανεὶς νὰ συνεννοηθεῖ καμιά φορὰ μ' αὐτὸν τὸν ἀσυνεννόητο ἄνθρωπο».

Ἡ φροντίδα τοῦ Θέμιου Νόδα γιὰ τὸ σοβαρὸ καὶ φιλολογικὰ τεκμηριωμένο στήριγμα τῶν ἀρχαίων τραγικῶν ἦταν κάτι πού ξεπερνοῦσε τὰ ὅρια τοῦ ἀπλοῦ ἐνδιαφέροντος. Ἦταν πάθος.

Κάπου θὰ μᾶς πεῖ γιὰ τὸ ἀξεπέραστο κάλλος τῆς τραγωδίας: «Ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ τραγωδία δὲν ξαναγράφεται ἀκόμα κι ἂν παρουσιαστεῖ αὐριο ἓνας νέος Αἰσχύλος. Καὶ Αἰσχύλος βέβαια δὲν παρουσιάζεται δεύτερος, παρουσιάζονται ὁμως πολλοὶ ψευταιοσχύλοι πού ζητοῦν νὰ ξαναγράψουν τὴν ἐλληνικὴ τραγωδία. Οἱ εὐτυχέστεροι ἀπὸ αὐτοὺς γράφουν ἀστικὸ δράμα, οἱ ἄλλοι γράφουν φάρσα. Οἱ πρῶτοι δηλαδὴ νοθεύουν τὴν τραγωδίαν, οἱ δεύτεροι τὴν παρωδοῦν. Κανεὶς τοὺς δὲν τὴν ξαναγράφει.

Σπεύδω νὰ ἐξηγήσω ὅτι δὲν ἐννοῶ φυσικὰ τοὺς μεγάλους δημιουργοὺς τοῦ χριστιανικοῦ θεάτρου, τοὺς Σαίξπηρ, τοὺς Κάλδερν, τοὺς Σλερ, ἢ ἔστω τοὺς Γάλλους τραγικοὺς. Οὐτε αὐτοὶ βέβαια ξανάγραφαν τὴν ἐλληνικὴ τραγωδίαν, αὐτοὶ ὁμως δημιουργήσαν δικό τους τραγικὸ θέατρο. Καὶ ἴσα-ἴσα, ἡ διαφορὰ τοῦ θεάτρου αὐτοῦ

πρὸς τὸ ἀρχαῖο εἶναι ἡ ζωντανότερη ἀπόδειξις τῆς γνώμης μου ὅτι δὲν ξαναγράφεται ἡ ἑλληνικὴ τραγωδία».

Κάπου θὰ παραδεχτεῖ τὸν Εὐριπίδην σὰν πατέρα τοῦ σύγχρονου εὐρωπαϊκοῦ θεάτρου. Τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς τραγωδίας γιὰ τὸ Νόβα εἶναι ὅτι ἡ μοῖρα κυδερνάει τὸν ἄνθρωπον, κι ὁ ἥρωισμός τοῦ ἀνθρώπου κυδερνάει τὴ μοῖρα. Τῇ μοῖρα ποτὲ δὲν τὴν νικάει ὁ ἥρωισμός τοῦ ἀνθρώπου ὅπως τὸ θέλει ὁ Ντ' Ἀνούντσιο, ἀλλὰ τὴν ὑπομένει καρτερικά.

Ἀτεγκτος ἦταν ὁ Νόβας στὴν προσπάθεια μερικῶν σκηνοθετῶν νὰ ἐμφανίσουν τὴν ἑλληνικὴν τραγωδίαν σὰν χριστιανικὸ μυστήριον. Ὅταν ὁ Φῶτος Πολίτης σκηνοθέτησε τὸν «Οἰδίποδα» τοῦ Σοφοκλῆ σὰν χριστιανικὸ μυστήριον, βγήκε καὶ διαμαρτυρήθηκε: «ὁ Οἰδίπους λοιπὸν ἐκχριστιανισμένος; καὶ ποῦ; Στὴν Ἑλλάδα, στὴν Ἀθήναν, στὴν πρωτεύουσα τοῦ κλασικισμοῦ. Τὸ πείραμα εἶναι ἀπαράδεκτο ἀκόμα κι αἰσθητικά. Περισσότερο ὅμως ἀπαράδεκτο εἶναι ὡς πνευματικὴ ἐρμηνεία». Καὶ συμπληρώνει: «ἀλλὰ τὸ κακὸ ἐγινε χειρότερον. Ὁ Κούν, ἀμέσως κατόπιν σκηνοθετεῖ τὴν ἐξάισια «Ἀλκιστή» τοῦ Εὐριπίδου — τὸ χαριέστατο καὶ σκηνικὰ τολμηρότερον δράμα τοῦ ἀρχαίου θεάτρου — καὶ τὸ σκηνοθετεῖ, οὔτε λίγο οὔτε πολὺ, περίπου σὰν Καραγκιόζην. Ὅχι δὲ ἀπὸ τυχαῖο σφάλμα, ἀλλ' ἀπὸ σκηνοθετικὸ πρόγραμμα.

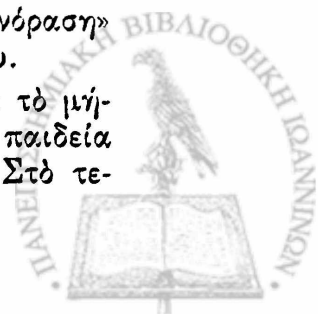
Ἰσχυρίζεται ὅτι γιὰ νὰ καταλάβουμε οἱ νέοι Ἕλληνες τοὺς ἀρχαίους, πρέπει νὰ τοὺς κάνουμε κι αὐτοὺς νεοέλληνες. Ἐγὼ νομίζω ὅτι μέσα μας ὑπάρχει πολὺ περισσότερες ἀρχαιοελληνισμὸς ἀπὸ ὅσον οἱ ἴδιοι ὑποπευόμαστε. Ἡ ἑλληνικὴ τραγωδία μᾶς συγκινεῖ ἀπευθείας, δὲ χρειάζεται νὰ τὴ συγχρονίσουμε. Ὅσοι ζητοῦν νὰ τὴ συγχρονίσουν, νοθεύουν τὸ ἥθος τῆς. Κάνουν τὸ ρίγος συγκίνηση καὶ τὴν τραγωδίαν ἀστικὸν δράμα. Ἀλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι μόνον ἀλλοίωση, εἶναι μείωση».

Αὐτὰ βγήκε κι ἔγραψε μένοντας πιστὸς στὸν Ἀριστοτέλη, ὁ ὁποῖος σοφὰ μᾶς εἶχε πεῖ ὅτι ἡ τραγωδία προσφέρει «οὐ πάσαν τὴν ἡδονὴν ἀλλὰ τὴν οἰκείαν», ὅχι μιὰ ὅποιαδήποτε εὐχαρίστηση ἀλλὰ τὴ δική της. Ὅταν κάποιος ἀθηναῖκὸ θεάτρο ἀνέβασε τὴν «Ἀντιγόνη» τοῦ Ἀνουίτ, ὁ κριτικὸς μας ξεσηκώθηκε τὸ ἴδιο, ὅπως ὅταν ἀνέβηκε ἡ «Μήδεια» τοῦ ἴδιου συγγραφέα. Παρατηροῦσε ὅτι: «τὸ κοινὸ πού τὴν εἶδε, σχεδὸν δὲν τὴν χειροκρότησε. Κατὰ τὴν γνώμη μου, ἔπρεπε νὰ τὴν ἀποδοκιμάσῃ. Μόνον ἔτσι θὰ καταλάβαιναν οἱ ξένοι, ὅτι στὴν κοιτίδα τῆς τραγωδίας εἶναι ἱεροσυλία ἢ παρωδία τῆς».

Μὲ τὴν «Ἀντιγόνη» τοῦ ὁ Ἀνουίτ πολιτικολογεῖ «καὶ οἱ πολιτικὲς ἐπιτυχίες τῆς τέχνης εἶναι ἐφήμερες καὶ ὑποπτές». Πιστεύει πῶς ἡ «Ἀντιγόνη» δὲν εἶναι τραγωδία, δὲν εἶναι κλῆν θεάτρου. Ὅλα τὰ ἔργα αὐτοῦ τοῦ εἴδους εἶναι στενόκαρδα καὶ μικροχαρῆ. Καὶ τοὺς λείπει ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικὰ γνωρίσματα τῆς τραγωδίας — ἡ μεγαλειώδης θλίψη — ὅπως θάλεγε ὁ Ρακίνας. Οἱ ἄνθρωποι στὰ ἔργα τοῦ Ζιρωντού, τοῦ Ἀνουίτ καὶ ἐν μέρει τοῦ Σάρτρ μιλάνε γιὰ τὰ πάθη τους, κοινολογοῦν τὸν ἐσωτερικὸν τους κόσμον, αὐτοαναλύονται. Ὅμως ὁ ἥρωας πού αὐτοαναλύεται, δὲν μᾶς πείθει γιὰ τὸ δράμα του. Κι ἔτσι δὲν μπορεῖ νὰ δημιουργήσῃ δράμα. Ὁ Πῶλ Βαλερύ, ὑπερασπιζόμενος τὸν ἀτυχῆ Οἰδίποδα, τραβοῦσε τὰ μαλλιά του γιὰ «τὴν ὑπέρτατη ὕβρι νὰ καταντήσῃ λεία καὶ βορὰ τῆς ψυχανάλυσης».

Κι ἐρχόμαστε νὰ δοῦμε ποιὲς ἦταν οἱ ἀπόψεις τοῦ Θέμιου Νόβα σχετικὰ μὲ τὴ νέα τέχνη τοῦ κινηματογράφου. Ὁ κινηματογράφος, ὅταν ἐμφανίστηκε δειλὰ, γιὰ πρώτη φορά, στίς 22 Μαρτίου 1895, ξάφνιασε τὸν κόσμον. Κανεὶς δὲν καταλάβαινε γιατί πρόκειται. Αὐτὴ ἦταν ἀρχή. Πολλοὶ βγήκαν κι εἶπαν πῶς ὁ κινηματογράφος, κι ἂν ἀκόμα ἐξελιχτεῖ πάνω στὴν ἀρχικὴ του γραμμὴ, θὰ εἶναι ἓνα λειψὸ κατασκευάσμα, γιατί δὲν θὰ μπορεῖ ν' ἀποδείξῃ τὴν «πολλαπλὴ ἐνόραση» τοῦ σύμπαντος, κι οὔτε θὰ κατορθώσῃ τὴν συμπύκνωση Χώρου καὶ Χρόνου.

Ὁ Θέμιος Νόβας ἦταν ἀπὸ τοὺς πρώτους στὴν Ἑλλάδα πού ἀσπάστηκε τὸ μῆνυμα τῆς νέας αὐτῆς ἐκδηλώσεως τέχνης. Ἄν καὶ θρεμμένος μὲ θεατρικὴ παιδεία δὲν εἶδε στὸν κινηματογράφον παρὰ τὸν οἰκονομικὸ ἀντίπαλον τοῦ θεάτρου. Στὸ τε-

χνικό και καλλιτεχνικό μέρος δεν έχουν και πολλά κοινά, οι δυο αυτές πνευματικές εκδηλώσεις. Ο Νόβας πολέμησε τη θεωρία του μεταφυσικού κινηματογράφου, όπως πολέμησε και τις αστήριχτες απόψεις μερικων για τον έντελως ρεαλιστικό τρόπο προβολής της ζωής. Ο κινηματογράφος είναι τέχνη. Ο ρεαλισμός τεχνοτροπία. Η άποψη για τη ρεαλιστική έβδομη τέχνη έλεγε πως ο κινηματογράφος είναι το μέσον το από τη φύση προορισμένο ν' αποδίδει όλες τις ρυτίδες κι όλες τις ατέλειες του σύμπαντος. Αλλά εδώ ασφαλώς σταματάει ή τέχνη κι αρχίζει ή άψυχη φωτογραφία.

Όσο για τον κινηματογράφο της λεγόμενης «πολλαπλής ένόρασης» κινδυνεύει νά γίνει μηχανικό τρύκ. Ο Νόβας θά παρατηρήσει κάπου για τις θεωρίες της ρεαλιστικής απεικόνισης και της πολλαπλής ένόρασης πως «οι δύο αυτές κακές θεωρίες ξεκινούν περίπου από την ίδια κακή αρχή, την αρχή ότι ο κινηματογράφος είναι μόνον θέαμα. Για νά καταλήξει περίπου στην ίδια πλάνη ότι ο κινηματογράφος δεν έπιδρά ποτέ ως πνεύμα παρά μόνον ως έντύπωση».

Σχετικά με τον έξπρεσιονισμό του κινηματογράφου θά παρατηρούσαμε τὰ ίδια με τον έξπρεσιονισμό του θεάτρου. Θά μπορούσε κανείς νά δογματίσει πως οι τεχνοτροπίες δεν πρόσφεραν κι ούτε πρόκειται νά προσφέρουν τίποτε στον κινηματογράφο. Γιατί «ο κινηματογράφος άρχισε ως κινούμενη φωτογραφία, ως ανεπιτήδευτος νατουραλισμός». Όμως ή κίνηση έγινε για τους κινηματογραφιστές πάθος και αντικειμενικός σκοπός. Πρώτα ή κίνηση, ως συνεχής κίνηση, κατόπι ο έλιγγος. Κι' εδώ βασιζόταν ή συγκίνηση των θεατών.

Σάν εμφανίστηκε ο μεγάλος σκηνοθέτης Γκρίφιθ, τὰ πράγματα πήραν τή θέση τους. Πρώτος αυτός φωτογράφησε τή στάση, τή στατική σκηνή με κινητό όμως φακό. Δημιούργησε τον κινηματογραφικό δυναμισμό και έφερε σε ίσοροπία αντιμαχόμενες δυνάμεις που κάτω από την κατεύθυνσή του ύπηρετούσαν το σκοπό της νέας τέχνης. Έτσι ή μηχανή μπήκε στην ύπηρεσία της τέχνης, και ή τέχνη στην ύπηρεσία του ανθρωπισμού.

Από τους ήθοποιους που το ανάστημά τους δημιούργησε παράδοση για τή νέα τέχνη αναφέρουμε δύο, τους σπουδαιότερους: Τον Σαρλώ και τήν Γκρέτα Γκάρμπο. Για το μεγαλύτερο όνομα του κινηματογράφου, τον Σαρλώ, ο Νόβας θά παρατηρήσει: «ο Σαρλώ είναι ο πρώτος που ύψωσε τον κινηματογράφο από τέχνη άπλης κίνησης σε τέχνη ήθοποιίας. Ο πρώτος που τόλμησε νά μιλήσει ως πνεύμα προς πνεύματα, ως καρδιά προς καρδιές. Ο Σαρλώ έκαμε τον κινηματογράφο θέατρο για νά τον κάμει κινηματογράφο. Πρίν απ' αυτόν δεν ύπήρχε παρά σχεδόν το φαινόμενο, με τον Σαρλώ αρχίζει ή επικοινωνία. Ο τύπος του γίνεται παγκόσμιος. Πλάι σ' αυτόν (και στο ύψος του) θά σταθί άργότερα μιá γυναίκα: ή Γκρέτα. Οι τύποι συμπληρώνονται. Αυτός μάς κάνει νά γελάμε για νά μη μάς αφήσει νά δυστυχίσουμε. Και οι δύο είναι μεγάλοι. Είναι οι μεγαλύτεροι ήθοποιοί του κινηματογράφου. Όχι. Οι μεγαλύτεροι άνθρωποι».

Για τή Γκρέτα μιλάει διθυραμδικά. Θά μάς πει κάπου: «Τήν περασμένη βδομάδα βρήκα τήν κ. Κοτοπούλη στο δρόμο. Πήγατε, με ρωτά, νά δήτε τήν Γκρέτα: Λέω: όχι. Κι είχα πάει ως τότε δυο φορές. Αλλά δυο φορές δίνουν νομίζετε το δικαίωμα νά πήτε πως είδατε τή Γκρέτα; Η Γκρέτα δεν «βλέπεται» σε δυο φορές, είναι το δυσκολότερο θέαμα τέχνης. Μέσα σου ύπάρχει ένα μυστήριο» της λέει στο φίλμ ο Ισπανός έραστής της. Αυτή απαντά: «σε κάθε ανθρώπινη ύπαρξη ύπάρχει ένα μυστήριο». Λόγια του ρόλου ή αλληγορία της τέχνης της; Η Γκρέτα είναι μυστηριώδης γιατί εναι άνθρωπινη».

Τή «θεία γυναίκα», τή Γκρέτα, τή θεωρεί διάδοχο της Λούζε. Εκείνη δόξασε το θέατρο. Η Γκρέτα τον κινηματογράφο. Διαβάζουμε: «Τὰ πάντα μπορεί αυτή ή γυναίκα, ακόμα και νά φαίνεται άσχημη. Στιγμές - στιγμές παίρνει τήν πόζα της άσχημιας. Επίτηδες. Σας αφήνει νά ελευθερωθείτε απ' τή γοητεία της, σας βιάζει νά δυσπιστήσετε αν είναι ωραία. Κρύδνει τήν όμορφιά της για νά δείξει τήν τέχνη

της. Θέλει τήν κρίση σας, όχι τή συγκίνησή σας. Ἐπειτα ξαναγίνεται ὁμορφη. Ἄφοῦ τή θαυμάσετε σᾶς ἐπιτρέπει νά τήν ἀγαπήσετε πάλι». Ἡ κρίση τοῦ Θεοῦ Νόβα γιά τόν ἐλληνικό κινηματογράφο εἶναι ἀρνητική. Τόν ἀποκαρδιώνουν οἱ μετριότητες. Δέν παραδεχόταν τίποτε ἀπὸ τὰ δημιουργήματα τῶν Ἑλλήνων σκηνοθετῶν.

Τελειώνοντας, δέν τρέφω τήν αὐταπάτη πὼς ἐξάντλησα τὸ θέμα. Γιατί ὁ Θεὸς Νόβας εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ θέμα. Εἶναι παράδειγμα. Παράδειγμα συνέπειας, πνευματικῆς γενναιότητος καὶ ἐθνικισμοῦ. Προσοχή στὸ τελευταῖο. Στὰ ζητήματα τῆς τέχνης μπορεῖ νά δώσει λαβὴ γιά παρεξηγήσεις. Ὁ ἐπαχτίτης κριτικὸς ἦταν συνεπὴς πρὸς τήν ἐποχὴ του. Τήν ὑπηρετήσε καὶ στὸ ὄνομά της θεώρησε ξεπερασμένους τὸν Σαίξπηρ καὶ τὸν Ἴψεν. Ὁ ἴδιος μᾶς ἔχει πῆ: «ὅταν ἔχεις ὑπηρετήσῃ μιὰ ἐποχὴ ἔχεις ὑπηρετήσῃ ὅλες τὶς ἐποχές. Ἐχεις ὑπηρετήσῃ τήν ἱστορίαν».

Ὁ Νόβας ἦταν ἀπὸ τοὺς λίγους κριτικοὺς μας ποὺ ἔκρινε πρῶτα μὲ τήν καρδιά καὶ ἔπειτα μὲ τὰ σχολαστικὰ μέτρα. Κι ἐπέμενε πὼς ὁ κριτικὸς ἔχει ὅχι μόνον τὸ δικαίωμα, ἀλλὰ καὶ τὸ καθήκον νὰ τραγουδᾷ — ὅταν χρειάζεται — τήν κριτικὴ του. Γιατὶ «πέρα ἀπὸ τήν ἐφήμερη κρίση μιᾶς βραδιᾶς ὑπάρχει — πρέπει νὰ ὑπάρχει — ἡ ἱστορικὴ τοποθέτηση».

Ὁ Ἀλφρεδ Κέρ θὰ μᾶς πεῖ κάπου γιά τὸ ρόλο τοῦ κριτικοῦ: «ὁ ἀληθινὸς κριτικὸς ὅς κάνει κριτικὴ τοῦ μίσους καὶ τῆς ἀγάπης. Δαυϊδικὴ κριτικὴ ποὺ σὰν τὸν βιβλικὸ βασιλέα μεταχειρίζεται δυὸ ὄργανα, τὴν ἄρπα καὶ τὴ σφεντόνα».

Τὴν ἄρπα καὶ τὴ σφεντόνα τοῦ Θεοῦ Νόβα.

ΔΟΞΑ

α'

Ἐσταυρωμένο
τὸ φῶς στὸ χῶμα
μετρᾷ τῇ δόξᾳ.

β'

Ἡ μνήμη
στὰ μάτια τῆς μάνας
ἐλπίδων μνήμα.

γ'

Ποῦ χέρι ἀγάπης
τὸν πόνο ν' ἀπλώσεις
τὸν φόβο νὰ κρύψεις.

δ'

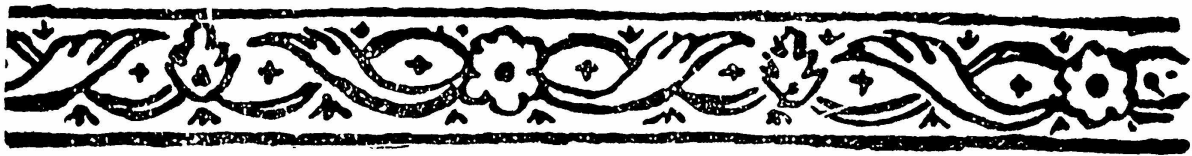
Αἷμα τῆς νιότης
πυρρὸ μελάνι
γιά μοιρολόγι.

ε'

Λιβάνι τώρα
στὴ λήθη καῖμε
τὰ ὄνειρά μας!

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

RAFAEL ALBERTI

Μετάφραση: ΝΙΚΟΥ ΣΠΑΝΙΑ

ΤΟ ΚΑΤΟΠΤΡΟ ΚΙ' Ο ΤΥΡΑΝΝΟΣ

Εἶν' ἀλήθεια: μόνος φίλος μου
εἶναι τοῦτο τὸ κάτοπτρο. Ζῶ μέσα του,
ἀντανακλᾷ τὸ εἶδωλό μου, ὁ μόνος πιστός μου
σύντροφος ὅλα τὰ χρόνια αὐτά. Πόσα, φίλτατε;
Εἴκοσι. Εἴκοσι πέντε... Θὰ φτάσουμε τὰ τριάντα;
Φοβῶμαι... Λέν τολμῶ τίποτα νὰ ξομολογηθῶ σὲ ἄλλους.
Πῶς εἶσαι ἀπόψε; Ὅχι τόσο καλά; Πές μου.
Εἴμαστε ἀληθινὰ μόνοι, οἱ δύο μας.
Ἀπελπιστικά μόνοι. Πές μου, λοιπόν, πῶς με βλέπεις;
Τί ἔχει νὰ πεῖς ἐσὺ γιὰ τὴν ἐμφάνισή μου; Γέρος κι
ἄσκημος, τὸ ξέρω. Τὸ πάχος πᾶει νὰ με πνίξει ἀπὸ παντοῦ.
Τὰ γόνατά μου εἶναι
ἀσχιά πλαδαρά
Χαλαρὲς σάρκες
κρέμονται ἀπ' τὸ στήθος μου κρύβοντας μετάλλια καὶ
παράσημα ποὺ πῆρα σὲ τόσες καὶ τόσες ἐπιχειρήσεις
ἐκκαθαριστικές.
Ἡ κοιλάρα μου κιόλας κατέβηκε στὰ γόνατά μου,
οἱ γάμπες μου μικραίνουν ὁλοένα.
Μόλις μπορῶ καὶ σέρνω τὰ πόδια μου... τὸ πρόσεξες;
ὦ!
Τὰ χρόνια
Τὰ χρόνια
σὰν δρασκελούσανε στητὰ σὰν θούρια, τὰ ματόβρεχτα
πεδία τῶν μαχῶν. Ἦμουν σβέλτος, ὁμορφοῦτσικος τότε...
Μὰ τώρα... Πές μου τί συλλογᾶσαι... Σοῦ ἐπιτρέπεται
Νὰ φανεῖς σκληρὸς στὸν ἀφέντη σου. Δὲν πειράζει. Εἶσαι
Ἐγὼ καὶ εἶμαι Ἐσύ: εἰκόνα καὶ ὁμοίωση. Ἄν με διατάξεις
κ' ἐγὼ σὲ διατάζω. Μιὰ ἐρώτηση ἀκόμη, σὲ παρακαλῶ.
Περίμενε: Εἶν' ἐπικίνδυνο, φοβερό, ἴσως.
Διάφανο καὶ ξάστερο σὲ θέλω.
Ἐκρηκτικά διάφανο, ἀκόμη κι ἂν με τρομάξεις,
ἀκόμη κι ἂν γίνει θρύψαλλα τὸ στήθος μου
καὶ σκορπιστεῖ κάτω στὰ πόδια σου χωρὶς νὰ τὸ
αἰστανθεῖς. Πῶς με βλέπεις μέσα σου; Δὲν θὰ μιλήσεις;
Δὲν κατάλαβες τὴν ἐρώτηση; Ἀκουσε. Ζῶ βυθισμένος
σὲ μιὰ βαθειὰ
βαθειὰ κι ὑπόγεια
στοά.
Καμιά χαραματιά γιὰ φῶς κι ἀέρα.

Δὲν ἀναπνέω.

Ἄσφυκτιῶ.

Ἀνάγκη πᾶσα νὰ μ' ἀποκριθεῖς. Νὰ μὲ συνδράμεις.

Τώρα. Ἀμέσως.

Ν' ἀφήσεις ἓνα μόριο φωτὸς σ' αὐτὰ τὰ ἐρέβη.

Μπρὸς. Μίλα.

Σιωπᾶς, ὦ, σιωπᾶς! Σὰν τὶς ὑπόλοιπες δοῦλες σκιᾶς
ποὺ δόλια πλέκονται ἐντὸς μου — φτερουγίζοντας, πεταρίζοντας—

Φοβᾶσαι. Ἐσύ. Ναί, ἐσύ. Κ' ἐσύ ἀκόμη. Τρέμεις καὶ
δειλιᾶς. Θὰ — μὰ τὸ Θεὸ — θὰ ἔπρεπε νὰ σὲ ντουφεκίσω.

*Ἄν δὲν ἦσουν τὸ ἀντιφέγγισμά μου κι ὁ θάνατός σου.

Δὲν ἦταν ἀπομύζηση τῆς δυνάμεις μου καὶ τῆς
Σταυροφορίας αὐτῆς ὅποι· Σὺ, αὐτὸς — καθεαυτὸς, (ὦ
Κύριε!) μ' ἔχεις ἐπιφορτίσει.

Νὰ ντουφεκίσω; Νὰ ντουφεκίσω; Τί, κι ἄλλο;

(Ναί, νὰ ντουφεκίσω!) Ποιὸς μπήγει φωνὴ στὸ κάτοπτρο;

Ἐσύ εἶσαι; Δὲν εἶναι δυνατόν. Εἶμαι γω; Ἐγὼ εἶμαι;

Ἀναμφιβόλως, δὲν εἶν' αὐτὴ ἡ φωνή μου; Τί μαρτυρᾶς;

ἡ Φωνὴ τῶν νεκρῶν, λές, τῶν νεκρῶν ὅπου γλυστρήσαν

ἓνας - ἓνας μέσ' ἀπ' τὰ δάχτυλά μου...

(*Ἦσαν δίκαιοι κ' εὐπρεπεῖς! Ἦσαν!) Δίκαιοι;

(Δειλέ, πῶς νὰ γλιστρήσεις μὲ τοὺς ἐλιγμούς σου!

Πὲς ναί: ἦσαν. Πὲς το χίλιες φορές.)

Ναί, ναί, ναί! Ναί, ναί, ναί.

(ὄχι, ὄχι, ὄχι.)

*Ἄν εἶμαι μόνος ποιὸς φωνάζει τότε; Ποιοὶ θρῆνοι
τρυποῦν αὐτοὺς τοὺς τοίχους; Σώπα, σώπα! Τὸ πᾶν γνωρίζω.

Σφάλμα τῆς φυλακῆς τὴν πόρτα. Γλήγορα. Πολλαπλασίασε
τὰ σίδερα. Βάλε λουκέττα σ' αὐτὰ τὰ στόματα.

Χτύπα τα! Πάταξέ τα! Στρίψε αὐτὰ τὰ λαρύγγια.

Στραγγάλισέ τα, νὰ σκάσουν. Σιωπὴ; Σιωπὴ; Αὐτοὶ

οἱ νεκροὶ δὲν γίνεται νὰ σιωπήσουν. Ἰδέξ πῶς

μὲ περιεργάζονται μὲ τὰ πάμπολλά τους μάτια! Τί

ἀπεραντοσίνη

ἱριδων

ἀδειανῶν.

Ποιὸς ἔσβυσε τὸ φῶς; Τὸ φῶς μου χάνω! Τὸ κάτοπτρο

μόλις καὶ μετὰ βίας ἀντιφεγγίζει τὴ μορφὴ μου.

Ποιὸς εἶσαι; Ἐγὼ εἶμαι αὐτός; Τί ἔγινε ἡ στολή σου,

κι οἱ σταυροὶ σου καὶ τὰ παράσημα κι ἡ κυανὴ

ταινία τοῦ Ἀνώτατου Ἀρχοντα; Αὐτὸς εἶμαι γώ; Ἐσύ

εἶσαι αὐτός; Ἐγὼ εἶμαι αὐτὸ τὸ πράμα; Αὐτὴ ἡ

διπλωμένη

ἀσπρουλιάριχη

κοιλιά.

Αὐτοὶ οἱ χαβλιόδοντες.

Αὐτὰ τ' ἀποκρουστικὰ μάτια — κόκκινα στὶς ἄκρες —

Αὐτὰ τὰ σκωροφαγωμένα μαλλιά στὴν κορφὴ.

Αὐτὰ τὰ νύχια - ἀγκίστρια.

Αὐτὴ ἡ οὐρὰ τῆς Ἀποκάλυψης ποὺ ὑψώνεις σὰν

πέφτει τὸ σκοτάδι: εἶσαι σύ; Εἶσαι σύ;

Τρωκτικὸ

ἢ

δαιμόνιο.

Βγῆς μ' ἓνα σάλτο ἀπ' τὸν καθρέφτη.

Μιὰ θάλασσα λαβωμένοι ἄνδρες καὶ παγωμένα κορμιά
σ' ἐκλιπαροῦν. Μὲ καταδιώκουν. Μὲ κουκουλώνουν. Μὲ
δέρνουν μὲ σκουπόξυλα στὸ σκοτάδι. Τρέχω, τρέχω
σκοντάφτοντας νὰ γλυτώσω. Νὰ γλυτώσω! Φῶτα, φῶτα.
Φέρτε μου, σύρτε. Εἶμαι μόνος, ἀπελπιστικά μόνος,
τυφλὸς
ἀσπόμενος γυριώντας μιὰ τρίπα νὰ χωθῶ στὴ νύχτα.

WENDELL BERRY

26 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1963*

Νιώθουμε τὴν χειμωνιάτικη γῆ πάνω στὸ σῶμα τοῦ νέου Προέδρου
καὶ τὸ σκοτάδι ποὺ πέφτει νωρίς·

νιώθουμε τίς φλέβες του νὰ χτυποῦν ἀργὰ στοὺς κροτάφους
καὶ στοὺς καρπούς τῶν χεριῶν του καὶ τὰ μάτια του νὰ σιγοκλείνουν·

νιώθουμε τ' ὄνομά του γραμμένο μὲ μαῦρα κεφαλαῖα στὸν τάφο του,
τοὺς πενθούντας νὰ στέκουν στὴν βροχὴ καὶ τὰ φύλλα νὰ πέφτουν·

νιώθουμε τ' ἄλογα τῆς νεκρικῆς πομπῆς του καὶ τὰ τύμπανα· τὰ τριαντάφυλλα,
τίς καμπάνες, τίς λαμπάδες, τοὺς σταυρούς, τὰ πρόσωπα κρυμμένα σὰ μαῦρα
(πέπλα·

νιώθουμε πῶς γιὰ τὰ παιδιὰ ποὺ μπαίνουν στὴν νειότη ἢ ἀπώλεια ἦταν πιὸ
μεγάλη ἀπ' ὅ,τι μποροῦν νὰ φανταστοῦν τώρα·

νιώθουμε τὸ ὁλονύκτιο πέρασμα προσώπων ἀπ' τὸ κηροπήγιο μπρὸς ἀπ' τὸ
φέρετρό του καὶ τὸ προσπέρασμά τους·

νιώθουμε τὸ στόμα τοῦ τάφου νὰ περιμένη, τὴν σάλπιγγα καὶ τὰ ὅπλα,
τοὺς πενθούντας νὰ διασκορπίζονται·

νιώθουμε τὸ νέο νεκρὸ σῶμα θαμμένο στὴ γῆ, τὴν πρώτη βαθειὰ νύχτα
τῆς ἀπουσίας του·

νιώθουμε τοὺς δρόμους μας καὶ τίς μέρες μας ν' ἀνοίγονται ἀργὰ στὸν χρόνο
ποὺ ἐκεῖνος δὲν εἶναι ζωντανός, γεμίζοντας μὲ τὰ ἴχνη μας καὶ τίς φωνές μας·

νιώθουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, συνεχιστὲς τοῦ φωτὸς τῆς γῆς ποὺ ἐκεῖνος δόθηκε
καὶ τοῦ φωτὸς ὅλων τῶν χαμένων ἡμερῶν του·

νιώθουμε στὸ μέλλον τὸ πλησίασμα τῆς ἐπουλωμένης γῆς, ὅπου ἐκεῖνος
θὰ περιμένη, χωρὶς νὰ εἶναι πιά ὅ,τι ἦταν.

* Ἀπόδοση: ΠΑΝΟΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΟΣ

* Ἡμέρα ποὺ δολοφονήθηκε ὁ πρόεδρος John F. Kennedy.

ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ ΖΙΤΣΑΙΑ

ΤΟ ΑΛΜΠΟΥΜ ΜΕ ΤΙΣ ΠΑΙΔΙΚΕΣ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

(Διήγημα)

«Καὶ διηγώντας τα νὰ κλαῖς...»

Δ. ΣΟΛΩΜΟΣ

Σ' ἓνα κασόνι, ἔξω ἀπὸ τὸ ἀντίσκηνο, καθότανε ἡ παλιὰ ἀρχόντισσα σκεφτική, ἀφηρημένη καὶ χαϊδεύε διπλά της τὸ βασιλικὸ ποὺ φύτρωνε ὁλοπράσινος καὶ μοσχομύριστος στὴ γλάστρα. Ἔτσι ὅπως ἦταν πάντα αὐτὴ τὴν ἐποχὴ κι ὅπως ξέρουν ὅλα τὰ λουλούδια ν' ἀνθίζουν στὴν ὥρα τους καὶ νὰ ὁμορφαίνουν τοὺς τόπους, ὅ,τι κι ἂν γίνεται γύρω τους. Φτάνει ν'άχουν τὴ στοργὴ τῶν ἀνθρώπων χεριῶν. Τὸ ἴδιο κι ἐδῶ τώρα βλάστησε πλατύφυλλος, πανέμορφος, — ἡ μόνη εὐφρόσυνη νότα — καὶ στόλιζε τὴν εἴσοδο τῆς προσφυγικῆς σκηνῆς. Περνοῦσε ἀνάλαφρα πάνω στὰ δροσερὰ φύλλα του, τὰ ιρεμάμενα χέρια της καὶ μοσχοβολοῦσε ὁ ἀέρας. Ἡ ρόμπα ποὺ φοροῦσε, σταλμένη ἀπὸ τὰ πονετικά χέρια κάποιας Ἑλληνίδας, κολυμποῦσε πάνω της. Μισὴ ἀπόμεινε μέσα σὲ λίγο καιρό.

— Ἄς εἶναι καλὰ ἡ καυμένη μὲ βόλεψε. Μὲ τὰ νυχτικά φύγαμε καὶ ξυπόλυτοι. Ἄς εἶναι καλὰ ὅλοι ποὺ μᾶς πρόφτασαν, ὅσο καὶ ὅπως μπορούσε ὁ καθένας. Ἀπὸ τὸ περίσσειμα κι ἀπὸ τὸ ὑστέρημα. Πλούσιοι καὶ φτωχοί. Πόσους νὰ ντύσουν; Μήπως εἴμαστε καὶ λίγοι οἱ ξεοπιτωμένοι; Διακόσιες χιλιάδες ψυχὲς πεταμένες στὸ δρόμο.

Τὰ βασιλικά πάντα ἐκείνη τὰ φρόντιζε. Τὰ φύτευε νωρίς, τὰ πότιζε κι ἀράδιαζε τὶς γλάστρες σειρὰ - σειρὰ, στὰ μαρμαρένια σκαλοπάτια τοῦ μεγάλου ἀρχοντικοῦ, ὡς ἔξω στὴν αὐλή. Συνήθεια καὶ μεράκι ποὺ κρατοῦσε ἀπὸ τὴ μίαν. Παράδοση τοῦ λαοῦ συνυφασμένη μὲ θρησκευτικὴ ἔννοια. Ἀπὸ τὰ μυρωμένα κλωναράκια του, θὰ κόψουν μ' εὐλάβεια νὰ τὰ στείλουν στὴν ἐκκλησία, γιὰ νὰ ραντίσῃ ὁ παπᾶς τὶς χρονιάρες μέρες. Στὸνα χέρι τὸ Σταυρὸ καὶ στάλλο τὸ βασιλικό, ν' ἀγιάσουν τὰ νερά, νὰ εὐλογηθῇ ὁ τόπος. «Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου».

Τοῦτον τὸν πληγωμένο λαό, Κύριε, τώρα, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορά. Νάβαλε μήπως κάτι τέτοιο στὸ νοῦ της, ἡ παλιὰ Κερυνιώτισσα καὶ φύτεψε τὸ βασιλικό, καὶ τώρα, μέσα σ' ὅλη τὴ συμφορά; Κάτι ψιθύρισαν τὰ πανιασμένα χεῖλη. Κάτι σὰν εὐχὴ καὶ παράκληση. «Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου...».

Τ' ἄλλα φυτὰ — λουλούδια, δέντρα — τοῦ περιβολιοῦ, τὰ φρόντιζε ὁ κηπουρὸς μὲ τὰ ἐγγόνια. Τὰ χιονᾶτα γιασεμὰ ἀνθίζαν χειμῶνα καλοκαίρι. Οἱ φλογᾶτες πουκενβίλιες, ἀγκάλιαζαν τὰ μπαλκόνια καὶ τὰ παράθυρα. Οἱ λογιῆς - λογιῆς τριανταφυλλιές ὕψωναν τὴν ἐκατόφυλλη ὁμορφιά τους παντοῦ. Οἱ ἰβίσκοι, πρῶτοι καλημέριζαν τὸν ἥλιο. Οἱ κροκάτες γαζίες καμάρωναν στὶς γωνιές. Οἱ λεμονιές μὲ τοὺς χρυσοὺς καρποὺς κι οἱ πορτοκαλιές μὲ τοὺς μαλαματένιους, παράθβαιναν σὲ λάμψη καὶ σὲ πλοῦτο. Χαρουπιές, μπανανιές, κι ὅ,τι ἄλλο τρέφει ἐκείνη ἡ ἡλιόλουστη γῆ, ἀλλὰ κι ὅ,τι ἄλλο βάζει ὁ νοῦς τ' ἀνθρώπου καὶ πλάθει ἡ φαντασία του, πῶς ἔχει κι ὁ Πλάστης στὸν παράδεισῳ

του. Ἐκείνη κατέβαινε τὸ δειλινό, σεργιάιζε στὶς ἀλέες κι ἀνάσαινε τὰ μῦρα τους. Τώρα, ἔχει μόνο μιὰ γλάστρα μὲ βασιλικό.

Μέσα στὴ σκηνή, ἡ κόρη τῆς μὲ τὴν ἐγγονή, τακτοποιοῦσαν κάτω σανίδια ἀπὸ κασόνια νὰ μὴ πατοῦν στὸ χῶμα. Τάστρωναν μὲ προσοχὴ νὰ μὴ σκοντάφτῃ ἡ γιαγιά.

— Τί σοῦμελλε καὶ σένα, καλή μου, τώρα στὰ γεράματα. Θὰ τὸν βαστάξης τόσο καὶ τὸν καὶ; Πῶς τὸ σηκώνεις σ' αὐτὴ τὴν ἡλικία τοῦτο τὸ κακό; Εὐτυχισμένος ὁ παπoῦς πoῦ ἔφυγε πρὶν ἰδοῦν τὰ μάτια του...

— «Κόρη Ἑλλοῦ, ἔβγα νὰ καλωσορίσης τοὺς ξένους». Πετάχτηκαν κι οἱ δυὸ ἔξω. Τρεῖς ξενοφερμένοι, μ' ἓνα Κύπριο γιὰ διερμηνέα. Στάθηκαν καὶ στὴ δική τους σκηνή. Γύριζαν στοὺς προσφυγικοὺς καταυλισμοὺς κι ἔφτασαν ὡς ἐκεῖνον τὸν ἀκραῖο στὸ δασάκι τῆς Ἀχνας. Κουβέντιαζαν μὲ τοὺς πρόσφυγες, ρωτοῦσαν, ἀκουγαν, σημειῶναν. Ὀνόματα, οἰκογενειακὴ κατάσταση, ἀνάγκες, παραγγελίες. Τί πρῶτο καὶ τί τελευταῖο; Κι ἓνα μόνο δίστιχο νᾶγραφαν — κι ἀλήθεια τὸ σημειῶσαν γιὰ τὸν ἄρεσε — πoῦ τοὺς εἶπε ἓνας γέρος θὰ ἦταν ἀρκετό. Τᾶλεγε ὅλα μαζὶ κι ἐρμήνευε ὅλους τοὺς καὶ τοὺς. Ὁ κυπριακὸς λαός, τοὺς ἔχει στὰ χεῖλη τοὺς στίχους. Στὴ χαρὰ καὶ στὸν πόνο, στὸν ἔρωτα καὶ στὸ θάνατο. Φυτρώνουν καὶ στὴν πέτρα ἀκόμα.

«Νᾶχα τὴ θάλασσα χαρτὶ τὸν οὐρανὸ μελάνι
νᾶγραφα ἐγὼ τὰ πάθια μου τζιὰ πάλι νὰ μὴ φτάνει».

Ναί, οὔτε ὁ οὐρανὸς κι ἡ θάλασσα θᾶψταναν ν' ἀνιστορήσουν. Ὡστόσο, ἐκεῖνοι ἔγραφαν ὅσα μποροῦσαν καὶ γέμιζαν τὰ καρνέ τους. Ἐκεῖ, θρηνοῦσε μιὰ γυναίκα γιὰ τὸν ἀγνωστὸν ἄντρα τῆς. Ἄλλοῦ, μιὰ τουρκοπατημένη κοπέλλα ἀμίλητη κι ἀσάλευτη, μὲ τὸ κεφάλι σκυρμένο καὶ τὸ μαντήλι τραβηγμένο ὡς τὰ φρύδια, δὲν εἶπε τίποτε. Πιὸ πέρα, μιὰ μάνα — ὅπως ἡ κλώσσα μὲ τὰ πουλάκια — εἶχε μαζεμένα γύρω τῆς πεντέξη τρομαγμένα ἀνήλικα. Τοὺς εἶχε μείνει ὁ φόβος ἀπὸ τὴ μέρα ἐκείνη πoῦ γέμισε ὁ γαλανὸς οὐρανὸς τους, σιδερένια ὄρνεα κι ἔρριχναν τὴ φωτιὰ καὶ τὸ θάνατο. Ἐνας ἀπὸ τοὺς ξένους ξεκρέμασε τὴ φωτογραφικὴ μηχανὴ ἀπὸ τὸν ὦμο καὶ φωτογράφησε τὴν εἰκόνα, νὰ τὴν πᾶη στὴν πατρίδα του. Ἦταν ἀντιπροσωπεῖα μιᾶς ξένης φιλανθρωπικῆς ὀργάνωσης — πολλοὶ εἶναι οἱ φιλόανθρωποι ὅπως καὶ πολλοὶ οἱ κακοῦργοι σὲ τοῦτον τὸν κόσμον — κι ἐνδιαφέρονταν κυρίως γιὰ τὶς ὑλικὲς ἀνάγκες τῶν προσφύγων. Νὰ στείλουν κουβέρτες νὰ μὴ κρυώνουν, γάλα γιὰ τὰ παιδιά, φάρμακα γιὰ τοὺς ἀρρώστους. Αὐτὰ εἶχαν στὸ χέρι τους καὶ γι' αὐτὰ θὰ φρόνπιζαν μ' ὅλη τὴν καρδιά τους. Γιατρικὰ γιὰ τὶς ἀνοιχτὲς πληγὲς τῆς ψυχῆς δὲν ὑπάρχουν. Ἐβλεπαν, λοιπόν, συμπονοῦσαν, κρατοῦσαν καταλόγους, ὑπόσχονταν. Ρώτησαν κι ἐδῶ τί πράγματα θέλουν.

— Δὲ θέλουμε τίποτε, εἶπαν κι οἱ δυό. Καὶ τὸ κρὺο καὶ τὴν πείνα τὰ βαστοῦμε. Νὰ γυρίσουμε στὰ οπίτια μας θέλουμε. Νὰ βροῦμε τὸ χαμένο παλληκάρι μας πoῦ τὸ ἔβουραν στὰ βάθη τῆς Τουρκίας. Νὰ ρθῇ ὁ ἐγκλωβισμένος πατέρας. Νὰ μάθουμε γιὰ τὸν μικρὸ μας πoῦ χάθηκε τὴν καταραμένη ἐκείνη μέρα...». Οἱ λυγμοὶ δὲν τὶς ἄφησαν νὰ ποῦν κι ἄλλα. Τ' ἀκουσαν οἱ ξένοι, χωρὶς νὰ τὰ καταγράψουν. Ἄλλος — καθὼς ἀναφέραμε — ἦταν ὁ σκοπὸς τῆς ἀποστολῆς τους. Τέλος, ρώτησαν καὶ προσωπικὰ τὴ γερόντισσα ἂν ἤθελε κάτι. Ναί, ἤθελε, λέει, νὰ τῆς φέρουν ἂν τὸ μποροῦν, τὸ ἄλμπουμ μὲ τὶς φωτογραφίες τῶν ἐγγονιῶν ὅταν ἦταν μικρά. Τὸ εἶχε στὸ πρῶτο συρτάρι τῆς σκαλοπτιῆς κανσόλας, τρίτη κάμαρα δεξιά, μὲ τὶς κεντημένες κουρτίνες, τὰ γιαπωνέζικα βάζα, τὰ περσικὰ χαλιά, τ' ἀσημένια... Ἐνα λεύκωμα μὲ βελούδο ἀπ' ἔξω, γε-

μᾶτο παιδικές φωτογραφίες. Τίποτε ἄλλο. Σταυρωκοπήθηκε ἡ θυγατέρα της. — Μνήσθητί μου Κύριε... Μονάχα αὐτὸ μᾶς ἔλειπε, βλέπεις, τώρα. Ἀπὸ νοσταλγία μήπως μᾶς εὐτυχισμένης ἐποχῆς, τότε ποὺ τὰ νανούριζε στὴν κούνια «Ἁγία Μαρίνα τζιαὶ τζυρά ποὺ ποτίζοιμίς εἰς τὰ μωρά...»; Νῦναι γιὰ ξεγέλασμα πὼς τᾶχει ἀκόμα κοντά της; Μὰ θησαυρὸ τὸ ἀποκαλοῦσε πάντα καὶ περνοῦσε ὥρες κοιτάζοντάς το. Χεράκια ἀπλώνονταν ἀπὸ κεῖ μέσα, λογάκια φτερούγιζαν, μαλλάκια ἀνέμιζαν, πουλάκια κελαδοῦσαν. Ἕνας ὀλόχαρος ἀθῶος κόσμος, τρυφερὲς ἀνίδεες ὑπαρξοῦλες λατρεμένες, ξεκινοῦσε γιὰ τὴ ζωὴ. Νᾶθελε νὰ γυρίσῃ πίσω σ' αὐτὸν ἢ γιὰγιά, γλιστρώντας ἔτσι ἀπὸ τὴ σκληρὴ πραγματικότητα; Ὅ,τι κι ἂν ἔβαζε μὲ τὸ νοῦ της, τὸ νόημα τῆς ξέφευγε. Ἀπόρησαν κι οἱ ἄλλοι. Ὅμως, σημείωσαν τὴν παραγγελίαν καὶ μάλιστα τὴν ὑπογράμμισαν κι ὅλας.

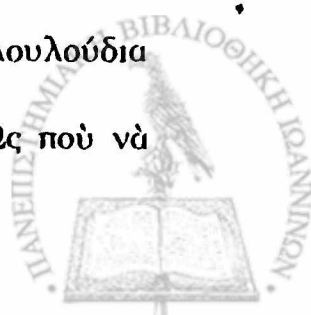
Τ' ἀρχοντικὸ στὴν Κερύνεια, λυπημένο, ρηγιαγμένο, γυμνὸ, περήμενε. Τὰ δέντρα ἔξω ξεμιασχαλισμένα, τὰ λουλούδια ξερά, τὰ τζάμια σπασμένα. Λένε πὼς καὶ τὰ σπίτια ἔχουν ψυχὴ. Κάποιο πνεῦμα τὰ κατοικεῖ κι ὅταν ἀκόμα φύγουν οἱ ἄνθρωποι. Λέγονται κι ἂν δὲ λέγονται γιὰ ἄδεια, ἔρημα σπίτια. Γιὰ ἱοκίους καλοὺς ἢ κακοὺς ποὺ φωλιάζουν μέσα τους. Ἐδῶ ὅμως ὅλα τοῦτα τὰ σπίτια ποὺ ἐρήμωσαν σὲ μιὰ κακὴ ὥρα ξαφνικά, τὸ ἴδιο πνεῦμα τὰ κατοικοῦσε. Ζωντανὸ κι ἀνυπόμονο. Τὸ πνεῦμα τῆς ἀναμονῆς.

Ἡ Τούρκισσα, ποὺ τὴν ἔφεραν ἐκεῖνες τὶς μέρες, ἀρπαγμένη μὲ τὸ ζόρι ἀπὸ τὸ νοικοκυριό της κι αὐτὴ, τριγύριζε στὸ ξένο σπίτι σὰν χαμένη. Ἕνα σύγκρουο ἔνοιωθε νὰ περνᾷ στὶς φλέβες της. Ἀδεια τὰ δωμάτια. Οὔτε σκαμνὶ νὰ καθήσῃ. Ἀκούμπησε τοὺς παρδαλοὺς μποξάδες μὲ τὰ ροῦχα ποὺ ἔφερε καὶ συλλογίζονταν. Εἶχε χάσει τὰ νερά της. Ποῦ πῆγε τὸ βιὸς τούτου τ' ἀρχοντικοῦ; Τὸ βιὸς τὸ κυπριώτικο... τ' ἄρπαξαν καὶ τὸ τράβηξαν σ' ἄγνωστα μέρη μακρινά. Γιατὶ ἐγίνε αὐτὸ τὸ κακό; Γιατί; Δὲν ζούσαμε ὅλοι πάντα μονοιασμένοι; Ἦταν κι αὐτὴ τώρα μιὰ βάρβαρα τουρκοπατημένη Κυπριώτισσα ἀπὸ τ' ἀσκέρι τῶν δικῶν της. Βαστοῦσε ἀνομιολόγητη τὴ ντροπὴ καὶ κρυφαναστενάζε. Ποιοὶ ἦταν οἱ δικοὶ καὶ ποιοὶ οἱ ξένοι; Τέτοια πράγματα δὲν εἶχαν ξανακουστεῖ στὸν τόπο μας. Δὲν ματάγιναν.

Ἕτοι παραλογισμένη τὴ βρῆκε ἡ ξένη ἀντιπροσωπεΐα. Τώρα εἶχαν Τουρκοκύπριο διερμηνέα. Ἀνοιχτὲς ἦταν ὅλες οἱ πόρτες καὶ μπῆκαν λεύτερα. Συμβουλευτήκαν τὸ καρνέ τους κι ἔβλεπαν γύρω. Οὔτε κουρτίνες, οὔτε βάζα, μήτε χαλιά. Σπασμένα κρύσιαλλα, γκρεμισμένα ράφια, ξυλωμένες πόρτες. Ἀπὸ δῶ πέρασε ἡ καταστροφὴ, σημάδεψε ὁ κεραυνός, ἀνασιτάωσε ἡ μπόρα. Ὅμως, τὸ βαρὺ ἐπιπλο — ἡ σκαλιστὴ κονσόλα — τῆς κυρᾶς, ἦταν στὴ θέση του. Νὰ βρῆκε μήπως τίποτε μέσα του, αὐτὴ ἡ γυναίκα; Νὰ τὴν παρακαλέσουν νὰ τοὺς τὸ δώσῃ. Τῷθελε ἡ γρηά, κι εἶναι κάτι ἄχρηστο γιὰ τοὺς ἄλλους. Ἕνα λεύκωμα μὲ παιδικές φωτογραφίες. Τῶν ἐγγονῶν της, ξέρεις, ὅταν ἦταν μικρά. Ὅχι, τίποτε δὲν ἔφερε. Δὲν εἶχε ψάξει πουθενά. Ἀνοῖξε τὸ συρτάρι κι ἔβγαλε ἀπὸ τὸ βάθος, ἓνα χοντρὸ βιβλίον, μὲ βελουδένια ἐξώφυλλα καὶ χρυσὰ γράμματα. Τὸ κράτησε μὲ δέος, σὰν νὰ κρατοῦσε τὸ κοράνιο, τὸ κοίταξε μὲ σέβας καὶ τὸ παρέδωσε στὴν ἐπιτροπὴ.

— Νὰ τῆς πεῖτε, λέει, θὰ τὸ φυλάξω τὸ σπίτι, θὰ ποτίζω καὶ τὰ λουλούδια ὡς ποῦ...

Ἐπειτα, ὅταν ἔμεινε μόνη, συμπλήρωσε τὴ μισὴ φράση: «...Ὡς ποῦ νὰ φύγῃ τὸ κακὸ ἀπὸ τὸν τόπο μας».

ΛΑΦΟΝΤΑΙΝ

Μετάφραση: ΑΡΣΕΝΗ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ

Ο ΛΥΚΟΣ ΚΑΙ Η ΑΛΕΠΟΥ

(Ἀθάνατα Ἥθη)

Ἡ κολακεία δὲν ἔχει ἡλικία, οὔτε πατρίδα, οὔτε ἐποχή. Πάντα ἡ ἱστορία μᾶς παρουσίασε ἀνθρώπους νὰ ἔρπουν μπροστὰ στοὺς δυνατοὺς τῆς γῆς. Καὶ εἶναι πραγματικὰ τιμὴ γιὰ τὸν ἀρχαῖο ἐλληνισμό, τὴν ἐποχή, ἀσφαλῶς τῆς σύντομης ἀκμῆς του, τὸ ὅτι δὲν ἄφησε πίσω του ὀνόματα ταπεινῶν κολάκων, ἀλλὰ μιὰ μορφή ἐνὸς κυνικοῦ κριτικοῦ ποὺ μέσα ἀπὸ ἓνα πιθάρι ἐξακόντιζε τὰ βέλη μιᾶς δηκτικῆς καὶ φαρμακεσῆς κριτικῆς πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις, χωρὶς φόβο καὶ πάθος. Καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ ὅτι τὸ ἀπύλωτο στόμα τοῦ στωικοῦ αὐτοῦ ρακενδύτη μὲ τὴν ἐπιγραμματικὴ του ἀποκοτιὰ τίμησε τὴν ὠραία ἀθηναϊκὴ δημοκρατία, ὅσο καὶ τὸ χέρι τῶν συγγραφέων τῆς καὶ τῶν καλλιτεχνῶν τῆς.

Τέτοιες κριτικὲς δὲν γνώρισαν οἱ πύλες τῶν Βασιλέων, ἰδιαίτερα στὰ ἀπολυταρχικὰ καθεστῶτα. Ὁ δικός μας ὁ Πτωχοπρόδρομος εἶναι παράδειγμα ἀνθρώπου ποὺ ὅλη του τὴ ζωὴ ἐπλήρωνε μὲ ταπεινὰ ἐγκώμια, σὰν τέλειος ὄσφυοκάμπης, τὸν φόρο τοῦ θυμιάματος στοὺς δυνατοὺς τῆς γῆς. Μὰ ἡ Αὐλὴ τοῦ Λουδοβίκου 14ου, ὅχι ὅπως μᾶς τὴν παρουσιάζουν τὰ σχολικὰ ἐγχειρίδια, μὰ ὅπως παρουσιάζεται στὰ ἀθάνατα ἀπομνημονεύματα τοῦ Δούκα τοῦ Σαὶν Σιμόν, ἦταν ἰδιαίτερα γεμάτη ἀπὸ κόλακες, ποὺ ἤξεραν ὅτι γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ κανεὶς τὰ συμφέροντά του σὲ τέτοιους χώρους εἶναι προτιμότερο νὰ ἀκολουθῇ τὴν συμβουλὴ τῆς ἀρχαίας παροιμίας: «τὴν Ἀρχιλόχου ἀλώπεκα ἐλκτέον ἐξόπισθεν». Γιατὶ ἔτσι μονάχα θὰ κέρδιζαν τὴν προστασία καὶ τὴν συμπάθεια ἐνὸς ἀνθρώπου ποὺ εἶχαν διαφθείρει τὴν σχετικὰ καλὴ του φύση αὐλικοὶ καὶ ἐρωμένες, καὶ ποὺ συνεχῶς ἐμνημόνευε μὲ ξένα κόλλυβα, προσπαθώντας ἔτσι νὰ ἐλαφρώσῃ τὸ βάρος μιᾶς ψυχῆς, ποὺ τὴν ἤξερε πολὺ βαρεῖα ἀπὸ ἀμαρτίες.

Ὁ δικός μας ὁ Λαφονταῖν δὲν ἦταν αὐλικός, ἦταν ὅμως σημαντικὸς ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων ἐκείνης τῆς ἐποχῆς καὶ ἤξερε ὅτι ὁ Λουδοβίκος, πραγματικὸς προστάτης τῶν ἀνθρώπων τῆς Τέχνης, εἶχε συχνὰ ρίξει τὸ μάτι ἐπάνω του· ὅχι ὅμως πάντα γιὰ καλὸ. Ἡ ἀντρικὴ του στάση στὴν ὑπόθεση Φουκέ, μὰ καὶ ἡ κριτικὴ ποὺ ἀσκούσε μὲ τοὺς μύθους, γλυκὰ φαρμακερὴ ὅταν εἶχε τὴν Αὐλὴ γιὰ στόχο, εἶχαν συχνὰ τραβήξῃ τὴν προσοχὴ ὅχι μόνον τοῦ βασιλιά μὰ καὶ τῆς Ἀστυνομίας του. Γι' αὐτὸ ὁ ποιητὴς μας γνήσιος εὐζωιστής, γιὰ νὰ μὴν πούμε «χοῖρος ἐκ τῆς ἀγέλης τοῦ Ἐπικούρου», ἐλούφαζε γιὰ ν' ἀποφεύγει ἐνοχλήσεις ποὺ θὰ τάραζαν τὴν γλυκεῖα ἀμφιμνησία, ποὺ εἶναι τὸ ὑπόβαθρο τῆς ντόλτσε βίτα. Ἐπειδὴ ὅμως ἀγαποῦσε βέβαια τὰ πουλιά, τὰ λουλούδια, τὴν μουσικὴ, τὴ φύση, ὅχι ὅμως καὶ τόσο τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν τὸν ἔπνιγε ἡ ἀγανάκτηση, ξεσποῦσε καμμιὰ φορὰ μὲ τρόπο ποὺ θὰ τοῦ ἦταν ἐπικίνδυνος, ὅπως στὸν μῦθο: Ὁ Χωρικός τοῦ Δούναβη. Τέτοια ξεσπάσματα ποὺ ὅμως ἦταν σπάνια σ' αὐτὸν τὸν δηλωμένο τὸ ζωιστὴ. Συνήθως ὅταν ἐβαλλε ἐναντίον τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς, ἐβαλλε μὲ τρπο πλάγιο, τὰ ἔλεγε δηλαδὴ στὴν πεθερὰ γιὰ νὰ τ' ἀκούει ἡ νύφη. Στὸν μῦθο ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ, ὁ Λαφονταῖν, μὲ τὸ ἀηδιαστικὸ ἀπὸ κολακεία πλαίσια τοῦ ὠραίου κειμένου του, δείχνει ἓνα ὄχι ἀπὸ τὰ πιὸ συμπαθητικὰ πρόσωπά του. Ἴσως νὰ εἶχε μπλεχτῇ σὲ ἐπικίνδυνες φασαρίες, ἴσως πάλι πραγματικὰ νὰ τὸν μάγεψε ἡ μορφή τοῦ νέου αὐτοῦ πρίγκηπα, — ἦταν τότε δώδεκα ἐτῶν, ἐνῶ ὁ Λαφονταῖν ἦταν στὰ ἑβδομήντα τρία, — ποὺ τίμησε τὸν δάσκαλό του, τὸν Φενελόν, καὶ στάθηκε

ὡς τὴν ὥρα τοῦ πρόωρου θανάτου τοῦ ὑπόδειγμα καλοῦ καὶ μετρημένου νέου, μὰ ποῦ δυστυχῶς, στὰ λίγα χρόνια τοῦ ἔγγαμου βίου τοῦ εἶχε τὴν κακὴν εὐκαιρία νὰ δώσῃ τὸ φῶς σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ οἰκτρότερα καθάρματα τῆς παγκόσμιας ἱστορίας: τὸν Λουδοβίκο τὸν 15ο. Ὁ μικρὸς Δούκας τῆς Βουργουνδίας ἔκανε, στὴν λατινικὴ, τὴν ἀνάπτυξη θεμάτων ποῦ τοῦ ἐπρότεινε ὁ Φενελόν, ὁ δάσκαλός του. Καὶ στὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκῃ τῆς Γαλλίας διατηροῦνται ἀκόμη μερικά του χειρόγραφα τετράδια μὲ τέτοιες ἐργασίες. Ἐνα ἀπὸ τὰ θέματα εἶναι τὸ *Vulpus rospitens*. Εἶναι ἀκριδῶς αὐτὴ ἡ ἐργασία ποῦ ὁ Λαφονταὶν ἀπόδωσε στὰ γαλλικὰ μὲ τὸν Μῦθο του: ὁ Λύκος καὶ ἡ Ἀλεπού, ποῦ παρακάτω δίνω σὲ ἐλληνικὴ μετάφραση. Αὐτὸς ὁ μῦθος εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους τοῦ ποιητῆ μας, τὸν ἀδυνατίζουν ὁμως εἰσαγωγή καὶ ἐπίλογος, ποῦ θυμίζουν ἀρχαῖο ψωμοκόλακα ποῦ παρασιτεῖ σὲ ἀρχαῖο συμπόσιο.

Α. Γ.

Ο ΛΥΚΟΣ ΚΑΙ Η ΑΛΕΠΟΥ

Δὲν ξέρω τὸ γιατί, στὴ σφαῖρα αὐτῇ,
γιὰ τὴ ζωὴ ὁ καθένας μωρμουρίζει.
Ὁ αὐτὸς ζηλεύει τὸν πολεμιστῇ,
κι' ἐκεῖνος τὸν αὐτὸ καλοτυχίζει.

Κάποια Ἀλεποῦ θέλησε, μιὰ φορά,
νὰ γίνῃ Λύκος. Τώρα — Θεὸς φυλάξοι! —,
μπορεῖ κι' ὁ Λύκος νὰ θελήσῃ, μιὰ χαρά,
νὰ γίνῃ πρόβατο, τὴ γούνα του ν' ἀλλάξῃ.

Δὲν ἀπορῶ γι' αὐτὸ μὰ, ἀληθινά, ἀπορῶ,
πὼς ἓνας πρίγκιπας, στὰ ὀχτῶ του μόνο χρόνια,
ἔγραψε ἀπόλογο, στὸ θέμα ἐπάνω αὐτό.

Κι' ἐγώ, ποῦ στὸ κεφάλι μου ἔχω πιά τὰ χιόνια,
μὲ ὑπομονὴ καὶ κόπους, σίχους φτιάνω,
ποῦ δὲν ὑξίζουν τὸ πεζὶ του, ὅ,τι κι' ἂν κάνω.

Οἱ τόσες χάρες, ποῦ στὸν μῦθο του ἔχει βάλει,
δὲν βρίσκονται, ὄχι, στὸ ἔργο τοῦ ποιητῇ,
μ' ἔκφραση τόσο καθαρὴ καὶ διαλεχτῇ.
Γιὰ τοῦτο, κι' ἔπαινοι τοῦ πρέπουν πιὸ μεγάλοι.
Ἡ Τέχνη μου εἶναι: οὐ φλογέρα ἐρωτικὴ
νὰ τὸν ὑμνήσω. Μὰ παντέχω ἀκόμα,
πὼς, γρήγορα πολὺ, γιὰ τέτοιον νιό, στὸ σιόμα
τὴ σάλπιγγα θὰβάλω τὴν ἡρωϊκῇ.

Προφήτῃ ἀληθινὰ δὲν μ' ἔχει κάμει ἡ φύση;
μὰ, φανερά, μοῦ τὸ φωνάζουν οἱ οὐρανοί,
πὼς θὰ χρειασθῇ πολλῶν Ὀμήρων ἢ φωνῇ
τὴς ἔνδοξός του πράξεις γιὰ νὰ ὑμνήσῃ.
Μὰ Ὀμήρους ποῦ νὰ βροῦν αὐτοὶ οἱ καιροί;

Καί, τώρα, ἐγώ, τὸ καθετὶ σιτὴν ἄκρη πιά τ' ἀφήνω,
γιὰ νὰ πασκίσω νὰ σᾶς πῶ καλὰ τὸν μῦθο ἐκεῖνο.

Εἶπε, στὸν Λύκο, ἡ Ἀλεποῦ: «Καλέ μου, ἐγώ, συχνά,

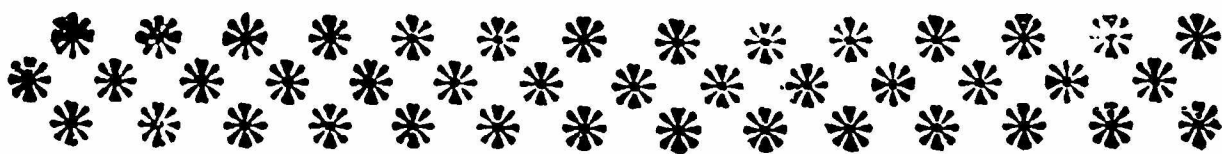

κόβω ένα γέρο πετεινό, κοτόπουλα άχαρινά.
 Τέτοιο φαΐ, στ' αλήθεια, με κουράζει.
 Ζωή και κόττα, έσύ, με κίντυνα μικρά.

Χώνομαι έγώ στίς κατοικίες· έσύ, στέκεις μακρυά!
 Για μάθε με την Τέχνη σου· γιατί τώχω μαράζι
 να βάλω δόντι, πρώτη απ' τη δική μου τη φυλή,
 σέ κάποιο άρνι παχύ πολύ.
 Θα στο χρυστάω· όσο γι' αυτό, καθόλου μη σέ γνοιάζει».
 «Καλά· είπε αυτός. Κάποιον δικό μούφαγε τò σκοτάδι.
 Πάμε να βρούμε τò πεσί, να λυκοφορεθής».
 Πήγαν, κι' ό Λύκος δίδαξε: «Έτσι θε να φερθής,
 αν θές να διώξης τὰ σκυλιά από τò κοπάδι».
 Και ή Άλεπού, οτοϋ Λύκου τò τομάρι μπαίνει.
 Τοϋ δασκάλου τίς διδαχές συχνά παναλαβαίνει,
 καί, λίγο - λίγο, τὰ κατάφερε όπως πρέπει.
 Καί, με τò νι και με τò σίγμα, όλα τὰ μαθαίνει.
 Και σάν μορφώθηκε όσο ή φύση τò έπιτρέπει,
 να ένα κοπάδι· ό ψευτολύκος τρέχει εκεί·
 σπέρνει παντοϋ τόν τρόπο μανιωμένος.
 Έτσι, με τοϋ Άχιλλέα τὰ όπλα άρματωμένος,
 προβαίνει ό Πάτροκλος, και τρέμει γύρω ή γή.
 Για τούς ναούς εύθυσ όρμοϋν μαννάδες, νύφες, γέροι.
 Ό όχλος πού βλιάζει λέει πώς βλέπει άτόφυο λυκοασκέρι.
 Σκυλιά, τσομπάνοι, άρνιά τραβούν για τοϋ χωριού τη στράτα,
 καί, για άμανάτι, άφήσανε μιὰ όλόπαχη προβάτα.
 Τήν άρπαξε ό νεοφώτιστος· μά, νάσου, πιο μακριά,
 ένός κοκόρου άκούστη τò κλαρίνο.
 Κι' ό μαθητής, πού από τò λάλημα ζαλίστη έκείνο,
 πετώντας καταγής τη σχολική ποδιά,
 παράτησε τη διδαχή, τ' άρνιά, τόν δάσκαλό του,
 και τρέχει, τετρακάπνιστος, να βρῇ τόν πετεινό του.

“Οποιος θαρρεϊ μασκαρεμένος πώς θα ζήσῃ,
 για τη δική μου γνώμη, θε να γελαστῇ.
 Σ' όποια άφορμή παρουσιαστῇ,
 τρεχάτη θα γυρίση, ή άληθινή του φύση.
 Πρίγκιπα, ασύγκριτε! Άπ' τò δικό Σου πνεϋμα
 τράβηξε ή μοϋσα μου έτοϋτο τò γραφτό.
 Μοϋ χάριες, άληθινά, σπὸν μῦθο αυτό,
 τὰ πάντα: διάλογο και δίδαγμα και θέμα.

ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΥ

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ ΣΤΑ ΤΖΟΥΜΕΡΚΑ

(Απ' τὴν Ἄρτα στὴ Νεράϊδα)

Τί μπορεί νά κρατάει, τὴν ἐποχὴ τούτῃ τοῦ τεχνικοῦ ἔπους, ἓνα χωριό, μιὰ περιοχὴ πού μένει ξεκοιμμένη ἀπ' τὴ σύγχρονη πόλῃ, γιὰ νὰ ζήσει καὶ γιὰ νὰ ζητήσει τὴ μερίδα τῆς ἀπ' τὸν κόσμῳ; Εἶναι ἓνα ἐρώτημα πού ἔρχεται μόνο του, ὅταν ἀφήνοντας τὴν θαρεῖαν ἀγλύ, πού κάθεται τὸ πρῶτ' στὸν κάμπο τῆς Ἄρτας, ἀνέρχεται κανεὶς τὸν δρόμῳ μὲ τίς κλειστὲς στροφές καὶ τὴν μοναξιά, πάνω ἀπ' τὴν Καλεντίνη, γιὰ νὰ πάει στὰ Τζουμέρκα. Γιατί, ὁ τόπος αὐτός πού εἶναι γιομάτος ἀπὸ ἓνα παρελθόν πού δὲν ἔγινε ἀκόμα ἀπόσταση χρονικὴ, πού εἶναι μιὰ πορεία ἀντάμια μὲ τὸν θαρὺ νόστο καὶ τίς μνημῆες ἀπ' τὰ πρόσωπα πού τὸν περπάτησαν σὰν ἓνα δικό τους χωράφι, ἔχει τὴν δική του ἀντοχή γιὰ νὰ μὴν ξεκόψει ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους. Μιὰ πατρίδα, λοιπόν, πού δὲν μπορούμε νὰ τὴν ἀποθέσουμε στὰ γραφεῖα, στὰ ἐργαστήρια, στὰ ἐργαστᾶσια, ἢ στὴν στιλπνὴ ἀσφαλτο. Γι' αὐτό, ὅπως κάθε χρόνῳ, γίναμε κι ἐφέτος ὁδοιποροὶ, στρατοκόποι μὲ τὸν ἰδρώτα καὶ τὰ χρόνια, γιὰ νὰ τὸν περαπατήσουμε, μαζώνοντας τὸν ἴσκιό καὶ τίς μνημῆες ἀπ' τὰ παιδικὰ μας χρόνια, πού τίς ἀφήσαμε μαζὶ μὲ τοὺς γονεῖς, τοὺς καλοὺς φίλους καὶ τοὺς γραφικοὺς χατζήδες, νὰ περιμένουν αὐτὸ τὸ διάβα μας. Γιὰ ν' ἀνταμώσουμε, ἐμεῖς οἱ «καινούργιοι» ἄνθρωποι, μὲ τὴν σιωπηλὴ ἐκείνη ποίησι, πού τοὺς περιβάλλει τώρα.

Αὐτὴν τὴν σκυθρωπὴ γοητεία, τὴν παρατημένη ἀναδοσιὰ, τὴν ὥρα πού πέφτει ὁ ἥλιος ἀπ' τὸν ψηλὸν οὐρανὸ τῶν γυμνῶν ὀγκῶν πού κλείνουν τὸ ζυγὸ στὸν Σταυρὸ τῶν Θεοδοριάνων, τὴν φέρουμε πάντα μέσα μας μιὰ χόβολη στάχτης καὶ ἀναιμμένο κάρβουνο, γιὰ νὰ μὴν εἴμαστε ξένοι πάνω σὲ τοῦτον τὸν πλανήτη. Καὶ θὰ θέλαμε νὰ ποῦμε πολλά, νὰ ξαλαφρώσουμε τὸ βαρὺ φορτίο πού εἶναι στή γεύση μας ἓνα δυνατὸ κρασί, ἂν δὲν ἐμπόδιζε ἡ ἐρημιὰ καὶ ἡ σιωπὴ, πού ἀναζητᾶει ὁ χώρος αὐτός γιὰ νὰ μὴν λεηλατηθεῖ ἀπ' τὸν θόρυβό καὶ τὴν ἀναζητήση. Ἔτσι, περισσότερο σὰν ἀσκητὴς παρὰ σὰν περιπατητὴς ὁ ἄνθρωπος ἐδῶ θὰ νιώσει τὸ φῶς νὰ εἶναι χαμηλὰ στὰ φτωχικὰ χορτάρια, τὴν παρουσία τοῦ δειλινοῦ νὰ χαράζεται πίσω ἀπ' τίς γραμμὲς τῶν γκρεμῶν, τὴν ψαύση ἀπόνα ρίγος ἀκαθόριστης μοναξιάς καὶ τὰ ἡμέρα χρώματα, στίς γδαρμένες πλαγιὲς τοῦ λόγγου, νὰ δίνουν ἓνα χῶμα δικό του. Τὸ τοπίο πού δὲν ἔχει ἐξάρσεις, πού εἶναι συνυφασμένο μὲ τὴν φτώχεια καὶ τὴν χαμηλόφωνη φιλοδοξία, εἶναι πράγματι μιὰ πρώτη σκάλα, μιὰ ποδιά πού ζώνει, μέχρι τὸ Βουλγαρέλι καὶ τὴν Λειψώ, τὰ ριζὰ ἀπ' τὰ Τζουμέρκα πρὸς τὰ ἐκεῖ. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν φεύγει ἀπ' τὴν ἡμερὴ ἀναπόλησι, δὲν χάνεται μέσα στὸν ἥλιο τοῦ καλοκαιριοῦ ὅπως τὸ ἐλαφρὸ φῶς τὴν ὥρα πού ἔρχονται τ' ἀπόσκια γιὰ νὰ ρίξουν τὸ βάρος, νὰ κάμουν σύννεφα τὴν ἀνάσα καὶ τὴν ἀκίνησία πού στέκεται στὸν Ἀραχθό.

Ἡ πάλῃ μὲ τὸ χθαμαλὸ πράσινο, πού ντύνει τίς ἀπομακρυσμένες ράχες, ἔχει κατὶ ἀπ' τὴν ὑπαρξιακὴ ἀγωνία γιὰ τὴν βεβαιότητα σ' ἓναν τόπο ρευστό, δίχως τὴν ἀντίσταση, δίχως τὴν πρόκληση πού δίνουν οἱ ὀγκώδεις πέτρες. Ἔρπει, μαζὶ του, τὸ φῶς ἀπὸ μιὰ καρτερικότητα, πού διαποτίζει, μὲ ἀκριτὴ μελαγχολία, τίς χαλασμένες φράχτες καὶ τὰ παρατημένα χτίρια, πού συνοδεύουν ἀκόμα τὸν δρόμο. Καὶ ὑπάρχει, σὰν μιὰ συνομιλία πού γίνεται μέσα μας, πού δὲν ἔχει ἀμετακίνητα

πλαίσια, πού δὲν φτιάχνεται μὲ τὰ σκηινικά ἀπ' τὸ περιβάλλον. Ἔτσι, ἡ παρουσία τῆς ζωῆς ἐδῶ κρατάει μιὰν αἰσθησιὴ γιὰ μετάβαση, πού θά ναι τὸν ἄνθρωπο σὲ σκέψεις γιὰ τὴν μοίρα του, χωρὶς νὰ δίνει κι ἓνα συμπέρασμα, μιὰ ἐλοκλήρωση μπροστὰ στὸ πρόβλημα ἂν θὰ μείνει τώρα καὶ ἡ ζωὴ νὰ περπατάει, καθὼς πρὶν, στοὺς μοναχικοὺς αὐτοὺς δρόμους μὲ τὴν ποίησιν ἀπὸνα παρελθόν. Ἡ γῆ τούτη, πού εἶναι ἐλληνική, πού δὲν ξεθώριασαν τὰ σημάδια τῆς, πού δὲν ἀγρίεψε ἀπ' τὴν ἐγκατάλειψη, ζητάει νὰ τὴν κρατήσουμε, νὰ μὴν τὴν ἀφήσουμε μόνο μὲ τὴν ἀγάπη αὐτῶν πού τὴν ἔδεσαν στὴν ψυχὴ τους, νὰ μὴν εἶναι μονάχα ἓνα προσκύνημα γιὰ λίγους ἀκόμα χρόνους.

Ὅμως, πῶς θὰ γίνῃ ἓνα τέτοιο πράγμα, ἀφοῦ ἡ σύγχρονη ζωὴ, πού μαζώνεται στὰ μεγάλα ἀστρικά κέντρα, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μείνῃ μονάχα μ' ἓνα προσκέφαλο γιομάτο ἀπὸ νόστο καὶ ὄνειρα; Θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ περιμένῃ, ὅπως οἱ γερασμένες ὑπάρξεις, τὸ τέρμα μιᾶς πορείας, γιὰ τὴν ἀποχώρησιν; Νὰ τὸ μεγάλο πρόβλημα. Γιατί, ἐδῶ δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ συντήρησιν, γιὰ μιὰ παράτασιν πού νὰ φτάνει ἴσια - ἴσια γιὰ νὰ καλύψει μονάχα τὴ ζωὴ αὐτῶν πού παραμένουν ἀκόμα ἢ αὐτῶν πού ξεκίνησαν καὶ ξανάρχονται στὸν τόπο τοῦτον.

Γίνονται, βέβαια, προσπάθειες, δίνονται δάνεια καὶ διευκολύνσεις, γιὰ νὰ μὴ φύγουν ἀπὸ κεῖ οἱ ζωντανοὶ ἄνθρωποι. Ἀλλὰ, οἱ καιροὶ ἔχουν ἀλλάξει, ἡ ζωὴ τώρα δὲν περιορίζεται στὰ ὅρια μιᾶς ἀτομικῆς διάστασης, οἱ δρόμοι σήμερα εἶναι ἀνοικτὴ πόρτα καί, γι' αὐτό, εἶναι δύσκολο νὰ κρατηθοῦν οἱ ἄνθρωποι, ἰδίως οἱ νέοι, ἂν δὲν δημιουργηθοῦν προϋποθέσεις γιὰ μόνιμη καὶ βιώσιμη — πρὸ παντός — παραγωγικὴ ἀπασχόλησιν, μὲ βάση τὰ δεδομένα τῆς σύγχρονης πραγματικότητος. Τώρα, πῶς μπορεῖ νὰ γίνῃ αὐτό, εἶναι τὸ μεγάλο ἐρώτημα, πού δὲν ἀπομένει στὴν δική μας ἀρμοδιότητα νὰ ὑποδείξουμε. Χρειάζεται νὰ μελετηθεῖ, πάνω σὲ κάποια εὐρύτερη προοπτικὴ, κάτω ἀπ' τὸ φῶς ἐιδικῶν ἐπιστημῶν, πού θὰ τὸ συνδέσουν μὲ τὴν δυνατότητα τῆς ἀνάπτυξης στὴν γενικώτερη μορφή τῆς αὐριανῆς ζωῆς. Ὅχι γιὰ μιὰ συντήρησιν, γιὰ πρόχειρη λύσιν μέχρις ὅτου βροῦν τὴν εὐκαιρία γιὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν κάπου ἄλλου, ἐφ' ὅσον δὲν ἀλλάξουν οἱ συνθῆκες.

Δὲν ξέρω ἂν ἔγινε, στὸ μεταξύ, κάτι καλύτερο, πού νὰ κάνει περιττὲς τὶς φτωχὲς τοῦτες ἀπόψεις μας. Ὡστόσο, αὐτὴ ἡ αἰσθησιὴ τῆς διαρροῆς τῆς ζωῆς ἀπ' αὐτὸν τὸν τόπο, πού μᾶς σφίγγει τὴν καρδιὰ καθὼς τὸν διαβαίνουμε ἀμίλητοι, γιὰ νὰ μαζέψουμε τὰ παιδικὰ μας χρόνια καὶ τὶς λιτὲς ἐκείνες χαρὲς πού ἀφήσαμε ἀπὸ τότε πού εἴχαμε χνουδι στὸ πρόσωπο, εἶναι πού μᾶς κάνει νὰ προχωροῦμε κάπως βαθύτερα, μὲ περισσότερο πόνο, γιὰ ν' ἀγγίξουμε τὸ χῶμα καὶ τὸ φῶς αὐτοῦ τοῦ χώρου.

Πάνω ἀπ' τὸν ἥμερον τοῦτον τόπο, ὡς τὰ ριζὰ τοῦ Βουργαρελιοῦ, πού χάνει τὶς ἀποστάσεις καὶ τὸ βάρος του γίνεταί ἀχλύ, ὀρθώνεται ὁ περήφανος ὄγκος ἀπ' τὰ Τζουμέρκα, καθαρὸς καὶ ἀνέρος, ἔτσι πού δίνει μιὰν ἄλλη αἰσθησιὴ γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ γιὰ τὴν μοίρα του. Ἐξακολουθεῖ νὰ μένῃ πέρ' ἀπ' τὴν φθορὰ καὶ τὴν ἐξέλιξιν, ἔχει τὴν δύναμιν ἀπὸ κάποιαν αἰωνιότητα. Δὲν ὑπόκειται, σ' ἀνθρώπινα μέτρα καὶ σ' ἀνθρώπινες δυνατότητες, ἡ ὑπαρξὴ τῆς ζωῆς ἐκεῖ. Γι' αὐτό, τὰ χωριά καὶ τὰ χωράφια, ἡ πάλιν μὲ τὴν φτώχεια καὶ τὴν εὐμάρεια, δὲν εἶναι νὰ μποῦν στὰ ἴδια μέτρα πού ἔχουμε γιὰ τὶς ἄλλες περιοχές. Ἀπ' τὴν στιγμὴ πού θὰ σταθεῖ κανεὶς στὴν ράχη τοῦ Σταυροῦ, καταμεισις σ' ἓναν ὀρίζοντα πού τὸν χαράκουν τὰ γυμνά βράχια τῶν βουνῶν, καὶ θ' ἀγναντέφει, πάνω ἀπ' τὰ Θεοδώριανὰ μὲ τὴν πράσινη φυλλωσιὰ καὶ τὰ κόκκινα κεραμίδια, τὸν καγκλωλὸ δρόμον ν' ἀνεβαίνει ὅπως τὸ φίδι, κατακόρυφα, γιὰ τὸν Ἀηλιὰ τῆς Νεραΐδας, χάνει τὴν αἰσθησιὴ τῆς γήινης αἰχμαλωσίας καὶ νιώθει πῶς δὲν ἔχει φέρει μαζί του τὴν ἀνθρώπιναν ἀνημπόρεια. Αὐτὴ ἡ αἰσθησιὴ, πού δένει τοὺς ὀρεινοὺς ἐκεῖ μὲ τὰ γερασμένα ἔλατα καὶ μὲ τὶς χορταριασμένες βρύσες, εἶναι μιὰ καινούργια ζωὴ, μιὰ μετάβαση πέρ' ἀπ' τὴν φθαρτὴ στόφα μας, πού τὴν ἔχει ἀνάγκη, περισσότερο ἀπὸ

άλλοτε, ο σύγχρονος άνθρωπος. Ιδιαίτερα, για μιάς που ξεκινήσαμε από κει για να φτάσουμε στην άκρη της ζωής, για να γίνουμε σαν τον Όδυσσέα μ' ένα διασάκι στον ώμο κι έναν άλλο στα χέρια, ή ατιθάσσειτη φυσιογνωμία του τοπίου με τις θαυσιές λαγκαδιές, με τις άσπρες σάρες και με τους γύρους στον ουρανό, που φτιάχνουν τα όρνια και οι αετοί πάνω απ' τα κεφάλια μας, είναι μιιά ποίηση και μιιά μουσική που την ζούμε πολύ έντονα. Άλλά, και για όλους τους ανθρώπους, για όσους δεν έχουν μείνει μονάχα κάτω απ' τον ισκιο των κτιρίων, ή πατρίδα τούτη είναι μιιά συνομιλία, μιιά συνάντηση με το ήθος και με την παράδοση ενός λαού, που έχει διαστρώσει την ψυχή του νεοέλληνα. Κρίμα, μονάχα, που ο νεώτερος άνθρωπος, αναζητώντας τον δρόμο για ν' αποτινάξει την φτώχεια του, δεν μπορεί να μείνει, καθώς παλιότερα, μαζί του. Θα έρθει ή για να προσκυνήσει ή για να πεθάνει, μονάχα αυτός που ξεκίνησε από κει.

Γιατί, δυστυχώς, ο δρόμος και το ηλεκτρικό, ή αξιοποίηση των πηγών για παραγωγική απασχόληση, δεν έφτασαν ως εδώ, για να φέρουν περισσότερα. Γι' αυτό, θα έπρεπε να είχε δοθεί μιιά ειδική προτεραιότητα, με κριτήρια όλοτελα ξεχωριστά, για την μελέτη και για την αντιμετώπιση της ζωής στα όρεινά τούτα χωριά. Έστω και κάπως αργά, για να μὴν αποφιλωθούν απ' τα ζωντανά στοιχεία. Υπάρχουν οι δυνατότητες, αφού δεν ξεκόψαμε, αφού υπάρχουν άνθρωποι που μένουν σ' αυτά τα κρύα νερά, καθώς κι εμείς που τα νιώθουμε νάναι πάντα μέσα στο στήθος μας, στο προσκέφαλο ένα όνειρο και στην ψυχή ένας ανίκητος νόστος. Μόνο που, για τα Τζουμέρκα και, γενικώτερα, για τον όρεινόν όγκο που αντιμετωπίζει αυτό το πρόβλημα των καιρών, είναι ανάγκη να γίνει, ό,τι είναι να γίνει, χωρίς καμιά χρονοτριβή. Γιατί, δεν περιμένει, ο καιρός τούτος, να φτάσουμε ως εκεί με τις αποσκευές και τις ανέσεις της σύγχρονης εποχής. Πρέπει να πάμε την πόλη στο χωριό, να ενώσουμε αυτόν τον τόπο με την ζωή που βρίσκεται παρακάτω, για να μὴν φύγουν από εκεί οι άνθρωποι. Κι αυτό θα γίνει μόνο με κάποιαν ιδιαίτερη μέριμνα, με κριτήρια έξω απ' την γενικήν ιεράρχηση, για μιιά βιώσιμη όρεινήν οικονομία που ν' ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της πραγματικότητας, που υπάρχει πιο κάτω απ' την γαλαξοπὴ δμιχλη των αστραφτερών θουνών και πιο βαθιά απ' την αχλύ του ήμερου κάμπου. Η πατρίδα δεν είναι μονάχα στις πολιτείες και στην χαμηλόφωτη πεδιάδα. Τούτη την αλήθεια την ξέρουμε πιο πολύ εμείς οι όρεινοί, που μείναμε πάντα με την αναμονή και με τον φόβο για την τύχη της, που την ποτίσαμε με το αίμα και τον πικρόν ιδρώτα μας και που, στις μέρες των πανηγυριών της, ξαναρχόμαστε, μαζί με τα παιδιά μας, για να την γιομίσουμε με την παρουσία μας. Κι είναι, πράγματι, συγκινητικό να βλέπουμε πώς, με όλη την περιπέτεια που χρειάζεται ένα ταξίδι στο χωριό μας, απ' όλες τις άκρες της χώρας μας, έρχονται οι νέοι, αντάμια με τους παλιότερους, για να μὴν αφήσουν ανάμεσά τους τον χρόνο να τους χωρίσει απ' αυτό το γλυκύτατο λίκνο της προγονικής εστίας. Αιτήν την συγκλονιστική πραγματικότητα, δοκίμασα κι εφέτος όταν ξαναμπήκα στο χορό, ανάμεσα απ' τους σεβάσιμους γέροντες, απ' αυτούς που δεν έχουν διακρίσεις και χώρο ξεχωριστό στην ιστορία, απ' τους ανώνυμους. Ήταν μιιά αφομοίωση με τους συγχωριανούς μου, μιιά γεύση που δεν την δίνει ή καθημερινότητα της πόλης και που την αναζητάει ο εξουθενωμένος άνθρωπος του εκπληκτικού αιώνα μας.

Τί μπορεί να κρατήσει ένας ταξιδιώτης, ένας χωρανός που κουβαλάει μαζί του τον τόπο του με τις πολλές όρύσες και με τ' απόσκια, την ήρα που θάφονται οι κορφές απ' τον ήλιο και τ' άχνά σύγνεφα; Έκτος απ' τον νόστο και την προσευχή στο εικονοστάσι, κρατάε την χαρά της ζωής, αυτής της πρώτης και μοναδικής ζωής, που δέθηκε, όπως ο καρπός την άνοιξη, μέσα στην παιδική του ψυχή. Κι από κει, ακριβώς, ξεκινάει για να την φυλάξει, για να μὴν την αφήσει να φύγει μαζί με τους ανθρώπους της, που παίρνουν σιγά - σιγά τον δρόμο, για να αναζητήσουν άλλου μιιά καλύτερη τύχη. Όμως, πώς θα γίνει αυτό, αφού δεν μπορούμε να

ζήσουμε στα λίγα φτωχά χωράφια, δίχως έναν δρόμο που να μᾶς φέρνει κοντά στην πόλη, δίχως την δυνατότητα να ἐρχόμαστε, όταν μπορούμε, να μείνουμε για κάμποσο στο χωριό; Στο ἐρώτημα τούτο, που ἀποτελεί καὶ τὸ κύριο θέμα για τὴν ὀρεινὴν περιοχὴ γενικώτερα, δὲν θ' ἀπαντήσουμε με τὴν ξηρὴ γλῶσσα τῶν στατιστικῶν ἐνδείξεων. Θὰ σταθοῦμε, σὰν ἄλλοι Ὀδυσσεῖς, στὴν ἄκρη τῆς Ὠρυγίας, γιὰ νὰ μιλήσουμε πρῶτα με τὴν καρδιά καὶ ὕστερα με τὰ δεδομένα τῆς ἐπιστήμης. Ἔτσι πρέπει νὰ ἰδοῦμε τὴν ὑπόθεση τῶν ὀρεινῶν πληθυσμῶν. Καί, μάλιστα, με τὴν εὐκαιρία, θὰ εἶχαμε νὰ κάνουμε δῶ μιὰ ἐκκληση γιὰ τὴν ἐπίσπευση, ὅσο γίνεται πιὸ πολύ, τῆς κατασκευῆς τῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ Ἀρτης — Τρικάλων. Γιατί, συνιστᾷ τὴν μεγαλύτερη ἐλπίδα, τὴν μόνη ἀρτηρία ζωῆς που μπορεῖ νὰ κρατήσῃ ὅσους ἀπόμειναν καὶ που μπορεῖ νὰ φέρει, ἔστω περιοδικά, ὅσους ἔφυγαν ἀπὸ κεῖ. Ὑστερα, με τὸν δρόμο αὐτόν, θὰ εἶναι δυνατόν νὰ δημιουργηθοῦν οἱ ἀναγκαῖες ἐκείνες προϋποθέσεις, που θὰ κάμουν βιώσιμη οἰκονομικὰ τὴν ὀρεινὴν αὐτὴν περιοχὴ τῆς Ἀθαμανίας καὶ τῶν δυτικῶν θεσσαλικῶν διαμερισμάτων τοῦ Ἀσπροποτάμου καὶ που θὰ συνδέσουν τὸν τόπο καὶ τοὺς κατοίκους του με τὴν καθολικώτερη ἀνάπτυξη τῆς χώρας. Διαφορετικά, δὲν φαίνεται ν' ἀντιμετωπίζεται τὸ πρόβλημα τούτο, που ἔχει ἓνα ἐθνικὸ θάρος καὶ που ἡ λύση του εἶναι συνυφασμένη με τὸ μέλλον καὶ με τὴν φυσιογνωμία τοῦ λαοῦ μας.

Ἡ ἀφορμὴ αὐτή, που γίνεται δῶ ἀπ' τὶς φαύσεις με τὴν ψυχὴ κι ἀπ' τὸν ἄφευκτο προβληματισμὸ γιὰ τὴν μοίρα τῶν ὀρεινῶν, ὅσο κι ἂν εἶναι διαποτισμένη ἀπ' τὴν γύρη τῆς αἰσθηματικῆς εὐφορίας, βαστάει μιὰν ἀλήθεια, που δὲν πρέπει νὰ περάσῃ ἀπαρατήρητη.

...Στὰ μαγαζιά τῆς Νεραίδας, πάντα, πίσω ἀπ' τὴν μισάνοιχτη πόρτα, μένει ἡ θύμηση τοῦ Μήτσιου - Οὔζου, νὰ μᾶς καρτερεῖ. Καὶ τ' ἀπόσκια, πέφτουν στὸν μεγάλο πλάτανο, στὴν βρύση τοῦ Γλαδᾶ. Νιώθω τὴ ζωὴ, χωρὶς τὸ χάος που ἔφεραν τὰ χρόνια καὶ χωρὶς τὴν πάχνη, που θὰ ἔρθει ἀπ' τὸν ὀρίζοντα μαζί με τὸ μαλαματένιο φεγγάρι, καθὼς θὰ κυλιέται ἀπ' τὶς ἀνέγγιχτες κορφές τῶν Τζουμερκῶν. Οἱ γέροντες, αὐτοὶ που χαιρέτησα πέρσι, δὲν εἶναι ὅλοι στὸ χοροστάσι. Λεῖπουν δυὸ - τρεῖς... Ζήτησαν μονάχα, τὴν ὥρα τὴν ὕστερη, νὰ τοὺς φέρουν ἐδῶ, γιὰ νὰ τοὺς θάψουν δίπλα στοὺς ἄλλους τοὺς δικούς τους που ἔφυγαν πρόπερσι. Μόνον οἱ νέοι φέρουν μαζί τους ἓνα μήνυμα, μιὰν ὑπόσχεση γιὰ τὴν συνέχιση στοὺς νέους καιροὺς.

Ἐδῶ, μικραίνει ὁ χρόνος, μεγαλύνει ὁ ἄνθρωπος, γιὰ νὰ μὴν κοιπιάσῃ, μαζί με τὸν λάρυγγά μας, κι ἡ πορεία τῆς ζωῆς. Οἱ διπλές ζυγιές με τὰ βιολιά που φέρουν κάτι ἀπ' τὸν πόνο, ἀπ' τὰ χρόνια με τὸν ἔρωτα στὰ κοντοέλατα καὶ τὰ «ἐκατὸ μαντρόσκυλα» γύρω ἀπ' τὴν «τσιούπρα», που ἀνοίγουν τὴν φέρμελη τοῦ κλέφτη καὶ που θυμίζουν τὴν λεβεντιά τοῦ Βλαχοθανάση, γεμίζουν τὸ πρῶτο δειλινὸ με τὴν μέθη που κάθεται πάνω στὰ σοκάκια καὶ στίς πατημένες στράτες τοῦ χωριοῦ... Τὴν ὥρα που οἱ ἀπαλές φτέρες κάτω ἀπ' τὶς ἀπότομες ραϊδιές, ἀρχίζουν νὰ σείονται, με τὸ τραγούδι τοῦ γρύλλου, τὴν ὥρα που τὰ γυμνά χαλίκια κι οἱ λευκοὶ θράχοι τῶν βουνῶν ψηλώνουν με τὸ φῶς, ὅλο τὸ χωριό, στήνει ἓναν ἱερόπρεπο χορό, με 500 χορευτὲς καὶ τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς γερόντους μπροστά... Φόρεσα, τότε, τὴν λευκὴ φουστανέλλα, ἄκουσα τὸν ἥλιο που «βασιλεύει στὰ ρέματα» καὶ θυμήθηκα τὰ δῆματα τῶν προγόνων... Ἐέρω, πῶς ὅλ' αὐτά, δὲν εἶναι ὄνειρο γεννημένο ἀπὸ κάποια ρομαντικὴ ἐνδεια, ὅπως μπορεῖ νὰ τὸ πάρουν πολλοί. Ἐγὼ ζήτησα τὰ χέρια τῶν χωριανῶν, αὐτὰ τὰ δουλεμένα χέρια με τὶς χαρακιές ἀπ' τὸν ἅγιο μόχθο, ζήτησα τὴν κουδέντα τους, που εἶναι χωρὶς τὴν ὀχληρὴ τυπικότητα καὶ μίλησα μαζί με τοὺς ἀνώνυμους τῆς ἱστορίας, με τοὺς ἀνθρώπους αὐτούς, που εἶναι οἱ ἴδιοι κι ὅταν κάνουν τὸ χωράφι κι ὅταν συνομιλοῦν με τὸν δικό μας νόστο. Κι ἔπειτα, κρατώντας μιὰν ἀψιχνιά με τὴν δυνατὴν εὐωδιά, πήρα τὸν δρόμο γιὰ νὰ ξαναγυρίσω στὴν πολιτεία.

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΤΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

Το Πανελλήνιο Λογοτεχνικό Συνέδριο, που οργανώθηκε με πρωτοβουλία της 'Εθνικής 'Εταιρείας 'Ελλήνων Λογοτεχνών και με την σύμπραξη της 'Εταιρείας 'Ελλήνων Λογοτεχνών και του Συνδέσμου 'Ελλήνων Λογοτεχνών (3—7 Νοεμβρίου στην αίθουσα του 'Εθνικού 'Ιδρύματος 'Ερευνών), υπήρξε μιὰ κίνηση πού, παρὰ την ἔλλειψη προγραμματισμένης προετοιμασίας, ἔδωσεν ἕνα πρακτικὸ ἀποτέλεσμα: τὴν συνάντηση καὶ τὴν ἀνανέωση τῆς ἐπαφῆς πολλῶν λογοτεχνῶν, καθὼς καὶ τὴν διαπίστωση τῆς ἀνάγκης νὰ ἀναληφθεῖ μιὰ εὐρύτερη προσπάθεια γιὰ τὴν συγκρότηση μιᾶς ἀντιπροσωπευτικῆς ἐπιτροπῆς μελέτης τῶν ζητημάτων πού θὰ πρέπει νὰ ἀποτελέσουν τὸ ἀντικείμενο τῆς ἐπιδίωξης τῶν λογοτεχνῶν στὴν σύγχρονη πραγματικότητα.

Εἶναι ἐνθαρρυντικὸ πού, στὴν πρωτοβουλία αὐτή, ἀνταποκρίθηκε ὁ λογοτεχνικὸς κόσμος καί, παρ' ὅλο πού τὸ θέμα τους («ὁ λογοτέχνης καὶ ἡ ἐποχὴ μας») μὲ εἰσηγήσεις ἀπὸ ψαύσεις καὶ ἀνιχνεύσεις αἰσθητικῆς θεώρησης καὶ φιλοσοφικῆς ἐνατένισης, εἶταν ἔξω ἀπ' τὴν ὑφιστάμενη πραγματικότητα τῶν προβλημάτων πού ἀντιμετωπίζει στὸν καιρὸ μας ἡ πνευματικὴ ζωὴ, πῆρε μέρος σ' αὐτήν, πέρ' ἀπὸ τὶς διαφορὲς καὶ τὶς θέσεις πού εἶναι φυσικὸν νὰ ἐκφράζει ὡς εὐαίσθητη ψυχὴ καὶ ὡς γρηγοροῦσα συνείδηση. 'Εδῶ θὰ πρέπει νὰ τονίσουμε πὼς οἱ εἰσηγήσεις εἶταν ὅλες ὑποδειγματικὲς, ὡς λόγος καὶ ὡς στοχασμὸς, καὶ χαρακτηρίζονταν ἀπὸ εὐαισθησία ὑψηλῆς στάθμης καὶ ἐκφραστικὴ πληρότητα. Τὸ γεγονός αὐτό, πού δίνει τὴν καλύτερη δυνατὴ ἀπόδειξη γιὰ τὶς δυνατότητες νὰ ἐπιτευχθεῖ μιὰ εὐρύτερη ἐνότητα τῶν λογοτεχνῶν — αἷτημα πρωταρχικῆς σημασίας γιὰ τὴν πνευματικὴ μας φυσιογνωμία — ἀποτελεῖ μεγάλον θετικὸ βῆμα γιὰ νὰ γίνῃ ἕνα ξεκίνημα καλύτερο. Ὑπάρχουν οἱ προϋποθέσεις, ἀρκεῖ ἡ προσπάθεια νὰ μὴν εἶναι πρόχειρη καὶ χωρὶς μιὰν ἀναντίρρητη ἀντιπροσώπηση, ὅχι μονάχα στὴν συμμετοχὴ τῶν λογοτεχνῶν, ἀλλὰ καὶ στὸν καθορισμὸ τῶν θεμάτων καὶ τῶν ὁμιλητῶν.

Τὸ συνέδριον τοῦτο — πού εἶταν περισσότερον συνέδριον γιὰ ἀνακοινώσεις καὶ λιγώτερον γιὰ ἐξέταση προβλημάτων καὶ ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων —, θὰ ἔπρεπε νὰ μὴν εἶχε πολλὰς ἀπ' τὶς ἀδυναμίες (παραλείψεις γιὰ τὴν συμμετοχὴ λογοτεχνικῶν σωματείων καὶ λογοτεχνῶν, ἔλλειψη εὐκαιρίας γιὰ γνωμοδότηση στὴν ἐκλογὴ θεμάτων καὶ στὴν εὐρύτερη συμμετοχὴ ὁμιλητῶν, ἀπουσία ἀντικειμενικοῦ στόχου) πού ἀναφέρουμε. Ἐν τούτοις, ὅμως, δὲν μπορούμε νὰ μὴν λόβουμε ὑπ' ὅψην μας, πὼς, γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ, χρειάσθηκε προσπάθεια καὶ ἀγῶνας, πράγμα πού εἶναι στὸ ἐνεργητικὸ τῆς Ὁργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς (Μαρία Π. Ράλλη, Ἀπ. Σαχίνης, Μηνᾶς Δημάκης, Ἀλκ. Γιαννόπουλος, Ἰουλία Ἰατρίδου, Ματθ. Μουντές, Γιάννης Νευρεπόντης, Κώστας Τσιρόπουλος). Καί, μὲ τὴν ἀφορμὴ τούτη, θὰ πρέπει νὰ ἀναφέρουμε — ὅχι μονάχα γιὰ τὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀξιολόγησιν τοῦ συνεδρίου —, πὼς ἡ πνευματικὴ ἐπαρχία, εἶχε ὁργανώσει μὲ τὴν πρωτοβουλία καὶ τὴν εὐθύνη τοῦ Συνδέσμου Τεχνῶν καὶ Γραμμάτων Θεσσαλίας, τὸ πρῶτον Πανελλήνιον Συνέδριον Λογοτεχνῶν, πού πραγματοποιήθηκε στὴν Λάρισα, τὸ 1966. Καί, κατὰ τὶς ἐκτιμήσεις μας, ἐκεῖνο τὸ συνέδριον, ἐκτὸς ἀπ' τὴν εὐκαιρίαν γιὰ οὐσιαστικὴ συμβολὴ πολλῶν συνεδρίων στὴν διαμόρφωσιν τῶν θεμάτων πού ἀναπτύχθηκαν, πρόσφερε πολὺ χρήσιμα συμπεράσματα καὶ ὑποδείξεις μέσα στὸν ὥρον τοῦ ἐφικτοῦ. Γι' αὐτό, θεωρήσαμε καὶ χρέος μας, ὡς ἐπαρχία, νὰ κάνουμε τὴν ἀναφορὰν τούτην, κατὰ παρέκβασιν — οἱ εἰσηγήσεις δὲν ἄφηναν περιθώρια γιὰ παρόμοιες παρενθέσεις —, στὸ Πανελλήνιον Λογοτεχνικὸν Συνέδριον πού ἐγίνετο στὴν Ἀθήναν. Καί, πέρ' ἀπ' αὐτὰ ὅλα, γιὰτὶ πιστεύουμε πὼς, τὸ θέμα τῆς πνευματικῆς ἐπαρχίας, θὰ πρέπει νὰ ἀποτελέσῃ (μόνον αὐτό) ἀντικείμε-

μενο ἑνὸς εἰδικοῦ συνεδρίου, δεδομένου ὅτι, μὲ τὴν ἔνδοθεν ἀπομάκρυνση ἀπ' τὸν πατρῶο πνευματικὸν χῶρον ποὺ φέρνει ἡ διεύρυνση τῆς σύγχρονης ὑπερεθνικῆς κουλτούρας, καὶ μὲ τὴν ἀποφίλωση τῆς ἐπαρχίας ἀπ' τὶς ζωντανές τῆς δυνάμεις, θὰ χρειασθεῖ νὰ ἀνησυχήσουμε γιὰ τὴν ἴδια μας τὴν πνευματικὴ φυσιογνωμία.

Τέλος, δὲν θὰ πρέπει νὰ παραλείψουμε νὰ τονίσουμε πῶς, τὸ συνέδριο ἔδωσε τὴν εὐκαιρία καὶ τὴν ἀναγκαίαν στάθμη πνευματικῆς περιωπῆς νὰ γίνουν συζητήσεις γιὰ μιὰ θεώρηση καὶ γιὰ μιὰ μορφολόγησι τῆς σύγχρονης πραγματικότητος, πάνω ἀπ' τὶς διαφορὰς καὶ τὶς θέσεις στὴν κλίμακα τῆς παγκόσμιας ἀνθρώπινης πορείας. Κι' αὐτὸ εἶναι μιὰ προσφορὰ πού, σὲ συνάρτησιν μὲ τὰ θέματα τῶν εἰσηγήσεων — ποὺ ἔδωκαν τὴν ἀφετηρία, τὴν ἀτμόσφαιρα καὶ τὴν ἀναγκαίαν πνευματικὴν ὑποδομὴ — ἐκάλυψαν τὸν χῶρον τοῦ συνεδρίου.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

«ΔΕΣΜΟΙ»

Προδομένη ἡ ἐπαρχία ἀπ' τὸ κατεστημένο ποὺ φατριαστικὰ ἀπομυζᾷ τὸν ἰδρωτὰ τῶν παριῶν τῆς ἑλληνικῆς γῆς, ὑφαίνει τὴν ἐγκατάλειψη βουβὸ μοιρολόγι, μὲ μόνη ἐλπίδα ἀνάστασης τὸ ξύπνημα, ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς δυνάμεις τῆς, τοῦ ξωοποιοῦ γιὰ τὸ ἔθνος, Λαῖκόν μας Πολιτισμοῦ.

Μὰ εἶναι ριζικό, ἡ φωνὴ τῆς νὰ μένει μετέωρο γάλεσμα σὶς ντόπιες πνευματικὲς μορφές, γιὰτὶ ἡ ἀπομόνωση καὶ ἡ ἐγωκεντρικὴ διάθεση οἰκειοποιοῦν τὴν προσπάθεια γιὰ ἄλλους λόγους καὶ ὄχι γιὰ μιὰ ολοκληρωμένη ἀνάτασι, ποὺ θὰ προσέρχεται ἀπ' τὴ συνεργασία τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου.

Ἔτσι, οἱ «Δεσμοί», φιλοδόξησαν νὰ καλύψουν αὐτὴν τὴν ἔλλειψη, μὲ ὀρμητήριο τὴν ἑλληνικὴ ψυχὴ, γιὰ νὰ ἀπλώσει, ὄχι μὲ κρύφτες προθέσεις, ἀλλὰ μὲ τὶς προϋποθέσεις ποὺ δημιουργήσε ἡ Πνευματικὴ καὶ Καλλιτεχνικὴ Ἑταιρεία, τοῦ Λόγου καὶ τῆς Τέχνης τὴν ἀλήθ, σὲ κάθε γωνιά ἑλληνικῇ, μὲ ἀρχὴ τὴν κοινωνία τῆς ἀρχαίας τραγωδίας, ποὺ τόσο κοντὰ στέκει στὴν ξύπνια πατριωτικὴ συνείδηση.

Ἄψογες οἱ παραστάσεις τῆς «Ἠλέκτρας», στὸν ἡπειρωτικὸν χῶρον, μὲ ἐρμηνεύτρια, στὸν ἐπώνυμο ρόλο, τὴν μεγάλῃ μας τραγωδῶν. Ἀσπασία Παπαθανασίου - Μανθουμάτη, ποὺ εἶναι ἀπ' τὰ ἰδρυτικὰ μέλη τῶν «Δεσμῶν», καὶ τῆς ὁποίας ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἐμπνευση καθοδηγοῦν, μέχρι σήμερα, τὴν ἀναληφθεῖσα δραστηριότητα.

Χαρακτηριστικόν, πάντως, δὲν εἶναι ἡ ἐπαινετὴ προσπάθεια ποὺ τόσο γόνιμα υλοποιεῖται, ἀλλὰ πρῶτιστα ἡ ἀνταπόκρισις τοῦ λαοῦ, ποὺ μὲ τὴν πλατεῖαν συμμετοχὴν του καὶ τὴν ἐνεργὸν σύμπραξιν στὰ δρώμενα, ἤγγιξε, μὲ τὸ καίριον χειροκρότημα, τὴ μεταλαβιά τῆς πνευματικότητος, ἄξιο ἀντίδοτον τῆς ἀληθινῆς δημιουργίας.

Πέτυχε τὸ ξενίημα τῶν «Δεσμῶν» διπλά:

Πρῶτα γιὰτὶ κατέδειξε ὅτι μπορεῖ νὰ μαθαίνεται ἡ ἐπαρχία πνευματικὰ, οἱ κάτοικοί τῆς ὅμως κρατοῦν μυστικὰ τὴν πρώτην τοῦ λεύτερου ἀνθρώπου ἀγνότητα, καὶ παρθετικὸν τὸ μάγεμα στῆς τέχνης τὴν ἀξιωσύνην, στοιχεῖο ἱκανὸ νὰ ριζοβολήσει, ἀπ' τὸ γόνιμο μπόλιασμα, μιὰ νέα δύναμις ὁμορφιάς.

Δεύτερον, γιὰτὶ ἡ περιήγησις κοντὰ σὶς ἐστίες τῆς ὀρφάνιας, ἀναστάτωσε τὸ διάσπαρτον σὲ μικροφιλοδοξίες τοπικὸν λόγιον κατεταναῖον, γιὰτὶ κατάλαβε πιά, πῶς μὲ μιὰ συντονισμένη συλλογικὴ προσπάθεια, σὲ πανελλήνια κλίμακα, μπορεῖ νὰ φέξει καλύτερη μέρα γιὰ τὸ ποθητὸ ἀνέκδοτον τῆς φυλῆς μας.

Ἀξίζει νὰ συνεχιστεῖ ἡ προσπάθεια, γιὰτὶ ἡ ἐνωσις ποὺ ἀναγκαστικὰ θὰ ἔρθει μὲ τὴν συνεργασία ὅλων τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τῆς ἐπαρχίας, θὰ καταστήσει ὑπεύθυνον κάθε ἀνάλογη πρωτοβουλία, μὲ συνέπεια τὴν λύτρωσίν μας ἀπ' τὸ «μπουλούκι» ἢ τὴν φανταρόνικη πα-

ροασία άκαταλαβίστικων τεχνοτροπιών, που δυσκολεύουν την κατάσταση, είτε με την κακογονισιά είτε την έλλειψη σύγχρονης αισθητικής παιδείας.

“Ας μη γελοιάμαστε. Μονάχα εάν ή Τέχνη μείνει χάδι στην ψυχή του λαού, γίνεται λειτουργία πνευματική, με κοινωνικές καταξιώσεις.

Οί «Λεσμοί» πέτυχαν γιατί, με βαθειά γνώση της σύγχρονης πάτριας πραγματικότητας, στάθηκαν στο κοινό μέ, επίκαιρη σχεδόν, επίκοινωνία έλληνισότητας. Καί είναι καθήκον της Πολιτείας να συνδράμει άποτελεσματικά ένα τέτοιο άφυπνιστικό και αγωνιστικό κίνημα, για να νάβω βέβαια πώς ό,τι έτσι επιτελείται, γεμίζει με παιδευτική περηφάνεια την λιπόσαρκη ύπαρξη του άκρίτα, για να νοιώσει, άν όχι ίσως, τουλάχιστον ισάξιος, προς τους όμαιμους της μανταλωμένης στη «Πρωτεύουσα» και «Συμπρωτεύουσα» κουλτούρας.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΠΕΝΘΗ

ΠΕΤΡΟΣ ΑΔΑΜ

“Ενας πνευματικός άνθρωπος, που αναλώνονταν επί χρόνια για την παρουσία της ελληνικής παράδοσης και της φυσιογνωμίας του ελληνικού λαϊκού πολιτισμού στο Παρίσι, και που πρόσφερε μιάν άναμμένη έστία για τους Έλληνες που πήγαιναν εκεί για σπουδές, υπήρξε ο φίλος και συνεργάτης της «Ηπειρωτικής Έστίας» Πέτρος ‘Αδάμ. Γι’ αυτό, ο θάνατός του άποτελεί για την ελληνική έπαρχία και, ιδιαίτερα, για τα πνευματικά κέντρα της χώρας μας που προσπαθούν να άποθησαυρίσουν τις άξίες και την μορφή του έθνικού μας πολιτισμού, ένα γεγονός ευρύτερης σημασίας και μιá άπώλεια που αφήνει μεγάλο κενό. Γιατί, ο Πέτρος ‘Αδάμ, που είταν άπ’ τους ανήσυχους μαθητές του Ψυχάρη, ως έθνολόγος στο Musee de l’ Ohm στο Παρίσι, είχε κάμει υπόθεση ζωής, την προβολή και την άξιολόγηση της πνευματικής και έθνολογικής όντότητας της Νεώτερης Ελλάδας στην άκαδημαϊκή και πνευματική κίνηση στο κέντρο αυτό της

ευρωπαϊκής κουλτούρας και έπιστήμης. Καί, ακόμα, άποτελούσε πάντα ένα κέντρο έπαφής και προώθησης για τους νέους, πρό παντός, που είχαν την ανάγκη, τόσο για την διεύρυνση του κύκλου των γνωριμιών με το Παρίσι, όσο και για την άρτιώτερη σπουδή και την έπιστημονική έρευνα. Καί όλη αυτή την προσφορά, ο Π. ‘Αδάμ την έκανε χωρίς την βοήθεια και την συμπαράσταση κανενός, την έδινε άπ’ την ψυχή του και άπ’ την ίδια του την ζωή, θυσιάζοντας την δυνατότητα για καλύτερη ζωή και για μιá δίκαιη άναγνώριση του έργου του, που τόσο πολύ την άξιζε. Είταν ένας θερμός Έλληνας κι’ ένας ευαίσθητος πνευματικός άνθρωπος που κρατούσε πάντα μέσα του την πατρίδα και τους άγώνες της, την μοίρα του λαού της και τις μεγάλες προσδοκίες άντάμα με την διάψευση και την πικρία της άδικαίωτης γενιάς. Γι’ αυτό, δεν κράτησε για τον έαυτό του, παρά την ίκανοποίηση να βλέπει πώς ή προσφορά του στην Ελλάδα υπήρξε χρήσιμη και πώς είχε μιá θέση στον ελληνικό χώρο. “Ετσι, τον γνώριζαν και τον έζησαν οίκοιο, δεμένον με την λαογραφία και την παράδοση του τόπου τους, πολλές περιοχές της ελληνικής έπαρχίας. Κι’ ο ίδιος, που ζούσε αυτήν την ελληνικήν ύπαιθρο, που συνδέονταν με τους πνευματικούς έκπροσώπους της και που είχε δέσει την δική του ζωή με την παράδοση και τον λαϊκό βίο, ένιωθε να δικαιώνεται ή άγάπη και ή θυσία του για την πατρίδα. Καί, την ώρα που έρχονταν για την Ελλάδα, τον έφετεινόν Αύγουστο, χωρίς να όλοκληρώση, αυτήν την φορά την

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

πορεία που προγραμματίζει, έχοντας πάντα στην καρδιά του το όνειρο να φτιάξει κι' ένα σπίτι στην Πάργα, για να ζει στην Ήπειρο, για μεγάλο χρονικό διάστημα. Γιατί, ο Πέτρος 'Αδάμ, έζησε την Ήπειρο και αγάπησε την παράδοση και την ιστορία της και έγινε στενός φίλος και οικείος της «Ήπειρωτικής Έστίας». Γι' αυτό, ο θάνατός του είναι ιδιαίτερα μεγάλη και δυσαναπλήρωτη απώλεια στον ήπειρωτικό χώρο. Και θα ζητούσε, αν είταν δυνατόν, να τον κουβεντιάσει, να έχει κάτι απ' τα βαρειά και τραγωδικά βορειηπειρώτικα μοιρολόγια ή κάτι απ' την ιεροπρέπεια και την παράδοση των σαρακατσάνων, που τόσο κοντά τους έζησε. Είναι μια ζωή κι' ένα έργο, συνυφασμένο με τον νεοέλληνα, ο Πέτρος 'Αδάμ. Στο Musée de l' Homme, θα υπάρχει το ελληνικό περίπτερο, που είναι έξ' ολοκλήρου έργο δικό του, για να θυμίζει την αγάπη και την προσφορά του. Και θα πρέπει να ληφθεί πρόνοια να χαραχτεί εκεί τ' όνομά του.

Η «Ήπειρωτική Έστια», που τον είχε ένα δικό της πνευματικό άνθρωπο, σημειώνει τον θάνατό του και θα διατηρήσει την μνήμη του.

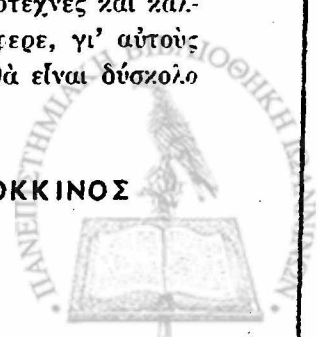
ΜΑΡΙΟΣ ΒΑΪΑΝΟΣ

Ένας πολύτιμος και αναντικατάστατος πνευματικός άνθρωπος, που είχε δέσει την ζωή του με την πνευματική και καλλιτεχνική ζωή της χώρας μας, ο Μάριος Βαϊάνος, πέθανε τον Νοέμβριο. Ο ακάματος αυτός λογοτέχνης με την ανάπτυξη της δραστηριότητας και την ανάλωσή του για μια εύρύτατη και πολύπλευρη προσφορά στους λογοτέχνες και στους καλλιτέχνες, υπήρξε μια μοναδική περίπτωση, που εκάλυψε το κενό της πρόνοιας και την ανάγκη απ' την έλλειψη μιας οργανωμένης υποστήριξης απ' την κρατική αντίληψη.

Έτσι, η προσφορά του Μάριου Βαϊάνου, με το Πρακτορείο Πνευματικής Συνεργασίας, που αποτέλεσε την στέγη και την θαλπωρή, το κέντρο γνωριμίας, επαφής και προώθησης για κάθε προσπάθεια, καθώς και για κάθε λογοτέχνη και καλλιτέχνη που είτε στο ξεκίνημα βρίσκονταν είτε έρχονταν με όνομα και επιφάνεια στην κουλτούρα μας γενικότερα, έδωσε την βασιική εκείνη υποδομή ανάπτυξης, που, δυστυχώς, δεν υπάρχει πουθενά αλλού. Γι' αυτό, το έργο του, που είναι έξ' ολοκλήρου δημιούργημα ενός ανθρώπου και που συνέβαλε αποφασιστικά στην διεύρυνση και την συνοχή της κίνησης στον χώρο των σύγχρονων γραμμάτων και της τέχνης στην χώρα μας, πήρε την μορφή ενός πνευματικού κέντρου πανελλήνιας έκτασης, που θα πρέπει να αξιολογηθεί ως zeφάλαιο και κατάκτηση, όχι μονάχα για την ιστορία, αλλά και για ενεργό συμπαράσταση απ' το κράτος στους πνευματικούς εργάτες και στον έθνικό μας πολιτισμό. Γιατί, εκείνο που έχουμε ανάγκη, είναι η συγκεκριμένη μορφή και η δεδομένη λειτουργία από ένα ίδρυμα ή από έναν ειδικόν οργανισμό που να καλύπτει τις ανάγκες και το κενό που αφήνει ο θάνατος του Μάριου Βαϊάνου. Θα λείπει, φυσικά, η προσωπική ανάλωση, η αγάπη και το πάθος, ο αναντικατάστατος που ενανθρώπιζε, όλη αυτή την προσφορά, γιατί αυτά είναι η αξία και το αναπαλλοτρίωτο και αμεταβίβαστο στοιχείο της ηρεμής, φιλικής και ευγενικής πνευματικής προσωπικότητας που τον ξεχώριζε. Όστόσο, έστω και χωρίς την χοϊκή του παρουσία, επιβάλλεται να αξιοποιηθεί το έργο του, που θα δώσει — άλλωστε — και την καλύτερη δικαίωση του μόχθου και της ζωής του.

Ο θάνατος του Μάριου Βαϊάνου είναι ένα σημαντικό γεγονός και για την ελληνική πνευματική επαρχία. Με όλες τις πνευματικές εστίες και με όλους σχεδόν τους λογοτέχνες και καλλιτέχνες της επαρχίας κρατούσε πάντα στενές και θερμές σχέσεις και πρόσφερε, γι' αυτούς ιδιαίτερα, μια φιλόξενη στέγη κι' έναν θερμό, άδολο και πολύτιμο φίλο, που θα είναι δύσκολο να ξαναβρεθεί.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ

Φέτος τὸ καλοκαίρι, σὲ ἡλικία 74 χρόνων, ἔφυγε γιὰ τὸ ταξίδι τῆς ὁμίχλης τῶν οὐρανῶν, ὁ "Ἕλληνας προφήτης τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ, ποὺ μὲ τῆς ψυχῆς τὸν κυματισμό, ἀντάμωσε, — «ἀποκάλυψις ἀκαριαία» αὐτὸς — τὴν λυχνόφωτη προπολεμικὴ Ἑλλάδα, μὲ τὸ τραγικὸ καὶ ἀσυνάρτητο τῆς ἐπαναστατημένης ἀλήθειας φῶς τοῦ ἔντεχνου λόγου.

Ὁ Ἀνδρέας Ἐμπειρικός γεννήθηκε στὴ Βράιλα τῆς Ρουμανίας τὸ 1901 καὶ ἀσχολήθηκε, ἐκτὸς ἀπ' τὴ λογοτεχνία, μὲ τὴν φιλοσοφία καὶ τὴν ψυχανάλυση.

Στὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐμφανίστηκε τὸ 1935 μὲ τὴν ποιητικὴ συλλογὴ «Ύφικάμινος». Ἀκολούθησε, τὸ 1945, ἡ συλλογὴ «Ἐνδοχώρα» καὶ τὸ 1960 ἐξέδωσε τὰ «Γραπτὰ ἢ Προσωπικὴ Μυθολογία». Μεγάλο μέρος τοῦ ἔργου του παραμένει ἀνέκδοτο. Καὶ ὅμως, μονάχα μὲ τὴ ποίησή του, ποὺ ἡ ἀξία τῆς ξεπερνᾷ τὶς ἀπαιτήσεις μιᾶς λογοτεχνικῆς σχολῆς, αὐτὸς ὁ ἰδιότυπος λυρικός, ἀναγνωρίζεται σήμερα ἀπ' τὴν κριτικὴ σκέψη — γιὰτὶ ὁ αἰσθαντικὸς κριτικὸς λόγος μόλις πρόσφατα κυοφορεῖ στὸν τόπο μας — σὰν πρωτομάστορας Τέχνης τολμηρῶν συζεύξεων λεκτικῆς μαγείας, σὲ μιὰ ἀντίδρομη εἰκόνων πνιγμονὴ στὸ μεθύσι πυρετικῆς μουσικῆς.

Ἐκεῖνο ποὺ κυρίως διακρίνει τὸν στίχο του, εἶναι ἡ διαύγεια ποὺ ἀντλείται ἀπ' τὴν καθαρότητα τῆς λέξης. Ὁ Ἀν. Ἐμπειρικός καλοστέργει τὴν ἔμπνευση στὸ πάντρεμα τῆς πρόσχαρης δημοτικῆς καὶ τῆς πάντοτε κυριολεκτούσας καθαρεύουσας, γιὰ νὰ ξεπηδήσει ἡ ἀρμονία σαφήνεια διαχυμένη σ' ἓναν κρεμασμένον, στὴν ἀγωνία τοῦ ὄνειρου, ὀρίζοντα.

Παθιασμένος ὅπως ἦταν μὲ τὸ εἰδικὸ γλωσσικὸ βάρος τῆς καθαρεύουσας, ποὺ ὀνοματίζοντας τὰ πράγματα ἀγκαλιάζει καὶ τὸ μυστικὸ τους περιεχόμενο, ἔφτασε νὰ χαρακτηρίσει τὴν δημοτικὴ «ἀντεθνικὴ γλῶσσα», μὲ συνέπεια, ἴσως, νὰ παραξηγηθεῖ ὁ ἐκλεκτισμὸς του καὶ ἡ λατρεία πρὸς τὸ τέλειο. Ἔτσι ἐξηγεῖται, γιὰτὶ αὐτὸς ὁ πηγαῖος δημιουργός, δὲν ἀναγνωρίστηκε, ὅσο ταίριαζε, ἀπ' τοὺς συγχρόνους του, καίτοι ὑπῆρξε ταγὸς ἑνὸς πνευματικοῦ κινήματος μὲ ἀνανεωτικὲς προθέσεις, καταξιωμένες μάλιστα στοῦ ταλέντου τοῦ τὴν μεγαλοσύνη. Μὰ σὰν ἡ ὄραση μπορέσει νὰ διαπεράσει ἀκέραια τὸ νεφέλωμα τῆς σύγχυσης, ξεκρίνει πὼς ὅταν ἡ ἔμπνευση τὸ ἀπαιτοῦσε, ἔφτανε μὲ σιγουριὰ στὴν ξαστεράδα μιᾶς ἀπλόχερης νεοελληνικῆς:

«...γιομάτα σφύζουν τὰ βυζιά
καὶ στέκουν ὄρθιες οἱ ρῶγες!»

γιὰ νὰ ξυπνήσει ὁ ρυθμὸς καὶ ὁ λόγος δημοτικὸ τραγούδι. Καὶ μάλιστα ἐρωτικὸ, γιὰτὶ, ὅσο λίγοι, γνώριζε περίτεχνα νὰ γονιμοποιεῖ μὲ σπῆρο πνευματικὸ καὶ αἰσθησιακὴ γραφή, ἓναν ἀνθηρὸ ἐρωτισμό.

Ὁ χρόνος θὰ ὑψώσει τὴν φήμην τοῦ Ἀν. Ἐμπειρικοῦ, μελωδία τῶν κατοπινῶν καιρῶν. Ἄλλωστε, τριζοβολεῖ μέσα μας τὸ μεγάλο μήνυμα, ἀφοῦ ἡ ρωμαλέα του ἔμπνευση διαθλάται «ὀργωτῆς» τοῦ πόνου μας:

"Α τὰ καημένα τὰ χελιδόνια
Τήχονται ἀδίκως μέσ' στὸν ἥλιο
Σὲ μιὰ φωτιά ποὺ ἀνάφανε μὲ ρούμι
Οἱ τιμωροὶχοι.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΕΒΑΝΤΑΣ

Ήταν ένας μήνας πριν μᾶς φύγει για πάντα. Κυριακή δώδεκα του Ὀχτώβρη. Μόλις είχα γυρίσει από τὰ Γιάννινα και μαζί με τὰ χαιρετήματα του κόμιζα και τὸ τυπωμένο σὲ φυλλάδιο δοκίμιο τοῦ γ. Ἀρσένη Γερωντζοῦ με τὸν τίτλο «Νέας σαφηνείας ἐγκώμιον».

Τράβηξα στὸ φιλόξενο διαμέρισμα τῆς πλατείας τοῦ Πασαλιμανιοῦ πὺν ἀπὸ τὴ βεράντα ἀγνάντευε τὴ θάλασσα. Αὐτὴ τὴ ζωοδότρα και καταλύτρα πὺν μᾶς τὴν παρουσίασε ἀνάγλυφα στὰ δυὸ καλλίτερα ἔργα του: «Πορεία κόντρα στὸν τυφῶνα» και «Θύελλα στὸ Μπέυ Μπίσι;». Μὲ ὑποδέχτηκε με τὴν παροιμιώδη καλωσύνη του και εἶχε ἀνυπομονησία νὰ μάθῃ νέα ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ἀπὸ τὸν κῆλο τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας». Ὅποτερα ἡ κουνέντα στράφηκε στὴν Ἰσπανία πὺν εἶχα πάει πὺν πριν και ἔμεινα καμμιά δεκαριά μέρες.

Εἶχε ταξιδέψει γι' ἐκεῖνος στὴ χώρα τοῦ Δὸν Κιχώτη, ἐδῶ και δέκα χρόνια και οἱ ἐντυπώσεις του ἦταν ζωηρές, νοπὲς σὰν χτεσινές.

Εἶχε ἐτοιμάσει και βιβλίο μάλιστα ἀνέκδοτο ἀκόμα, με τίτλο «Ἐνας Φοδελιανὸς στὸ Τολέδο». Ὁ πατέρας του, καθὼς μοῦ εἶλεγε, ἦταν συμπατριώτης τοῦ μεγάλου Δομήνικου Θεοτοκόπουλου, πὺν εἶχε πάρει τὰ μάτια του ἀπὸ τὴν Κορῆτη, γιὰ νὰ ριζώσει στὴν παλὴν πρωτεύουσα τῆς Ἰσπανίας.

Ἡ ἐφημερίδα πὺν δούλεψε τὸν εἶχε στείλει γιὰ ρεπορτάζ στὴ Ρωσία, στὰ Βαλκάνια και σ' ἄλλες εὐρωπαϊκὲς χώρες.

— Ποῦ νὰ τὸ φανταζόμουν, πὺν λέτε, πὼς ἐγὼ ἕνα φτωχὸ και ταλαιπωρημένο παιδάκι θ' ἀξιωνόμουν νὰ ἰδῶ τόσα μεγάλα και θαυμαστά στὴ ζωὴ και νὰ κοιμηθῶ μάλιστα σὲ βασιλικὸ παλάτι! (Τοῦ Βόριδα τῆς Βουλγαρίας).

Κι εἶλεγε, εἶλεγε δίχως ν' ἀποσταίνη. Κι' ἐγὼ βέβαια δὲ χόρταινα ν' ἀκούω τὰ τόσα πολλὰ και ἐνδιαφέροντα.

Εἶπε γιὰ τὸ Νιρβάνα, τὸν Πορφύρα, τὸ Βοιτνυῶ, τὸ Χατζάρα, τὸ Μελᾶ. Ἐκεῖνη τὴ βραδυνὰ μάλιστα ἄκουσα ἀπὸ τὰ χεῖλη του γιὰ πρώτη μου φορά, ὅτι ὁ «πόρφυρας» τοῦ Σολωμοῦ εἶναι ὁ καρχαρίας!

Τὸ ρολοῖ ἔδειξε δέκα τὸ βράδυ και οἷτε καταλάβαμε πὼς εἶχε περάσει με τὴν κουνέντα ὁλόκληρο τετράωρο! Σὰν ἐτοιμάστηκα νὰ φύγω με σταμάτησε. «Μιά στιγμή παρακαλῶ νὰ σᾶς δώσω τὸ τελευταῖο μου βιβλίο!» Κι ἀπὸ τὴ Βιβλιοθήκη ἔβγαλε ἕνα ἀντίτυπο τοῦ φρεσκοτυπωμένου «Θύελλα στὸ Μπέυ Μπίσι». Ἐγραψε μιὰ θερμὴ ἀφιέρωση και προσφέροντάς μου εἶλε: «Θὰ περιμένω ν' ἀκούσω τίς ἐντυπώσεις σας!»

Ποιὸς νὰ μοῦ τῶλεγε πὼς δὲ θὰ πρόφταινα;

Γιατὶ ἐκεῖνη στάθηκε ἡ στερνὴ μας συνάντηση.

ΒΑΣΙΛΗΣ Ε. ΤΣΙΑΤΗΣ

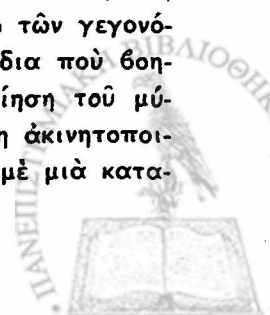
ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Δημοσθένης Κόκκινου: «**Η ΠΕΔΙΑΔΑ ΜΕ ΤΗΝ ΤΕΦΡΑ**», διηγήματα, Ἀθήνα 1975

Ὅταν ἡ ἀνάσα τῆς μνήμης καυτεθύνει τὴν ἐσωτερικὴ δράση ἑνὸς ἀφηγήματος, πὺν ἀπλώνεται με τῆς ψυχῆς τὸν δρασκελισμὸ ἀπὸ χρόνο σὲ τόπο, ἀπὸ χρῶμα σὲ ἰδέα, ἀπὸ μουσικὴ σὲ λόγο, τότε πυκνοῦται ἡ πρώτη ἐντύπωση, και πασχίζοντας ν' ἀνταμώσει τὸ γενεσιουργὸ γεγονός, διαθλάται αὐτόματα πνευματικὴ εὐφορία, γιὰ

νὰ ξεπηδήσει ἀπ' τὸν κρυφοδιπλωμένο μύθο ὁλοζώντανη ἡ μαγεία τῆς Τέχνης, νέα αἰσθητικὴ μορφή με ποιητικὴ πληρότητα. Καὶ ἀνατρέπει ἕναν ὁλόκληρο κόσμον, αὐτὸς ὁ πυρετὸς τῆς λέξης πὺν παγιδεύει στὴν εἰκόνα τὸ κρυσταλλωμένο ὄνειρο, γιὰ νὰ ἐξουσιάσει τὴν ἡθικὴ μας ὑπόσταση.

Μεθυσμένη ἀπόναν ἄκρατο συναισθηματισμὸ και τὴν ὀδύνῃ ἀδικαίωτου ἀγῶνα, ἡ μνήμη ἐρμηνεύει τὸν ἴσκιο τῶν γεγονότων γιὰ νὰ συνθέσει ἐπεισόδια πὺν βοηθοῦν στὴν συγκεκριμένοποίηση τοῦ μύθου, ὅπου ἡ ἐξωτερικὴ δράση ἀκίνητοποιεῖται, γιὰ νὰ γίνῃ, τελικὰ, με μιὰ κατα-

νυκτική αὐθυποβολή, αὐθεντική θεώρηση τὸ προσωπικὸ δῖωμα. Ἔτσι ὁ ἀναγνώστης συμπορεύεται μὲ τὸν δημιουργό, μέχρι τὸ τέλος, χωρὶς ἀντιφατικές ἀποκλίσεις. Ἡ μοιραία προσαρμογή, ὀφείλεται στὸν κυματισμὸ τοῦ ποιητικοῦ ὀνείρου πάνω στὰ δρώμενα. Μιὰ μυστική ἐνέργεια διαποτίζει τὰ κείμενα, ὥστε μαγνήτης τῶν ἐνοτήτων νὰ γίνεται ἡ ταύτιση τοῦ συγγραφέα καὶ τοῦ ἀναγνώστη σ' ἓνα ἀδιαπέραστο ἐγώ, γυρμένο μὲ προσευχητική ταπεινότητα στὸ ματωμένο ἀπ' τὸ νυστέρι τῆς κρίσης προσκεφάλι τῆς συγκίνησης.

Εἶναι ἡ ἱερὴ στιγμή πού ἡ ψυχὴ μεταλαμβάνει τὸ οὐσιαστικό. Τὸν πυρήνα τῆς θείας ἀλήθειας.

Μοναδικό, ἴσως, κατόρθωμα, χωρὶς τὰ σύνεργα τῆς βαρυφορτωμένης μαστορικῆς τῆς πέτρας καὶ τῆς λάσπης! Καὶ εἶναι πρωτοφανέρωτο, στὴ χώρα μας, μὲ δικαιωμένα, ἀπ' ἀρχῆς, τὴν προσδοκία, ὅχι τῆς ὁποίας ἀναγνώρισης, ἀλλὰ ἐνὸς πρωτοποριακοῦ λογοτεχνικοῦ κινήματος. Σήμανε, λοιπόν, μὲ τὴν πρωτοτυπία τοῦ λογοτέχνη, ὁ ὀρθρος τῆς καινούριας τοῦ διηγήματος ἐκφρασης. Καὶ εἶναι πασιῆαρο ἀποτέλεσμα μιᾶς ἀγωνιστικῆς πορείας στοὺς δαιδαλώδεις τῆς τέχνης ἀτραπούς, ἀφοῦ φῶς γαληνὸ σηματοδοτεῖ πλέον τὸν ἐντεχνο λόγο, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἐπιζήσει στὴ σύγχυση τῆς τυποποιημένης εἰκόνας, μὲ τὴν λυρική ἔξαρση τοῦ καθάρτου πνεύματος καὶ τὴν τέλεια τοῦ βάθους αἰσθητική.

Κάτι, δηλαδή, πού στέκει ὀρόσημο στὰ γράμματά μας.

Στὴν «Πεδιάδα μὲ τὴν τέφρα» ὁ ἔμψυχος κόσμος ἀπόρριξε τὸ χοϊκὸ δάρος μοιρολόγι στοὺς ψιθύρους τῶν λουλουδιῶν. Ἡ ψυχὴ μεταρσιούται φλόγα θεότητας, ἐνῶ ἡ διαχρονικὴ πεμπτουσία τῆς μεταπίπτει αἰώρηση στὴν ἐρημιὰ τῶν ἀτόμων, γιὰ νὰ ἀστράψει φοίνικας ἡ λύτρωση ἀπ' τὴν ἀπαντοχή. Ἔτσι ὁ διάλογος τῶν ἡρώων εἶναι ἡ φωνὴ τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασης πού δὲν ἔχασε τῆς ἀλήθειας τὴν ὄραση. Μπορεῖ ὀλοκάθαρα νὰ ξεκρίνει τὴν αὐξηση τῆς πελατείας τοῦ διαδόλου, σὰν ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγάπης ἐπευλογεῖ τὰ ὄπλα, ὅπως τὰ σκορπισμένα, ἀπ' τὴν γραβιτένια γροθιά τῆς μονοκομματικῆς ἐξουσίας, ἱερὰ τῶν ἀγωνιστῶν ὁράματα, στὴν

ματωμένη ἄκρη ἐνὸς χαμένου μύθου.

Εἶναι τῶν ἀνθρώπων οἱ σκέψεις πού ἐγιναν σύννεφα καὶ φτάνουν στὴ γῆ πυρωμένο δάκρυ αὐτογνωσίας.

Σ' ἓνα σύντομο κριτικὸ σημείωμα, εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐκφραστεῖ ἡ τέχνη πού καινοτομεῖ μὲ τὸν οἶστρο τῆς ἐμπνευσμένης δημιουργίας. Μονάχα ἡ κοινωνία μὲ τὰ κείμενα ἀνασταίνει «ἀντίδωρο ἄμετρων ψυχῶν» τὸν κομματιασμένο μύθο ὀλοκληρωμένη πνευματικὴ πανδαισία.

Καὶ βοηθᾷ ἀποτελεσματικὰ ἡ μύηση πού ἐπιχειρεῖται, μὲ κριτικὴ ὀξυδέρκεια, στὰ προλεγόμενα τοῦ Γιώργου Οἰκονόμου.

Τὰ διηγήματα τῆς συλλογῆς «Ἡ πεδιάδα μὲ τὴν τέφρα» ἠλεκτρίζουν τὴν ψυχὴ καὶ ἀναπλάθουν μὲ τὸ θεϊκὸ τῆς ζυμὰρι τῆς τεχνοκρατούμενης ἐποχῆς τὴν ἐκφραστικὴ ἐπιταγή, πού συνεπαίρνει μὲ τὴ μαγεία τοῦ ἀπόκοσμου στὸν ἀπόηχο τῆς «δυνάμει» ἀναδιπλωμένης ἀνθρώπινης πράξης, καθὼς ἡ μεταβγαλμένη ἀκεραιότητα ἀποκαθαίρει τὸ περιττὸ γιὰ νὰ φλογίσει τὸ ἀνέγγιχτο μὲ σφριγηλὴ ἀμεσότητα. Εἶναι, πράγματι, ὁ σταθμὸς τῆς σύγχρονης ἐλληνικῆς ἀφηγηματικῆς γραφῆς, ἀπ' ὅπου ὁ εἰρηνικὸς συναισθηματισμὸς, μὲ τὸν κρίνο τῆς ποίησης, ξεκινᾷ νὰ γονιμοοπιήσει τὸ μέλλον...

Μήτσοῦ Κασόλα : «ΔΕΛΤΙΟ ΚΑΙΡΟΥ», ποιήματα, Ἀθήνα 1973

Κάποτε οἱ ποιητὲς εἶναι ἐξόριστοι.

Δηλαδή τί κάποτε; Πάντα.

Πάντα στὸ κέντρο τῆς καρδιάς τοῦ κόσμου.

Ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ τραγικὴ διαπίστωση προσδίδει στὴν ὄραση τοῦ ποιητῆ τὸ προνομιακὸ δικαίωμα νὰ ἀτενίζει ἀπὸ εἰδικὸ πρῶμα τίς ἀνθρώπινες πορείες γιὰ τὸ ἰδανικὸ τῆς... ἐπιβίωσης, ἀφοῦ ἡ ἐπιστήμη ἐπισείει τρόπαιο τὴν τρομάρα ἐνὸς πυρηνικοῦ ἀφανισμοῦ. Λέν στιγματᾷ σὲ μιὰ φιλελεύθερη θεώρηση ἡ ποιητικὴ τοῦ Μ. Κ. ἐμπνευση, γιὰτὶ πέρα ἀπὸ τὴν ἐπισήμανση τῆς γενικῆς καταστροφῆς, φέρνει τὸ ὄνειρο κον-

τὰ στήν κοινωνική πρωτοπορία γιὰ νὰ ἀμβλύνει τὸν πόνο τοῦ μαχόμενου γιὰ ἀξιοπρέπεια καὶ δικαιοσύνη δημοκρατικοῦ λαοῦ. Γιατὶ σ' ἕναν τόπο, σὰν τὸν δικό μας, ὅπου κοντὰ στήν ἀνθρώπινη καταξίωση τῆς Ὁμορφιάς περισσεύουν οἱ Ἑφιάλτες «ὁ ἀγώνας εἶναι Μινώταυρος καὶ τρώει τοὺς ψυχωμένους», ὁ ποιητὴς ἀγγίζει θοῖο τὴν περηφάνεια στὸ σταύρωμα, ἀπ' τὴν λευτεριά, τῶν ἰδίων τῶν πιστῶν τῆς ἀφοῦ ἡ ἐπανάσταση κάθε μέρα ἀφοπλίζεται, μὲ συνέπεια νὰ μένει ἔσχατη ἐλπίδα τὸ γενικὸ ξεσήκωμα, νεκρῶν καὶ ζωντανῶν, καὶ κυρίως τῶν πρώτων ποὺ μᾶς χάρισαν, κατὰ τὸν ἐθνικὸ ποιητὴ, τὴν λευτεριά, μὰ καὶ τὰ «δοξάρια τῆς πατρίδας εἶναι ἀπὸ κόκκαλα». Πέρα ἀπ' τὸν ἀνθρώπινο πόνο ὁ στίχος τοῦ Μήτσου Κασόλα εἶναι, πὺ πολὺ, σωστή βίωση τῆς ἐλληνικῆς πραγματικότητος. Βέβαια, ἡ ἄριστη ἐντύπωση φυλακίζεται, κάποτε, στὰ πλαίσια τῆς σχολικότητος. Μὰ ὅχι μὲ τρόπο καταθλιπτικό. Ἡ ἀνθρωπιά καὶ τὸ ἀσίγαστο γιὰ τὴν ἐλευθερία πάθος, λυγρίζουν τὸ πλέγμα τῆς γραμμῆς καὶ ἰσώνουν σὲ ζωὴ συνισταμένη τοὺς ἀγῶνες τῆς λαϊκῆς ψυχῆς. Κατόρθωμα ἄξιον ἑνὸς φιλελευθέρου ἀνεξάρτητου ἐργάτη τοῦ πνεύματος, ποὺ ἡ ψυχὴ του φλογίζει ἡ δημιουργικὴ ἐλληνικότητά.

Ἀκόμη ἡ ποίηση τοῦ Μ. Κασ., λυρική καὶ λιτή, ξεπερνᾷ τὴν γοητεία τοῦ ἔντεχρου λόγου καὶ γίνεται προφητεία. Ἄν ὁ κόσμος ἔπαυσε νὰ διαβάζει τοὺς ποιητές, δὲν εἶναι γιατί κάθε μέρα ξεφαιρόνουν ἐκεῖ ποὺ τὸ πνεῦμα δὲν σπέρνει, ἀλλὰ γιατί οἱ ἴδιοι ἔπαυσαν νὰ τὸν μελετοῦν. Στὴν περὶπτωσή μας, ὅμως, ἡ ἀγωνία ὁλόκληρου τοῦ κόσμου, τῆς πατρίδας οἱ καημοὶ καὶ τοῦ ἀποδωγμένου ἀνθρώπου ἡ κατακλυσία, δέονται ἥχος γοερῆς, ποὺ μπορεῖ, στὸν συγχρονισμό του, νὰ συνφέρει:

Αὐτὸς ποὺ κατρακυλᾷ στὸ χάος
φωνάζει τ' ὄνομά μας!

γιὰ νὰ κερδίσει, δηλαδή, τὴν χαμένη ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστη. Καὶ σ' ὅλα ὑπάρχει οὐσία, διαύγεια, πληρότητα. Μάλιστα ὅταν ἡ ἀπαλότητα μᾶς μεθυστικῆς μουσικῆς ξεγυμνῶνι ἐρωτικά τὸν στίχο, τότε ὁ μεστωμένος λόγος, μὲ τὴν καθαρότητα τῆς λέξεως καὶ

τῶν εἰκόνων τὴν κρυσταλλωμένη μαγεία, ἀποκτᾷ οἰκουμενικότητα:

Ἡ γῆς γιὰ νὰ σταθεῖ θέλει πιστούς.
Ἡ θάλασσα ἐρωτευμένους.

Τὸ «Δελτίον Καιροῦ» δὲν εἶναι πρόγνωσση, οὔτε καὶ πρόρρηση μυστικῆ, βγαλμένη ἀπὸ ἰδεολογικά νεφελώματα. Εἶναι, κυρίως, ὁ λόγος ποὺ ντύνει ὅλους τοὺς ἐλεύθερους, μὲ τὸν ἥλιο τοῦ δικαίου ἀγώνα.

Κ ὥ σ τ α Σ τ ε ρ γ ι ὀ π ο υ λ ο υ :
«ΕΚΛΕΙΨΗ», ποιήματα, Ἀθήνα 1974

«Ὅταν μὲ τὸν «Κίνδυνο» συνειδητοποιήσαμε ὅτι ὁ καθάριος ποιητικὸς τόνος γίνεταί πνοὴ ἐλευθερίας, ἀφοῦ ταυτίζει τὴν πεμπτουσία τῆς μὲ τὴν εὐθύνη,

— ὁ πιὸ μεγάλος κίνδυνος νὰ ἐντα-
(φιαστείς

χωρὶς νὰ ῥῆς ποτὲ τὸ φῶς —
ἡ ἔμπνευση τοῦ Κ. Στεργιόπουλου, μὲ βάση τὴν ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας στὸ αἶω-
νιο παρῶν, ὅχι μόνο συμμετέχει στὴν πορεία τοῦ Λαοῦ ποὺ ἔχασε τὸν ἱστορικό του προσανατολισμό, ἀλλὰ μὲ τὸν πόνο τῆς χαμένης ὁμορφιάς, ἀγγίζει τὴν σπίθα τῆς ἐπανάστασης, στὸν ἀφορισμό:

— Μὲ τὰ λόγια τὸ κακὸ δὲν ξορκί-
(ζεται —

ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν γλυτώνει κανεὶς τόσο βολικά ἀπ' τὸν ἴσκιο του!

Μάλιστα, ὅσο πιὸ δυνατό εἶναι τὸ ἐπικαιρο τόσκιμα τοῦ φρονήματος, τόσο πιὸ δύσκολη γίνεται ἡ ἐκτόπιση τῆς ψυχῆς ἀπ' τὴ μαγεία τοῦ ὀνείρου, ποὺ ἀνασταίνει τὸν πηγαῖο ρυθμὸ τραγοῦδι ἐλπίδας, ὅταν ὅλοι οἱ ζωντανοὶ, γύρω μας, γίνονται φυτὰ καὶ ζῶα.

Δίκαια ὁ Μοντεσκιέ, μὲ φωτεινότητα πολιτικῆς σκέψης, ἐπισημαίνει τὸν φόβο σὰν τὴν πιὸ βασικὴ ἀρχὴ μᾶς δεσποτικῆς ἐξουσίας. Γιατί, ὅταν κανεὶς παγιδευτεῖ στὸν τρόπο, ἡ σωτηρία μεταποπίζεται στὴν προσδοκία τῆς ἀλλαγῆς, ἂν, φυσικά, δὲν

φυγαδευτεί άπ' τήν καθημερινή συναλλαγή ή άξιοπρέπεια.

Η «Έκλειψη», συνταριασμένη με γρήγορη συνείδηση και λυρικό συμβολισμό, συνεπαίρνει και φρονηματίζει, γιατί ή καθарότητα τής εικόνας μετουσιώνεται σε λεκτική έπιγραμματική πύκνωση διδαχής.

Μουσική πνευματικότητα και άρμονική συμμετρία στη μετάπλαση του έλλογου είκονισμού, συνθέτουν τήν άρτιότητα τής ποιητικής του δημιουργού έκφρασης. Και τó σπουδαιότερο: δέν έπισημαίνεται τó στίγμα τής τυραννίας με τήν ήχηρότητα των συνθημάτων, μλ με μιl οίκουμενική θεώρηση τής μοίρας μας, άφού στην έρμηνεία τής πράξης, μπορούμε νl ξεκρίνουμε τήν προδοσία της, στην προγραφή των ιδεών για τήν άξία του ανθρώπου.

Με τήν «Έκλειψη», ο καθηγητής κ. Κ. Στεργ., μετέτρεψε τόν άντιστασιακό παλμό, από έντύπωση σκοπιμοτήτων, σε λόγο. Καί είναι, νομίζουμε, σε πονηρούς και φλύαρους καιρούς, ή πιό θετική προσφορά τής Τέχνης του, στα γράμματά μας.

Γιάννη Α. Σακελλίωνος:
«BENIAMIN Ο ΔΕΣΠΟΤΗΣ ΤΟΥ
21», Κοζάνη 1975

Με τή σεμνότητα που διακρίνει τους πραγματικούς πνευματικούς εργάτες, άποφεύγει ο άξιος ιστοριοδίφης Γ. Σ., τόν χαριζτηρισμό τής εργασίας του, σάν ιστορικής πραγματείας. Ο Μητροπολίτης, όμως, Σερβίων και Κοζάνης κ. Διονύσιος, που τόσο φωτεινά προλογίζει τó κείμενο, με σαφήνεια κριτικού λόγου σκιαγραφεί τl μετά τó 21 γεγονότα, για νl διασαλπίσει τήν αλήθεια έθνικό έφευτήριο στον άφορισμό: «ότι μετά τó 1831 ο πολιτικός και δημόσιος βίος μας θεμελιώνεται έξω άπ' τήν παράδοση του Έθνους μας και ακόμη πώς «ή μελέτη του Γ. Σ. άποσκοπεί όχι εις τήν μετάδοσιν γνώσεως ξηράς, αλλά έχει στόχους ενδυνάμους: τήν οικείωσιν μας με τlς πηγές του έθνικού μας βίου».

Αιτιώνει τήν εύστοχη παρατήρηση του Ποιμενάου ή απλή ανάγνωση του είσαγωγικού σημειώματος του συγγραφέα, όπου, εύ

τυχημένα συναντάται ή όξύνουα του κριτικού και ή άποστολή του ιστορικού. Μλ και ή όλη ανάπτυξη του θέματος, έδραιωμένη στα ύφιστάμενα στοιχεία, δέν ώραιολογεί για νl στήσει μιl μυθιστορηματική βιογραφία. Παραμένει βαθύτατα προσηλωμένος στο γεγονός, και ιστορώντας τόν βίο του «Δεσπότη του 21» Βενιαμίν, άνασταίνει περιτέχνα όλόκληρη τήν μεστή δραματικότητα εποχή του.

Η Κοζάνη ξεπήδησε άπ' τόν μικρό οικισμό των Ήπειρωτών τής Κόστιανης, τόν 14ον αιώνα. Κατά τόν 15ον αιώνα, μέσα στη δίνη τής δουλείας, αναπτύσσεται αξιόλογη πνευματική κίνηση, άνθισμα τής θείας του έλληνισμού δύναμης. Παρ' όλη τή γόνιμη φυλετική δραστηριότητα ύπηρεξαν στιγμές μεγίστης κρισιμότητας, που ή ισχύ του δυνάστη παρ' όλίγο νl συντρίψει ό,τι ή αυτοάμυνα μεγαλούργησε στίς απόμακρες έπαλξεις του Βυζαντίου.

Σε μιl δύσκολη για τó Έθνος περίοδο, έδρασε ο Έπίσκοπος Βενιαμίν, που γεννήθηκε στην Θεσσαλονίκη στα 1771 από γονείς Άγραφιώτες. Στα 1815 χειροτονείται Έπίσκοπος Σερβίων και Κοζάνης, σ' ένα, δηλαδή, άπ' τl μικρά, αλλά ζωντανά κέντρα τής έλληνικής αναγέννησης κατά τόν 18ον αιώνα. Γρήγορα μυήθηκε στη Φιλική Έταιρεία, για νl βοηθήσει έμμεσα τόν άγώνα, άφού ή πληθυσμιακή σύνθεση τής περιοχής δέν επέτρεπε τήν δράση ενός τοπικού επαναστατικού κινήματος. Πιό θετική είναι ή προσφορά του για τήν συγκράτηση των έλλήνων κατοίκων στην γή των πατέρων, με τή δημιουργία έργων είποιας και τήν λειτουργία Σχολείων και Βιβλιοθηκών. Χάρη στο θάρρος, τήν διαίσθηση και τήν πίστη του, αλλά και τους πολιτικούς έλιγμους μιlς έμφυτης διπλωματικότητας, άναδείχτηκε άξιος ήγέτης, άφού τήν άγωνιστική του ψυχή ζωμούσε ήμίστη άρετή, ή προαίρεση τής θυσίας.

Έτσι, λοιπόν, καθώς ιστορείται ή προσωπικότητα του Βενιαμίν, ή έρευνητική διαπραγμάτευση ξεπερνά τl όρια μιlς ένημερωτικής βιογράφησης, για νl καλύψει με τήν έπιβαλλόμενη πληρότητα τlς άπαιτήσεις μιlς πραγματείας, με ειδική προσφορά: τήν υπέθινη κοινωνία με τó αιώνιο τής φυλής φως.

Επιστημαίνουμε, ακόμη, ότι ο Γ. Σ., με γλαφυρότητα λόγου, συμπιέζει το ουσιαστικό και προσεγγίζει με ιστορική οραση το ύψος που τελικά μεταναστεύεται, με αναβολόγους χαρακτηρισμούς, αντιπροσωπευτικές, στο βάθος της υγής, διεισδύσεις και απεπρόσμενες, από κάθε άδυναμία αξιολογήσεις, σε μεταλλαβία έθνης υπερηφάνειας.

Παν. Θεοδώρου: «Η ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΗΣ ΤΗΛΕΟΡΑΣΕΩΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ», Ίωάννινα 1975

Μια δειγματολογική έρευνα, όταν γίνεται με την απαιτούμενη σοβαρότητα και με γνώση της επί μέρους μάζας που επιλέγεται ν' αποφανθεί σ' ένα καλά μελετημένο ερωτηματολόγιο, είναι μια θετική προσφορά προς το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, όταν, μάλιστα, σημαδεύει καίρια ένα βασικό της έποχής μας πρόβλημα, όπως είναι η ελληνική τηλεόραση.

Και προσημαίνουμε το «έλληνική», γιατί οι γενικοί, για την τηλεόραση, άφορισμοί του μελετητή, μας βρίσκουν ενάντιους. Μια άπλη έμπειρία το πώς λειτουργεί το «μαγικό κουτί» σ' άλλες χώρες, καπιταλιστικές, δημοκρατικές ή σοσιαλιστικές, καταδειχνει ότι, όχι μονάχα δεν αιχμαλωτίζει τον ανήμπορο θεατή, άλλ' αντίθετα τον βοηθά να κάνει κτήμα του ό,τι πιο αληθινό μπορεί να δώσει ή προγραμματισμένη του ανθρώπου δράση.

Όσο για την δική μας τηλεφία, ή διαπίστωση ότι είναι ένα επικίνδυνο αναισθητικό του πνεύματος, είναι ένα καλοστεργισμένο «κατηγορώ», γιατί, σ' όλα της, σχεδόν, τα προγράμματα, εξοβελίζεται ή ελληνικότητα, αφού τελικά κατισχύει ή ξενομανία και ο μιμητισμός.

Η έρευνα του Π. Θ. έγινε στην Γ' και Δ' τάξη του Β' Γυμνασίου Θηλέων Ίωαννίνων. Παρά το γεγονός, ότι το «κοινό» που διαλέχθηκε μας δάξει σε περίσκεψη για την αντικειμενικότητα του αποτελέσματος, ή διαφαινόμενη, όμως, ειλικρίνεια σε δυο φλέγοντα ερωτήματα, όπως της βελτίωσης των προγραμμάτων και της επίδρασης στη μελέτη, μας οδηγεί σε όχι ευχάριστες σκέψεις.

Βέβαια ή εικόνα επηρεάζει περισσότερο από το Σχολείο και την Έκκλησία ό-ταν πάσχει ή λειτουργικότητά τους, δεν αντικαθιστά, όμως, ποτέ το βιβλίο της γνώσης. Το ξεκρίνουμε δα στα διάφορα «κόμικς» που κυκλοφορούν. Απλούστατα γίνεται ευφρόσυνη κατανάλωση χρόνου, μετά τον όποιο κάματο. Άρκεί το πρόγραμμα της τηλεφίας να μετατρέπεται σε όργανο παιδείας, και όχι να στηρίζεται στα δεκανίκια της διαφήμισης για να έξυπνοποιηθεί τα συμφέροντα της αγοράς με τον εκμαυλισμό του καταναλωτή.

Με αυτό το «έλλαδικό» ειδικό πρίσμα θεώρησης, ή έρευνα του Θ. Π., ενέχει μεγάλη διδακτική αξία. Φτάνει να την προσέξουν οι αρμόδιοι, μα περισσότερο οι γονείς, που πρέπει να εγκύφουν κάποτε στα προβλήματα των παιδιών τους.

Άκόμη επιστημαίνουμε την αξιοσύνη του συγγραφέα στην ανάλυση των δεδομένων και την όρθή, στί περισσότερες περιπτώσεις, συναγωγή συμπερασμάτων. Έκανε μια καθαρή δουλειά, που την επένδυσε με λογοτεχνική χάρη.

Και είναι άξιος συγχαρητηρίων ό Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης κ. Θεόκλητος, που με δική του άρωγή δημοσιεύτηκε ή έρευνα, για να φωτιστεί το κοινό πάνω σ' ένα επίκαιρο πρόβλημα, που συσκοτίζει τον προορισμό μας.

Φοίβου Δέλφη: «ΕΛΙΚΩΝΙΑ ΣΥΜΦΩΝΙΑ», ποιήματα, Άθήνα 1973

Ω γής ιερή,
ας είσαι εύλογημένη
που μας γέννησες
μας χάρισες
τούτο το πανάρχαιο σουραύλι
στο πρώτο άνεμοδόχι
που μας πότισες μ' άσπρους τον ήλιο

Όταν ή λιγαχή γοητεία αλύωνεται λεκτική βροχή απ' το δάκρυ του Θεού, απάν- στην καρτερή του ποιητή κηγή, τότε ό ήλιος φιλοξέει την μήτρα της γής για να λειτερώσει με μέτρια χρώματα την μιστική

της ζωής όμορφιά. Άρχει ό ποιητής νά είναι δημιουργός με όραση θεία, γιά νά ξε-
κρίνει στό όλόγιομο φεγγάρι τό άληθινό
τραγούδι της άθανασίας. Ίερή στιγμή! Φώς
άστραποβολεί ό Λόγος καί πλαταίνει ό ή-
λιος Έλικώνια την ψυχή. Έτσι ό Φοίβος
Αέλης, καταχτά τόν χώρο καί τόν χρόνο
με μουσα έλληνική, γιά νά σπιθοβολήσει
τό πνεύμα του σπέρμα έλλογης γονιμότη-
τας στην παρθενικότητα της ιδέας, ώστε,
με την άνάσα του κόσμου, μοισική, στόν
σώλό του, νά κυλήσει ή άρμονία. Μιά λυρι-
κή σύνθεση όπου ή εικόνα λαμπαδιάζεται
στό χορμα της έλληνικής φύσης, γιά νά
χρητήσει στό χορό των στοιχείων, άπόμα-
χρες λειψές μνήμες, πού φανερώνονται με
τό κλάρισμα της Έλικώνιας πηγής.

Λόγος καθάριος, φωτεινός, λυρικός, με-
θυσμένος από άγνότητα νεοαιδομουνισκής:

Έκεί ψηλά μ' άποκαλύφθηκες
ήχος καί μοίρα μου πικρή.
Σ' ώρες πού γεννήθηκε άπ' τό χάος
ό κόσμος, τ' άρχέγονο τραγούδι

Είναι ή λυρική μουσα του Φοίβου Αέλη, ποί
ριζόμενη στην Άπολλώνια γοητεία, κα-
τεβαίνει ό λόγος θριάμβου, γιά νά λουλου-
δίσει την κοιρσεμένη έποχή μας.

Μάκη Τζιλιάνου: «ΕΜΠΕΙΡΙ-
ΕΣ», ποιήματα, Νέα Υόρκη 1975

Ένας ριμόπτυχος χείμαρρος δέν είναι
γνώρισμα του μετανάστη ποιητή, πού πλά-
θει στού πνεύματος την αξιάδα την λέξη
μουσικό σύμβολο, γιατί δέν ζεί τό ρεύμα
άλλαγής στην πάτρια λογοτεχνική γραφή.
Είναι κάτι πιό ουσιαστικό: ξεγέλασμα
του σύγχρονου παιχνιδιού της τέχνης, πού
όσο κι άν δεσμεύεται ή όχι από σχολές,
είναι δημιουργική μονάχα σάν είναι άλη-
θινή. Καί οί «Έμπειρίες» του Μάκη Τζι-
λιάνου, περικλείουν όλοζώντανο τόν όμό-
λεκτο γιά την ποίηση άφορισμό του Ρίλκε.

Σονέτα, ιδιότυπα, είναι τά καλύτερα
ποιήματα της συλλογής. Ό άπαιτητικός
λόγος άγκαλιάζει με γνήσια λυρικότητα
τό πρόβλημα των έλληνοαμερικανών πού

συγγέουν στόν έναριθμο ρυθμό της παρα-
γωγής την φυλετική τους ταυτότητα, την
άπορία του νέγρου πού δέν βρίσκει στόν
χριστιανισμό μήτε έναν μαύρο άγγελο, μα
καί τό δικό μας άδελφοκτόνο ξεκλήρισμα
στό έμπορείο των διεθνών σκοπιμοτήτων.

Δέν είναι μονάχα οί νοτισμένες από πί-
κρα έμπειρίες της ξενιτιάς, γιατί παράλ-
ληλα ψηλαφείται ό πυρετός του ανθρώπου
στην έναγώνια της ύπάρξεως καταξίωση:

...Καί όταν σε πείσουν πώς θά ξανα-
(γεννηθείς
γιά κάποιον θάνατο θά σε παρασκευά-
(σουν!

Έτσι μάς μένει έλπίδα ή διψασμένη
γιά άγάπη κραυγή της μάνας, σάν οί πό-
νοι της ξυπνάνε όλόκληρο λαό, άφού ό Θε-
ός στένεψε άτροφικά καί συμπλέει με τό
ανάπηρο έγώ μας. Η μάνα καί ό λόγος
της ζωής, του έρωτα, δηλαδή, τό τραγού-
δι, πού πηγάζει ζηλευτή όμορφιά σε κάθε
στίχο του ποιητή, γίνεται τό σύμβολο της
είρηνικής επιβίωσης. Γι' αυτό ή λέξη έλ-
πιδοστολίζεται καί κυλά ροδόσταμο στην
άνταρτοπέρατη, σήμερα, τεχνοκορφή.

Οί «Έμπειρίες» είναι μιá γόνιμη προσ-
φορά στα γράμματά μας, γιατί ντύνει την
σύγχρονη ιδέα με τό πλουμιστό της πα-
ράδοσης νυφικό, πού είναι πάντα άξιο σάν
περνά άπ' τό κεντίδι έμπνευσμένου δημι-
ουργού.

Πάυλου Π. Βρέλλη: «ΣΙΔΕ-
ΡΑ, ΠΕΤΡΕΣ ΚΑΙ ΛΟΥΛΟΥΔΙΑ»,
ποιήματα, Γιάννενα 1975

...δρεγμένο βράχο
άπό τά δάκρυα της μοναξιάς,
κι εκεί μνήμα της μνήμης
μένει ή νοσταλγία μου.

Όταν τά σίδερα καί οί πέτρες πνέουν
τά λουλούδια, δέν μένει άλλο στόν προβλη-
ματιζόμενο γιά την έγκλωβισμένη στόν τε-
χνοκρατικό λαβύρινθο ψυχή, παρόι τό δά-
κρυ της μοναξιάς, πού κυλά ποτάμι σάν
ήχο της γαλάζιας συμφωνίας του όνείρου.

Τότε ο χρόνος μετράει με άστέρια την σιωπή του ήλιου, για να γονιμοποιήσει την έρημιά του ανθρώπου με της ποίησης την όμορφιά.

Έτσι ο έμπνευσμένος λόγος γίνεται ή μεταλλαβιά της έλπίδας. Ο πολυτάλαντος δημιουργός Π. Βρέλλης, σιμώνει στη μορφή των πραγμάτων την ανάσα έντονης υπαρξιακής αγωνίας — μένει, δηλαδή, ένας ποιητής στην γλυπτική και στη ζωγραφική — και αποκαλύπτεται μέστος του λόγου, με σύγχρονη διάσταση στο πλησίον του όντος, αφού στην υψύ του συνανθρώπου μεταγίρει θαύματα την αξία του αιώσιου. Ο πόνος απ' τα κοιμητήρια της μνήμης σπάει την φαινομενική του κατεστημένη ισορροπία και έλευθερώνει το όνειρο να πλαγιάσει στα χρώματα της πληγωμένης έλευθερίας, ιδέα θριάμβου.

Στίχοι με πυκνότητα εϊζόνων που αναπνέουν με των χρωμάτων την μουσική το μυστικό των λέξεων:

Τις σάρκες σκέπασε
λευκό σεντόνι
και οί ψυχές
γίγαν περιστερία.
Άκούστηκαν φωνές...
Γεννήθηκε
ένας άνθρωπος!

Το ίδιο ξαναγεννιέται άνθρωπος όποιος βαπτιστεί στον λόγο του ποιητή Π. Βρ. Και χαίρεται, άζώμη, ο αναγνώστης την πρωτοτυπία στο τέτοιο όφασε, αφού οι μεμбрάνες κρατούν του χειριού του την πορεία άπάντω στο χαρτί, για να γίνει, έτσι, εϊκασθητο μέσο πληρέστερης επικοινωνίας και κατανόησης, σχεδόν, έξ επαφής.

Αλέκου Δαφνομίλη: «ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ», λιμπρέττο, Θεσσαλονίκη 1975

Οί ήρωες δέν πεθαίνουν, πάντα ζούν
τον θάνατο. με θάνατο νικούν.

Η γραφή της Όπερας, δέν είναι στατική του λόγου ισορροπία.

Η κίνηση της δράσης με της Ίδέας την ανάταση, μετουσιώνει τον στίχο σε μουσική, για να πηγάζει απ' τη συνύφανση τέχνη μιá ήχητική άρμονία. Έτσι, δέν είναι μπορετό να κριθεί μιá όπερα, 4 πράξεων, χωρίς ταυτόχρονα να μην άκουστεί και ή δουλειά ενός προικισμένου και διεθνώς γνωστού συνθέτη, του κ. Νίκου Άστρινίδη, που έγραψε, καθώς τονίζεται στα προλεγόμενα, μιá έμπνευσμένη μουσική, με βάση την δημοτική μας παράδοση.

Άρκούμαστε, λοιπόν, στον λόγο.

Προνομιακό χρέος των Μακεδόνων είναι ή άπότιση τιμής σ' ήρωες σαν τον ήπειρωτολεβέντη Παύλο Μελά, που ζύπνησε με την έσχατη πνοή του, όρμητικό άγέρι των σκλάβων τη θέληση, για λεύτερη έθνική ζωή. Και ήταν διπλό το χτύπημα: κατά μακραίωνα δυνάστη και κατά γείτονα, που πριν βρεί κι αυτός τη δική του λευτεριά, άποζητούσε ν' άκουμπήσει τ' όνειρο, που μάτωνε στους βάλτους, στις έλληνικές πεδιάδες και θάλασσες.

Πλάι, σε άξιωματικούς σαν τον Μελά, άγωνίστηκε περήφανα όλος ο πληθυσμός της Μακεδονίας, για να ξεσκεπάσει την καιροσκοπική μυθολογία με την ιστορική πράξη.

Και πετυχαίνει ο Άλ. Δαφν., μέσα απ' τη συνειδησιακή πάλη των άδελφών του μύθου του, την συμβολή της άκουμπισμένης σε μπράτσα πατριωτικής έξαρσης Όρθοδοξίας, την άγωνία του όμώνυμου πρωταγωνιστή που ξεχύνεται όνος έλληνικός στην έπιθυμία του «Τ' όνομα να δοξάσω το προγονικό» να δώσει την τραγικότητα των στιγμών και να μετατρέψει την δραματική πάλη σε ένθουσιαστικό παιάνα έθνικού μεγαλείου.

Λυρικός ποιητής ο Α. Δ., ανασταίνει με στέρεο λόγο και με μιá βαθειά ψυχολογική διεϊσδυση ένα έλπιδοφόρο μήνυμα, με το μοιρολόγημα, άκριβώς του πόνου. Είναι το τραγούδι της φυλής που δημιουργεί και έξαγνίζει.

Διαφωτιστικά τα κείμενα των κ.κ. Τάκη Γκοσιόπουλου και Γ. Μέγα, για την άξία του έργου και την σημασία της έκδοσης απ' την «Μουσική Έταιρεία Βορ. Ελλάδος».

Εὐαγγ. Ε. Παπανικολάου
(Βαγ. Ψινιώτη): «ΜΟΡ-
ΦΕΣ ΖΩΗΣ», Ἰωάννινα 1975

Σεργιάνισμα τῆς ζωῆς, ἀπ' τὴ γέννηση τοῦ ὄντος ἴσα μὲ τὸ θάνατο μὲ τὴν μεστότητα τοῦ ἔντεχνου λόγου, εἶναι τὰ κείμενα τοῦ κ. Β. Ψ., καρπὸς μιᾶς ολόκληρης ζωῆς στὴν μελέτη τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἀρετῆς τὴν διδασκαλία.

Τὸ δρασκελισμα σὲ γεγονότα καὶ ἔθιμα, ἡ ἐμβάθυνση σὲ κοινωνικὲς ἀλλαγές, ἡ ψυχολογικὴ εἰκόνιση τῆς μάζας καὶ τοῦ ἀτόμου μὲ τὴν ἐξέταση χαρακτηριστολογία, ἡ γεμάτη εὐγένεια ἀναζήτηση τῆς ἀνθρωπιάς ἀπ' τὸν τοπικὸ περίγυρο ὡς τὶς μακρινές τοῦ πόνου περιοχές, καὶ ἀκόμα τὸ ἀντάμωμα τῆς ξεστιασιᾶς τῶν ζωντανῶν ποὺ διατηροῦν ἀξέφρατα τὴν πρώτη τῆς ὑπαρξῆς ἀγνότητα — παρήγορο σημάδι γιὰ τὸ ξέφτισμα τοῦ ἀνθρώπου! — εἶναι τὸ μήνυμα τῆς ἀπλότητος ποὺ ὁδηγεῖ, ὅχι στὴν γνώση, μὲ στὴν σοφία, ἀφοῦ στὰ πάντα κυματίζει ἡ ἀγάπη μὲ τὴν ἀνάσα τοῦ δημιουργοῦ.

Καὶ ἐπισημαίνουμε ἀκόμη ὅτι καὶ στὰ χρονολογήματα καὶ στὶς ἡθογραφίες ὑπάρχουν μοναδικές σελίδες ἀξίες γιὰ μιὰ ἀπαιτητικὴ παιδικὴ λογοτεχνία, ὅπου τὸ ξεγύρωμα τοῦ μύθου καὶ τοῦ διδάγματος γίνονται μὲ ἀπολαυστικὴ δραστηριότητα, χωρὶς νὰ τραυματίζεται ἡ εὐθραυστὴ χειρονομία ἀπ' τὴν ἀποκρυπτογραφικὴ ἱκανότητα τοῦ χειρομάντη. Γιατὶ ὁ λόγος τοῦ κ. Β. Ψ., ξεπερνᾷ μὲ δεξιότατην ἀξιοσύνη τὸ ἀνούσιο κοινωνικὸ κήρυγμα καὶ γέρνει στὸ ὀπτικὸ μας πεδίο λαγαρὴ τῆς πραγματικότητος εἰκόνα, ποὺ ἀποζητᾷ τὴν χρωματικὴ τῆς ἀνεραίωση στὸ φῶς τῆς ἀγάπης.

Παναγιώτη Μπούρα: «ΛΟΙ-
ΜΙΚΗ», ποιήματα, Ἀθήνα 1973

Ἡ μοῖρα παίζει τὴν ψυχὴ μας τρόπαιο στὸν ἀγῶνα τοῦ σταυροφόρου, γιὰ νὰ λι-
δανίσουμε σὲ παρθένα καλοκαίρια τὸ μνη-
μόσυνο τῶν ἐλπίδων.

Μιὰ ὑπαρξιακὴ κραυγὴ εἶναι ἡ «Λοιμι-

κή» τοῦ Παναγιώτη Μπούρα καὶ ἓνα γιὰ τὸν καθένα μοιρολόγι, τὴν ὥρα ποὺ πάσχει μὲ πόνον νὰ μετρήσει τὸ αἶνιγμά του.

Ὅσο καὶ ἂν τὸ αἷμα ποτίζει τὸ δέντρο τῆς γνώσης, ὁ θερισμὸς τῆς ἀγωνίας εἶναι ἡ μόνη συγκομιδὴ:

Εἶπε ὁ Χριστός:

— Δὲν ξέρω τίποτα
γιὰ τὸ οὐράνιο τόξο
καὶ τὸ θεό.

Εἰμαι ἓνας ἀπαίδευτος ξυλουργός·
ὅμως στὸ πάνω - κάτω δάχτυλό μου
οἱ Μοῦσες τραγουδοῦν «Ἀλληλούϊα».

Πρέπει, λοιπόν, νὰ γυρίσουμε στὴν πρώ-
τη ἀπλότητα, γιὰ νὰ γεμίσει ἡ μοναξιά
περιστέρια. Μιὰ ἡ ὁδός: τὸ τραγούδι τῆς
ἀλήθειας. Ὅπως ἀκριβῶς, εἶναι τὰ ποιή-
ματα τοῦ πρεβεσιάνου Παν. Μπ., ποὺ στὴν
καθάρια τους ἀτμόσφαιρα, ἡ ἔμπνευση κι-
νεῖ τὴν ιδέα εἰκόνα προσηλυτισμοῦ στὸ τέ-
λειο, καὶ ἡ λέξη ἀστραπογεννᾷ τὴν μαγεία
τῆς ὁμορφιάς μιᾶς ἀληθινῆς δημιουργίας.

Γιάννη Καραβίδα: «ΜΕΡΕΣ
ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΜΑΣ», ποιήματα,
Ἀθήνα 1975

...Δὲν ἀκόνισαν τὴ σιωπὴ τους
νὰ κάμουν τὸ σπαθὶ τῆς Λεφτεριάς
μὰ τὴν κομμάτιασαν
σὲ χειροκροτήματα.

Ἀπὸ τοὺς στίχους τοῦ Γιάννη Καραβίδα
ἐκλύονται αἰσθήματα ποὺ ματώνουν. Γιατὶ
τὸ κοκκίνισμα στὸ πονκάμισό μας δὲν εἶ-
ναι ἀπὸ πλάγιασμα σὲ παπαροῦνες, κάτι ποὺ
γίνεται μὲ ἀξέφρατα συνειδηση σὲ ὥρα εἰρη-
νοφώρα, μὰ ἀπὸ ἀγκαθισμένο τραγούδι στὸ
σφαλισμένο στόμα προδομένης γενιάς.

Ἐκεῖνη, λοιπόν, ἡ σκληρὴ ἐμπειρία τῆς
σιωπῆς τοῦ τρόμου, ὅπου γιὰ νὰ ἀντλήσει
κανεὶς γόητρο ἔπρεπε νὰ γίνεται Ἐφιάλ-
της ἢ νὰ κομματιάξει σὲ χειροκροτήματα
τὴν ἀξιοπρέπειά του, περνᾷ δονητικὰ στὴ
θύμηση τὴν ἐγκληματικὴ παθητικὴ στάση
ἐνὸς ναρκωμένου στὴν εὐημερία τῆς λεξη-
μαγείας λαοῦ, σὲ στιγμή ποὺ ἡ ὅποια ἀδρά-
νεια ἦταν συμμετοχὴ στὸν βιασμό τοῦ πε-
ριστεριοῦ ἀπὸ τὸν τοῦρκο καὶ τὸν σοδομί-
τη γκάγκστερ.

Μέσα στις τότε σεισμικές προφητείες ξεχάσαμε ότι δικό μας είναι ό,τι, πραγματικά, ανήκει στον καθένα. Και μᾶς τὸ θυμίζει ὁ ποιητὴς τοῦ πόνου καὶ τῆς ἀλήθειας.

Μὲ ἀπλότητα διδαχῆς, ἀπὸ εἰκόνες πὺν μόνου στήσαμε προσκύνημα τῆς ντροπῆς, ὁ ἐλεύθερος στίχος, μουσικά λικνιζόμενος, να-νουρίζει τὸ ὄνειρο τῆς πατρίδας γῆς:

Ζήτηω ὁ Λαὸς

ὁ περιούσιος

ὁ Δημιουργὸς θεῶν καὶ ἀνθρώπων!

Καὶ θὰ εἶναι δικαίωση τοῦ δράματος τοῦ ποιητῆ, ἂν ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος ἀποτελέ-σει μονάδα ἐνὸς λαοῦ πὺν δημιουργεῖ. Ἀλ-λιῶς ὁ στίχος δὲν θὰ μπορέσει νὰ σφαλί-σει τὴν Κερκόπορτα.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

Σάββα 1. Κανταρτζή: «ΝΙΚΗ ΧΩΡΙΣ ΡΟΜΦΑΙΑ» (ἀπομνημο-νεύματα), τόμος Α', Κατερίνη 1974

Χρονικὸ μιάς τραγωδίας, θὰ ἔπρεπε νὰ ὀνομάσουμε τὸ ἔργο τοῦτο τοῦ Σ. Κανταρτζή, πὺν εἶναι γραμμένο, ὅχι μονάχα μὲ τὰ στοιχεῖα καὶ τὴν προσωπικὴ μαρτυρία γιὰ τὴν τραγικὴ γενοκτονία τῶν ἐλλήνων τοῦ Πόντου, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ρίγος ἀπ' τὴν ἀγωνία καὶ τὸν πόνο τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέα. Γιατὶ δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ συσ-σώρευση γεγονότων ἢ γιὰ μιὰ σύνθεση ἀ-φηγηματικῆς ἱστορίας χωρὶς συμμετοχὴ καὶ χωρὶς τὴν αἴσθηση τῆς ἀγωνίας. Τὰ γεγονότα καὶ τὴν ἀτμόσφαιρα, μαζί μὲ ὑπαρκτὰ πρόσωπα καὶ μνήμες ἀπ' τὴν τραγωδία αὐτή, πὺν ἔχει τὶς διαστάσεις δι-βλικῆς συμφορᾶς, δίνονται στὸ ἔργο του μὲ θαύτατο πόνο καὶ λιτότητα. Σ' ἕναν λόγο πὺν φέρει ὅλο τὸ βάρος ἀπ' τὴν ὀ-δύνη καὶ τὴν ἐπικὴ καρτερία ἐνὸς λαοῦ, πὺν συνυφαίνεται μὲ τὴν μοῖρα τῶν Πον-τίων καὶ πὺν ἀγγίζει, πολλὰς φορές, τὶς ἀνοιχτὲς ἀκόμα πληγὲς κάτω ἀπ' τὸ φῶς τῆς κριτικῆς καὶ τῆς σκληρῆς μαρτυρίας,

ὁ συγγραφέας ἐδῶ δὲν γράφει μόνου ἱστο-ρία. Πρὸ παντὸς, ἀνασταίνει τὴν ἀλήθεια μέσ' ἀπ' τὴν ἴδια του τὴν ψυχὴ καὶ, ἀκό-μα, χνωτίζει τὸ κείμενο μὲ τὴν ματωμένη ἀνάσα ἐκείνης τῆς ἀσύλληπτης πραγματι-κότητος, πὺν δὲν μποροῦν νὰ δώσουν ὅσοι δὲν τὴν ἔζησαν. Γι' αὐτό, τὸ βιβλίο τοῦ Σ.Κ. φέρνει στὴν βιβλιογραφία πὺν ἀπο-θησαυρίζει τὴν ἱστορία καὶ τὴν φυσιογνω-μία τοῦ Πόντου, μιὰ εὐρύτερη ὄραση καὶ μιὰ πικρὴ γεύση ἀπ' τὴν ὑπεύθυνη μαρ-τυρία τῆς προσωπικῆς ἐμπειρίας. Εἶναι ὁ ἴδιος ἡ ζῶσα μορφή ἀπ' τὴν τραγωδία αὐ-τῆς τῆς γενοκτονίας, πὺν δὲν θὰ πρέπει νὰ χαθεῖ μαζί μὲ αὐτοὺς πὺν τὴν ἔφεραν, ἀντάμα μὲ τὴν πίστη καὶ τὸ νόστο, στὴν πατρίδα μας. Καὶ πιστεύουμε πὺς μονάχα μὲ αὐτὴν τὴν θερμὴ, πὺν νοτίζει τὸ κεί-μενο καὶ πὺν κρατᾷ τὶς σκηνὲς ἀπείρα-χτες ἀπ' τὸν χρόνο καὶ τὴν ἀπόσταση, εἶ-ναι δυνατόν ὁ ἐλληνισμὸς τοῦ Πόντου καὶ ἡ μοῖρα του νὰ γίνου μιὰ ζῶσα πραγμα-τικότητα στὴν σύγχρονη ζωὴ μας.

Αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν μεγάλη προσφορὰ κάνει ὁ Σάββας Κανταρτζῆς, παράλληλα μὲ τὴν χριστιανικὴ παρρησία καὶ τὸν ἀ-στραφτερὸ λόγο τῆς ἀρθρογραφίας του, πάνω σὲ θέματα κοινωνικῆς ἠθικῆς καὶ ἐ-θνικῆς θέσης ἀπ' τὴν ἐφημερίδα του «Νέα Ἐποχὴ» στὴν Κατερίνη. Εἰδικώτερα, ἡ εἰσ-φορὰ του, μὲ τὸ βιβλίο τοῦτο, πιάνει ἕνα ξεχωριστὸ χῶρο στὴν πεζογραφία καὶ στὴν ἱστορία πὺν διασώζει αὐτὴν τὴν χαμένη ἐλληνικὴ πατρίδα καὶ τὴν τραγωδία τῶν ἀδελφῶν πὺν ξερριζώθηκαν ἀπ' αὐτὴν. Ντο-κουμέντο καὶ χρονικὸ γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ πρέ-πει νὰ ντρέπεται ὁ εἰκοστὸς αἰώνας. Ἡ γενοκτονία, μὲ τὸν πιὸ ἀνήκουστο τρόπο, πὺν ἐπιχειρήθηκε ἀπ' τὶς ἀπάνθρωπες ὀρ-δὲς τῶν τούρκων, εἶναι μιὰ φοβερὴ πτώση πού, δυστυχῶς, ἀγνοήθηκε ἀπ' τὴν Εὐρώ-πη. Νομίζουμε πὺς ἔχει ξεχωριστὴ ἀξία, γιὰ τὴν βιβλιογραφία μας, αὐτὴ ἡ ἐργα-σία. Εἰδικώτερα, οἱ πνευματικοὶ ἄνθρω-ποι, πὺν ἔρχονται ἀπ' τὴν ἴδια ἱστορία μὲ τὸν συγγραφέα καὶ πὺν πασχίζουν γιὰ τὴν διαφύλαξή της, ἐπιβάλλεται νὰ ἀξιο-ποιοῦν τὰ παρόμοια ἔργα.

Felice Mastroianni: «ΤΕ-
ΤΡΑΔΙΟ ΕΝΟΣ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΟΥ»
(ποιήματα), 'Αθήνα 1975

Μιά ποίηση, γνωτισμένη απ' την αύρα
και πασπαλισμένη απ' την γύρη ενός λυ-
ρικού οίστρου, φέρει στα σύγχρονα γραμ-
ματά μας ό F. M., που έρχεται απ' την Κα-
λαβρία της 'Ιταλίας με την 'Ελλάδα μέσα
στην άναπνοή και στις φλέβες του. 'Ακόμα,
ένανθρωπίζοντας τις ποιητικές υπομνήσεις
απ' την κλασική αρχαιότητα, εκλύοντας την
άκτινοβολία και την διαχρονική ωραιότητα
απ' την τωρινή όμορφιά και την φυλαγμέ-
νη εύαισθησία στα βιώματα απ' την τρυφε-
ρήν ήλιζία, διαποτίζει τις εικόνες των στί-
χων του με την ήρεμη αναπόληση που δί-
νει στο λόγο του κάποια γοητεία χωρίς θό-
ρυβο. Έτσι, ό λυρικός αυτός ποιητής, που
έχει όχι μόνο καταγωγή, αλλά και πνοή
έλληνική, εισέρχεται στην δική μας ποίη-
ση ως κάτι το φυσικό, που είναι απ' το ί-
διο χόμα κι απ' την ίδια εύαισθησία της
καθαρής λυρικής γραφής στην λογοτεχνία
μας. Γι' αυτό, στίς εικόνες και στην ατμό-
σφαιρα που κυριαρχούν στους στίχους του,
είναι διαχρημένη εκείνη ή μελωδία που θγαί-
νει απ' την άχλύ του έλληνικού τοπίου, ενώ
έναν βαθύς ανθρώπινος πόνος, με προσέτα-
ση ως την φιλοσοφία της έκφρασης της ζω-
ής στην φυσική όρμονία, αφήνει όνοιχτούς
ταύς όρίζοντες για μία γνήσια λυρική ποίη-
ση, που άναζητάει ό σύγχρονος άνθρωπος.
Έξω απ' τις άκροβασίες και τις έγχεφαλι-
κές κατασκευές, για ν' ανταμώσει ξανά τις
ρίζες του. Κι αυτή ή άναγωγή στην απλό-
τητα και στην όμορφιά της φυσικής κατα-
βολής, κρατάει τον ποιητή στην λιτότητα,
μακριά απ' τον βερμπαλισμό και την ήχη-
ρότητα των λέξεων, έτσι που μπορεί να
είναι ένας γλυκόηχος τραγουδιστής, τις πε-
ρισσότερες ώρες μοναχικός και φιλόσοφος,
που ζωγραφίζει, συνθέτει και όνειρεύεται
με τις εικόνες και την αίσθηση απ' την
γεύση και την όσωση της ζωής.

"Αν άγγιζα, 'Ελλάδα, τις άκτές σου
δέν θά 'ταν πια με κείνο το παλιό ό-
(νείρο
να φέρω σε σένα ένα σημάδι

της καταγωγής μου,
ένα κομμάτι από άμφορέα

Οι χωρικοί έχουνε στη φωνή τους
τό φεγγάρι του τελευταίου καλοκαι-
(ριού.

Σ α ρ ά ν τ ο υ Παυ λ έ α : «ΠΟΙΗ-
ΤΙΚΑ ΘΕΩΡΗΜΑΤΑ» (ποιήματα),
Θεσσαλονίκη 1975

'Η ποίηση του Σαράντου Παυλέα, που
έχει την πνοή μιās διβλικής όμιλίας σ' έ-
ναν άσκητικό άναχωρητισμό πάνω από τον
μεταφυσικό χώρο της έσώτερης ζωής, ξε-
χωρίζει και πιάνει ένα δικό της τόπο στα
σύγχρονα γραμματα μας. Γι' αυτό, θα
χρειάζονταν όπωσδήποτε μια εύρύτερη με-
λέτη, για να αξιολογηθεί πιό έκτεταμένα.
Γιατί, δέν είναι μονάχα ό μονόλογος και
ή φιλοσοφική ένατένιση, πέρ' απ' την αϊ-
σθηση και την όραση της καθημερινότητας,
που την χαρακτηρίζει ως έκφραση ύπαρξι-
ακής άγωνίας. Έχει πάντα τον λυρικό
ψαλμό, που ξεφεύγει απ' την συνάντηση
με την φυσική πραγματικότητα και κινεί-
ται, μ' έναν κουβεντιαστό λόγο φιλοσοφι-
κής έγκαρτέρησης ανάμεσα από άφηρημέ-
νες άποστάσεις και άπομακρυσμένες σκη-
νογραφίες, για να κρατηθεί, μαζί με το
βάρος των λέξεων, στο πεδίο του ψυχισμού
και της άναφοράς της έσωτερικής ζωής.
Και το τελευταίο τουτο διβλίο του Σ. Π.,
είναι της ίδιας μορφής κι έχει πάντα το
ίδιο ίσοδύναμο βάρος. Πρόκειται περισσό-
τερο για ποίηση που προσφέρεται να δια-
βαστεί, σε ώρες προσωπικής θεώρησης
του κόσμου και της ύπόστασής του πάνω
σε τουτο τον πλανήτη. Καί, μέσα στην
πεζογραφική διεύρυνση της μορφής, ή εύ-
γένεια και ή γοητεία που κρατούν οι εί-
κόνες, οι λέξεις και τα σύμβολα, παίρνει
κόποια διάσταση που δέν την συναντάμε,
παρά στα διβλικά κείμενα.

Βιβλιοθήκης Γενικών Ἀρχείων τοῦ Κράτους: «Εισαγωγή - Ἐπιμέλεια - Εὐρετήριο: Κων/νου Ἀθαν. Διαμάντη: «ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ», τόμοι Δεύτερος καὶ Τρίτος, Ἀθήνα, 1973 καὶ 1974

Ὁ μόχθος καὶ ὁ χρόνος, ποὺ χρειάσθηκαν νὰ γίνουν αὐτὰ τὰ δυὸ ὀγκώδη βιβλία (γύρω στὶς 2.000 σελίδες), ἐκτὸς ἀπ' τὸν ἐπιστημονικὸ ὄπλισμό καὶ τὴν ἀπαραίτητην οἰκείωση μὲ τὶς χιλιάδες τῶν γραπτῶν μαρτυριῶν καὶ τῶν ἱστορικῶν στοιχείων γενικότερα, προϋποθέτουν τὴν ἀφοσίωση, τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάλογη τοῦ ἐρευνητῆ, μαζὶ μὲ τὴν ἱκανότητα, φυσικὰ τοῦ συγγραφέα γιὰ νὰ τὰ ἀξιοποιήσει. Πράγματα, δηλαδή, ποὺ δύσκολα μποροῦν νὰ συνιστᾶρχουν καὶ ποῦ, πὺ δύσκολα ἴσως, νὰ μὴν καταβάλουν αὐτὸν ποὺ τὰ ἔχει, ὥστε νὰ φτάνει νὰ καλύπτει τὶς προθέσεις του. Τέτοιαι περίπτωσις ὑπάρχει μὲ τὸν Κων. Διαμάντη, τὸν Διῆτη τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους, ποὺ ἔχει κάμει ὑπόθεση ζωῆς αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἐπίπονο ἔργο, γιὰ τὴν καταγραφή, τὴν ἔρευνα, τὴν ταξινόμηση, τὴν εἰρετηρίαση καὶ τὴν ἀξιοποίηση αὐτῶν τῶν ἐθνικῶν θησαυρῶν τῆς νεώτερης ἱστορίας μας.

Γι' αὐτό, θὰ πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουμε, ὅχι μονάχα τὸ μέγεθος, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀξία τῆς προσφορᾶς του, ὡς ἱστορικοῦ καὶ ὡς ἱστοριοδίφη, ὡς συγγραφέα μὲ προσφορὰ πολύτιμη καὶ ἀνεκτίμητη στὴν ἑλληνικὴ βιβλιογραφία. Καὶ ἀποτελεῖ ἐυτύχημα, ποὺ ὁ Κ. Δ., ἐπὶ τόσα χρόνια, σύνδεσε τὴ ζωὴ καὶ τὴν δραστηριότητά του μὲ τὸν χρόνον καὶ τὰ ντοκουμέντα τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους, ἔτσι ποῦ νὰ γνωρίζει τὰ πρόσωπα καὶ τὰ γεγονότα τῆς ἱστορίας, πρᾶγμα ποὺ τὸν κάνει νὰ συμμετέχει, μὲ υπεύθυνη γνώμη καὶ μ' ἓνα εὐρύτατο πεδίο ἐπιστημονικῆς ἐπισκόπησης, τόσο στὴν ἐργασία τοῦ τη, ὅσο καὶ στὶς μεμονωμένες μελέτες του, ποὺ δίνει πάντα πρόθυμα, κάθε φορὰ ποὺ θὰ τοῦ ζητηθεῖ. Πρόκειται γιὰ ἓναν ἀθλο ποὺ ἀξίζει τὴν ἀναγνώριση καὶ ἱτὸν ἔπαινον.

Σπύρου Κοκκίνης: «ΠΙΚΡΟ ΠΟΤΗΡΙ» (ποιήματα), Ἀθήνα 1974

Μία ποίηση, ποὺ κοιτάει τὴν γοητεία ἀπ' τὴν ἥρεμη μέθη τῆς βιβλικῆς ἔκτασης στὴν ὥρα τῆς προσευχῆς καὶ ποὺ ὁ λυρικός λόγος, σ' ἓναν χρόνον ἐνατένισης καὶ πιρῆς γεύσης, παίρνει τὸ βάρος τῆς ὑπαρξιακῆς παραδοχῆς, εἶναι ἡ παρουσία τοῦτῃ τοῦ Σπύρου Κοκκίνης στὴν σύγχρονη ἔκφραση τῆς ἐποχῆς μας. Ἀποκαθαρμένος ἀπ' τὸν ἱλιγγό τῆς ἀκροθασίας καὶ διαποτισμένος ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἐσώτερης ἀναχώρησης γιὰ μιὰ ἐνδοθεν πορεία, ὁ ποιητὴς διευρύνει τὴν ἔκταση τῆς ἔννοιας τῶν εἰκόνων μὲ τὴν μουσικὴν ἀχλὺ τῶν λέξεων. Καὶ δίνει στοὺς στίχους του κάποιο ἀφανὲς ρεῖμα, μιὰ ποιητικὴ διάσπρωση φιλοσοφικῆς ἀποτίμησης, ποὺ ἐνέχει τὴν ἀπεφθὴ ἔκλειψη φηχικὴ ἀγαλλίαση ποὺ ἐνσταλάζουν οἱ ψαλμοί.

«Ὅταν ἡ καλὴ πλησίον μου σκοτεινὴ
(καὶ ἀνήλιος σκιά
τοῦ θανάτου

Καριὸς νὰ σὲ φιλήσω ἀγάπη μου
καιρὸς τοῦ βαλεῖν λίθους ἀνάμεσα
(στὶς χιλιάδες
τρεμουλιαστὰ δλέφαρα.

Πόσο σκληρὲς εἶναι αὐτὲς οἱ μέρες
σκόρπια πουλιὰ ποὺ μᾶς προσμένουν
(ἀπὸ κλαδί
σὲ κλαδί.

Μὲ αὐτὸν τὸν λυρικό ἀναβαθμό, ὁ Σ. Κ., ποὺ ἔχει εἰσφέρει στὴν ποίηση τοῦ καιροῦ μας μιὰ εὐαισθησία καὶ ἓναν ὄρμονό λόγο ἐνανθρωπίσας τῆς φυσικῆς ὁμορφιάς, κατορθώνει νὰ δέσει τὴν συγκίνηση μὲ τὴν πνευματικὴν ὑπόστασις, προσφέροντας μιὰ πλούσια αἴσθησις καὶ ἓναν χριστιανικὸν ὁρίζοντα γιὰ τὸν ἀσθμαίνοντα ἄνθρωπο.

Γιάννη Ἀνδρικόπουλου:
«ΥΜΝΟΣ ΣΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ» καὶ «ΩΔΗ
ΣΤΗ ΣΕΛΗΝΗ» (ποιήματα)

Ὁ Γιάννης Ἀνδρικόπουλος, ποὺ μάχε-
ται πάντα ἀκούραστος στὶς ἐπάλλξεις τῆς

πνευματικής ἐπαρχίας καὶ πού εἶναι πάντα ἀγαπητὸς ἀνάμεσα στοὺς πνευματικοὺς ἀνθρώπους, εἶναι ἓνας ποιητὴς μὲ ὄραση καὶ εὐαίσθησία πού διευρύνει τὴν προσωπικὴ αἴσθηση γιὰ τὸν σύγχρονον ἀνθρώπο. Ἔτσι, ἡ φύση καὶ οἱ ἄνθρωποι παίρνουν μιὰ διάσταση ἐνόρασης σ' ἓναν χωρὸ καλλιτεχνικῆς εὐφορίας, γιὰ νὰ γίνουν ποιητικὸ ἀμάλαμα. Ζεῖ καὶ αἰσθάνεται χωρὶς ἀνασχέσεις καὶ χωρὶς τὸ καταλυτικὸ βάρος ἀπ' τὴν ἀλλοτρίωση τοῦ τεχνικοῦ ἔπους πού ἔφερεν ὁ αἰώνας μας. Γιατί, ὁ Γ. Α. εἶναι μιὰ κράση λυρικῆς καταβολῆς μὲ ἀνανεούμενη ζωτικότητα πού ἔχει πάντα τὴν πρώτη ὁρμὴ γιὰ τὴν ἀλήθεια καὶ γιὰ τὴν ὁμορφιά. Γι' αὐτό, ἡ δύναμη τῆς διωμένης συγκίνησης παραμένει στὸν λόγο του, ὡς διαχυμένη ἀτμόσφαιρα, καὶ δίνει τὴν ἔκσταση καὶ τὸ ποιητικὸν ὅραμα πού γιομίζει τὸ λόγο του μὲ τὴν μουσικὴ καὶ τὶς εἰκόνες μιᾶς ἐπικῆς πνοῆς. Καὶ οἱ δυὸ συνθέσεις («Ὑμνος στὴ θάλασσα» καὶ «Ὡδὴ στὴ σελήνη») ξεχωρίζουν τὰ προσόντα καὶ τὴν ἀξία αὐτῆς τῆς πείσης. Εἶναι δυὸ ἄσματα λυρικῆς ἑξαρχῆς μὲ πυρετὸ καὶ ὁμορφιά, ἀγγίζουν τὸν κατοπτρισμὸ ἀπὸνα ὄνειρο, πού γίνεται λόγος μὲ μουσικὴ σκηνογραφία.

.....
Ἰθάτινο, γλῶσσό λίγνο τῶν ὀνείρων,
ἀλμυρὴ γεύση ἀπὸ δάκρυα χαρᾶς.

.....
Ἰξεδίνιστη βραδυὴ ὥρα τῆς θαλάσσης
.....

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Βούλας Δαμιανάκου: «ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ» (ποιήματα), Ἀθήνα 1974

Ἡ Μάνη εἶναι ἡ γῆ τῆς ἀντρειοσύνης καὶ τοῦ μοιρολογιοῦ. Συνεχίζοντας τὴν παράδοση τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας της ἡ Βούλα Δαμιανάκου συγγέντωσε σ' ἓναν τόμο περὶ τὰ δεκαπέντε τραγούδια - μοιρολόγια της, πού εἶναι γραμμένα γιὰ ἀγαπημένα της πρόσωπα πού ἔφυγαν ἀπὸ τούτη τὴ ζωὴ τὰ τελευταῖα χρόνια. Μὲ ὑποβλητικούς

λυρικοὺς τόνους, σὰν ἄλλη μοιρολογήτρα τῆς Μάνης, ἡ ποιήτρια θρηνεῖ τὸν χαμὸ ἀνθρώπων οἰκείων της, ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπων τῶν Γραμμάτων, πού φεύγοντας ἄφησαν πίσω τους ἓνα δυσαναπλήρωτο κενό, ὅπως εἶναι ὁ Γιώργος Φτέρης καὶ ὁ Μάρκος Λυγέρης. Ὁ πόνος γιὰ τὸν χαμὸ τῆς μάνας, πού τραγοῦδῃσαν πολλοὶ ποιητὲς διαφόρων ἐποχῶν, μετοινσιώνεται στοὺς στοίχους τῆς Βούλας Δαμιανάκου σὲ λυρικὸν θρῆνο:

Μὰ μίσεψες, μανούλα μου,
χωρὶς ποτὲ ν' ἀξιωθεῖ
τὸ σπίτι μου νὰ βλοηθεῖ
ἀπὸ τὴν ἅγια σου μορφή.

Ὁ θρῆνος γιὰ τὸν ποιητὴ Μάρκο Λυγέρη παίρνει τὶς διαστάσεις καὶ τὸν τόνο δημοτικοῦ τραγουδιοῦ:

Μὰ γὼ δὲν κλαίω τὸν ποιητὴ μὲ τὶς
(«Φωνὲς τῆς Νύχτας»,
οὐδὲ κλαίω τὸν στοχαστὴ πού ὑπέρο-
(χα στοχάστη,
μόν' κλαίω τὸν ἀγωνιστὴ πού λευτε-
(ριὰ δὲν εἶδε.

Βασίλης Ρώτας: «...ΠΑΡΑ ΠΡΟΣΤΑΤΑΣ ΝΑΧΩΜΕΝ» (ποιήματα), Ἀθήνα 1974

Ὁ Βασίλης Ρώτας δὲν ἔπαψε, ἐπὶ πενήντα χρόνια τώρα, ἀπὸ τότε, πού παρουσιάστηκε στὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ τόπου μας, νὰ δίνει κάθε τόσο κι ἓνα ἔργο του γεμάτο ζωντάνια καὶ ποίηση. Καὶ δὲν ἄφησε κανένα εἶδος τοῦ λόγου ἀκαλλιέργητο, ὁ σεβαστὸς αὐτὸς πρεσβύτες, πού μέχρι τὰ βαθιὰ γεράματά του δουλεύει ἀκαταπόνητα. Ποίηση πεζογραφία, κριτικὴ μελέτη, θέατρο, καί, πάνω ἀπ' ὅλα, οἱ ἀριστουργηματικὲς μεταφράσεις του ἔργων τοῦ Σαίξπηρ, καταξιώνουν τὸν μόχθο τοῦ πνευματικοῦ. Πέρυσι ἔβγαλε, καὶ σίγουρα δὲν θὰ εἶναι καὶ τὸ πιὸ πρόσφατο, ἓνα βιβλίο του, ποιητικὴ συλλογὴ, μὲ τίτλο τὸν γνωστὸ στίχο τῆς ὠδῆς τοῦ Κάλβου. Τὰ περισσότερα ποιήματα τῆς συλ-

λογής είναι γραμμένα κατὰ τῆς τυραννίας. Ἄλλοι οἱ τύραννοι τῆς πατρίδας μας τὴν ἐποχὴ τοῦ Κάλβου, ἄλλοι οἱ τωρινοί. Οἱ τύραννοι καὶ οἱ καιροὶ μπορεῖ νὰ ἀλλάξουν, ἡ τυραννία ὅμως γιὰ πολλοὺς λαοὺς μένει πάντα ἡ ἴδια, τὸ ἴδιο ἀναίσχυνη. Οἱ ἐθνικὲς περιπέτειες τοῦ τόπου μας καὶ ἡ πατριδοκαπηλεία ἐρμηνεύονται στὸ παρακάτω χαρακτηριστικὸ ἐξάστιχο, μὲ τὴν ἰδιότυπη γραφὴ του:

Α πῶς ἀλλάξανε οἱ καιροὶ
Α τί πομπὲς δὲν εἶδαμε ἀπὸ τότες!
Τοὺς ἄντρες παρασταίνουνε οἱ δειλοὶ
τοὺς ἥρωες οἱ χαφιέδες καὶ οἱ προδό-
(τες.

Τὴ φουστανέλλα τοῦ εὐζωνοῦ τὴν τίμα
τὴ φοροῦν πουλημένοι καὶ θρασίμα.

Κραυγὴ ἀγανακτήσεως γιὰ τὴν καπηλεία τῆς πατρίδας καὶ γιὰ τὴν ξενοκρατία, μὲ ὁποιαδήποτε μορφὴ παρουσιάζεται αὐτή, εἶναι ἡ ποίηση τοῦ Ρῶτα. Ὁ ποιητὴς πονάει τὸν κατακαημένο αὐτὸν τόπο καὶ στιγματίζει, μὲ μιὰ φανερά λεπτὴ εἰρωνεία, τὰ δεινὰ πού συσσωρεύσεν ἡ ξένη «προστασία» στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν συναλλαγὴ τῶν «διευκολύνσεων».

ΠΑΝΟΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΟΣ

☆

Τάκη Ἀκρίτα: «Ο ΦΟΙΤΗΤΗΣ
ΛΟΥΚΑΣ ΑΥΔΗΣ» (θεατρικὸ)

Ἡ γνωριμία μου μὲ τὸν Τάκη Ἀκρίτα γίνηκε μὲ τὸ βιβλίο του «Φλογισμένοι οὐρανοί» γιὰ τὸ ὁποῖο γράφτηκε ἓνα σημεῖο μὰ μου στὸ περιοδικὸ «Σμύρνα» (τεύχ. 39/71). Λίγο ἀργότερα, ἦρθε ὁ «Φοιτητὴς Λουκάς Αὐδῆς», μιὰ κωμωδία μὲ πρόσωπα ὅλα φοιτητές. Τὸ θέατρο εἶν' ἓνα ξεχωριστὸ εἶδος τοῦ πεζοῦ λόγου, πού θέλει τέχνη καὶ τεχνικὴ γιὰ νὰ γραφεῖ. Δὲν εἶν' ὁμοίος ὁ πεζὸς λόγος μὲ τὸ θεατρικὸ λόγο. Ὅχι μόνο ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴ μορφή, καὶ ἂς εἶναι καὶ τοῦτος πεζὸς λόγος. Ὁ Τ. Ἀκρίτας δὲν προσέχει τούτῃ τὴ διαφορὰ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ θεατρικὸς του λόγος, ἀπὸ μοναχὸς του, δὲν ἐπιβάλλεται σὸν ἀναγνώστη. Θὰ χρειαστεῖ ν' ἀναζητήσει τὴ συγκίνησιν μόνο στὸ μῦθο, στὴν ἔννοια κεί-

νων πού διαβάξει. Δὲν ὑποτιμάζεται ὁ συγγραφέας ὅτι ὁ διάλογος μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ σκελετὸς τοῦ θεατρικοῦ ἔργου, ἀλλὰ δὲν εἶναι θέατρο γάθε διάλογος.

Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη, λέω πῶς ὁ συγγραφέας δὲ μᾶς δίνει ἀδρά συγκροτημένο θεατρικὸ λόγο — ἂν καὶ τὸ ἔργο εἶναι θεατρικόν. Τώρα ἡ κωμωδία του εἶναι καλὰ στή μὲν; Πάλι θὰ πῶ ὅτι σὰν ἀνάγνωσμα εἶναι ἄρτιο ἐννοιολογικά, ἂν θέλετε, θεατρικὸ ἔργο, ὅμως, γιὰ νὰ ἰδοῦμε ἂν στέκεται στὴ σκηνή, πρέπει ν' ἀνέβει, νὰ παιχτεῖ. Ἄλλο πράγμα στὴ σκηνὴ τὸ θεατρικὸ ἔργο. Αὐτὴ τὸ ζωντανεύει, τὸ προβάλλει ἢ τὸ ἐπιβάλλει ἢ τὸ ἐξαφανίζει. Ἐχει τὰ στοιχεῖα «Ὁ φοιτητὴς Λουκάς Αὐδῆς» γιὰ νὰ ἐπιβληθεῖ πάνω στὴ σκηνή; Αὐτὸ εἶναι τὸ πρόβλημα! Γιατὶ καθὼς τὸν διάβασα μονορούφι, δὲν κατέφερα ν' «ἀλλεγχορῶ» γάπως, ὅπως θάπρεπε διαβάζοντας μιὰ κωμωδία. Δὲ λέω νὰ...ξεκαρδιστῶ στὰ γέλια. Μὰ, ἐπιτέλους, νὰ βρῶ γάπου ζυμωμένο μέσα στ' ἄλλα στοιχεῖα τοῦ λόγου καὶ τὸ κωμικόν. Λίγη κωμικὴ νότα προσπαθεῖ νὰ δώσει στὸ ἔργο ὁ φοιτητὴς Ἀτσίδης, μὰ καταντάει τὸ ρόλο του γροτέσκο, μπουφόνικο στὰ πρὸ πολλὰ σημεῖα του. Ἰδίως ἐκεῖ μὲ τὸν καθηγητὴ Ψαλλιδάκια, παραζολουθοῦμε ἀπίθανους διαξισμούς, πού δὲν ἔχουν τίποτα τὸ κωμικόν, μ' ἀπλῶς εἶναι ἀστεῖοι. Κ' ὑπάρχει μιὰ διαφορὰ ἀνάμεσα ἀστείου καὶ κωμικοῦ.

Μ' ἄλλα λόγια, ἀπ' τὴν κωμωδία τοῦ Τ. Ἀκρίτα, λείπει ἡ θεατρικότητα καὶ τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ της, τὸ κωμικὸ στοιχεῖο. Μόνο ἡθοποιοὶ προικισμένοι μὲ πολὺ ταλέντο, θὰ μποροῦσαν νὰ τὴν διδάξουν στὴ σκηνή καὶ νὰ τὴν ζωντανέψουν γάπως. Οὐ παντὸς πλεῖν ἐς Κόρινθον! Δὲν εἶν' εὐχολογὰ νὰ γράψῃ καθέννας θεατρικὸ λόγο — καὶ μάλιστα κωμωδία πετυχημένη, πού καμιά φορὰ εἶναι πρὸ δύσκολη ἀπ' τὴν τραγωδία καὶ τὸ δράμα.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΖΑΔΕΣ

☆

Βασίλη Φανίτσιου: «ΠΡΟ-
ΝΟΜΙΑΙ ΤΟΥ ΖΑΓΟΡΙΟΥ», Ἀθήνα

Ὅπως κάθε χρόνο, ἔτσι καὶ φέτος, κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ παζαριοῦ τῶν Γιαννίνων

ὁ κ. Βασ. Φανίτσιος ἔδωκε τὸ «παρὼν» μὲ τὴ δημοσίευσή ἐνὸς ἀκόμα κομματιοῦ ἀπὸ τὸ γνωστὸ του βιβλίου μὲ τίτλο «Ζαγορίσια ἱστορία τοῦ Λαμπρίδου». Τὸ τμήμα αὐτὸ ποὺ πιάνει ἀπὸ σελ. 269—284 διαπραγματεύεται γιὰ ἓνα πολὺ σημαντικό ζήτημα τῆς ἱστορίας τοῦ Ζαγορίου, γιὰ τὰ προνόμια ποὺ εἶχε αὐτὸ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας.

Καὶ μὲ τὴν ἐργασία του αὐτὴ ὁ κ. Β. Φανίτσιος, ὅπως καὶ μὲ ἄλλες ἐκδόσεις του, ἔχει γιὰ στόχο του τὴ διατήρησι τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτησίας στὸ Ζαγόρι, ποὺ ποικιλότροπα ἔχουν χάσει οἱ Ζαγορίσιοι. Παρέχονται μὲ πολὺ σύντομο τρόπο στοιχεῖα γιὰ τὸ πῶς κερδήθηκαν τὰ προνόμια στὸ Ζαγόρι, πῶς διατηρήθηκαν αὐτὰ καὶ πόσο ὠφέλησαν στὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴν πρόοδο τῆς περιοχῆς. Παραθέτει αὐτοῦσια ὅσα ἔγραψαν γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ διάφοροι ἐπιστήμονες, ὅπως ὁ Ι. Λαμπρίδης, Περ. Βιζουκίδης καὶ ἄλλοι. Πέρα ἀπ' αὐτά, διαλαμβάνει καὶ ἀσκετὲς σημειώσεις δικῆς του, ἄλλες ἐπεξηγηματικὲς καὶ ἄλλες μὲ πρόθεσιν νὰ καυτηριάσει τὶς πράξεις τῶν ἀρμοδίων σὲ βάρος τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτησίας.

Ὁ κ. Βασ. Φ. ἔχει ἀπὸ χρόνια ἀποδυθεῖ σ' ἓναν ἀξιοσημεῖωτο ἀγῶνα γιὰ τὴ διατήρησι καὶ ἀξιοποίησι τῆς ἀτομικῆς ιδιοκτησίας στὸ Ζαγόρι. Ἀσχετο ἂν μεταχειρίζεται συχνὰ ἀκονισμένη καὶ τσουχτερὴ γλώσσα, ὥστε νὰ δημιουργεῖ ὄχι εὐχάριστες ἐντυπώσεις. Πάντως, ἡ ἀλήθεια εἶναι, καὶ πρέπει νὰ λέγεται αὐτή, πὼς ὡς τώρα τὰ μεγάλα καὶ καινὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετωπίζει τὰ τελευταῖα χρόνια τὸ Ζαγόρι τὰ ἔχει πιάσει ὁ συγγραφέας. Ἀπόδειξη αὐτοῦ τοῦ πράγματος εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι, ἐνῶ ἔχει γράψει τόσα πράγματα, δὲν εἶδαμε ὡς τώρα νὰ διατυπωθοῦν μὲ τὸν τύπο ἀντιρρήσεις πρὸς τὰ ὅσα αὐτὸς δημοσιεύει. Οἱ ἀπόψεις του ὡς τώρα δὲν ἀντικρούστηκαν ἀπ' κανέναν.

Καὶ τὰ ὅσα γράφονται στὸ τελευταῖο ἔντυπο «Προνομία τοῦ Ζαγορίου» παρουσιάζουν μεγάλο ἐνδιαφέρον. Πρέπει νὰ μελετηθοῦν ἀπ' τὶς Ζαγορίσιες ὁργανώσεις τῆς Ἀθήνας καὶ τῶν Γιαννίνων καὶ ἀπὸ μᾶς ὅλους τοὺς Ζαγορίσιους καὶ νὰ βοηθήσουμε ὅλοι στὴ λύση τοῦ τόσο σοβαροῦ σήμερα γιὰ τὸ Ζαγόρι μας προβλήματος, ποὺ εἶναι ἡ διατήρησι τῆς ἀτομικῆς μας ιδιοκτησίας

καὶ γιὰ τὸ ὁποῖο χρόνια τώρα ἀγωνίζεται ὁ κ. Βασίλ. Φανίτσιος.

Κ. Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

☆

Ἄ Δ . Ἄ ν ε σ τ ῖ δ η: «ΒΟΗΘΗΜΑ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΩΝ», κριτικὴ μελέτη

Πολλὰ λόγια «φεῦ» λέγονται μέχρι σήμερα γιὰ τὰ ἐπιστημονικὰ - παιδαγωγικὰ βοηθήματα τοῦ διδάσκοντος, τοῦ καθηγητοῦ. Τὸ ὅλον ζήτημα παραμένει στάσιμον μέχρι τῶν ἡμερῶν μας στὸ στάδιον τῶν ἀνοήτων εὐχῶν, τῆς θεωρητικῆς δεοντολογίας καὶ τῆς στεῖρας λογοποιίας, ποὺ μαρτυροῦν ἀνησυχητικὴν νοσώδη κατάστασιν. Ὑγιῆς προγραμματισμὸς θὰ ἔλνε θετικῶς τὸ θέμα περίπου ὡς ἑξῆς:

Τὸ Ὑπουργεῖον Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων, ὅταν κρίνῃ σκόπιμον τὴν προκήρυξι πανελληνίου διαγωνισμοῦ συγγραφῆς ὀρισμένου βοηθητικοῦ βιβλίου μᾶς τάξεως Γυμνασίου, συγχρόνως στὴν ἴδια προκήρυξι ἢ μετὰ τὴν βράβεισιν τοῦ ἀρίστου, ἀναλόγως μὲ τὴν φύσιν τῶν μαθημάτων, νὰ προκηρύσσεται διαγωνισμὸς συγγραφῆς τοῦ ἐπιστημονικοῦ - παιδαγωγικοῦ βοηθητικοῦ βιβλίου γιὰ τὸν διδάσκοντα καθηγητὴν. Μὲ τὴν ὑπεύθυνον αὐτὴ διαδικασίαν λύεται ἱκανοποιητικῶς τὸ θέμα τῆς αὐστηρῶς ἡλεγμένης ἀπὸ ἐπιστημονικῆς πλευρᾶς διδασκτέας ὕλης ἀνωτάτου ἐπιπέδου καὶ τῆς μεθοδικῶς διηρθρωμένης στίς ποικίλες ἐκπαιδευτικὰς ἀνάγκας.

Ἡ ἀναγκαιότης τῶν ἀνωτέρων βοηθημάτων γιὰ τὸν καθηγητὴν εἶναι σαφής. Ἀνεβάζει οὐσιαστικὰ τὴν ποιοτικὴν στάθμην τῶν προσφερομένων πνευματικῶν ἀγαθῶν καὶ ὡς αὐτονόητη δὲν ἔχει ἀνάγκην περαιτέρω διερευνήσεως. Ἀς σκεφθοῦμε μόνον, ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν Γυμνασίων μας λειτουργοῦν, μὲ τὶς γνωστὰς συνθῆκες, μακριὰ ἀπ' τὰ μεγάλα ἀστικά κέντρα καὶ τὶς ὁργανωμένες βιβλιοθήκες. Ἡ κατ' οἶκον προετοιμασία τοῦ διδάσκοντος, μὲ ἄλλην ἔκφρασιν ὁ ἐπιτυχῆς προγραμματισμὸς τῆς προσφορᾶς τῶν μορφωτικῶν ἀγαθῶν στηρίζεται βασικῶς στὴν ἀτομικὴ βιβλιοθήκην τοῦ καθηγητοῦ καὶ τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Γυμνασίου, ὅπου καὶ ὕταν ὑπάρχουν.

Τὶς ἀνωτέρω σκέψεις ὀφείλω στὸν μό-

χθο τοῦ καθηγητοῦ Ἀδαμαντίου Στ. Ἀνεσιτίδη «Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα Α' Γυμνασίου, Ἱπομνήματα. Ἀθήνα 1973, σελ. 647.

Ὁ συγγραφεὺς ἔκκλινει σταθερῶς καὶ νομίζοντες ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἀφετηρία τὸν σκοπὸν τῆς διδασκαλίας τῶν Νέων Ἑλληνικῶν, ποὺ εἰσαγωγικῶς παραθέτει καὶ εἰμένως σχολιάζει. Οἱ σκοποὶ τῶν μαθημάτων δὲν εἶναι γιὰ τὸ ἀναλυτικὸ πρόγραμμα, γράμμα κενόν, οὔτε γιὰ τὶς πιθανές διδακτικὲς πορεῖες αἰσθητικῆς παράγραφος, «ὁμοσφοκοι-βέντες», ἀλλὰ πνευματικὴ οὐσία, ἡθικὸν παιδευτικὸν βάρος, ἐπεύθυνος στόχος καὶ κατευθυντήριον σῆμα, ποὺ ὀφείλει ὁ διδάσκων νὰ ὑλοποιῇ στὴν διδακτικὴ πράξι, στὴν εἰστοχὴ διδασκαλία γιὰ τὸ ἀξιόλογο πνευματικὸ βίωμα καὶ τὴν οὐσιαστικὴ μέθεξι τῶν μαθητῶν στὰ ἀντικείμενα διδασκαλίας.

Ὁ Ἀνεσιτίδης στὰ «εἰσαγωγικά» του μεταξὺ τῶν ἄλλων μᾶς γνωρίζει καὶ τὸν σκοπὸ τῆς δουλειᾶς του: «Τὸ βοήθημα αὐτὸ ἐτοιμάσθηκε γιὰ τὸν δάσκαλο, τὸν καθηγητὴ τοῦ Γυμνασίου, καὶ ὄχι τὸν μαθητὴ. Ξεκίνησε ἀπὸ τὴν ἰδέα ὅτι ἐκεῖνο ποὺ χρειάζεται ὁ διδάσκων δὲν εἶναι ἐπιμορφώματα διδασκαλίας τυπικὰ καὶ σχηματικὰ ἀλλὰ ἀφθονο ἐπιστημονικὸ ὕλικό, ἀνάμεσα στὸ ὁποῖο θὰ κινηθῇ ἐλεύθερος, ἀνάλογα μὲ τὶς δυνατότητές του, καὶ ἐπιλέγοντας ὅ,τι ἐκεῖνος κρίνει κατάλληλο θὰ προχωρήσει στὴν συγκρότησιν τῆς διδασκαλίας του».

Ἀγνὴ ἡ πρόθεσις τοῦ συγγραφέως καὶ ἡ θέσις του μαρτυροῦν στὸ ὅλον θέμα μαρτυρεῖ ἡγρὲς παιδευτικὸν ἥθος. Ὅλα ἀνάγονται στὴν σπάταλη παροχὴν ἐπιστημονικῶν προϋποθέσεων καὶ δυνατοτήτων στὸν καθηγητὴ τοῦ Γυμνασίου γιὰ ἓνα ἀριστον μάθημα. Εἶναι πασιδῆλον, ὅτι τὰ ἀνωτέρω καὶ ἄλλα τόσα δὲν ἀρκοῦν, διότι ἀναντικατάστατος παραμένει πάντοτε ὁ παράγων ἀνθρώπινος, ποὺ θὰ ζωντανέψῃ αὐτά, ἡ προσωπικότης καθηγητῆς.

Ἡ ταξινόμησις τῆς ὕλης στὴν χρήσιμη προσφορά ἔχει τὴν ἐξῆς διάρθρωσιν: «Μέρος Α'. Ὁ συγγραφεὺς καὶ τὸ ἔργο του. α) βιογραφικά. β) ἔργα. γ) βιβλιογραφία. δ) ἀξιολόγησις τοῦ συγγραφέα. ε) ἀνθολόγησις τοῦ ἔργου του. στ) γλωσσάριο. Μέρος Β'. Τὸ κείμενο καὶ ἡ ἀξιολόγησις του. α) Τὸ κείμενο στὴν πληρότητά του ἢ

τὴν ἀρχικὴν του μορφή, β) λεξιλόγιο, γ) πραγματικὲς παρατηρήσεις, δ) λαογραφικά στοιχεῖα, ε) σχόλια στὸ κείμενο, στ) παράλληλα κείμενα καὶ ζ) διδακτικὴ βιβλιογραφία».

Ἡ διάταξις τοῦ λεξιλογίου εἶναι τετραμερὴς καὶ ἔχει ὡς ἐξῆς: 1) Τὸ ἐτυμολογικὸν μέρος. 2) Συνώνυμα — ἀντίθετα. 3) Ἀπὸ τὴν νέα στὴν ἀρχαία καὶ μεσαιωνικὴ καὶ 4) οἱ παροιμίαι, οἱ παροιμιώδεις ἐκφράσεις ἢ οἱ καθιερωμέναι φράσεις τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

Μεταφέρουμε καὶ τὴν παρατήρησιν τοῦ συγγραφέως γιὰ τὰ παράλληλα κείμενα ποὺ μᾶς βοηθεῖ νὰ ἐκτιμήσουμε σωστὰ τὴν φροντισμένην ἐπιστημονικὴν δουλειὰ του: «καταβλήθηκε προσπάθεια ὥστε νὰ δοθῇ τέτοιο ὕλικό ποὺ καὶ τὶς τυχόν ἀνεπάρκειαι τοῦ δεδομένου σχολικοῦ κειμένου νὰ καλύπτει, καὶ τὸν πλοῦτο τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας νὰ σημειώσῃ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἐνότητα ποὺ τὴν χαρακτηρίζει, ἀπὸ τὸν Ὅμηρον ὡς σήμερον μέσα ἀπὸ τὸ Βυζάντιο, νὰ ἐπιτομήσῃ».

Στὸν Ἀον τόμον ἐπιτομηματίζονται τὰ κατωτέρω κείμενα τῶν συγγραφέων:

1. Ι. Πολέμη, Τρεῖς γενεαί.
2. Σ. Σκίτη, Στὴ Λωδεζάνησο.
3. Χρ. Ζαλοκώστα, Ἡ σημαία τοῦ συντάγματος.
4. Α. Παπαδιαμάντη, Ἡ σταχομαζώχτρα.
5. Α. Παπαδιαμάντη, Τῆς κοκκῶνας τὸ σάτι.
6. Γ. Βιζυνοῦ, Μεταμορφώσεις, καὶ
7. Α. Μωραϊτίδης, «Ἄρατε πύλας...».

Τὴν ταξινόμησιν τῆς ὕλης ὁ Ἀνεσιτίδης τὴν παρουσιάζει διμερῆ. Μὲ τὸ πρῶτο μέρος ἀποδίδεται ἐναργῶς νὰ λάβῃ ὁ διδάσκων σαφὴ καὶ σχετικῶς πλήρη εἰκόνα τοῦ λογοτέχνου, ὡς ἐξελισσομένου μοχθοῦντος πνευματικοῦ ἀνθρώπου καὶ ὡς πνευματικοῦ δημιουργοῦ. Ἐρωτᾶται: Εἶναι ἰσχυρὰ τὰ ὅσα προσφέρονται γιὰ μὴν οὐσιαστικὴ ἀντικειμενικὴ ἐκτίμησις; Προφανῶς ὄχι, ἀλλ' εἶναι τὰ ἐνδεδειγμένα. Οἱ ἐπὶ πλέον ἀησιχίαι τοῦ διδάσκοντος θεραπεύονται ἀπὸ ἄλλα βιβλία, ποὺ ἀναφέρονται στὴν βιβλιογραφία, ποὺ ἐκπληροῦν αὐτὴ τὴν σκοπιμότητα. Στὴν ἀνθολόγησιν τοῦ ἔργου τῶν συγγραφέων καλὸν εἶναι νὰ δοθῇ σχετικόν

γλωσσάρι, ἔστω σὲ λιτὸ περίγραμμα. Κρίνεται ἀπαραίτητον.

Στὸ δεύτερο μέρος τῆς ταξινομήσεως τῆς ὕλης, ποὺ ἀπὸ ὀλική θεωρήσι μεταφερόμεθα φυσικά στὸ ἐπὶ μέρους, στὸ κείμενον, ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ νὰ τὸ ζωντανέψουμε στοὺς μαθητὰς γενικῶς, ἢ ὅλη διάρθρωσις καὶ ἢ ἐπὶ μέρους ἐπεξεργασία εἶναι ἱκανοποιητική. Πρέπει ὅμως νὰ προσέξουμε τὰ ἑθῆς:

Ἡ παράθεσι τοῦ κειμένου στὴν ἀρχικὴ του μορφῇ, στὴν μορφῇ τοῦ λογοτέχνου εἶναι ἐνδεδειγμένη; Ἀναντίρρητα ὁ σεβασμὸς κάθε κειμένου εἶναι «ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνεν», ἀλλὰ ἢ σχετικῶς ὀμαλὴ μορφῇ ἐπιβάλλεται ἀπὸ παιδευτικοὺς λόγους. Μὴ λησμονοῦμε ὅτι ἀπευθυνόμεθα σὲ μαθητὰς Ἀγίας τάξεως Γυμνασίου. Τὰ κείμενα μὲ τὴν κάπως ἐνιαίαν μορφὴν ἐξοστρακίζουν τὴν σύγχυσιν, τὸ χάος καὶ ὑπηρετοῦν τὴν τάξι, τὴν ἐπεύθυνον καὶ συνεπῆ γνῶσι. Ἀκόμη δὲν χάνοιεν τὴν αἰσθητικὴν τους πληρότητα τὰ κείμενα, ποὺ ἀκολουθοῦν μὲ συνέπεια τὴν ἱστορικὴν ὁρογραφίαν, ἀφοῦ ἀκουστικῶς ἔχομε τὴν ἴδια εἰκόνα τοῦ λόγου.

Ἡ πληρότης τῶν κειμένων στὴν φυσικὴν τους ἐνότητα πρέπει νὰ γίνῃ σεβαστή, ἀλλὰ μὴ λησμονοῦμε, ὅτι πολλοὶ λόγοι: παιδαγωγικοί, ἐκτάσεως τῆς ὁλότητος, ἀφομοιωτικῆς ἱκανότητος τοῦ μαθητοῦ κ.ἄ. ἐπιβάλλουν τὴν ἀποσπασματικὴν λήψιν τῶν κειμένων, ὅπου δὲν γίνεται διαφορετικά. Ὁ Ἀνεστιάδης καλῶς περιέλαβε τὸ ὅλον τῶν κειμένων στὴν προσπάθειά του καὶ ὅχι τὸ ἀποσπασματικὸν τῶν Ἀναγνωσμάτων τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Ἐκπαιδευτικῶν γὰρ τοὺς καθηγητὰς. Κρίνεται χρήσιμος μία κατατοπιστικὴ σημείωσις γιὰ νὰ μὴ ληφθῇ ἐσφαλμένη ἢ ψυχολογημένη θέσις τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ.

Στὸ λεξιλόγιον ἢ διερευνήσις εἶναι πλουσία. Καλὸν θὰ ἦταν νὰ γραφῇ κοντὰ στὰ ἄλλα ἢ ἐννοιολογικὴ σημασία ὁρισμένων λέξεων στὴν νοηματικὴ ἀπόχρωσι, ποὺ ἀπαντᾷ στὸ κείμενον. Ἡ φροντίδα αὕτη ὑπηρετεῖ μεγάλως τὴν λαγαρὴ γλωσσικὴ συνείδηση διδάσκοντος καὶ διδασκόμενου στὴν περιοχὴ τῆς λειτουργικότητος τοῦ δοκίμου λόγου. Ἔτσι ἀσχοῦμεθα γόνιμα στὴν γλωσσικὴ ποιότητα τῆς αἰωνίας γλώσσης

μας, τῆς μιᾶς καὶ μόνης ἑλληνικῆς γλώσσης.

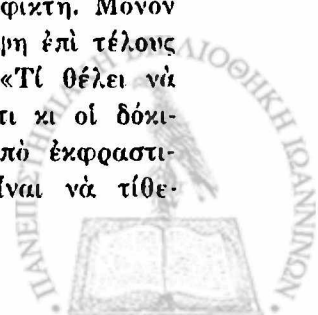
Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα, ποὺ ἐρευνῶνται στὸ δεύτερο μέρος καλὸν εἶναι τὰ πολιτιστικὰ στοιχεῖα νὰ ἐξετάζωνται χωριστά. Ὁ Ἀνεστιάδης ἀσχολεῖται μὲ αὐτὰ μὲ παρακείμενες παρατηρήσεις. Καὶ μιὰ μερικὴ παρατήρησις: Στὰ παράλληλα κείμενα θὰ προσέφερε τὸ ἀπαραίτητο, ἔστω σὲ στοιχειώδη διάρθρωσι, γλωσσάριον, ποὺ δὲν ὑπάρχει.

Μετὰ τίς ἐπὶ μέρους παρατηρήσεις ποὺ καλόπιστα καὶ ἀντικειμενικά ἐκθέσαμε, προβαίνουμε σὲ μιὰ γενικὴ θεώρησι:

Τὰ κείμενα τῶν δοκίμων λογοτεχνῶν κάθε ἐποχῆς εἶναι βασικά ἀρμονικὴ σύνθεσις μορφῆς καὶ περιεχομένου ὑψηλῆς στάθμης, γλωσσικῆς πλοκῆς καὶ ἰδεῶν, λεκτικοῦ πλούτου καὶ νοημάτων. Ἡ μορφὴ στὰ κείμενα θεμελιώνεται στὴν Γραμματικὴν, στὸ Συντακτικὸν καὶ στὴν ποίησιν ἐπὶ πλεον στὴν Μετρικὴν. Ὁ Ἀνεστιάδης στὴν σοβαρὴν προσπάθειά του τὴν μορφὴν τὴν ἄφησε στὴν φροντίδα τοῦ διδάσκοντος, γιὰ τὸ ὅπως ὁ ἴδιος μᾶς ἀναφέρει στὰ «Εἰσαγωγικά» του: «Στὸ ὕλικόν, ποὺ προσφέρεται, δὲν ταξινομήθηκε γραμματικὴ καὶ συντακτικόν, ἀφοῦ ἡ ὕλη του εἶναι ὅπωςδήποτε τυποποιημένη καὶ σχηματικὴ, οὔτε καὶ μετρικὴ».

Στὰ περὶ κείμενα ἐπιβάλλεται νὰ δοθοῦν ἀσκήσεις Γραμματικῆς καὶ Συντακτικοῦ μέσῃ ἀπ' τὰ κείμενα μὲ σκόπιμη μέριμνα τὰ σημεία, ποὺ προσφέρονται ἰδιαιτάτα. Στὰ ποιήματα δὲν δίνουμε ποτὲ τέτοιες ἀσκήσεις, ἀλλ' αἰσθητικῆς ὕψους. Οἱ ἐπιτυχημένες ἀσκήσεις καὶ ὁ ψυχόμενος ἐνθουσιασμὸς, χωρὶς νὰ φθάνῃ σὲ θεατρικισμούς, κάνουν θαύματα. Ἡ μετρικὴ, ἂν σὲ κάθε ἐποχῇ εἶχε λόγον ὑπάρξεως καὶ διδασκῆς, στὴν δική μας ἔχει χαρακτῆρα ἀναγκαιότητος, γιὰ τὴν ἁρμονίαν τοῦ ποιητικοῦ λόγου στὶς ἡμέρες μας δεινοπαθεῖ.

Αὐτὰ γιὰ τίς οὐσιαστικὰς παραλείψεις στὰ θέματα μορφῆς. Τὸ περιεχόμενον ἐπεξεργάζεται ἱκανοποιητικῶς καὶ ἡ δυνατότης γιὰ τὴν σωστὴν προσπέλασιν στὰ ὄντως νοήματα τῶν συγγραφέων εἶναι ἐφικτή. Μόνον μὲ τὴν βάσανον αὐτὴν θὰ λείψῃ ἐπὶ τέλους ἡ ἀχαρακτῆριστὴ ἐρώτησις: «Τί θέλει νὰ πῇ ὁ συγγραφέας;». Λέτε, ὅτι καὶ οἱ δόκιμοι συγγραφεῖς ὑποφέρουν ἀπὸ ἐκφραστικὴν ἀνεπάρκειαν. Καιρὸς εἶναι νὰ τίθε-

ται ὀρθῶς ἡ ἐρώτησις: Τί λέγει ὁ συγγραφεύς; Καὶ νὰ ἀκολουθεῖ σαφῆς καὶ ρέουσα ἡ ἀπάντησις: Ὁ συγγραφεὺς λέγει. Κι ὅλα αὐτὰ ὄχι στὸ φορμαλιστικὸ ὑπόστρωμα, ἀλλὰ στὴν ἀντικειμενικὴ ἐκτίμησι. Ὁ Ἀνεστίδης ἀπὸ τὰ λιμνάζοντα νερὰ τῆς κακοδαιμονίας αὐτῆς σᾶς προστατεύει ἀποφασιστικά.

Σοβαρὴ ἐπιστημονικὴ κατάρτισις. Ἐπιτυχὴς μέθοδος ἐργασίας. Πάθος γιὰ τὰ Γράμματά μας. Ἀντικειμενικὴ ἐκτίμησις καὶ ἔκφρασις τοῦ νεοελληνικοῦ μας πολιτισμοῦ στὴν περιοχὴ τῆς Νεοελληνικῆς μας Λογοτεχνίας. Πεῖρα διδακτικῆ, ἰδρωτὰς στὴν ἔδρα καὶ τὸν πίνακα. Ἀπέραντη ἀγάπη γιὰ τὸν υπερῆφانو τόπο μας καὶ τὰ παιδιὰ μας. Ἐμπρακτὴ συμβολὴ στὴν προκοπὴ τῆς χώρας μας, ὄχι κούφια λόγια. Ὅλα αὐτὰ συγκεντρώνονται καὶ μᾶς προσέφεραν τὰ ἱπομνήματα στὰ Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα τῆς Αἰς Γυμνασίου τοῦ Ἀνεστίδου.

Ἐρωτᾶται: Τὰ ἀνωτέρω βοηθοῦν θετικῶς τὸν διδάσκοντα φιλόλογον; Ἀπαντῶμεν, ἀσφαλῶς ναί. Τὸ ἄλλον θέμα: Πόσον βοηθεῖται; Ἐξυπακούεται, ὅτι ἐξαετᾶται ἀπὸ τὸν ἴδιον, ἀπὸ τὸ πάθος, ποὺ ἔχει γιὰ τὴν δουλειά του καὶ τὴν ἐν γένει προσωπικότητά του.

Ἄς ἰδοῦμε καὶ τὸν Βον τόμον.

Ἄδαμαντίου Στ. Ἀνεστίδου ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ Α' Γυμνασίου, Ἱπομνήματα, Ἀθήνα 1974, σελ. 764.

Στὸν Βον τόμον στὸ πρῶτο μέρος τοῦ μεταφραστικοῦ κειμένου ἔχουμε τὴν εἰδικὴ προσαρμογὴ:

Α'. Ἡ Ἱστοριοφιλογικὴ προετοιμασία. α) Τὸ ἱστορικὸ πρόβλημα. β) Τὸ μεταφραστικὸ πρόβλημα. Ἡ ἀνωτέρω προσθήκη κρίνεται ἀναγκαία καὶ χρήσιμη. Ἐπίσης στὴν τεχνικὴ τῶν παραπομπῶν τῶν πινάκων παρατηρεῖται σωστὴ βελτίωσις. Στὸν Βον τόμον ἱπομνηματίζονται τὰ κείμενα τῶν συγγραφέων. (Ὁ αὐτ. ἀριθμὸς εἶναι συνέχεια τοῦ Αου τόμου).

8. Κ. Κρυστάλλη, Χριστούγεννα.

9. Α. Παπαδιαμάντη, Παιδικὴ Πασχαλιά.

10. Γ. Δροσίνη, Ἡ Ψαρόβαρκα.

11. Γ. Βιζυνοῦ, Στὴ φουρτούνα.

12. Μ. Μητσάκη, Οἱ δύο μικροί.

13. Α. Κουρτίδου, Ἡ ὠραιότερα ἀπὸ ὅλας τὰς φορεσιὰς.

14. Κ. Παλαμᾶ, Ὕμνος στὴν Ἀθηνᾶ.

καὶ 15. Ἡ ζωὴ καὶ τὰ μαθήματα εἰς τὴν Σχολὴν ἡρώων τοῦ Κενταύρου Χείρωνος (Μετ. Μ. Κωνσταντινίδου).

Ὁ δεῦτερος τόμος εἶναι μιὰ συνέχεια καὶ μιὰ ἐξελικτικὴ συνέπεια τοῦ πρώτου. Οἱ μερικὲς καὶ οἱ γενικὲς παρατηρήσεις μας ἰσχύουν περίπου καὶ γι' αὐτόν.

Πρέπει νὰ προσεχθοῦν ὠρισμένες λεπτομέρειες, ἀβλεψίες. Ἐνδεκτικῶς ἀναφέρω μίαν. Στὸν Κ. Κρυστάλλη ἀναφέρεται: προτομή. Στὴν Ἀρτα. Καλὰ θὰ εἶναι νὰ γραφῇ τὸ ὀρθόν. Προτομές: α) Στὴν Ἀρτα, β) Ἰωάννινα, γ) Λάρισα καὶ δ) Πεντέλη. Ἴσως ἔχουν στηθῇ καὶ ἄλλου. Πολὺ πρόχειρα καὶ μὲ ἀπόλυτη βεβαιότητα σημειῶνω τὰ ἀνωτέρω. Κατὰ τὸ κοινῶς λεγόμενον αὐτὰ εἶναι: «Ψύλλος στὰ ἄχυρα». Ἔτσι φαίνονται, ἀλλὰ δὲν εἶναι. Ἡ λεπτομέρεια αὐτὴ μιλάει καθαρὰ καὶ τεκμηριωμένα γιὰ τὴν ἀπήχησι τοῦ ἔργου τοῦ Κρυστάλλη στὸν λαόν μας.

Ἐπάρχουν καὶ ἄλλες μικροαβλεψίες καὶ σφάλματα γραφομηχανῆς, ποὺ σὲ μιὰ δεύτερη ἔκδοσι θὰ ἀποφευχθοῦν.

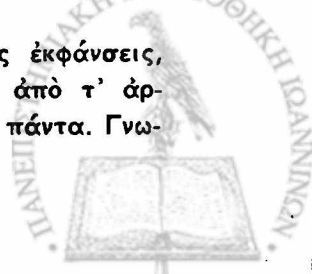
Γενικῶς ἡ ὅλη προσφορὰ τοῦ Ἀνεστίδου στὰ Γράμματά μας εἶναι ἔργον οὐσίας, πολύπτυχο κείμενον ποιότητος, βεβαιότατα χρήσιμον, πλούσιο σὲ ἐπιστημονικὰ στοιχεῖα ποὺ μὲ σωστὴ χρῆσι καὶ πάθος δουλειᾶς θὰ ἀνεβάσῃ ἀναμφίλεκτα τὴν χαμηλὴ στάθμη τοῦ βασικοῦ μαθήματος τῶν Νέων Ἑλληνικῶν, ποὺ «φεῦ» παραπαεῖ σήμερα. ἐκτὸς ἀξιολόγων ἐξαιρέσεων, στὴν προχειρότητα καὶ τὰ φτωχὰ αὐτοσχεδιάσματα. Εἰλικρινᾶ ἐπαινοῦμε θερμῶς τὸ ἔργο τοῦ ἀόκνου συναδέλφου Ἀνεστίδου.

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Κ ὥ σ τ α Δ. Ἀ β ρ α ᾶ μ : «ΠΕΝΘΙΜΟΣ ΛΟΓΟΣ», ποιητικὴ συλλογὴ σελ. 32. Ἐκδοσις Περιοδικοῦ «Νέα Σκέψη», 1975

Ἡ τέχνη, σ' ὅλες της τὶς ἐκφάνσεις, χρωστάει πολλὰ στὸν πόνο, ἀπὸ τ' ἀρχαῖα χρόνια ὥς τώρα καὶ γιὰ πάντα. Γνω-

στό κι επικυρωμένο από τὸ χρόνο κι ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ἔργα. Ἀπὸ τὸν πόνο πήγασε κι ἡ ποιητικὴ συλλογὴ «Πένθιμος Λόγος» ποὺ μᾶς ἦρθε ἀπὸ τὴ Λαμία. Ἐναν πόνο ἱερὸ — μὰ καὶ ποιὸς πόνος δὲν εἶναι ἱερὸς — πανανθρώπινον, χωρὶς ἡλικία, χωρὶς ἀτομικὰ ἢ τοπικὰ ὅρια, ποὺ ἀκολουθεῖ τὴ μοίρα τοῦ ἀνθρώπου, ὅποιος κι ἂν εἶναι, ὅπου κι ἂν βρίσκεται, σ' ὁποιαδήποτε περίοδο τῆς ζωῆς του. Ὁ πόνος γιὰ τὸ χαμὸ τῆς Μάνας. Τῆς ὑπαρξῆς ποὺ ἀποτελεῖ τὴ ρίζα τῆς ζωῆς μας, κι ἀντιπροσωπεύει τὴ μεγάλη, τὴ δυνατὴ ἀγάπη, τὴν ἀπέραντη στοργή, τὴ χωρὶς ὑπολογισμὸ προσφορά, τὴ συνισταμένη τοῦ ἀλτρουϊσμοῦ καὶ τῆς αὐταπάρνησης. Ἡ καλὴ μοίρα ποὺ μᾶς ἀκολουθεῖ σὰν θεϊκὴ εὐλογία σ' ὅλο τὸ δρόμο τῆς ζωῆς μας. Ὁ χαμὸς τῆς, σ' ὅποια ἡλικία κι ἂν ἔρθει, σπαράζει συθέμελα τὴν ψυχὴ μας. Κι αὐτὸς ὁ σπαραγμὸς, ἐνέπνευσε, πραγματικά, μεγαλόπνοους στίχους στὸν κ. Ἀδραάμ. Τῆς ἔστησε ἓνα ποιητικὸ μνημεῖο «μὲ τοῦ πνεύματος τὰ μάγια» — καθὼς εἶπε ὁ Παλαμᾶς — ἀντάξιο τῆς μορφῆς τῆς. «Δὲν θὰ σοῦ ὑψώσω ματαιόδοξο μάρμαρο / γιὰ νὰ βρίσκουν τὸ μνήμα σου / ...θὰ πλέξω στίχους γιὰ στεφάνι / λουλούδια θὰ φυτέψω στὴ γῇ / καὶ στὸ σταυρὸ σου θὰ γράψω / (Ἐνθάδε κεῖται ἡ Ἀρετὴ)» Δὲν εἶναι ἀπλῶς ἓνα ἔλεγείο ἢ ἓνα μοιρολόι, παρ' ὅλα τὰ ἐλεγειακὰ καὶ δραματικὰ στοιχεῖα ποὺ συνθέτουν αὐτὰ τὰ ποιήματα. Εἶναι μαζὶ κι ἓνας ὕμνος, γενικώτερα, πρὸς τὴν Ἑλληνίδα Μάνα, τὴν ἡρώίδα, τὴ σεμνή, μὲ τὴ γενναία, περήφανη καρδιὰ κι ὅλα τῆς «Ἀρετῆς» τὰ γνωρίσματα. Καὶ ἰδιαίτερα σὲ κείνη — καὶ δὲν εἶναι λίγες αὐτές — μὲ τὴ σκληρὴ μοίρα, νὰ γίνουν κι ἡ μάνα κι ὁ πατέρας, καὶ νὰ παλέψουν γιὰ τὸ μεγάλωμα τῶν παιδιῶν. Τὸ ἐπίγραμμα τῆς πρώτης σελίδας, εἶναι ἀποκαλυπτικόν.

«Κοπέλλα τριαντάχρονη βουτήχτηρες
(στὸ πένθος.
Πενήντα χρόνια ὁλόκληρα δὲν ἔβγαλες
(τὰ μαῦρα.
Καιρὸς νὰ σὲ θρηνησοῦμε μὲ τὴν καρ-
(διά μας ὅλη.
Γυναίκα, Μάνα, Ἀδελφή, Ἰέρεια, Ἐ-
(σταυρωμένη.»

Εἶναι ἡ Μάνα ποὺ μᾶς ἔδωσε κι ὁ Θανάσης Κυριαζῆς, καὶ τοῦ ὁποίου στίχο, δάζει γιὰ μὶτο σ' ἓνα ποίημα. «Καὶ Σὺ θλιμμένη, μαυροφορεμένη / φιλὶ κι ὁρμηνεῖα...»

Μ' ἓνα στίχο ἀδρό, ἀρρενωπὸ κι ἀπέριττο, πλέκονται τοῦτα τὰ ποιήματα καὶ σμιλεύονται, μὲ τὰ μῦρα τοῦ πόνου, τὴν εὐθύνη τοῦ χρέους, τ' ἀσῆμι τῆς τέχνης... «Θὰ κάνω πέτρα τὴν καρδιὰ / νὰ γίνῃ μνήμη / νὰ πάει ψηλὰ σὰν εὐωδιὰ / μπρὸς στὴ σκιά σου ἀσῆμι / ...Τὸ σπαραγμὸ μου θὰ σηκώσω / ὁρόσημο, ιδέα, ἱστορία / τώρα ποὺ δὲ μπορῶ πιὰ νὰ σοῦ δώσω / αὐτὰ ποὺ σοῦ χρωστάω, Ἠγερία...» Λιτὰ κι ὑποβλητικά, μεταγγίζουν ἄμεσα τὴ συγκίνηση, μετουσιώνονται σὲ προσευχὴ ποὺ λυτρώνει, μπροστὰ σ' ἓνα ἅγιο προσκυνητάρη, στὸ δωμὸ τῆς Μάνας, ποὺ ἐπικαλούμεθα τὴ χάρη τῆς καὶ τὴν προστασία τῆς κι ὅταν ἀκόμα πέταξε σὲ ἄλλους κόσμους. Καθὼς τῆς Παναγίας.

ΟΝΕΙΡΟ

«Μὴν πεῖς νερὸ τσῆ λησμονιάς καὶ
(μᾶς ξεχάσεις.
Ἔλα συχνὰ στὸν ὕπνο μας καὶ μίλη-
(σέ μας
καὶ δός μας τὸ κουράγιο σου, δός μας
(τὴν ποιήσή σου,
νὰ περπατᾶμε ὁρθοὶ καὶ νὰ ἱερουργ-
(γοῦμε
σ' ὅ,τι μᾶς ἄφησες Ἐσὺ, ἡ Ἐνάρετη».

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

Σ πύρου Μουσελίμη: «Η ΒΥ-
ΖΑΝΤΙΝΗ ΟΣΔΙΝΑ ΚΑΙ ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ
ΑΥΤΗΣ ΤΕΙΧΗ», Θεσσαλονίκη 1975

Ἡ ἀκάματος ἐργάτης τῆς ἱστορικῆς καὶ ἀρχαιολογικῆς ἐρευνᾶς τοῦ Θεσπρωτικοῦ χώρου κ. Σπύρος Μουσελίμης ἔφερε ἐδῶ καὶ λίγον καιρὸ στὴ δημοσιότητα μὴ πολὺ διαφωτιστικὴ ἐργασία μὲ τὸν παραπάνω τίτλο. Πόσα χρωστᾶται ἡ ἱστορία τῆς Θεσπρωτίας στὸ ἐκλεκτὸ αὐτῆς τέχνη θεωρῶ περὶ τὸ νὰ τὸ σημειώσω. Ἡ προσφορά τοῦ κ. Μουσελίμη στὸν τομέα τὸν ἱστορικό, ἀλλὰ καὶ γενικώτερα στὸν τομέα τῆς γραμματολογίας, εἶναι ἀνεκτίμητη καὶ δικαιολογημένα πανθομολογούμενη.

Μέσα στις 32 σελίδες του χεινούριου αυτού διδύλον τον, ο κ. Μουσελίμης, μ' έναν άριστοτεχνικά έπιστημονικό και πολύ διαφωτιστικό τρόπο, μās δίνει όλα τα απαραίτητα στοιχεία που έχουν σχέση με την άρχαιότητα της Όσδίνας και τον πλούτο της σε ιστορικά νειμήλια. Κατατοπίζει πολύ πετυχημένα τον άναγνώστη για τη θέση της (Παλιοσδίνα ή Παλιοχώρα) και δίνει ένημερωτική περιγραφή για το περιβάλλον και τα άρχαία της τά τείχη.

Όποτερά άπ' αυτό περιγράφει της πολλούς άρχαίους ναούς (Άγιο Άθανάσιο, Άγιο Γεώργιο, Άγιο Δημήτριο, Άϊ-Λιά, Άγιο Κων/νο, Άγιο Νικόλαο, Ταξιάρχες, Άγιο Νικόλαο, Κοίμηση της Θεοτόκου, Άγιο Ιωάννη). Και κατόπι άπ' την περιγραφή των παλαιάνων ναών γράφει άρχετá για τον Όσδινάτη έπίσκοπο Παΐσιο που έγινε δεσπότης της Κόνιτσας κατá τον 18ο αιώνα. Για τη δράση του Όσδινάτη αυτού άρχιεπισκόπου και φίλου των γραμμάτων δίνει άρχετá διαφωτιστικά στοιχεία.

Κατόπι από τά τόσα πολύτιμα για τη βιογραφία και τη δράση στοιχεία του Παΐσιου εξαχολοιγεί την έξιτόρηση της Όσδίνας. Μās πληροφορεί για το χαλασμό του θρησκευτικού αυτού κέντρου με τά τόσα νειμήλια από τους Τούρκους και το σλόρησμα των κατοίκων της Όσδίνας άπ' αυτούς. Κλείνει δέ την έργασία του με τις Όσδινάτιδες φάρες, τά πανηγύρια και τους άγáδες. Γενικά ή έργασία άποτελεί μιά μελέτη καλοδουλεμένη, κατατοπιστική και ένδιαφέρουσα. Είναι και το διδύλο αυτό, όπως και τά τόσα άλλα του κ. Μουσελίμη, με λογοτεχνική χάρη και με διάθεση ιστοριο-λαογραφική που δέν άπολείται αυτή ποτέ από το συγγραφέα. Μιά ακόμη πολύτιμη προσφορά του κ. Μουσελίμη για τη διαλέξανση σκατεινών σημείων της Ήπειρωτικής μας ιστορίας. Την έπιστημονική άριότητα της έργασίας συμπληρώνει ή παράθεση των έπιγραφών που βρίσκονται στην Όσδίνα σκαλισμένες σε σχιστολίθινες πλάκες.

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

ΔΩΡΕΕΣ ΣΤΗΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ»

Α'

Το Μορφωτικόν Ίδρυμα της Έθνικής Τραπεζής Ελλάδος έδώρισε στην Βιβλιοθήκη της «Ήπειρωτικής Έστίας», τά έξης βιβλία:

1. Werner Jaeger (μετάφρ. Γ. Π. Βέρροιον): «ΠΑΙΔΕΙΑ» (Ή μόρφωση του άνθρώπου), τόμοι Α', Β', Γ' (4η έκδοσις), 1968.
2. Μητροπολίτου Τραπεζούντος Χρυσάνθου: «Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΟΣ» (άνατίπρωσις εκ του 4ου και 5ου τόμου του Άρχείου Πόντου), 1973.
3. Ν. Σπηλιάδου: «ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΤΜΑΤΑ 1821—1843» (έπανέκδοσις της έκδόσεως Χ. Ν. Φιλαδέλφειος (1851), Τόμοι Α' και Β', 1972.
4. Άννης Κομνηνής: «ΑΛΕΞΙΑΣ», τόμοι Α', Β', Γ', Δ', Ε', ΣΤ', (μετάφρασις Α. Γεωργιάδου) 1972.
4. Αΐτοκράτορος Ιουλιανού του Παραβάτου: «ΑΠΑΝΤΑ», τόμοι Α', Β', Γ', Δ' (Εΐσαγωγή - Μετάφρασις - Σχόλια Όλγας Ρομπάζη).
5. Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου: «ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΔΙΟΝ ΤΙΟΝ ΡΩΜΑΝΟΝ», τόμοι Α', Β' (Εΐσαγωγή - Μετάφρασις - Σχόλια Φωτ. Άρ. Δημητρακοπούλου).
6. Άνδρέα Καρκαβίτου: «ΑΠΑΝΤΑ», τόμοι Α', Β', Γ', Δ', 1973.
7. Θεοφ. Παλαιωνοσταντίνου: «Η ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 1940—1941», 1971.
8. Τιμητικός Τόμος επί τη έβδομημονταετηρίδι Δημ. Έμμ. Καλιτσονάκη: «ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑ», 1961.

9. 'Αρχιεπισκόπου Χρυσάνθου: «ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΧΡΥΣΑΝΘΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟ ΤΡΑΠΕΖΟΥΤΗΣ — 1881 - 1941», 1970.
10. Γεωργίου Γρίβα - Λιγνέ: «ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΑΓΩΝΟΣ Ε.Ο.Κ.Α. 1955 — 1959», 1961.
11. Σπύρου Μελᾶ: «ΑΠΑΝΤΑ», τόμος 5ος (Δάσκαλοι του Γένους).
12. Παν. Σ. Παρασκευαΐδη: «ΟΙ ΠΕΡΙΗΓΗΤΑΙ ΓΙΑ ΤΗ ΛΕΣΒΟ», 1973.
13. Γρ. Δ. 'Ανδροντισοπούλου - 'Ιωάν. Γ. Λούκα: «ΑΝΤΙΦΩΝ Ο ΡΑΜΝΟΥΣΙΟΣ» (δρῆτωρ ποινικολόγος - τρύχος Β': «ὁ περὶ τοῦ 'Ηρώδου φόνου λόγος» - ἀνάλυσις τοῦ λόγου: ἀρχαῖον κείμενον - ἐρμηνεία - ὑποσημειώσεις - νομική, ἠθική καὶ καλλιτεχνική ἀξία τοῦ λόγου), 1973.
14. Στάθη Σπηλιωτοπούλου: «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ» (ἐκδόσις Β'), 1949.
15. Γεωργ. Α. Γρηγοριάδου: «ΟΙ ΠΟΝΤΙΟΙ ΤΟΥ ΚΑΤΚΑΣΟΥ» (ἱστορία - λαογραφία), 1957.
16. Σταύρου Α. Κουτίβα: α) «Ο ΑΝΤΙΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΧΑΤΖΗΓΙΑΝΝΗΣ ΜΕΡΤΖΕΛΟΣ Ἡ ΣΟΦΙΚΙΤΗΣ», 1968, β) «ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΣΑΡΕΓΙΑΝΝΗ — ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ», 1969.
17. Κώστα Λιάπη: «ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠ' ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΠΗΛΙΟΥ», 1969.
18. 'Ανδρέα Σ. 'Ιωάννου: «Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ — 19ος αἰώνας» (λεύκωμα ἐκδ. οἴκου «Μέλισσα», καλλιτεχνική ἐπιμέλεια Τάσου Χατζῆ), 1974.
19. Ι. Χρυσοβιτισιώτη - Ι. Σταυρακοπούλου: «ΛΕΞΙΚΟΝ ΑΓΓΛΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΟΑΓΓΛΙΚΩΝ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΟΡΩΝ», 1966.
20. Δημ. Χ. Πουρή: «ΑΓΓΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΛΕΞΙΚΟΝ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ, ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ», 1972.

Ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» ἐκφράζει εὐχαριστίες γιὰ τὴν πολύτιμη αὐτὴ δωρεὰ τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς καὶ σημειώνει, μὲ ἰδιαίτερην ἱκανοποίησιν, πὺς οἱ παρόμοιες πράξεις ἀποτελοῦν οὐσιαστικὴ συμβολὴ στὴν συγκρότησιν πνευματικῶν ἐντεικτηρίων στὴν ἐλληνικὴ ἐπαρχία.

Β'

Ἡ Ἑταιρεία Διεθνῶν Σπουδῶν Νοτίου - Ἀνατολικῆς Εὐρώπης τῆς Comité National Roumain τοῦ Βουκουρεστίου ἔστειλε γιὰ τὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» τὰ ἐξῆς συγγράμματα ἀπ' τὶς ἐκδόσεις τῆς:

1. Α. F. Miller: «Moustapha Pacha Baïraktar», 1975.
2. «Structure Social et développement Culturel des villes Sud - Est Européennes et Adriatiques aux XVIIe—XVIIIe siècles», 1975.
3. «The History of the Ottoman Empire»: «Dimitrie Cantemir», 1973.
4. Bulletin: «Aiesee» XII 1, 1974.
5. Bulletin d' archéologie, No 3, 1975.
6. Théophile Corydalée: «Commentaires à la Métaphysique», 1972.

Εὐχαριστοῦμεν ἐπίσης τὸ παραπάνω πνευματικὸ ἴδρυμα τῆς Ρουμανίας, τόσο γιὰ τὰ ἐξαίρετα συγγράμματα, ὅσο καὶ γιὰ τὴν διεύρυνσιν, μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, τῆς πνευματικῆς καὶ μορφωτικῆς σχέσης σύγχρονης κοινότητάς καὶ ἐπιστήμης μαζί μας, πράγμα ποὺ ἀνταποκρίνεται στὴν ἐπιθυμία καὶ στὴν ἀνάγκη νὰ δημιουργήσουμε μεγαλύτερη γνωριμία στὸν τομέα τοῦ πνεύματος.

ΕΛΑΒΑΜΕ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Ἀγαθῆς Νοτίδου - Δρίτσου: «ΗΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΣΕ ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ», Ἀθήναι 1973—74, σχ. 8, σ. 122.

Κ. Χρυσάνθη καὶ Χρ. Στ. Κυπριανοῦ: «ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ», τόμ. Α', Λεινωσία 1975, σχ. 8, σ. 116.

ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ

Διαμ. Κασιούμη: «ΕΠΑΝΑΣΤΗΚΟΛΛΗΣΙΣ ΑΚΡΩΤΗΡΙΑΣΘΕΝΤΩΝ ΑΚΡΩΝ», ἐπιμ. ἐκδ. Γ. Παρισιάνου, Ἀθήναι 1974, σχ. 8, σ. 150.

Κων. Γκανιάτσα: «Η ΧΛΩΡΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ», Ἀγ. Νικόλαος Κρήτης 1974, σχ. 8, σ. 19.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Παντελῆ Δισάρη: «ΧΑΜΗΛΕΣ ΗΜΕΡΕΣ», ποιήματα, ἐκδ. Διογένους, Ἀθήνα 1975, σχ. 8, σ. 22.

Κυριακοῦ Πλήσῃ: «ΘΡΗΝΗΤΙΚΟ ΣΥΝΑΞΑΡΙ ΤΗΣ ΠΙΚΡΗΣ ΧΩΡΑΣ ΚΥΠΡΟΣ», ἐκδ. Ἰωλκός, Ἀθήνα 1975, σχ. 8 μισο., σ. 58.

Νίκου Τυπάλδου: «ΠΑΝΑΓΙΕΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ» (πέντε θεομητορικά ποιήματα), ἐκδ. Χριστιαν. Λογοτεχν. Συντροφιάς, Ἀγ. Νικόλαος Κρήτης, Ἀθήνα 1975, σχ. 8, σ. 15.

Χρήστου Λαθουροπούλου: «ΕΜΕΙΣ ΜΕΤΡΑΓΑΜΕ ΤΡΙΧΕΣ» (ποίηση), ἐκδ. Ἰωλκός, 1975, σχ. 8, σ. 86.

Τάξη Κολιαδά - Μωλιωτάκη: «ΝΟΣΤΑΛΓΙΚΟΙ ΑΝΤΙΛΑΛΟΙ», ποιήματα, Ἀθήνα 1975, σχ. 8, σ. 85.

Γιάννη Γαλανοῦ: «ΣΤΙΣ ΕΠΑΛΞΕΙΣ», ἐκδ. Κοραῆς, Ἀθήνα 1974, σχ. 8, σ. 30.

Πάνου Παναγιωτοῦνη: «EXPERIENCE NUCLEAIRE PIRINIKI DOKIMASIA», ἐκδ. Δωδεκάτη ὥρα, Ἀθήνα, σχ. 8, σ. 8.

Πάνου Παναγιωτοῦνη: «ΤΟ ΑΙΜΑ ΚΑΙ ΤΑ ΧΕΛΙΔΟΝΙΑ», ποιήματα, ἐκδ. «Δωδεκάτη ὥρα», Ἀθήνα 1974, σχ. 8, σ. 44.

Λούλας Δ. Κοτέτσου: «ΔΩΡΑ», ἐκδ. «Ἑλληνικό Βιβλίο», Ἀθήνα 1974, σχ. 8, σ. 90.

Ἐλένης Ζαγχαλάκη: «Η ΚΟΠΕΛΛΑ ΤΟΥ ΑΡΣΟΥΣ», ποίηση, ἐκδ. «Νέα Σκέψη», Ἀθήνα 1975, σχ. 8, σελ. 62.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ, ἐκδ. Ἑθν. Ἰδρυμα «Ὁ Βασ. Παῦλος», Ἀθήναι 1975, σχ. 8, σ. 32.

Μήτσου Λυγίζου: «ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ», ποίηση, Ἀθήνα 1968, σχ. 8, σ. 74.

Ἐφης Παπαθεοδώρου: «ΚΑΙ ΕΓΕΝΕΤΟ ΣΚΟΤΟΣ», ἐκδ. «Δωδεκάτη ὥρα», Ἀθήνα 1975, σχ. 8, σ. 48.

Μήτσου Λυγίζου: «ΜΑΡΤΥΡΟΛΟΓΙΟ», ποίηση, Ἀθήνα 1974, σχ. 8, σ. 121.

Δημ. Χαλατσά: «ΣΙΔΕΡΑ», ἐκδ. «Δωδεκάτη ὥρα», Ἀθήνα 1974, σχ. 8, σ. 42.

Κώστα Ἐρασιώτη: «ΣΤΑΛΟΓΗ ΠΡΩΤΗ», ποίηση, ἐκδ. Ἰωλκός, Ἀθήνα 1975, σχ. 8, σ. 37.

Θεοδ. Ι. Μαλδογιάννη: «ΠΑΛΕΤΕΤΕ;», Γιάννινα 1975, σχ. 8, σ. 48.

Χρυσάνθης Ζιτσαίας: «ΓΡΑΜΜΑ ΣΤΗΝ ΚΥΡΗΝΕΙΑ», Θεσ/νίκη 1974, σχ. 8, σ. 12.

Γαβριήλ Γαβριήλογλου: «Η ΠΛΗΜΜΥΡΑ», θέατρο, Θεσ/νίκη 1975, σχ. 8, σ. 49.

Γιάννη Σφακιανάκη: «ΟΔΟΣ ΜΑΡΤΥΡΩΝ», ἐκδ. «Βάκων», Ἀθήνα 1975, σχ. 8, σ. 124.

Χρίστου Ἀποστόλου: «ΠΟΡΕΙΑ», ποίηση, Γιάννινα 1975, σχ. 8, σ. 92.

Δημ. Γαλάνη: «ΜΙΚΡΟ ΦΕΓΓΑΡΙ», ποίηση, Ἀθήνα 1975, σχ. 8, σ. 46.

Γιάννη Καψάλη: «ΕΙΚΟΣΤΟΙ ΚΑΙ ΑΛΛΟΙ ΑΙΩΝΕΣ», ἐκδ. «Βάκων», Ἀθήνα 1975, σχ. 8, σ. 55.

Ἀγαθῆς Νοτίδου: «Ο ΠΟΝΟΣ ΤΗΣ ΜΑΝΑΣ», Ἀθήναι 1975, σχ. 8, σ. 31.

Ἐριζας Γερολυμάτου: «ΣΤΙΓΜΕΣ», ποίηση, Ἀθήνα 1973, σχ. 8, σ. 64.

Γ. Ἀθάνα: «ΑΣΤΕΓΝΩΤΟ ΔΑΚΡΥ», ποίηση, Ἀθήνα 1971, σχ. 8, σ. 166.

Ντίνου Ραμπατίλα: «ΤΟ ΔΙΠΛΟ ΧΤΙΣΜΑ», Ἀθήνα, σχ. 8, σ. 108.

Γιώργου Σάντη: «ΦΩΣ ΕΚ ΦΩΤΟΣ», ποιήματα, Κύπρος 1975, σχ. 8, σ. 69.

Θανάση Κωσταβάρα: «Ο ΛΑΚΚΟΣ», διήγημα, Ἀθήνα 1973, σχ. 8, σ. 175.

Αιμιλίας Ίδου: «LUX EX TENEBRIS», ποίηση, 'Αθήνα 1974, σχ. 8, σ. 52.

Στέλιον Ντόμαλη: «ΟΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΕΣ ΚΑΠΟΤΕ», θέατρο, έκδ. Λαρισαϊκά Γράμματα, Λάρισα, σχ. 8, σ. 63.

Γ. Μοράκη: «ΤΟ ΧΑΛΙ ΤΗΣ ΣΑΪΤΑΣ», έκδ. «Νέα Σκέψη», 'Αθήνα, σχ. 8, σ. 62.

Κύπρου Χρυσάνθη: «ΟΙ ΔΙΣΕΚΤΕΣ ΧΡΟΝΙΕΣ» (της γλυκειάς χώρας Κύπρος) Λένκωσια 1975, σχ. 8, σ. 45.

Πάνου Παναγιωτούνη: «ΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟΝ ΠΟΙΗΤΗ», ποίηση, έκδ. «Δωδεκάτη Ώρα», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 41.

Θωμά Γαβριηλίδη: «ΠΑΤΡΙΔΕΣ ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ», ποίηση, Βέροια 1974, σχ. 8, σ. 47.

Γ. 'Αθάνη: «ΜΟΝΟΚΟΝΤΤΑΙΕΣ» ποίηση, 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 164.

'Ηλία Σιμοπούλου: «ΑΙΓΑΙΟΠΕΛΑΓΙΤΙΚΗ ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ», έκδ. Συνδέσμου 'Ελλ. Λογοτεχνών, 'Αθήνα 1974, σχ. 8, σ. 174.

Γιάννη Σφακιανάκη: «ΘΕΑΤΡΟ ΕΝ ΘΕΑΤΡΩ», έκδ. «Βάκων», 'Αθήνα 1974, σχ. 8, σ. 277.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

«ΕΚΛΟΓΑΙ ΑΠΟ ΤΟΝ KRISHNAMURTI», επιλογή Κωστή Μελισσαροπούλου, 'Αθήνα 1971, σχ. 8, σ. 155.

Εύαγγ. 'Ανδρέου: «ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΣΥΝΕΙΡΜΟΥ ΣΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟΥ ΑΛΕΚΟΥ ΚΟΝΤΟΠΟΤΑΟΥ», Παιανία 1975, σχ. 8, σ. 14.

'Αλεξ. Καραπαναγοπούλου: «Η ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΤΡΓΙΑ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 85.

Φάνη Κακρυδῆ: «ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ ΟΡΝΙΘΕΣ», έρμηνευτική έκδοση, 'Αθήνα 1974, σχ. 8, σ. 200.

Φαίδωνος Μπουμπουλίδου: «ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1971—1972», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 196.

Φιλαρέτου Βιτάλη: «ΚΑΝΩΝ ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΝ ΙΩΑΝΝΗΝ ΤΟΝ ΘΕΟΛΟΓΟΝ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 24.

Φιλ. Βιτάλη: «ΚΑΝΩΝ ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΕΒΕΖΑΙΟΝ ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΑ ΑΓΙΟΝ ΧΡΗΣΤΟΝ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 16.

Φιλ. Βιτάλη: «ΚΑΝΩΝ ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΟΧΑΡΗΝ ΠΑΝΑΓΙΑΝ ΤΗΣ ΧΡΥΣΟΙΠΗΓΗΣ ΣΙΦΝΟΥ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 24.

Φιλ. Βιτάλη: «Ο ΚΑΤΗΧΗΤΗΣ ΚΑΙ ΑΙ ΔΥΣΧΕΡΕΙΑΙ ΕΝ ΤΗ ΕΚΠΑΛΗΡΩΣΕΙ ΤΗΣ ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ», 'Αθήνα 1974, σχ. 8, σ. 9.

Φιλ. Βιτάλη: «Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΤΛΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΝΕΟΙ», έκδ. Ι. Μητροπόλεως Πρεβέζης - Νικοπόλεως, Πρεβέζα 1975, σχ. 8, σ. 8.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Α. Βρανούση: «Ο ΦΑΚΕΛΛΟΣ ΤΟΥ ΒΥΡΟΝ ΣΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ METTERNICH», 'Αθήνα 1974, σχ. 8, σ. 11.

Πλούτη Σέφοβα: «Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΤΡΑΓΩΔΙΑ», έκδ. «Διάλογος», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 204. Μιά άβαρία του Βοϊγαντίνο «ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΣΤΗ ΜΑΤΡΗ ΘΑΛΑΣΣΑ», σχόλια Στεφ. Ι. Μακρυμύχalon, άνάτυπο περιοδικού «Νόστος», Λονδίνο 1975, σχ. 8, σ. 11.

'Αργυρίου Κούντουρη: «ΕΚΦΡΑΣΙΣ ΗΓΟΥΝ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ Ι. ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΑΓ. ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΣΙΑΠΚΑΣ», Κοζάνη 1973, σχ. 8, σ. 19.

MIHAIL CARATASU: «NEOPHYTE LE CRETOIS — FONDATEUR DE LA BIBLIOTHEQUE METROPOLITAINE DU BUCAREST» (άνάτ. Γ' τόμον πεπραγμένων Κρητολ. Συνεδρίου), 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 78.

Ιωάννου Α. 'Αδάμου: «Η ΤΡΙΑΚΟΝΤΑΕΤΙΑ ΤΟΥ ΓΤΜΝΑΣΙΟΥ ΕΛΑΣΣΟΝΟΣ 1945—75» έκδ. έφημερίδος «'Η μικρά της 'Ελλάσσονος», 'Ελλάσσων, 1975, σχ. 8, σ. 15.

«ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΙΩΑΝΝΟΥ ΛΑΠΠΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΓΟΝΗΣ ΤΖΑΒΕΛΛΑ (1912—13) ΚΑΙ Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ» (προλεγόμενα σχόλια 'Ελ. Ι. Νιζολαΐδου), έκδ. Ε.Η. Μελετών, Ιωάννινα 1975, σχ. 8, σ. 121.

«ΑΝΑΛΕΚΤΑ», έπιμελήτης Μ. ύπομνη-

ματογράφος Θ. Δ. Μοσχονᾶς, ἔκδ. Ἰνστι-
τούτου Ἀνατολικῶν Σπουδῶν τῆς Πατρι-
αρχικῆς Βιβλιοθήκης Ἀλεξανδρείας, τόμοι
Α' καὶ Β', Ἀλεξάνδρεια 1974, σχ. 8, σ.
140.

Κώστα Λαζαρίδης: «Ο ΚΑΠΕΣΟΒΙΤΗΣ
ΔΕΞΙΚΟΓΡΑΦΟΣ ΚΩΝΣΤΑΣ ΓΕΩΡΓΙ-
ΟΥ», Γιάννινα 1975, σχ. 8, σ. 48.

Δημ. Σταμέλου: «ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ,
ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΜΙΑΣ ΕΠΟΠΟΙΪΑΣ»,
ἔκδ. Βιβλιοπωλείου «Ἑστίας» Ι. Δ. Κολι-
λάρου καὶ Σία, σχ. 8, σ. 217.

Γιάννη Σακελλίου: «ΣΕΡΒΙΩΝ ΚΑΙ
ΚΟΖΑΝΗΣ ΒΕΝΙΑΜΙΝ Ο ΔΕΣΠΟ-
ΤΗΣ ΤΟΤ' 21», Κοζάνη 1975, σχ. 8, σ.
106.

Γαῖον Λάγκον: «ΤΟ ΜΙΚΡΟ ΝΗΣΙ»
(Παξοί), Κέρκυρα 1975, σχ. 8, σ. 148.

Φιλαρέτου Βιτάλη: «Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙ-
ΣΜΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΟΡΕΙΟΝ ΗΠΕΙ-
ΡΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑΝ», Ἀθήναι
1974, σχ. 8, σ. 16.

Σερ. Θωμοπούλου: «ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟΝ
ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ ΤΩΝ ΚΥΠΡΙΩΝ»
(1878—60), Ἀθήναι 1975, σχ. 8, σ. 71.

Γούλα Σιμωνιώτη: «ΑΙΓΙΩΤΙΚΗ ΠΑ-
ΡΑΚΑΤΑΘΗΚΗ», Ἀθήναι 1975, σχ. 8, σ.
183.

Τατιάνας Σταύρου: «ΗΡΟΚΛΗΣ ΒΑ-
ΣΙΑΛΗΣ, Ο ΤΕΛΕΤΤΑΙΟΣ ΙΑΤΡΟ-

ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ», Ἰωάννινα 1975, σχ. 8, σ.
18.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Γεωργ. Καλλιωντζή: «ΣΤΙΓΧΡΟΝΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ», Ἀθήναι
1972, σχ. 8, σ. 132.

Γεωρ. Λύχνου: «ΝΕΑ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟ-
ΛΙΤΙΚΗ», Ἀθήναι 1975, σχ. 8 μικρό, σ.
31.

ATHENAGORAS N. ZAKOPOULOS:
«PLATO ON MAN», Νέα Ὑόρκη, σχ. 8,
σ. 142.

Κων. Κιουτσιολή: «Ο ΠΛΑΤΩΝ ΚΑΙ
Η ΤΤΡΑΝΝΙΑ», ἀνάτ. «Ἡπ. Ἑστίας», Ἰ-
ωάννινα 1974, σχ. 8, σ. 16.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΑΡΧΕΙΟΝ ΕΤΒΟΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ.
τόμ. ΙΘ', Ἀθήναι 1974, σχ. 8, σ. 302.

ΔΙΑΦΟΡΑ

ΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΩΤΕΡΑΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗ-
ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗΝ (Δημόσιαι
καὶ Πανεπιστημιακαί), Ἀθήναι 1975, σχ.
8, σελ. 18.

ΔΙΟΡΘΩΣΗ

Στὸ παρὸν τεύχος, οἱ σελίδες: 733—764, θὰ πρέπει νὰ ἔχουν τὸν σωστὸ ἀριθμὸ
833—864.

ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΟΥ ΚΑ' ΤΟΜΟΥ

Μιχ. Ἀνεμοδουράς, Rafael Alberti, Papp A'grad, Φιλάρ. Βιτάλης, Κώστας Βλάχος, Ὀλγα Βότση, Wendell Berry, Ἀντρέϊ Βοζνεσένσκη, Ἀντιγ. Γαλανάκη - Βουρλέκη, Γεώργιος Βρέλλης, J. Garcia, Ἀρσένης Γερωντικός, Σταῦρος Μ. Γκατιόπουλος, Γκόρκυ Μάξιμος, Πέτρος Γλέζος, Φοῖβος Δέλφης, Ἀναστ. Εὐθυμίου, Ναπολ. Δοκανάρης, Δημοσθ. Ζαδές, Χρυσάνθη Ζιτσαία, Ι. Γ. Θεοχάρης, Γιάννης Καραβίδας, Πάνος Καραγιώργος, Σπύρος Ν. Καρζής, Κων. Κιουπκιολής, Δημοσθ. Γ. Κόκκινος, St. Conn, Παῦλος Κυριακίδης, Βασίλ. Ι. Λαζανᾶς, Κώστας Π. Λαζαρίδης, Λαφονταίν, Περικλῆς Λεύκας, Θεόδ. Μαλδογιάννης, Ἀρτεμὴ Ἀθ. Μανέκα, Ἀλκης - Μυρσίνης Μάνθος, Βασίλ. Κ. Μάργαρης, Κώστας Μαργώνης, Κων. Μηνᾶς, Φραγκ. Ντὲ Μονκάντα, Γιάννης Γ. Μουγογιάννης, Σπύρος Μουσελίνης, Νίκος Μπαζιάνας, Γρηγ. Μπακόλας, Στέφ. Μπέττης, Κων. Μπράτσος, Νίνα Κοκκαλίδου - Ναχμία, Κώστας Ν. Νικολαΐδης, Νικόλας, Rae Dalven, Charl. Dickens, Στέφ. Νυδριώτης, Κούλα Ξηραδάκη, Γιώργος Ματθ. Οἰκονόμου, Κώστας Ματθ. Οἰκονόμου, Octavio Paz, Ι. Παπαδημητρίου, Δημ. Παπαζήσης, Θανάσης Παπαθανασόπουλος, Ἐφη Παπαθεοδώρου, Γεώργ. Ι. Παπαϊωάννου, Π. Β. Πάσχος, Κώστας Πηγαδιώτης, Γιώργος Μ. Πολιτάρχης, Α. Σ. Ποῦσκιν, J. M. Rawlinson, Μίλια Ροζίδη, Μάγια - Μαρία Ρούσσου, Cayetano Rosell, Γιάννης Σαραλῆς, Θεόδ. Π. Σαράντης, Στέλιος Σιωμόπουλος, Δημ. Β. Σιωμόπουλος, Δημήτριος Σκυλίτσης, Εὐθ. Δημ. Σκυλίτση, Γ. Α. Σουσόπουλος, Νίκος Σπάνιας, Τατιάνα Σταύρου, Νίκος Α. Τένιας, Τίβουλος, Βασ. Τσιάτης, Fr. Tower, Τάκης Τσιᾶκος, Κώστας Γ. Τσιλιμαντός, Κων. Ν. Τριανταφύλλου, Παῦλος Φλῶρος, Θάνος Χαμπίμπης, Charl. Hofmann, Τίτσα Χρυσοχοΐδου, Βαγγέλης Ψινιώτης.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΚΑ' ΤΟΜΟΥ

Α Ρ Θ Ρ Α

Ἡ Ἑλλάδα ποὺ μικραίνει —	Τάκη Σιωμόπουλου	Σελ. 102
Τὸ κληροδότημα Στεφ. Βασιλάκου —	» »	» 241
Τὸ Πυρσινέλλειο Πνευματικὸ Κέντρο — Δημοσθ. Κόκκινου		» 395
Κύπρος (ἓνας χρόνος συμφορῶν) —	Τάκη Σιωμόπουλου	» 551
Τὸ λογοτεχνικὸ συνέδριο — Δημοσθ. Κόκκινου		» 881

Ε Ι Κ Ο Ν Ε Σ

«Ὁ Ταχυδρόμος τῆς Πάργας» (ἐλαιογραφία) — Ἀρτ. Ἀθ. Μανέκα	Σελ. 2
Γυμνὸ (χαλκός) — Τίτσας Χρυσοχοΐδου	» 274
Ἀρχαῖος ἑλληνικὸς ρυθμὸς (μάρμαρο) — Νικόλα	» 418

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α

Βλάχοι (Κουτσόβλαχοι) — Δημ. Παπαζήση	Σελ. 3, 150, 295, 433, 624
Ἡ ἐκστρατεία τῶν Καταλανῶν καὶ τῶν Ἀραγωνέζων — Φρ. Ντὲ Μονκάντα (μετάφρ. Μάγια - Μαρίας Ρούσσου)	Σελ. 19, 162, 306, 468
Ζαχαρίας Γεργάνος — Στεφ. Μπέττη	Σελ. 129
Διένεξι Ἀν. Σακελλαρίου καὶ Ἐφόρων Ἐκπ)κῶν Κατ)των Ἰωαννίνων — Κώστα Π. Βλάχου	» 140

Ἱστορικοὶ περίπατοι ἀνὰ τὴν Θεσπρωτίαν — Σπύρου Μουσελίμη	Σελ. 275, 453, 647
Μικρὲς ἀδημοσίευτες ζαγορίσιες διαθήκες — Κώστα Π. Λαζαρίδης	Σελ. 313
Ἡροκλῆς Βασιάδης — Τατιάνας Σταύρου	» 419
Οἱ Βλαχόφωνοι τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου — Θεοδ. Π. Σαράντη	» 577
Ἀρχιεπισκοπὴ Πωγωνιανῆς — Στ. Μ. Γκατσοπούλου	Σελ. 604, 771
Ἰωάννης Δομπόλης — Στεφ. Μπέττη	» 614, 757
Ἱστορία τῆς Ναυμαχίας τῆς Ναυπάκτου — Cayetano Rossel (μετάφραση Μάγας - Μαρίας Ρούσσου)	Σελ. 736
Ἡ καταγωγὴ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Κρητικὸν Λευκίμης Κερκύρας — Ναπ. Δοκανάρι	» 750
Ἀπὸ τὰ Ἀρχεῖα τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου — Κούλας Ξηραδάκης	» 785
Παλαιὰ ἔγγραφα τῆς ἐπαρχίας Κονίτσης — Ἀναστ. Εὐθυμίου	» 785
«Φιλεκπαιδευτικὴ Ἀδελφότης Δρόβιανης» ἐν Πάτραις — Κων. Ν. Τριανταφύλλου	» 791

Λ Α Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

Παραδοσιακὰ παιγνίδια — Κώστα Π. Λαζαρίδης	Σελ. 28, 166
Βιβλικὴ λαογραφία — Στεφ. Μπέττη	Σελ. 43
Λαογραφικὰ Κομποτίου Ἄρτης — Λ.Α. Τατσιοπούλου	» 326
Τοπωνύμια Παπίγκου Κονίτσης — Γ. Ι. Παπαϊωάννου	» 655
Τοπωνύμια Σουλίου — Σπύρου Μουσελίμη	» 810

Ε Π Ι Σ Τ Η Μ Η

Τὸ χαλάζι εἰς τὴν περιοχὴν Ἰωαννίνων — Θεοδώρου Μαλδογιάννη	Σελ. 833
---	----------

Φ Ι Λ Ο Λ Ο Γ Ι Α

Ἡ κοινωνικὴ κατάστασις τοῦ κλήρου τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἰωαννίνων — Παύλου Α. Κυριακίδου	Σελ. 198, 343, 504, 670, 826
Μερικὲς ἀπόψεις γιὰ τὴν ἀρχαία τραγωδία — Κων. Μηνᾶ	Σελ. 190
Ἀριστοτέλης Σταγειρίτης καὶ τὸ «κράτος» του — Κων. Κιουπκιολῆ	» 353
Οἱ τύρρανοι καὶ ἡ τιμωρία τους —	» 490

Λ Ο Γ Ο Τ Ε Χ Ν Ι Α

α. Ποίηση

Τοῦ πικροπολέμου — Κώστα Νικολαΐδης	Σελ. 47
Τὸ σῆρια — Κώστα Πηγαδιώτης	» 49
Ὁ προφήτης - Ἡ Γραικία — Α. Σ. Πούσκιν (μετάφρ. Μίλιας Ροζίδης)	Σελ. 68, 69
Νησις Παμβώτις — Κώστα Τσιλιμαντοῦ	Σελ. 69
Δημοτικὸ - Τοῦ Διαγόρα — Θάνου Χαμπίπη	» 75
Τὸ φίδι - Νέα Ρώμη - Παρακμὴ — Τάκης Σιωμοπούλου	Σελ. 76, 77
Ἡ ἐνάτη ἐλεγεία τοῦ πρώτου βιβλίου — Τιβούλλου (μετάφρ. Βασ. Ι. Λαζανά)	Σελ. 79
Φούρκα — Νίκου Τέντα	» 81
Θυσία τῶν Ρόδων — Κων. Μπράτσου	» 90
Ἦθελε νὰ διαμαρτυρηθεῖ — Σπ. Ν. Καρζή	» 90
Τὰ ἴχνη - Πικρὲς χαρὲς καὶ σκέψεις — Τάκης Τσιάκου	» 207
Ἐν ἀκμῇ ματαιιότητος — Νίκου Μπαζιάνα	» 208
Τ' ἀντρειωμένον μας ἢ μᾶνα — Κώστα Ν. Νικολαΐδης	» 215
Τὸ ποτήρι — Περ. Λεύκα	» 217
Ἡ ἀνοιξή — Ι. Παπαδημητρίου	» 218
Ἐκτέλεση - Πάγκ Βεϊ — Δημ. Σκυλίτσης	» 219
Τρίπτυχο μονολόγου — Κώστα Μ. Οἰκονόμου	» 225

Τοῦ πεινασμένου τὸ ψωμί — Μιχ. Ἀνεμοδουρά	Σελ. 226
Τὸ τραγούδι τοῦ ἀλμπατρός — Μαξ. Γκόρκυ (μετάφρ. Μίλ. Ροζίδη)	» 230
Ὁμοίωμα — Νίκου Τέντα	» 238
Αὐτοκτονία — St. Cope (μετάφρ. Π. Καραγιώργου)	» 240
Θρήνος γιὰ δυὸ τραγούδια ἀγέννητα - Τὸ κάλεσμα τῆς λίμνης — Ἀντρέϊ Βοζνεσένσκη (μετάφρ. Μίλιας Ροζίδη)	» 375
Ὁ φίλος μου ὁ Θεωρῆς — Κώστα Ν. Νικολαΐδη	» 380
Προσπάθεια στὸ δημοτικὸ — Τάκη Τσιάκου	» 391
Ὁ πατέρας — Ι. Παπαδημητρίου	» 391
Νόστος - Ὁ καθρέφτης — J. M. Rawlinson (μετάφρ. Π. Καραγιώργου)	Σελ. 392 - 393
Διαπίστωση - Ἡ μέρα τῆς μάννας — Δημ. Σκυλίτση	Σελ. 393 - 394
Μὲ τὴν ρομφαία τοῦ κρίνου μου — Νίκου Μπαζιάννα	Σελ. 394
Ἀπὸ τοὺς ἔρημους βράχους — Κώστα Ν. Νικολαΐδη	» 504
Ὡ, τί θέλεις ψυχὴ μου — Τάκη Τσιάκου	» 506
Ἐπτὰ ποιήματα — Νίκου Τέντα	» 506
Ἡ μοναξιὰ τοῦ χωραφιοῦ — Π. Β. Πάσχου	» 507
Κάτοπτρα — Juan Garcia (μετάφρ. Φ. Δέλφη)	» 519
Βεβαιότητα - Στὸν Δημοσθένη - Ἕνας λυπημένος οἰνοσκόπος - Ἐπί- δαυρος — Papp Agrad (μετάφρ. Φ. Δέλφη)	Σελ. 519 - 520
Ἡ πορεία μας — Κώστα Μαργώνη	Σελ. 520
Πρωῖνὸς ἥλιος — Βασ. Μάργαρη	» 520
Δῖς εἰς τὸν αὐτὸν ποταμὸν — Κώστα Γ. Τσιλιμαντοῦ	» 536
Ὁ μαθητὴς - ὁ σχολαστικὸς — Λαφονταῖν (μετάφρ. Α. Γεροντικοῦ)	» 537
Καλοκαίρι — Ἀντιγ. Γαλανάκη - Βουρλέκη	» 543
Ὁ δρόμος τῆς ζωῆς — Εὐθυμίας Δ. Σκυλίτση	» 543
Καρτέρα με — Κ. Σιμόνωφ (μετάφρ. Μ. Ροζίδη)	» 544
Ποιὸς ξέρεῖ τὴ νύχτα — Charl. Hofmann (μετάφρ. Φ. Δέλφη)	» 695
Ἄλλοθι - Ἡ πορεία — Μάγιας - Μαρίας Ρούσσου	» 695
Θερμοπύλες — Τάκη Τσιάκου	» 697
Κι' ὅμως δὲν ἔλεγε νὰ γυρίσει πίσω — Σπύρου Καρζῆ	» 697
Ἀποστασία — Δημ. Σκυλίτση	» 704
Ἀντικόσμοι — Ἀντρέϊ Βοζνεσένσκη (μετάφρ. Μ. Ροζίδη)	» 705
Ἀπορία — Κων. Μπράτσου	» 707
Μὲ τὸν ὑπόγειο τὴ νύχτα στὴ Ν. Ὑόρκη — Rae Dalven (μετάφρ. Π. Λεύκα)	» 708
Μεταξὺ παραθύρου καὶ θύρας — Κώστα Ματθ. Οἰκονόμου	» 844
Τοῦ δρυμοῦ τὰ ζῶα - Τῶν γερόντων τὰ στόματα — Ὁλγας Βότση	» 855
Σημειώσεις στ' Ἀπομνημονεύματα τοῦ Μακρυγιάννη — Κώστα Νικολαΐδη	» 856
Δόξα — Νίκου Α. Τέντα	» 867
Τὸ κάτοπτρο κι' ὁ τύραννος — Raf. Alberti (μετάφρ. Νίκου Σπάνια)	» 868
26 Νοεμβρίου 1963 — Wendel Berry (μετάφρ. Π. Καραγιώργου)	» 870
Ὁ λύκος καὶ ἡ ἀλεπού — Λαφονταῖν (μετάφρ. Ἀρσ. Γεροντικοῦ)	» 872

β. Π ε ζ ο γ ρ α φ ί α

Στὸ τυπογραφεῖο — Δημοσθ. Κόκκινου	Σελ. 70
Ἡ μικρὴ Ἰτιά — Fr. Tuwers (μετάφρ. Περ. Λεύκα)	» 82
Δυὸ παιδιὰ στὴν κατοχὴ — Βαγγ. Ψινιώτη	» 91
Στὰ Τζουμέρκα — Βασ. Μάργαρη	» 209
Ζήτημα χρόνου — Στ. Νυδριώτη	» 227
Ὁ κατισκοφημένος — Γιάννη Σαραλῆ	» 282
Ὁ κλειδοῦχος — Charl. Dickens (μετάφρ. Π. Λεύκα)	» 382
Διὰ Σπάρτα — Νίνας Κοκκαλίδου Ναχμία	» 508

Ὁ παλιὸς δρόμος — Κ. Ν. Τριανταφύλλου	Σελ.	539
Ὁ παπα - Γιαγκούλας — Νίνας Κοκκαλίδου - Ναχμία	»	698
Ἐν μὴ σωτηρίῳ ἔτει 1975 — Γιώργου Ματθ. Οἰκονόμου	»	840
Τὸ ἄλμπουμ μὲ τὶς παιδικὲς φωτογραφίες — Χρ. Ζιτσαίας	»	871
Ὁδοιπορικὸ στὰ Τζουμέρκα — Δημοσθ. Κόκκινου	»	877

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ — ΔΟΚΙΜΙΑ — ΔΙΑΦΟΡΑ

Ἡ ἐνάτη ἐλεγεία τοῦ πρώτου βιβλίου — Τιβούλλου (μετάφρ. Βασ. Ι. Λαζανᾶ)	Σελ.	79
Τὰ Γιάννινα καὶ τὰ βιβλία τους — Βασ. Μάργαρη	»	104
Ἡ Χίμαιρα τῆς ἐλευθερίας — Γιώργου Μ. Οἰκονόμου	»	225
Νέας σαφηνείας ἐγκώμιον — Ἀρσένη Γεροντικοῦ	»	362
Ἀντρέϊ Βοζνεσένσκη — Μίλιας Ροζίδη	»	374
Δυὸ μῦθοι τοῦ Λαφονταῖν — Ἀρσ. Γεροντικοῦ	»	537
Εἰσαγωγή στὴν ἀφάνεια — Γ. Μ. Οἰκονόμου	»	545
Τὰ τρία «κρυφὰ» ποιήματα τοῦ Γ. Σεφέρη — Θ. Παπαθανασόπουλου	»	547
Τὸ πρόσωπο τοῦ αἰῶνα μας — Ἀρσ. Γεροντικοῦ	»	683
Θέμος Ἀθανασιάδης - Νόβας — Θαν. Παπαθανασόπουλου	»	859
Ὁ σουρρεαλισμὸς — Οστ. Ραζ (εἰσαγωγή - μετάφραση: Μάγιας - Μαρ. Ρούσσου)	»	845
Ὁ λύκος καὶ ἡ ἀλεπού — Λαφονταῖν (μετάφρ.: Ἀρσένη Γεροντικοῦ)	»	874

ΘΕΑΤΡΟ

Τὸ κρασί — Γ. Μ. Πολιτάρχη	Σελ.	50
Οἱ μασκαράδες — Ἐφης Παπαθεοδώρου	»	521

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Ἡ «Η.Ε.» εὐχαριστεῖ — Συντάξ. «Η.Ε.»	Σελ.	242
Μνήμη Κυπρίων — Χρυσ. Ζιτσαίας	»	243
τ'Ελλάς - Κύπρος - Τουρισμὸς — Δ. Κόκκινου	»	246
Ὁ Δ' Πανθεσσαλικὸς διαγωνισμὸς — Νίκου Τέντα	»	247
Ἑλληνικὴ διαφήμιση καὶ γλώσσα — Νίκου Τέντα	»	248
Ἔτος τῆς γυναίκας — Τάκη Σιωμόπουλου	»	552
Ἡ Ριζάρειος — «Η.Ε.»	»	710
Τὸ μουσεῖο «Βρέλλη» — Νίκου Τέντα	»	713
Τὸ λογοτεχνικὸ συνέδριο — Δ. Κόκκινου	»	881
Ἡ πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἐταιρεία «Δεσμοὶ» — Νίκου Τέντα	»	882

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

Ὁμαδικὴ ἔκθεσις καλλιτεχνῶν — Δ. Κόκκινου	Σελ.	408
Δυὸ παραστάσεις τοῦ Κ.Θ.Β.Ε. — » »	»	561
Ὁμαδικὴ ἔκθεσις ζωγραφικῆς — » »	»	562

ΠΕΝΘΗ

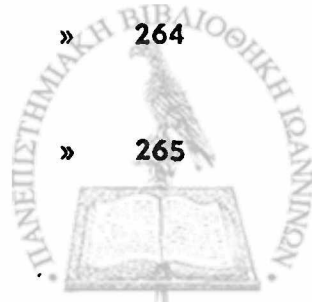
Νίκος Καββαδίας	Νίκου Τέντα	Σελ.	250
Πέτρος Ἀδὰμ	Δ. Κόκκινου	»	883
Μάριος Βαϊάνος	» »	»	884

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

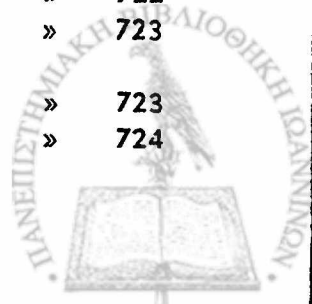
Εὐαγγ. Ἀβέρωφ - Τοσίτσα: «Φωτιά καὶ τσεκούρι»	Ν. Τέντα	Σελ.	108
Λάμπρου Μάλαμα: «Ἑλλάδα»	» »	»	110
Σπύρου Κυριαζοπούλου: «Ἡ πολιορκία»	» »	»	112
Κώστα Μίσσιου: «Νυχτομαχία»	» »	»	112
Θεοδ. Ι. Μαλδογιάννη: «Παλεύετε»	» »	»	113
Νίκου Μούλια: «Ἄνεμος '74»	» »	»	113

Δημ. Ἀετουδάκης: «Ἡ ζωὴ μιᾶς πολιτείας»	Δημοσθ. Ζαδὲ	Σελ.	114
«Ὁ σημαδεμένος»	» »	»	115
Ἰάσ. Εὐαγγέλου: «Τὸ πρόσωπο τῆς σιωπῆς»	» »	»	116
Νίκου Δανδῆ: «Τὸ Γουέμπλεϋ καὶ ἄλλα παρατράγουδα»	» »	»	116
Κώστα Ν. Νικολαΐδη: «Ὀδοιπορία»	Γ. Μ. Πολιτάρχη	»	116
Ι. Ν. Θεοδωρακοπούλου: «Εἰσαγωγή στὴ Φιλο- σοφία»	Ι. Γ. Θεοχάρη	»	117
Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου: «Ἡ σιωπὴ καὶ ὁ λόγος»	» » »	»	118
Χρήστου Γιανναρά: «Τὸ προνόμιο τῆς ἀπελ- πισίας»	» » »	»	119
Χαραλ. Πέτσκου: «Πρὸ τοῦ φοβεροῦ βήματος»	Κώστα Π. Λαζαρίδη	»	120
Τάκη Βαρβιτσιώτη: «Ἡ μεταμόρφωση»	Κ. Γ. Τσιλιμαντοῦ	»	121
Ἡλία Χ. Λεφούση: «Τὸ μικρὸ ἵππικὸ»	Γιάννη Γ. Μουγογιάννη	»	122
Σπύρου Κυριαζοπούλου: «Τροχαῖα σήματα»	» » »	»	122
Π. Β. Πάσχου: «Αἰχμαλωσία ὕψους»	» » »	»	123
Ἰάσ. Εὐαγγέλου: «Ψηφίδες»	» » »	»	123
Ε. Μ. Ο. Τρικάλων: «Μετέωρα - 1974»	Δ. Κόκκινου	»	124
Ἀντ. Π. Μπενέκου: «Ζαχαρίας Παπαντωνίου»	» » »	»	124
Ἀχιλλ. Γ. Λαζάρου: «Τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα στὸ Δού- ναβι» — «Ἡ ἀκτινοβολία τῆς ἑλλην. γλώσσης»	» » »	»	125
Χρ. Κατσιγιάννη: «Ἡ κιβωτὸς»	» » »	»	125
Γιῶργου Ζημιανίτη: «Ἐνδοστροφή»	» » »	»	126
Γιῶργου Δέλιου: «Φυσιογνωμίες τοῦ ξένου καὶ ἔντεχνου λόγου»	» » »	»	126
Παναγ. Παπακωστόπουλου: «Σύγχρονες προσωπογραφίες»	» » »	»	127
Ἀνδρέα Γυπαράκη: «Καπετὰν Γύπαρης»	Δημοσθ. Ζαδὲ	»	251
Πάνου Γραικοῦ: «Μελέτες πάνω στὴν ποίηση τοῦ Σεφέρη»	» » »	»	252
Ἀθαν. Ν. Ζιάγκου: «Ἀπόηχος ἀπὸ τὸ Ἀρ- γυροχώρι»	Κ. Π. Λαζαρίδη	»	254
Τάσου Βουρνᾶ: «Δημήτρης Γληνὸς»	» » »	»	255
Κούλας Ξηραδάκη: «Παρθεναγωγεία καὶ δα- σκάλες τοῦ ὑποδούλου ἐλληνισμοῦ»	Στ. Σιωμοπούλου	»	256
Χάρης Ἀνάγνου: «Ρόδινες ἀνταύγειες»	Γρ. Μπακόλα	»	258
Παύλου Παλαιολόγου: «Ἀνήσυχτα νιάτα»	Ι. Γ. Θεοχάρη	»	258
Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου: «Ἡ Κύπρος, ἓνα ταξίδι»	» » »	»	259
Σπ. Κυριαζοπούλου: «Τροχαῖα σήματα» Ἀλκη Μυρσίνη - Μάνθου	» » »	»	260
Ποιητικὴ ἀνθολογία Λατινικῆς Ἀμερικῆς	» » »	»	261
Θεοδ. Χατζημιχάλη: «Ὁ ὅσιος Συμεὼν ὁ ἀνυ- πόδητος καὶ μονοχίτων»	Γιάννη Γ. Μουγογιάννη	»	263
Κώστα Σαρδελλῆ: Τὸ συναξάρι τοῦ Γένους»	Γιάννη Γ. Μουγογιάννη	»	264
Ἀδαμ. Σαμψῶν: «Ναοὶ καὶ μοναὶ εἰς τὴν νῆσον Σκόπελον»	» » »	»	264
Κώστα Λαζαρίδη: «Ὀνομαστὲς βρύσες καὶ νερὰ στὸ Ζαγόρι» — «Ὁ δάσκαλος τοῦ Γένους Ἀναστ. Σακελλαρίου»	» » »	»	265

Φοίβου Δέλφη: «Ρόδα τ' Ἀπρίλη»	Δ. Κόκκινου	Σελ.	265
Μάγias - Μαρίας Ρούσσου: «Στὸν ἄγνωστο φοιτητὴν»	» » »		267
Ἐλευθ. Ι. Νικολαΐδη: «Δημ. Μάρκου Μπότσαρης καὶ ἡ ἀνέκδοτη ἀλληλογραφία του μετὸν κυβερνήτη Καποδίστρια»	» » »		269
Πάνου Παναγιωτοῦνη: «Τὰ τύμπανα τῆς βροχῆς» — «Τὸ αἷμα καὶ τὰ χελιδόνια»	» » »		269
Νίκου Κύρκου: «Σύσκεψις ἐν ἐξελίξει»	Νίκου Τέντα	»	269
Μιχ. Περάνθη: «Ὁ Δαίμονας»	Δ. Κόκκινου	»	397
Σαράντου Παυλέα: «Τὸ κῆτος»	Νίκου Τέντα	»	399
Χρυσάνθης Ζιτσαίας: «Γράμματ' αὐτῇ Κυρήνεια»	» » »		402
Ἀντιγ. Γαλανάκη - Βουρλέκη: «Πρόσωπα καὶ γέφυρες»	» » »		402
Πάνου Ν. Παναγιωτοῦνη: «Τὰ τύμπανα τῆς βροχῆς»	» » »		403
Δημήτρη Γαλάνη: «Μικρὸ φεγγάρι»	» » »		403
Διηδάμειας Στατηρᾶ: «Ἀνοίξτε τοὺς τάφους»	Δημοσθ. Ζαδὲ	»	404
Γ. Δ. Βακαλόπουλου: «Κορέα, ἀποστολὴ 13η»	» » »		405
Πέτρου Μάγνη: «Ἄς ἀνθίσει ἡ ἀγάπη»	» » »		406
Στάθη Λαμπρίδη: «Χριστόδουλος Κλονάρης Ζαγορίτης»	Κ. Π. Λαζαρίδη	»	406
Ἀγ. Ἰωάννου Χρυσοστόμου (Εἰσαγωγή - Μετάφραση - Σχόλια Μιχ. Β. Αὐδίκου)	Φιλαρ. Βιτάλη	»	408
Δημ. Β. Σιωμοπούλου: «Ἡπειρωτικὰ»	Δ. Κόκκινου	»	553
Γ. Θ. Λυριτζή: «Ἡ Ἐθνικὴ Ἑταιρεία καὶ ἡ δρᾶσις αὐτῆς»	» » »		553
Μάνθου Οἰκονόμου: «Ἀπομνημονεύματα Γ. Β. Σωτήρη»	» » »		554
Κώστα Κινδύνη: «Ἀποκαθήλωση» — «Ἀναψηλάφηση»	Κ. Γ. Τσιλιμαντοῦ	»	555
Σπύρου Κυριαζοπούλου: «Ἡ πολιορκία»	» » »		556
Μάγias Ρούσσου: «Μνήμες πολέμου»	Χρ. Ζιτσαίας	»	557
Τάσου Βουρνᾶ: «Τὸ ξεκίνημα τῆς φωτιᾶς»	Κ. Π. Λαζαρίδη	»	559
Π. Δ. Πανταζή: «Προμηθεὺς»	Γιάννη Καραβίδα	»	560
Θωμᾶ Γαβριηλίδη: «Πατρίδες τῆς καρδιάς»	Χρ. Ζιτσαίας	»	715
Τίνου Ἀλασάκη: «Τὸ νῆμα τῆς στάθμης»	» » »		716
Νίκου Ἀδάλογλου: «Ταξιδεύοντας στὸ γαλάζιο νησι τῆς Κύπρου»	» » »		717
Γιολάντας Πέγκλη: «Ἀκοῦστε»	Παύλου Φλώρου	»	718
Εὔης Παπαδήμα: «Μητέρα μου καὶ μητέρα ὅλων τῶν ἀνθρώπων»	» » »		718
Βασίλη Μάκη: «Σορανέλλα»	» » »		718
Γιάννη Καμαρινάκη: «Συνομιλίες μετὸ χρόνον»	» » »		719
Ζαφείρη Στάλιου: «Βραζιλιανὸν ἰντερμέτζο»	» » »		719
Βασ. Ι. Λαζανᾶ: «Ἑρρικός Χάινε»	Π. Γλέζου	»	720
Ἀργ. Μεν. Κούντουρα: «Ἐκφρασις»	Π. Β. Πάσχου	»	721
Δημ. Β. Σιωμοπούλου: «Ἡπειρωτικὰ»	Νίκου Τέντα	»	722
Ἀγαθῆς Νοτίδου-Δρίτσου: «Ὁ πόνος τῆς μάνας»	Δημ. Ζαδὲ	»	723
Ἀποστολίας Νάνου - Σκοτεινιώτη: «Μετανάστευση»	Γ. Μουγογιάννης	»	723
Βασίλη Φανοῦ: «Ἡθικὴ τῆς εἰρωνείας»	» » »		724

Διον. Νικολόπουλου: «Χαμηλόφωνη μουσική»	Γ. Μουγογιάννη	Σελ.	724
Π. Β. Πάσχου: «Αίχμαλωσία ύψους»	Ι. Γ. Θεοχάρη	»	725
Μηνᾶ Δημάκη: «Καζαντζάκης»	» » »	»	725
Κώστα Π. Λαζαρίδη: «Ὁ Καπεσοβίτης λεξικογράφος Κων. Γεωργίου»	Γ. Βρέλλη	»	726
Γιάννη Κορίδη: «Κύπρος»	Γιάν. Καραβίδα	»	727
Δημοσθ. Κόκκινος: «Ἡ πεδιάδα μετὴν τέφρα»	Νίκου Τέντα	»	886
Μήτσου Κασόλα: «Δελτίο καιροῦ»	» » »	»	887
Κώστα Στεργιόπουλου: «Ἐκλειψη»	» » »	»	888
Γιάννη Σακελλίωτος: «Βενιαμὶν ὁ δεσπότης τοῦ 21»	» » »	»	889
Παν. Θεοδώρου: «Ἡ ἐπίδραση τῆς τηλεοράσεως ἐπὶ τῶν ἐφήδων»	» » »	»	890
Φοίβου Δέλφη: «Ἑλικώνια Συμφωνία»	» » »	»	890
Μάκη Τζιλιάνου: «Ἐμπειρίες»	» » »	»	891
Παύλου Βρέλλη: «Σίδερα, πέτρες καὶ λουλούδια»	» » »	»	891
Ἀλέκου Δαφνομήλη: «Παῦλος Μελάς»	» » »	»	892
Εὐαγγ. Παπανικολάου: «Μορφές ζωῆς»	» » »	»	893
Παναγ. Μπούρα: «Λοιμική»	» » »	»	893
Γιάννη Καραβίδα: «Μέρες τῆς ἱστορίας μας»	» » »	»	893
Σάββα Ι. Κανταρτζή: «Νίκη χωρὶς ρομφαία»	Δημ. Κόκκινου	»	894
Fel. Mastigoianni: «Τετράδιο ἐνὸς καλοκαιριοῦ»	» » »	»	895
Σαράντου Παυλέα: «Ποιητικὰ θεωρήματα»	» » »	»	895
Γεν. Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους: «Τὰ περιε- χόμενα τῶν Γ.Α.Κ.»	» » »	»	896
Σπύρου Κοκκίνης: «Πικρὸ ποτήρι»	» » »	»	896
Γιάννη Ἀνδρικόπουλου: «Ὕμνος στὴ θά- λασσα» - «Ὡδὴ στὴ σελήνη»	» » »	»	896
Βούλας Δαμιανάκου: «Μοιρολόγια»	Π. Καραγιώργου	»	897
Βασίλη Ρώτα: «...Παρὰ προστάτας νᾶχωμεν»	» » »	»	897
Τάκη Ἀκρίτα: «Ὁ φοιτητὴς Λουκάς Αὐδῆς»	Δημ. Ζαδὲ	»	898
Βασίλη Φανίτσιου: «Προνομίαι τοῦ Ζαγορίου»	Κ. Π. Λαζαρίδη	»	898
Ἀδ. Ἀνεστίδη: «Βοήθημα διδασκόντων»	Ι. Γ. Θεοχάρη	»	899
Κώστα Δ. Ἀβραάμ: «Πένθιμος λόγος»	Χρ. Ζιτσαίας	»	902
Σπύρου Μουσελίμη: «Ἡ Βυζαντινὴ Ὁσδίνα»	Κ. Π. Λαζαρίδη	»	903

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

Σκέψεις γιὰ τὸ θέμα «Ἡ χίμαιρα τῆς ἐλευθερίας»	Ἀθ. Γ. Σουσοπούλου	Σελ.	409
Ἡ Παναγία στὸ Ἀλποχώρι - Μπότσαρη	Στεφ. Μπέττη	»	410

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

Σελ. 563, 729, 906, 907, 907.

ΔΙΑΦΟΡΑ

Ἡ ἔκθεσις τοῦ Διοικητοῦ τῆς Τραπεζῆς Ἑλλάδος	Σελ.	412
Ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τῆς Ἑθν. Τραπεζῆς Ἑλλάδος	»	572
Ἑπόμνημα Ριζαρείου	»	710
Ἐνα μεγάλο ἔργο στὴν Ἡπειρο	»	732

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Σελ. 127, 269, 908.

“Η ΕΘΝΙΚΗ,”

Ἡ πρώτη καὶ μεγαλύτερη Ἑλληνικὴ
Ἀσφαλιστικὴ Ἑταιρία, ἰδρυθεῖσα τὸ 1891,

μὲ καταβεβλημένον κεφάλαιον
Δρχ. 345.600.000.

μὲ ἀποδεματικά Δρχ. 1.300.400.000

μὲ ἐπενδύσεις σὲ ἀκίνητα καὶ χρεώ-
γραφα Δρχ. 4.515.000.000

μὲ 160.000 πελάτες σὲ ὅλους τοὺς
Κλάδους Ἀσφαλίσεως,

μὲ πλήρες δίκτυον 269 Ὑποκαταστημά-
των καὶ Πρακτορείων σ' ὅλες τὶς πόλεις
τῆς Ἑλλάδος,

**ἀσφαλίζει
κάθε κίνδυνον καὶ
προσφέρει πῆλῃρη κάλυψιν.**

“Η ΕΘΝΙΚΗ,”

σημαίνει διγουριὰ

Διεύθυνσις : Καραγεώργη Σερβίας 8, Ἀθήναι (Τ.Τ. 125)

“ΠΙΣΤΕΥΟΝΤΑΣ ΕΙΣ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ,,

Δ

Η ΠΕΙΡΑΪΚΗ ΠΑΤΡΑΪΚΗ

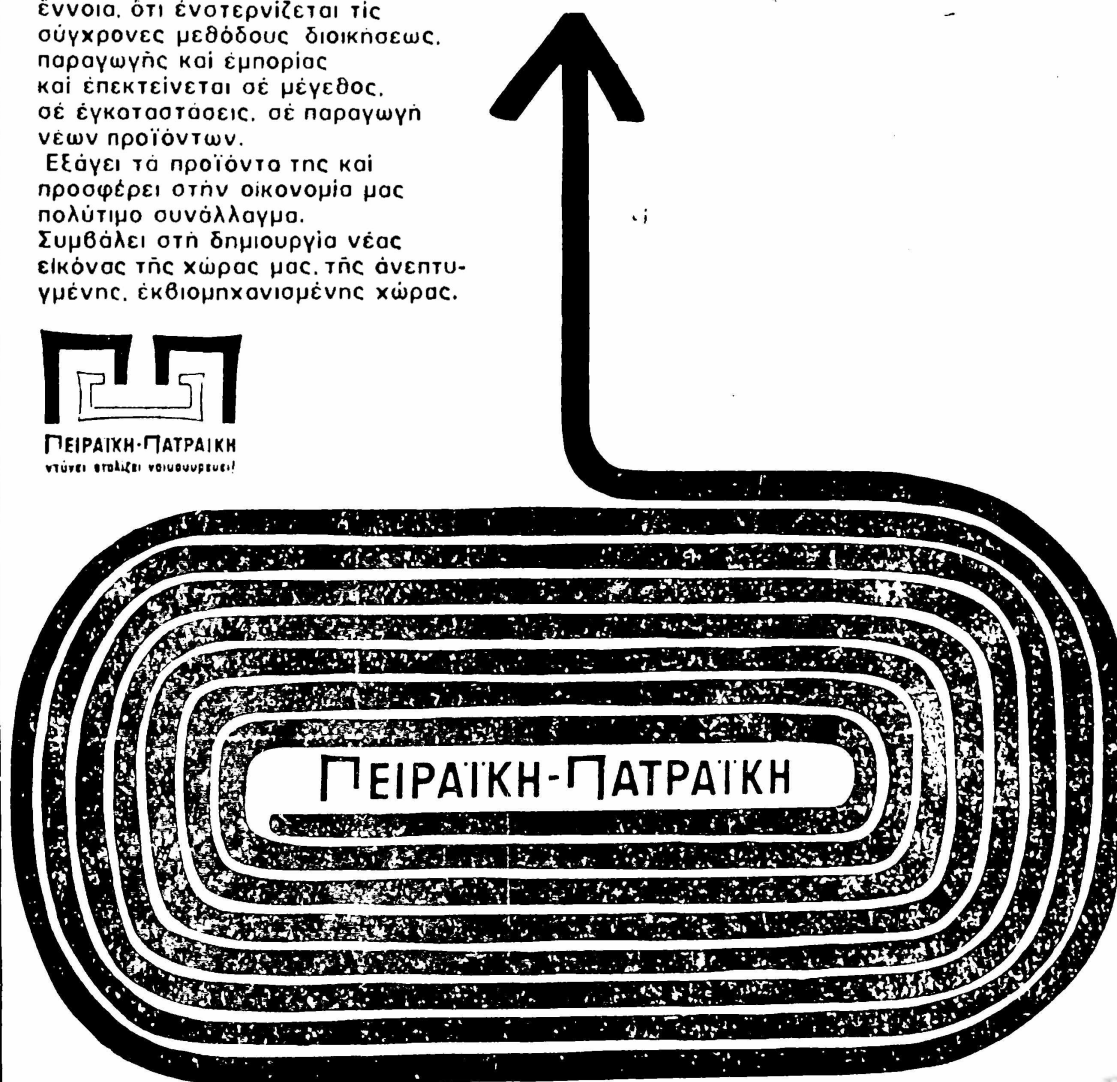
Ξεκίνησε την δημιουργική πορεία της μέσα στον παραγωγικό ελληνικό χώρο, «πιστεύοντας εις τό μέλλον». Σήμερα, μετά από 50 και περισσότερα χρόνια, εξακολουθεί να έχει τους ίδιους στόχους. Πρωτοπορεί στους τομείς της και διατηρείται πάντοτε απολύτως εκσυγχρονισμένη.

Ανανεούται συνεχώς, με την έννοια, ότι εννοτερνίζεται τις σύγχρονες μεθόδους διοικήσεως, παραγωγής και εμπορίας και επεκτείνεται σε μέγεθος, σε εγκαταστάσεις, σε παραγωγή νέων προϊόντων.

Εξάγει τα προϊόντα της και προσφέρει στην οικονομία μας πολύτιμο συνάλλαγμα. Συμβάλει στη δημιουργία νέας εικόνας της χώρας μας, της ανεπτυγμένης, εκβιομηχανισμένης χώρας.

ΠΕΙΡΑΪΚΗ-ΠΑΤΡΑΪΚΗ
ντύνει σταλίζει νομισματικές!

ΑΡΔΩΝΙΑΕ

ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΓΑΛΑΚΤΟΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΕΜΜΕΝΤΑΛ

ΓΡΑΒΙΕΡΑ

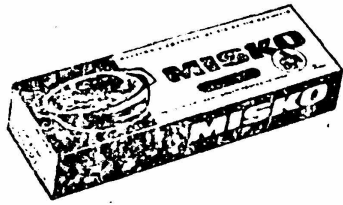
ΚΕΦΑΛΟΓΡΑΒΙΕΓΡΑ

ΦΕΤΑ

ΦΟΝΤΙΝΑ

ΝΟΠΟΙ ΤΥΡΟΙ

Για σπέσιαλ παστίτσιο

Μακαρόνια Νο 1

Μακαρόνια Νο 2

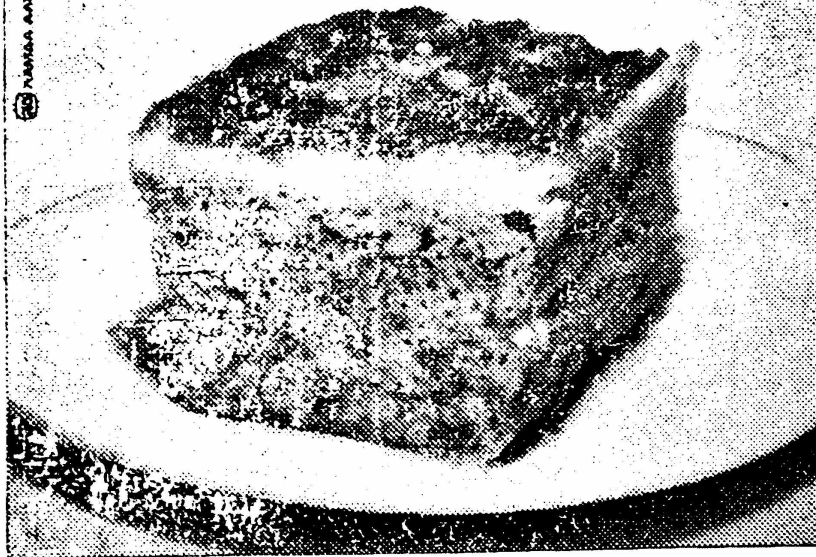
Πεννάκι

MISKO

ΦΤΙΑΞΤΕ ΤΟ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΤΙΣΤΙΚΗ

ΧΡΟΝΙΑ ΠΟΛΛΑ
ΚΑΙ ΚΑΛΗ ΧΡΟΝΙΑ

Ένα χιλιάριο
στό πορτοφόλι σας
σίγουρα θα... λιγοστέψη!

Στό Ταχυδρομικό
Ταμειευτήριο θα αυξηθῇ!

Καί θά τό ἔχετε ὅποια ὥρα
τό χρειασθῇτε
σέ 820 μέρη τῆς Ἑλλάδος!

Ἄν κρατήσετε τὰ λεφτά στό
πορτοφόλι σας σίγουρα θά
λιγοστέψουν! Κάποια περιττή
ἀγορά, ἓνα ἐξόδο πού μποροῦσε
κοί νά μὴ γίνη. Γι' αὐτό
καταθέστε τὰ λεφτά σας — ὅσα
— ἐχετε στό ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΟ
ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΟ. Ἐξυπηρετεῖ τὰ
συμφέροντά σας κατὰ τὸν
καλύτερο τρόπο, γιατί δίνει τὸν
μεγαλύτερο τόκο καταθέσεων
Ταμειευτηρίου, ἀπ' ὅλα τὰ ἄλλα
Ἀποταμιευτικά Ἰδρύματα.
Στὴν διάθεσή σας ὑπάρχουν 820
ὑποκαταστήματα καὶ
Ταχυδρομικά Γραφεῖα σ' ὅλη τὴν
Ἑλλάδα ὅπου μπορεῖτε νά
καταθέτετε καὶ νά παίρνετε τὰ
χρήματά σας ὅποτε θελήσετε.
Πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ λειτουργοῦν ἀπὸ
τὶς 8 τὸ πρωῒ ὡς τὶς 8 τὸ βράδυ.
Ἀκόμα καὶ τὶς Κυριακὲς καὶ
Γιορτές!
Γι' αὐτό ἀρχίστε τώρα, σήμερα νά
ἐμπιστευέσθε τὶς οἰκονομίες σας
στὸν μεγαλύτερο Ὄργανισμό
λαϊκῆς Ἀποταμιεύσεως τῆς
Χώρας μας.

Καταθέσεις ὑπὸ τὴν
ἐγγύησιν τοῦ Κράτους.
Τόκος ἀφορολόγητος.

ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΟΝ
ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΟΝ

Προσφέρει περισσότερα
πάντα παντοῦ!

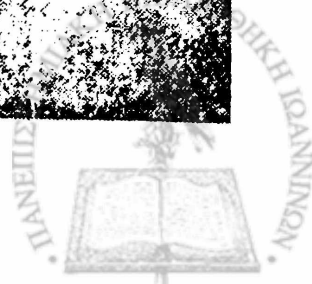
Ὀλυμπιακὴ φιλοξενία σὲ ὑπερατλαντικὴ πτήσι

Ἐλάτε νὰ πετάξετε μαζί μας στὴν Ἀμερικὴ.
Θὰ δῆτε τί σημαίνει Ὀλυμπιακὴ φιλοξενία
σὲ μιὰ ὑπερατλαντικὴ πτήσι.
Θὰ χαρῆτε τὸ ταξίδι στὴν Ἀμερικὴ
μὲ τὰ γιγαντιαῖα μας καὶ πολυτελέστατα
BOEING 747-200B καὶ θὰ διαπιστώσετε ὅτι
σᾶς φροντίζει ἓνα ἔμπειρο καὶ εὐγενικὸ πλήρωμα.
Θὰ σᾶς προσφέρουμε θαυμάσια γεύματα,
ἀδιάκοπη περιποίηση καὶ ψυχαγωγία
μὲ στερεοφωνικὴ μουσικὴ* καὶ κινηματογράφο*
Θὰ ἀπολαύσετε τὴν εὐρυχωρία καὶ τὴν ἄνεσι
ποὺ θὰ σᾶς κάνουν νὰ νοιώσετε σὰν στὸ σπίτι σας.
Καὶ μὴν ξεχνᾶτε ὅτι παντοῦ ὅπου βρισκόμαστε
μιλάμε τὴν ἴδια γλῶσσα.

ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ
ΑΕΡΟΠΟΡΙΑ

Κανονισμοὶ τῆς IATA :
Ἐπιβαρυνεῖς 2.50 Δολλάρια Ἀμερικῆς
γιά τὴ χρῆσι τῶν ἀτομικῶν ἀκουστικῶν

Τράπεζα δέν σημαίνει μόνο χρήμα...

...είναι ένας ολόκληρος κόσμος, που κινείται δραστήρια και καλύπτει
όλη τη ζωή μιάς χώρας. Είναι ένας μηχανισμός, που αισθάνεται,
σκέπτεται, αποφασίζει, εξυπηρετεί, καταμετρά, συμπαρίσταται,
προβλέπει, κατευθύνει.
'Η τράπεζα είναι ίδρυμα γενικότερου ενδιαφέροντος.

έννοούμε

ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΡΩΤΟΠΟΡΕΙ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΑΠΟ ΤΟ 1841

ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ

- ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ Α.Ε.
- ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ Α.Ε.
- ΤΡΑΠΕΖΑ ΥΠΟΘΗΚΩΝ Α.Ε.
- ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΤΑΙΡΙΑ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΣ (ΕΘΝΟΚΑΡΤΑ)
- ΕΤΑΙΡΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ ΠΙΣΤΩΤΙΚΩΝ ΔΕΛΤΙΩΝ Ε.Π.Ε. (CARTE BLANCHE)
- ΔΙΕΘΝΙΚΗ - ΕΤΑΙΡΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ ΑΜΟΙΒΑΙΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ Α.Ε. (ΑΜΟΙΒΑΙΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ «ΔΗΛΟΣ»)
- «ΑΣΤΗΡ» ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
- «Η ΕΘΝΙΚΗ» ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΑΣΦΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
- ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΑΣΦΑΛΙΣΕΩΣ ΠΛΟΙΩΝ ΚΑΙ ΑΕΡΟΣΚΑΦΩΝ
- «ΑΣΤΗΡ» ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
- ΠΡΟΝΟΜΙΟΥΧΟΣ ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΤΑΙΡΙΑ ΓΕΝΙΚΩΝ ΑΠΟΘΗΚΩΝ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΙΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΓΕΝΕΙΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

ΣΤΟ ΛΟΝΔΙΝΟ
48-50 St. Mary Ave E C.3A 8HA
204 Tottenham Court Road W1 P9LA
6-28 Queensway, Bayswater W2 3RX

ΣΤΗ ΦΡΑΓΚΦΟΥΡΤΗ
6 Frankfurt am Main 16.
Gutleut Strasse 5, Postfach 16523

ΣΤΟ ΝΤΥΣΣΕΛΤΟΡΦ
4 Dusseldorf 35, Kuserstrasse 24

ΣΤΟ ΡΟΤΕΡΝΤΑΜ
Westblack 25

ΣΤΗ ΚΥΠΡΟ
Λευκωσία, Λεμεσός, Αμμόγιστος,
Λάρνακα, Πάφος και Μόρφου

ΣΤΟ ΣΙΚΑΓΟ
168 North Michigan ave. 60601

ΣΤΟ ΠΑΡΙΣΙ
Γραφείον Αντιπροσωπείας
94, Rue du Faubourg St. Honoré 8e

ΣΤΟ ΜΟΝΤΡΕΑΛ
Γραφείον Αντιπροσωπείας
1405 Peel Street, 110 P.Q

ΣΤΟ ΤΟΡΟΝΤΟ
Γραφείον Αντιπροσωπείας
671 Danforth Ave, 6 Ontario

ΣΤΟ ΣΙΔΝΕΪ
Γραφείον Αντιπροσωπείας
84 Pitt Street

ΣΤΟ ΚΑΙΡΟ
Γραφείον Αντιπροσωπείας
13, Rue Ghalad Hosni

ΣΤΗ ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ
Atlantic Bank of New York
Κεντρικόν: 960, Avenue of
the Americas, New York 10001
Υποκαταστήματα: 123, William st.
New York 10038 and

29-06 12 Dismars Blvd, Astoria
New York 11105

ΣΤΟΝ ΚΑΝΑΔΑ
Hellenic Canadian Trust
852 Jean Talon st.
West Montreal 303, P.Q H3M
Park Avenue and Laurier st.
Montreal P.Q. H2V 4G3

ΣΤΗ ΝΟΤΙΟ ΑΦΡΙΚΗ
The South African Bank
of Athens Ltd.
Κεντρικόν:
("A" BRANCH) 116 Marsall
Johannesburg 2001

Υποκαταστήματα:
Banket and Kotze st. P.O. Box
17268 Hillbrow Johannesburg
Cape Times Bldg. 146 St. Geor
P.O. Box 1757, Cape Town,
20 Field st. P.O. Box 1859 Dur
169b Esselen st. Sunnyside,
P.O. Box 27187 Pretoria.

